

GST

માસ્ટર ઓફ કોમર્સ

સેમેસ્ટર-૩

E-RETURN

ફરવેરા આયોજન અને સંચાલન

MC03CC302

CAPITAL GAIN

HOUSE PROPERTY

SALARY INCOME

OTHER SOURCES

ભારતના સંવિધાનના સર્જક ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની પાવન સ્મૃતિમાં ગરવા ગુજરાતમાં ગુજરાત સરકારશ્રીએ ઈ.સ. 1994માં યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અને ડિસ્ટન્સ એજ્યુકેશન કાઉન્સિલની માન્યતા મેળવી અમદાવાદમાં ગુજરાતના એક માત્ર મુક્ત વિશ્વવિદ્યાલય ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરી છે.

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની 125મી જન્મજયંતીના અવસરે જ ગુજરાત સરકાર દ્વારા યુનિવર્સિટી માટે અદ્યતન સગવડ સાથે, શાંત જગ્યા મેળવી, જ્યોતિર્મય પરિસરનું નિર્માણ કરી આપ્યું. BAOUના સત્તામંડળે પણ યુનિવર્સિટીના આગવા ભવિષ્ય માટે ખૂબ સહયોગ આપ્યો, આપતા રહે છે.

શિક્ષણ એટલે માનવમાં થતું મૂડીરોકાણ. શિક્ષણ લોકસમાજની ગુણવત્તા સુધારવામાં અધિક ફાળો આપી શકે છે. અહીં મને સ્વામી વિવેકાનંદનું શિક્ષણ વિષયક દર્શન યાદ આવે છે :

‘જેનાથી ચારિત્ર્યનું ઘડતર થાય, જેનાથી માનસિક ક્ષમતાનું નિર્માણ થાય, જેનાથી બૌદ્ધિક વિકાસ સાધી શકાય અને જેના થકી વ્યક્તિ પગભર બની શકે તેને શિક્ષણ કહેવાય.’

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી શિક્ષણમાં આવા ઉમદા વિચારને વરેલી છે. તેથી વિદ્યાર્થીઓને ગુણવત્તાયુક્ત, વ્યવસાયલક્ષી, જીવનલક્ષી શિક્ષણની સગવડ ઘરે બેઠાં મળી રહે એવા પ્રયત્નો મક્કમ બની કરે છે. બહોળા સમાજના લોકોને ઉચ્ચશિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય, છેવાડાના માણસોને ઉત્તમ કેળવણી એમનાં રોજિંદાં કામો કરતાં પ્રાપ્ત થતી રહે. વ્યાવસાયિક લોકોને આગળ ભણતરની ઉત્તમ તક સાંપડે અને જીવનમાં પોતાની ક્ષમતાઓ, કૌશલ્યોને પ્રગટ કરી સારી કારકિર્દી ઘડે, સ્વાવલંબી બની ઉત્તમ જીવન જીવતાં સમાજ અને રાષ્ટ્રનિર્માણમાં પોતાનું યોગદાન આપે એ માટે પ્રયાસરત છે.

‘સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:’ સૂત્રને ઓપન યુનિવર્સિટીએ કેન્દ્રમાં રાખીને અહીં પ્રવેશ કરતા છાત્રોને સ્વઅધ્યયન માટે સરળતાથી સમજાય એવો ગુણવત્તાલક્ષી શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ ઉપલબ્ધ કરાવી આપે છે. દરેક વિષયની પાયાની સમજણ મળે તેની કાળજી રાખવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે અને રુચિ કેળવાય તેવાં પાઠ્યપુસ્તકો નિષ્ણાત અધ્યાપકો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. દૂરવર્તી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા ખેવના રાખતા કોઈ પણ ઉમરના છાત્રોને માટે અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરવા માટે શિક્ષણવિદો સાથે પરામર્શન કરવામાં આવે છે. એ પછી જ માળખું રચી, અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરી પુસ્તક સ્વરૂપે છાત્રોનાં કરકમળોમાં આપે છે. જેનો ઉપયોગ કરીને વિદ્યાર્થી સંતોષપ્રદ અનુભવ કરી શકે છે.

યુનિવર્સિટીના તજજ્ઞ અધ્યાપકો ખૂબ કાળજીથી આ અભ્યાસસામગ્રીનું લેખન કરે છે. વિષયનિષ્ણાત પ્રોફેસરો દ્વારા એમનું પરામર્શન થાય પછી જ પરિણામલક્ષી અભ્યાસસામગ્રી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓને પહોંચે છે. ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી જ્ઞાનનું કેન્દ્રબિંદુ બની રહી છે. વિદ્યાર્થીઓને ‘સ્વાધ્યાય ટેલિવિઝન’, ‘સ્વાધ્યાય રેડિયો’ જેવા દૂરવર્તી ઉપાદાનો થકી પણ એમના ઘરમાં શિક્ષણ પહોંચાડવાનો પુરુષાર્થ થઈ રહ્યો છે. ઉમદા હેતુ, શ્રેષ્ઠ ધ્યેયને આંબવા પરિશ્રમરત યુનિવર્સિટીના જ્ઞાનની પરબ સમા અધ્યાપકો તેમજ કર્મઠ કર્મચારીગણને અભિનંદન અમારી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સફળ થવા ખૂબ મહેનત કરી, જીવન સફળ કરવાની સાથે જીવન સાર્થક કરે એવી પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું.

પ્રો. (ડૉ.) અમીબહેન ઉપાધ્યાય

કુલપતિ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી,

જ્યોતિર્મય પરિસર, સરખેજ-ગાંધીનગર હાઈવે, ઇરોડી, અમદાવાદ

લેખન

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. શૈલેજા પરમાર	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શ્રીમતી એમ. પી. પટેલ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, સેન્ટર ફોર પ્રોફેશનલ કોર્સીસ, કડી, યુનિવર્સિટી.
શ્રી યશ શાહ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, એલ. જે. ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદ.
ડૉ. મુકેશ બાવળિયા	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ગર્વમેન્ટ આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, રાપર કચ્છ.

પરામર્શક (વિષય)

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. મર્ઝુન જોષી	પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પરામર્શક (ભાષા)

ડૉ. જાગૃતિ મેહતા	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર (ગુજરાતી) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
શ્રી ધ્વનિલ પારેખ	સહ પ્રાધ્યાપક, મહાદેવ દેસાઈ ગ્રામસેવા સંકુલ, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, સાદરા.
ડૉ. અજય રાવલ	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાતી વિભાગ, ઉમિયા આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, અમદાવાદ.
શ્રી ઘનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત્ત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.

સંપાદન

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
----------------------	---

પ્રકાશક

ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
--------------------	--

આવૃત્તિ

જૂન 2021 પ્રથમ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN NO:

978-93-5598-136-3

978-93-5598-136-3

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈ પણ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

BAOU
Education
for All

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

તૃતીય સેમેસ્ટર એમ.કોમ.
MC03CC302

બ્લોક

1

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

એકમ : 1 કરવેરા આયોજન : પરિચય	1-22
એકમ : 2 વ્યક્તિગત માટેના કરવેરા આયોજન	23-47
એકમ : 3 કંપનીઓ માટે કરવેરા આયોજન	48-64
એકમ : 4 કરવેરા આયોજન અને કપાત માટે સંચાલકીય નિર્ણયો	65-151
એકમ : 5 અગાઉથી ચૂકવેલા કરવેરા અને વ્યાજ	152-178

-: રૂપરેખા :-

- 1.1 પ્રસ્તાવના
 - 1.2 ભારતમાં કરવેરાના કાયદાના ઉદ્દેશો
 - 1.3 આવકવેરાના કાયદાના ઘટકો
 - 1.4 કર ગણવાની રીતો:
 - (1) સ્ટેપ પદ્ધતિ (Step System)
 - (2) સ્લેબ પદ્ધતિ (Slab System)
 - 1.5 પાયાના ખ્યાલો અને વ્યાખ્યાઓ :
 - (1) આકારણી (Assessment)
 - (2) આકારણી વર્ષ (Assessment Year)
 - (3) પાછલું વર્ષ (Previous Year)
 - (4) કર ભરનાર શખ્સ (એસીસી) (Assessee)
 - (5) શખ્સ Person [(કલમ 2 (31))]
 - (6) આવક (Income) : [કલમ 2 (24)]
 - (7) કુલ ગ્રોસ આવક (Total Gross Income) : (કલમ-14)
 - (8) કુલ આવક (Total Income) : [કલમ : 2 (45)]
 - (9) આકસ્મિક આવક (Casual Income) [કલમ :56]
 - 1.6 કરચોરી અને કર-પરિવર્જન
 - 1.7 કરવેરાનું આયોજન
 - 1.8 રહેઠાણનો દરજ્જો અને કરવેરા આયોજન
- સ્વાધ્યાય

1.1 પ્રસ્તાવના :

રાજ્યમાં નાગરિકોની વિવિધ સુવિધાઓ અને જરૂરિયાતો સંતોષવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત દેશના સંરક્ષણની જરૂરિયાત પણ રાજ્યએ નિભાવવાની હોય છે. આ બધા જ કાર્યો માટે રાજ્યને નાણાકીય ભંડોળની જરૂર પાડે છે. જે મેળવવાનું એક અગત્યનું સાધન કરવેરા છે. આમ દરેક દેશમાં કરવેરાનું ભારણ તેના નાગરિકો પર જોવા મળે છે. વિકસિત દેશો કરતાં અલ્પવિકસિત દેશોમાં કરવેરાનું પ્રમાણ વધુ ઊંચું જોવા મળે છે. ભારતમાં કરવેરાનું ભારણ અન્ય દેશોની સરખામણીમાં ઘણું ઊંચું છે, જો કે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી તેમાં ઘટાડો કરવાનું વલણ સરકારે સ્વીકાર્યું હોય તેમ લાગે છે. કરવેરાના ઊંચા ભારણને લીધે

કરવેરા અને કાળા નાણાંના વિવિધ પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે. અગાઉના સમયમાં એમ માનવામાં આવ્યું હતું કે જેમ કરવેરાનું ભારણ નાગરિકો પર ઓછું હોય તેમ તે દેશની સારી પરિસ્થિતિ ગણાય. પરંતુ સરકારના સંરક્ષણ અને વિવિધ કલ્યાણ યોજનાઓ પાછળના ખર્ચાઓમાં વધારો થતાં તે શક્ય રહ્યું નથી. જો કે કરવેરાનો દર પ્રમાણમાં નીચો હોય અને કરવેરાનો કાયદો સરળ હોય તો દેશના નાગરિકોની અનેક મુશ્કેલીઓનો અંત આવી શકે છે.

1.2 ભારતમાં કરવેરાના કાયદાના ઉદ્દેશો :

- (1) ભારતની સરહદો સલામત રહે તે માટે મોટા પાયા ઉપર લશ્કરી ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જનતા પાસેથી કરવસુલાત સ્વરૂપે આવક ઉભી કરવી જરૂરી છે.
- (2) વિવિધ પંચવર્ષીય યોજનાના લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ કરવા કરવેરા દ્વારા આવક ઉભી કરવી જરૂરી છે.
- (3) ભારત સાત લાખ ગામડાઓનો બનેલો દેશ છે. આ ગામડાઓમાં પ્રાથમિક સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે કરવેરા વસૂલ કરવા જરૂરી છે.
- (4) ભારતમાં અસંખ્ય લોકો નિરક્ષર છે. તેઓને શિક્ષણની સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે અન્ય ક્ષેત્રોમાંથી કરવેરા સ્વરૂપે આવક ઉભી કરવી જરૂરી છે.
- (5) ભારત કૃષિ પ્રધાન દેશ છે. ખેડૂતોને વિવિધ સવલતો પૂરી પાડવા માટે અન્ય ક્ષેત્રોમાંથી કરવેરા સ્વરૂપે આવક ઉભી કરવી જરૂરી છે.
- (6) ભારતમાં સમતોલ ઔદ્યોગિક વિકાસ થાય તે માટે નાના અને મધ્યમ પ્રકારના ઉદ્યોગોને રહતો આપવા માટે પણ અન્ય ક્ષેત્રોમાં કરવેરા લાદવા જરૂરી છે.
- (7) આયાત-નિકાસના વેપારની સમતુલા માટે પણ અર્થશાસ્ત્રીઓ કરવેરાની ભલામણ કરે છે.
- (8) કુગાવાને નાથવા પણ નિષ્ણાતો કરવેરાની ભલામણ કરે છે.

આવકવેરાના કાયદાનો ટૂંકો ઈતિહાસ : કરવેરાના મુખ્ય બે પ્રકારો હોય છે.

(અ) પ્રત્યક્ષ કરવેરા, જેમાં આવકવેરો, બક્ષિશવેરો, મિલકતવેરો, વ્યવસાયવેરો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે,

જ્યારે

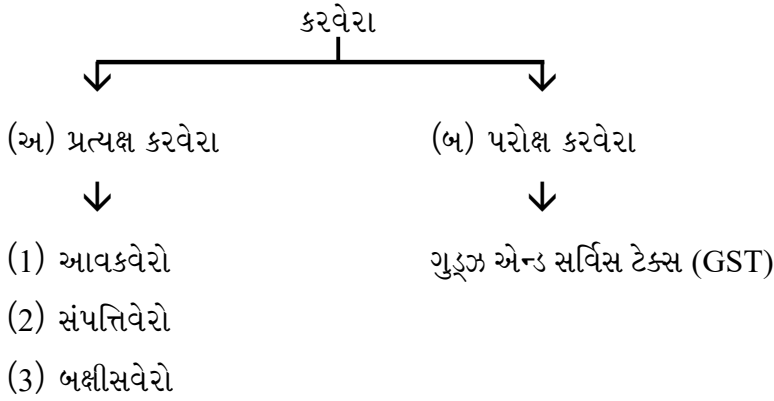
(બ) પરોક્ષ કરવેરા, જેમાં વેચાણવેરો, ઓકટ્રોય, કસ્ટમ ડ્યુટી, આબકારી જકાત વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

આ બધા કરવેરામાં આવકવેરો મહત્વનો છે. કારણ કે સરકારની આવક મેળવવામાં મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે.

ઈ.સ. 1947 માં ભારત આઝાદ બન્યું અને 26/01/1950 ના રોજ ભારતનું પોતાનું બંધારણ અમલમાં આવતાં આવકવેરામાં સુધારો કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. આ માટે શ્રી ત્યાગીના અધ્યક્ષપણા નીચે કમિટી બનાવવામાં આવી જેમણે કાયદાને સરળ અને યોગ્ય બનાવવા માટે ઘણી ભલામણો કરી હતી. આ ભલામણોને અંતે નવો કાયદો કે જેનું નામ “આવકવેરાનો ધારો, 1961” અસ્તિત્વમાં આવ્યો. જેનો અમલ તા.1/04/1962 થી કરવામાં આવ્યો છે. કાયદામાં 298 કલમો અને 14 પરિશિષ્ટોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ સમય પ્રમાણે આ કાયદામાં પણ ઘણાં ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે, જેને પરિણમે મૂળ કાયદાનું

સ્વરૂપ જ બદલાઈ ગયું છે. આવકવેરાના કાયદાને સરળ અને સુસંગત બનાવવા માટે સરકારે ચોક્સી કમીશન; વાંછું કમીશન; ચૈલેયા કમીશન અને કેલકર કમીશનની રચના કરી હતી અને તેમની કેટલીક ભલામણોનો અમલ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. જો કે સમયની માંગ મુજબ નવો આવકવેરાનો ધારો 1961 નો અમલ ચાલુ છે.

ભારત સરકારે કરવેરા માટે નવો ડાયરેક્ટ ટેક્સ કોડ (Direct Taxes Code) (DTC) તૈયાર કર્યો છે. પરંતુ હજુ તેને બંધારણીય મંજૂરી મળી નથી. જ્યારે નવા કાયદાને બંધારણીય મંજૂરી મળશે ત્યારે 1961 નો આવકવેરાનો કાયદો, મિલકતવેરાનો કાયદો રદ થઈ જશે. ભારત સરકાર દ્વારા મુખ્યત્વે નીચે મુજબ કરવેરા વસુલ કરવામાં આવે છે.

પ્રત્યક્ષ કરવેરા જે તે વ્યક્તિ પાસેથી પ્રત્યક્ષ રીતે વસુલવામાં આવે છે. જ્યારે પરોક્ષ કરવેરા જે વ્યક્તિ ઉપર નાખવામાં આવે છે તેમણે પ્રત્યક્ષ રીતે ભરવાના હોતા નથી. પરંતુ જે અન્ય વ્યક્તિ મારફતે ચૂકવવા પાડે છે. પરોક્ષ કરવેરામાં ફેરફાર કરીને એક જ કરવેરા વસુલ થાય છે, જેને GST તરીકે ઓળખવામાં આવશે. જેનો અમલ તા.1/7/2017 થી થયેલ છે.

1.3 આવકવેરાના કાયદાના ઘટકો

આવકવેરો એ પ્રત્યક્ષવેરો છે, જેનું સંચાલન અને વહીવટ મધ્યસ્થ સરકાર કરે છે. આ માટે મધ્યસ્થ સરકારે CBDT એટલે કે “સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ” ની રચના કરી છે. આવકવેરા ધારાની જોગવાઈઓ મુજબ જ કામગીરી થાય છે કે નહિ તેનું ધ્યાન 0301 રાખે છે. આવકવેરાની વસૂલાત માટે બે કાયદાઓ છે.

(1) આવકવેરા ધારો 1961

(2) વાર્ષિક નાણાં ધારો.

આ ઉપરાંત અન્ય બે બાબતો પણ અગત્યની છે.

(3) પ્રત્યક્ષ કરવેરા અંગે મધ્યસ્થ સરકારનું પંચ જે નિયમો અંગે માર્ગદર્શક સૂચનો બનાવે તે તથા

(4) સુપ્રીમ કોર્ટ હાઈકોર્ટ તથા અન્ય અધિકૃત સત્તામંડળોના ચુકાદાઓ.

આમ, આવકવેરા ધારાની મુખ્ય બાબતો નીચે મુજબ છે.

(1) **આવકવેરા ધારો 1961** : આવકવેરા માટે આ મુખ્ય અને કાયમી કાયદો છે, જેમાં વિવિધ પદોની વ્યાખ્યાઓ, આવકવેરા સત્તાવાળાઓના અધિકારીઓ, આવકવેરા વિભાગનું માળખું અને વહીવટ, આકારણીની પ્રક્રિયા, કુલ કરપાત્ર

આવકની ગણતરી, કપાતો, રહતો વગેરે આપવામાં આવ્યા છે. આવકવેરા ધારો સમગ્ર ભારતમાં (જમ્મુ અને કાશ્મીર સહિત) લાગુ થાય છે. આવકવેરા ધારામાં 23 પ્રકરણોમાં 298 જેટલી કલમોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને સાથે 14 પરિશિષ્ટો (Schedules) પણ સામેલ કર્યા છે.

- (2) **વાર્ષિક નાણાં ધારો :** દર વર્ષે ચાલુ નાણાકીય વર્ષ માટે આ કાયદો સંસદમાં પસાર કરવામાં આવે છે. આ કાયદો સામાન્ય રીતે ‘અંદાજપત્ર’ (બજેટ) તરીકે ઓળખાય છે, જે “નાણાંકીય બીલ” (Finance Bill) ના રૂપમાં હોય છે. આ નાણાંકીય બિલ (ખરડો) આખરે ચોક્કસ વર્ષ માટે “નાણાં ધારો” બને છે. બજેટના ભાગ “અ’ માં પ્રસ્તાવિત નીતિઓ દર્શાવેલી હોય છે અને ભાગ “બ’ માં વિગતવાર કર દરખાસ્ત દર્શાવેલી હોય છે. હવે નાણાંકીય બીલ (ફાઈનાન્સ બીલ) ને સંસદમાં રજૂ કરવામાં આવે છે અને સંસદ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે ત્યાર બાદ તેને મંજૂરી માટે રાષ્ટ્રપતિને મોકલવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યા પછી તે “નાણાં ધારો” બને છે.

નાણાં ધારાનું પ્રથમ પરિશિષ્ટ ત્રણ ભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યું છે. ભાગ-I (Part-I) માં દરેક પ્રકારના કરદાતાઓ માટે ચાલુ આકારણી વર્ષ માટેના આવકવેરાના દર જણાવવામાં આવે છે. દા.ત. Finance Act 2020માં આકારણી વર્ષ 2021-22 માટેના આવકવેરાના દર આપ્યા છે.

ભાગ-II (Part-II)માં ચાલુ વર્ષમાં જે આવક થાય તેમાંથી મૂળસ્થાને કેટલા દરે આવકવેરો કાપવામાં આવશે તે જણાવવામાં આવે છે અને ભાગ-III (Part-III) માં ચાલુ નાણાંકીય વર્ષ માટે એડવાન્સ ટેક્સ માટેના દર જણાવવામાં આવે છે. સામાન્યતઃ અગાઉના નાણાં ધારાના ભાગ-III માં જણાવેલ એડવાન્સ ટેક્સના દર તે પછીના Finance Act ના ભાગ - I માં સમાવી લેવામાં આવે છે.

- (3) **આવકવેરાના નિયમો, 1962 :** આવકવેરાના કાયદા હેઠળ “ સેન્ટ્રલ બોર્ડ બ ડાયરેક્ટ ટેક્સિસ” (CBDT) દ્વારા 1962 ના આવકવેરાના નિયમો મધ્યસ્થ સરકારના અંકુશ હેઠળ ઘડવામાં આવેલ છે. વળી, CBDT વખતો વખત કાયદાના અમલ માટેના નિયમો ઘડે છે. CBDT દ્વારા ઘડેલા નિયમો મુખ્ય કાયદાની જોગવાઈઓના વિસ્તૃતિકરણ અને સરળીકરણ માટેના હોય છે. હાલમાં તેમાં 124 નિયમો છે. જે પરિવર્તનને આધીન છે.

- (4) **સુપ્રીમ કોર્ટ, હાઈકોર્ટ, ટ્રીબ્યુનલ અને અન્ય કાયદાકીય મંડળના ચૂકાદાઓ :**

(a) કોર્ટને સત્તા છે, કે તે આવકવેરા ધારાને આધારે જુદાજુદા પક્ષકારો વચ્ચેના ઝઘડાઓ અંગે નિર્ણય લઈ શકે. સુપ્રીમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ કાયદાના પ્રશ્ન અંગે ચૂકાદાઓ આપી શકે છે અને તેને કાયદાના અર્થઘટન તરીકે પણ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. તેઓ તેનો સંદર્ભ તરીકે પણ ઉપયોગ કરે છે.

(b) સુપ્રીમ કોર્ટના ચૂકાદાઓ સમગ્ર દેશના કાયદાના અમલ વખતે ધ્યાનમાં લેવાય છે, જેમાં બધી જ કોર્ટ, આવકવેરાના સત્તાધિકારીઓ ટ્રીબ્યુનલ અને કરદાતાનો સમાવેશ થાય છે.

(c) હાઈકોર્ટના ચૂકાદાઓ જે તે રાજ્યમાં તેની સત્તામાં આવતાં વિસ્તાર માટે લાગુ થાય છે.

(5) CBDT એ ભાર પડેલા પરિપત્રો / સ્પષ્ટિકરણ / નોટિફિકેશન : CBDT એ આવકવેરા કાયદાને લગતાં પ્રશ્નોના સ્પષ્ટીકરણ માટે પરિપત્રો ભાર પાડે છે. જો કે, કોઈ ચોક્કસ પરિપત્ર આવકવેરા ધારાની કોઈ જોગવાઈને લગતાં નિર્ણયમાં લાગુ પાડી શકે નહિ.

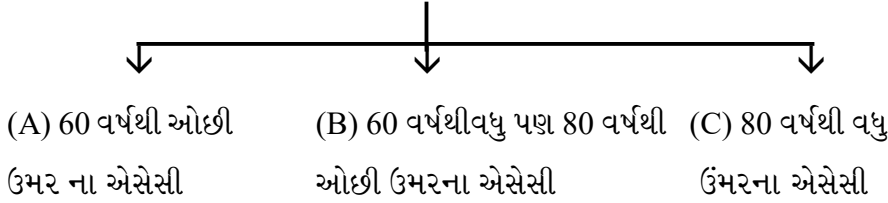
1.4 કર ગણવાની રીતો

કરપાત્ર આવક ઉપર વેરાની ગણતરી માટેની બે રીતો છે.

- (1) સ્ટેપ પદ્ધતિ (Step System).
- (2) સ્લેબ પદ્ધતિ (Slab System).

આવકવેરા કાયદા મુજબ સ્લેબ પદ્ધતિ મુજબ આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે. આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે (i) વ્યક્તિગત એસેસી, વ્યક્તિઓના સમૂહ (Body of Individuals), શપ્સોનું મંડળ (AOP) હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબ (HUF), કંપની, પેઢીને કરવેરા દર લાગુ પડે છે.

(1) વ્યક્તિગત એસેસી

(A) જે વરિષ્ઠ નાગરિક નથી : (60 વર્ષથી ઓછી ઉંમર એટલે કે 2-4-1960 ના રોજ કે તે પછી જન્મ્યા હોય.) આ જોગવાઈ HUF, AOP, BOI અને કૃત્રિમ પરંતુ કાયદેસરના ઘટકોને પણ લાગુ પડે છે.

આવક	આવકવેરાનો દર
રૂ. 2,50,000 સુધી	શૂન્ય
રૂ. 2,50,000 થી વધુ પણ રૂ. 5,00,000 સુધી	5%
રૂ. 5,00,000 થી વધુ પણ રૂ. 10,00,000 સુધી	20%
રૂ. 10,00,000 થી વધુ	30%

(B) વરિષ્ઠ નાગરિકો માટેની જોગવાઈઓ : 60 વર્ષથી વધુ પણ 80 વર્ષથી ઓછી ઉંમર ધરાવતા સ્ત્રી / પુરુષ એસેસી. (જેનો જન્મ તા. 2/4/1940 ના રોજ કે ત્યાર પછી અને તા. 2/4/1960 પહેલાં થયો હોય)

આવક	આવકવેરાનો દર
રૂ.3,00,000 સુધી	શૂન્ય
રૂ.3,00,000 થી વધુ પણ રૂ. 5,00,000 સુધી	5%
રૂ.5,00,000 થી વધુ પણ રૂ. 10,00,000 સુધી	20%
રૂ. 10,00,000 થી વધુ	30%

- નોંધ : વ્યક્તિગત એસીસી (A) અને (B) માટે કલમ-87A મુજબ આવકવેરામાં વળતર (રીબેટ) ની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. જે નીચે મુજબ છે.

❖ શરતો :

- (i) વ્યક્તિગત એસીસી હોવો જોઈએ.
- (ii) તે વ્યક્તિ ભારતીય રહીશ હોવો જોઈએ.
- (iii) તેની આવક રૂ.5,00,000 થી ઓછી હોવી જોઈએ.
- રીબેટ (વળતર) ની રકમ : (i) કરની રકમના 100 % અથવા (ii) રૂ.12,500 બે માંથી જે ઓછી હોય તે શિક્ષણ ઉપકરની ગણતરી કરતાં પહેલાં આવકવેરાની રકમમાંથી બાદ થશે.

(C) વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિકો માટેની જોગવાઈઓ : (80 વર્ષથી વધુ ઉંમર ધરાવતાં સ્ત્રી / પુરુષ એસેસી માટે, (જન્મ 2/4/1940 ના રોજ કે તે પછી થયો હોય)

આવક	આવકવેરાનો દર
રૂ.5,00,000 સુધી	શૂન્ય
રૂ.5,00,000 થી વધુ પણ રૂ. 10,00,000 સુધી	20%
રૂ.10,00,000 થી વધુ	30%

❖ સરચાર્જ :

- (1) (i) જો ચોખ્ખી આવક રૂ.50 લાખથી વધુ પરંતુ રૂ. 1 કરોડથી ઓછી હોય તો આવકવેરાના 10 % સરચાર્જ પડશે.
- (ii) જો ચોખ્ખી આવક રૂ.1 કરોડથી વધુ પરંતુ રૂ.2 કરોડ થી ઓછી હોય તો આવકવેરાના 15% સરચાર્જ ચૂકવવો પડશે.
- (iii) જો ચોખ્ખી આવક રૂ. 2 કરોડ થી વધુ પરંતુ રૂ. 5 કરોડથી ઓછી હોય તો આવકવેરાના 25 % સરચાર્જ ચૂકવવો પડશે.
- (iv) જો ચોખ્ખી આવક રૂ.5 કરોડથી વધુ હોય તો આવકવેરાના 37% સરચાર્જ ચૂકવવો પડશે.

- નોંધ : સરચાર્જ માર્જન રાહતને આધીન રહેશે.

- (2) આવકવેરો અને સરચાર્જની કુલ રકમ ઉપર 4 % લેખે આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપર (Health and Education Cess) HEC ચૂકવવો પડશે.

1.5 પાયાના ખ્યાલો અને વ્યાખ્યાઓ

1961 ના આવકવેરાના કાયદામાં અને 1962 ના આવકવેરાના નિયમોમાં જુદાજુદા શબ્દપ્રયોગની વ્યાખ્યાઓ આપવામાં આવી છે.

- (1) **આકારણી (Assessment Year) : [કલમ : 2 (8)] :** આકારણી ઓફિસર દ્વારા એસેસીની આવક તપાસી તેનું સાચાપણું નક્કી કરવાનો અને કરની રકમ નક્કી કરવાની ક્રિયાને “આકારણી” કહેવામાં આવે છે. આમાં એસેસીએ ચૂકવવાપાત્ર કરવેરાની રકમ અને કરભારણ પણ નક્કી કરવામાં આવે છે.
- (2) **આકારણી વર્ષ (Assessment Year) :** કલમ 2 (9) અનુસાર દરેક વર્ષની પહેલી એપ્રિલ થી શરુ થતાં અને 31 મી માર્ચના રોજ પુરા થતાં બાર માસના સમયને આકારણી વર્ષ કહેવામાં આવે છે. ચાલુ આકારણી વર્ષ 2021-22 છે, એટલે કે 1 એપ્રિલ, 2021 થી 31 મી માર્ચ, 2022 સુધીનો સમયગાળો. કર ભરવાની પાછલા વર્ષની આવકની આકારણી, આકારણી વર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવે છે અને કર વસુલ કરવામાં આવે છે. પહેલી નજરે આકારણી વર્ષ અને નાણાકીય વર્ષ એક લાગે છે, પરંતુ તે બંનેમાં તફાવત છે. નાણાકીય વર્ષની આવકની આકારણી ત્યાર પછીના નાણાકીય વર્ષમાં કરવામાં આવે છે, જેને આકારણી વર્ષ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. દા.ત. 2020-21ના નાણાકીય વર્ષની આવક માટે 2021-22આકારણી વર્ષ ગણાશે, આકારણી વર્ષને કરનું વર્ષ કે મહેસુલી વર્ષ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- (3) **પાછલું વર્ષ (Previous Year) :**
- (અ) અર્થ : દરેક કર ભરનાર શપ્સ માટે તેની બધી જ આવકો અંગે આકારણી વર્ષ 1989-90 થી થયેલ સુધારા મુજબ એક જ પાછલું વર્ષ રાખવામાં આવશે, જે દરેક વર્ષની 31 મી માર્ચના રોજ પૂરું થશે. આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે પાછલું વર્ષ 2020-21 ગણાય. જો ધંધો કે વ્યવસાય નવો શરુ કરવામાં આવ્યો હોય તો ધંધો કે વ્યવસાય શરુ કર્યા તારીખથી તે પછી આવતી 31 મી માર્ચ સુધીનો સમય પાછલું વર્ષ ગણાશે. આમ પ્રથમ પાછલું વર્ષ 12 માસથી ઓછા સમયનું પણ હોઈ શકે છે. દા.ત. નવો ધંધો તા.01/07/2020 થી શરુ કર્યો હોય તો તેમનું પહેલું પાછલું વર્ષ તા.01/07/2020થી 31/03/2021સુધીનું નવ માસનું ગણાશે અને તેનું આકારણી વર્ષ 2021-22 ગણાશે. જ્યારે ત્યાર પછીનું દરેક પાછલું વર્ષ 12 માસનું રહેશે. જે 1 એપ્રિલ થી 31 માર્ચ સુધીનું રહેશે.
- (બ) **કેટલીક આવકો માટે ખાસ પાછલું વર્ષ નીચે મુજબ નક્કી થાય છે.**
- નીચે જણાવેલ સંજોગોમાં આવક ક્યાં વર્ષમાં મળી છે તે જાણી શક્ય તેમ ન હોય તો આવી આવક જે વર્ષ દરમિયાન શોધી કાઢવામાં આવે તે વર્ષ તે આવકનું પાછલું વર્ષ ગણાશે.
- (1) ખુલાસા વગરની રોકડ, (2) ખુલાસા વગરનાં રોકાણો, (3) કેશ કેડીટ, (4) ખુલાસા વગરના ખર્ચાઓ, (5) હૂંડી ઉપર લીધેલ કે ચૂકવેલ રકમ.

(ક) અપવાદો : નીચેના સંજોગોમાં પાછલા વર્ષની આવક પર આકારણી, આકારણી વર્ષમાં નહીં પરંતુ જે વર્ષે આવક થઈ છે તે જ વર્ષમાં આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે.

- (1) જ્યારે ધંધો બંધ કરવામાં આવ્યો હોય,
- (2) વહાણનો માલિક બિનરહીશ હોય તો તેના વહાણવટાના ધંધાની આવક માટે,
- (3) જ્યારે કર ભરનાર વ્યક્તિ પાછા ફરવાના ચોક્કસ ઈરાદા વિના ભારત છોડી જાય,
- (4) અમુક શરતોને આધીન સાહિત્ય કે કલાના કાર્યમાંથી મળેલ રોયલ્ટી અથવા કોપીરાઈટની આવક
- (5) કર ભરનાર વ્યક્તિ કરથી બચવા માટે તેની મિલકત બીજાને નામે ફેરબદલી કરી દેવાનો પ્રયત્ન કરતી હોય તેવી મિલકતો પરની આવક.

(4) કર ભરનાર શપ્સ(એસીસી)(Assessee) :

કર ભરનાર શપ્સ એટલે આવકવેરાના કાયદાની [કલમ-2 (7)] હેઠળ કર, વ્યાજ, દંડ વગેરે ભરવા માટે જવાબદાર શપ્સ. આ ઉપરાંત કર ભરનાર શપ્સમાં નીચેનાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

- (1) જે શપ્સની સામે આકારણીના સંબંધમાં આવકવેરાના કાયદા પ્રમાણે કોઈ પગલાં લેવામાં આવ્યાં હોય તો તેવા શપ્સને કર ભરનાર કહેવાય છે.
- (2) આવકવેરાના કાયદાની જોગવાઈ અનુસાર માની લેવામાં આવેલ હોય તો તેવા શપ્સને પણ માની લીધેલ એસેસી કહેવામાં આવે છે અને આવી વ્યક્તિ પણ કર ભરનાર (એસીસી) ગણવામાં આવશે.
- (3) આવકવેરાના કાયદાની કોઈ પણ જોગવાઈને આધારે જે શપ્સે આવકવેરાની રકમ કાપી ન હોય અથવા આવકવેરાની કાપેલ રકમ યોગ્ય સમયમાં જમાં કરવી ન હોય તો તેને નિષ્ફળ ગયેલ એસીસી માનવામાં આવે છે, અને આવી વ્યક્તિને પણ કર ભરનાર શપ્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આવકવેરાના કાયદા મુજબ દરેક એસેસી, શપ્સ હોવો જરૂરી છે. પરંતુ દરેક શપ્સ એસેસી હોવો જરૂરી નથી.

(5) શપ્સ Person [કલમ 2 (31)] :

શપ્સ એટલે આવકવેરો ભરપાઈ કરવાને જવાબદાર શપ્સ. આવકવેરાના કાયદામાં કલમ-2 (31) માં શપ્સના પ્રકારની યાદી આપવામાં આવી છે, જે નીચે પ્રમાણે છે :

- (1) વ્યક્તિ - પછી તે પુષ્ટ વયની હોય કે સગીર વયની હોય.
- (2) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ (H.U.F.)
- (3) પેઢી
- (4) કંપની
- (5) સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થા. દા.ત. ગ્રામ પંચાયત, સુધરાઈ વગેરે.

- (6) શપ્સનું મંડળ (AOP) અથવા વ્યક્તિઓનો સમૂહ (BOI) (તે સ્થાપિત હોય કે ન હોય). વ્યક્તિઓના સમૂહમાં બિનવ્યક્તિ સભ્ય તરીકે જોડાઈ શકે નહિ.
- (7) કૃત્રિમ પણ કાયદેસરના ઘટકો. દા.ત. મેડિકલ કાઉન્સિલ, યુનિવર્સિટી વગેરે. ઉપરની વ્યાખ્યા સંપૂર્ણ નથી. આથી જો “શપ્સ” ઉપર દર્શાવેલ વર્ગીકરણમાં ન આવતો હોય તો પણ તેની માની લીધેલ આવક આવકવેરાના કાયદાની કલમ-4 મુજબ કરપાત્ર બને છે અને આવી વ્યક્તિને પણ કર ભરનાર (એસીસી) ગણવામાં આવશે.

(6) આવક (Income) : [કલમ 2 (24)]

આવકવેરાના કાયદાની કલમ 2(24) માં આવકની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે, જે સંપૂર્ણ નથી. આ વ્યાખ્યા અનુસાર આવકમાં કઈ કઈ વિગતોનો સમાવેશ થાય છે, તે દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જે નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) નફો અને લાભ
- (2) પગારના શીર્ષક નીચેની રકમ
- (3) પગાર ઉપરાંત મળતી સવલતો અને નફો
- (4) કંપનીના કોઈ ડિરેક્ટરને અથવા કંપનીમાં સંગીન હિત ધરાવતી વ્યક્તિ કે તેના કોઈ પણ સગાને મળેલ લાભ કે સવલતો.
- (5) ધંધો અથવા વ્યવસાયને કારણે મળતાં લાભ કે સવલતો, ભલે આ લાભ રોકડમાં મળ્યો ન હોય.
- (6) મૂડી નફાની રકમ.
- (7) વિમાનો ધંધો કરતી મ્યુચ્યુઅલ વીમા કંપનીનો કલમ-44 મુજબનો નફો.
- (8) ભૂતકાળમાં માંડી વાળેલ કોઈ ખર્ચ કે નુકસાનીની રકમ પાછળથી વસૂલ મળે ત્યારે. દા.ત. માંડી વાળેલ ઘાલખાધ પરત મળે.
- (9) આકસ્મિક આવક. દા.ત. લોટરીનું ઈનામ, શબ્દ વ્યૂહરચના હરીફાઈનું ઈનામ, જુગાર, ઘોડાદોડ કે શરતમાંથી પ્રાપ્ત થતાં ઈનામ કે આવક.
- (10) મળેલી કે લેણી થયેલી વર્ષાસનની આવક કલમ-280 ડી મુજબ.
- (11) ધાર્મિક હેતુ કે સખાવત માટે સ્થાપવામાં આવેલ સંસ્થાને મળેલ સ્વૈચ્છિક ફાળાની રકમ.
- (12) આવકવેરાના કાયદાની કલમ - 28 (ii), (iii), 41 (1) અથવા 59 હેઠળ કરપાત્ર આવક.
- (13) કલમ -28 (5) મુજબ કરપાત્ર ગણાય એવી રકમો જેમાં પેઢીના ભાગીદારને મળેલ કે લેણી થયેલ પગાર, બોનસ, કમિશન કે મહેનતાણાની રકમ
- (14) આકારણી વર્ષ 1989-90 થી અમલમાં આવેલ નવી જોગવાઈ અનુસાર કર્મચારીઓના કલ્યાણ માટે કોઈ પણ ભંડોળમાં કર્મચારીઓ પાસેથી માલિક દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલ ફાળાની રકમ.
- (15) Keyman Insurance Policy હેઠળ મળેલ રકમ (બોનસ સહિત) આવકમાં

શબ્દમાં માત્ર ઉપરની જ બાબતોનો સમાવેશ થતો નથી, તે ઉપરાંત પણ કેટલીક બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.

❖ **આવકની બાબતોમાં નીચેના મુદ્દાઓ મહત્વનાં છે :-**

- (1) આવક પ્રાપ્ત જ થવી જોઈએ તે જરૂરી નથી પણ આવક મળવાના હકને પણ આવક ગણી શકાય. દા.ત. લેણો થયેલ પગાર કે લેણું થયેલું વ્યાજ.
- (2) આવક પ્રાપ્ત જ થવી તેવું પણ નથી, પરંતુ રોકડમાં રૂપાંતર થઈ શકે તેવી સવલતને પણ આવક કહેવાય. દા.ત. મફત રહેઠાણની સગવડ
- (3) આવકવેરો કર ભરનારની બચત પર નહીં પરંતુ આવક પર લેવામાં આવે છે.
- (4) ખર્ચમાંથી મળતી રાહતને આવકને ન ગણાય. દા.ત. કર્મચારીને મળતી મેડીકલ બિલની પરત ચૂકવણી.
- (5) આવકની કાયદેસરતા મહત્વની નથી, એટલે કે કાયદેસર કે ગેરકાયદેસર બધી જ આવકો કરપાત્ર છે.
- (6) આવક નિયમિત રીતે જ મળવી જોઈએ તેવું નથી, કેટલીક આકસ્મિક આવક પણ કરપાત્ર છે. દા.ત. લોટરીની આવક, ઘોડાદોડની આવક વગેરે.
- (7) વ્યક્તિગત રીતે મળેલી બક્ષિસની રકમ આવક ગણાશે નહીં. દા.ત. લગ્નપ્રસંગે મળેલ બક્ષિસ.
- (8) આવકની માલિકી અંગે વિવાદ હોય તો પણ જે વ્યક્તિએ આવક પ્રાપ્ત કરી હોય, તેણે તે આવક અંગે આવકવેરો ભરવો પડશે.
- (9) ખોવાયેલી વસ્તુ શોધી પરત કરનારને મળતું ઈનામ પણ આવક ગણાશે નહિ.
- (10) ઘસતી મિલકતો માંથી મળતી રોયલ્ટી આવક ગણાશે.
- (11) કોઈ પણ રીતે મેળવેલ રકમ આવક છે કે કેમ, તે પ્રથમ જ્યારે મેળવવામાં આવી હોય ત્યારે જ નક્કી કરવામાં આવે છે.
- (12) જ્યારે કર ભરનારે દેવાદાર પાસેથી હિસાબ માટે મળેલ રકમનું મુદ્દલ અને વ્યાજમાં વિભાજન કર્યું ન હોય ત્યારે આવક વેરા અધિકારી તે રકમ બાકી વ્યાજ અંગે મળી છે એમ ગણીને આવકવેરો લઈ શકે છે.
- (13) આવક નિયમિત રીતે મળે તે જરૂરી નથી, પરંતુ તે એકસામટી ચૂકવાય તો પણ તે આવક ગણાશે. પગારદાર વ્યક્તિને અગાઉના સમયનું એરિયર્સ મળે તો તે આવક ગણાશે.
- (14) દેશનાં ચલણી નાણાંનું અવમૂલ્યન થવાને કારણે વધારાની રકમ પ્રાપ્ત થાય તો આવી વધારાની ચલણી રકમ આવક ગણાશે.
- (15) પત્ની દ્વારા ઘરખર્ચમાં કોઈ રકમનો બચાવ કરવામાં આવ્યો હોય તો આવી રકમ આવક ગણાશે નહિ.
- (16) ધર્મદા સંસ્થા, ગૌશાળા કે પાઠશાળાને મળેલ ધર્મદાની રકમ આવક ગણાશે નહીં.

- (17) સામાન્ય રીતે મહેસૂલી આવક પર જ આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવશે, સિવાય કે તે સ્પષ્ટ રીતે મજરે મળતી હોય.
- (18) સામાન્ય રીતે કોઈ આવક ઉપર બે વખત આવકવેરો વસૂલ કરી શકાય નહિ.
- (19) ખરેખર પ્રાપ્ત થયેલ આવક પર જ આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે, માત્ર ગણતરીથી પ્રાપ્ત થતી આવક પર આવકવેરો વસૂલ કરી શકાતો નથી.

(7) કુલ ગ્રોસ આવક (Total Gross Income) : (કલમ-14)

આવકવેરાના કાયદાની કલમ-14 અનુસાર એસેસીની આવક નીચેનાં પાંચ મથાળાં હેઠળ ગણવામાં આવે છે.

- (1) પગાર
- (2) મકાન-મિલકતની આવક
- (3) ધંધા-વ્યવસાયની આવક
- (4) મૂડી નફો
- (5) અન્ય સાધનોની આવક

આ શીર્ષકો નીચેની કુલ આવકોમાંથી ચાલુ વર્ષના નુકસાન કે અગાઉના વર્ષના મજરે મળવાપાત્ર નુકસાન બાદ કર્યા પછીની આવકને કુલ ગ્રોસ આવક કહેવામાં આવે છે. આમ, કુલ ગ્રોસ આવક એટલે આવકવેરાની કલમ - 80 (સી) થી કલમ - 80 (યુ) સુધીની કપાતો બાદ કર્યા પહેલાનાં બધાં જ શીર્ષકોની આવકોનો સરવાળો કે જેમાંથી ચાલુ વર્ષ કે અગાઉના વર્ષની મજરે મળવાપાત્ર નુકસાનીની રકમ બાદ કાર્ય પછીની વધતી આવક.

(8) કુલ આવક (Total Income) : [કલમ : 2 (45)]

કુલ આવક એટલે કાયદામાં જણાવેલ કલમ -2 (45) મુજબ કુલ આવકનો અર્થ કલમ-5 મુજબ ગણેલી કુલ આવક ગણાય. જેની ગણતરી નીચે મુજબ થાય છે.

- (1) સૌપ્રથમ કર ભરનારનો દરજ્જો નક્કી કરવામાં આવે છે.
- (2) તેમનું પાછલું વર્ષ નક્કી કરવું.
- (3) તેમની તમામ કરપાત્ર આવકો નક્કી કરીને તેનો સરવાળો કરવામાં આવે છે.
- (4) તેમાંથી કોઈ શીર્ષક નીચેની ખોટ તેમજ અગાઉનાં આઠ વર્ષની બાકી ખેંચેલી ધંધાકીય ખોટની રકમ વગેરે બાદ કરવામાં આવે છે. (મૂડી નુકસાન અંગે અલગ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.)
- (5) ઉપર મુજબ ગણતરી કર્યા પછી જે રકમ આવે તેમાંથી કાયદેસર મળતી કપાત. (કલમ-80 સી થી 80 યુ સુધી) બાદ કર્યા પછી જે રકમ વધે તે રકમ કુલ આવક ગણાય છે. આ રીતે ગણેલ આવકને નજીકના રૂ.10 માં ફેરવો.

(9) આકસ્મિક આવક (Casual Income) [કલમ : 56] :

- (1) અર્થ : જે આવકનું પુનરાવર્તન ન થતું હોય અથવા તેવું થવાની શક્યતા ન હોય તેવી આવકને આકસ્મિક આવક કહે છે. આ પ્રકારની આવક ચોક્કસપણે અને

નિયમિત રીતે મળતી હોતી નથી. આકારણી વર્ષ 1972-73 સુધી આકસ્મિક આવક સંપૂર્ણ કરમુક્ત હતી. પરંતુ ત્યારબાદ તે આવક કલમ-56 મુજબ કરપાત્ર ગણવામાં આવે છે.

(2) આકસ્મિક આવકના ઉદાહરણો :

- લોટરીની આવક
- શબ્દવ્યૂહરચના હરીફાઈની આવક
- ઘોડાદોડની આવક
- પત્તાની રમતમાંથી મળેલ આવક
- ટી.વી. ગેમ શોની આવક વગેરે.

(3) અપવાદો :

- (1) મૂડી નફો
- (2) ધંધા-વ્યવસાયને કારણે મળતી આવક
- (3) કર્મચારીને તેના પગાર ઉપરાંત મળતી આવક
- (4) જે આવક નિશ્ચિત ન હોય અને હોદ્દાની રૂએ ન મળતી હોય પરંતુ વ્યક્તિગત રીતે મળી હોય, દા.ત. ટેક્સી ડ્રાઈવરને જો ટીપ મળી હોય તો આકસ્મિક આવક હોવા છતાં તેને ધંધાની આવક ગણવામાં આવશે. વ્યક્તિને લગ્નપ્રસંગે અથવા જન્મદિવસે મળેલ બક્ષિસ આકસ્મિક આવક ન ગણાય પરંતુ બક્ષિસ ગણવામાં આવશે. તેથી તે રકમ પર બક્ષિસવેરો લાગુ પડશે.

(4) આકસ્મિક આવક પર કરવેરાનો દર : આકસ્મિક આવકની રકમ પર 30 ટકાના એક્સરખા દર (Flat rate) પ્રમાણે આવકવેરો ભરવો પડશે. આ ઉપરાંત સરચાર્જ અને શૈક્ષણિકવેરો સેકન્ડરી અને હાયર એજ્યુકેશન વેરો પણ ચૂકવવો પડશે.

(5) મુળસ્થાને થી આવકવેરાની કપાત : જો લોટરીની આવક રૂ.10000 થી વધુ હોય તેમજ ઘોડાદોડની આવક રૂ.5000 થી વધુ હોય તો આવી આવક ઉપર મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપવો ફરજિયાત છે.

1.6 કરચોરી અને કર-પરિવર્જન (કરમાંથી છટકવું)

(1) કરચોરી (Tax Evation) :

કરવેરા એ આર્થિક જીવનનું નિયમન કરવાનું એક ઓજાર છે. ભાવી પેઢી કે સમૃદ્ધ રાજ્ય માટે કરવેરા અનિવાર્ય છે. આથી દેશના દરેક નાગરિકની ફરજ બની જાય છે કે તેમણે પ્રામાણિક રીતે તેમના ભાગનો કર નિયમિત રીતે સરકારી તિજોરીમાં જમાં કરાવવો જોઈએ. પરંતુ દુભાગ્યે હજુ પણ ઘણાં નાગરિકો કરચોરી કરે છે. આવકવેરાના કાયદા મુજબ કોઈ પણ કરદાર પોતાના કરની જવાબદારીઓનું પાલન કરવાનું ચુકે તો તેને આવી ભૂલ માટે ભારે દંડ થઈ શકે છે તેવી વિવિધ જોગવાઈઓ કાયદામાં કરવામાં આવી છે. વળી, જો કરચોરીની

ભૂલ ગંભીર હોય અને સાથોસાથ ઈરાદાપૂર્વક કરવામાં આવી હોય તો તેના માટે કરદાતાને કડક સજા પણ થઈ શકે છે. આવકવેરાના કાયદાની કલમ-271 (1)(C) ની જોગવાઈ મુજબ કોઈ પણ કરદાતાએ પોતાની આવક છુપાવી હોય અથવા પોતાની આવક અંગે અચોક્કસ વિગતો રજૂ કરી હોય તો એવા સંજોગોમાં આવક છુપાવવાના કારણે જે ટેક્સ ટાળ્યો હોય તેના ઓછામાં ઓછા 100% અને વધુમાં વધુ 300% સુધીની રકમનો દંડ થઈ શકે છે. આથી કરદાતાએ પોતાની આવક અંગેની બધી જ વિગતો પોતાના આવકવેરાના પત્રકમાં જણાવવી જોઈએ. જેથી કરચોરી અંગેનો દંડ ન થઈ શકે. આથી કર ભરનારે અમુક આવક કરપાત્ર નથી અથવા મજરે માંગેલ ખર્ચ અંગે અસ્પષ્ટતા હોય તો પોતાના રીટર્નમાં આ અંગે નોંધ મુકવી જોઈએ જેથી કરચોરી કરવાનો ઈરાદો નથી તેમ કહી શકાય.

- **કેદ અને દંડની જોગવાઈ :** કરચોરીના સંજોગોમાં ફક્ત દંડ કે વ્યાજ ચૂકવવું પડતું નથી પરંતુ તે ઉપરાંત જેલની સજા પણ થઈ શકે છે. આવકવેરાના કાયદાની કલમ 276 (C) (1) મુજબ ઈરાદાપૂર્વક કરચોરી કે કાયદા મુજબ લાદેલ દંડ કે વ્યાજ ન ભારે તો લઘુત્તમ સજા અને આવી કરચોરી રૂ.1000 થી ઓછી હોય તો ત્રણ માસની કેદ અને દંડ માટે જો કરચોરી રૂ.1000 થી વધુ હોય તો છ માસની કેદ અને દંડ થઈ શકે છે. જો કરચોરી રૂ.1,00,000 થી ઓછી હોય તો 3 વર્ષની કેદ અને દંડ રૂ.1,00,000 થી વધુ હોય તો 7 વર્ષની કેદ અને દંડની સજા સ્થાઈ શકે છે.

(2) કરમાંથી છટકવું/(કર - પરિવર્જન) (Tax Avoidance) (કલમ-94) :

જામીનગીરીઓ પર વ્યાજ દૈનિક પ્રાપ્ત થતું નથી. પરંતુ નક્કી કરેલા દિવસે જે વ્યક્તિ પાસે જામીનગીરી હોય તેને તે જામીનગીરીનું વ્યાજ મળે છે. આથી કર ભરનાર વ્યક્તિ કર ભરવાનું ટાળવા માટે જામીનગીરી પરનું વ્યાજ નક્કી કરવાનું હોય તે દિવસ પહેલાં પોતાની જામીનગીરી અન્ય સગાં કે મિત્રોને નામે ફેરબદલી કરી નાખે છે, જેથી વ્યાજની જેને નામે ફેરબદલી કરી છે તેને મળે છે. વ્યાજની ચુકવણી થયા પછી ફરી પોતાના નામે જામીનગીરીની ફેરબદલી કરે છે જેથી જામીનગીરી પરનાં વ્યાજ પર ચૂકવવામાં આવતાં કરવેરામાંથી છટકી શકે છે. આમ આવકવેરામાંથી છટકવાનું રોકવા માટે આવકવેરાના કાયદાની કલમ-94 (1) અને 94 (2) માં કેટલીક જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

(અ) બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહારો (Bond Washing Transactions) :

[કલમ 94 (1)] બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહાર કર ભરવાથી છટકવાનો એક નમુનો છે. સામાન્ય રીતે આવકવેરામાંથી છટકવા માટે વ્યાજ નક્કી કરવાની રેકોર્ડ તારીખના અગાઉ પોતાની જામીનગીરીની ફેરબદલી પોતાના સગાંસબંધી, મિત્રો કે અન્ય જાણીતી વ્યક્તિના નામે કરે છે. જેથી તે જામીનગીરીનું વ્યાજ જેને નામે જામીનગીરી ફેરબદલી કરવામાં આવી હોય તેને પ્રાપ્ત થાય છે. જેથી કર ભરનારની આવકમાં તે વ્યાજની આવક ઉમેરાતી અંતહી. ત્યાર પછી ફરીથી વ્યાજ નક્કી કરવાની રેકોર્ડ તારીખ પછી પોતે જામીનગીરી વેચાતી લઈ લે છે. આ વ્યવહારને બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહાર કહેવાય છે. આ દુષણ અટકાવવા માટે આવકવેરાના કાયદાની કલમ-94(1) મુજબ આવકવેરા અધિકારીને વિશાલ સત્તા

આપવામાં આવી છે તે મુજબ આવકવેરા અધિકારી આવા બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહારોનું વ્યાજ કરમાંથી છટકનારાની આવકમાં ઉમેરી શકે છે. તેમજ આવકવેરા અધિકારી આવી વ્યક્તિને નોટીસ મોકલીને જરૂરી માહિતી આપવાની ફરજ પાડી શકે છે.

(બ) વ્યાજસહીત વેચાણ (Sale cum Interest) : [કલમ - 94 (2)]

કરમાંથી છટકવાની બીજી પદ્ધતિ મુજબ જામીનગીરી વ્યાજસહીત વેચાણ કરવાની છે. આ પદ્ધતિ જામીનગીરીનું એવી રીતે વ્યાજસહીત વેચાણ કરે કે જેથી પાછલા વર્ષ દરમિયાન વ્યાજની આવક દર્શાવવામાં આવે નહીં અથવા તેનાથી ઓછી વ્યાજની આવક દર્શાવવામાં આવે. આવા સંજોગોમાં આવકવેરાના કાયદાની કલમ-94(2) મુજબ આવકવેરા અધિકારી જામીનગીરીના વ્યાજની આવક માની લીધેલ આવક ગણીને તેવી વ્યક્તિની કુલ આવકમાં તેના પર આવકવેરો વસુલ કરાવી શકે છે.

1.7 કરવેરાનું આયોજન : (Tax Planning)

કરદાતાએ તેની નાણાંકીય બાબતોનું આયોજન એવી રીતે કરવું જોઈએ કે જેથી તે કરવેરાની જાળમાં ફસાય જાય નહિ. તેણે માત્ર મહત્તમ નફા માટે નહીં, પણ કરવેરા પછીના મહત્તમ નફા અંગે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કરવેરા પછી વધુમાં વધુ નફો થાય તે માટે કરભારણ સંભવિત ન્યુનતમ સપાટીએ જાળવવું જોઈએ અને આ ઉદ્દેશને પૂરો કરવા માટે કરવેરાનું આયોજન કરવું પાડે છે. તેથી જ દરેક કર ભરનાર માટે કરવેરાનું આયોજન કરવું જરૂરી બન્યું છે. કરદાતા તેની આવકવેરાની જવાબદારીનું એવી રીતે આયોજન કરે છે કે જેથી તે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ જેવી કે કપાતો, કરમુક્તિ, ભથ્થાઓ, રાહતો વગેરેનો મહત્તમ લાભ મેળવી શકે. તેથી તે આવકવેરા ધારાની જોગવાઈઓનું પાલન કરે છે અને તેના દ્વારા કરભારણમાં (Tax burden) ઘટાડો કરીને વધુમાં વધુ લાભ મેળવે છે. આને કરવેરાનું આયોજન કહેવાય. કરવેરાનું આયોજન સંપૂર્ણપણે કાયદેસર છે.

- વ્યાખ્યા : “કરવેરા આયોજન એટલે વ્યક્તિની નાણાંકીય બાબતોની પદ્ધતિસરની એવી વ્યવસ્થા જેથી તે કરભારણ ઘટાડવા માટે કરવેરા કાયદામાં દર્શાવેલ કપાતો, રહતો, કરમુક્તિ અને ભાથાઓનો મહત્તમ લાભ મેળવે છે.”

કરવેરા આયોજનનો ઉદ્દેશ કરની જવાબદારીમાં ઘટાડો કરવાનો હોવા છતાં, તે સંપૂર્ણપણે કાયદેસર છે. કેમ કે તે કરવેરા ધારાની જોગવાઈઓનો લાભદાયી ઉપયોગ કરીને કરભારણમાં ઘટાડો કરે છે.

❖ કરવેરા આયોજનના હેતુઓ :

- (1) ઉત્પાદકીય અને કરમુક્ત રોકાણ : કરભારણ ઘટાડવા માટે કરદાતા દ્વારા ચોક્કસ યોજનાઓમાં નાણાંનું રોકાણ કરવામાં આવે છે. જેથી તેને બે ફાયદા થાય છે. એક બાજુ રોકાણ કરભારણ ઘટાડે છે. કારણ કે મોટા ભાગના આવા રોકાણો કરમુક્ત હોય છે. જ્યારે બીજી બાજુ તે કરદાતાને નિયમિત આવક આપે છે. દા.ત. જો કરદાતા તેની આવકનું રોકાણ જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કરે

તો તે બેંકમાં કરેલ ફિક્સ્ડ ડિપોઝીટના વ્યાજ કરતાં વધુ વ્યાજ મેળવે છે અને વાળી આ વ્યાજ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત હોય છે.

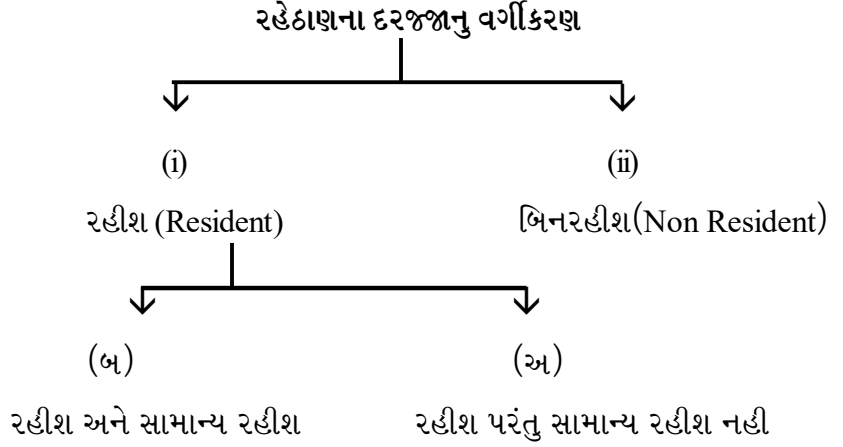
- (2) **અર્થતંત્રની તંદુરસ્તી અને આર્થિક સ્થિરતા :** જો કરદાતાએ રાહત , કપાત, મુક્તિઓ, ભથ્થાઓનો લાભ લઈને નિયમિત રીતે કરવેરો ચૂકવ્યો હોય તો, તે દેશની આર્થિક વૃદ્ધિને ઉત્તેજન આપે છે. કોઈપણ પ્રકારનાં કાળા નાણાંનું સર્જન થતું નથી. કેમ કે કાયદેસર રીતે કરવેરો ચૂકવાય છે અને દેશના ઉદ્યોગો અને ધંધામાં આ બચતોનું રોકાણ થાય છે. તેથી તે દેશની આર્થિક વૃદ્ધિમાં નોંધપાત્ર ફાળો આપે છે. કરઆયોજનના ભાગ તરીકે કલમ 80 C હેઠળ કરબચતની યોજનાઓમાં વધુને વધુ રોકાણ કરવા માટે આકર્ષાય છે. આવા કરદાતાઓનાં ભંડોળની બચત અને રોકાણ દ્વારા રોજગારીની વધુ તકોનું સર્જન થાય છે, જે અર્થતંત્રની વૃદ્ધિમાં મદદ કરે છે. આ સાથે જ આવક અને સંપત્તિની સમાન ધોરણે વહેંચણી આર્થિક સ્થિરતા ટકાવી રાખે છે.
- (3) **ઓછામાં ઓછું કર ભારણ :** કરઆયોજન આવકવેરા ધારાની જોગવાઈઓના મહત્તમ લાભ દ્વારા કરભારણ ઘટાડવા પર ધ્યાન આપે છે. આ માટે કરદાતા આવકવેરા ધારાની બધી જ જોગવાઈઓ જેવી કે કરમુક્તિ, કપાત, ભથ્થાઓ વગેરેનો મહત્તમ લાભ લે છે. આ માટે કરદાતા ધ્યાનમાં રાખે છે કે આવકવેરો કાયદાની જોગવાઈઓમાંથી કોઈ પણ યોજના બાકાત હોતી નથી.
- (4) **કાનૂની વિવાદ ઓછા કરવા :** જ્યારે કરદાતા આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય રીતે કરવેરાનું આયોજન કરે છે ત્યારે તેણે કાનૂની વિવાદો જેમાં અપીલ કરવામાં આવે તેવા પ્રશ્નોનો સામનો કરવો પડતો નથી.

1.8 રહેઠાણનો દરજ્જો અને કરવેરા આયોજન

1. **રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવો :** કર ભરનાર વ્યક્તિની કર ભરવા અંગેની જવાબદારી તેના સંબંધિત પાછલા વર્ષના ભારતમાં રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે નક્કી થાય છે. કર ભરનારનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કર્યા વગર તેની આવકવેરની જવાબદારી નક્કી થઈ શકતી નથી કારણ કે કરભારણનો આધાર તેના રહેઠાણના દરજ્જા પર રહેલો છે.

નાગરિકતા અને રહેઠાણનો દરજ્જો બંને અલગ બાબત છે. કોઈ ભારતીય નાગરિક બિનરહીશ પણ હોય તેમજ કોઈ વિદેશી નાગરિક ભારતનો સામાન્ય રહીશ હોઈ શકે. કોઈ એક જ વ્યક્તિ એક જ પ્રકારનો રહેઠાણનો દરજ્જો ધરાવતી હોય તેમ પણ બની શકે.

કર ભરનારનો રહેઠાણનો દરજ્જો દરેક પાછલા વર્ષમાં જુદો જુદો હોઈ શકે છે. પણ જે તે સંબંધિત પાછલા વર્ષ દરમિયાન એસેસીનો એક જ રહેઠાણનો દરજ્જો હોય છે. આવકનાં જુદાજુદા સાધનો મતે અલગ અલગ રહેઠાણનો દરજ્જો હોઈ શકે નહીં. રહેઠાણનો દરજ્જો કલમ -6 (1) અને 6 (6) હેઠળ રહેઠાણના આધારે કર ભરનારનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ છે.

7. વ્યક્તિ અંગે :

1. રહીશ (Resident) : રહીશનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ છે.

(અ) રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહિ : આવકવેરા ધારાની કલમ 6 (1) પ્રમાણે વ્યક્તિ માટે રહીશ અંગેની શરતો નીચે મુજબ છે. જે વ્યક્તિ નીચે જણાવેલી શરતોમાંથી કોઈ પણ એક મૂળભૂત શરતનું પાલન કરે, તે પાછલા વર્ષ માટે ભારતની રહીશ ગણાશે.

(1) જે વ્યક્તિ પાછલા વર્ષ દરમિયાન 182 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી હોય.

અથવા

(2) જે વ્યક્તિ પાછલા વર્ષ દરમિયાન 60 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી હોય અને તેની અગાઉના ચાર પાછલા વર્ષ દરમિયાન કુલ 365 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી હોય.

● નોંધ : જો ઉપરોક્ત બંને શરતોનું પાલન ન થતું હોય તો વ્યક્તિ બિનરહીશ ગણાશે.

❖ અપવાદો : કલમ 6 (1) મુજબ :

(i) કોઈ વ્યક્તિ કે ભારતીય નાગરિક હોય અને તે નોકરી કરવા માટે પાછલા વર્ષ દરમિયાન પ્રદેશ જાય તો તે વર્ષમાં શરત (2) માં દર્શાવેલ 60 દિવસને બદલે 182 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ ભારત રહેલા હોય તો જ રહીશ ગણાય. ભારતમાં નોકરીના સંબંધમાં વિદેશ જનાર વ્યક્તિને આ અપવાદ લાગુ પડશે નહિ.

(ii) ભારતીય વહાણ પર કામ કરનાર ભારતીય નાગરિક પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારત છોડી જાય તો તે પણ શરત (2) માં દર્શાવેલ 60 દિવસોને બદલે 182 કે તેથી વધુ દિવસો માટે ભારતમાં હાજર રહ્યો હોય તો જ તે રહીશ ગણાય.

(iii) પરદેશમાં રહેલી વ્યક્તિ કે જે ભારતીય નાગરિક અથવા મૂળ ભારતીય વંશજ હોય અને તે પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતની મુલાકાતે આવે તો શરત (2) માં દર્શાવેલ 60 દિવસને બદલે 182 દિવસ ગણવા. આમ હશે તો તે રહીશ ગણાશે.

❖ અમુક મહત્વનાં ખુલાસાઓ / સ્પષ્ટીકરણો :

- (1) પાછલા વર્ષથી અગાઉના વર્ષ : રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવા માટે પાછલાં વર્ષની અગાઉનાં વર્ષો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. દા.ત. જો આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવાનો હોય તો પાછલું વર્ષ 2020-21 બનશે અને પાછલા વર્ષથી અગાઉનું વર્ષ 2019-20 થશે.
- (2) મૂળ ભારતીય વંશજ : જો વ્યક્તિનો પોતાનો કે તેનાં માતા-પિતા પૈકી કોઈ પણ એકનો કે તેના દાદા-દાદી કે નાના-નાની પૈકી કોઈ પણ એકનો જન્મ અવિભાજિત ભારતમાં થયો હોય તો તેને મૂળ ભારતીય વંશજ ગણવામાં આવે છે.
- (3) સતત વસવાટ : ઉપર દર્શાવેલ શરતોમાં દર્શાવેલ દિવસો માટે વસવાટ સતત હોય તે જરૂરી નથી.
- (4) કલાકદીઠ ગણતરી : જો વ્યક્તિએ સંપૂર્ણ દિવસ માટે વસવાટ ન કર્યો હોય તો 24 કલાકનો દિવસ ગણીને કલાક દીઠને આધારે રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવામાં આવે છે.
- (5) પ્રવેશ અને પ્રસ્થાનનો સમય : જો ભારતમાં આવવાનો અને ભારત છોડવાનો સમય ખબર ન હોય તો તેનો ભારતમાં આવવાનો અને પ્રસ્થાન કરવાનો દિવસ બનેનો સમાવેશ ભારતના વસવાટના દિવસોમાં થશે.
- (6) ભારતીય પ્રદેશ : રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરતી વખતે જો વ્યક્તિએ ભારતની દરિયાઈ સરહદમાં વહાણ પર વસવાટ કર્યો હશે તો તે પણ ભારતમાં જ વસવાટ ગણાશે.
- (7) મદદરૂપ તારીખો : જે વ્યક્તિ પાછલા વર્ષ દરમિયાન સૌ પ્રથમ વિદેશ જાય છે તે જો 29 મી સપ્ટેમ્બર કે પછીની કોઈ તારીખે વિદેશ જાય તો તે પાછલા વર્ષ માટે સામાન્ય રહીશ અને રહીશ જ ગણાશે. પાછલા વર્ષ દરમિયાન જે વ્યક્તિ 1 લી ઓક્ટોબર કે તે અગાઉની કોઈ તારીખે (લીપ વર હોય તો 2 જી ઓક્ટોબર કે તે અગાઉની કોઈ તારીખ) ભારતમાં આવેલ હોય અને તે પાછલા વર્ષની છેલ્લી તારીખ સુધી ભારતમાં જ રહેલ હોય તો તે પાછલા વર્ષ માટે તેઓ ‘રહીશ’ ગણાશે. આ સ્થિતિમાં સામાન્ય રહીશ થવા માટેની વધારાની શરતો તપાસવી.
- (બ) રહીશ અને સામાન્ય રહીશ : આવકવેરા ધારાની કલમ-6 મુજબ વ્યક્તિ નીચેની ત્રણેય શરતોનું પાલન કરે તો તે પાછલા વર્ષ માટે રહીશ અને સામાન્ય રહીશ ગણાશે.
 - (1) તે પાછલા વર્ષ માટે રહીશ હોવો જોઈએ.
 - (2) વ્યક્તિના પાછલા વર્ષથી અગાઉનાં 10 વર્ષમાંથી 2 વર્ષ કે વધુ વર્ષ માટે વ્યક્તિ રહીશ હોય અને
 - (3) પાછલા વર્ષથી અગાઉના 7 વર્ષ દરમિયાન તે વ્યક્તિ કુલ 730 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી હોય.

(ii) બનરહીશ(Non Resident) : જે વ્યક્તિ પાછલા વર્ષ માટે રહીશ ન હોય તે વ્યક્તિ બિનરહીશ ગણાય. ટૂંકમાં મૂળભૂત બંને શરતો પૈકી કોઈ પણ શરતનું પાલન ન થાય તો તે બિનરહીશ ગણાય.

8. હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબના રહેઠાણનો દરજ્જો :

(i) રહીશ : જો હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબના ધંધાકીય વ્યવહારોનું નિયંત્રણ અને સંચાલનનો અમુક ભાગ કે સંપૂર્ણ ભાગ જો ભારતમાં હોય તો તે રહીશ ગણાય.

(ii) રહીશ અને સામાન્ય રહીશ : જો હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબનો કર્તા અથવા એચ.યુ.એફ. નો મેનેજર અથવા એચ.યુ.એફ. નો વારસદાર કર્તા નીચે જણાવેલ બે શરતોનું પાલન કરે તો એચ.યુ.એફ. રહીશ અને સામાન્ય રહીશ ગણાશે.

(અ) એચ.યુ.એફ.નો કર્તા સંબંધિત પાછલા વર્ષના અગાઉના 10 વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 2 વર્ષ માટે ભારતનો રહીશ હોય અને (b) એચ.યુ.એફ. નો કર્તા સંબંધિત પાછલા 7 વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 730 દિવસો માટે ભારતમાં હાજર હોય.

(10) બિનરહીશ : જો હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબના ધંધાકીય વ્યવહારોનું નીયંત્રણ અને સંચાલન સંપૂર્ણ રીતે વિદેશમાંથી થતું હોય તો તે બિનરહીશ ગણાય.

C. પેઢી અને વ્યક્તિઓના મંડળનો રહેઠાણનો દરજ્જો :

(i) રહીશ : જો ધંધાનું સ્થળ તેમજ ધંધાનું સંપૂર્ણ કે અંશત નિયંત્રણ ભારતમાં હોય તો તે રહીશ ગણાશે.

(ii) રહીશ અને સામાન્ય રહીશ : જે પેઢી રહીશ હોય તે સામાન્ય રહીશ ગણાશે.

(iii) બિનરહીશ : જો ધંધાનું સંચાલન અને નીયંત્રણ સંપૂર્ણ વિદેશ હોય તો તે પેઢી બિનરહીશ ગણાશે.

❖ ઉદાહરણો :

● ઉદાહરણ : 1

સર્વેશ પવાર એ સ્વિડનના નાગરિક છે. તે છેલ્લાં 10 વર્ષથી 2020-21 સહીત નિયમિત રીતે સપ્ટેમ્બર, ઓક્ટોબર અને નવેમ્બર માસ દરમિયાન દર વર્ષે ભારત આવે છે. આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તેમનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

જવાબ : આકારણી વર્ષ : 2021-22

પાછલું વર્ષ : 2020-21

પાછલા વર્ષનો સમયગાળો 1/4/2020થી 31/03/2021

પાછલા વર્ષમાં હાજરીના દિવસો

સપ્ટેમ્બર 30

ઓક્ટોબર 31

નવેમ્બર 30

કુલ દિવસો 91

પાછલા વર્ષ પહેલાનાં 4 વર્ષના કુલ દિવસો 91 દિવસો \times 4 વર્ષ (ઉપર મુજબ) = 364 દિવસ

મૂળભૂત શરતો કલમ-86 (1) શરતનું પાલન થાય છે કે નહિ ?

- (1) તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 182 દિવસ ભારતમાં હાજર છે ? ના
અથવા
- (2) (a) તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન 60 દિવસ ભારતમાં હાજર છે ? - હા ના
(b) પાછલા વર્ષ પહેલાનાં 4 વર્ષ દરમિયાન 365 દિવસ હાજર છે? - ના

તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં 91 દિવસ જ હાજર છે. તેથી તે શરત -2(a) ને સંતોષે છે. પણ પાછલા વર્ષ, પહેલાનાં 4 વર્ષ દરમિયાન તેઓ માત્ર 364 દિવસ જ ભારતમાં રહે છે. તેથી શરત -2(b) નું પાલન થતું નથી. આમ, ઉપરની બેમાંથી એક પણ મૂળભૂત શરતનું પાલન થતું ન હોવથ સર્વેશ પવાર એ આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે “ બિનરહીશ” છે.

● ઉદાહરણ : 2

સરિતા પટેલ ઓક્ટોબર, નવેમ્બર અને ડીસેમ્બર માસ દરમિયાન આવતાં હોય તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તેમનો રહેઠાણનો દરજ્જો શો હશે ?

જવાબ: આકારણી વર્ષ : 2021-22 પાછલું વર્ષ :2020-21

પાછલા વર્ષનો સમયગાળો 1/4/2020થી 31/03/2021

પાછલા વર્ષમાં હાજરીના દિવસો

ઓક્ટોબર 31

નવેમ્બર 30

ડીસેમ્બર 31

કુલ દિવસો 92

પાછલા વર્ષ પહેલાનાં 4 વર્ષના કુલ દિવસો 92 દિવસો \times 4 વર્ષ (ઉપર મુજબ)= 368 દિવસ

મૂળભૂત શરતો કલમ-86 (1) શરતનું પાલન થાય છે કે નહિ ?

- (1) તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ઓછામાં ઓછા 182 દિવસ ભારતમાં હાજર છે ? ના
અથવા
- (2) (a) તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન 60 દિવસ ભારતમાં હાજર છે ? - હા ના

(b) પાછલા વર્ષ પહેલાનાં 4 વર્ષ દરમિયાન
365 દિવસ હાજર છે? - ના

તેઓ પાછલા વર્ષ દરમિયાન માત્ર 92 દિવસ જ ભારતમાં હાજર છે. તેથી શરત-2 (a) નું પાલન થાય છે. અને તેઓ પાછલા વર્ષ પહેલાનાં 4 વર્ષ દરમિયાન 368 દિવસ હાજર છે. તેથી શરત-2 (b)નું પણ પાલન થાય છે. આમ, રહીશ થવા માટેની એક મૂળભૂત શરતનું પાલન થતું હોવાથી સરિતા પટેલ આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે રહીશ ગણાય.

એક વખત ‘રહીશ’ નક્કી થયા પછી તેઓ “સામાન્ય રહીશ” કે “ સામાન્ય નહી તેવા રહીશ” છે તેની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે.

મૂળભૂત શરતો કલમ-86 (1) શરતનું પાલન થાય છે કે નહિ ?

(1) પાછલા વર્ષથી અગાઉનાં 10 વર્ષ
પૈકી 2 વર્ષ માટે તેઓ રહીશ છે ? હા

અને

} ના

(2) પાછલા વર્ષથી અગાઉના 7 વર્ષ દરમિયાન
ઓછામાં ઓછા 730 દિવસ હાજર છે ? ના
(92 દિવસો × 7 વર્ષ = 644 દિવસો)

સરિતા પટેલ છેલ્લાં 10 વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં 92 દિવસ સુધી હાજર હોય છે, તેઓએ રહીશ બનવા માટે વધારની શરત (1) પ્રમાણે પાછલા વર્ષથી અગાઉના 10 વર્ષ પૈકી 2 વર્ષ સુધી હાજર રહેવું જરૂરી છે. આમ છતાં તે વધારની શરત (2) નું પાલન કરતાં નથી. કેમ કે તેઓ 730 દિવસની જગ્યાએ 644 દિવસ જ હાજર છે. તેથી તે સંજોગોમાં તેમનો દરજ્જો “રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહી” ગણાય.

❖ કર ભરનારની જવાબદારી :

કર ભરનારનો હોદ્દો નક્કી કર્યા પછી, તે કર ભરનારની આવકવેરા અંગેની જવાબદારી નક્કી કરી શકાય છે. કર ભરનાર શખ્શની કર ભરવાની જવાબદારી તેના રહેઠાણના હોદ્દા પ્રમાણે જુદીજુદી હોય છે. આવકવેરાના કાયદાની કલમ-(5) મુજબ રહેઠાણના ધોરણે કુલ આવકવેરાનું ધોરણ નીચે પ્રમાણે નક્કી થાય છે.

આવકનો પ્રકાર	સામાન્ય રહીશ	ફક્ત રહીશ	બિનરહીશ
--------------	--------------	-----------	---------

(1) ભારતીય આવક : કરપાત્ર કરપાત્ર કરપાત્ર

(અ) પાછલા વર્ષમાં ગમે તે સાધનમાંથી
ભારતમાં મળેલી કે મળેલી
ગણાતી આવક.

(બ) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં ઉપજેલી કરપાત્ર કરપાત્ર કરપાત્ર
કે લેણી થયેલી ગણાતી બધી જ
આવક.

(2) ભારત બહારની આવક :

(અ) પાછલા વર્ષમાં ભારત ભાર કરપાત્ર કરપાત્ર કરપાત્ર
ઉપજેલી કે લેણી થયેલી ધંધાકીય
આવક કે ધંધાનું નિયંત્રણ કે
સંચાલન ભારતમાંથી થતું હોય.

(બ) પાછલા વર્ષ દરમિયાન ઉપર (અ)મા જણાવ્યા સિવાયની કરપાત્ર કરપાત્ર કરપાત્ર
ભારત ભાર ઉપજેલી કે લેણી
થયેલી આવક.

❖ સ્વાધ્યાય :

● નીચે આપેલ પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. ભારતમાં કરવેરાના કાયદાના ઉદ્દેશો સમજાવો.
2. પાછલું વર્ષ વિસ્તારમાં સમજાવો.
3. કરચોરી અને કર-પરિવર્જન વિસ્તારમાં સમજાવો.
4. ટૂંક નોંદ લખો : બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહારો.
5. ટૂંક નોંદ લખો: કરવેરાનું આયોજન.
6. ટૂંક નોંદ લખો : કરચોરી.
7. કરવેરા આયોજનના હેતુઓ લખો.
8. રહેઠાણના દરજ્જાનું વર્ગીકરણ સમજાવો.

● નીચે આપેલ પ્રશ્નોના ટૂંક માં જવાબ લખો.

1. કરપાત્ર આવક ઉપર વેરાની ગણતરી માટેની કઈ બે રીતો છે ?
2. આવકવેરા કાયદા મુજબ સ્લેબ પદ્ધતિમાં જે વરિષ્ઠ નાગરિક નથી કરવેરા દર લખો.
3. આવકવેરા કાયદા મુજબ સ્લેબ પદ્ધતિમાં વરિષ્ઠ નાગરિકો માટેનો કરવેરા દર લખો.
4. આવકવેરા કાયદા મુજબ સ્લેબ પદ્ધતિમાં વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિકો માટેનો કરવેરા દર લખો.

● નીચે આપેલ વ્યાખ્યા લખો.

1. આકારણી

2. આકારણી વર્ષ
 3. પાછલું વર્ષ
 4. કર ભરનાર શપ્સ (એસીસી)
 5. શપ્સ
 6. આવક
 7. કુલ ગ્રોસ આવક
 8. કુલ આવક
 9. આકસ્મિક આવક
- નીચે આપેલ ખાલી જગ્યા પૂરો.
 1. _____ માં આવકવેરો, બક્ષિશવેરો, મિલકતવેરો, વ્યવસાયવેરો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. (પ્રત્યક્ષ કરવેરા).
 2. _____ માં વેચાણવેરો, ઓક્ટ્રોય, કસ્ટમ ડ્યુટી, આબકારી જકાત વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. (પરોક્ષ કરવેરા).
 3. _____ એટલે કે “સેન્ટ્રલ બોર્ડ of ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ (CBDT)
 4. 60 વર્ષથી વધુ પણ 80 વર્ષથી ઓછી ઉંમર ધરાવતા સ્ત્રી / પુરુષ એસેસી. એટલે _____ (વરિષ્ઠ નાગરિકો).
 5. આકારણી ઓફિસર દ્વારા એસેસીની આવક તપાસી તેનું સાચાપણું નક્કી કરવાનો અને કરની રકમ નક્કી કરવાની ક્રિયાને “_____” કહેવામાં આવે છે. (આકારણી).
 6. _____ એટલે આવકવેરો ભરપાઈ કરવાને જવાબદાર શપ્સ. (શપ્સ)
 7. જે આવકનું પુનરાવર્તન ન થતું હોય અથવા તેવું થવાની શક્યતા ન હોય તેવી આવકને _____ કહે છે. (આકસ્મિક આવક).
 8. આકસ્મિક આવકની રકમ પર ટકાના એકસરખા દર (Flat Rate) પ્રમાણે આવકવેરો ભરવો પડશે. (30).

-: રૂપરેખા :-

- 2.1 વ્યક્તિનું કરવેરા આયોજન
- 2.2 રહેઠાણના દરજ્જાના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન
- 2.3 ખાસ કપાતો અને કરમુક્તિ અંગેનું કરનું આયોજન
- 2.4 કરમુક્ત આવકો
- 2.5 આવકવેરા અંગેની કપાતો
- 2.6 પગારની આવક અંગે કરનું આયોજન
- 2.7 પગાર અંગે કરના આયોજન માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ
- 2.8 મકાન મિલકતની આવક અંગે કરનું આયોજન
- 2.9 મૂડી નફા અંગે કરનું આયોજન
- 2.10 ધંધા વ્યવસાયના નફા અને લાભ અંગે કરવેરાનું આયોજન
- 2.11 અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી થતી આવક અંગે કરવેરાનું આયોજન

● સ્વાધ્યાય

2.1 વ્યક્તિનું કરવેરા આયોજન :

જ્યારે એસેસી વ્યક્તિગત રીતે કરવેરાનું આયોજન કરતી હોય ત્યારે નીચેની બાબતો અથવા ખ્યાલો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

- (1) કરદાતા / એસેસીનો રહેઠાણનો દરજ્જો : ભારતમાં આવકવેરાના કાયદા અનુસાર કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરતી વખતે નીચેની ત્રણ મહત્વની હકીકતો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

- (અ) કર ભરવાનો રહેઠાણનો દરજ્જો
- (બ) આવકનું પ્રાપ્તિસ્થાન
- (ક) આવકની પ્રાપ્તિનો સમય

કરદાતાનો રહેઠાણનો દરજ્જો એ કરની જવાબદારી નક્કી કરતી મહત્વની બાબત છે. જો તે બિનરહીશ હોય તો તેની માત્ર ભારતમાંની જ આવક કરપાત્ર ગણાય છે. જો તેણે બિનરહીશ તરીકેનો લાભ લેવો હોય તો તેની ભારતમાંની હાજરીના દિવસોનું આયોજન યોગ્ય રીતે કરવું જોઈએ. જો તે નોકરી માટે વિદેશ જતો હોય તો તેણે 28 મી સપ્ટેમ્બર સુધી ભારત છોડી દેવું જોઈએ કે જેથી તેનો ભારતમાંનો વસવાટ 182 દિવસ થાય નહિ.

- (2) પગારની આવક : આવકના કુલ પાંચ સાધનો છે. આવકનું સૌથી સામાન્ય સાધન “પગાર” છે. પગારની આવક એટલે કોઈ પણ વ્યક્તિને માલિક અને કર્મચારીના સંબંધ અન્વયે મળતી રકમ.” પગારદાર એસેસી કાયદાની

જોગવાઈઓમાં ઉપલબ્ધ ભથ્થાઓ, રાહતો, કરમુક્તિ અને કપાતોનો મહત્તમ લાભ લઈ શકે છે.

- (3) **મકાન મિલકતથી થતી આવક :** જો મકાન મિલકતની આવક હોય તો ભાડે આપેલ મકાનમાં 30 % સ્ટાન્ડર્ડ કપાત બાદ મળે છે. અને જો રહેઠાણનું મકાન હોય તો તે ખરીદવા કે બાંધવા તા. 31/03/1999 પછી લીધેલ લોન પર રૂ.2,00,000 સુધી વ્યાજની આવક બાદ મળે છે. અને એક સ્વ-રહેઠાણના મકાનનું વાર્ષિક ભાડું શૂન્ય ગણાય છે. અંગત રહેઠાણના મકાનની ખોટની ગણતરી પણ આ શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.
- (4) **ધંધા-વ્યવસાયની આવક :** જ્યારે એસેસી ધંધા કે વ્યવસાય દ્વારા આવક મેળવતો હોય ત્યારે તે તેના ધંધા કે વ્યવસાય માટે કરવાના બધા જ વાજબી ખર્ચાઓ અંગે દાવો કરી શકે છે. કાયદાની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને તે વધારાની કપાત અંગે પણ દાવો કરી શકે છે.
- (5) **મૂડી નફો :** મૂડી નફાની બાબતમાં કરદાતા કલમ-54 પ્રમાણે કોઈ પણ મૂડી મિલકતના વેચાણમાંથી થતી આવકનું યુક્તિપૂર્વકનું રોકાણ કરીને કરમુક્તિ અંગે દાવો કરી શકે છે. અમુક કલમો તો મૂડી નફા પર સંપૂર્ણપણે કરમુક્તિ આપે છે.
- (6) **અન્ય સાધનોમાંથી આવક :** અન્ય સાધનોમાંથી થતી આવકની બાબતમાં કરદાતાઓ એવી રીતે રોકાણ કરવું જોઈએ કે જેથી તેમાંથી કરમુક્ત આવક મળે. જેનું વ્યાજ કરપાત્ર છે તેવા બેંક, FDમાં રોકાણ કર્યા કરતા એસેસી એ શેર કે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવું જોઈએ. જેમાંથી મળતી આવક કરમુક્ત છે.
- (7) **વ્યવહારનાં આવશ્યક તત્ત્વો :**
 - (અ) **વાસ્તવિક વ્યવહારો :** વ્યક્તિ દ્વારા કરવેરા આયોજન માટે જે વ્યવહાર થાય છે તે વાસ્તવિક અને કાયદેસર હોવા જરૂરી છે, નહીં કે આકર્ષક. જો વ્યવહાર આકર્ષક હોય તો તેને કર પરિવર્જન તરીકે ગણવામાં આવે છે. મેકડોનાલ્ડ કંપનીના કિસ્સામાં આ જ બાબત બની હતી.
 - (બ) **નિષ્ણાતની સલાહ :** સામાન્ય વ્યક્તિએ નિષ્ણાતની સલાહ લેવી જોઈએ અને તે જે કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવેરાનું આયોજન કરે છે તે અંગે સંપૂર્ણપણે માહિતગાર હોવો જોઈએ. જો કાયદાની અમુક જોગવાઈઓના અર્થઘટન અંગે શંકા હોય તો કરવેરા સત્તાધિકારી વ્યવહારની પાછળ જઈને તેની યથાર્થતા કે કાયદેસરતા શોધી કાઢે છે.
 - (ક) **ખર્ચાઓનું વર્ગીકરણ :** ખર્ચાઓનું મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ વચ્ચે યોગ્ય રીતે વર્ગીકરણ કરવું જરૂરી છે. ખર્ચાઓની યથાર્થતા હોવી જોઈએ નહિતર તે કરવેરાની જવાબદારીને અસર કરીને એકમની નફાકારકતા પર પ્રતિકૂળ અસર કરશે.
 - (ડ) **આવકનું વર્ગીકરણ :** આવકનું પણ મૂડી અને મહેસૂલી આવક વચ્ચે વર્ગીકરણ કરવું જોઈએ. જો મહેસૂલી આવકને મૂડી આવક ગણી હોય તો તે સાચા અર્થમાં મૂડી આવક ગણી હોય તો તે સાચા અર્થમાં મૂડી આવક હોવી જોઈએ. નહીંતર તો તેને મહેસૂલી આવક ગણી પૂરા દરે

તેના પર કરવેરો વસૂલ કરવામાં આવશે અને તેના પર દંડ કે વ્યાજની રકમ પણ વસૂલ કરવામાં આવશે.

2.2 રહેઠાણના દરજ્જાના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન :

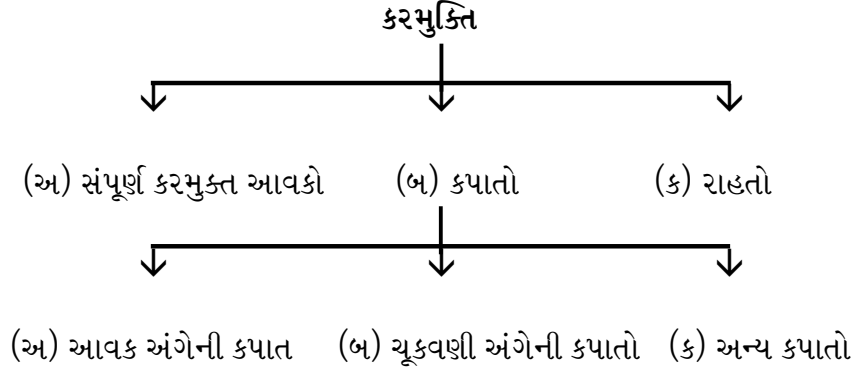
“રહીશ અને સામાન્ય રહીશ” પર કરભારણ સૌથી વધુ હોય છે, તેનાથી ઓછું કરભારણ “ રહીશ પણ સામાન્ય રહીશ નહી” પર હોય છે અને સૌથી ઓછો કરભારણ “બિનરહીશ” પર હોય છે. હવે રહેઠાણના દરજ્જાના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજનના ભાગરૂપે, “બિનરહીશ” અથવા “રહીશ પણ સામાન્ય રહીશ” નો દરજ્જો જાળવી રાખવા માટે નીચે આપેલી બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

- (1) છેલ્લાં 4 વર્ષ દરમિયાન 365 દિવસની હાજરી : પાછલા વર્ષના અગાઉનાં 4 વર્ષ દરમિયાન 365 કરતાં વધુ સમય માટે હાજરી રહી હોય , તો પાછલાં વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં હાજરી 59 દિવસ કરતાં વધવી જોઈએ નહીં. જો પાછલાં વર્ષમાં હાજરી 59 દિવસ કરતાં વધી જાય પરંતુ 181 દિવસ કરતાં વધે નહીં તો, પાછલાથી અગાઉના વર્ષ દરમિયાન હાજરી 364 દિવસ કરતાં વધારે હોવી જોઈએ નહીં.
- (2) પાછલા વર્ષમાં 60 દિવસની હાજરી : સતત બે વર્ષ દરમિયાન જો હાજરી 181 દિવસ કરતાં વધે નહી એવી રીતે કે ભારતમાં દરેક પાછલા વર્ષ દરમિયાન હાજરી 59 દિવસ કરતાં ઓછી હોય. તેનો અર્થ એ છે કે વ્યક્તિ ભારતમાં ફેબ્રુઆરીના પ્રથમ અઠવાડિયામાં આવી શકે અને મે મહિનાના છેલ્લાં અઠવાડિયા સુધી હાજર રહી શકે.
- (3) મૂળ ભારતીય વંશજ જે પરદેશમાં રહેતો હોય : કોઈ પણ ભારતીય નાગરિક અને ભારતીય મૂળ વંશજ, જે પરદેશમાં રહેતો હોય અને ભારતમાં માત્ર મુલાકાત માટે આવતો હોય, તો તેને ભારતમાં માત્ર મુલાકાત માટે આવતો હોય, તો તેને ભારતમાં 181 દિવસ કરતાં વધારે હાજર રહેવું જોઈએ નહીં. તેમ છતાં તે કમિક બે વર્ષ દરમિયાન 181 દિવસ કરતાં વધુ સમય માટે રહી શકે છે.
- (4) પરદેશમાં નીકરી માટે ભારત છોડવું : પરદેશમાં નોકરી માટે ભારતીય નાગરિક ભારત છોડીને જાય ત્યારે તે પાછલા વર્ષ દરમિયાન 181 દિવસ કે તેના ઓછા સમય માટે ભારતમાં હાજર રહી શકે છે.
- (5) ભારતીય વહન પર કામ કરનાર નાગરિક : ભારતીય વહાણ પર કામ કરનાર ભારતીય નાગરિક પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં 181 દિવસ કે તેથી ઓછા સમય માટે હાજર રહી શકે છે.
- (6) બિનરહીશ ધંધાકીય આવક : જ્યારે બિનરહીશ ભારતમાંથી ધંધાકીય આવક મેળવે, જેના પર ભારતમાંથી નિયંત્રણ થતું હોય તો અને જો ભારતમાંથી પ્રથમ વખત આવક મેળવે તો, તે કર જવાબદારીમાંથી બચી શકે છે.
- (7) બે કમિક વર્ષો માટે બિનરહીશ : જો વ્યક્તિ બે કમિક વર્ષો માટે બિનરહીશ રહે તો, તે આવતાં 8 વર્ષ માટે રહીશ અને સામાન્ય રહીશ હોઈ શકે છે.

2.3 ખાસ કપાતો અને કરમુક્તિ અંગેનું કરનું આયોજન :

● પ્રસ્તાવના :

કર ભરનાર વ્યક્તિ ઉપર કરનો બોજો ખૂબ વધી ન જાય તે માટે આવકવેરા કાયદામાં કેટલીક કરમુક્તિ ; કપાતો અને રાહતો આપવામાં આવી છે. આ અંગેનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ છે.

2.4 કરમુક્તિ આવકો

આવકવેરાના કાયદામાં કેટલીક આવક સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે, જેનો ગ્રોસ આવકમાં સમાવેશ કરવામાં આવતો નથી. આવી આવકો આવકવેરાના કાયદાની કલમ-10 માં દર્શાવવામાં આવી છે.

- (1) ખેતીની આવક : આકારણી વર્ષ 1974-75 થી આ આવકમાં કરવેરાનો દર નક્કી કરવા માટે સમાવેશ કરવામાં આવે છે [(કલમ-10 (1))]
- (2) એચ.યુ.એફ.ના મેમ્બર દ્વારા કુટુંબને મળેલ આવક [(કલમ-10 (2))]
- (3) પેઢીમાં મળેલ નફો [(કલમ-10 (2-એ))]
- (4) બિનરહીશને મળતું વ્યાજ : બિનરહીશને પ્રાપ્ત થતું નીચેનું વ્યાજ સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. [(કલમ-10 (4)(2))]
 (અ) કેન્દ્ર સરકારે જાહેર કરેલ જામીનગીરીઓનું વ્યાજ
 (બ) વિશ્વબેંક કે અમેરિકાની વિકાસ લોન ફંડ કરાર હેઠળ કેન્દ્ર સરકારે, ઔદ્યોગિક એકમે અથવા નાણાકીય કોર્પોરેશને બહાર પાડેલ બોન્ડ પરનું વ્યાજ કે તેનાં નાણાં પરત કરતાં આપેલું પ્રીમિયમ
 (ક) ભારતની કોઈપણ બેંકમાં 1973 ફોરેન એક્સચેન્જ રેગ્યુલેશન એક્ટની જોગવાઈ હેઠળ બિનરહીશ ખાતે જે રકમ જમાં હોય તેના પર વ્યાજ.
- (5) બિનરહીશ ભારતીય કેસમાં વિદેશી હુંડિયામણમાં ખરીદેલા નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ (NSC) નું વ્યાજ. [(કલમ-10 (4બી))]
- (6) મુસાફરી રાહત : કેન્દ્ર સરકાર નક્કી કરે તેવી શરતોને અધીન મુસાફરી ખર્ચમાં મળતી રાહત નીચે મુજબ કરમુક્ત છે.

- (અ) રજાઓ દરમિયાન ભારતમાં કોઈપણ જગ્યાએ જવા માટે પોતાના તેમજ પોતાના કુટુંબ માટે તેના માલિક તરફથી મળતી રકમ.
- (બ) વર્તમાન માલિક કે ભૂતપૂર્વ માલિક તરફથી પોતાના તેમજ કુટુંબ માટે નિવૃત્તિ સમયે ભારતમાં કોઈપણ સ્થળે જવા માટે મળતી રકમ. [(કલમ-10 (5))]
- (7) ભારતમાંથી સવલતો અને ભથ્થા : ભારતીય નાગરિકને ભારત બહાર, ભારત સરકારની નોકરી માટે પગાર સિવાય મળતી સવલતો અને ભથ્થાની રકમ. [(કલમ-10 (6)(2))]
- (8) ટેકનીકલ મદદના કાર્યક્રમ : સરકારી ટેકનીકલ મદદના કાર્યક્રમ નીચે ભારતમાં નોકરી કરનારની આવક. [(કલમ-10 (7))]
- (9) મૃત્યુ અપેક્ષિત કે નિવૃત્તિના સમયની ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ. [(કલમ-10 (10))]
- (10) પેન્શનની એક સામટી રકમ [(કલમ-10 (10-એ))]
- (અ) કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના બધા જ વર્ગોના કર્મચારીઓને એકસામટી મળેલી પેન્શનની રકમ.
- (બ) અન્ય કર્મચારીઓને એકસામટી મળેલી પેન્શનની રકમ.
- (i) ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ મળી હોય ત્યારે પેન્શનની રકમ 1/3 ભાગ કરમુક્ત છે અને
- (ii) અન્ય કિસ્સામાં દરેક પૂરા થયેલ વર્ષની નોકરી દીઠ 1/2 માસનો પગારનો ભાગ કરમુક્ત છે.
- (11) બિનસરકારી કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ વખતે ચઢેલ રાજાઓનું અવેજમાં રોકડમાં મળતો પગાર અમુક શરતોને અધીન કરમુક્ત છે. [(કલમ-10 (10 એએ))]
- (12) વળતર : ઔદ્યોગિક કે અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ કોઈ કર્મચારીને છૂટો કરવામાં આવે ત્યારે કાયદા મુજબ જે વળતર આપવામાં આવે છે તે અથવા રૂ.50,000 બેમાંથી જે ઓછું હોય તે અમુક શરતોને અધીન કરમુક્ત છે. [(કલમ-10 (10બી))]
- (13) રાજ્ય સરકાર ; કેન્દ્ર સરકાર ; જાહેરક્ષેત્રની કંપનીઓ કે સરકાર દ્વારા સ્થાપેલ સત્તામંડળનો કર્મચારી તેની નોકરીમાંથી સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ વખતે ખરેખર વળતરની રકમ મહત્તમ રૂ.5,00,000 સુધી. [(કલમ-10 (10સી))]
- (14) જીવન વીમા પોલીસી (કલમ 80 ડીડીએ હેઠળની પોલીસી અથવા કોમન વીમા પોલીસી સિવાય) હેઠળ બોનસ સહિત મેળેલી કોઈ પણ રકમ. [(કલમ-10 (10ડી))]
- (15) કાયદેસરના પ્રોવિડન્ડ ફંડમાંથી મળેલ રકમ [(કલમ-10 (11))]
- (16) માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડમાંથી કાયદામાં જણાવ્યા મુજબની આવક. [(કલમ-10 (12))]
- (17) માન્ય સુપર એન્યુએશન ફંડમાંથી મળતી આવક [(કલમ-10 (13))]
- (18) ઘરભાડા ભથ્થું અમુક શરતોને અધીન કરમુક્ત છે. [(કલમ-10 (13-એ))]

- (19) પગારદાર વ્યક્તિને તેમની ફરજોને પહોંચી વળવા માટે અપાતું ભથ્થું. [(કલમ-10 (14)]
- (20) સરકારી જામીનગીરીઓ પરની વ્યાજની આવક. [(કલમ-10 (15)(1)]
- (21) વ્યક્તિ તેમજ એચ.યુ.એફ. ના કેસમાં “રીલીફ બોન્ડ”ના રોકાણોનું વ્યાજ. [(કલમ-10 (15)(2-સી)]
- (22) બિનરહીશ ભારતીય દ્વારા વિદેશી હુંડિયામણમાં ખરીદવામાં આવેલ તેમજ આ હેતુસર (તા.1/6/2002 પહેલાં) માન્ય કરેલા બોન્ડ ઉપર નિયત નિયમો અનુસાર મળતું વ્યાજ. [(કલમ-10 (15)(2-ડી)]
- (23) બિનરહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ ન હોય તેવા શપ્સને શિડયુલ બેંકમાં તેના ખાતે વિદેશી હુંડિયામણની જમા ડીપોઝીટ ઉપર મળતું વ્યાજ. [(કલમ-10 (4-એફ.એ)]
- (24) પબ્લિક સેક્ટર કંપનીના માન્ય કરાયેલ બોન્ડ તેમજ ડિબેન્યર ઉપર નિયત નિયમો અનુસાર મળતું વ્યાજ. [(કલમ-10 (4-એચ)]
- (25) નિવૃત્ત થતાં સરકારી કે જાહેરક્ષેત્રનાં કર્મચારીઓ માટે માન્ય કરવામાં આવેલી ડીપોઝીટ યોજના હેઠળ મળતું વ્યાજ. [(કલમ-10 (4-આઈ)]
- (26) લોકસભાના અને રાજ્યની ધારાસભાના સભ્યોને મળતું દૈનિક ભથ્થું. [(કલમ-10 (17)]
- (27) સરકાર તરફથી મળતાં અન્ય પુરસ્કાર. [(કલમ-10 (17-એ)]
- (28) વીરતા માટે પુરસ્કાર. [(કલમ-10 (18)]
- (29) લડાખના રહીશને તે વિસ્તારમાંથી લેણી થતી તથા પરદેશમાંથી લેણી થતી આવક પરંતુ તેવી વ્યક્તિ આકારણી વર્ષ 1962-63 સાથે સંબંધિત પાછલા વર્ષમાં લડાખમાં રહીશ હોવો જરૂરી છે. [(કલમ-10 (26)]
- (30) જે વ્યક્તિની કુલ ગ્રોસ આવકમાં સગીર સંતાનની આવકનો સમાવેશ થતો હોય તો તે વ્યક્તિને પ્રત્યેક સગીર સંતાન માટે વધુમાં વધુ રૂ.1500 સુધીની મૂળભૂત કરમુક્તિ બાદ મળશે. પરંતુ આકારણી વર્ષ 1997-98 થી શારીરિક રીતે અપંગ સગીર સંતાનની આવકનો તેના માતા-પિતાની આવકમાં સમાવેશ થશે નહિ. [(કલમ-10 (32)]
- (31) ભારતીય કંપનીમાંથી ઈક્વિટી કે પ્રેફરન્સ શેરો ઉપર મળેલ ડિવિડન્ડ તેમજ મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાંથી તેના યુનિટ ઉપર મળેલ આવક. (રૂ.10 લાખ સુધી કરમુક્ત છે, પછી કરપાત્ર). [(કલમ-10 (34)અને (35)]
- (32) જે ઈક્વિટી શેર કે ઈક્વિટી ઓરિએન્ટલ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટની લે-વેચ માટે સિક્યુરિટી ટ્રાન્સેક્શન ટેક્સ ચૂકવેલ હોય તેવા ઈક્વિટી શેરો કે યુનિટમાંથી થયેલ લાંબાગાળાનો મૂડી નફો કરમુક્ત છે. [(કલમ-10 (38)]
- (33) આંતરરાષ્ટ્રીય ખેલકૂદ સ્પર્ધામાં પ્રાપ્ત થયેલ રકમ. [(કલમ-10 (39)]
- (34) હોલીંગ કંપની પાસેથી સબસીડી કંપનીને મળેલ ગ્રાન્ટ. [(કલમ-10 (40)]

- (35) ઉપરના સંજોગોમાં થયેલ મૂડી નફો. [(કલમ-10 (41))]
 (36) બિનનફાકારક સંસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ નફો. [(કલમ-10 (42))]
 (37) રીવર્સ મોર્ગેજના વ્યવહારમાં વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થયેલ લોન (પૂરી રકમ કે હપ્તામાં મળેલ રકમ). [(કલમ-10 (43))]
 (38) UPSC ના ચેરમેનને મળેલ ભથ્થાં કે સવલતોની રકમ. [(કલમ-10 (45))]
 (39) ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બોન્ડમાંથી મળેલ આવક. [(કલમ-10 (47))]
 (40) નેશનલ ફાયનાન્સિયલ હોલ્ડિંગ કંપનીની આવક. [(કલમ-10 (49))]

2.5 આવકવેરા અંગેની કપાતો :

- (1) પ્રોવિડન્ટ ફંડ, જિંદગીના વીમાનું પ્રીમિયમ વગેરેના રોકાણ અંગે કપાત :
 (કલમ-80 C)

શરતો : પ્રોવિડન્ટ ફંડ તથા વીમા પ્રીમિયમની કપાત અંગેની શરતો નીચે પ્રમાણે છે.

- (1) આવકવેરામાં આ કપાત ફક્ત વ્યક્તિ અને હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબને જ મળશે. (2) પાછલા વર્ષ દરમિયાન ગમે ત્યારે કરેલ રોકાણ માન્ય રોકાણ ગણાશે પરંતુ આવું રોકાણ તેમની કુલ આવક કરતાં વધવું જોઈએ નહીં. (3) આ કપાત માટે કરેલ રોકાણ તેમની કરપાત્ર આવકમાંથી થયેલું હોવું જોઈએ. (4) કપાતની રકમ નીચેમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ હોવી જોઈએ.

વિગત	મહત્તમ રકમ
(1) કર ભરનાર વ્યક્તિનું પોતાનું, પત્નીનું કે સંતાનના (લગ્ન કરેલ દીકરી સહિત) વીમા અંગે ભરેલ વીમા પ્રીમિયમ)	તા.1/4/12 પહેલાં વીમાની રકમ 20% સુધીની પ્રીમિયમની રકમ અને તા.1/4/12 ના રોજ કે ત્યાર પછી 10%
(2) વર્ષાસિન કરાર હેઠળ ચૂકવેલ વીમા પ્રીમિયમ	પૂરેપૂરી રકમ
(3) કાયદેસરના પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો	પૂરેપૂરો
(4) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો	પુરેપુરો
(5) જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કર ભરનારનો ફાળો	વધુમાં વધુ વાર્ષિક રૂ.1,50,000
(6) માન્ય સુપર એજ્યુકેશન ફંડમાં કર્મચારીએ આપેલ ફાળો	પગારના 20% સુધી
(7) સિનિયર સીટીઝન યોજનામાં જમાં મુકેલ રકમ	પૂરેપૂરી રકમ (રોકાણ અને વ્યાજની)
(8) પોસ્ટ ઓફીસ નેશનલ સેવિંગ્સ બચતપત્રો શ્રેણી-8માં અને 9 કરેલ રોકાણ અને તેનું લેણું થયેલું છેલ્લાં વર્ષ સિવાયનું બધું જ વ્યાજ	પૂરેપૂરી રકમ

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(9) મકાનની ખરીદી કે બાંધકામ અંગે ચૂકવેલ રકમ	પૂરેપૂરી રકમ
(10) નેશનલ હાઉસિંગ બેંકમાં મુકેલ ડીપોઝીટ	પૂરેપૂરી રકમ
(11) યુનિટ વીમા યોજના હેઠળ ચૂકવેલ વીમા પ્રીમિયમ	પૂરેપૂરી રકમ
(12) મધ્યસ્થ સરકારના કર્મચારીઓનો વીમા કંપનીમાં ફાળો	પૂરેપૂરી રકમ
(13) ફેમીલી પેન્શન યોજનામાં ફેમીલી પેન્શન ફંડનો કાયદો, 1952 મુજબ આપેલ કર્મચારીનો ફાળો	પૂરેપૂરી રકમ
(14) એલ.આઈ.સી. ના યુનિટ link વીમા યોજનામાં ફાળો દા.ત. ધનરક્ષા યોજના	પૂરેપૂરી રકમ
(15) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા માન્ય પેન્શન ફંડમાં રોકાણ (કલમ 80-સીસીડી)	પૂરેપૂરી રકમ
(16) યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા જાહેર કરેલ પેન્શન ફંડમાં રોકાણ	પૂરેપૂરી રકમ
(17) હોમ લોન એકાઉન્ટ સ્કીમમાં રોકાણ	પૂરેપૂરી રકમ
(18) ટ્યુશન ફી તરીકે ભારતમાં ચૂકવેલ રકમ	પૂરેપૂરી રકમ
(19) શિડ્યુલ બેંકમાં પાંચ વર્ષ કે તેથી વધુ સમય માટે મુકેલ ડીપોઝીટ	પૂરેપૂરી રકમ
(20) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નક્કી કરેલ પાંચ વર્ષ કે તેથી વધુ સમય માટેની કોઈપણ યોજનામાં રોકાણ	પૂરેપૂરી રકમ

કપાત માટે મહત્તમ રકમની મર્યાદા : ઉપર જણાવેલ રકમોનો કુલ સરવાળો અથવા રૂ.1,50,000 આ બેમાંથી જે ઓછી રકમ હોય તે રકમ કપાતને પાત્ર ગણાશે. (કલમ 80 સી ; 80 સીસીસી અને 80 સીસીડી સહિત)

(2) પેન્શન ફંડમાં ભરેલ રકમ (કલમ-80 સીસીસી)

ખાસ પેન્શન ફંડમાં જમા કરેલ રકમ અંગેની શરતો

(i) ફક્ત વ્યક્તિને આ કપાતનો લાભ મળે છે.

- (ii) પેન્શનની રકમ એલ.આઈ.સી. કે અન્ય માન્ય પેન્શન ફંડમાં ભરેલી હોવી જોઈએ.
- (iii) જ્યારે પેન્શનની રકમ પરત મળે ત્યારે તે વર્ષમાં પેન્શનની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.
- (iv) પેન્શનની રકમ કરપાત્ર આવકમાંથી ભરાયેલી હોવી જોઈએ. એ જરૂરી નથી કે ચાલુ વર્ષની કરપાત્ર આવકમાંથી રકમ ભરવી. અગાઉના વર્ષોની આવકમાંથી પણ ભરી શકાશે.
- (v) આ કલમ મુજબ મહત્તમ કપાતની રકમ રૂ.1,50,000 છે.

- કપાતની રકમ : મહત્તમ રૂ.1,50,000 સુધીની રકમ. (કલમ 80 સીસીડી અને 80 સી સહિત)

(3) કેન્દ્ર સરકારની નવી પેન્શન યોજનામાં જમા કરાયેલ રકમ અંગે : (કલમ - 80 સીસીડી) [National Pension System (NPS)]

● શરતો :

- (i) આ કપાતનો લાભ ફક્ત વ્યક્તિને મળે છે.
- (ii) તા.1/4/2004 પછી કેન્દ્ર સરકારની નોકરીમાં જોડાયેલ વ્યક્તિને આ યોજના ફરજિયાત લાગુ પડે છે. અને અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિ મરજિયાત રીતે આ યોજનામાં જોડાઈ શકે છે.
- (iii) કેન્દ્ર સરકારને પેન્શન યોજનામાં આપેલ ફાળાની રકમ.
- (iv) જ્યારે પેન્શનની રકમ પરત મળશે ત્યારે તે વર્ષ માટે તે આવક ગણવામાં આવશે.

- કપાતની રકમ : એસીસીનો મોંઘવારી ભથ્થાં સહિત પગારના 10% સુધીની રકમ.

નોંધ : કલમ 80 સી ; 80 સીસીસી અને 80 સીસીડી મુજબ કુલ કપાતની મહત્તમ રકમ રૂ.1,50,000 છે. આકારણી વર્ષ 2016-17 થી કોઈપણ વ્યક્તિગત કરભરનાર નવી પેન્શન યોજનામાં વધારાના રૂ.50,000 નો ફાળો ભરી શકે છે. (કલમ 80 CCD (1B) અને આ રકમનો 1,50,000 ની મર્યાદામાં સમાવેશ થતો નથી.

(4) મેડીકલ વીમાના પ્રીમિયમની ચૂકવણીની કપાત : (કલમ-80 ડી)

- શરતો : આ કપાત અંગેની શરતો નીચે મુજબ છે.

- (અ) આ કપાતનો લાભ વ્યક્તિ અથવા હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબને જ મળે છે.
- (બ) વ્યક્તિના સંબંધમાં પોતાની તબિયત અંગે અથવા તેમના પર આધારિત મા-બાપની અથવા બાળકોના અથવા પતિ-પત્ની તબિયત અંગે ઉતરાવેલ વીમાના ચૂકવેલ પ્રીમિયમ માટે.
- (ક) આવો વીમો મધ્યસ્થ સરકારે નક્કી કરેલ યોજના મુજબ જનરલ ઈન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા તેમ જ અન્ય સામાન્ય વીમા કંપનીઓ મારફતે લીધો હોય.
- (ડ) વીમાના પ્રીમિયમની રકમ એસીસીની કરપાત્ર આવકમાંથી ચૂકવેલ હોય.

(ઈ) વીમા પ્રીમિયમની રકમ રોકડ સિવાયના સ્વરૂપમાં ચૂકવેલી હોવી જોઈએ. જો કે હેલ્થની તપાસમાં ચૂકવણી રોકડ સહિત કોઈપણ સ્વરૂપમાં થઈ શકશે.

મેડીકલેઈમ પ્રીમિયમની રકમ	વ્યક્તિ માટે કપાતની એચ.યુ.એફ.		
	કુટુંબ માટે (પોતે, પત્ની, આધારિત બાળકો)	મા-બાપ માટે આધારિત બિનઆધારિત)	માટે કપાતની રકમ
(A) (i) વધુમાં વધુ પ્રીમિયમની રકમ (તબિયતની તપાસની રકમ અને CGHS માં ચૂકવેલ રકમ સહિત)	25,000	25,000	25,000
(ii) સિનિયર સીટીઝન માટે મેડીકલેઈમ	25,000	25,000	25,000
પોલીસી માટે વધારાની પ્રીમિયમની રકમ			
(B) સુપર સિનિયર સીટીઝન વ્યક્તિ કે જેની તબિયત અંગે મેડીકલેઈમ પ્રીમિયમ ભરેલ ન હોય પરંતુ તેમના માટે ખર્ચ કરેલ હોય	50,000	50,000	50,000
(C) (A) અને (B) સહિત કપાતની મહત્તમ રકમ	50,000	50,000	50,000

નોંધ : વરિષ્ઠ નાગરિક એટલે 60 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરની વ્યક્તિ અને ખાસ વરિષ્ઠ નાગરિક એટલે 80 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરની વ્યક્તિ.

(5) શારીરિક કે માનસિક રીતે અશક્ત આશ્રિત વ્યક્તિની સંભાળ લેવા કરેલ ખર્ચ અને તેના માટે મુકેલ ડીપોઝીટની રકમ (કલમ-80 ડીડી)

(1) ભારતીય રહીશ વ્યક્તિ અને એચ.યુ.એફ. ને કપાતનો લાભ મળશે.

(2) કરભરનાર વ્યક્તિ પર આશ્રિત અપંગ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ અથવા એચ.યુ.એફ. નો સભ્ય હોવો જોઈએ, જેની ડિસએબિલિટી 40% કે તેથી વધુ હોવી જોઈએ.

(3) પાછલા વર્ષ દરમિયાન કરભરનાર વ્યક્તિએ પોતાની કરપાત્ર આવકમાંથી અપંગ વ્યક્તિની સારસંભાળ લેવા માટે યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા કે એલ.આઈ.સી. તેમજ અન્ય વીમા કંપનીની આ અંગેની મંજૂર થયેલ યોજના રોકાણ કરેલ હોય અથવા ખર્ચ કર્યા હોય.

● **કપાતની રકમ :**

(અ) આ અંગે કરેલ ખર્ચ કર્યો ન હોય અથવા ડીપોઝીટ રકમ મૂકી ન હોય તો પણ રૂ.75,000 ની નિશ્ચિત રકમ કપાત તરીકે મળશે.

(બ) જ્યારે 80 % થી વધુ ડિસએબિલિટીના સંજોગોમાં આ કપાત રૂ. 1,25,000 ની રહેશે.

કલમ 80 ડીડીબી :

(6) ગંભીર રોગ કે બીમારીથી પીડાતા કરદાતા તેમજ તેના આશ્રિતોની તબીબી સારવાર માટે કરેલ ખર્ચ અંગે : (કલમ -80 ડીડીબી)

● **શરતો :**

- (1) વ્યક્તિ કે હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબને કપાત મળે છે.
- (2) કરદાતા કે તેનો કોઈ આશ્રિત સગાની ગંભીર રોગ કે બીમારીની સારવાર માટે ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય. આવા રોગોમાં (i) કેન્સર (ii) એઈડ્સ, (iii) મગજના રોગો, (iv) કીડની નિષ્ફળ જવી, (v) હેમોફિલીયા, (vi) થેલેસેમિયાનો સમાવેશ થાય છે.
- (3) આશ્રિતમાં લગ્નસાથી, બાળકો, માતા-પિતા, તેમ જ ભાઈ-બહેન અને હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબના સંજોગોમાં તેના સભ્યનો સમાવેશ થાય છે.
- (4) આ કપાતનો લાભ મેળવવા માટે સરકારી અથવા સરકાર માન્ય હોસ્પિટલના નિષ્ણાત ડોક્ટરનું તબીબી સર્ટિફિકેટ જોડવાનું રહેશે.

● **કપાત રકમ :**

- (1) સારવાર માટે કરેલ ખર્ચ રૂ.40,000 જો કરદાતા કે આશ્રિત સીનીયર સીટીઝન હોય તો રૂ.1,00,000 અથવા ખરેખર થયેલ ખર્ચ બેમાંથી જે ઓછી રકમ હોય તે.
- (2) આવી તબીબી સર્વરના સંદર્ભમાં વીમા કંપની કે અન્ય કોઈ તરફથી કોઈ ચૂકવણી કરવામાં આવી હોય તો તે રકમ ઉપરોક્ત કપાતની રકમમાંથી બાદ કરશે અને બાકીની રકમ કપાત તરીકે મજરે મળશે.

(7) ઉચ્ચશિક્ષણ અંગે લીધેલ લોનના વ્યાજની ચૂકવણી અંગે : (કલમ-80 ઈ)

● **શરતો :**

- (1) વ્યક્તિગત કરદાતાને જ આ કપાતનો લાભ મળે છે.
- (2) ઉચ્ચશિક્ષણ માટે બેંક કે નાણાકીય સંસ્થા કે આવકવેરાના કાયદા મુજબ માન્ય જાહેરધર્મદા ટ્રસ્ટ પાસેથી લોન લીધી હોય.
- (3) ઉચ્ચશિક્ષણમાં એન્જિનિયરિંગ, મેડિકલ કે મેનેજમેન્ટ સ્નાતક અથવા અનુસ્નાતક અભ્યાસક્રમ અથવા વિજ્ઞાન ક્ષેત્રે અનુસ્નાતકના અભ્યાસક્રમનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- (4) આવી લોન કર ભરનાર વ્યક્તિ પોતાના કે પત્ની કે બાળકોના ઉચ્ચ અભ્યાસ હેતુ માટે લીધેલી હોવી જોઈએ.
- (5) પાછલાં વર્ષ દરમિયાન આવી લોનની વ્યાજ પેટે ચૂકવણી કરવામાં આવી હોય છે કે તમાં વધારો કર્યો છે.

(6) લોનની ચૂકવણી કર ભરનાર જ પોતાની કરપાત્ર આવકમાંથી કરેલ હોવી જોઈએ.

● કપાત રકમ :

ઉપરોક્ત શરતોનું પાલન થાય તો ચૂકવણીની વ્યાજની બધી જ રકમ કપાતને પાત્ર ગણાશે. આવી કપાત જે વર્ષથી સૌ પ્રથમ વખત વ્યાજની ચૂકવણી કરી હોય તે સહિત કુલ 8 વર્ષ સુધી કે લોન પરત થઈ જાય ત્યાં સુધી (બેમાંથી જે સમય પહેલો આવે તે) કપાતનો લાભ મળશે. વ્યાજ કરપાત્ર આવકમાંથી ચૂકવેલ હોવું જોઈએ.

(8) સખાવતી સંસ્થાઓને આપેલ દાન અંગે કપાત (કલમ-80જી) :કર ભરનાર શખ્સે પાછલા વર્ષ દરમિયાન

ધર્માદા સંસ્થા કે ફંડને સખાવતી હેતુ માટે દાન આપ્યું હોય તે રકમ અમુક શરતોને અધીન કપાત તરીકે બાદ મળે છે.

● શરતો :

(1) દાન માન્ય સંસ્થા કે ફંડને આપેલું હોવું જોઈએ.

(2) આવા દાનની રકમ રોકડ સ્વરૂપે (વસ્તુ સ્વરૂપે નહીં) આપેલી હોવી જોઈએ.

(3) દાનની કપાતને પાત્ર રકમ કુલ ગ્રોસ આવકના 10% થી વધતી ન હોવી જોઈએ. કુલ ગ્રોસ આવકનો અર્થ કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી તમામ સામાન્ય કપાતો ; (કલમ-800 સિવાયના) લાંબા ગાળાનો મૂડી નફો, તેમજ ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો જે 15% ના ફ્લેટ રેટ મુજબ આવકવેરાને પાત્ર છે અને કલમ-115-/ થી 115-3 માં જણાવેલ આવકો બાદ કર્યા પછી રહેતી આવક થાય છે. જો કે કેટલાક દાન માટે આ મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.

(4) આપેલ કેટલાક દાન અંગે 100% રકમ બાદ મળે છે, જ્યારે કેટલાક દાન અંગે 50% રકમ મજરે મળે છે. આમ, દાનને નીચેના ચાર ભાગમાં વહેંચી શકાય છે.

(અ) જે દાનને આવકની 10% ની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી અને 100% રકમ બાદ મળે છે.

(બ) જે દાનને 10% રકમની મર્યાદા લાગુ પડે છે અને 100% રકમ બાદ મળે છે.

(ક) જે દાનને 10% ની રકમની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી અને 50% રકમ બાદ મળે છે.

(ડ) જે દાનને 10%ની મર્યાદા લાગુ પાડે છે અને 50% રકમ બાદ મળે છે.

ઉપરોક્ત વિગતો પાછળના ચાર્ટ દ્વારા દર્શાવેલ છે.

કલમ 80-જીની કપાત અંગેનો ચાર્ટ

(અ) 10%ની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી અને 100% રકમ બાદ મળે છે.	(બ) 10%ની મર્યાદા લાગુ પડે છે અને 100% રકમ બાદ મળે છે.	(ક) 10%ની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી અને 50% રકમ બાદ મળે છે.	(ડ) 10%ની મર્યાદા લાગુ પડે છે અને 50% રકમ બાદ મળે છે.
--	--	---	---

(1) નેશનલ પ્રોવિડન્ડ ફંડ	(1) સરકાર, સ્થાનિક સત્તા મંડળ, માન્ય સંસ્થાઓ કે મંડળને કુટુંબ નિયોજનના કાર્યક્રમને પ્રોત્સાહિત કરવા આપેલ દાનની રકમ	(1) જવાહરલાલ નહેરુ મેમોરિયલ ફંડ	(1) સરકાર કે સ્થાનિક સંસ્થાને સખાવતી હેતુ માટે આપેલ દાન
(2) વડાપ્રધાન રાષ્ટ્રીય ફંડ	(13) રાષ્ટ્રીય માંદગી સહાયક ફંડ આવકવેરાના કાયદા	(2) વડાપ્રધાન દુષ્કાળ રાહત ફંડ	(કુટુંબ નિયોજનના પ્રચાર હેતુ સિવાયનું)
(3) વડાપ્રધાન આર્મેનિયા ધરતીકંપ રાહત ફંડ	(14) રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાનનું રાહત ફંડ	(3) રાષ્ટ્રીય બાળ ભંડોળ	(2) ભારતમાં ધર્માદાના હેતુથી સ્થપાયેલ અને મુજબ માન્ય સંસ્થાને દાન
(4) નેશનલ ફાઉન્ડેશન ફોર કોમ્યુનલ હાર્મની	(15) મધ્યસ્થ સરકારે સ્થાપેલ નેશનલ સ્પોર્ટ્સ ફંડ	(4) ઈન્દિરા ગાંધી મેમોરિયલ ટ્રસ્ટ	(3) ભારતમાં વસવાટની સગવડ આપવા માટે કે નગર આયોજન માટે સ્થપાયેલ સત્તામંડળને દાન
(5) આફ્રિકા (પબ્લિક કન્ટ્રીબ્યુશન ઈન્ડિયા) ફંડ	(16) મધ્યસ્થ સરકારે સ્થાપેલ નેશનલ સાંસ્કૃતિક ફંડ	(5) રાજીવ ગાંધી ફાઉન્ડેશન	(4) મધ્યસ્થ સરકાર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થપાયેલ કોઈપણ કોર્પોરેશનને આપેલ દાન કે જે કોર્પોરેશનની સ્થાપના લઘુમતી કોમના હિત માટે કરવામાં આવી હોય.
(6) માન્ય યુનિવર્સિટી કે રાષ્ટ્રીય મહત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓ	(17) મધ્યસ્થ સરકારે સ્થાપેલ ફેડ for ટેકનોલોજી ડેવલોપમેન્ટ એક્ટ એપ્લીકેશન		(5) કોઈપણ મંદિર, મસ્જિદ, દેવળ, ગુરુદ્વારા અથવા ઐતિહાસિક કાળના મહત્વનાં સ્થળોના પુનરુદ્ધાર કે મરામત માટે કરવા આપેલ દાન
(7) મહારાષ્ટ્ર મુખ્યપ્રધાન રાહત ફંડ	(18) ઈન્ડિયન ઓલમ્પિક એસોસિએશન કે અન્ય રમતગમતની સંસ્થાને કંપનીએ આપેલ દાન		
(8) જિલ્લા સહકારી સમિતિને દાન કે જેનો હેતુ તે વિસ્તારમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ પ્રચારનો હોય	(19) નેશનલ ટ્રસ્ટ ફોર વેલ્ફેર ઓફ પર્સન્સ વિથ કે ઓટો ઝીમ., સેરીબ્રલ પાલ્સી, મેન્ટલ રીટાર્ડેશન એન્ડ મલ્ટીપલ ડિસએબિલિટીઝ.		
(9) નેશનલ કે સ્ટેટ બ્લડ ટ્રાન્સફ્યુશન કાઉન્સિલને દાન			
(10) રાજ્ય સરકાર તરફથી ગરીબોને મેડીકલ રાહત માટે આપેલ દાન.			
(11) સેનાના મધ્યસ્થ કલ્યાણ ફંડ કે ભારતીય નૌસેના કલ્યાણ ફંડ અથવા વાયુસેના કલ્યાણ ફંડ			
(12) આંધ્રપ્રદેશ મુખ્ય દાન. પ્રધાન વાવાઝોડા રાહત ફંડ, 1996.			

(9) ચૂકવેલ મકાન ભાડા અંગેની કપાત (કલમ 80-જીજી)

(A) કોને લાભ મળશે ? ફક્ત વ્યક્તિને લાભ મળશે. વ્યક્તિ નોકરી કરતી ન હોય અથવા જો નોકરી કરતી હોય પરંતુ ઘરભાડા ભથ્થું ન મળતું હોય તેને કપાતનો લાભ મળશે.

(B) કપાતની રકમ (1) માસિક રૂ.5000 (2) કુલ આવકના 25% અથવા (3) કુલ આવકના 10% થી વધુ ચૂકવેલ ભાડાની રકમ.

ઉપરની ત્રણ રકમમાંથી જે ઓછી હોય તે કપાતને પાત્ર ગણાશે.

(10) વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અથવા ગ્રામ્ય વિકાસ અંગે આપેલ ડોનેશનની રકમ અંગે (કલમ 80 જીજીએ)

(A) કોને લાભ મળશે ? વ્યક્તિ (સિવાય કે ધંધા વ્યવસાયની આવક ધરાવતો હોય)

(B) કપાતની રકમ : પૂરેપૂરી રકમ પરંતુ જો ડોનેશનની રોકડમાં ચુકવવામાં આવી હોય તો રૂ.10000 સુધીની જ રકમ ચેક/ડ્રાફ્ટથી ચૂકવેલ રકમ પૂરેપૂરી કપાત તરીકે બાદ મળશે.

(11) રાજકીય પક્ષોને અને ઈલેરોઅલ ટ્રસ્ટને આપેલ ફાળા અને (કલમ 80 જીજીબી અને 80 જીજીસી)

(A) કોને લાભ મળશે ? કર ભરનાર વ્યક્તિ (કંપની સહિત)

(B) કપાતની રકમ : પૂરેપૂરી રકમ

(C) શરત : (1) આકારણી વર્ષ 2014-15 થી આ પ્રકારનો ફાળો રોકડમાં આપી શકાશે નહીં. (2) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા અથવા કૃત્રિમ પરંતુ કાયદેસરના ઘટકને કપાતનો લાભ મળશે નહીં.

(12) લેખકોને મળતી રોયલ્ટી અંગેની કપાત (કલમ 80 QQB) :

● કપાતની શરતો :

(1) પુસ્તકનો લેખક કે સહલેખક ભારતનો રહીશ હોવો જોઈએ. (જો કે ભારતનો નાગરિક હોવો જરૂરી નથી.) (2) પુસ્તક સાહિત્ય, કળા કે વિજ્ઞાન ક્ષેત્રનું હોવું જોઈએ. (3) લેખકને તેની વ્યાવસાયિક કામગીરી અંગે આવક મળી હોવી જોઈએ. (4) પુસ્તક અંગે રોયલ્ટી કે કોપીરાઈટ ફી તરીકે આવક મળવી. (એક સાથે નિયમિત રીતે) (5) રોયલ્ટી ચૂકવનાર પાસેથી મેળવેલ આ આવક અંગે નિયત ફોર્મમાં પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું.

● કપાતની રકમ :

રોયલ્ટીની આવકના 100% અથવા રૂ.3 લાખ એ બેમાંથી જે ઓછી રકમ હોય તે કપાતને પાત્ર ગણાશે.

નોંધ : રોયલ્ટીની કપાત અંગેના નીચેના મહત્વના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા :

(1) આ લાભ પાઠ્યપુસ્તકો, ગાઈડ, કોમેન્ટરી, અખબારો, સામયિકો, ડાયરી, ચોપાનિયાં કે આવા પ્રકારના પ્રકાશનો સબંધી મળી શકશે નહિ.

(2) રોયલ્ટીની કપાત વર્ષ દરમિયાન વેચેલ પુસ્તકોના મૂલ્યના 15% થી વધુ ન થાય તે જોવું. જો કે એક જ વખત રોયલ્ટી મળતી હોય તો આ મર્યાદા લાગુ પડશે નહિ.

(3) ઉપરોક્ત કપાતોનો લાભ વિદેશમાંથી મળેલ રોયલ્ટી માટે પણ મળી શકશે. જો કે આ માટે તે હિસાબી વર્ષના અંતથી છ માસ દરમિયાન અથવા આર.બી.આઈ. એ આ હેતુસર લંબાવેલ સમય દરમિયાન ભારતમાં લાવવાની રહેશે.

(13) પેટન્ટ અંગે મળતી રોયલ્ટીની કપાત (કલમ 80 RRB) :

● **કપાતની શરતો :**

(1) જેની પાસે પેટન્ટ હક્ક હોય તે ભારતીય રહીશ હોવો જોઈએ. (2) પેટન્ટ ધારો 1970 હેઠળ તે પેટન્ટનું તા.1/4/2003 કે તે ત્યાર પછીની તારીખે તેની નોંધણી થયેલી હોવી જોઈએ. (3) તે વ્યક્તિની કુલ આવકમાં પેટન્ટસની રોયલ્ટીની આવકનો સમાવેશ થયેલ હોવો જોઈએ. (4) પેટન્ટસની રોયલ્ટી જેની પાસેથી મળી છે તેની પાસેથી આવક અંગેનું જરૂરી પ્રમાણપત્ર પ્રાપ્ત થયેલું હોવું જોઈએ.

● **કપાતની રકમ :**

પેટન્ટસની રોયલ્ટીની 100% રકમ અથવા રૂ.3 લાખ બેમાંથી જે ઓછી રકમ હોય તે કપાતને પાત્ર ગણાશે.

(14) કાયમી ખોડખાંપણ વાળી વ્યક્તિની બાબતમાં કપાત (કલમ-80 યુ) :

● **કપાતની શરતો :**

(1) આવી વ્યક્તિ ભારતની રહીશ હોવી જોઈએ. (2) આવી વ્યક્તિ પાછલાં વર્ષ દરમિયાન અંધ કે શારીરિક રીતે કાયમી અપંગ હોવી જોઈએ. (40% કે તેથી વધુ ડીસેબીલીટી) (3) તે સંપૂર્ણ અંધ કે શારીરિક કે માનસિક રીતે અપંગ છે તે બાબતનું મેડિકલ પ્રેક્ટીસનર પાસેથી સર્ટિફિકેટ મેળવીને આવકવેરા અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવું પડશે.

● **કપાતની રકમ :**

(અ) તેમની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી રૂ.75,000 રકમ સામાન્ય કપાત તરીકે બાદ મળશે, અને (બ) જો 80% થી વધુ ડીસેબીલીટી હોય તો કપાતની રકમ રૂ.1,25,000 ગણાશે.

2.6 પગારની આવક અંગે કરનું આયોજન

(1) પગારમાં સમાવેશ થતી આવક

પગારની આવક એટલે કોઈપણ વ્યક્તિને માલિક અને કર્મચારીના સંબંધ અન્વયે મળતી રકમ. આમ, માલિક અને કર્મચારી વચ્ચે સંબંધ એ પગારની આવકનું મૂળભૂત તત્ત્વ છે. પગારમાં નીચેની રકમનો સમાવેશ થાય છે.

- (1) વેતન, મજૂરી કે મહેનતાણું
- (2) વર્ષાસન અથવા પેન્શન
- (3) ગ્રેજ્યુઇટી
- (4) પગાર ઉપરાંત ફી, બોનસ, કમિશન, ભથ્થા
- (5) સવલતો
- (6) નફાનો ભાગ
- (7) માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડમાં માલિકનો મૂળ પગારના 12 ટકાથી વધુ આપેલો ફાળો
- (8) પ્રોવિડન્ડ ફંડની રકમમાં 9.5 % કરતાં વધુ જમા થયેલ વ્યાજ.
- (9) અમાન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડમાંની માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડમાં ફેરબદલી કરાયેલ રકમ પૈકી માલિકનો કુલ ફાળો અને માલિકના ફાળા પરનું વ્યાજ

- (10) અગાઉથી મળેલો પગાર, પરંતુ અન્ય કોઈ રીતે અગાઉથી મળેલ રકમો નહીં.
દા.ત. મકાન કે સાધનો ખરીદવા લીધેલ લોન.
- (11) મળવાનો બાકી પગાર
- (12) નોકરી દરમિયાન રજાઓ અંગે મળેલ પગાર કરપાત્ર છે.
- (13) નિવૃત્તિ અથવા નોકરી છોડી દેવામાં આવે ત્યારે કર્મચારીને રજાઓનો પગાર અંગે :
 - (અ) સરકારી કર્મચારીઓ માટે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.
 - (બ) બિનસરકારી કર્મચારીઓ માટે નીચે દર્શાવેલ વિગતો સુધી જ કરમુક્ત છે. જ્યારે બાકીની રકમ કરપાત્ર છે.
 - (i) ભેગી થયેલ રજાઓ અંગે મળેલ પગાર (પૂરા થયેલ વર્ષનો એક માસનો સરેરાશ પગાર)
 - (ii) 10 માસનો પગાર
 - (iii) વધુમાં વધુ રૂ.3,00,000
 - (iv) ખરેખર મળેલ રજાઓનો પગાર.

ઉપરોક્ત રકમમાંથી જે ઓછી હોય તે.

- (14) કર્મચારીને નોકરીમાંથી છૂટો કરતાં માલિકે આપેલ નોટીસનો પગાર કરપાત્ર છે.

❖ ગ્રેજ્યુઈટી

કર્મચારીને તેની સતત નોકરી બાદ નિવૃત્તિ થતાં કે મૃત્યુના કારણે એકસામટી ચૂકવતી રકમને ગ્રેજ્યુઈટી કહેવામાં આવે છે. (જેમાં રાજીનામું આપીને છૂટા થયેલ કર્મચારીનો પણ સમાવેશ થાય છે.)

● કરમુક્ત ગ્રેજ્યુઈટીની જોગવાઈઓ નીચે મુજબની છે.

- (A) સરકારી કર્મચારીઓ માટે : કેન્દ્ર, રાજ્ય, મ્યુનિ. કોર્પોરેશન કે અન્ય સરકારી સંસ્થાના કર્મચારીઓને મળતી ગ્રેજ્યુઈટીની તમામ રકમ કલમ-10 (10)(1) મુજબ કરમુક્ત છે અને તે રકમ તેમના પગારમાં ઉમેરવામાં આવતી નથી.
- (B) બિનસરકારી કર્મચારીઓ માટે (1) ગ્રેજ્યુઈટીની ચૂકવણીના કાયદા 1972 મુજબ મળી હોય ત્યારે : આવકવેરાના કાયદાની કલમ-10 (10)(2) મુજબ નીચેની રકમ કરમુક્ત છે.
 - (1) નોકરીના વર્ષદીઠ 15 દિવસનો પગાર (મોસમી પ્રકૃતિના ઉદ્યોગ-ધંધા માટે 7 દિવસનો પગાર)
 - (2) વધુમાં વધુ રૂ.20,00,000
 - (3) ખરેખર મળતી ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ.

ઉપરોક્ત રકમોમાંથી જે સૌથી ઓછી હોય તે રકમ કરમુક્ત ગણાશે. જ્યારે બાકીની રકમ કરપાત્ર છે.

નોંધ :

- (1) અહીં માસિક પગારની ગણતરી છેલ્લાં પગારના આધારે થાય છે અને નોકરીના દરેક વર્ષ માટે 15 દિવસનો પગાર ગણતરી વખતે છેલ્લા માસિક પગારને 26 વડે ભાગીને 15 થી ગુણવામાં આવે છે. (છેલ્લો માસિક પગાર \times 15/26 \times નોકરીના વર્ષો)
 - (2) નોકરીના દરેક વર્ષની ગણતરી વખતે 6 માસ કે તેથી ઓછા સમયને ધ્યાનમાં લેવો નહીં પરંતુ 6 માસથી વધુ સમયને 1 વર્ષ ગણી લેવામાં આવે છે.
 - (3) આ હેતુ માટે પગાર શબ્દમાં મોંઘવારી ભથ્થું ઉમેરાશે પરંતુ, અન્ય ભથ્થાં, કમિશન કે બોનસનો સમાવેશ થશે નહિ.
 - (4) આવા કર્મચારીએ એક કરતાં વધુ માલિકોને સેવા આપી હોય અને અગાઉના માલિક પાસેથી ગ્રેજ્યુઈટી ન મળી હોય તો નોકરીના કુલ વર્ષ ગણતરી વખતે અગાઉના માલિકને ત્યાં કરેલ નોકરીનો સમય ધ્યાનમાં લેવાશે.
- (C) ખાનગી નોકરી કરતાં હોય તેવા કર્મચારીઓ કે કાયદા મુજબ સ્થાપેલ કોર્પોરેશનના કર્મચારીઓ માટે :

કલમ - 10 - (10) (1) નીચે જણાવેલ રકમોમાંથી જે રકમ ઓછી હોય તે રકમ કરમુક્ત ગ્રેજ્યુઈટી ગણાશે.

- (1) દરેક પૂરા થયેલ વર્ષની નોકરી દીઠ % માસનો પગાર (અધૂરા વર્ષને ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં.)
- (2) રૂ.20,00,000
- (3) ખરેખર મળેલ ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ

ઉપરોક્ત રકમોમાંથી જે સૌથી ઓછી રકમ હોય તે કરમુક્ત ગણાશે. અને બાકી રકમ કરપાત્ર ગણાશે. પગાર અંગે કરનું આયોજન

2.7 પગાર અંગે કરના આયોજન માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

- (1) જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિની પગારની આવક નીચેના કારણોસર વધુ ઊંચા કરવેરાના દરે આકારવામાં આવી હોય ત્યારે કરભરનાર વ્યક્તિ કલમ-89 મુજબ રાહત માગી શકે છે.
 - (A) બાકી પગાર અથવા અગાઉથી પગાર ચૂકવવામાં આવ્યો હોય.
 - (B) નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન 12 માસથી વધુ પગાર ચૂકવવામાં આવ્યો હોય.
 - (C) જ્યારે પગારની અવેજમાં નફો કે લાભના રૂપમાં રકમ મેળવી હોય.
- (2) અગાઉથી મળેલ પગાર : પગારની કરપાત્ર આવક પગાર મળ્યાના આધારે નક્કી થતી હોય છે, આથી જો પગાર અગાઉથી મેળવવામાં આવે તો કરની જવાબદારી વધી જાય છે. આથી કર્મચારીએ માલિક પાસેથી લોન મેળવવી જોઈએ. જે પછીના પગારમાંથી ચૂકવી શકાય. આમ અગાઉથી મળેલ પગારની વધારાની કરની જવાબદારીમાં દૂર રહી શકાય છે.
- (3) વિદેશમાં પ્રાપ્ત થયેલ પગાર : જો વિદેશમાંથી પગાર મળતો હોય તો કર્મચારીએ પોતાનો રોકાણનો દરજ્જો શક્ય હોય તો “ બિન રહીશ ” રાખવો જેથી વિદેશી પગાર કરપાત્ર ન બને. તેમજ આ પગાર ભારતમાં ચાલુ વર્ષ ભારતમાં ન લાવવો જોઈએ.

- (4) મોંઘવારી ભથ્થું: મોંઘવારી ભથ્થું સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે. પરંતુ જો મોંઘવારી ભથ્થાને બદલે તે મૂળ પગાર તરીકે પ્રાપ્ત થાય તો કર ભરનારની ઘરભાડા ભથ્થું, ગ્રેજ્યુઈટી, કોમ્યુટેડ પેન્શનની કરની જવાબદારી ઘટાડે છે.
- (5) પેન્શન : (NON COMMUTED) નોન કોમ્યુટેડ પેન્શન ચાલુ આવક ગણીને તેના ઉપરના આવકવેરો ચૂકવવો પડે છે. જ્યારે સરકારી કર્મચારીઓ મતે કોમ્યુટેડ પેન્શન કરમુક્ત છે. પરંતુ બિન સરકારી કર્મચારીઓ માટે અંશત: કરપાત્ર છે. આવકવેરાના કાયદાની કલમ -10 (10-) મુજબ કોમ્યુટેડ પેન્શનમાંથી કરમુક્તિનો લાભ મેળવી શકે છે.
- (6) માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડ : માન્ય પ્રોવિડન્ડ અંગે કેટલીક કર રહતો મળે છે. પરંતુ જો કર્મચારી માન્ય પ્રોવિડન્ડમાં પાંચ વર્ષ પુરા ન કરે તો તે કરપાત્ર બને છે. આથી જો પાંચ વર્ષ પહેલાં નોકરી છોડવામાં આવે તો માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડની રકમ નવા માલિકની તરફેણમાં ફેરબદલી કરવી જેથી કરની જવાબદારીમાં ઘટાડો થઈ શકે.
- (7) ગ્રેજ્યુઈટી : નોકરી પછી મળેલ ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ કરમુક્ત છે. પરંતુ નોકરી દરમિયાન ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ પ્રાપ્ત થાય તો તે કરપાત્ર છે. માટે કર્મચારીએ ચાલુ નોકરી દરમિયાન ગ્રેજ્યુઈટી મેળવવાનું ટાળવું જોઈએ.
- (8) અમાન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડ : અમાન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડ અંગે આવકવેરાનો કોઈ ખાસ લાભ નથી. માટે શક્ય હોય તો અમાન્ય પ્રોવિડન્ડને માન્ય પ્રોવિડન્ડમાં ફેરબદલી કરીને કર અંગેના ફાયદા પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ.
- (9) સવલતો અને ભથ્થાંઓ : કેટલાક સંજોગોમાં કર્મચારીને ભથ્થા કે સવલત અંગે પસંદગી કરવાની હોય ત્યારે નીચેના મુદ્દા ધ્યાનમાં રાખવા જેથી કરની જવાબદારી ઘટાડી શકાય. નાણાકીય સવલતો સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે. પરંતુ બિન-નાણાકીય સવલતો સિવાય પગારની આવક રૂ. 50,000 થી ઓછી હોય તો બધી જ બિન-નાણાકીય સવલતો કરમુક્ત છે. આથી કરની જવાબદારી ઘટાડવા માટે નાણાકીયને બદલે બિનનાણાકીય સવલતો પસંદ કરવી જોઈએ.
- (10) મુસાફરી ભથ્થું : મુસાફરી ભથ્થું જો રોકડમાં પ્રાપ્ત થયું હોય તો સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે. પરંતુ જો ખરેખર મુસાફરી કરીને સવલત પ્રાપ્ત કરી હોય. દા.ત. L.T.C. જો તે કરમુક્ત છે.
- (11) મફત મકાનની સવલત : જો કર્મચારીને મફત રહેઠાણની સવલત અથવા ઓછી કિંમતે રહેઠાણની સવલત પૂરી પાડી હોય તો તે કરપાત્ર છે. ભલે કર્મચારી તે મકાનનો ઉપયોગ કરતો ન હોય. આથી કરભરનાર વ્યક્તિ કરપાત્ર બને તો આવી સવલત પરત કરવી જોઈએ.
- (12) ફર્નિચર : વગર ભાડાના મકાનની સવલતની ગણતરી કરતી વખતે જો મકાનમાં ફર્નિચર પૂરું પાડવામાં આવ્યું હોય તો તે ફર્નિચરની મૂળકિંમતના 10% અથવા જો તે ભાડેથી લાવ્યા હોય તો ચૂકવેલ ભાડાની રકમ સવલતમાં ઉમેરવામાં આવશે. જેથી કર ભરનારની કરની જવાબદારી વધી જાય છે. આ સંજોગોમાં કર્મચારીઓ ફર્નિચર માટે રૂ. 20,000 ની લોન માલિક પાસેથી લીધી હોય અને ફર્નિચર મકાન માટે લીધું હોય તો કરની કોઈ જવાબદારી ઉદભવતી નથી.

- (13) પગારનું માળખું : પગારનું માળખું એ રીતે તૈયાર કરવું કે જેથી સવલતો કે ભથ્થાંની ગણતરી માટે કરની જવાબદારી ઓછામાં ઓછી ઉદ્ભવે.

2.8 મકાન મિલકતની આવક અંગે કરનું આયોજન :

આવકવેરાના કાયદાની કલમ-22 મુજબ મકાન કે તેનાથી જોડાયેલ જમીનના વાર્ષિક મૂલ્યને આધારે આવકવેરો ચૂકવાતો હોય છે. મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી માટે નીચેની ત્રણ શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે.

- (1) મિલકત એ મકાન કે તેનાથી જોડાયેલી જમીન અંગેની હોવી જોઈએ.
- (2) કર ભરનાર વ્યક્તિ તે મકાન-મિલકતનો માલિક હોવો જોઈએ.
- (3) મકાન-મિલકતનો ધંધા કે વ્યવસાય માટે ઉપયોગ થતો ન હોવો કોઈએ.
- (4) મકાન-માલિકનું ભાડું નહિ પરંતુ તેના વાર્ષિક મૂલ્યને આધારે મકાન-મિલકતની આવક કરપાત્ર ગણાય છે.

- મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

- (1) મકાન સાથે જોડાયેલ ન હોય તેવી જમીનની ભાડાની આવક મકાન આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર થતી નથી. પરંતુ અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બને છે.
- (2) પરદેશમાં આવેલ મકાન મિલકતની આવક સામાન્ય રહીશ માટે જ આ શીર્ષક નીચે કરપાત્ર આવક ગણાય છે. જો પરદેશમાં આવી મકાન મિલકતની આવક પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં પ્રાપ્ત થઈ હોય તો જ બધા એસેસી માટે કરપાત્ર બને છે.
- (3) જો મકાન મિલકત પેટા ભાડે આપેલ હોય તો પેટા ભાડે આપનાર વ્યક્તિની આવક અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બનશે.
- (4) મકાનો ભાડે આપવાનો ધંધો કરનાર વ્યક્તિ માટે તે અંગેની આવક ધંધા-વ્યવસાયની આવક ગણાશે.
- (5) મકાન સાથે ફર્નિચરનું પણ ભાડું વસૂલ કરવામાં આવતું હોય તો મકાનનું ભાડું મકાન મિલકતની આવક ગણાશે, જ્યારે ફર્નિચરનું ભાડું અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બનશે. પરંતુ અલગ ભાડું વસૂલ કરવામાં આવતું હોય તો બધી જ આવક “અન્ય સાધનોની આવક”ના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બને છે.
- (6) જો મકાનની માલિકી અંગે વિવાદ ચાલતો હોય તો તે સમય દરમિયાન જે વ્યક્તિને મકાનના ભાડાની આવક પ્રાપ્ત થતી હોય તે આવકવેરા માટે જવાબદાર ગણાશે.
- (7) જો મકાન મિલકતની માલિકી સંયુક્ત હોય તો દરેક વ્યક્તિને તેમના નિશ્ચિત ભાડા મુજબ આવકની ફાળવણી કરવામાં આવશે.
- (8) મકાન મિલકતની આવક ઉપર આવકવેરો ભરવાની જવાબદારી મકાન માલિકની હોય છે નહીં કે ભાડુઆતની.
- (9) મકાન મિલકતની આવક તેના વાર્ષિક મૂલ્યને આધારે ગણાય છે.

- મકાન-મિલકતની આવક અંગે ન્યુનતમ કર ભરવો હોય તો તેના આયોજન માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા.

(1) સ્વવપરાશનું એક કે બે મકાન હોય ત્યારે :

સ્વવપરાશનું એક કે બે મકાન હોય તો તેનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય ગણાશે. પરંતુ વ્યાજની કપાતમાં તા.1/4/99 પછી લીધેલ લોન અંગે રૂ.2,00,000નું વ્યાજ બાદ મળી શકશે. આથી કર ભરનાર માટે આ બાબત ધ્યાનમાં લઈને ઓછામાં ઓછી કરની જવાબદારી આવે તે રીતે આયોજન કરવું.

(2) એક કરતાં વધુ સ્વવપરાશના મકાન હોય ત્યારે :

(A) કર બચાવવા માટે એવા વધુમાં વધુ બે સ્વવપરાશના મકાનની પસંદગી કરવી કે જેનાથી ઓછામાં ઓછી આવક થાય અથવા વધુમાં વધુ નુકસાન આવતું હોય. આ વિકલ્પ દરેક વર્ષે બદલી શકાય છે.

(B) કર ભરનારને એક કે બે કરતાં વધુ સ્વવપરાશના મકાન હોય તો તેમનું એક મકાન તેમના પુત્ર કે પત્ની પત્નીના નામે ફેરબદલી કરવું. કલમ-27 (1) મુજબ આ સંજોગોમાં કરભરનાર મકાનનો માલિક નહીં ગણાય પરંતુ તેના પુત્રની પત્ની મકાનની માલિક ગણાશે. જેથી તેની આ મકાનનો સ્વવપરાશ મકાન તરીકે ઉપયોગ કરીને લાભ મેળવી શકશે. જ્યારે કરભરનારની બીજા સ્વવપરાશના મકાનની કરની જવાબદારી ઘટી જશે.

(3) મ્યુનિસિપલ કરવેરા :

કરભરનારને ચાલુ વર્ષના કે અગાઉના વર્ષના બાકી મ્યુનિસિપલ વેરા ચૂકવી દેવા જેથી ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય ઘટી જઈ શકે. આ પ્રકારનો ખર્ચ ખરેખર ચૂકવણીને આધારે જ બાદ મળે છે.

(4) મકાન બાંધકામ (ખરીદી માટે લીધેલ લોનનું વ્યાજ) :

મકાનના બાંધકામ / ખરીદી માટે લીધેલ લોન બેંક, મિત્રો કે સગાં પાસેથી લીધેલ હોય તો પણ કપાત તરીકે બાદ મળશે. પરંતુ કલમ-80 C મુજબ આવી લોનની મુદ્દલ પણ બાદ મળે છે. જો તે લોન માન્ય સંસ્થા પાસેથી લીધેલી હોય તો આથી લોન માન્ય સંસ્થા પાસેથી લેવી જેથી વ્યાજ અને મુદ્દલ બંને કપાત તરીકે બાદ મળે જેથી કરવેરાની જવાબદારી ઘટી જાય.

(5) મકાનની ખરીદી / બાંધકામ લોન મૂડીથી કે પોતાની અંગત મૂડીથી :

આ બાબતમાં આપેલ મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા. (i) પોતાની અંગત મૂડીથી મકાનની ખરીદી / બાંધકામ કર્યું હોય તો કોઈ વધારાના લાભ મળતો નથી. (ii) જો મકાનની ખરીદી / બાંધકામ ઉછીની મૂડીથી (લોન) થી કરી હોય તો તેનું વ્યાજ કલમ-24 (b) મુજબ કપાત તરીકે મળશે. (iii) કર ભરનારે મકાનની ખરીદી / બાંધકામમાં પોતાના ભંડોળનો ઉપયોગ ન કરવો અને તે ભંડોળ કરમુક્ત આવક પ્રાપ્ત થતી હોય ત્યાં રોકાણ કરવું આથી કરની જવાબદારી ઘટી શકે છે.

(6) સ્વવપરાશના મકાનની ખરીદી / બાંધકામ લોન દ્વારા :

એક કે બે સ્વવપરાશના મકાનનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય હોય છે પરંતુ તે અંગે

લીધેલ તા. 1/4/99 પછી લીધેલ લોનનું વ્યાજ રૂ. 2,00,000 સુધી કપાતને પાત્ર છે. આથી મહત્તમ કપાત મળે તે રીતે આયોજન કરવું.

(7) મકાનની ખરીદી પતિ / પત્નીના નામે :

જો પતિ પગારદાર વ્યક્તિ હોય તો મકાનની ખરીદી પત્નીના નામે કરવી જોઈએ તેમજ પત્નીએ મકાન અંગે માન્ય સંસ્થા / બેંક પાસેથી લોન મેળવવી જોઈએ. પત્નીએ આ મકાન તેના પતિને ભાડે આપવું જોઈએ. જેથી પતિને ઘરભાડા ભથ્થામાં રાહત થઈ શકે. પત્નીના આ મકાનમાંથી જે ભાડાની આવક મળશે તેમાંથી લોનનું વ્યાજ બાદ મળશે. તેમજ મુદ્દલ અંગે કલમ-80 C ની કપાત પણ પ્રાપ્ત થશે જેથી તેની કરની જવાબદારી ઘટી જશે.

જો પતિ અને પત્ની બંનેની આવક મહત્તમ કરવેરાના દર સુધીની હોય તો ખરીદી / બાંધકામ કરેલ મકાન સંયુક્ત નામે લેવું જોઈએ જેથી બંનેને કરવેરાની જવાબદારીમાં રાહત મળી શકે.

2.9 મૂડી નફા અંગે કરનું આયોજન

(1) **મૂડી નફાનો અર્થ :** સામાન્ય રીતે મહેસૂલી આવક પર આવકવેરો લેવામાં આવે છે, પરંતુ મૂડી નફો એ મહેસૂલી આવક ન હોવા છતાં તેના પર આવકવેરો લેવામાં આવે છે. કરદાતાના રોજિંદા વ્યવહારમાંથી ઉદભવતી આવકને મહેસૂલી આવક કહે છે. જ્યારે મિલકતની ફેરબદલીમાંથી ઉદભવતા નફાને મૂડી નફો કહે છે. મૂડી નફા અંગે આવકવેરાના કાયદામાં કલમ-44 થી 55 એ સુધી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

(2) **મૂડી-મિલકતનો અર્થ :** મૂડી-મિલકત એટલે કે કરદાતાએ ધારણ કરેલી તમામ પ્રકારની સ્થાવર અથવા જંગમ, દૃશ્ય અથવા અદૃશ્ય મિલકતો. આ મિલકતો ભલે ધંધા કે વ્યવસાય સાથે જોડાયેલી હોય કે ન હોય, પરંતુ તેની ફેરબદલીથી ઉદભવતો નફો મૂડી-નફો ગણાય છે. જો કે આવકવેરાના હેતુ માટે નીચેની મિલકતોને મૂડી-મિલકતો ગણવામાં આવતી નથી, જેથી તેની ફેરબદલીથી પ્રાપ્ત થતાં નફાને મૂડી નફો ગણીને આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવતો નથી.

● **મૂડી નફાના પ્રકારો :**

મૂડી નફાના બે પ્રકારો છે. (અ) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો (બ) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો.

(અ) **ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો :** ટૂંકાગાળાની મૂડી-મિલકતના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફાને ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો કહે છે.

(બ) **લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :** લાંબાગાળાનાં મૂડી-મિલકતોના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફા કે નુકસાનને લાંબાગાળાનો નફો કે લાંબાગાળાની મૂડી ખોટ કહે છે.

● **મૂડી નફા અંગે નીચે મુજબ કર આયોજન કરીને ફાયદા મેળવી શકાય છે.**

(1) લાંબાગાળાના મૂડી નફાના કરનો દર, ટૂંકાગાળાના મૂડી નફાના દર કરતાં ઓછા છે. આથી શક્ય હોય તો મૂડી મિલકત લાંબાગાળાની મૂડી મિલકત બને પછી જ ફેરબદલી કરવી જેથી કરની જવાબદારીમાં ઘટાડો કરી શકાય.

- (2) લાંબાગાળાની મૂડી કિંમતની ગણતરી માટે તા.1/4/2001 ની વાજબી કિંમત ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે. આથી જો તા.1/4/2001 ની વાજબી બજાર કિંમત વધુ હોય તો તે ધ્યાનમાં લેવાથી લાંબાગાળાનો નફો ઘટી શકશે. જો કે આ લાભ ફક્ત બિનઘસારાપાત્ર મિલકત માટે જ છે.
- (3) કર ભરનાર વ્યક્તિ કાયદાની કલમ-54, 54B, 54D, 54EC, 54F, 54G, S40GA, અને 54GB નો લાભ લઈને કરની જવાબદારી ઘટાડી શકાય છે.
- (4) કર ભરનારે કલમ-54 થી 54 GB નો લાભ લીધો હોય તો જ નવી મિલકતમાં રોકાણ કર્યું હોય તે ત્રણ વર્ષ માટે રાખવું જરૂરી છે. જો તે પહેલાં નવી મિલકતની ફેરબદલી કરવામાં આવે તો અગાઉ મળેલ લાભ પરત આપવો પડે છે. માટે નવી મિલકત યોગ્ય સમય સુધી જાળવી રાખવી.
- (5) નવી મિલકતમાં કરેલ રોકાણ એવી રીતે કરવું કે જેથી ભવિષ્યમાં તેની ફેરબદલી દ્વારા કરની જવાબદારી ન ઉદભવે. દા.ત. ખેતીની જમીન, અંગત મિલકતો વગેરે.
- (6) ઘસારાપાત્ર મિલકતની ફેરબદલીથી જો ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થતો હોય તો તે બ્લોક માટે અન્ય ઘસારાપાત્ર મિલકત ખરીદવાથી કરની જવાબદારી ઘટાડી શકાય છે.

2.10 ધંધા વ્યવસાયના નફા અને લાભ અંગે કરવેરાનું આયોજન :

જ્યારે એસેસી ધંધા કે વ્યવસાય દ્વારા આવક મેળવતો હોય ત્યારે તે તેના ધંધા કે વ્યવસાય માટે કરવાના બધા જ વાજબી ખર્ચાઓ અંગે દાવો કરી શકે છે. કાયદાની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને તે વધારાની કપાત અંગે પણ દાવો કરી શકે છે. વ્યવસાય દ્વારા થયેલો નફો કરવેરા માટે જવાબદાર છે. જો કે, એક શબ્દ તરીકે નફો અને આવક સાથે ભેળસેળ ન કરવી જોઈએ. ધંધામાંથી થતી આવક, ધંધો ચલાવતી વખતે થતા સ્વીકાર્ય ખર્ચને બાદ કરીને નફો છે. વ્યવસાયમાંથી નફાની ગણતરી કરવા માટે, કરદાતા માટે કપાત તરીકે ઉપલબ્ધ મંજૂર ખર્ચ વિશે જાગૃત રહેવું મહત્વપૂર્ણ છે.

- ધંધા વ્યવસાયની આવકની ગણતરી માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ
 1. એસેસી દ્વારા ચલાવવામાં આવતા ધંધાની આવક કરપાત્ર છે.
 2. એસેસી દ્વારા ચાલતા બધા જ ધંધા વ્યવસાયની આવક આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે.
 3. સદ્દાનો નફો કે નુકસાન ધંધા વ્યવસાયની આવકમાં સમાવેશ થાય છે. પરંતુ સદ્દાનું નુકસાન ધંધા વ્યવસાયની આવક સામે મજરે મળતું નથી.
 4. પાછલા વર્ષ દરમિયાન એસેસી દ્વારા ચાલેલ ધંધાની આવક ગણાય છે. આ માટે આખું વર્ષ ધંધો ચાલેલો હોવો જરૂરી નથી.
 5. ધંધાનું વિસર્જન થતાં મિલકતોના વેચાણમાં થતો નફો ધંધા વ્યવસાયની આવક ગણાતી નથી.
 6. ધંધાનો અપેક્ષિત નફો કે નુકસાન ધંધાનો નફો નુકસાન ના ગણાય.

7. હિસાબી વર્ષ શરૂ થતા પહેલા કોઈ ધંધો બંધ કરી દેવામાં આવ્યો હોય તો તેના ખર્ચા બીજા ચાલુ ધંધાની આવકની સામે મજરે મળી શકશે નહિ.

2.11 અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી થતી આવક અંગે કરવેરાનું આયોજન:

આવકવેરાના હેતુથી કુલ આવક ગણવા માટે આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ તેમ કુલ પાંચ શીર્ષકો પાડવામાં આવ્યા છે. આ ચાર આપેલ શીર્ષક હેઠળ ના આવતી તમામ આવકો અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ ધ્યાનમાં લેવાય છે. [કલમ 56(1)]

અન્ય સાધનોની આવક નક્કી કરવા માટે નીચેની શરતો ધ્યાનમાં લેવી

1. તે આવક હોવી જોઈએ
2. કાયદાની કલમ 10 થી 13આ મુજબ આ આવક કરમુક્ત આવક ન હોવી જોઈએ
3. આ પ્રકારની આવક અગાઉના ચાર શીર્ષકોમાં કરપાત્ર ન હોવી જોઈએ

આ બાકી રહેલું મથાળું છે, આ મથાળા હેઠળ એ આવક પર વેરો વસૂલાય છે જે અન્ય કોઈ મથાળા હેઠળ જવાનો માપદંડ નથી ધરાવતી. કેટલીક એવી ચોક્કસ આવકો પણ છે જેના પર આ મથાળા હેઠળ વેરો લેવાય છે.

1. ડિવિડન્ડ દ્વારા થતી આવક
2. ઘોડા દોડ દ્વારા થતી આવક
3. બળદ રેસ જીતમાંથી થતી આવક
4. પ્રમુખ વ્યક્તિની વીમા પોલિસીના દાન દ્વારા પ્રાપ્ત થતી રકમ
5. શેરમાંથી થતી આવક (ડિવિડન્ડ)

❖ સ્વાધ્યાય :

● નીચે આપેલ પ્રશ્નોના જવાબ લખો

1. વ્યવહારનું આવશ્યક તત્વોની ચર્ચા કરો
2. રહેઠાણના દરજ્જાના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન માટે, “બિનરહીશ” અથવા “રહીશ પણ સામાન્ય રહીશ” નો દરજ્જો જાળવી રાખવા માટે ધ્યાનમાં બાબતોની ચર્ચા કરો
3. પગારની વ્યાખ્યા લખો
4. પગાર અંગે કરના આયોજન માટે ધ્યાનમાં લેવાતા મુદ્દાની ચર્ચા કરો
5. મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી માટે ધ્યાનમાં લેવાતા મુદ્દાની ચર્ચા કરો

● નીચે આપેલ પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ લખો

1. કરમુક્ત આવકો પર ટૂંકમાં નોંધ લખો
2. પેન્શન ફંડમાં ભરેલ રકમ
3. ટૂંક નોંધ લખો: મેડીકલ વીમાના પ્રીમિયમની ચૂકવણીની કપાત : (કલમ-80 ડી)

4. ટૂંક નોંધ લખો: કેન્દ્ર સરકારની નવી પેન્શન યોજનામાં જમા કરાયેલ રકમ અંગે : (કલમ - 80 સીસીડી)
 5. ટૂંક નોંધ લખો: ઉચ્ચ શિક્ષણ અંગે લીધેલ લોનના વ્યાજની ચૂકવણી અંગે : (કલમ-80 ઈ)
 6. મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી માટે કઈ ત્રણ શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે ?
 7. મૂડી નફાના પ્રકારો લખો
- ખાલી જગ્યા પૂરો
 1. જો વ્યક્તિ કમિક વર્ષો માટે બિનરહીશ રહે તો, તે આવતાં 8 વર્ષ માટે રહીશ અને સામાન્ય રહીશ હોઈ શકે છે. (બે)
 2. પરદેશમાં નોકરી માટે ભારતીય નાગરિક ભારત છોડીને જાય ત્યારે તે પાછલા વર્ષ દરમિયાન દિવસ કે તેના ઓછા સમય માટે ભારતમાં હાજર રહી શકે છે. (181)
 3. પર કરભારણ સૌથી વધુ હોય છે. (“રહીશ અને સામાન્ય રહીશ”)
 4. સૌથી ઓછું કરભારણ “ ” પર હોય છે. (બિનરહીશ)
 5. આવી આવકો આવકવેરાના કાયદાની કલમ-10 માં દર્શાવવામાં આવી છે (કરમુક્ત આવકો).
 6. આવકવેરામાં આ કપાત ફક્ત વ્યક્તિ અને હિંદુ અવિભક્ત કુટુંબને જ મળશે. (પ્રોવિડન્ટ ફંડ, જિંદગીના વીમાનું પ્રીમિયમ)
 7. કર્મચારીને તેની સતત નોકરી બાદ નિવૃત્તિ થતાં કે મૃત્યુના કારણે એકસામટી ચૂકવતી રકમને કહેવામાં આવે છે. (ગ્રેજ્યુઇટી)
 8. ટૂંકાગાળાની મૂડી-મિલકતના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફાને કહે છે. (ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો)
 9. લાંબાગાળાનાં મૂડી-મિલકતોનાં વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફા કે નુકસાનને છે. (લાંબાગાળાનો નફો)
 10. એટલે કે કરદાતાએ ધારણ કરેલી તમામ પ્રકારની સ્થાવર અથવા જંગમ, દૃશ્ય અથવા અદૃશ્ય મિલકતો. (મૂડી-મિલકત)
 - નીચે આપેલ વિધાનો સાચા છે કે ખોટા તે ચકાસો.
 1. “રહીશ અને સામાન્ય રહીશ” પર કરભારણ સૌથી વધુ હોય છે- સાચું
 2. “રહીશ અને સામાન્ય રહીશ” પર કરભારણ સૌથી વધુ હોય છે, તેનાથી ઓછું કરભારણ “ રહીશ પણ સામાન્ય રહીશ નહી” પર હોય છે - સાચું
 3. સૌથી ઓછું કરભારણ “બિનરહીશ” પર હોય છે. - સાચું

4. ટૂંકાગાળાની મૂડી-મિલકતના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફાને ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો કહે છે. - સાચું

-: રૂપરેખા :-

- 3.1 પ્રસ્તાવના
- 3.2 વ્યાખ્યા અને કંપનીઓના પ્રકાર
- 3.3 કંપનીના આવકવેરાનું આયોજન
- 3.4 કંપનીના રહેઠાણનો દરજ્જો
- 3.5 કોર્પોરેટ વેરાના દર
- 3.6 કંપનીનું મૂડી માળખું અને કર આયોજન
- 3.7 મૂડી માળખાની રચના અને કરવેરા આયોજન
- 3.8 ડિવિડન્ડ નિર્ણય અને કર આયોજન
- સ્વાધ્યાય

3.1 પ્રસ્તાવના

વિશ્વમાં આર્થિક પ્રવૃત્તિ કરવા માટે ધંધાકીય એકમોની સ્થાપના કરવામાં આવે છે. આ ધંધાકીય એકમોને મુખ્યત્વે બે વિભાગમાં વહેંચી શકાય.

- (1) બિનકોર્પોરેટ
- (2) કોર્પોરેટ

બિનકોર્પોરેટ સ્વરૂપમાં એકાકી વેપારી એકમ, ભાગીદારી પેઢી, હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ, ટ્રસ્ટ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે કોર્પોરેટ સ્વરૂપમાં કંપનીઓ, સહકારી મંડળીઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

બિનકોર્પોરેટ સ્વરૂપથી અલગ, કોર્પોરેટ સ્વરૂપમાં કંપની અને તેના માલિકનું અસ્તિત્વ એકબીજાથી ભિન્ન હોય છે. મોટા ભાગે બિનકોર્પોરેટ સ્વરૂપમાં એકમે કરેલા નફા-નુકશાન અથવા તેણે કરેલા દેવાની ભરપાઈની જવાબદારી તેના માલિક/ભાગીદારની પોતાની હોય છે. પરંતુ કોર્પોરેટ સ્વરૂપમાં કંપની અને તેના માલિકો (શેર હોલ્ડર્સ)નું અસ્તિત્વ એકબીજાથી ભિન્ન ગણવામાં આવે છે.

આ પ્રકરણનો મુખ્ય હેતુ કંપનીઓ માટેના કરવેરાના આયોજનને સમજવાનો છે. આ માટે સૌ પ્રથમ કંપની વિશેની જાણકારી હોવી હિતાવહ છે.

3.2 વ્યાખ્યા અને કંપનીઓના પ્રકાર

સામાન્ય શબ્દોમાં કંપની એટલે નફા માટે ધંધો કરવાના હેતુથી વ્યક્તિઓના સમૂહની કરેલી રચના.

મુખ્યત્વે કંપનીઓનું વર્ગીકરણ બે પ્રકારે કરી શકાય.

- (1) કંપની ધારા, 2013 પ્રમાણે

(2) આવકવેરા ધારા, 1961 પ્રમાણે

● **કંપની ધારા 2013 પ્રમાણે કંપનીઓનું વર્ગીકરણ**

કંપની ધારા 2013 મુજબ કંપનીઓનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબના પેટાશીર્ષકો હેઠળ કરવામાં આવે છે.

- (1) નિગમ (ઈનકોર્પોરેશન) પ્રમાણે કંપનીના પ્રકાર
- (2) જવાબદારીના આધારે કંપનીના પ્રકાર
- (3) સભ્યોની સંખ્યાના આધારે કંપનીઓના પ્રકાર
- (4) નિવાસ સ્થળ (ડોમીસાઈલ) ના આધારે કંપનીઓના પ્રકાર
- (5) અંકુશના આધારે
- (6) અન્ય કંપનીઓ

1. **નિગમના આધારે કંપનીઓના પ્રકાર**

નિગમના આધારે કંપનીઓને મુખ્યત્વે બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે.

● **ધંધાનિક કંપનીઓ**

આ કંપનીઓની રચના સંસદ અથવા રાજ્યસભાના વિશેષ અધિનિયમ દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ કંપનીઓની રચના મુખ્યત્વે જાહેર સેવાઓ પૂરી પાડવાના હેતુથી કરવામાં આવે છે.

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા, લાઈફ ઈન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન વગેરે આ કંપનીઓના ઉદાહરણો છે.

● **નોંધાયેલ કંપનીઓ**

કંપની ધારા 2013 હેઠળ અથવા અગાઉના કોઈપણ કંપની કાયદા હેઠળ નોંધાયેલી કંપનીઓને નોંધાયેલ કંપની કહેવામાં આવે છે.

2. **જવાબદારીના આધારે કંપનીઓનું વર્ગીકરણ**

જવાબદારીના આધારે કંપનીઓને મુખ્યત્વે બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે.

● **મર્યાદિત જવાબદારી**

આ પ્રકારની કંપનીઓમાં શેરહોલ્ડર્સની જવાબદારી અગાઉથી જ નક્કી કરવામાં આવેલી હોય છે. આ જવાબદારી મુખ્યત્વે નીચે પૈકીના એક પ્રકારથી નક્કી કરવામાં આવે છે.

- શેર આધારિત
- જામીનગરી આધારિત

● **અમર્યાદિત જવાબદારી**

કંપની ધારાની કલમ 2(22) મુજબ અમર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની એટલે એવી કંપની જ્યાં શેરહોલ્ડર્સની જવાબદારી નક્કી કરવામાં આવેલ હોતી નથી.

3. **સભ્યોની સંખ્યાના આધારે કંપનીઓનું વર્ગીકરણ**

● **જાહેર કંપની**

કંપની ધારાની કલમ 2(71) મુજબ જાહેર કંપનીનો અર્થ એવી કંપનીઓ છે કે જે ખાનગી કંપનીઓ નથી.

જાહેર કંપનીઓની સ્થાપના કરવા લઘુત્તમ 7 સભ્યોની આવશ્યકતા હોય છે.

- **ખાનગી કંપની**

કંપની ધારાની કલમ 2(68) મુજબ ખાનગી કંપની એટલે તે કંપની જે તેના લેખો મુજબ

- તેના શેર ટ્રાન્સફર કરવાના અધિકારને પ્રતિબંધિત કરે છે.
- તેના સભ્યોની સંખ્યાનો 200 સુધી મર્યાદિત કરે છે.

- 4. **નિવાસસ્થાન (ડોમીસાઈલ) મુજબ કંપનીઓના પ્રકાર**

વિદેશી કંપની : કંપની ધારા 2013 ની કલમ 2(43) હેઠળ વિદેશી કંપની એટલે ભારત બહાર સમાવિષ્ટ કોઈ પણ કંપની અથવા

- ભારતમાં વ્યવસ્થાપન ધરાવે છે અને
- ભારતમાં કોઈપણ વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ અન્ય કોઈપણ રીતે કરે છે.

- **ભારતીય કંપની**

ભારતમાં રચાયેલી અને નોંધાયેલી કંપનીઓને ભારતીય કંપની કહેવામાં આવે છે.

- 4. **અંકુશના આધારે**

- **શાસક કંપની**

કંપની ધારાની કલમ 2(46) પ્રમાણે શાસક કંપની મતલબ તે કંપની જેણે બીજી કંપનીના 50 % કે તેથી વધુ શેર ધારણ કરેલા હોય.

- **ગૌણ કંપની**

શાસક કંપનીએ જે કંપનીના 50 % કે તેથી વધુ શેર ધારણ કરેલા હોય તેને ગૌણ કંપની કહેવામાં આવે છે.

- 6. **અન્ય કંપનીઓ**

- **વિભાગ 8 કંપની**

કલમ -8 કંપનીધારા 2013ની હેઠળ વિભાગ-8 કંપનીઓની સ્થાપના મર્યાદિત કંપની તરીકે કરવામાં આવે છે અને તે કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી લાઈસન્સ ધરાવે છે.

- **આ કંપનીઓનો મુખ્ય ઉદ્દેશ**

વાણિજ્ય, કળા, વિજ્ઞાન, રમતગમત, શિક્ષણ, સંશોધન, સમાજકલ્યાણ, ધર્મ, ચેરિટી, પર્યાવરણની સુરક્ષા અથવા અન્ય કોઈપણ વસ્તુનો પ્રચાર કરવાની હોય છે.

- **નિર્માતા કંપની**

નિર્માતા કંપનીઓ અર્થ કલમ 581(બ) માં નિર્દિષ્ટ વસ્તુઓ અથવા પ્રવૃત્તિઓ ધરાવતી અને કંપનીધારા 1959 હેઠળ નિર્માતા કંપની તરીકે નોંધાયેલી કંપની.

- ❖ **આવકવેરા ધારા 1961 પ્રમાણે કંપનીઓનું વર્ગીકરણ**

આવકવેરા ધરા 1961 પ્રમાણે કંપનીઓના પ્રકારની સંદર્ભમાં નીચે મુજબની જોગવાઈઓ કરવામાં આવેલ છે.

- સ્વદેશી કંપની
- વિદેશી કંપની
- જાહેર પ્રજાનું હિત ધરાવતી કંપની
- જાહેર પ્રજાનું હિત ન ધરાવતી કંપની
- રોકાણ કંપની
- ઔદ્યોગિક કંપની
- સરકારી કંપની
- બેન્કિંગ કંપની
- વીમા કંપની

● **કંપનીના આવકવેરાનું આયોજન**

કંપનીના આવકવેરાના આયોજને મુખ્યત્વે ત્રણ પરિબલો અસર કરે છે.

1. કંપનીનો રહેઠાણ દરજ્જો
2. કંપનીને મળતી આવકનું સ્વરૂપ દા.ત. ભારતીય આવક અથવા વિદેશી આવક
3. કાયદાકીય જોગવાઈઓ અને વર્ષ દર વર્ષ નાણાબિલ દ્વારા થતાં તેમાં ફેરફારો.

● **કંપનીના રહેઠાણનો દરજ્જો**

આવકવેરા ધારો 1961 પ્રમાણે કંપનીના બે રહેઠાણના દરજ્જા દર્શાવવામાં આવેલ છે.

- રહીશ
- બિનરહીશ

● **રહીશ કંપની :** નીચે દર્શાવેલ શરતોમાંથી કોઈ પણ એક શરતનું પાલન થાય તો જે તે કંપની ભારતમાં રહીશ કંપની ગણાય.

- (અ) તે ભારતીય કંપની હોય અથવા
- (બ) જે તે પાછલા વર્ષમાં અથવા તેનું અસરકારક સંચાલનનું સ્થાન ભારતમાંથી હોય.
(અસરકારક ધંધાનું સ્થળ મતલબ તે સ્થળ જ્યાંથી કંપનીના ચાવીરૂપ સંચાલન અને વાણિજ્ય નિર્ણયથી લેવામાં આવતા હોય)

● **બિનરહીશ કંપની :** નીચે જણાવેલ શરતોમાંથી બંને શરતોનું પાલન થાય તો તે કંપની બિનરહીશ કંપની કહેવામાં આવે છે

- (અ) તે કંપની ભારતીય કંપની નથી અને
- (બ) કંપનીની કામગીરીનું નિયંત્રણ અને સંચાલન સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે ભારતની બહાર થતું હોય.

● **કોર્પોરેટ વેરાના દર**

કોર્પોરેટ વેરાના દર મુખ્યત્વે બે ભાગમાં વહેંચી શકાય.

- (1) સ્વદેશી કોર્પોરેટ વેરાના દરો
- (2) વિદેશી કોર્પોરેટ વેરાના દરો

● સ્વદેશી કંપનીઓ (કોર્પોરેટ) વેરાના દરો (See 115 BA)

આકારણી વર્ષ 2021-22 અને 2022-23 માટે આવકવેરાના દરો નીચે મુજબ લાગુ પડે છે. (Section – 115 BA)

વિગત (કંપનીનું કુલ વેચાણ)	આકારણી વર્ષ 2021-22	આકારણી વર્ષ 2022-23
1. પાછલા વર્ષ 2018-19માં કુલ વેચાણ ₹ 400 કરોડથી વધુ ન હોય	25 %	-
2. પાછલા વર્ષ 2019-20 માં કુલ વેચાણ ₹ 400 કરોડથી વધુ ન હોય	-	25 %
3. અન્ય સ્વદેશી કંપનીઓ (મુખ્યત્વે 400 કરોડથી વધુ વેચાણ ધરાવતી કંપનીઓ)	30 %	30 %

● સરચાર્જ

ઉપર દર્શાવેલ આવકવેરાની રકમની ઉપર સરચાર્જ પણ વસુલવામાં આવે છે. સરચાર્જ આવકવેરાની રકમ ઉપર ગણવામાં આવે છે. પરંતુ તેનો દર નક્કી કરવા કુલ આવકને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

- જ્યારે કુલ આવક 1 કરોડથી વધુ પરંતુ 10 કરોડથી વધારે ન હોય.
— આ સંજોગોમાં આવકવેરાની રકમ ઉપર 7 % સરચાર્જ વસુલવામાં આવે છે.
- જ્યારે કુલ આવક 10 કરોડથી વધુ હોય — આ સંજોગોમાં આવકવેરાની રકમ ઉપર 12 % સરચાર્જ વસુલવામાં આવે છે.

● સીમાંત રાહત

કંપનીની આવક જ્યારે ₹ 1,00,00,000 થી વધુ હોય ત્યારે 7 % અને ₹ 10,00,000 થી વધુ હોય ત્યારે 12 % સરચાર્જ લાગે છે.

પરંતુ, આ સરચાર્જ પર સીમાંત રાહત આપવામાં આવે છે.

સીમાંત રાહત બાદ સરચાર્જની રકમ નીચે મુજબ ગણવામાં આવે છે.

(નોંધ : સીમાંત રાહત તેવા જ સંજોગોમાં આપવામાં આવે છે જ્યારે કંપની સરચાર્જ ભરવા પાત્ર હોય. મતલબ સીમાંત રાહત ત્યારે જ મળી શકે છે જ્યારે કંપનીનો નફો ₹ 1,00,00,000 અથવા ₹ 10,00,000 થી વધુ હોય.)

3.5 સીમાંત રાહત પછી સરચાર્જની ગણતરી

● સરચાર્જ

કુલ આવકવેરા પર ગણેલો મૂળ સરચાર્જ

અથવા

₹1,00,00,000 થી ઉપરની આવક વેરો બાદ કર્યા બાદ)

આ બે પૈકી જે પણ ઓછું હોય તે રકમ ને સરચાર્જ તરીકે ગણવામાં આવશે.

● ઉદાહરણ – 1

એક કંપનીની આવક ₹ 1,02,50,000 થાય તો તેના માટે ટેક્સની ગણતરી કરો.

કુલ આવક	₹ 1,02,500
આવક વેરો 25 %	₹ 25,62,500
₹ સરચાર્જ (નોંધ :1)	<u>₹ 1,79,375</u>
	₹ 27,41,875
₹ 4 % ઉપકર(★)	<u>₹ 1,09,675</u>
કુલ વેરો	₹ 28,51,550

(★) 4% ઉપકર દરેક વેરાની રકમ પર ઉમેરવામાં આવે છે. જેમાં શિક્ષણ અને આરોગ્ય કરનો સમાવેશ થાય છે.

નોંધ : 1

સરચાર્જ - કુલ આવકવેરા પર ગણેલ મૂળ સરચાર્જ = 25,62,500
7 %
1,79,375 – (1)
અથવા
₹ 1,00,00,000 થી ઉપરની આવક (વેરો બાદ કર્યા પછીની)

(1,02,50,000 – 1,00,00,000) 2,50,000

- વેરો 25 % 62,500

ચોખ્ખી આવક ₹ 1,87,500

ઉપરના બે પૈકી જે ઓછી = 1,79,375 – (2)

● ઉદાહરણ – 2

એક કંપનીની આવક ₹ 1,01,30,000 હોય તેની કરપાત્ર રકમ શોધો.

કુલ આવક	₹ 1,01,30,000
આવકવેરો 25 %	₹ 25,32,500
સરચાર્જ (નોંધ-1)	₹ 97,500
₹ 4 % ઉપકર	<u>₹ 1,05,200</u>
કુલ કરવેરો	₹ 27,35,200

● નોંધ – 1

સરચાર્જ
મૂળ ગણેલો સરચાર્જ = ₹ 25,32,500
7 % ₹ 1,77,275 ... (1)
અથવા ₹ 1,00,00,000 થી ઉપરની આવક (વેરો બાદ કર્યા બાદ)
₹ 1,30,000
- વેરો (25 %) ₹ 32,500
97,500 ... (2)

ઉપરના બે (1અથવા 2) પૈકી જે ઓછું હોય = 97,500

3.6 વિદેશી કંપનીઓ (કોર્પોરેટ) વેરાના દર

આકારણી વર્ષ 2021-22 અને 2022-23 માટે આવકવેરાના દરો નીચે મુજબ લાગુ પડે છે.

વિગત	આકારણી વર્ષ 2021-22	આકારણી વર્ષ 2022-23
1. સરકાર કે ભારતના ભારતીય એકમ સાથે કરારના ભાગ સ્વરૂપ રોયલ્ટી મળી હોય	50 %	50 %
2. અન્ય આવકો	40 %	40 %

- સરચાર્જ : ઉપર દર્શાવેલ આવકવેરાની રકમ ઉપર સરચાર્જ લગાવવામાં આવે છે.
 - (1) જ્યારે કુલ આવક ₹ 1 કરોડથી વધુ પણ ₹ 10 કરોડથી વધુ નહીં હોય તે સંજોગોમાં આવકવેરાની રકમ પર 2 % સરચાર્જ લગાવવામાં આવે છે.
 - (2) જ્યારે કુલ આવક 10 કરોડથી વધુ હોય ત્યારે આવકવેરાની રકમ પર 5 % સરચાર્જ વસુલવામાં આવે છે
 - (3) વિદેશી કંપનીઓ પર પણ સીમાન્ત રાહતનો લાભ મળે છે.
 - (4) આવકવેરાની કુલ રકમ ઉપર 4 % લેખે આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર વસૂલ કરવામાં પણ આવે છે.

3.7 ડિવિડન્ડ વિતરણ વેરા દર (ડિવિડન્ડ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન)

ડિવિડન્ડ વિતરણ વેરો એ વેરો છે. જે કંપનીએ વિતરણ કરેલા નફા પર લગાવવામાં આવે છે. કંપનીએ વિતરીત કરેલ નફો એટલે ડિવિડન્ડ. આ ડિવિડન્ડ કંપની જ્યારે પોતાના શેરહોલ્ડર્સને વહેંચે છે ત્યારે કંપની તેની ઉપર ડિવિડન્ડ વિતરણ વેરો ભરવા જવાબદાર બને છે.

આકારણી વર્ષ 2021-22 પહેલા કંપની 15 % દરથી પોતે વિતરણ કરેલા ડિવિડન્ડ ઉપર વેરો ભરવા પાત્ર હતી. આ દર કુલ 17.304 % (15 % વેરો ₹ સરચાર્જ ₹ શિક્ષણ વેરો) હતો.

આ ડિવિડન્ડ શેરહોલ્ડર્સ જે ડિવિડન્ડ પ્રાપ્ત કરે તે તેઓના હાથમાં કરમુક્ત હતું કારણ કે કંપનીએ ડિવિડન્ડ આપતી વખતે તેની ઉપર વેરો ભરી દીધેલ હતો.

પરંતુ આકારણી વર્ષ 20૨૧-22 પછી સ્વદેશી કંપનીઓ તેણે ચુકવેલા ડિવિડન્ડ પર કોઈ વેરો ભરવા પાત્ર નથી. તેથી હવેથી સ્વદેશી કંપનીઓ માટે ડિવિડન્ડ વિતરણ વેરો સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.

પરંતુ, હવેથી આ ડિવિડન્ડ શેરહોલ્ડર્સ કે જે ડિવિડન્ડ મેળવે છે તેમના માટે તો એ લાગુ પડતા સ્વેબ રેટના હિસા નથી કરપાત્ર રહેશે.

❖ ટેક્સના દર (U/S 115BBA)

આપણે આગળ જોયું તે મુજબ સેક્શન U/S 115BBA હેઠળ કંપનીઓ 25% અથવા 30% વેરો ભરવાપાત્ર છે.

પરંતુ આકારણી વર્ષ 2020-21 થી સ્વદેશી કંપનીઓ માટે Section-115BAA હેઠળ 22 % ના દરથી વેરો ભરવાનો વિકલ્પ છે. પરંતુ તેના માટે કેટલીક શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે. આ શરતો નીચે મુજબ છે.

આવી કંપનીઓએ આવકવેરાની જુદી જુદી જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ પણ મુક્તિ / પ્રોત્સાહનનો લાભ લેવો જોઈએ નહિ. જેમકે,

- કલમ 10AA હેઠળ વિશેષ આર્થિક ઝોન (SEZ)ના સ્થાપિત એકમોને મળતી કપાતો.
- તેલંગાણા, આંધ્રપ્રદેશ, બિહાર અને પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યોમાં નોટિફાઈડ પછાત વિસ્તારમાં કલમ 32 C (વધારાનો ઘસારો) અને કલમ 32એડી (રોકાણ ભથ્થા) નો દાવો.
- ચા, કોફી અને રબર ઉત્પાદન કંપનીઓ માટે કલમ 33AB હેઠળ કપાતોનો દાવો
- કલમ 36 (સાયન્ટિફિક રિસર્ચ) પર કેટલા ખર્ચા હેઠળ મળતી કપાતોનો દાવો.
- કલમ VI-A હેઠળ મળતી કપાતો વગેરે કપાતો હેઠળ કોઈ પણ મુક્તિનો લાભ લઈ શકાશે નહિ.

3.8 ટેક્સના દર (U/S 115BAB)

આકારણી વર્ષ 2020-21 થી સ્વદેશી ઉત્પાદન (મેન્યુફેક્ચરીંગ) સાથે જોડાયેલી સ્ટાર્ટઅપ કંપની માટે કલમ 115 BAB હેઠળ 15 % વેરો ભરવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવેલ છે.

આ રેટનો ફાયદો લેવા માટે મુખ્યત્વે નીચે મુજબની શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે.

- આવી કંપનીની સ્થાપના 1 ઓક્ટોબર કે તેના પછી થયેલી હોય અને તેણે 31માર્ચ 2020 પહેલા ઉત્પાદન શરૂ કરેલ હોવું જોઈએ.
- આ કંપની આવકવેરાની જુદી જુદી જોગવાઈઓ હેઠળ મળતી મુક્તિ/પ્રોત્સાહનોનો લાભ લેવો જોઈએ નહિ. (કલમ 115 BBAમાં દર્શાવેલ છુટ/રાહત)

❖ કંપનીનું મૂડી માળખું અને કર આયોજન

ધંધાકીય એકમને શરૂ કરવા માટે સૌથી મહત્વનો નિર્ણય નાણા પ્રાપ્તિનો હોય છે. કંપની માટે નાણા પ્રાપ્તિના અલગ અલગ માધ્યમો હોય છે. આમા શેરમૂડી, પ્રેફરન્સ શેરમૂડી, ડિબેન્ચર, મુદ્દતી લોન વગેરનો સમાવેશ થાય છે.

આ માધ્યમો પૈકી એક અથવા તેની વધુ માધ્યમો પાસેથી નાણા પ્રાપ્તિ કરવાથી મૂડી માળખું ઉભું થાય છે.

આ મૂડી માળખું તે રીતે ઉભુ કરવામાં આવે છે જેથી

- પેઢીનું બજાર મૂલ્ય મહત્તમ રીતે વધે અને
- ઉપયોગમાં લીધેલા અલગ અલગ માધ્યો પર કુલ ભારિત સરેરાશ મૂડી પડતર સૌથી ઓછી હોય.

- આ મૂડીમાળખા પર આવકવેરાની મુખ્યત્વે બે કલમો અસર કરે છે.
- કલમ 36(1)(iii) અને કલમ 35 D
- કલમ 36(1)(3) મુજબ ધંધાકીય એકમને નીચેની શરતોનું પાલન થતું હોય તો ઉછીની લીધેલી મૂડી પર ભરેલ વ્યાજ કપાત તરીકે આવકમાંથી બાદ મળે છે.
 1. એસેસી દ્વારા નાણા ઉછીના લીધેલ હોય.
 2. આ ઉછીના લીધેલા નાણાનો ઉપયોગ ધંધાકીય હેતુસર કરવામાં આવલો હોય.

❖ જોગવાઈની સ્પષ્ટતાઓ

1. માલિકીની મુડી પર વ્યાજ મજરે મળવાપાત્ર નથી. ધંધાની માલિકે પોતાની એકમમાંથી અન્ય ધંધા માટે રકમ ફેરબદલ કરેલ હોય તો તેની પર વ્યાજ કપાત મળવાપાત્ર નથી.
2. ઉછીની રકમ પરત કરવાનો હેતુ હોવો જોઈએ. જો રકમ પરત કરવાનો ઉદ્દેશ ન હોય તો તે રકમ પર વ્યાજ કપાત તરીકે મજરે મળતું નથી.
3. કંપની દ્વારા શેરહોલ્ડરોને મૂડી પર વ્યાજ ચૂકવવાની બાંહેધરી આપી હોય તો તે કિસ્સામાં વ્યાજ બાદ મળતું નથી.
4. આ લીધેલી મૂડીનો ઉપયોગ ધંધાકીય હેતુ માટે જ થયેલ હોવો જોઈએ.
5. મૂડી સંપત્તિ (એસેટ) ખરીદવા માટે લીધેલ મૂડી પરનું વ્યાજ મુડી સંપત્તિ પર લીધેલું વ્યાજ બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે.
 - અ. સંપત્તિ વપરાશમાં લીધા તે પહેલા ભરેલું વ્યાજ
 - બ. સંપત્તિ વપરાશમાં લીધેલા બાદ ભરેલું વ્યાજઆવકવેરાના ધારા 36(1)(3) મુજબ સંપત્તિ વપરાશમાં લીધે તે પહેલાનું વ્યાજ કપાત તરીકે બાદ મળતું નથી. પરંતુ સંપત્તિ વપરાશમાં લીધેલા બાદ ભરેલું વ્યાજ આવકમાંથી કપાત તરીકે બાદ લઈ શકાય છે.

● કલમ 35(D)

આ કલમનો ફાયદો ભારતીય કંપની તથા બિનકોર્પોરેટ રહીશને જ મળે છે.

મતલબ આ કલમનો ફાયદો બિન ભારતીય રહીશો (વિદેશી કંપનીઓ) ને મળતો નથી.

● કલમ 35(D) હેઠળ કપાત પાત્ર મળતા ખર્ચાઓ

કલમ 35(D) હેઠળ

- (1) ધંધાની શરૂઆત પહેલા ધંધાની સ્થાપના હેતુ કરેલા ખર્ચા બાદ મળે છે.
- (2) ધંધાની શરૂઆત બાદ પણ અમુક કિસ્સામાં કરેલા ખર્ચાઓ આ કલમ હેઠળ બાદ મળી શકે છે. આ ખર્ચાઓ નીચે મુજબ છે.

- (i) (Feasibility Report) તૈયાર કરતા થયેલા ખર્ચા જેમકે શક્યતા તપાસ અહેવાલ, પ્રોજેક્ટ અહેવાલ, માર્કેટ સર્વેક્ષણ ખર્ચા અથવા ધંધા માટે જરૂરી ઈજનેરી સેવાઓ.
- (ii) કર ભરનાર દ્વારા ધંધો શરૂ કરવા કોઈ પણ પક્ષ જોડે કરાર કર્યો હોય તો તેને લગતા કાનૂની ખર્ચ.
- (iii) જ્યારે કર ભરનાર કંપની હોય ત્યારે.
 - કંપનીના આર્ટીકલ અને મેમોરેન્ડમ ઓફ એસોસિએશનના તૈયાર કરાવાના તથા પ્રિન્ટિંગના ખર્ચા.
 - કંપનીની નોંધણીમાટે ચૂકવેલી ફી.
 - જાહેર જનતા માટે શેર અથવા ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે ચૂકવેલું બાહેધરી, દલાલી, ટાઈપીંગ પ્રિન્ટીંગ, પ્રિન્ટરો જાહેરાત ખર્ચ વગેરે અન્ય કોઈ પણ ખર્ચા જે માન્ય ગણી શકાય.

● **કલમ 35(D) પ્રમાણે માન્ય કપાતની રકમ**

કલમ 35(D) હેઠળ મહત્તમ કપાત પ્રોજેક્ટની પડતરના 5 % થી વધી શકે નહિ.

જ્યારે કર ભરનાર ભારતીય કંપની હોય, ત્યારે મહત્તમ કપાત રોકાયેલી મૂડીના 5 % થી વધી શકે નહિ.

● **પ્રોજેક્ટની પડતર**

પ્રોજેક્ટની પડતરમાં સ્થિર મિલકતો જેમ કે જમીન, મકાન, પ્લાન્ટ, મશીનરી, ફર્નિચર તથા લોન પર લીધેલી મિલકતોનો સમાવેશ થાય છે આ મિલકતો કર ભરનારે જે વર્ષમાં ધંધો શરૂ કર્યો હોય તે વર્ષના અંતમાં તેના ચોપડામાં હોવી જોઈએ.

● **રોકાયેલી મૂડી**

રોકાયેલી મૂડી એટલે જે વર્ષમાં ધંધો શરૂ કર્યો હોય તે વર્ષમાં છેલ્લા દિવસે કંપનીની શેરમૂડી, ડિબેન્ચર અને લાંબા ગાળાના દેવાની કુલ રકમને રોકાયેલી મૂડી કહેવામાં આવે છે.

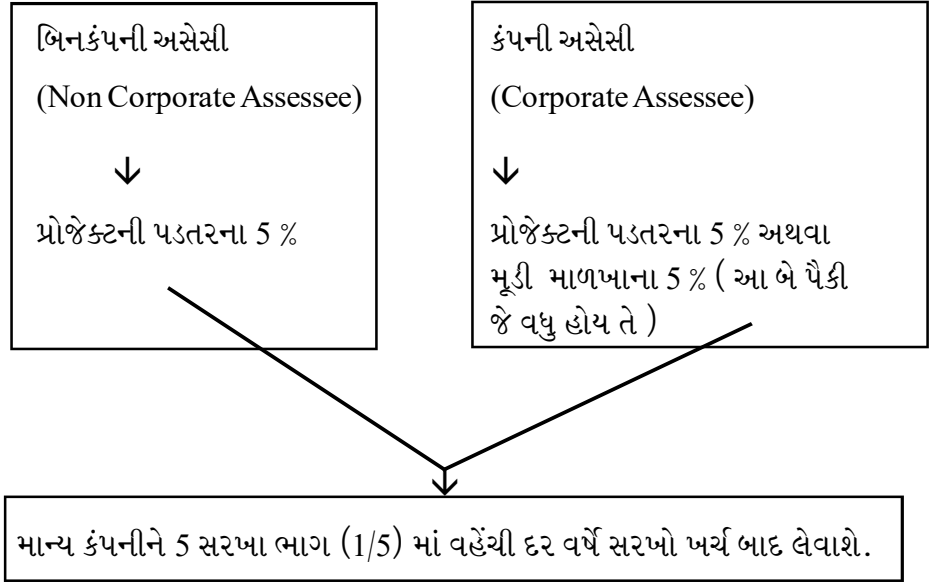
અહીંયા એ નોંધવું જરૂરી છે કે કંપનીને પોતાના શેર પર મળેલ શેર પ્રિમીયમ એ રોકાયેલી મૂડીનો ભાગ ગણવામાં આવતો નથી.

● **કલમ 35(D) મુજબ બાદ લેવાની કપાતની રકમ**

કલમ 35(D) મુજબ ઉપર પ્રમાણે ગણેલી રકમ (ધંધાની સ્થાપનામો કરેલ ખર્ચા મહત્તમ પ્રોજેક્ટની પડતરના 5 % સુધી) ને માન્ય કપાતની રકમ કહેવામાં આવે છે.

આ માન્ય કપાતની રકમ પાંચ સરખા ભાગમાં અસેસીને બાદ મળે છે. મતલબ, કુલ કપાતની રકમને પાંચ સરખા ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે. અને દર વર્ષે આ રકમ બાદ લેવામાં આવે છે.

❖ સંક્ષિપ્તમાં

- ઉદા. 3 : કંપની 'અ' જેણે નવું ઔદ્યોગિક એકમ શરૂ કર્યું છે તેની માહિતી નીચે મુજબ છે.

પ્રોજેક્ટ રીપોર્ટ બનાવાના ખર્ચ	₹ 4,00,000
માર્કેટીંગ સર્વ	₹ 5,00,000
કાયદાકીય ખર્ચ	₹ <u>2,00,000</u>
કુલ ખર્ચ	₹ 11,00,000

પ્રોજેક્ટની પડતર	30,00,000
રોકાયેલી મૂડી	₹ 40,00,000
આ માહિતી પરથી કલમ 35(D) હેઠળ બાદ મળતી કપાતની રકમ શોધો.	

જવાબ :

સ્ટેપ – 1

પ્રોજેક્ટની પડતર	₹ 30,00,000
અથવા	
રોકાયેલી મૂડી	₹ 40,00,000
આ બે પૈકી જે વધુ તેના 5% રોકાયેલી મૂડી.	40,00,000
રેટ	<u>5%</u>
	₹ 2,00,000

સ્ટેપ – 2

સ્ટેપ – 1	₹ 2,00,000
અથવા	
કુલ ખર્ચ	₹ 11,00,000
આ બે પૈકી જે ઓછું	₹ 2,00,000
આથી બાદ મળવાપાત્ર ખર્ચ	₹ 2,00,000

આ ખર્ચ આવનાર 5 વર્ષમાં સરખા ભાગે બાદ મળશે.

$$= \frac{200000}{5}$$

$$= 40,000$$

દર વર્ષે કપાત પાત્ર (બાદ મળતો) ખર્ચ ₹ 40,000

❖ મૂડી માળખાની રચના અને કરવેરા આયોજન

મૂડી માળખાની રચના કરતી વખતે નાણા પ્રાપ્તિના અલગ અલગ સ્ત્રોત જેમ કે ઈક્વિટી શેર, ડિબેનચર્સ, પ્રેફરન્સ શેર, બોન્ડ, બેંક લોન વગેરે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

કંપનીનો પ્રયાસ હંમેશા ઈષ્ટતમ મૂડી માળખું ઉભું કરવાનું હોય છે. ઈષ્ટતમ મૂડીમાળખું એટલે અલગ અલગ નાણા પ્રાપ્તિના સ્ત્રોતને તે રીતે ભેગા કરી નાણા પ્રાપ્ત કરવા જેથી,

- (1) પેઢીનું મુલ્યાંકન મહત્તમ બને
- (2) પેઢીની કુલ પડતર ઓછામાં ઓછી કરે.

આ બાબત આધારે નાણાકીય સંચાલન દ્વારા બે બાબતો નક્કી કરવી આવશ્યક બને છે.

1. ક્યારે ઉછીના નાણાનો ઉપયોગ કરવો અને
2. કેટલા પ્રમાણમાં ઉછીના નાણા અને શેરહોલ્ડર્સના નાણાનો ઉપયોગ કરવો જેથી શેરહોલ્ડર્સમાટે મહત્તમ મૂલ્ય કમાઈ શકાય.

સામાન્ય રીતે જ્યારે બહારથી લીધેલી ઉછીની મૂડી પર ભરવાપાત્ર વ્યાજનો દર રોકાણ પર ધંધામાંથી મળતા વ્યાજના દર રોકાણ પર ધંધામાંથી મળતા વ્યાજના દર કરતા વધુ હોય ત્યારે ઉછીની મૂડીનો ન્યૂનતમ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

પરંતુ કંપનીએ આ સાથે બીજા પરિબળો પણ અસર કરે છે. આ અલગ અલગ પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને મૂડીનું પ્રમાણ ઉછીની મૂડી અને પોતાની મૂડીનું પ્રમાણ નક્કી કરી શકાય છે.

- ઉદા. – 4 : એક કંપની વિસ્તરણ યોજના અમલમાં મૂકવા ઈચ્છે છે આ માટે કુલ મૂડી ₹ 1,50,00,000 ની જરૂર છે. રોકાયેલી મૂડી પર કંપનીના અપેક્ષિત વળતરનો દર 20 % (વ્યાજ અને આવકવેરા પહેલાનો) છે. જ્યારે બજારમાં પ્રવર્તમાન વ્યાજનો દર 8% છે.

નાણાકીય સંચાલક દ્વારા નીચેના વિકલ્પો વિચારવામાં આવેલ છે. આવકવેરા મુજબ મહત્તમ લાભ લેવા કયા વિકલ્પની પસંદગી કરવી જોઈએ તે અંગે યોગ્ય સલાહ આપી.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

1. સંપૂર્ણ ભંડોળ ઈક્ટિવિટી શેરમૂડી દ્વારા
2. 30 % રકમ ડિબેન્ચર અને બાકી ઈક્ટિવિટી શેરમૂડી
3. 60 % રકમ ડિબેન્ચર અને બાકી ઈક્ટિવિટી શેરમૂડી.

જવાબ :

વિગત	વિકલ્પ		
	(1)	(2)	(3)
વ્યાજ અને વેરા પહેલાનો નફો (1,50,00,000 ના 20%)	30,00,000	30,00,000	30,00,000
– વ્યાજ	0	3,60,000	7,20,000
		(નોંધ-1)	(નોંધ-2)
વેરા પહેલાનો નફો	30,00,000	26,40,000	22,80,000
– કંપનીનો વેરો (29 %)	<u>7,80,000</u>	<u>6,86,400</u>	<u>5,92,800</u>
(25 % વેરો 40 % સેઝ)			
વેરા પછીનો નફો	22,20,000	19,53,600	16,87,200
– ડિવિડન્ડ વિતરણ વેરો	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
વહેંચણી પાત્ર નફો	22,20,000	19,53,600	16,87,200

નોંધ – 1

કુલ મૂડી	1,50,00,000
* ડિબેન્ચર	<u>30%</u>
કુલ ડિબેન્ચર	45,00,000
* વ્યાજનો દર	<u>8%</u>
વ્યાજની રકમ	3,60,000

નોંધ-2

કુલ મૂડી	1,50,00,000
* ડિબેન્ચર	60 %
કુલ ડિબેન્ચર	90,00,000
* વ્યાજનો દર	<u>8%</u>
વ્યાજની રકમ	7,20,000

(1) કુલ રોકાણ પર વળતરનો દર

$$= \frac{\text{વેરા પછીનો નફો}}{\text{કુલ રોકાણ}} \times 100$$

● વિકલ્પ-1

$$= \frac{22,20,000}{1,50,00,000} \times 100 = 14.8\%$$

● વિકલ્પ - 2

$$= \frac{19,56,600}{1,50,00,000} \times 100 = 13.02\%$$

● વિકલ્પ-3

$$= \frac{16,87,200}{1,50,00,000} \times 100 = 11.24\%$$

(2) ઈક્વિટી શેરમૂડી પર વળતરનો દર

$$= \frac{\text{વેરા પછીનો નફો}}{\text{ઈક્વિટી શેરમૂડી}} \times 100$$

● વિકલ્પ - 1

$$= \frac{22,20,000}{1,50,00,000} \times 100 = 14.8\%$$

● વિકલ્પ - 2

$$= \frac{19,53,600}{1,05,00,000} \times 100 = 18.90\%$$

● વિકલ્પ - 3

$$= \frac{16,87,200}{60,00,000} \times 100 = 28.12\%$$

❖ કુલ રોકાણ પર વળતરની દૃષ્ટિએ વિકલ્પ-1 પ્રથમ ક્રમાંકે વિકલ્પ -2 બીજા ક્રમાંકે અને વિકલ્પ-3 ત્રીજા ક્રમાંકે આવે છે.

પરંતુ કંપનીના માલિકો ઈક્વિટી શેરહોલ્ડર્સને અને શેરહોલ્ડરોને મહત્તમ વળતર મળવું જોઈએ. તેથી શેરહોલ્ડરોની મૂડી પર વળતરના આધારે વિકલ્પ-3 પ્રથમ ક્રમાંકે (28,12%) વિકલ્પ બીજા ક્રમાંકે (18.60%) અને વિકલ્પ-1 ત્રીજા ક્રમાંકે (14.8%) આવે છે.

● ઉદાહરણ - 5 : ઉપરના ઉદાહરણ-4 માં અપેક્ષિત વળતરનો દર 10 % હોય અને બજારમાં પ્રવર્તમાન વ્યાજનો દર 15 % હોય તો કંપનીએ કયા વિકલ્પની પસંદગી કરવી જોઈએ.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

વિગત	વિકલ્પ		
	(1)	(2)	(3)
વ્યાજ અને વેરા પહેલાનો નફો	15,00,000	15,00,000	15,00,000
– વ્યાજ	0	6,75,000	(10,50,000)
વેરા પહેલાનો નફો	<u>15,00,000</u>	<u>8,25,000</u>	<u>4,50,000</u>
– વેરો (25 % ₹ 4 %)	(3,90,000)	(2,14,500)	(1,17,000)
વેરા પછીનો નફો	11,10,000	6,10,500	3,33,000
– ડિવિડન્ડ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન વેરો	0	0	0
વહેંચણીપાત્ર નફો	<u>11,10,000</u>	<u>6,10,500</u>	<u>3,33,000</u>

(1) કુલ રોકાણ પર વળતરનો દર

● વિકલ્પ-1

$$= \frac{11,10,000}{1,50,00,000} \times 100 = 7.4 \%$$

● વિકલ્પ-2

$$= \frac{6,10,500}{1,50,00,000} \times 100 = 4.07 \%$$

● વિકલ્પ – 3

$$= \frac{3,33,000}{1,50,00,000} \times 100 = 2.22 \%$$

(2) ઈક્વિટી શેરમૂડી પર વળતરનો દર

● વિકલ્પ-1

$$= \frac{11,10,000}{1,50,00,000} \times 100 = 7.4 \%$$

● વિકલ્પ –2

$$= \frac{6,10,500}{1,50,00,000} \times 100 = 5.81 \%$$

● વિકલ્પ – 3

$$= \frac{3,33,000}{60,00,000} \times 100 = 5.55 \%$$

- ❖ કુલ રોકાણ પર શેરહોલ્ડરો મળતા વળતરની દૃષ્ટિએ અહીંયા વિકલ્પ-1 (7.4%) પ્રથમ સ્થાને, વિકલ્પ-2 (5.81%) બીજા સ્થાને અને વિકલ્પ-3 (5.55%) ત્રીજા સ્થાને આવે છે. ઉદાહરણ 4 અને 5 ને જોતા ખ્યાલ આવે છે કે જો બહારની ઉછીની મૂડી પર ચુકવવો પડતો વ્યાજનો દર ધંધામાંથી રોકાણ પર મળતા દર કરતા ઓછો હોય તો બહારની મૂડીનો મહત્તમ ઉપયોગ કરવો જોઈએ. પરંતુ ઉછીની મૂડીનો દર વધુ હોય તો પોતાની મૂડી (ઈક્વિટી કેપિટલ) નો વધુ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

❖ ડિવિડન્ડ નિર્ણય અને કર આયોજન

કલમ 56(2)(i) પ્રમાણે ડિવિડન્ડ ત્રણ પ્રકારના હોઈ શકે છે.

1. સ્થાનિક કંપનીઓ દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલ ડિવિડન્ડ
2. યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા વહેંચવામાં આવેલ ડિવિડન્ડ
3. વિદેશી કંપનીઓ દ્વારા વહેંચવામાં આવેલ ડિવિડન્ડ

આના સિવાય કલમ 2(22)(e) માં માની લીધેલા ડિવિડન્ડનો પણ સમાવેશ થાય છે.

- (1) આકારણી વર્ષ 2020-21 સુધી જો કોઈ સ્થાનિક કંપની ડિવિડન્ડની ચુકવણી કરે તો તે કંપની ડિવિડન્ડ પર કર (ડિવિડન્ડ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન ટેક્સ) ચુકવવો પડતો હતો આવા કિસ્સાઓમાં આ ડિવિડન્ડ રોકાણકારોના હાથમાં કરમુક્ત હતો કારણ કે તેની પર કંપનીએ અગાઉથી જ વેરો ભરી દીધો હતો.

પરંતુ આકારણી વર્ષ 2020-21 થી સ્થાનિક કંપનીઓ ડિવિડન્ડ ઉપર કર (ડિવિડન્ડ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન વેરો) ચુકવવા પાત્ર નથી. જો કે સ્થાનિક કંપનીઓ કલમ 194 હેઠળ જો ડિવિડન્ડની રકમ ₹ 5000 થી વધુ હોય તો તેની ઉપર 10 % ટીડીએસ (TDS) કાપશે.

આ પરિસ્થિતિમાં રોકાણકારોના હાથમાં સ્થાનિક કંપનીઓ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલું ડિવિડન્ડ કરપાત્ર હશે.

- (2) યુનિટ ટ્રસ્ટ દ્વારા ચુકવવામાં આવેલ ડિવિડન્ડ પણ આકારણી વર્ષ 2020-21 પહેલા ચુકવનાર કંપની માટે કરપાત્ર અને રોકાણ કારોના હાથમાં કર મુક્ત હતું. પરંતુ આકારણી વર્ષ 2020-21 થી ડિવિડન્ડ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન ટેક્સ નાબૂદ થયા બાદ હવે તે ડિવિડન્ડ પણ રોકાણકારોના હાથમાં કરપાત્ર થશે.

- (3) માની લીધેલ ડિવિડન્ડ (કલમ 2(22)(e)) હેઠળ કલમ 2(22)(e) નીચે જણાવેલા સંજોગોમાં લાગુ પડે છે.

જ્યારે કંપની ચોક્કસ શેરહોલ્ડરો કે એકમનો નહીં વહેંચાયેલા નફામાંથી લોન આપે છે ત્યારે તે રકમને માની લીધેલું ડિવિડન્ડ ગણવામાં આવે છે.

● નીચે જણાવેલા સંજોગોમાં આ કલમ લાગુ પડે છે.

- લોન ધિરાણ હિત ધરાવતી કંપની (Closely held company) દ્વારા આપવામાં આવી હોય.
- લોન નોંધાયેલ શેર હોલ્ડરોને આપવામાં આવી હોય.
- લોન આપનાર કંપનીમાં આ શેરહોલ્ડર 10 % કે તે થી વધુ શેર ધારણ કરતો હોય.

● સ્વાધ્યાય

નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપો.

1. આવકવેરાની કલમ 36(1)(iii) ની જોગવાઈઓ સમજાવો.
2. આવકવેરાની કલમ 35(D) પ્રમાણે મળતા ખર્ચાની જોગવાઈ સમજાવો.
3. ડિવિડન્ડ વહેંચણી કર (DDT) વિસ્તારથી સમજાવો.
4. આકારણી વર્ષ 2020-21 પહેલા અને તે બાદ ડિવિડન્ડ વહેંચણીમાં આવેલ ફેરફારની ચર્ચા વિસ્તારથી કરો.
5. કલમ 2(22)(e) હેઠળ માની લીધેલા ડિવિડન્ડની ચર્ચા કરો.
6. એક સ્વદેશી કંપનીનો કુલ નફો ₹ 1,50,00,000 હોય તેમ તેની ઉપર કુલ વેરો કેટલો ભરવાનો હશે.
7. એક કંપનીનો કુલ નફો ₹ 1,01,50,000 હોય તો તેની ઉપર કુલ વેરો કેટલો ભરવાનો થશે.
8. એક વિદેશી કંપનીનો નફો ₹ 1,02,80,000 હોય તો તેની ઉપર કુલ વેરો ભરવાનો કેટલો થશે ?

● નીચે આપેલ વિસ્તૃત પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપો

1. એક કંપની તેના વિસ્તરણ માટે ₹ 300 કરોડની યોજના હાથ ધરવા વિચારે છે. આ યોજનામાં વ્યાજ અને વેરા પહેલાનું અપેક્ષિત વળતર 25% છે. જ્યારે બજારમાં પ્રવર્તમાન વ્યાજનો દર 12% છે. નીચે જણાવેલા વિકલ્પોમાંથી કયો વિકલ્પ ઈક્વિટી શેરહોલ્ડરોને વધુમાં વધુ વળતરનો દર પ્રાપ્ત કરશે ?

વિકલ્પ-1 : સંપૂર્ણ ભંડોળ ઈક્વિટી શેરમૂડી દ્વારા

વિકલ્પ-2 : 30% દેવા અને 70% ઈક્વિટી દ્વારા

વિકલ્પ -3 : 60% દેવા અને 40% ઈક્વિટી દ્વારા

2. ઉપર જણાવેલા પ્રશ્નમાં જો અપેક્ષિત વળતરનો દર 10% હોય અને પ્રવર્તમાન વ્યાજનો દર 20% હોય તો કયો વિકલ્પ સૌથી વધુ વળતરનો દર પ્રાપ્ત કરશે ?
3. શ્રી મોહન લિ. ને એક પ્રોજેક્ટ માટે ₹ 57,00,000 ની જરૂર છે. કરવેરાનો દર 31.20% છે. વ્યાજનો દર 15% છે. જો અપેક્ષિત વળતરનો દર 25% હોય તો માલિકીની મૂડી અને ઉછીની મૂડીનું સંયોજન નક્કી કરો.

ઈક્વિટી મૂડી ઉછીની મૂડી

1. 100%0

2. 50% 50%

3. 33.33% 66.67%

કરવેરા આયોજન અને કપાત માટે સંચાલકીય નિર્ણયો (સંચાલકીય નિર્ણયો અંગે કરવેરા આયોજન)

-: રૂપરેખા :-

- 4.1 બનાવવું અથવા ખરીદવા અંગે નિર્ણય
 - 4.2 પોતાનું ખરીદવું અથવા ભાડેથી ખરીદવું
 - 4.3 જાળવી રાખવું (મેળવો) અથવા પુનઃ સ્થાપના (બદલો)
 - 4.4 નિકાસ અથવા સ્થાનિક વેચાણ
 - 4.5 બંધ કરો અથવા સમાપન
 - 4.6 વિસ્તાર અથવા સંકોચન
 - 4.7 રોકાણ અથવા વિનિવેશ (ડિસઈન્વેસ્ટમેન્ટ)
 - 4.8 મૂડી સંકેશીકરણ (ઈક્વિટી અને પસંદગી)
 - 4.9 પરિવહન કિંમત નિર્ધારણ (ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ)
- સ્વાધ્યાય

4.1 બનાવવું અથવા ખરીદવા અંગે નિર્ણય

પ્રસ્તાવના :

મૂડી બજેટિંગ નિર્ણય એ સંચાલકીય નિર્ણય લેવા માટે અને તેનો અમલ કરવાનો મહત્વનો નિર્ણય છે. આ નિર્ણય એ ધંધાનો મહત્વનો અને અસરકારક નિર્ણય હોય છે. મૂડી બજેટિંગ ભવિષ્યમાં સારું વળતર મેળવવા માટે રોકડ પ્રવાહની આવક અને જાવકનું વિશ્લેષણ કરવા માટેનું લાંબાગાળાનું આયોજન છે. આ વળતર આવક વધારા અથવા પડતર ઘટાડા અંગે હોય છે.

મૂડી બજેટિંગ એ ભવિષ્યમાં લાંબાગાળાની યોજનામાં નાણાં રોકવા જોઈએ કે નહિ તેની માહિતી પૂરી પાડે છે. ધંધાના રોકાણ અંગેના વિવિધ વિકલ્પોમાંથી કયો વિકલ્પ પસંદ કરવો તેની દરખાસ્ત ધંધાને મૂડી ઉભી કરવાની પડતર અને તેની નાણાંકીય પરિસ્થિતિ પર શું અસર પડશે વગેરે બાબતો મૂડી બજેટનો અભ્યાસમાં આવે છે. આવા નિર્ણયો લેવા માટે પડતર, ફુગાવો અને સમયવેરા વગેરે બાબતો એ નિર્ણયને અસર કરે છે. સામાન્ય રીતે કરનું ધ્યાન સંચાલન દ્વારા લેવામાં આવે છે. જોકે, જો નિર્ણય લેતા પહેલા કરવેરા પરિબળ (Tax Factor) ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો નિર્ણય અસરકારક હોય છે. ત્યાં ધંધાના મૂડી બજેટિંગના પ્રકારો ઘણાં છે. જેમાં નીચેના નિર્ણયો લેવાય છે. જેમ કે,

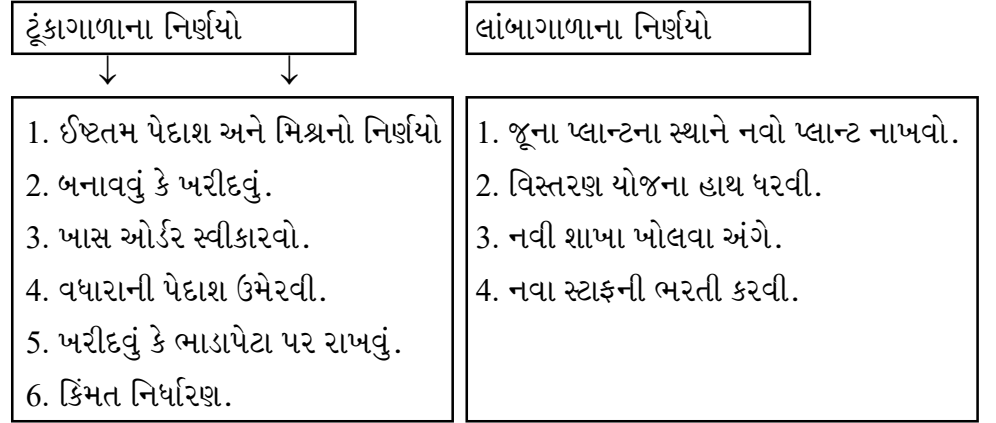
- (1) પોતે બનાવવું કે ભાડે પટે ખરીદવું.
- (2) બનાવવું કે ખરીદવું.
- (3) પુનઃ આપના વગેરે

ધંધામાં કરવેરા પરિબળ એ ધંધાના મહત્વના નિર્ણયો અને મુશ્કેલીઓના સંચાલકીય નિર્ણય માટે વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે દર વર્ષે નાણાં બિલ એટલે કરવેરા ધારામાં જુદા જુદા પ્રકારનાં સંચાલકીય નિર્ણયોના સંદર્ભમાં કરવેરાઓમાં છૂટછાટ આપવામાં

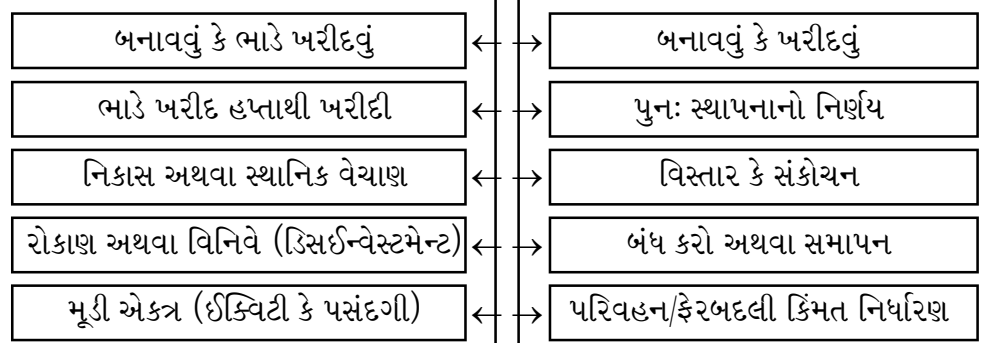
કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

આવતી હોય છે. આ પ્રકારની કરવેરા જોગવાઈઓએ ફૂલ નફામાં વધારો કરવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

સામાન્ય રીતે ધંધામાં સંચાલકીય નિર્ણયો સમયગાળાની દૃષ્ટિએ નીચે મુજબના નિર્ણયોનો સમાવેશ થાય છે.

સંચાલકીય નિર્ણયોમાં કરવેરા આયોજન

સામાન્ય રીતે ધંધામાં ઉત્પાદનના સંદર્ભમાં કાચા માલ કે મિલકતો ખરીદવાના સંદર્ભમાં આ નિર્ણય લેવાનો હોય છે. કેટલીકવાર અમુક ઉદ્યોગોમાં પોતાની પેદાશ ઉત્પાદન સમયે અમુક ભાગો બહારથી ખરીદવામાં આવે છે અને બહારથી ખરીદવાનો નિર્ણય અથવા બહારથી પ્રાપ્ત કરવાની થતી સેવાઓ જેને 'Out Sourcing' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આવા નિર્ણય લેતી વખતે કોઈપણ ધંધાકીય એકમ હોય તે નફાકારકતાનાં સંદર્ભે ધ્યાનમાં રાખે છે. એટલે કે નિર્ણયની અસર નફાકારકતા પર અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પડે છે તેનું ધ્યાન રાખવું પડે છે.

ખરીદવું કે અથવા બનાવવું અંગેનાં નિર્ણય આવકવેરા આયોજન

સામાન્ય રીતે Costing (પડતર) અને બિન પડતર (Non-Costing) બાબતો ખરીદી કે બનાવવું સંબંધિત નિર્ણયો લેતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. જેમ કે -

- (1) ક્ષમતાની ઉપયોગી
- (2) ભંડોળ અપૂરતી
- (3) નવી ટેકનોલોજી
- (4) ઉત્પાદનની ચલિત પડતર
- (5) સપ્લાયર પર આધાર/સપ્લાયરનો અભિગમ
- (6) ફેક્ટરીમાં મજૂરોની મુશ્કેલી

(7) જૂના યંત્રોની નિકાલ

(8) ખર્ચમાં સંભવિત વધારો

કરવેરા આયોજનમાં ખરીદી કે બનાવવા નિર્ણય માટે નીચે બાબતો ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ :

(1) નવું એકમ સ્થાપાતો હોય ત્યારે ...

જો કોઈ ઉત્પાદન કરવા માંગતા હોય, અથવા કોઈ ભાગ બનાવવા માંગતા હોય, એક (અલગ) ઔદ્યોગિક એકમ માટે કલમ 10A, કલમ 10B, 32 80IA, 80IB વગેરે કલમ હેઠળ કર મુક્તિનો લાભ મળે છે.

(2) નિકાસની બાબત હોય :

જો માલની નિકાસ અંગે ઉત્પાદન કરવું કે ખરીદવું તેના નિકાસ અંગે ઉત્પાદન કરવું કે ખરીદવું નહિ તેના માટે કલમ 10B મુજબ કર રાહત ઉપલબ્ધ છે.

(3) જો પ્લાન્ટ અને મશીનરી વેચાણ અંગે :

જો ભરનારને ઉત્પાદન કરતા ખરીદીની પડતર ઓછી લાગતી હોય ત્યાં લાંબા સમય સુધી મિલકત ખરીદવાનો નિર્ણય લેવાશે પોતાનો જૂના પ્લાન્ટ મશીનરી વેચી દેશે.

જ્યારે નવા એકમની સ્થાપના થતી હોય ત્યારે :

જ્યારે ધંધાકીય એકમોમાં ઉત્પાદન કરનાર એ પોતાની પેદાશના સમયે પેદાશનો અમુક ભાગ બહારથી ખરીદવાનું વિચારે અથવા અમુક ભાગ ધંધામાં ઉત્પાદન કરવાનું નક્કી કરે ત્યારે તે રોકાણનાં સંદર્ભમાં બંને સ્થિતિની સરખામણી કરે છે. જેમાં એકમની સ્થાપનામાં ચલિત ખર્ચ અને સ્થિર ખર્ચ બંનેનો સમાવેશ થતો હોય છે. નવા એકમના સંદર્ભમાં આવકવેરા ધારા-1961 (Finance Act) ની અમુક પ્રોત્સાહક જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કરીને નિર્ણય લેવો પડે છે. આ જોગવાઈઓમાં કલમ 10A, કલમ 10AA, કલમ 10B, કલમ 32, કલમ 80IA, કલમ 80IB અને કલમ 80IC નો સમાવેશ થાય છે. આ બધી જ જોગવાઈનો આધારે જે કરવેરા જવાબદારી ઘટાડો કરીને નફાકારકતા વધારે થતી હોય તો તે પ્રક્રિયાને બનાવવું કે ખરીદવાનો નિર્ણય કહેવાય અને જેમાં કર આયોજનની માહિતી કે જ્ઞાન ઉપયોગ બને છે. જેની ટૂંકમાં માહિતી મેળવીએ.

a) કલમ 10A (Free Trade Zone) :

સામાન્ય રીતે કલમ 10A એ મુક્ત વેપાર વિસ્તાર (FTA) માં રચાયેલ યુનિટ કે ધંધાકીય એકમ લાગુ પડે છે. આ કલમના આધારે જે તે ધંધાકીય એકમના કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર કે કોઈ ચીજવસ્તુની નિકાસના કારણે ઊભી થતી ઉપજ કે લાભ જે તે પાછલા વર્ષની આવકમાં ઉમેરાશે નહિ.

આ જોગવાઈ મુજબ જે આકારણી વર્ષ માટે આવકની આકારણી થતી હોય તેના પાછલા વર્ષની આવી આવક હોવી જોઈએ. એટલે કે કમ્પ્યુટરના સોફ્ટવેર-આર્ટિકલ્સ કે વસ્તુનું ઉત્પાદન પાછલા વર્ષમાં થયેલું હોવું જોઈએ.

Finance Act-2002 હેઠળ 1-4-2003 થી અમલમાં આવે તે રીતે ઉપરોક્ત દર્શાવેલ નફો કે લાભ 100% રાહતના બદલે 90% રાહત ધ્યાનમાં લેવાશે.

આમ Finance Act-2002 હેઠળ (મુજબ) 1-4-2010 થી શરૂ થતાં આકારણી વર્ષ કે તે પછીના આકારણી વર્ષોમાં આ રાહત આપવામાં આવશે નહિ. એટલે કે જો કલમ

10A નું પાલન કરવામાં આવે તો નિકાસ માટે ઉત્પાદન કરવા માલની આવક આકારણી વર્ષ 2010-2011 સુધી કરમુક્ત છે.

b) કલમ 10AA :

આવકવેરા ધારા 1961 ની કલમ 10AA એ 'વિશિષ્ટ/ખાસ આર્થિક વિસ્તાર' માં સ્થપાયેલ ધંધાકીય એકમને લાગુ પડે છે. આ સંજોગોમાં નિકાસનાં હેતુથી જો ઉત્પાદન થતું હોય તો નિકાસ થયેલી માલની ઉપજ પર 100% નફો થાય તો તે પછી આકારણી વર્ષથી એ ધંધાકીય એકમને 5 વર્ષ સુધી 100% નફો/લાભ કર રાહત મળશે. ખરેખર વિદ્યાર્થીઓનો જાણવા માટે SEZ (Special Economic Zone) એ 2005માં અમલમાં આવ્યો તે 10-02-2006 થી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો તે મુજબ તા. 1-4-2006 નાં રોજ શરૂ થતા કે તે પછી શરૂ થતા આકારણી વર્ષથી આ રાહત અમલમાં આવી છે. આ કલમ 10AA ની શરતો નીચે મુજબ છે.

- (1) ઉત્પાદકે વસ્તુ કે આર્ટિકલ્સનું ઉત્પાદન SEZ વિસ્તારમાં કરેલું હોવું જોઈએ.
- (2) આ ઉત્પાદનને તા. 1-4-2005 થી જોગવાઈ લાગુ પડશે.
- (3) તમામ નફો કે લાભ નિકાસમાંથી જ ઉદ્ભવેલ હોવો જોઈએ.
- (4) સૌપ્રથમ સતત 5 વર્ષ સુધી 100% નફો અને લાભ અંગે કર રાહત મળશે ત્યાર પછીના 5 વર્ષ સુધી 50% નફા અને લાભ અંગે કર રાહત મળશે. અને અમુક શરતોને આધીન 10 વર્ષ સુધી લાભ મળ્યા બાદ વધારાના 5 વર્ષ સુધી આ કર રાહતનો લાભ મળી શકે.

આમ સતત 10 વર્ષ સુધી કર રાહત મેળવ્યા બાદ બીજા વધારાના 5 વર્ષ સુધી 50% કર રાહત મેળવવી હોય તો જે તે ઉદ્યોગ કે ધંધાકીય એકમ જે SEZ વિસ્તારમાં હોય તેને સેઝ પુનઃ રોકાણ અનામત ખાતે નફાનો 50% જેટલી રકમ ટ્રાન્સફર કરવી પડશે અને તેના ઉપયોગ આવકવેરા ધારાની કલમ 10AA ની પેટા કલમ (2) માં જણાવેલ હેતુ માટે થવો જોઈએ.

c) કલમ 10B :

જો કોઈ ધંધાકીય એકમ કે જો વસ્તુ કે પેદાશનું ઉત્પાદન નિકાસ માટે કરવામાં આવે તો આકારણી વર્ષ 2009-10 સુધી આ પ્રકારની આવક સંપૂર્ણ રાહત (100%) આપવામાં આવેલ છે. નિકાસલક્ષી એકમ હોવું જોઈએ અને તે સાથે જોડાયેલ શરતોનું પાલન સચોટ રીતે થયેલું હોવું જોઈએ.

d) કલમ 32 :

જ્યારે કોઈ નવો ધંધા સ્થાપવામાં આવે અને એસસી દ્વારા બિલ્ડિંગ, પ્લાન્ટ, મશીનરી, ફર્નિચર અને ચોક્કસ અદ્યક્ષ મિલકતો વસાવવામાં આવે ત્યારે આ કલમ પ્રમાણે ઘસારાની રકમ બાદ મળે છે. ઉપરાંત આવી મિલકતોની ખરીદી અંગે ઉછીની લીધેલ મૂડી પર વ્યાજની જાવક આ પ્રકારની મૂડી મિલકતોની ખરીદી માટે ઉછીની રકમનું વ્યાજ 30 (i) (iii) આ કલમ પ્રમાણે એસેસીની આવકમાંથી બાદ મળે છે.

e) કલમ 80IB :

જો કોઈ કરદાતાએ નવા રચેલ ધંધાકીય એકમમાં કલમ 10A અને કલમ 10B મુજબ કોઈ રાહત અંગે માંગણી ન કરી હોય તો તેને આ કલમનો લાભ મળવાપાત્ર છે.

આમ કેટલીકવાર એવું બને કે ખરીદવું હોય કે બનાવવું ના નિર્ણયમાં કંપનીનું ઉત્પાદન ચાલુ હોય અને આ નિર્ણય લેવાનો હોય ત્યારે હયાત મિલકતો વેચાણ પણ કરવામાં આવે છે. જેના અંગે મિલકતોનો વેચાણમાંથી મૂડી લાભ કે થવાની શક્યતા છે. જેનું કર આયોજન કરવું પડે.

- 2) ઉછીના ભંડોળ પર વ્યાજ અને ઘાલખાધ એ બંધ થતાં સાથે સંબંધ ધરાવે છે.
- 3) બંધ થતી કંપની જે એ કાળજી રાખે છે કે શેર હોલ્ડિંગમાં 49% ઘટાડવા જોઈએ જો શેરહોલ્ડિંગ 49% માં વધારો થાય ફેબલ કરનાર કેટલા શેર બક્ષીસ તરીકે આપી દે છે. તેથી આગળ લઈ જવાની ખોટ લઈ જઈ શકાય.
- 4) જો કંપની કરદાતા હોય તો, વિલીની કારણ કે સંયોજન થતી કંપની હોય તો અન્ય કંપની કલમ 72A નાં સંપૂર્ણ રીતે પાલન કરવું જોઈએ.

ખરીદવું કે બનાવવું

ઉદાહરણ-1 : XYZ લી ઉત્પાદન માટે એક ભાગ ખરીદવા માંગે છે. આ ભાગ ખરીદવો જોઈએ કે બનાવવા જોઈએ તમે કરવેરા સંચાલક કે એકાઉન્ટન્ટ તરીકે સલાહ આપો.

જો કંપની ઉત્પાદન માટે પેદાશ (ભાગ) પોતે બનાવે તો તેમને 5 વર્ષ ઉપયોગી બને તેવા ₹ 8,00,000 નાં જૂના યંત્રો ખરીદવાની જરૂર પડે એમ છે. ઉત્પાદન પડતર દરેક વર્ષે અનુક્રમે નીચે મુજબ જોવા મળે છે.

- 1 વર્ષ - 12,00,000
- 2 વર્ષ - 14,00,000
- 3 વર્ષ - 16,00,000
- 4 વર્ષ - 20,00,000
- 5 વર્ષ - 25,00,000

આ માટે ઘસારાનો દર 15% નક્કી થયેલ છે. આ યંત્ર છઠ્ઠા વર્ષનો અંતે 1,00,000 ની કિંમતે વેચવામાં આવશે.

જો કંપની ઉત્પાદન કરવા માટે જરૂરી ભાગ (મશીનરી) સપ્લાયર પાસે થી દર વર્ષે નીચે મુજબ અનુક્રમે ₹ 18,00,000; 20,00,000; 22,00,000; 28,00,000 અને 34,00,000 ખરીદે છે.

અહીં વળતરનો દર અને કરવેરાનો દર 14% અને 32.445% રાખવામાં આવે છે. અહીં વધારોનો ઘસારો નથી.

જવાબ : વિકલ્પ-1

સ્ટેપ-1

વર્ષ	મશીનરીની મૂળ કિંમત	ઘસારો (15%)	ઘસારા બાદ મિલકતો
1	8,00,000	1,20,000	6,80,000
2	6,80,000	1,02,000	5,78,000
3	5,78,000	86,700	4,91,000
4	4,91,300	73,695	4,91,300
5	4,17,605	62,641	3,54,964

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

ટૂંકાગાળનો મૂડી નફો/ખોટ

છઠ્ઠા વર્ષનાં અંતે વેચાણ 1,00,000

મિલકત પ્રાપ્તિની પડતર 3,54,964

ટૂંકાગાળાની મૂડી ખોટ **-2,54,964**

સ્ટેપ-2

વર્ષ	ઉત્પાદનની પડતર	ઘસારો	કરમાં બચત	કરબાદ નફો + ઘસારા કામગીરીમાંથી પ્રા,ત રોકડ જાવક પ્રવાહ
1	12,00,000	1,20,000	4,87,274	7,71,726
2	14,00,000	1,02,000	4,87,324	9,12,676
3	16,00,000	86,700	5,47,250	10,52,750
4	20,00,000	73,695	6,72,810	13,27,190
5	25,00,000	62,641	8,31,449	16,68,551

સ્ટેપ-3

વટાવેલ રોકડ પ્રવાહનું વિશ્લેષણ

વિગત	વર્ષ	વટાવ પરિબળ	રોકડ જાવક પ્રવાહ	વર્તમાન મૂલ્ય
રોકાણ	0	1	8,00,000	8,00,000
રોકડ જાવક પ્રવાહ	1	0.877	7,71,726	6,76,804
રોકડ જાવક પ્રવાહ	2	0.769	9,12,676	7,01,804
રોકડ જાવક પ્રવાહ	3	0.675	10,52,750	7,10,606
રોકડ જાવક પ્રવાહ	4	0.592	13,27,190	7,85,695
રોકડ જાવક પ્રવાહ	5	0.519	16,68,551	8,65,978
મશીન વેચાણ	6	0.519	1,00,000	51,900

વિકલ્પ-2

ખરીદેલ ભાગ માટે

વર્ષ	ખરીદી પડતર	કરબરત	કામગીરી રોકડ પ્રવાહ	વટાવ પરિબળ	
1	18,00,000	5,84,000	12,15,990	0.877	12,15,990
2	20,00,000	6,98,900	13,51,100	0.769	13,51,100
3	22,00,000	7,13,790	14,86,210	0.675	14,86,210
4	28,00,000	9,08,460	18,91,540	0.592	18,91,540
5	39,00,000	11,03,130	22,96,870	0.519	22,96,870
					94,20,479

નિર્ણય :

ભાગ બનાવવાની બચત

ખરીદેલ ભાગની પડતર 54,20,479

બનાવવાની પડતર 44,89,032

બચત 9,31,447

તેથી ભાગ બનાવવા ફાયદાકારક છે.

નોંધ : XYZ ટૂંકાગાળા માટે ખોટ ₹ 2,54,964/- 5 વર્ષનાં અંતે કરી છે. ધારો કે જો આટલો નફો થાય તો $(2,54,964 * 32,445\%)$ 82,723 તેના પર કરવેરા ચુકવવો પડે પરંતુ ખોટ થવાથી કરવેરા બચી શકશે.

4.2 પોતાનું ખરીદવું અથવા ભાડેથી ખરીદવું

મિલકત પોતાની ખરીદી શકાય અથવા ભાડેથી લઈ શકાય ટેકનોલોજી બદલાવવાનાં કારણે આ નિર્ણય લેવાની જરૂર પડતી હોય છે. તેમાં કેટલાક પરિબળ અસર કરતાં હોય છે.

(1) જો મિલકત Lease (ભાડેથી) લેવામાં આવે તો

- ભાડું નફાનુકસાન ખાતે મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે બાદ મળે છે. તેથી કરવેરામાં લાભ મળશે.
- જ્યાં સુધી મિલકત પોતાની ન થાય ત્યાં સુધી ઘસારાનો લાભ લઈ શકાતો નથી.
- મિલકતનો રિપેરિંગ ખર્ચ ભાડે આપનાર પર હોય છે. તેથી મિલકતની પુનઃ સ્થાપના થાય છે.
- જો મિલકતનું મૂલ્ય વધતું હોય, ત્યારે જો ભાડું વધતું હોય ત્યારે, મિલકત કિંમત કરતાં ભાડું વધી જતું હોય તો મિલકત પોતાની ખરીદી લેવી વધુ યોગ્ય ગણાય.
- કરવેરા ઓછો બચાવી શકાય છે. કારણ કે રોકડ પ્રવાહ જાવક પ્રવાહ અને રોકાણ વ્યાજ અને હપ્તાની રકમ સરખી થાય છે.

જ્યારે મિલકત પોતાની ખરીદી કરવામાં આવે ત્યારે :

- (1) ચોક્કસ મિલકત અંગે કલમ 32 મુજબ ઘસારો અંગે દાવો માંડી વાળી શકાય નફા નુકસાન ખાતે ઘસારો મજરે મળે એવા ખર્ચ છે.
- (2) મિલકત પર પોતાની મૂડી કે લોન લઈને ખરીદી શકાય.
- (3) જો લોન મેળવીને મિલકત ખરીદી હોય તો લોન પર વ્યાજ મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે અથવા મૂડીકરણ કરવામાં આવે છે. પરંતુ મિલકતનો ઉપયોગ થયા પછી જો વ્યાજ ચુકવવામાં આવે તો તેને મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે બાદ મળે છે.
- (4) જો રોકડ પરિસ્થિતિ અનુકૂળ હોય તો અથવા લોન લઈને પણ મિલકત ખરીદશે ઉછીની મૂડી મેળવતો વ્યાજ આવકમાં ગણી શકશે. તેનો કરવેરાનો લાભ મળશે.
- (5) મિલકતનું પરત જોખમ મિલકતના ઘસારા સિવાયના રિપેરિંગ ખર્ચ વધી જાય તો તે મૂડી ખર્ચ છે. તેથી તેના પર કરવેરાનો લાભ મળતો નથી.
- (6) મિલકતનું મૂલ્ય વધતું જતું હોય તો તેનો પૂરેપૂરો હક્ક મેળવીને ચોપડે નોંધી શકે છે. અહીં ભાડા ખરીદી કરતાં મિલકત પોતાની ખરીદી લેવી વધુ હિતાવહ ગણવી.

- (7) નફાનો ગાળો જો નફો ઓછો હોય ત્યારે મિલકત ખરીદી લેવી જોઈએ, નહિતર જાવક રોકડ પ્રવાહ અને હપ્તાની રકમ + વ્યાજ ને સરખી થશે અને વધારે કરવેરા ચુકવવા પડશે.

ખરીદવું અને ભાડાપટાના નિર્ણય લેતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા :

- (1) રોકડની સ્થિતિ
- (2) ઘસારો
- (3) નાશ થવાનું જોખમ
- (4) સ્થાનિક/ભંગાર મૂલ્ય
- (5) નફાનો ગાળો
- (6) કરબાદનો નફો

સામાન્ય રીતે મિલકત ખરીદવી જોઈએ ભાડાપટે ન લેવી જોઈએ. કારણ કે મિલકતની ખરીદીની પડતર, મિલકતની ભાડાપટાની રકમ કરતાં ઓછી હોય ત્યારે.

જો કે કોઈ કંપની કે કરદાતાની પ્રવાહિતા નબળી હોય, મિલકતમાં રોકાણ કરી ન શકે ત્યારે અને નાણાં ધીરનારા કે સપ્લાયર્સ પાસેથી શાખ મળે એમ ન હોય ત્યારે મિલકત રાખનારને એક સાથે મોટી રકમ ચુકવવી પડતી નથી અને ભાડાનો ખર્ચ એટલે કે તેનું ભાડું માન્ય ખર્ચ તરીકે ધંધાની આવકો સામે બાદ મળે છે.

જ્યારે ખરીદીના સંદર્ભમાં ઘસારો અને ઉછીની મૂડીનું વ્યાજ ખર્ચ તરીકે બાદ મળે છે. આ કારણોસર બંને વિકલ્પોનું મૂલ્યાંકન એટલે કે સરખામણી અનિવાર્ય બને છે.

પોતાનાં ખરીદવું અથવા ભાડેથી ખરીદી કરવી બંને પરિસ્થિતિમાં કરવેરા ધ્યાનમાં રાખવાની પદ્ધતિ (અસર કરતાં પરિબળો)

- (1) **ખરીદીની પડતર (Purchasing) :** મિલકતની ખરીદીની પડતર કરવેરાના હેતુમાંથી નફામાંથી બાદ મળતી નથી. કારણકે તે મૂડી ખર્ચ છે. તેમજ તે જાવક રોકડ પ્રવાહ વધારે છે. જ્યારે ભાડેથી મિલકત ખરીદવામાં આવે તો તે ભાડાની રકમ નફામાં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે બાદ મળે છે અને જાવક રોકડ પ્રવાહ ઘટે છે.
- (2) **રિપેરિંગ ખર્ચનું જોખમ (Obsolescence Risk) :** મિલકતની ખરીદી વખતે તેને રિપેરિંગ ખર્ચ અંગે જોખમ વધે છે. જો અપેક્ષિત આયુષ્ય કરતાં મિલકત ભંગાર થઈ જાય તો તેને પુનઃ મૂલ્યાંકિત કરવી પડે છે અને તેનાથી જાવક રોકડ પ્રવાહ ઘટે છે. જ્યારે ભાડેથી ખરીદેલી મિલકતમાં આ પ્રકારનું જોખમ મિલકત ભાડે આપનાર પર હોય છે. મિલકત ઝડપથી ભંગાર થઈ જાય તો નવી મિલકત વસાવી પડે છે.
- (3) **ઘસારાપાત્ર મિલકત (Depreciable Assets) :** જો મિલકત ખરીદવામાં આવે તો તે ઘસારાપાત્ર બને છે. નફો ગણતી વખતે ઘસારો એ મજરે મળવાપાત્ર ખર્ચ છે. જેથી કરવેરા જવાબદારીમાં ઘટાડો થાય છે.

જો મિલકત ભાડેથી લેવામાં આવી હોય તો ઘસારો બાદ મળે નહિ, કારણ કે મિલકત માલિકીની હોતી નથી. જેકે, નીચે ઘસારાનો દર હોય તો જેમ કે રહેઠાણની બિલ્ડિંગ 5% ઘસારો હોય તો મિલકત પોતે ખરીદવા કરતાં ભાડેથી લેવી હિતાવહ ગણાય.

- (4) **બિન ઘસારાપાત્ર મિલકતો (Non Depreciable Assets) :** જો મિલકત ઘસારાપાત્ર ન હોય તો મિલકત દ્વારા જાવક રોકડ પ્રવાહ અને કરવેરા જવાબદારી ઘટાડવામાં મદદરૂપ બને છે.
- (5) **ખાસ કરવેરા લાભ (Special Tax Benefits) :** કરવેરા લાભમાં કલમ 801(A) (iii), (iv) અને (vi) અથવા કલમ 80IB (3) થી પ્લાન મશીનરી પર 80% જેટલા લાભ મળે છે. જો મિલકત પોતાની ખરીદી હોય.
- ખરેખર જો પ્લાન્ટ અને મશીનરી ભાડેથી લેવામાં આવે તો ઉપરોક્ત કર રાહતો મળતી નથી. જો કે કલમ 10A અથવા કલમ 10(B) ની કરવેરા (Holiday Benefit) હેઠળ મિલકત ખરીદવામાં આવે તો મિલકત ભાડેથી ખરીદવી હિતાવહ છે. કારણ કે 10 વર્ષ સુધી કરવેરામાં રાહત મળતી હોય તે સમયે મિલકત ભાડેથી ખરીદવી જોઈએ.
- (6) **લાંબાગાળા માટે (Gestation Period) :** જો સમયગાળો લાંબો હોય ત્યારે 5 થી 6 વર્ષ માટે ભાડેથી ખરીદી કરવા માટેની પસંદગી હાથ ધરાય છે. ચોક્કસ/ખાસ કરવેરા રાહતમાં માલિકી પણ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારનાં કરવેરા લાભ મળતાં નથી.
- (7) **ભંડોળની પરિસ્થિતિ (Fund Position) :**
- A) જ્યારે કંપની કે પેઢીમાં ભંડોળ પૂરતું હોય તો મિલકત પોતાની ખરીદશે.
- B) જ્યારે કંપની કે પેઢીમાં ભંડોળ પૂરતું ન હોય તો વ્યાજબી વ્યાજનાં દરે લોન લેશે અથવા લોન દ્વારા પોતાની મિલકત ખરીદશે અથવા ભાડા ખરીદ પદ્ધતિ હપ્તા પદ્ધતિથી મિલકત ખરીદવામાં આવશે.
- C) જ્યારે પોતાનું ભંડોળ અપૂરતું હોય અને લોન પણ લેવાનું શકાય ન હોય તો (Lease) ભાડે ખરીદ પદ્ધતિ મિલકત ખરીદી લેવી મિલકત છે.
- (8) **ચુકવણીનું મૂલ્ય (Residual Value) :** ચુકવણીનું મૂલ્ય માલિકે ચુકવવાનું હોય છે. ઉંચી ચુકવણી મૂલ્યએ મિલકત પોતાની મિલકત એ પાકા સરવૈયામાં બનાવે છે.
- (9) **ભાવિ વળતર (Future Return) :** જ્યારે ભાવિ વળતર (કરબાદ)એ ઓછું હોય, તો મિલકત ખરીદી કરવા માટે પોતાનું ભંડોળ ઉપયોગ કરી શકાય તેમજ આ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર આવવું હોય એટલે કે ભાડું, વ્યાજ અને લોન પૂરી ચૂકવણી જેવી પરિસ્થિતિમાંથી માટે પોતાનો ભંડોળનો ઉપયોગ કરવો હિતાવહ છે.

ઉદાહરણ-2

પોતાનું ખરીદવું અથવા ભાડે પટેથી રાખવું

Sum : (1) કરદાતા ₹ 1,00,000 ની કિંમતનું યંત્ર ખરીદવા માંગે છે. પરંતુ તેની પાસે બે વિકલ્પો છે.

- (1) ₹ 1,00,000 લોન લઈને જેનો 5 સરખા હપ્તામાં 14 ટકા ના વ્યાજના દરે ખરીદવાનું વિચારે છે અને ધારી લો કે ભાડુ વ્યાજ (પ્રોસેસિંગ) ફી વગેરે વર્ષના અંતે ચૂકવાય છે.
- (2) જેમ કે મિલકત ભાડેથી લેવામાં આવે તો 5 વર્ષ સુધીનું ભાડું 30,000 ₹ રહેશે અને 1 ટકા લેખે પ્રોસેસિંગ ફી પ્રથમ વર્ષે ધ્યાનમાં લેવાશે.

આંતરિક વળતરનો દર 10 ટકા છે અને તેનું વર્તમાન મૂલ્ય નીચે મુજબ છે :

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

વર્ષ	1	2	3	4	5
	0.909	0.826	0.751	0.683	0.621

કરવેરાનો દર 30.9% હોય અને ઘસારાનો દર 15 ટકા હોય (ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ) તો કરવેરા સલાહકાર તરીકે ઉપરોક્તમાંથી કયો વિકલ્પ શ્રેષ્ઠ ગણાશે મિલકત પોતાની ખરીદવી કે ભાડેપટ્ટેથી રાખવી.

જવાબ : જો મિલકત પોતાની ખરીદવામાં આવે તો

વર્ષ

અનુ. નું.	વિગત	1	2	3	4	5
1	લોન ચુકવણી	20,000	20,000	20,000	20,000	20,000
2	વ્યાજ 14 ટકા	14,000	11,200	8,400	5,600	2,800
3	કુલ જાવક પ્રવાહ	34,000	31,200	28,400	25,600	22,800
4	ઘસારો @ 15 ટકા (ઘટતી જતી)	15,000	12,750	10,838	9,212	7,830
5	કુલ (2) + (4)	29,000	23,950	19,238	14,812	10,630
6	કરવેરા બચત @ 30.9%	8,551	7,401	5,945	4,577	3,285
7	હવાલિત રોકડ જાવક પ્રવાહ	25,039	23,799	2,255	21,023	19,515
8	વટાવ પરિબળ	0.909	0.826	0.751	0.683	0.621
9	વટાવેલ રોકડ પ્રવાહ	22,760	19,658	16,864	14,359	12,119
	કુલ વટાવેલ જાવક રોકડ પ્રવાહ				85,760	

● ઘસારાની ગણતરી :

પ્રથમ વર્ષે મિલકતની કિંમત	1,00,000
- ઘસારો (1,00,000 * 15%)	15,000
	<hr/>
	85,000
બીજા વર્ષ ઘસારો	12,750
	<hr/>
	72,250
ત્રીજા વર્ષ ઘસારો	10,838
	<hr/>
	61,412
ચોથા વર્ષે ઘસારો	9,212
	<hr/>
	52,200
પાંચમા વર્ષે ઘસારો	7,830
	<hr/>
	44,370

1,00,000 = 20,000 ₹

3 વર્ષ

1,00,000 * 14% વ્યાજ = 14,000 ₹

	1,00,000
	20,000
વધેલી લોન	80,000
- હપ્તો	20,000
	60,000
- હપ્તો	20,000
	40,000
- હપ્તો	20,000
	20,000

વિકલ્પ (2) જો મિલકત ભાડેથી લાવવામાં આવે તો

અનુ. નું.	વિગત	1	2	3	4	5
1	ભાડું	30,000	30,000	30,000	30,000	30,000
2	પ્રોસેસિંગ ફી (1,00,000 * 1%)	1,000	-	-	-	-
3	જાવક રોકડ પ્રવાહ	31,000	30,000	30,000	30,000	30,000
4	કરવેરા બચત @ 30.9%	9579	9270	9770	9270	9270
5	હવાલિત રોકડ પ્રવાહ (3-4)	21421	20730	20730	20730	20730
6	10% ના દરે વર્તમાન મૂલ્ય	0.909	0.826	0.751	0.683	0.621
7	હવાલિત જાવક રોકડ પ્રવાહનું વર્તમાન મૂલ્ય	19472	17123	15568	14159	12873
	કુલ વટાવેલ જાવક રોકડ પ્રવાહ	79,195				

લોન લેવાથી જાવક રોકડ પ્રવાહ વધી જાય છે. તેથી બીજો વિકલ્પ યોગ્ય ગણાશે. કારણ કે જાવક રોકડ પ્રવાહ ઓછો છે.

4.3 જાળવી રાખવું (મેળવો) અથવા પુનઃ સ્થાપના (બદલો)

હિસાબોની દૃષ્ટિએ સમારકામ કે રિપેરિંગ ખર્ચને નફા-નુકસાન ખાતે ઉધારી શકાય છે. નફાકારકતા વધતી હોય ત્યારે મિલકતના સમૂહ કિંમત વધતી હોય છે. ત્યારે બેન્ક કે નાણાંકીય સંસ્થા પાસેથી લોનની વધુ રકમ લઈ શકાય છે. મિલકતના સમારકાર કે રિપેરિંગનો ખર્ચએ

મૂડીકૃત કરવામાં આવે છે. જેનાથી કરવેરા જવાબદારી વધે છે.

જ્યારે કરવેરાના દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, શપ્સ ને મિલકતના સમારકામ કે રિપેરિંગ ખર્ચને મૂડીકૃત કરવાની છૂટ નથી જેના માટે આવકવેરા ધારાની કલમ 30 નો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

સમારકામ કે નવીનીકરણ :

સામાન્ય રીતે મરામત કે સમારકામ અને નવીનીકરણ અંગે જે ખર્ચ કરવામાં આવે તેને મહેસૂલી ખર્ચ ગણવામાં આવશે તેથી તે ધંધાની કરપાત્ર આવકની ગણતરીમાં કપાત તરીકે બાદ મળે છે. જ્યારે સમારકામ કે મરામત ખર્ચ કરવામાં આવે ત્યારે નીચેની જોગવાઈ અંગે રાહત મળે છે.

કલમ-30 ની જોગવાઈઓ :

આવકવેરા ધારાની કલમ 30 મુજબ ધંધા કે વ્યવસાય સંબંધિત ઉપયોગમાં લેવાયેલ મિલકત અંગે વીમો મરામત, કરવેરા કે ભાડાના સંદર્ભમાં લાગુ પડે છે.

જ્યારે મિલકત કરદાતા પોતે ધરાવતો હોય ત્યારે :

- (1) કંપનીએ ભાડૂઆત તરીકે ભાડે ખરીદેલ મિલકતના નક્કી કરેલ ભાડા ઉપરાંત મરામત ચુકવવાની સ્વીકારી હોય તો ચુકવેલ રકમ કપાત તરીકે બાદ મળે (કલમ 30 (a) (i)).
- (2) કંપની ભાડૂઆત તરીકે ચાલુ સમારકામના સંદર્ભમાં ચુકવેલ રકમ તરીકે બાદ મળે છે. (કલમ 30(a)(ii))
- (3) જો ભાડૂઆતે જમીન ભાડુ સ્થાનિક વેરા અથવા મ્યુનિસિપલ વેરા અંગે કોઈ ચુકવવામાં આવેલ હોય તે.
- (4) મકાનના નુકસાન કે નાશ પામવાના જોખમ સામે લેવામાં આવેલા વીમા પ્રીમિયમની ચુકવેલ રકમ અંગે.

કલમ-31 ની જોગવાઈ :

આવકવેરા ધારાની કલમ 31 મુજબ પ્લાન્ટ, ફર્નિચર વગેરે અંગે વીમો કે સમારકામ અંગે લાગુ પડે છે.

શરતો : જો કંપની પ્લાન્ટ મશીનરી, ફર્નિચર, ધંધા-વ્યવસાયના આશયથી કરવામાં આવેલ સમારકામ અને ચુકવેલ વીમા ખર્ચ કપાત તરીકે બાદ મળે છે.

- (1) ચાલુ સમારકામ અંગે કરવામાં આવેલ ખર્ચ
- (2) ચુકવેલ વીમા પ્રીમિયમ અંગે

કલમ 37(1) ની જોગવાઈ :

આવકવેરા ધારાની કલમ 37(i) એ આકારણી વર્ષ 2004-05 થી અમલમાં આવેલ છે. આ કલમ હેઠળ મરામત ખર્ચનો ખર્ચ અને ચાલુ મરામત કે રિપેરિંગ ખર્ચ થયા હોય તો તેને કોઈ મૂડી ખર્ચ ગણવો નહીં તેથી તે ધંધા કે વ્યવસાયના હેતુ માટે કરવામાં આવેલ હોવાથી તે ધંધા વ્યવસાયના નફાના શીર્ષક હેઠળ બાદ મળે છે.

મિલકતની પુનઃ સ્થાપના :

જ્યારે મિલકતનો અમુક ભાગ કે સંપૂર્ણ સ્થાપના કે નવીનીકરણ કરવામાં આવે તો તે

અંગે જે ખર્ચ મિલકતને તેની મૂળ પરિસ્થિતિમાં લાવવા કરવામાં આવે છે. આવા ખર્ચને કેટલીકવાર ચાલુ મરામત/સમારકામ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તેથી તેને મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત તારણો આધારિત છે. આમ, પુનઃ સ્થાપના કે નવીનીકરણ અંગે ચાલુ સમારકામ તરીકે ઓળખાય છે. તેથી મૂડી ખર્ચ તરીકે ઓળખાય છે.

દા.ત. મિલકતની પુનઃ સ્થાપના અંગે કરવામાં આવેલ ખર્ચ મૂડી પ્રકારનો ખર્ચ હોવાથી તેના પર ઘસારો બાદ મળે છે. પરંતુ સમારકામ ખર્ચ તરીકે બાદ મળતો નથી.

સમારકામ પુનઃ સ્થાપના કે નવીનીકરણના નિર્ણય અંગે કરવેરા આયોજન :

- (1) કરદાતા જે વર્ષે સમારકામ, નવીનીકરણ કે પુનઃ સ્થાપના માટે જે વધુ ખર્ચ કરે તે વર્ષમાં કરવો જોઈએ કે કંપની પાસે પૂરતો નફો હોય.
- (2) મિલકતનું પુનઃ સ્થાપના કરવાનું કંપની વિચારે તો અમુક ભાગ કે સંપૂર્ણ મિલકતનું પુનઃ સ્થાપન કરવું જોઈએ
- (3) કંપનીએ કરેલ વધુ કરેલ ખર્ચ જે સમારકામ અંગે હોય તેની બધી વિગતો રાખવી જોઈએ અને આવકવેરા વિભાગ માંગે ત્યારે રજૂ કરવી જોઈએ. ઉપરાંત અલગ બિલ્સ અને સર્વિસ ચાર્જ અને ભાગ પુનઃ સ્થાપન કરવો જોઈએ.
- (4) ઉપલબ્ધ ભાગ કે ભાગો જે પુનઃ સ્થાપિત કર્યા હોય તે અંગે રિપેર્સ સર્વિસનું બિલની અલગથી રજૂઆત કરવી જોઈએ. તેથી કંપની કોન્ટ્રાક્ટ તરીકે કલમ 19 હેઠળ TDS નો લાભ અંગે દાવો કરી શકે.
- (5) જો મરામત પુનઃ સ્થાપના ખર્ચ નવીનીકરણ ખર્ચ જે મહેસૂલી સ્વરૂપનો હોય તો ખર્ચ બાદ મળતો હોવાથી તે કરવેરા જવાબદારીમાં ઘટાડો કરી શકે છે.
- (6) કોઈપણ પ્રકારની મિલકતની પુનઃ સ્થાપના અંગે કરવામાં આવેલ મૂડી પ્રકારનો ખર્ચ હોય તો તેના પર ઘસારાનો ખર્ચ કપાત તરીકે બાદ મળે છે. પરંતુ તે સમારકામના ખર્ચ તરીકે બાદ મળતો નથી.

સારાંશ :

જ્યારે ધંધાકીય એકમાં મિલકત જુની થઈ જાય અને ભંગાર કિંમત ગણવામાં આવે ત્યારે, તેના રિપેરિંગ નવીનકરણ પુનઃસ્થાપનાની આવશ્યકતા ઉભી થાય છે. કેટલીકવાર સારા યંત્રોને પુનઃસ્થાપના કે અદ્યતનની જરૂર હોય છે. કારણ કે બજારમાં હરીફાઈમાં ટકી શકે.

સામાન્ય રીતે કરદાતા મુખ્ય કરવેરા બાબત માટે ધંધાની આવક ગણતી વખતે ધ્યાનમાં રાખે છે. આ ખર્ચને નફા-નુકસાન કપાત તરીકે બાદ મળશે કે નહિ.

જે બિલ્ડિંગ (બાંધકામ) એ ભાડાનું હોય તેના માટે રિપેરિંગ ખર્ચ હોય તે મજરે મળી શકે છે. બીજી બાજુ જો બિલ્ડિંગ પોતાની માલિકીનું હોય તો ફક્ત ચાલુ રિપેરિંગ ખર્ચ કપાત તરીકે બાદ મળશે. તેમજ પ્લાન્ટ, યંત્રો અને જે ચાલુ સમારકામ તરીકે કપાત તરીકે બાદ મળશે.

કલમ 37(1) મુજબ એકત્રિત સમારકામ ખર્ચ ઉપરોક્ત શરતને આધીન દાવો કરી શકાય તેથી આધીન દાવો કરી શકાય તેથી કપાત તરીકે બાદ મળશે.

કલમ 30, 31 અથવા 37(1) હેઠળ સમારકામ ખર્ચ પુનઃ સ્થાપના રિન્યુઅલ એ મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે બાદ મળે છે.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જો મહેસૂલી ખર્ચા તરીકે આ કલમો હેઠળ ભંડોળની પડતર કરવેરા ગણતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ-3

કરવેરા દર 35% પુનઃસ્થાપના ખર્ચ ₹ 1,00,000 કલમ 30, 31, 37(1) મુજબ બાદ મળે એવી હોય કરવેરા કપાત ₹ 35,000 (1,00,000 * 3.5%) થઈ જશે તેમજ કંપની પોતાના અંગત ખર્ચામાંથી કંપનીમાં ખર્ચ ₹ 65,000 થશે.

બીજી બાજુ એ કેટલાક ખર્ચા જે કલમ 30, 31, 37(1) હેઠળ બાદ મળતા નથી તેને (મૂડીકરણ) મિલકતનો ઉમેરવામાં આવે છે. તેથી તેના પર ઘસારાનો લાભ મળે છે. તેના પર ઘસારો ગણવામાં આવે છે.

મિલકતને પુનઃસ્થાપના કરવામાં આવી હોય તો તેના ખર્ચને મૂડી ખર્ચ તરીકે ગણતા હોય તો તેને મિલકતમાં ઉમેરીને તેના પર ઘસારાનો લાભ મળતો હોય તો તેવા ખર્ચા કપાત તરીકે બાદ ન મળે ટૂંકમાં ભાડાનો બિલ્ડિંગ માટે કોઈ સમાર ખર્ચ કરતું હોય તો બાંધકામ માટે જે ખર્ચ આવે તેને તે કલમ 32 મુજબ બાદ મળે છે.

ઉદાહરણ-4

X, Y, Z લિ. એક મિલકત ₹ 60,000 ની ખરીદવા માંગે છે. જેની 5 વર્ષનાં અંતે ભંગાર કિંમત ₹ 3,000 હતી અને એક જૂની મશીનરી 3 વર્ષ પહેલા ₹ 30,000 માં પુનઃમૂલ્યાંક કરવામાં આવેલી જેનું અંદાજિત આયુષ્ય 8 વર્ષ છે.

આ મશીનની વર્તમાન બજાર કિંમત ₹ 35,000 છે. આ નવી મશીનરી ખરીદવાને પરિણામે વાર્ષિક ઘસારા પહેલા નફામાં ₹ 12,000 નો વધારો અપેક્ષિત છે. સંબંધિત ઘસારોનો દર 15% લેખે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો ગણાય છે. જ્યારે કરવેરાનો દર 32.445% છે. કરબાદ મુક્ત પર વળતર દર (વટાવનો દર) 14% હશે વધારાનો ઘસારો ઉપલબ્ધ નથી કરવેરા આયોજક તરીકે સલાહ આપો.

Solution

(1) દાખલો ગણતા પહેલા નીચેની ધારણા ધ્યાનમાં લેવી.

- બીજી કોઈ મિલકતોનો સમૂહ (Block) નથી.
- જૂનું મશીન વેચવામાં આવ્યું અને ચોથા વર્ષની શરૂઆતમાં નવી મશીનરી ખરીદી.

ગણતરી : ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ

(15% ના દરે)

વર્ષ		ઘસારો	ઘસારા બાદ ચંત્રો
1	30,000	4500	25,500
2	25,000	3825	21,675
3	21,675	3251	18,424

જૂનું મશીન ઘસારા બાદ (ચોથા વર્ષની શરૂઆત) 18,424

+ નવી ખરીદી 60,000

કુલ મિલકતો 78,424
 – વેચાણ 35,000

ગણતરી : **43,424**

ધારણા :

(1) આ દાખલામાં જૂનું મશીન વેચવામાં આવ્યું અને 4 થી 1 વર્ષની શરૂમાં નવું મશીન ખરીદવામાં આવશે.

(2) અહીં બીજી કોઈ મિલકતનો સમૂહ નથી.

ગણતરી :

(1) 4 વર્ષની શરૂમાં મિલકતની ઘસારા બાદ

વર્ષ	ઘટતી	ઘસારો	ઘસારા બાદ યંત્રો
1	30,000	4500	25,500
2	25,000	3825	21,675
3	21,675	3251	18,424

(2) 4 વર્ષની શરૂઆતમાં મશીનરીની કિંમત

જૂનું મશીન ઘસારા બાદ (ચોથા વર્ષની શરૂઆત) 18,424
 + ખરીદી 60,000
 કુલ મિલકતો 78,424
 – 4 વર્ષનો શરૂઆતમાં ઘસારા બાદ મિલકત 35,000
 ઘસારા બાદ મિલકત 43,424

(3)

વર્ષ	મશીનની કિંમત	ઘસારો	ઘસારા બાદ યંત્રો
1	25,000	3,750	25,500
2	21,250	3,188	18,060
3	18,062	2,709	15,333
4	15,353	2,303	13,080
5	(13,050-3,000)	-	-

ટૂંકાગાળા મૂડી ખોટ લાંબાગાળા

ભવિષ્ય વર્ષ	નફામાં ફેરફાર	ઘસારામાં ફેરફાર	કરવેરામાં ફેરફાર	નફો બાદ કરવેરા રોકડ પ્રવાહમાં ફેરફાર
1	12,000	3750	8750 * 32,445% = 2677	9323
2	12,000	3188	8812 * 32,445% = 2859	9141
3	12,000	1709	9291 * 32,495% = 3014	8986
4	12,000	2303	9697 * 32,445% = 3146	8854
5	12,000	10,080	1950 * 32,495% = 633	11,367

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

યોજનાની વટાવેલ રોકડ પ્રવાહ

ભવિષ્ય વર્ષ	રોકડ પ્રવાહ	વટાવ અવયવ	રોકડ પ્રવાહ (વટાવેલ)	વર્તમાન મૂલ્ય
0	નવું રોકાણ	1	25,000	-25,000
1	કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત	0.877	9,323	+8,176
2	કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત	0.764	9,141	+7,029
3	કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત	0.675	8,486	+6,066
4	કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત	0.592	8,854	+5,242
5	કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત	0.519	11,367	+5,899
6	ભંગાર કિંમતે	0.519	+3,000	+1,157
Net Present Value યોજ્ઞું વર્તમાન મૂલ્ય				8,964

નોંધ : 'યોજ્ઞું વર્તમાન મૂલ્ય ઉપરોક્ત આવેલ વર્તમાન મૂલ્ય એ હકારાત્મક છે. તેથી જુની મિલકત એ નવી મશીનરી દ્વારા એ પુનઃસ્થાપના કરી શકાય.'

ઉદાહરણ-5 X લિમિટેડ એ ઈલેક્ટ્રિક પમ્પિંગ સેટનું ઉત્પાદન કરે છે. કંપની પાસે બે વિકલ્પ છે. ભાગ Y કંપનીમાં બનાવવો કે બજારમાંથી ખરીદવો ₹

કંપની ₹ 1,00,000 ની કિંમતના નવા યંત્ર (10 વર્ષનાં અંદાજિત આયુષ્ય ધરાવતા) પર ઉત્પાદન કરશે.

માલસામાન પડતર ₹ 2 કિલોદીઠ, કલાકદીઠ મજૂર દર ₹ 0.30, ફોરમેનનો માસિક પગાર ₹ 1,500 છે. અન્ય ચલિત પરોક્ષ ખર્ચ 20,000, વર્ષદીઠ ₹ 25,000 ભાગોનું ઉત્પાદન કરવામાં આવશે. માલસામાન 25,000 કિલો અને મંજૂરી 50,000 કલાકોની જરૂર પડશે. નવા યંત્રનો સ્થિર ખર્ચ (કરબાદ) ₹ 78,321 10 વર્ષ સુધી. આ ભાગ બજારમાંથી ખરીદવામાં આવે તો નંગ દીઠ ₹ 4.30 કિંમતે ચૂકવવા પડશે.

કરવેરા આયોજન તરીકે તમે સલાહ આપો કે કંપની માટે કયો વિકલ્પ ફાયદાકારક ગણાશે.

જવાબ : કંપનીનાં ઉત્પાદનની પડતર =	₹
માલસામાન (₹ 25,000 × 2)	50,000
મજૂરી (50,000 × 0.30)	15,000
ફોરમેનનો પગાર (1,500 × 12 માસ)	18,000
ચલિત પરોક્ષ ખર્ચ	20,000
કુલ ચલિત પડતર	1,03,000
એકમદીઠ ચલિત પડતર =	4.12
+ એકમદીઠ સ્થિર ખર્ચ	
(78,321 ÷ 2,50,000 એકમો)	0.313
	4,433

- જો નવું મશીન ખરીદવામાં આવે તો. ઉત્પાદન પડતર 4,433 છે અને ખરીદીની પડતર 4.30 છે તો કંપનીએ ભાગ બહાર થી ખરીદવો જોઈએ.
- જો જૂના મશીન દ્વારા ઉત્પાદન કરવામાં આવે તો ઉત્પાદન પડતર 4.12 છે. જ્યારે ખરીદીની પડતર 4.30 છે. કંપનીએ આ ભાગ કંપનીમાં ઉત્પાદિત કરવો જોઈએ.

ઉદાહરણ-6 રોયલ કંપની લિમિટેડ એક ઈલેક્ટ્રિક સાધન સ્મિથનું ઉત્પાદન કરે છે. તેમાં એક ભાગ-A નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. કંપનીએ-A નું ઉત્પાદન કંપનીમાં કરવું કે બજારમાંથી ખરીદવા અંગેનો નિર્ણય લેવા માંગે છે. તેના સંદર્ભમાં તમને નીચે પ્રમાણેની માહિતી આપવામાં આવેલ છે.

કંપની જે ભાગ બનાવવો કે ખરીદવો તે અંગે સૂચના નીચેની માહિતી આપવામાં આવી છે.

(1) નવા રોકાણની માહિતી :

મિલકતોની કિંમત 3,12,500

ઘસારાનો દર 25%

(ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ)

કરવેરાનો દર 32.445%

મૂડીની પડતર 13% છે.

મિલકતનું સરેરાશ આયુષ્ય 10 વર્ષ છે.

(2) માલસામાન અંગેનો ખર્ચ કિલોદીઠ ₹ 12.50 છે. એકમદીઠ 5 કિલો જરૂરી છે. અન્ય ચલિત ખર્ચ મજૂરીનાં 150% થશે. મજૂરી અંગે ₹ 2.5 પ્રતિકલાક અને એકમદીઠ 4 કલાક જરૂરી છે.

(3) એક વધારાના નિરીક્ષણની જરૂર પડશે. ₹ 25,000 નો પગાર ચૂકવવો પડશે. વર્ષ દરમિયાન 62,500 એકમોનું ઉત્પાદન થઈ શકશે. કુલ 1,87,500 કલાકો જરૂરી છે. બાહ્ય સપ્લાયર્સ એકમદીઠ ₹ 81.25 લેખે એકમો પૂરા પાડી શકશે.

ધારો કે, કંપની નવું યંત્ર વસાવે અને જૂના યંત્રની મદદથી 62,500 એકમોનું ઉત્પાદન કરવા સમર્થ હોય તો તમારા અભિપ્રાયમાં શું તફાવત સર્જશે ₹

જો જૂના પ્લાન્ટ આ એકમનું ઉત્પાદન શક્ય અને સપ્લાયર્સ એકમદીઠ ₹ 87.50 માં વેચાણ કરવામાં માંગે તો જવાબમાં શું ફેર પડશે ₹

જવાબ : કરવેરા ભયતનું વર્તમાન મૂલ્ય :

વર્ષ	ઘસારો	ઘસારાને કારણે ભયત	વટાવનો વર્તમાન દર	વેરા ભયતનું મૂલ્ય
1	62,500	20,278	0.897	18,189
2	46,875	15,209	0.797	12,122
3	35,156	11,406	0.712	81.21
4	26,367	8,555	0.636	5,441
5	19,776	6,416	0.567	3,638
6	14,832	4,812	0.507	2,440

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(2) પડતરનું પત્રક :

	₹
માલસામાન (5 કિલો × 12.50 × 62,500)	39,06,250
મજૂરી (₹ 2.50 × 4 કલાક × 62,500)	625000
ચલિત ખર્ચા (6,25,000 નાં 1.50%)	9,37,500
નિરીક્ષકનો પગાર (25,000 × 12)	3,00,000
કંપની કુલ ચલિત પડતર	<u>57,68,750</u>
એકમદીઠ ચલિત પડતર (57,68,750 ÷ 62,500) = 92.30	
+ એકમદીઠ સ્થિર પડતર =	
સ્થિર ખર્ચા	3,12,500
ઘસારાને કારણે બચત	<u>53,899</u>
	2,58,601
	62,500
કંપનીની કુલ પડતર	<u>96.44</u>

(3) જો નવા યંત્રથી ઉત્પાદન કરવામાં આવે તો,

કંપનીની પડતર	96.44
– બાહ્ય પડતર	<u>81.25</u>
એકમદીઠ બચત	<u>15.19</u>
× એકમો	62,500
બચત	9,49,375

આમ, બાહ્ય સપ્લાયર્સ પાસેથી માલ ખરીદવો સલાહભર્યો છે.

(4) જૂના યંત્રથી ઉત્પાદન કરવામાં આવે તો,

કંપનીની પડતર	96.44
– બાહ્ય પડતર (ખ.કિ.)	<u>87.50</u>
એકમ દીઠ બચત	<u>8.94</u>
× એકમો	5,58,750
ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો/ખોટ	
છઠ્ઠા વર્ષનાં અંતે વેચાણ	1,00,000
મિલકત પ્રાપ્તિની પડતર	<u>3,54,964</u>
ટૂંકાગાળાની મૂડી ખોટ	-2,54,964

સ્ટેપ-2 :

વર્ષ	ઉત્પાદનની પડતર	ઘસારો	કરમાં બચત	(કરબાદ નફો + ઘસારાની કામગીરીમાંથી પ્રાપ્ત રોકડ જાવક પ્રવાહ
1	12,00,000	1,20,000	4,87,274	7,71,726
2	14,00,000	1,02,000	4,87,324	9,12,676
1	16.00.000	86,700	5,47,250	10,52,750
4	20.00.000	76,695	6,72,810	13,27,190
5	25.00.000	62,641	8,31,449	16,68,551

સ્ટેપ-3 :

વટાવેલ રોકડ પ્રવાહનું વિશ્લેષણ

વિગત	વર્ષ	વટાવ પરિબળ	રોકડ જાવક	વર્તમાન મૂલ્ય પ્રવાહ
રોકાણ	0	1	8,00,000	8,00,000
રોકડ, જાવક પ્રવાહ	1	0.877	7,71,726	6,76,804
રોકડ જાવક પ્રવાહ	2	0.769	9,12,676	7,01,804
રોકડ જાવક પ્રવાહ	3	0.675	10,52,750	7,10,606
રોકડ જાવક પ્રવાહ	4	0.892	13,27,190	7,85.695
રોકડ જાવક પ્રવાહ	5	0.519	16,68,551	8.65.695
મશીન વેચાણ	6	0.519	1,00,000	51,400

વિકલ્પ-2 :

ખરીદેલ ભાગ માટે

વર્ષ	ખરીદી પડતર	કર બચત	કામગીરી રોકડ પ્રવાહ	વટાવ પરિબળ	
1	18,00,000	5,84,000	12,15,990	0.877	12,15,990
2	20,00,000	6,98,900	13,51,100	0.769	13,51,100
3	22,00,000	7,13,790	14,86,210	0.675	14,86,210
4	28,00,000	9,08,460	18,91,540	0.592	18,91,540
5	39,00,000	11,03,130	22,96,870	0.519	22,96,870
					54,20,479

નિર્ણય :

ભાગ બનાવવાની બચત

ખરીદેલ ભાગની પડતર

54,20,479

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

બનાવવાની પડતર	44,89,032
બચત	9,31,447

તેથી ભાગ બનાવવા ફાયદાકારક છે.

XYZ ટૂંકાગાળા માટે ખોટ ₹ 2,54,964 5 વર્ષનાં અંતે કરી છે. ધારો કે જો આટલો નફો થાય તો $(2,54,964 \times 35,445)$ 82,723 તેના પર કરવેરા ચૂકવવો પડે, પરંતુ ખોટ થવાથી કરવેરાથી બચી શકાશે.

ઉદાહરણ-7

એક કંપની જૂની મશીનરીને સ્થાને નવી મશીનરી ખરીદવા માંગે છે, જેની માહિતી નીચે મુજબ આપી છે.

નવા મશીન અંગે :

નવા મશીનની કિંમત	₹ 2,70,000
અંદાજિત આયુષ્ય	5 વર્ષ
ભંગાર કિંમત	₹ 13,500

જૂના મશીનરી :

જૂના મશીનની બજાર કિંમત	₹ 1,57,500
બાકીના ઉપયોગ આયુષ્ય વર્ષ	5 વર્ષ

કરવેરાનો દર 39.445%

મૂડી પડતર 10%

નવા મશીને કારણે ₹ 54,000 ઘસારા પહેલાનો નફો વધશે.

કરવેરા આયોજક તરીકે સલાહ આપો કે મશીનરીની મરામત (રિપેરિંગ કરવું કે પુનઃસ્થાપના કરવી.)

જવાબ : નવા મશીનનો જાવક રોકડ પ્રવાહ :

નવા મશીનની પડતર

- જૂના મશીનની બજાર કિંમત	2,70,000
ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ	1,12,500

વિગત	1 વર્ષ	9 વર્ષ	3 વર્ષ	4 વર્ષ	5 વર્ષ
ઘસારા પહેલાનો નફો	54,000	54,000	54,000	54,000	54,000
બાદ : ઘસારો	16,875	14,344	12,192	10,635	45,226
કર પહેલા નફો	37,125	39,656	41,808	43,637	8,774
બાદ : કરવેરા	12,045	12,866	13,565	14,158	847
કર બાદ નફો	25,080	26,790	28,243	29,473	5,927
+ ઉમેરો : ઘસારો	16,875	14,344	12,192	10,363	45,226
કુલ રોકડ પ્રવાહ	41,955	41,134	40,435	39,842	31,133

× વટાવ પરિબળ	0.909	0.826	0.75	0.683	0.621
વર્તમાન મૂલ્ય	38,137	33,977	30,367	27,212	31,766
રોકડ આવક પ્રવાહ				1,61,459	

ચોખ્ખો આવક પ્રવાહ = કુલ આવક પ્રવાહ – જાવક રોકડ

$$1,61,459 - 1,12,500$$

$$= ₹ 48,959$$

નોંધ : 1. ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ઘસારો :

ચોખ્ખો જાવક રોકડ પ્રવાહ	1,12,500
- ઘસારો 15%	16,875
	<hr/>
	95,625
- ઘસારો 15%	14,344
	<hr/>
	81,281
- ઘસારો 15%	12,192
	<hr/>
	69,089
- ઘસારો 15%	10,363
	<hr/>
	58,726

- કંપની જૂના મશીનને બદલે નવા મશીનનું રિપ્લેસમેન્ટ કરે તો ફાયદાકારક છે, કારણ કે તેનાથી ₹ 48,959 આવક રોકડ પ્રવાહ વધે છે.

ઉદાહરણ-8 રિમા લિ. ₹ 5,00,000 ની કિંમતનું યંત્ર ખરીદવા માગે છે. તેમની પાસે બે વિકલ્પો છે.

વિકલ્પ-1 કંપનીએ ABC લિ. પાસેથી 5 વર્ષ માટે ₹ 1,000 દીઠ ₹ 290 માં ભાડાથી લઈ લે છે.

વિકલ્પ-2 XYZ લિ. પાસેથી 5 વર્ષ માટે ભાડાથી નીચેની શરતે લે છે.

(1) ₹ 1000 દીઠ ₹ 310 ભાડું 3 વર્ષ માટે

(2) ₹ 1000 દીઠ 230 બાકીનાં બે વર્ષ માટે ભાડું ચૂકવશે.

વધારાની માહિતી :

(1) રિમા લિ. માટે કંપનીનો વેરો 30%

(2) મૂડી પડતર દર 13%

(3) 13% ના દરે વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળ.

વર્ષ	1	2	3	4	5
વટાવ પરિબળ	0.885	0.783	0.693	0.613	0.543

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(3) વર્ષનાં ભાડું ચુકવાય છે.

કંપની માટે કયો વિકલ્પ શ્રેષ્ઠ છે ? સમજાવો.

જવાબ : [ABC લિ. માંથી ભાડે લેવામાં આવે તો]

વર્ષ	ભાડું	કુલ જાવક રોકડ પ્રવાહ	કરવેરા બચત 30%	કર બાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળ	વર્તમાન મૂલ્ય
1	1,45,000	1,45,000	43,500	1,01,500	0.885	89,828
2	1,45,000	1,45,000	43,500	1,01,500	0.786	78,475
3	1,45,000	1,45,000	43,500	1,01,500	0.693	70,340
4	1,45,000	1,45,000	43,500	1,01,500	0.613	62,220
2	1,45,000	1,45,000	43,500	1,01,500	0.543	55,115
કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહનું વર્તમાન મૂલ્ય						3,56,978

ભાડું = ₹ 1000 ની મિલકત પર ₹ 290 ભાડું

₹ 5,00,000 ની મિલકત પર (?) ભાડું થશે.

વાર્ષિક ભાડું

$$\left(\frac{5,00,000 \times 290}{1000} \right) = 1,45,000$$

XYZ લિ. માંથી ભાડે લેવામાં આવે તો

જવાબ :

વર્ષ	ભાડું	કુલ જાવક રોકડ પ્રવાહ	કરવેરા બચત 30%	કર બાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળ	વર્તમાન મૂલ્ય
1	1,55,000	1,55,000	46,500	1,08,500	0.885	96,023
2	1,55,000	1,55,000	46,500	1,08,500	0.783	84,956
3	1,55,000	1,55,000	46,500	1,08,500	0.693	75,191
4	1,15,000	1,15,000	34,500	80,500	0.613	49,347
5	1,15,000	1,15,000	34,500	80,500	0.543	43,712
કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહનું વર્તમાન મૂલ્ય						3,49,229

3 વર્ષ માટે ભાડું = ₹ 1000 ની મિલકત માટે ₹ 310 ભાડું

₹ 5,00,000 ની મિલકત માટે (?)

વાર્ષિક ભાડું

$$\left(\frac{5,00,000 \times 310}{1000} \right) = ₹ 1,55,000$$

વાર્ષિક ભાડું ₹ 1,55,000 થશે.

2 વર્ષ માટે ભાડું ₹ 1000 ની મિલકત માટે ₹ 3,230 ભાડું

5,00,000 (?)

$$\left(\frac{5,00,000 \times 230}{1000} \right) = ₹ 1,15,000$$

નોંધ : કંપની માટે શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ-2 (બીજો રહેશે.)

4.4 નિકાસ અથવા સ્થાનિક વેચાણ

ભારત બહાર આર્ટિકલ્સ, વસ્તુ કે કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરનું ઉત્પાદન કરી નિકાસ કરવામાં આવે તો કલમ-10B હેઠળ કપાત બાદ મળે છે. આકારણી વર્ષ 2009-10 બાદ આ પ્રકારની સંપૂર્ણ રાહત આપવામાં આવેલ છે. ધંધાકીય એકમ નિકાસલક્ષી એકમ હોવો જોઈએ અને અન્ય સંકળાયેલ શરતોનું પાલન થવું જોઈએ.

આમ સેઝ એક્ટ-2005 હેઠળ વસ્તુ કે આર્ટિકલ્સ કે કમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરનું ઉત્પાદન થતું હોય અને નિકાસ કરવામાં આવતી હોય તો સતત 5 વર્ષ સુધી 100% કર રાહત અને બીજા 5 વર્ષ માટે 50% કર રાહત મળે છે. (કલમ-10AA)

કરવેરા આયોજન વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા :

- (1) કિંમત : નિકાસની કિંમત એ બજારમાં પ્રવર્તમાન કિંમત કરતા નીચી હોય છે.
 - (2) સ્થાનિક વેચાણ : સ્થાનિક વેચાણ અંગેનો નિર્ણય ત્યારે જ લેવાય જ્યારે સ્થાનિક બજાર નફાકારક હોય.
 - (3) નિકાસ કિંમત વિ. સીમાંત પડતર : ઉત્પાદનની સીમાંત પડતર કરતાં નિકાસ કિંમત વધુ હોય ત્યારે નિકાસ ઓર્ડર સ્વીકારવો જોઈએ.
 - (4) સ્થાનિક બજાર કિંમત આ નુકસાન : નિકાસ ઓર્ડર માટે વધારાની ઉત્પાદન શક્તિ ઉપયોગ કરવામાં આવે અને નિકાસ કિંમત ઓછી હોય તો તેની સ્થાનિક બજારમાં પ્રતિકૂળ અસર પડે છે.
- નિકાસ અંગે કલમ-10BA નો લાભ : નિકાસ અંગેના લાભમાં આવકવેરા ધારાની કલમ-10BA નો મુજબ લાકડાના આર્ટિકલ્સ અથવા વસ્તુ બનાવ હોય અને તેની નિકાસ કરતા હોય તો લાગુ પડે છે. આકારણી વર્ષ 2004-05 પછી અમલમાં આવેલ છે. તેનો એકાકી વેપારી, ભાગીદારી પેઢી, કંપની વગેરે લઈ શકે છે. તે અંગે નીચેની શરતોનું પાલન થવું જોઈએ.
 - (a) કલમ-10BA (i) : કઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવું જોઈએ તે અંગે.
 - (a) કલમ-10BA (i) : ભારત બહાર નિકાસ થાય તે અંગે
 - (b) કલમ-10BA (ii) : પુનઃ બાંધકામ કે વિભાજન ન થતું હોય તે અંગે
 - (c) કલમ-10BA (i) : જુની મશીનરી કે પ્લાન્ટની ફેરદલી ધ્યાનમાં ન લેવા અંગે.
 - (d) કલમ-10BA (ii) : 20 થી વધુ કામદારો પાછલા વર્ષ દરમિયાન ઉત્પાદનની પ્રક્રિયામાં લીધા હોય.

ઉદાહરણ-9

અંચલ લિ. 1-4-2006 માં સેઝ વિસ્તારમાં ઉત્પાદન શરૂ કરેલ છે. કંપની કલમ-10A નો લાભ લઈ શકે છે. કંપની 5 વર્ષ 2017-18 ની માહિતી પૂરી પાડે છે.

સ્થાનિક વેચાણ : 25,00,000 નિકાસ ટર્નઓવર : ₹ 65,00,000 નિકાસ ટર્નઓવરમાં ₹ 1,00,000 ભારત બહાર આર્ટિકલ્સ ડિલીવરી કરવાના સમાયેલા છે. કુલ નિકાસ ટર્નઓવરમાંથી ₹ 50,00,000 ભારતમાં રૂપાંતરિત વિદેશી હુંડિયામણ માટે લાવેલા હતા. ઘસારા પહેલાનો નફો ₹ 20 લાખ 15% ના દરે, પાછલા વર્ષની મિલકત ઘસારા બાદ ₹ 15,00,000 આ વર્ષ 2018-19 માટે ગણતરી કરો.

(1) કલમ-10A હેઠળ કપાત

(2) કરપાત્ર આવક

કલમ-10A હેઠળ કપાત :

$$= 50\% \times \left(\text{ધંધાનો નફો} \times \frac{\text{નિકાસ ટર્નઓવર}}{\text{કુલ ટર્નઓવર}} \right)$$

$$= 50\% \times \left(17,75,000 \times \frac{49,23,077}{89,00,000} \right)$$

$$= 50\% \times 9,81,850$$

$$= 4,90925$$

ઉપરોક્ત ગણતરીની સમજૂતી :

(1) ચોખ્ખો નફો : ઘસારા પહેલાનો નફો - ઘસારો

$$20,00,000 - (15,00,000 \text{ નો } 15\%)$$

$$20,00,000 - 2,25,000$$

$$17,75,000 \text{ જે ધંધાનો નફો છે.}$$

(2) કુલ ટર્નઓવરની રકમ : સ્થાનિક વેચાણ + નિકાસ ટર્નોવર - ડિલીવરી અંગે ખર્ચ

$$25,00,000 + 65,00,000 - 1,00,000$$

$$89,00,000$$

(3) નિકાસલક્ષી ટર્નઓવર :

$$\frac{\text{કુલ નિકાસ ટર્નઓવર} - \text{કરેલા ખર્ચ}}{\text{કુલ નિકાસ ટર્નઓવર}} \times \text{કુલ નિકાસ ટર્નઓવર}$$

$$50,00,000 \left(\frac{-1,00,000}{65,00,000} \times 50,00,000 \right)$$

$$50,00,000 - 76,933$$

$$49,23,077$$

સારાંશ : કરપાત્ર વકની ગણતરી :

કુલ ધંધાનો ઘસારા બાદ નફો	17,75,000
બાદ : કલમ-10A હેઠળ કપાત	4,90,925
કરપાત્ર આવક	12,84,075

4.5 બંધ કરો અથવા સમાપન

કંપનીએ ઉત્પાદન રાખવું કે બંધ કરવું અંગેનો નિર્ણય સંપૂર્ણ ખર્ચની વસૂલાત કે નફાકારકતાના પરિચિત પર આધારિત છે. કંપની જ્યારે ખર્ચની વસૂલાત ન કરી શકે એમ હોય તો ખોટની સંભાવના રહે છે. ધંધો બંધ થવા માટે નીચેના કારણો જવાબદાર છે :

- (1) **માંગમાં ઘટાડો :** બજારમાં ફેશન જુની થાય ત્યારે અને નવી ફેશન બજાર આવે ત્યારે બજારમાં હરીફો વધે છે. તેથી માંગ ઘટે છે.
- (2) **નાણાકીય પ્રશ્નો :** બેન્કો પાસેથી કે નાણાકીય સંસ્થા પાસેથી સરકારી અંકુશના કારણે શાખ ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે પેઢી કે કંપની પાસે પૂરતા નાણાં ભંડોળ ન હોવાથી નાણાકીય પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે.
- (3) **કરવેરાના ઊંચા દર :** આયાત ડ્યુટી, સેલ્સ ટેક્સ, વેટ ટેક્સ, ઓક્ટ્રોય વગેરેના દર વધવાથી પેદાશની કિંમત વધારો થાય છે. માંગના કારણે ઉત્પાદન વધે છે. તેથી નફાનો દર ઘટે આમ, ઊંચા કરવેરાના દરને કારણે ખોટ થવાની સંભાવના રહે છે.
- (4) **ગેર વહીવટ :** ઉત્પાદન કરવું કે નહિ તેના કરતાં વધુ મહત્વનું પરિબળ એ છે કે ધંધાનો વહીવટ યોગ્ય રીતે થાય તો ધંધા સફળ થાય છે. સામાન્ય રીતે ગેર વહીવટથી નિર્ણયો ખોટા લેવાઈ જાય તો કેટલીક કંપનીએ ઉત્પાદન બંધ કરવાની પરિસ્થિતિ ઊભી થાય છે.
- (5) **ટેકનોલોજીમાં ફેરફાર :** જ્યારે ટેકનોલોજીમાં ઝડપી વધારો થાય અને કંપનીમાં આ ટેકનોલોજી ઉપયોગ કરવાની નાણાકીય ક્ષમતા ન હોવાથી બજારમાં આપણી પેદાશ ન ચાલવાથી ઉત્પાદન બંધ કરવું પડે છે.

ઉત્પાદન બંધ કરવા અંગે આવકવેરા ધારાની જોગવાઈઓ :

જ્યારે ધંધા કે ઉત્પાદન બંધ કરવાનું થાય ત્યારે અસમાવિષ્ટ અને ખોટ માંડી વાળવા અંગેની આવક વેરાની જોગવાઈઓ ધ્યાનમાં લેવી પડે છે.

- (1) **ધંધાની ખોટ :** ધંધો કે વ્યવસાય 1999-2000 દરમિયાન કે ત્યારબાદ બંધ કરવામાં આવે ત્યારે ખોટ આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે અને ધંધા વ્યવસાયના નફા સામે માંડી વાળવામાં આવે છે. ખોટ માંડી વાળવાની મુદત 8 વર્ષ સુધી મર્યાદિત છે. કલમ-35AD મુજબ અમુક ખોટને માંડી વાળવાની મર્યાદા નક્કી નથી. કલમ-35AD માં જણાવેલ નિર્ધારિત ધંધાનું નુકસાન અન્ય આવકો સામે માંડી વાળી શકાય નહિ.

- (1) મકાન-મિલકતનું નુકસાન અન્ય સાધનોની આવક સામે અથવા અન્ય સાધનોનું મકાન-મિલકતની આવક સામે મજરે આપવામાં આવે છે. જોકે મુડી નફા અને ધંધા-વ્યવસાયના સંદર્ભમાં નીચે પ્રમાણેમાં અપવાદો છે.
- (2) મુડી નફાના શીર્ષક હેઠળનું નુકસાન અન્ય કોઈ શીર્ષક હેઠળ મજરે મળશે નહિ, પરંતુ આ નુકસાનની બાકી આગળ ખેંચી શકાશે.

- (3) ધંધા-વ્યવસાયનું નુકસાનનું નુકસાન પગારના શીર્ષક સિવાયના અન્ય શીર્ષક હેઠળ મજરે મળી શકે.
- (2) અસમાવિષ્ટ ઘસારો : સામાન્ય રીતે ધંધા-વ્યવસાયનો ઓછો નફો અથવા બિલકુલ ન હોય અને તેને કારણે મંજૂર કાયદા મુજબ ઘસારો બાદ કરી શકાય એમ ન હોય તો તે બિન સમાયેલ ઘસારો કહેવાય. કલમ-72 અને 72A મુજબ આ ઘસારો પછીના વર્ષોમાં આગળ ખેંચી જવાય છે. તેની જોગવાઈ નીચે મુજબ છે :
- (1) માન્ય મળવાપાત્ર ઘસારો જેટલો ધંધાનો નફો ન હોય તો 'નહિ સમાયેલ ઘસારો' તે જ વર્ષના બીજા પ્રકારના ધંધા-વ્યવસાય સામે માંડી વાળવાની છૂટ મળે છે.
- (2) જો આવું કર્યા પછી જો વધારાની રકમ માંડી માળવાની બાકી રહેતી હોય તો તે પગારના શીર્ષકની આવક સિવાયની અન્ય આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ મળે છે.
- (3) આમ, નહિ સમાયેલ ઘસારો માંડી વાળવા અન્ય આવકો પૂરતી ન હોય ત્યારે તે પછીના આકારણી વર્ષમાં કરદાતાના કોઈપણ ધંધા કે વ્યવસાયની આવક સામે માંડી વાળવાના હેતુથી આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે.
- (4) નહિ સમાયેલ ઘસારો અનિશ્ચિત મુદત સુધી આગળ ખેંચી જવાની છૂટ છે. પછી ધંધા ચાલુ હોય કે બંધ હોય.

ઉદાહરણ-10

શ્રી રૂતિક સોની કાપડના વેપારી છે અને સ્ટેશનરીનો ધંધો પણ કરે છે. નાણાકીય વર્ષ 2019-20 માટે માન્ય ઘસારાની ₹ 20,000 ની રકમ ઉધાર્યા પહેલા કાપડના ધંધાની ખોટ ₹ 50,000 હતી. જ્યારે સ્ટેશનરીના ધંધાનો કરપાત્ર નફો ₹ 1,20,000 હતો. આ ઉપરાંત વર્ષ 2018-19 માં લોખંડના ધંધામાં તેમણે ₹ 40,000 ની ખોટ કરી હતી. જે ધંધા 31-3-2019 ના રોજ બંધ કર્યો હતો.

આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે ધંધા વ્યવસાયની ખોટ કેટલી આવક કરપાત્ર કેટલી થઈ હશે ?

જવાબ : કાયદાની સુધારેલી જોગવાઈ મુજબ હવે બંધ કરેલ ધંધાની આગળ ખેંચેલ ખોટ અન્ય ધંધાના નફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે.

સ્ટેશનરીના ધંધાનો કરપાત્ર નફો	1,20,000
બાદ : કાપડના ધંધાનું નુકસાન	50,000
	<hr/>
	70,000
બાદ : પાછલા વર્ષ 2018-19 માં	
બંધ કરેલ ધંધાનું નુકસાન	40,000
ધંધાનો કરપાત્ર નફો	30,000
	<hr/>

બંધ કરવું કે ચાલુ રાખવું અંગેના નિર્ણય અંગે કરવેરા આયોજન :

(1) નફો કરતા ધંધાની નિર્ણય અંગે :

- જે ધંધામાં જૂની ખોટ અને અસમાવિષ્ટ ઘસારા ન હોય તો ધંધો બંધ ન કરવો જોઈએ.

- જે ધંધામાં નફો થતો હોય અને પાછલા વર્ષોની ખોટ કે અસમાવિષ્ટ ઘસારો હોય તો જ્યાં સુધી સંભવિત હોય ત્યાં સુધી ધંધો બંધ ન કરવો જોઈએ. એનો અર્થ એવો થાય છે કે જ્યાં સુધી પાછલા વર્ષની ખોટ અને અસમાવિષ્ટ માંડી વાળી ન શકાય ત્યાં સુધી ધંધો બંધ ન કરવો જોઈએ.

- (2) જ્યારે ધંધામાં ખોટ સંભવિત હોય તો ધંધો શરૂ ન કરવો જોઈએ.
- (3) કલમ-33AB મુજબ કપાત : મુજબ આ, કોફી, રબરના ધંધાકીય એકમો માટે કપાતનો લાભ દૂર કરવા અંગે નીચેની જોગવાઈનું પાલન કરવું પડે છે.

જો નિર્દિષ્ટ ખાતા (Special Account) માંથી રકમ ઉપાડેલ હોય, મિલકત ખરીદી હોય અને 8 વર્ષની મુદત પહેલા વેચી હોય, જે નીચેની વ્યક્તિને માલ વેચી હોય.

- (a) રાજ્ય કે કેન્દ્ર સરકાર
- (b) પ્રાદેશિક સત્તા
- (c) કેન્દ્રીય કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાપાયેલ કોર્પોરેશન
- (d) કંપની ધારા 1956 ની કલમ 617 મુજબ સરકારી કંપની વગેરે

આમ, આ કલમની કપાતની રકમ ઉપાડેલ હોય (withdrawn) અને તેથી માની લીધેલ ધંધાના નફા પર કરાદાતા કરવેરા ચૂકવવા જવાબદાર બનતો નથી.

- (4) પેટ્રોલિયમ અને ગેસનાં ધંધાકીય એકમો ઉપરોક્ત જોગવાઈ મુજબ કરવેરા આયોજન કરે છે.
- (5) જોગવાઈ (3) અને (4) નો કેસમાં કલમ-33AB મુજબ પેઢીના કિસ્સામાં કરવેરા આયોજન માટે જો મિલકત 8 વર્ષની મુદત પહેલા ફેરબદલી કે હસ્તાંતરણ કરે તે પહેલા નીચેની શરતોનું પાલન કરવું પડે.

- (a) પેઢીની બધી સંપત્તિ એ કંપનીની સંપત્તિ બને તે પહેલા ધંધા કે વ્યવસાયની સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય.
- (b) પેઢીની બધી જ જવાબદારી એ કંપનીની જવાબદારી બને તે પહેલા ધંધા કે વ્યવસાયની જવાબદારી તે પહેલા સંબંધ ધરાવતી હોય.
- (c) બધાં ભાગીદારોએ કંપનીના શેરહોલ્ડર બને તે પહેલાં.

ઉપરોક્ત કરવેરા આયોજન એવી પેઢીઓના ભાગીદારોએ ધંધાકીયનાં પ્રવૃત્તિઓમાંથી રોકડ ઉપર જ મેળવવામાં રસ ધરાવતા ન હોય ત્યારે કરે છે.

- (6) વહાણવટાના ધંધા સાથે સંબંધ ધરાવતા એકમો કલમ-33AC મુજબ કપાત ઉપાડ (Withdrawal of deduction) ને દૂર કરે છે. આ રીતે કરવેરા આયોજન કરે છે.
- (7) સંચાલકોને એવી સલાહ આપવામાં આવે છે કે કંપનીની આવી પરિસ્થિતિમાં આવક ધારા-1961 ની કલમ-2(1B) મુજબ સંયોજન કરવું જોઈએ, કારણ કે કેટલીકવાર સંયોજન થતી કંપનીઓને મિલકતોના હસ્તાંતરથી ઉદ્ભવતા મૂડી નફા પર કરમુક્તિની રાહત આપવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ-11

X કું. એ (A) અને (B) બે પ્રકારનાં ધંધા ધરાવતી કંપની છે. છેલ્લા બે વર્ષ માટે ધંધા B કરતા ધંધા A માં ખોટ જઈ રહી છે. B કંપની 2012-13 ના વર્ષનાં અંતે નહિ માંડી વાળેલ ખોટ ₹ 8,00,000 અને અસમાવિષ્ટ ઘસારો ₹ 5,00,000 છે.

કંપની નાણાકીય વર્ષ 2013-14 માં ધંધો-B ₹ 5,00,000 વાર્ષિક નફો કમાય છે. જો ધંધો-A ચાલુ રહે તો દર વર્ષે ₹ 1,00,000 ખોટ થશે. સંચાલકોને સલાહ આપો કે “ધંધો-A બંધ કરવો જોઈએ અને ધંધો ચાલુ રાખવો અને ચાલુ રાખવો તો ક્યાં સુધી ચાલુ રાખવો જોઈએ.

જવાબ : કંપની પાસે બે વિકલ્પ છે :

A પ્રકાર ચાલુ રાખવામાં આવે તો

વિગત	પ્રથમ વર્ષ	બીજું વર્ષ	ત્રીજું વર્ષ	ચોથું વર્ષ
ધંધા-B નો નફો	5,00,000	5,00,000	5,00,000	5,00,000
બાદ :				
ચાલુ વર્ષે ધંધા-A ની ખોટ માંડી વાળી	1,00,000	1,00,000	1,00,000	1,00,000
	4,00,000	4,00,000	4,00,000	4,00,000
બાદ : ધંધા-A ની પાછલા વર્ષની ખોટ	4,00,000	4,00,00	-	-
અસમાવિષ્ટ ઘસારો	-	-	4,00,000	1,00,000
બાદ : કરવેરા @ 32.445%	-	-	-	3,00,000
				97,333
હાથમાં રોકડ ચાલુ વર્ષની ખોટ બાદ કર્યા બાદ	4,00,000	4,00,000	4,00,000	2,02,665

ધંધો-A બંધ કરવામાં આવે તો

વિગત	પ્રથમ વર્ષ	બીજું વર્ષ	ત્રીજું વર્ષ	ચોથું વર્ષ
ધંધા-B નો નફો	5,00,000	5,00,000	5,00,000	5,00,000
બાદ :				
ધંધા-A ની આગળ ખેંચેલ ખોટ	5,00,000	3,00,000	-	-
	-	2,00,000	5,00,000	5,00,000
બાદ :				
અસમાવિષ્ટ ઘસારો	-	2,00,000	3,00,000	-
	-	-	2,00,000	5,00,000
બાદ : કરવેરા છે 32.445%	-	-	64,890	1,62,225
હાથ પર રોકડ	5,00,000	5,00,000	1,35,110	3,37,775

જો A ધંધો ચાલુ રાખીશું તો દર વર્ષે ખોટ કરશે. તેથી ધંધો-A બંધ કરવો એજ હિતાવહ છે.

ઉદાહરણ-12

એક કંપનીએ એક એકમ સ્થાપિત ઉત્પાદન શક્તિના 80% નો ઉપયોગ કરી 8000 એકમોનું ઉત્પાદન કરી એકમદીઠ ₹ 100 ના ભાવે સ્થાનિક બજારમાં વેચે છે. જેનો મહેસૂલી ખર્ચ ₹ 80 છે અને વાર્ષિક સ્થિર ખર્ચ ₹ 1,00,000 છે. આવકવેરાનો દર સ્થાનિક બજાર અને વિદેશી બજારનાં નફા પર અનુક્રમે 30% અને 0% છે. ધંધાકીય એકમને સ્થાનિક બજારમાંથી ₹ 95 અને વિદેશી બજારમાંથી ₹ 85 ના ભાવે પુછપરછ મળેલ છે.

કારણોસહિત તમારો શ્રેષ્ઠ નિર્ણય જણાવો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરીઓ :

(1) ફાળો = વેચાણ - ચલિત ખર્ચ

$$100 - 80$$

$$= 20$$

સમતૂટ બિંદુ = સ્થિર ખર્ચ ÷ એકમદીઠ ફાળો

$$= 1,00,000 / ₹ 20$$

$$= 5000 \text{ એકમો}$$

સ્થિર ખર્ચ 5000 ના એકમો સુધી ધ્યાનમાં લેવાય છે, તેથી સીમાંત પડતરથી વધુ કિંમત એ નિકાસ બજારમાં વધુ નફો પ્રાપ્ત થશે.

(2) વર્તમાન નફાકારકતા :

ફાળો [8000 એકમો × ₹ 20] 1,60,000

- સ્થિર ખર્ચ 1,00,000

કર પહેલા નફો 60,000

- કરવેરા 30% ના દરે 18,000

કરબાદ નફો 42,000

(3) સ્થાનિક જાર અને વિદેશી બજાર માટે કરબાદ નફો દર્શાવતું પત્રક :

વિગત	સ્થાનિક બજાર	વિદેશી જાર
વેચાણ કિંમત	95	85
- સીમાંત પડતર	80	80
એકમદીઠ ફાળો -	15	05
× વધારાની ક્ષમતા	2000 એકમો	2000 એકમો
કુલ ફાળો	30,000	10,000
બાદ : સ્થિર ખર્ચ		
(હવે થશે નહિ)	Nil	Nil

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

બાદ : કર પહેલા નફો	30,000	10,000
કરવેરા	9,000	-
કર બાદ નફો	21,000	10,000
+ વર્તમાન ક્ષમતાનો નફો	42,000	42,000
કુલ કરબાદ નફો	63,000	52,000

નોંધ : ઉપરની ગણતરીથી માલુમ થાય છે કે વધારાની ક્ષમતા ઉપયોગી થવી જોઈએ, જેથી સ્થાનિક બજારમાં ₹ 95 થી વેચી શકાય અને વિદેશી બજારમાં ટેક્ષ નથી, પરંતુ કિંમત ઓછી હોવાથી નફો ઘટે છે.

ઉદાહરણ-13

બંધ કરવું કે ચાલુ રાખવું.

પ્રવર્તમાન મંદીમાં એક વસ્તુની વેચાણ કિંમત અને મહેસૂલી ખર્ચ ₹ 100 છે. જ્યારે વાર્ષિક સ્થિર ખર્ચ ₹ 1,20,000 છે. ટૂંક સમયમાં અર્થતંત્ર સુધરશે તેવી અપેક્ષા છે. ધંધો અમુક સમય માટે કે કાયમ માટે બંધ કરવો જોઈએ ? કારણો સાથે જવાબ આપો.

જવાબ : જરૂરી ગણતરીઓ :

(1) ફાળો = વે.કિ. - ચલિત ખર્ચ

$$= 100 - 100$$

$$0$$

$$\text{સમતૂટ બિંદુ} = \frac{\text{સ્થિર ખર્ચ}}{\text{એકમદીઠ ફાળો}}$$

$$= \frac{1,20,000}{0}$$

$$= \text{શૂન્ય}$$

(2) બંધ કરવા માટે :

$$= \frac{\text{સ્થિર ખર્ચ} - \text{બંધ કરવાની પડતર}}{\text{એકમ દીઠ ફાળો}}$$

$$= \frac{1,20,000 - 0}{0}$$

$$= \text{શૂન્ય}$$

ઉપરોક્ત ગણતરી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ફાળો શૂન્ય છે અને ધંધો બંધ કરતી વખતે સમતૂટ બિંદુ પણ શૂન્ય છે. પરંતુ મંદી એ ટૂંકા સમય માટે છે. કંપનીએ પોતાનો ધંધો ટૂંકા ગાળા માટે બંધ કરવો જોઈએ, જેથી સ્થિર ખર્ચમાં ઘટાડો થાય. ધંધા કાયમ માટે બંધ કરવો એ સલાહભર્યો નથી.

4.6 વિસ્તાર અથવા સંકોચન

વિસ્તાર અથવા સંકોચનનાં સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન (Tax Planning with respect to expand or Contract of Business)

પ્રસ્તાવના :

સામાન્ય રીતે ધંધાના વિસ્તાર અને સંકોચનનાં સંદર્ભમાં બજારમાં પ્રવર્તતાં વિવિધ પરિબલોના કારણે કોર્પોરેટ હાઉસના સ્વરૂપને બદલવાની કંપનીઓને ફરજ પડી છે. ખાસ કરીને ભારતમાં વૈશ્વિકીકરણનાં કારણે મોટા ભાગનો ઉદ્યોગો પ્રભાવિત થયા છે. એટલે કંપનીઓ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવવા માટે હરિફાઈમાં ટકવા, સાધનોનો મહત્તમ ઉપયોગ કરવા, વિશ્વબજારમાં દાખલ થવા માટે ટેકનોલોજીનો લાભ લેવા, ઉત્પાદકતા વધારવા, પડતર અંકુશ કે પડતર ઘટાડા માટે વૈવિધ્યકરણનો લાભ લેવા કોર્પોરેટનું પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા (Corporat Restructuring Mechanism) ઊભી થઈ છે. જેમાં વિસ્તાર બે રીતે જોવા મળે છે.

(1) કોર્પોરેટ પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા વિના ધંધાનો વિસ્તાર (Expansion without Business Restructuring Mechanism) : મોટા ભાગની કંપનીઓ દ્વારા નવા પ્લાન્ટ અને યંત્રોનો વધારાનો ઘસારો, કલમ-35 હેઠળ પ્રાથમિક ખર્ચા માંડી વાળવા કલમ-80JJAA હેઠળ નવા કામદારોની કપાત તેમજ કલમ-80I, કલમ-80IA, કલમ-80IAB, કલમ-80IAC, 80IB, કલમ-80IBA, કલમ-80IC, કલમ-80ID અને કલમ-80IE વગેરેનો કરવેરા લાભ મેળવે છે.

(2) કોર્પોરેટ પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા દ્વારા ધંધાના વિસ્તાર (Expansion Through Business Restructuring Mechanism) : જેમાં કંપનીઓ બે રીતે ધંધાનો વિસ્તાર કરે છે.

(1) સંયોજન/વિલીનીકરણ (Amalgamation of Companies)

(2) સમાવેશ (Corporatisation of an Existing non Corporate House)

જ્યારે સંકોચન (Contraction) માં સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજનમાં કંપનીને બે રીતે ધંધાનું સંકોચન થતું જોવા મળે છે.

(a) Contraction of business without business restructuring mechanism ધંધાનાં પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા સિવાય ધંધાનું સંકોચન જેમાં કોઈ કરવેરા લાભો ઉપસ્થિત નથી.

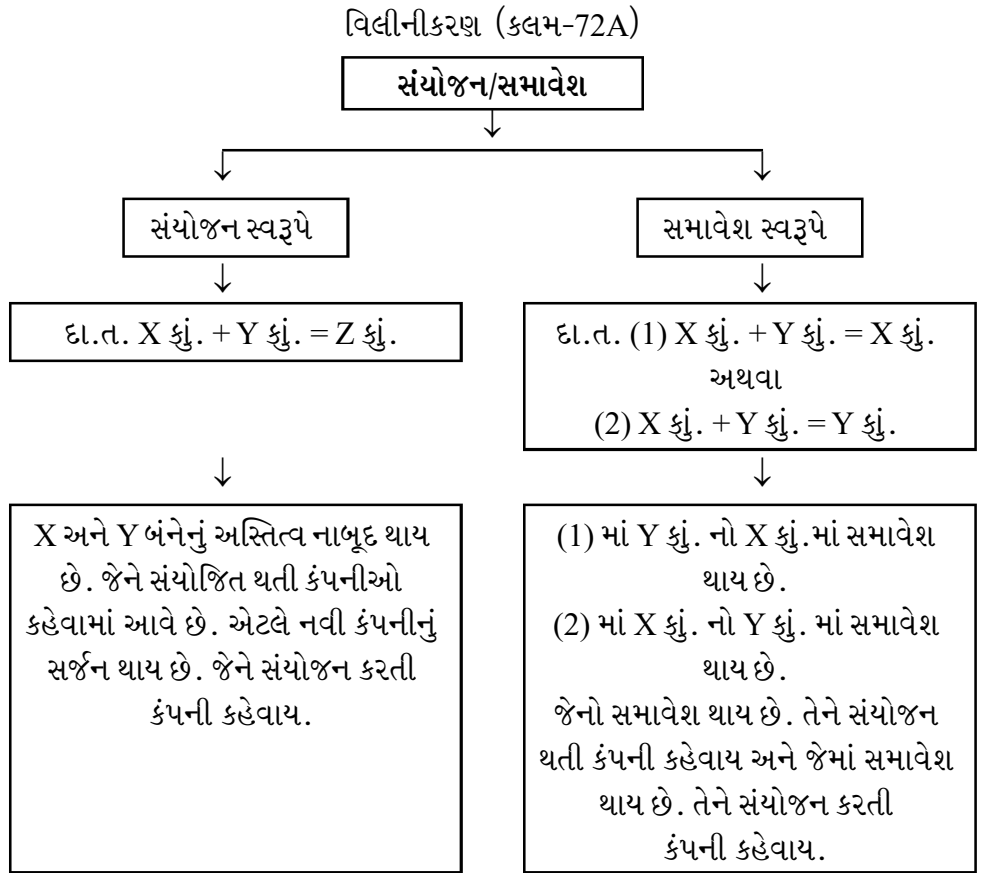
(b) Contraction through business restructuring mechanism ધંધાના પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા દ્વારા ધંધાનું સંકોચન જે બે રીતે જોવા મળે છે.

(1) Demerger (કંપનીકરણ)

(2) Slump Sale (સ્લમ્પ સેલ)

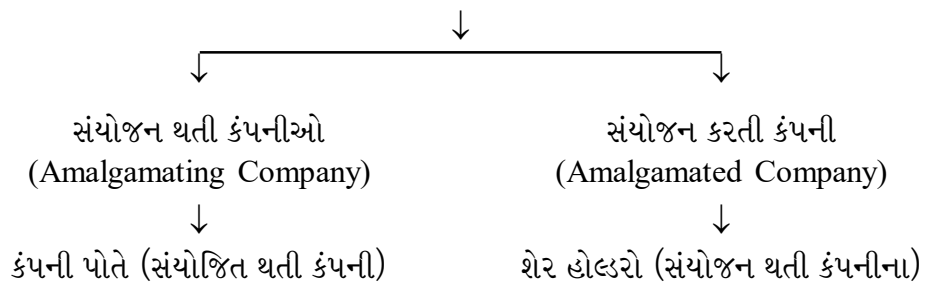
આમ, આવકવેરાનાં સંદર્ભમાં કલમ-2(B) વિલીનીકરણ અને કલમ-2(19AA) ની ડીમર્જર અંગે વિગતે ચર્ચા કરવામાં આવી છે. ચાલો સંયોજન વિલીનીકરણ અને વિભાગોનું કંપનીકરણની વિસ્તૃત વધુ વિગતે અભ્યાસ કરીએ.

1. Expansion (વિસ્તાર)

આવકવેરા ધારા 1961 ની કલમ-2(1B) મુજબ વ્યાખ્યા :

કંપનીઓના સંદર્ભમાં સંયોજન એટલે એક અથવા વધુ કંપનીઓનું અન્ય કંપની સાથે વિલીનીકરણ અથવા બે કરતા વધુ કંપનીઓનું એક નવી કંપનીમાં વિલીનીકરણ જેમાં બે પક્ષકારો છે.

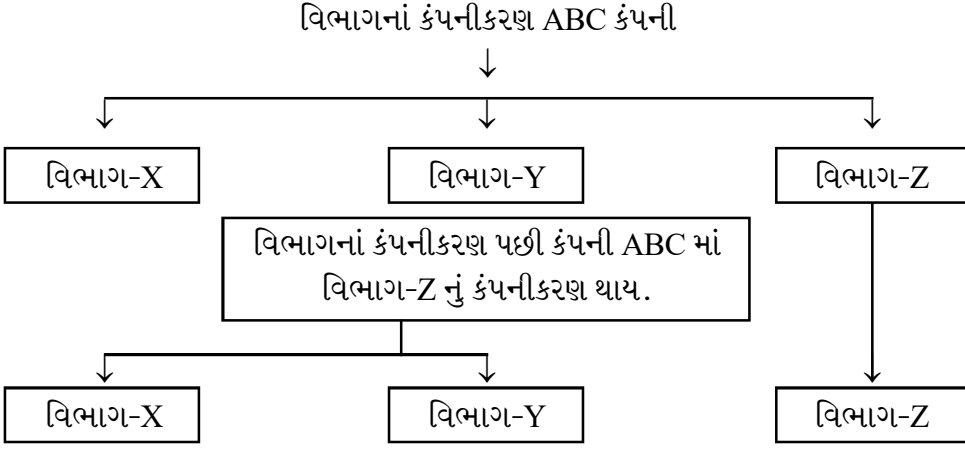

2. Contraction સંકોચન

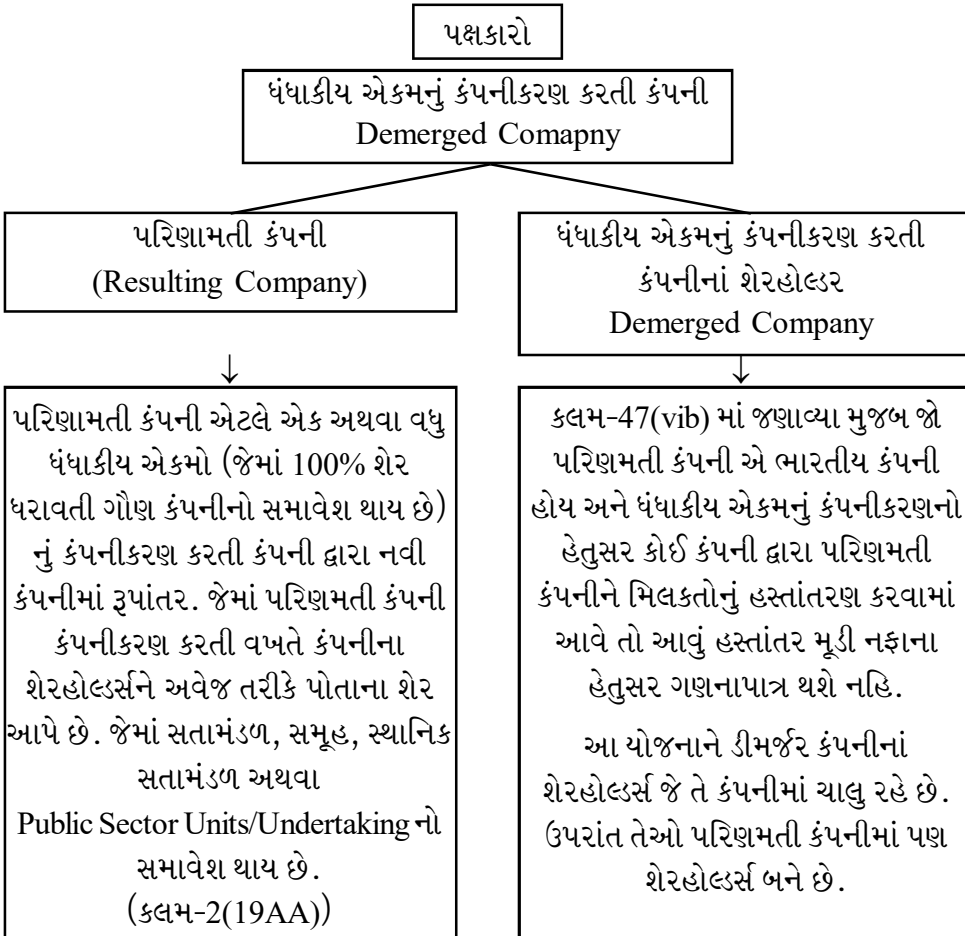
ઘંધાકીય એકમનું કંપનીકરણ

આવકવેરા ધારાની કલમ-2(19AA) માં આપેલ વ્યાખ્યા :

વિલીનીકરણ એટલે મર્જર (Merger) જેમાં જુદા જુદા ઘંધાકીય એકમોનું એક ઘંધાકીય એકમમાં સમાવેશ થાય અથવા સંયોજન વિલીનીકરણ કરતાં વિરુદ્ધ પરિસ્થિતિનું પણ નિર્માણ થઈ શકે છે. જેમાં એક કંપનીનાં વિભાગ અથવા વિભાગોને છૂટા પાડીને અલગ અને સ્વતંત્ર અસ્તિત્વમાં રૂપાંતર થાય છે. જેને વિભાગનું કંપનીકરણ અથવા સ્વતંત્ર એકમનું નિર્માણ (Demerger) કહેવાય. જેને એક ચાર્ટ દ્વારા સમજાવે :

- સમજૂતી : (1) ABC કંપની પાસે પોતાના ત્રણ વિભાગ ધરાવે છે.
- (2) તેમાં વિભાગ-Z નું કંપનીકરણ (ડીમર્જર) થતાં કંપની-Z નું નિર્માણ થાય છે.
- (3) કંપનીકરણ બાદ ABC લિ.નું કાર્યક્ષેત્ર વિભાગ-X અને વિભાગ-Y પૂરતું મર્યાદિત રહેશે.
- (4) આમ ઉપરોક્ત ચાર્ટ મુજબ ABC કંપનીને વિભાગનું કંપનીકરણ કરતી કંપની (Demerged) કંપની તરીકે ઓળખાશે.
- (5) જ્યારે જે વિભાગનું કંપનીમાં રૂપાંતર થાય અથવા થશે તેને પરિણમતી કંપની (Resulting Company) કહેવાય.

(2) કોર્પોરેટ પુનઃસ્થાપન વ્યવસ્થા દ્વારા ધંધાનો વિસ્તાર (Expansion through business restructuring mechanism) :

આ પ્રકારનાં કોર્પોરેટ પુનઃસ્થાપનામાં કંપની બે રીતે ધંધાનો વિસ્તાર કરે છે.

(1) કંપનીઓનું વિલીનીકરણ (Amalgamation of companies)

(2) સમાવેશ (Merger)

આમ ધંધાના વિસ્તાર અને સંકોચનનાં સંદર્ભમાં આવકવેરા ધારાની કલમ-2(1B) કલમ હેઠળ સંયોજન કે વિલીનીકરણની કંપની પર અને શેરહોલ્ડર પર કરવેરાની શું અસર થશે. તેમજ કલમ-35 અને કલમ-80I હેઠળ ક્યા લાભો મળવાપાત્ર છે. તેની વિગતે ચર્ચા કરવામાં આવી છે. તેમજ આવકવેરા ધારાની કલમ-2(19AA) ની વિવિધ જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે. એટલે કે આવકવેરા ધારાની કલમ-2(19AA) ની ડિમર્જર (કંપનીકરણ)માં પરિણમતી કંપની તેમજ કંપનીકરણ પામતી કંપની પર કરવેરાની શું અસર થશે તેની વિગતે ચર્ચા કરેલ છે તેમજ કેટલાક પ્રેક્ટિકલ કિસ્સા પણ સમાવિષ્ટ કર્યા છે. હવે વિગતે જોઈએ.

સંયોજન અને વિઘટન (ડિમર્જર) અને કરવેરા આયોજન

આપણને જાણીએ છીએ આજના હરિફાઈયુક્ત વાતાવરણમાં મોટા ભાગના ધંધાકીય એકમો પોતાના ધંધાના વિસ્તરણ માટે વિવિધ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. ધંધાને ચલાવવા અને આગળ વધારવા માટે કાર્યક્ષમતા એ મહત્વનું પરિબળ છે. એટલે ચાવીરૂપ પરિબળ છે. આમ કેટલીકવાર ધંધાકીય જોડાણો થતા જોવા મળે છે. જેને Business Restructuring તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ધંધાકીય પુનઃરચનામાં ત્રણ પ્રકાર જોવા મળે છે. જેમે સંયોજન, વિભાગોને કંપનીકરણ (Demerger) અને સ્લમ સેલના સ્વરૂપે જોવા મળે છે.

કેટલાક ધંધાકીય એકમોને ધંધાકીય પુનઃરચના લાભદાયી હોતી નથી છતાં પણ કેટલીક ધંધાકીય પુનઃરચનાને સંયોજન અને ડિમર્જર દ્વારા સરકાર પ્રોત્સાહન પૂરું પાડે છે. તેથી કંપનીધારા 1961 મુજબ કેટલીક કર રાહતો (Tax Concessions) આપવામાં આવે છે. જેનો લાભ ધંધાકીય પુનઃરચનામાં ભાગ લેતી કંપનીઓને મળે છે. તેથી ધંધાકીય પુનઃરચનામાં સંયોજન, ડિમર્જરની ચર્ચા કરીશું.

(1) કંપનીઓના સંયોજન

“સંયોજન એટલે બે કે તેથી વધુ કંપનીઓનું એક કંપનીમાં રૂપાંતર”

જે કંપની અન્ય કંપનીની મિલકતો અને દેવા લઈને ધંધાને સમાવી લે છે તેને સમાવેશ કરતી કંપની તરીકે ઓળખાવાય છે. જ્યારે જેનો ધંધા સમાવી લેવામાં આવતો હોય તેને સમાવેશ થનાર કંપની તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. સંયોજન થનાર કંપનીના શેરહોલ્ડર એ સમાવેશ કરતી કંપનીમાં ફેરબદલી થાય છે. કોર્ટના મતે “સંયોજન એટલે બે કંપનીઓ જોડાઈને નવી કંપની બની સામે આવે તે ત્રીજી કંપની”.

આવકવેરા ધારા અનુસાર સંયોજનનો અર્થ :

આવકવેરા ધારા 1961 ની કલમ-2(1B) મુજબ સંયોજનને મર્જર તરીકે પણ ઓળખાવાય છે. આવકવેરા ધારાના મતે બે કે તેથી વધુ કંપનીઓ જે નવી કંપની સ્થાપે.

a) સંયોજન પહેલાની સમાવેશ થનાર કંપનીની બધી સંપત્તિ, સંયોજન દ્વારા સમાવેશ કરતીનાં નામે થતી હોય ત્યારે

- b) સંયોજન પહેલાની સમાવેશ થનાર કંપનીના બધા દેવા તરત જ સંયોજન દ્વારા સમાવેશ કંપનીના નામે થતા હોય ત્યારે
- c) સમાવેશ થનાર કંપનીમાં શેરહોલ્ડરોના શેર ધારણ 75% થી ઓછું ન હોય ત્યારે શેરહોલ્ડરોએ સમાવેશ કરતી કંપનીના શેરહોલ્ડરો બંને છે.

દા.ત. બ્રુક બોન્ડ ઈન્ડિયા લિમિટેડ એ હિન્દુસ્તાન લિવર લિમિટેડ સાથે સંયોજન કર્યું. તેથી બ્રુક બોન્ડ લિમિટેડ એ સમાવેશ થતી કંપની કહેવાય અને હિન્દુસ્તાન લિવર લિમિટેડએ સંયોજન કરતી કંપની કહેવાય.

ક્યારે સંયોજન ન કહેવાય

કલમ-2(1) મુજબ

- (1) જ્યારે એક કંપની અન્ય કંપનીને મિલકતો વેચતી હોય અથવા કોઈ કંપની અન્ય કંપની પાસેથી મિલકત ખરીદતી હોય ત્યારે.
- (2) કોઈ કંપની અન્ય કંપનીનો લિક્વિડેશનનાં પરિણામે અમુક મિલકત ખરીદી લે ત્યારે.
- (3) ટેક ઓવર બિડ- ફક્ત કંપની પર અંકુશ પ્રાપ્ત કરવા તેના શેર ખરીદવામાં આવે ત્યારે.

આવકવેરા ધારા હેઠળ સંયોજન થતી કંપની માટે જોગવાઈઓ :

- (1) **કલમ-47(vi) મુજબ :** સામાન્ય રીતે સમાવેશ કે જોડાણ થતી કંપનીઓ પોતાની સંપત્તિ અને દેવા સમાવેશ કરતી કંપનીને ફેરબદલી કરે છે. જ્યાં સંપત્તિ દેવા કરતાં વધુ હોય છે. જેને મૂડી મિલકતનું હસ્તાંતરણ કહેવાય અને તે મૂડી નફાના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્રતા ધારણ કરે છે. પરંતુ જો સમાવેશ કરતી કંપની ભારતની કંપની હોવાથી સંયોજનના ઉદ્દેશ માટે કરવામાં આવેલ મૂડી મિલકતોનું હસ્તાંતર મૂડી નફાના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્રતા ધારણ કરતું નથી. (No Capital Assets Transfer - No Capital Gain)
- (2) **કલમ-47(via) મુજબ :** વિદેશી કંપનીએ સમાવેશ થતી કંપની તેનાં શેર ભારતીય કંપનીને ફેરબદલી કરે તે સમાવેશ કરતી કંપની હોય તો સંયોજન સ્કીમ હેઠળ તે કલમ-47(via) મુજબ મૂડી મિલકતની ફેરબદલી ગણાશે નહિ. પરંતુ તેના માટે નીચેની બે શરતો પાલન કરવું પડશે.
 - (1) સમાવેશ થતી વિદેશી કંપનીનું સંયોજન કરતી કંપનીનું ઓછામાં ઓછા 25% શેરહોલ્ડર્સ ચાલુ રહેવા જોઈએ.
 - (2) કેટલીક ફેરબદલી દેશમાં મૂડી નફા પરનાં ટેક્ષને આકર્ષતા નથી. જેમાં સંયોજન થતી કંપની નોંધાયેલી હોય.
- (3) બેંકિંગ સંસ્થાઓ દ્વારા મૂડી મિલકતોની ફેરબદલી કરવામાં આવી હોય. કલમ-47(7) મુજબ : સામાન્ય રીતે સંયોજનની યોજના હેઠળ બેંકિંગ કંપનીઓ દ્વારા મૂડી મિલકતનું હસ્તાંતરણ થયું હોય તો તેને કેન્દ્ર સરકારનાં બેંકિંગ ધારા 1949 ની કલમ-47(7) મુજબ મૂડી મિલકતની ફેરબદલી ગણાતી નથી.

સંયોજન કરતી કંપની માટે કર રાહતો (ખરીદનાર કંપની કે વિલીનીકરણ કરતી કંપની) :

મર્જર અને સંયોજનની પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સંયોજન કરતી કંપનીઓને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વિવિધ રાહતો આપવામાં આવે છે. ખાસ કરીને સંયોજન થતી કંપનીઓને સંયોજન પછીની કરવેરા રાહતો પૂરી પાડવામાં આવે છે. જે નીચે મુજબ છે :

- (1) **કલમ-32** મુજબ સમાવેશ કરતી અને સમાવેશ થતી કંપની વચ્ચેનો માંડી વાળેલ ઘસારો : સંયોજન પહેલા સંયોજન કરતી કંપનીએ નક્કી કરેલા દરે ઘસારો ગણ્યો હોય તો ત્યારબાદ સંયોજન થયું હોય તો તે ઘસારો સંયોજન કરતી અને સંયોજન થતી કંપની બંને વચ્ચે મિલકતના ઉપયોગનો દિવસોનો પ્રમાણમાં ઘસારો ગણાશે.
- (2) **કલમ-35(5) મુજબ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે મૂડી ખર્ચ** : વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે થયેલ ખર્ચમાં પ્લાન્ટ કે ઈક્વિપમેન્ટ, સંશોધન પ્રયોગશાળાનું એસી, કર્મચારીઓની બસ કે કાર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ ખર્ચ ત્યારે જ માંડીવાળી શકાય. જ્યારે કંપની ભારતીય હોય અને આવો ખર્ચ માંડી વાળવાનો બાકી હોય. જો આવી મિલકત વેચવામાં આવે તો તેની વેચાણ ઉપજમાંથી પડતર જેટલી રકમ ધંધાકીય આવક અને બાકીની રકમ મૂડી નફાની ગણાશે. તેથી તેના પર મૂડી નફો ગણાશે.
- (3) **કલમ-35(A)(6) મુજબ પેટન્ટ/ટ્રેડમાર્ક/કોપીની રાઈટ અંગે જોગવાઈ** : આવા પ્રકારની મિલકત એ મૂડી ખર્ચ ગણાય તેથી તે 25% ના ઘટતાં જતા મૂલ્યનાં આધારે ઘસારો ગણવાના લાયક ગણાશે. 31-3-1998 પહેલા તેને 14 વાર્ષિક હપ્તામાં માંડી વાળવામાં આવતા હતા. પરંતુ સંયોજનનાં કિસ્સામાં નીચેની શરતો લાગુ પડે છે.
 - (1) જો સંયોજન થતી કંપનીએ સંયોજન કરતી કંપનીને મિલકત વેચે કે હવાલે કરે તો નીચેની જોગવાઈ લાગુ પડે છે.
 - (a) પેટા કલમ-(3) અને (4) મુજબ સંયોજન માટે આ કલમ લાગુ નહિ પડે.
 - (b) જો આ મિલકતોનો હક્ક સંયોજન થતી કંપનીઓ વેચે નહિ અથવા હક્ક ફેરબદલી ન કરે તો આ કલમ લાગુ પડે છે.

આનો અર્થ એવો થાય કે - જો સંયોજન થતી કંપની તરફથી સંયોજન કરતી કંપનીમાં હક્ક ફેરબદલી થઈ હોય તો ફેરબદલી ગણાશે નહિ અને નહિ માંડી વાળેલ કોપી રાઈટ, ટ્રેડમાર્ક અને પેટન્ટ એ સંયોજન કરતી કંપની દ્વારા બાકીના વર્ષોમાં માંડી વાળેલ છે. હક્ક ફેરબદલી કર્યા પછી અમુક વર્ષો બાદ સંયોજન કરતી કંપનીના હાથમાં કલમ-35A મુજબ નફા-નુકસાનની અસર અપાશે.
 - (2) કલમ-35AB(3) કૌશલ્ય (Know How) ની જોગવાઈઓ : ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ આ મિલકત એ મૂડી ખર્ચ ગણીને તેના પર 25% ના દરે ઘસાર ગણવામાં આવે છે. 1998 પહેલા તેને 3 અથવા આની જોગવાઈ ઉપર કલમ-35A મુજબ લાગુ પડશે.
- (5) **કલમ-35ABB(6) મુજબ - ટેલિકમ્યૂનિકેશન લાયસન્સ મેળવવા માટેની જોગવાઈઓ** : સમાવેશ થતી કંપની દ્વારા પોતાના લાયસન્સનું સમાવેશ કરતી કંપનીને ફેરબદલી કરવામાં આવ્યું હોય અથવા વેચાણ કરવામાં આવ્યું ત્યારે કલમ-35ABB ની જે જોગવાઈ સંયોજન થતી કંપનીને લાગુ પડતી હતી તે મુજબ સમાવેશ કરતી કંપનીને લાગુ પડશે.
 - (a) સંયોજનનાં કિસ્સામાં સંયોજન કરતી કંપની દ્વારા લાયસન્સ પ્રાપ્ત કરવાના જે ખર્ચ માંડી વાળવાના બાકી હોય તે પાછલા વર્ષોમાં માંડી વાળવામાં આવશે.
 - (b) જો આ પ્રકારનાં લાયસન્સનું વેચાણ કરવામાં આવે તો તેના થતો નફો કે નુકસાન સંયોજન થતી કંપનીની જેમ જ સંયોજન કરતી કંપની અસર આપશે.

આમ ઉપરોક્ત બંને જોગવાઈના આધારે કરવેરાની જવાબદારી નક્કી થશે.

(6) કલમ-35D(5) પ્રાથમિક ખર્ચા માંડી વાળવાના હોય : જો ભારતીય કંપની હોય તો આ ખર્ચા કપાત એ 10 કે 5 વર્ષ પહેલા ફેરબદલી કરવામાં આવે તો.

(1) પાછલા વર્ષમાં માટે સંયોજન થતી કંપનીના કિસ્સામાં કપાત તરીકે બાદ મળતા નથી.

(2) આ કલમની જોગવાઈ મુજબ સંયોજન થયું હોય તો સંયોજન બાદ સંયોજન કરતી કંપની માટે જોગવાઈ માટે બાકીના વર્ષોમાં આ ખર્ચ માંડી વાળવો પડશે.

નોંધ : પાઘડીનો મૂડી ખર્ચ પાંચ વર્ષમાં માંડી વાળવામાં આવે છે.

(7) કલમ-35DDA મુજબ સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ સ્કીમ હેઠળ માંડી વાળવાનો ખર્ચ : જ્યારે કરદાતા પાછલા વર્ષમાં કર્મચારીએ સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ લીધી હોય તેના સંદર્ભમાં ચુકવણી કરવાની હોય ત્યારે 2કમનો 1/5 ભાગ ધંધાનાં નફા અને લાભમાં બાદ મળે છે. બાકીની રકમ સરખા હપ્તામાં બાકીનો વર્ષોમાં આગળનો પાછલા વર્ષમાં બાદ કરાય છે. જો કંપની ભારતીય હોય જે સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિના ખર્ચાઓ પ્રવર્તમાન જોગવાઈઓના આધારે માંડી વાળવાની મંજૂરી ધરાવતી હોય પરંતુ આ ખર્ચાઓ સંપૂર્ણ માંડી વાળ્યા પહેલાનું સંયોજન થવા પામે ત્યારે સમાવેશ થતી કંપનીને આ ખર્ચાઓ માંડી વાળવા અંગે અધિકાર રહે છે.

(8) કલમ-35E(7) મુજબ ચોક્કસ પ્રકારનાં ખનીજની શોધખોળ માટે કરેલ ખર્ચની માંડી વાળવાની કપાત : જો ભારતીય કંપની હોય પેટા કલમ (1) મુજબ આવા ખર્ચાને 10 વર્ષમાં માંડી વાળવાનો હોય છે.

(1) આ કલમ મુજબ સંયોજન થતી કંપનીના કિસ્સામાં પાછલા વર્ષે સંયોજન થયું હોય તો પણ કપાતને પાત્ર ગણાશે નહિ.

(2) આવો ખર્ચ સંયોજન થતી કંપનીની જેમ સંયોજન કરતી કંપનીને પણ માંડી વાળવાની બાકી રકમ કપાત તરીકે બાદ મળશે.

(9) કલમ-36(1) (ix) મુજબ કુટુંબ નિયોજનનાં ખર્ચા : કોઈપણ કંપનીએ પોતાની કંપનીમાં કામ કરતા કર્મચારીઓ માટે કુટુંબ નિયોજનને કાર્યક્રમને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે પ્રમાણિતપણે કરવામાં આવે તો તે કપાત તરીકે બાદ મળે છે. આવા મૂડી ખર્ચા જે વર્ષે કરવામાં આવ્યા હોય તે વર્ષથી 5 વર્ષ સુધી માંડી વાળવામાં આવશે. આ કલમનો લાભ બિન-કોર્પોરેટ કરદાતાને મળતો નથી. કદાચ કોઈ કંપની કુટુંબ નિયોજન ના ખર્ચા પૂરતા નફાના અભાવે ચાલુ પાછલા વર્ષે ખર્ચા મજરે ન લઈ શકે તો તો ખર્ચાઓને નહીં માંડી વાળેલા ઘસારાની જે આગળ ખેંચી શકાય છે. જો આવા ખર્ચા સમાવેશ થતી કંપની સમાવેશ કરતી કંપનીને ફેરબદલી કરે ત્યારે :

(1) આ ફેરબદલી ટ્રાન્સફર તરીકે ગણાશે નહિ.

(2) મિલકત વેચાણ નફો કે ખોટની જોગવાઈ સંયોજન કરતી કંપનીને લાગુ પડે છે.

(3) સંયોજન થતી કંપનીના નહિ માંડી વાળેલ ખર્ચા સંયોજન કરતી કંપની દ્વારા આવા ખર્ચા માંડી વાળશે.

આ ઉપરાંત નીચેના જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે.

(1) ઘાલખાધ અંગે.

- (2) સંયોજન કંપનીએ મેળવેલ સ્ટોક ઈન ટ્રેડ કલમ-43C(I).
- (3) ગ્રોસ મિલકતોની ખરેખર કિંમત કલમ-43(6).
- (4) એકત્રિત ખોટ અથવા અસમાવિષ્ટ ઘસારો કલમ-72A (1), (2) અને (3).
- (5) બેંકિંગ કંપનીના કેસમાં કલમ-72A.

સંયોજનમાં તારીખ કઈ રીતે અસરકારક છે ?

સંયોજન કાયદેસર પ્રક્રિયા પૂરી થઈ ગયા બાદ હાથ ધરાય છે. હાઈકોર્ટ દ્વારા તેનો કાર્ય કરવાની સંમતિ આપવામાં આવે છે. સંયોજન જે તારીખે હાઈકોર્ટ મંજૂરી આપે તે દિવસ સંયોજન થયું તેમ કહેવાય.

સંયોજનની તારીખ ખૂબ જ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. સંયોજન અંગેની યોજના કંપનીઓ દ્વારા બનાવીને કોર્ટ પાસેથી મંજૂરી મેળવવાની હોય છે. ખાસ કરીને સંયોજન કરતી કંપનીએ સમાવેશ થતી કંપનીની જે જવાબદારીઓ ભવિષ્યમાં બજાવવાની છે તે સ્પષ્ટતા જરૂરી છે. જવાબદારી અંગે બે તારીખ મહત્વની છે.

- (1) યોજનામાં દર્શાવેલ તારીખ.
- (2) કોર્ટ દ્વારા જે તારીખે યોજના મંજૂર કરવામાં આવી હોય તે તારીખ.

આમ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા જણાવ્યા અનુસાર યોજનામાં દર્શાવેલ તારીખને અસરકારક તારીખ ગણાશે. સંયોજનની તારીખનું મહત્વ એટલું છે કે તેના આધારે કરવેરાની જવાબદારી નક્કી થઈ શકે છે.

સંયોજન થતી કંપની જવાબદારી :

સંયોજનમાં ધંધા વ્યવસાયની આવકવેરાની જવાબદારીએ સંયોજન કરતી કંપનીએ નિભાવવાની રહેશે. એટલે તેણે વેરો ચુકવવો પડશે. પરંતુ સંયોજન થતી કંપનીએ આ વેરો વસુલ ન કરી શકાય કારણ કે -

- (1) પાછલા વર્ષમાં સંયોજન અમલમાં આવેલ હોય અને તે વર્ષમાં સંયોજનની તારીખ સુધીની વેરાની જવાબદારી સમાવેશ કરતી કંપની બને છે.
- (2) પાછલા વર્ષનો અગાઉના વર્ષની કરવેરાની જવાબદારી પણ સમાવેશ કરતી કંપની કરેલ છે.

આ ઉપરાંત સંયોજન કરતી કંપનીને નીચેની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે.

- (1) કલમ-43C મુજબ મૂડી મિલકત સિવાયનો સંપત્તિનું ધંધાના સ્ટોકમાં રૂપાંતર અને તેની ગણતરી માટે લાગુ પડે છે.
- (2) કલમ-41(1) મુજબ સંયોજન કરતી કંપનીઓના ભથ્થાઓ અને કપાતોની સંયોજન કરતી દ્વારા વસૂલાત અંગે લાગુ પડે છે.
- (3) કલમ-50 મુજબ મિલકતના સમૂહ અંગે ઘસારાની ગણતરી અને મિલકતના વેચાણથી ઉદ્ભવતા મૂડી નફા અંગે.
- (4) કલમ-72A મુજબ નુકસાન અને નહિ માંડી વાળેલ ઘસારાની બાકી રકમને બાકી આગળ ખેંચવા અને માંડી વાળવાની જોગવાઈઓ.

ડીમર્જર કંપનીકરણ અંગે કરવેરા આયોજન વગેરે :

એક કંપનીના સંદર્ભમાં ડીમર્જર - વિઘટીકરણ અર્થ થાય છે. જેને (વિસર્જન ત્વાગ પાડવા) hive off અથવા spin off તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ડીમર્જર એટલે કોઈ કંપની પોતાની ઓળખ ગુમાવ્યા વગર ડીમર્જર કરતી કંપનીને પોતાની મિલકત અને દેવાને ચોપડે મૂલ્ય ફેરબદલી કરે છે.

દા.ત. XYZ લિ.એ કોનલોમેરેટ મુજબ ત્રણ જુદા જુદા વિભાગોમાં વહેંચાયેલા છે. જેમ કે, સ્ટીલ ડિવિઝન, પાવર ડિવિઝન અને ફાઈબર ડિવિઝન વગેરેની સતા B ના હાથમાં છે.

કલમ-2(19AA) મુજબ ડીમર્જરની વ્યાખ્યા શરતો :

- (અ) સંકળાયેલા એકમો કંપની હોવા જોઈએ.
- (બ) તબદીલી એક 'સાહસ'ની તબદીલી હોવી જોઈએ.
- (ક) સાહસની તબદીલી ચાલી રહેલ કન્સર્જ ધંધાના આધારે હોવી જોઈએ.
- (ડ) સાહસની તમામ પ્રકારની અસ્ક્યામતો (Assets) અને જવાબદારીઓ પરિણામી કંપનીઓને તબદીલી કરવામાં આવશે.
- (ઈ) પરિણામી કંપની તરીકે ઉલ્લેખિત સાહસની અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓનું મૂલ્યાંકન વિઘટીકરણની તારીખે સંહિતામાં આપેલી જોગવાઈ મુજબ ચોપડે મૂલ્ય (Book Value) પર કરવામાં આવશે અને આ કિંમત પરિણામી કંપની એકાઉન્ટની બુકમાં દાખલ કરેલ અસ્ક્યામતો અને જવાબદારીઓની કિંમત ગણાશે.
- (ફ) પરિણામી કંપની વિઘટીકરણ વિચારણા પ્રમાણે પ્રમાણસરના ધોરણે વિઘટીત (ડીમર્જડ) કંપનીના શેરધારકોને શેર જાહેર કરશે.
- (જ) વિઘટીત (ડીમર્જડ) કંપની શેરો (પરિણામી કંપની કે તેના નોમીનીની પાસે રહેલ શેર સિવાયના ની કિંમતમાં 75% કરતા ઓછા નહીં તેટલા શેર ધરાવતા શેરધારકો વિઘટીકરણના કારણે પરિણામી કંપનીનાં શેરધારકો બની જશે.
- (હ) વિઘટીકરણની યોજના કંપની એક્ટની કલમ-391 થી 394 મુજબ હશે.
- (આઈ) તબદીલી ખરેખર સાચા ધંધાના હેતુઓ માટે ન્યાય તે સુનિશ્ચિત કરવાની જરૂરિયાત સંદર્ભમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવે તે અન્ય શરતો મુજબ તબદીલી થવી જોઈએ.
- (ઝ) ડી-મર્જર (વિઘટીકરણ) થી મળવાપાત્ર લાભો :
 - (1) વિઘટીકરણ દ્વારા ધંધાની પુનરચનામાં કંપનીઓને ઘણા લાભ થાય છે. જે નીચે મુજબ છે.
 - (2) વિઘટીકરણમાં રોકાણ મિલકતોની તબદીલી જો પરિણામી કંપની ભારતીય કંપની હોય તો વિઘટીત કંપનીના હાથોમાં મૂડી લાભોને હેતુ માટે તબદીલી ન ગણાય.
 - (3) વિઘટીકરણ કરનારા ડી-મર્જરને લાગુ પડતી શરતો વિઘટીકરણની યોજના સંતોષતી હોય તો વિઘટીકરણની યોજનામાં એક વિદેશી કંપની દ્વારા રોકાણ મિલકતોની બીજી કંપનીને તબદીલ નહીં ગણાય.
 - (4) જો વિઘટીત કંપની ભારતીય હોય તો પરિણામી કંપનીના શેરો માટે વિઘટીત

કંપનીઓમાં શેરોનાં વિનિમયને વિઘટીત કંપનીના શેરોના વિનિમયને વિઘટીત કંપનીના શેરધારકોના હાથમાં મૂડી લાભ માટે તબદીલી નહીં ગણવામાં આવે.

- (5) વિઘટીકરણ કરનારે નિર્ધારિત શરતોની પૂર્તિ જે વર્ષમાં કરવાની હોય તે વર્ષમાં વિઘટીત કંપનીના સાહસની સંચિત નુકસાની/ખાધ પરિણામી કંપનીની નુકસાન ખાધ ગણાશે.

ડી-મર્જરનાં પક્ષકારો :

- (1) કલમ-2(19AAA) મુજબ ડીમર્જર કંપની : કંપની ધારાની કલમ-2(19AAA) હેઠળ વિઘટીકરણમાં સંકળાયેલ પક્ષકારો કંપનીઓ જ હોવી જોઈએ. એટલે કે પેઢીનાં વિભાગોનું વિઘટીકરણ થઈ શકે નહીં.

વિઘટીકરણમાં x કંપનીના ત્રણ વિભાગો હોય જેમ કે A, B અને C એમ ત્રણ વિભાગો છે. જેમાં C નું વિઘટીકરણ થાય તો તે પરિણમતી કંપની તરીકે ઓળખાય. અને x કંપનીએ વિઘટીકરણ કરતી કંપની તરીકે ઓળખાય છે. આમ, x કાર્યક્ષેત્ર એ અને બી સુધી મર્યાદિત રહેશે.

- (2) કલમ-2(42A) મુજબ : પરિણમતી કંપની વિઘટીકરણમાં એક તેથી વધુ કંપનીઓ વિઘટીકરણ કરતી કંપનીને તબદીલ કરે તો તે પરિણમતી કંપની કહેવાય. તેના સંદર્ભમાં નીચેની જવાબદારીઓ ઊભી થાય છે.

- (1) વિઘટીકરણ પહેલા ધંધાકીય એકમ દ્વારા ધંધાકીય કામગીરી માટે ઊભી કરેલ જવાબદારીઓ.
- (2) ધંધાકીય એકમ દ્વારા થતી ધંધાકીય કામગીરી માટે ઊભી કરાયેલ ઉધાર રકમો જેવી કે ડિબેન્ચર, લોન અને લાંબાગાળાના દેવા વગેરે.
- (3) વિઘટીકરણ કરતી કંપનીએ નક્કી કરેલા હેતુઓ સિદ્ધ કરવા મેળવેલ ઉછીની રકમ પ્રાપ્ત કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે નીચે મુજબની પ્રમાણસર (Proportional) રકમ કંપનીની જવાબદારી ગણાશે.

જેમ કે -

$$\text{ઉછીની લીધેલ રકમ} \times \frac{\text{વિઘટીકરણ માટે ફેરબદલી કરાયેલ મિલકતનું મૂલ્ય}}{\text{વિઘટીકરણ પહેલાની મૂળ કંપનીની કુલ મિલકતો}}$$

કલમ-2 (42A)(G) પરિણમતી કંપનીનાં પ્રાપ્ત કરેલ શેરના ધારણકર્તા સમયગાળો ગણવા માટે લાગુ પડે છે. વિઘટીકરણ કરતી કંપનીના શેર ધારણ કરેલ સમયગાળો અહીં ધ્યાનમાં લેવાઈ છે.

ધંધાકીય એકમનું કંપનીકરણી અંગે કંપનીનાં અંગે કરવેરા અંગેની જોગવાઈઓ :

- (1) કલમ-47(VIb) મુજબ - જો ભારતીય કંપની વિઘટીકરણમાં પરિણમતી હોય તો જો કોઈ મિલકતની ફેરબદલી કરવામાં આવે તો તેને મૂડી નફા હેઠળ કરપાત્ર ગણવામાં આવશે નહિ. કારણ કે અહીં થયેલી ફેરબદલીને હસ્તાંતર ગણવામાં આવતું નથી.
- (2) કલમ-2(42A) કંપનીનાં શેરહોલ્ડરો જે વિઘટીકરણ કરતી કંપની સાથે સંકળાયેલ હોય તો ભારતીય કંપનીમાં કરદાતા શેર મેળવ્યા હોય, જે ડિમર્જરમાં ખરીદ

કિંમત ગણ્યા હોય, તો શેરધારણ કર્તાનો સમયગાળો ડિમર્જર કંપનીના ધારણ કરેલ શેરના સમયગાળામાં ધ્યાનમાં લેવાશે. શેરહોલ્ડરની લાંબાગાળાની મિલકત તરીકે 12 માસથી વધુ હશે તો ધ્યાનમાં લેવાશે.

$$(3) \text{ કલમ-42(2C) મુજબ પરિણમતી (વિઘટીકરણ) કરતી કંપનીના શેરની પડતર} = \frac{\text{ડિમર્જર કરતી કંપનીના ધારણ કરેલા શેરની પડતર} \times \text{વિઘટીકરણનાં કારણે ફેરબદલી કરેલ મિલકતનું ચોખ્ખું મૂલ્ય}}{\text{વિઘટીકરણ પહેલા કંપનીની ચોખ્ખી મિલકતો}}$$

* ચોખ્ખી મિલકત = ભરપાઈ મૂડી + મુક્ત અનામતો

(4) પરિણતી કંપનીની કર રાહતો :

- કલમ-10 મુજબ કરમુક્ત વિસ્તાર (Tax Free Zoom)
- કલમ-10B મુજબ નિકાસલક્ષી કંપનીઓ
- કલમ-35A(7) મુજબ પેટન્ટ કોપી રાઈટ, ટ્રેડ માર્કસ
- કલમ-35AB(3) મુજબ કૌશલ્ય અંગે (Know-How)
- કલમ-32 મુજબ બંને કંપની વચ્ચે માંડી વાળવાનો બાકી ઘસારા અંગે
- કલમ-3535ABB(7) હેઠળ ટેલિકોમ્યુનિકેશન લાયસન્સના ખર્ચા અંગે
- કલમ-3535D(5)A મુજબ પ્રાથમિક ખર્ચા માંડી વાળવા માટે
- કલમ-35DD(1) મુજબ વિઘટીકરણના માંડી વાળવાના ખર્ચા અંગે
- કલમ-35E(7)(7) મુજબ ખનીજ સંપત્તિ શોધ માટેનાં ખર્ચા અંગે
- કલમ-36(1)(4) મુજબ કુટુંબ નિયોજનનાં ખર્ચા અંગે
- કલમ-41(1) (B) મુજબ પહેલેથી કપાત તરીકે માંડી વાળેલ ખર્ચા અંગે
- કલમ-72(A)(4) 25(5) અંગે એકત્રિત ખોટ આગળ ખેંચી જવા માટે
- કલમ-72(A)(4) મુજબ અસમાવિષ્ટ ઘસારા અંગે

વગેરે જોગવાઈઓ વિઘટીકરણમાં કરવેરા અંગે લાગુ પડે છે.

ઉદાહરણ-14

માઈક્રોસોફ્ટ (Microsoft) લિ. પાસે મિલકતનો સમૂહ છે. જે વિપ્રો લિ. દ્વારા સંયોજન હેઠળ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે. બંને કંપનીઓ ભારતીય છે.

માઈક્રોસોફ્ટ લિ. પાસે પ્લાન્ટ-A અને પ્લાન્ટ-B મિલકતના સમૂહ તરીકે છે. જેના પર 20% લેખે ઘસારો ગણવામાં આવે છે. તા. 1-4-2020 ના રોજ આ મિલકત સમૂહની કિંમત ₹ 50 લાખ છે.

આ મિલકતનો સમૂહ 12-6-2020 ના રોજ માઈક્રોસોફ્ટ દ્વારા વિપ્રો લિ.ને હસ્તાંતર કરવામાં આવે છે. જેનું હસ્તાંતર મૂલ્ય ₹ 76-75 લાખ છે. આ હસ્તાંતર સંયોજનની યોજના હેઠળ થવા પામ્યું છે.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જવાબ : (1) 1-4-2020 ના રોજ ઘસારા બાદ કિંમત 50 લાખ

(2) ઘસારો દર 20%

(3) ઘસારાનો ફાળવણીનાં દિવસો

માઈકોસોફ્ટ - 1-4-2020 થી 12-6-2020 સુધી 73 દિવસો

વિપ્રો - 12-6-2020 થી 31-3-2021 સુધી 292 દિવસો

(4) ઘસારાની રકમ - 50 લાખના 20% = 10 લાખ

(5) ઘસારાની ફાળવણી - માઈકોસોફ્ટ (10 લાખ $\times \frac{73}{365}$ દિવસો) 2 લાખ

વિપ્રો (20 લાખ $\times \frac{292}{365}$ દિવસો) 8 લાખ

આમ સંયોજન હેઠળ ધારણ કરેલ ઘસારાપાત્ર મિલકતો કેટલા સમય માટે ધારણ કરી છે. તે ધ્યાનમાં લેવાય છે. પણ સૂચકો આધારિત પડતર ધ્યાનમાં લેવામાં આવતી નથી.

ઉદાહરણ-15

ABC લિમિટેડ એ 31-3-2020 ના રોજ XYZ લિમિટેડ સાથે સંયોજન કરવામાં આવ્યું. જેમાં સંયોજનની કલમ-2(1B) ની બધી જ શરતોનું સંપૂર્ણ રીતે પાલન થયું છે. આકારણી વર્ષ 2020-2021 સુધી નહિ માંડી વાળેલ ખોટ કે નુકસાન નીચે મુજબ છે.

વિગત	₹ (લાખ)
(1) સટ્ટાકીય ખોટ	4 લાખ
(2) અસમાવિષ્ટ ઘસારો	18 લાખ
(3) વૈજ્ઞાનિક સંશોધન પર મૂડી સ્વરૂપના અસમાવિષ્ટ ખર્ચા	2 લાખ
(4) ધંધાકીય ખોટ	120 લાખ

XYZ લિ. એ ABC લિ.નાં માન્ય ખોટને માંડી વાળ્યા પહેલા નાણાકીય વર્ષ 2020-21 માટે નફો ₹ 140 લાખ ગણેલો છે. પરંતુ 15% ના દરે વાર્ષિક ઘસારો ₹ 150 લાખ છે. જે પ્લાન્ટ અને મશીનરી XYZ લિ.ને ફેરબદલ કર્યા. ABC લિ.નાં ચોપડે ઘસારાબાદ આવકવેરા ધારા 1961 મુજબ 31-3-2020 ના રોજ પ્લાન્ટ અને મશીનરીની કિંમત ₹ 100 છે. ઉપરોક્ત XYZ લિ.ના નફામાં સટ્ટાકીય નફા ₹ 10 લાખ સમાયેલ છે.

આકરણી વર્ષ 2021-22 માટે XYZ લિ. ની કરપાત્ર કુલ આવક ગણો.

જવાબ : XYZ લિ. ની આકરણી વર્ષ 2021-22 માટેની કુલ આવકની ગણતરી :

વિગત	₹ (લાખ)
નહિ માંડી વાળેલ ખોટ પહેલાની ધંધાકીય આવક	140
ઉમેરો : ABC લિ.ના XYZ નાં સંયોજન થી વધારાનો ઘસારો (કલમ-43(6) મુજબ ઘસારો)	
ABC લિ. દ્વારા મિલકતની ફેરબદલી	150
બાદ : ABC લિ. ના ચોપડે ઘસારા બાદ મિલકતો	100

વધારાની મિલકતો	50
XYZ લિ. નો કરપાત્ર ઘસારો (₹ 50 લાખનાં 15%)	7.50
	<u>147.50</u>
બાદ : ABC લિ. ના આગળ ખેંચી જવાની ખોટ	(120)
- કલમ-32(2) મુજબ માંડી વાળેલ અસમાવિષ્ટ ઘસારો (સંદર્ભ કલમ-72A મુજબ)	(18)
- કલમ-35(1) (IV) મુજબ અમાવિષ્ટ મૂડી ખર્ચા (માંડી વાળેલ) (સંદર્ભ કલમ-35 (4) મુજબ)	<u>(2.00)</u>
આવક	7.50

નોંધ :

- (1) અહીં ધારવામાં આવ્યું છે કે આવકવેરા ધારા-1961 ની કલમ-72A મુજબ સંયોજનની યોજનામાં નિયમોનું સંપૂર્ણ પાલન થાય છે.
- (2) કંપનીનાં સંયોજનનાં કિસ્સામાં સંયોજન થતી કંપની કે જેની નહિ માંડી વાળેલ ખોટ અને અસમાવિષ્ટ ઘસારો જે સંયોજન કરતી કંપની માટે પાછલા વર્ષ માટે માંડી ન વાળેલ ખોટ અને ઘસારો જે તારીખથી સંયોજન થયો ત્યારથી ધંધાની ખોટ અને અસમાવિષ્ટ ઘસારો અનુક્રમે સંયોજન કરતી કંપની દ્વારા 8 વર્ષ માટે આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે અને અસમાવિષ્ટ ઘસારો આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે.
- (3) કલમ-72A(7) મુજબ, એકત્રિત ખોટ એ સદ્દાકીય ખોટની સિવાય વિશિષ્ટ રીતે આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે. તેથી ABC લિ.ની સદ્દાકીય ખોટ ₹ 4 લાખ છે. જે XYZ દ્વારા આગળ ખેંચી લઈ જઈ શકશે નહિ.
- (4) કલમ-72(2) મુજબ અમાવિષ્ટ ઘસારો કલમ-32(2) અથવા નહિ માંડી વાળેલ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન મૂડી ખર્ચા જે આગળ ખેંચી લઈ જવામાં આવશે. કલમ-72 મુજબ ધંધાની ખોટ આગળ ખેંચી જવાશે.
- (5) કલમ-35(4) કરદાતા દ્વારા કલમ-32(2) ના સંદર્ભમાં અસમાવિષ્ટ ઘસારો અને કલમ-35(1)(IV) મુજબ વૈજ્ઞાનિક સંશોધનનો ખર્ચ એ આવકવેરા ધારા-1961 મુજબ માન્ય ખર્ચા તરીકે માંડી વાળવામાં આવે છે તેમજ આગળ ખેંચી જવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ-16

30 મી જૂન 2020 ના રોજ ABC લિમિટેડ PQR લિમિટેડ સાથે સંયોજન કરવા માંગે છે. ABC લિમિટેડ (સંયોજન થતી કંપની) અને PQR લિમિટેડ (સંયોજન કરતી કંપની)માં ABC લિમિટેડમાં ખોટ અને ભથ્થાનાં સંદર્ભમાં કરવેરાનો સંદર્ભમાં કયા પ્રશ્નો આવશે. આવકવેરા ધારા મુજબ સમજાવો.

- (1) 2010-2011 નો પાછલા વર્ષનો અસમાવિષ્ટ ઘસારો ₹ 3300.
- (2) 2015-2016 નો પાછલા વર્ષનો આગળ ખેંચેલ ધંધાની ખોટ ₹ 20 લાખ.
- (3) અસમાવિષ્ટ / નહિ માંડી વાળેલ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન મૂડી ખર્ચા ₹ 10,000.

- (4) ઘાલખાધ ₹ 20,000.
- (5) PQR ને ફેરબદલ કરેલ મિલકતો મૂડી નફો ₹ 2,50,000
- (6) આગળ ખેંચેલ મૂડી ખોટ ₹ 45,000
- (7) કલમ-80IA મુજબ માન્ય કપાત ₹ 2,00,000

જવાબો : કલમ-72A અને કલમ-2(1B) ની શરતોનું પાલન થાય તો

- (1) અસમાવિષ્ટ ઘસારો (- ₹ 33,000) આવક સામે માંડી વાળી શકાય.
- (2) ધંધાની ખોટ ₹ 20,00,000 જ્યારથી સંયોજન થશે ત્યારથી 8 વર્ષ સુધી ધંધાની આવક સામે માંડી વાળી શકાશે. તેમજ આગળ ખેંચી શકાશે.
- (3) વૈજ્ઞાનિક સંશોધન નહિ માંડી વાળેલ ખર્ચા - PQR લિ. એ કપાત માટે દાવો કરી શકશે.
- (4) ઘાલખાધ ₹ 20,000 - PQR લિ. ને માંડી વાળી શકે સંયોજન થતી કંપનીને ₹ 20,000 ઘાલખાધ બાદ શકાશે.
- (5) મૂડી નફો ₹ 2,50,000 બાદ મૂડી ખોટ ₹ 45,000 = ₹ 2,05,000. આમ ABC લિ. ના ચોપડે ₹ 2,05,000 પર ટેક્સ ચુકવવો પડે.
- (6) કલમ-80IA ₹ 2,00,000 PQR એ આ કપાતનો લાભ મેળવી શકશે.

ઉદાહરણ-17

ABC કંપની એ કંપની એક્ટ 2013 હેઠળ સ્થાપાયેલ કંપની છે. તેમાં મુખ્ય બે વિભાગો છે (1) સિમેન્ટ અને (2) સ્ટીલ કંપની ABC સિમેન્ટ લિ. ને કંપનીકરણ કરી તેને XYZ લિ. માં કંપની એક્ટ હેઠળ સમાવવાની ઈચ્છા રાખે છે. જેના માટે ડીમર્જર (કંપનીકરણની પ્રક્રિયા) દ્વારા આ પ્રક્રિયા પુરી પાડશે.

- ABC લિમિટેડની કંપનીકરણ પહેલા નેટવર્થ ₹ 40 કરોડ હતી. જ્યારે XYZ ને ફેરબદલી કરવાની કિંમત ₹ 10 કરોડ હતી. કંપની જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ ડીમર્જર કરવામાં આવ્યું.
- કંપનીકરણ (ડીમર્જર)ની યોજના હેઠળ ABC લિ. ના દરેક ₹ 10 નો એક એવા ઈક્વિટી શેરના બદલામાં 2 ઈક્વિટી શેર બહાર પાડશે.

મિ. રામ પાસે ABC લિ. ના 25,000 ઈક્વિટી શેર ધરાવે છે. જે 2003-2004 નાણાંકીય વર્ષમાં પ્રાપ્ત કરેલા મિ. રામ XYZ લિ. પાસેથી જાન્યુઆરી 2021 માં ડીમર્જરની પ્રક્રિયા દ્વારા 50,000 શેર મેળવ્યા હતા. મિ. રામે માર્ચ 2021 માં XYZ નાં બધા જ શેર ₹ 8,00,000 માં વેચ્યાં.

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી નીચેના જવાબ આપો.

- (1) શું ઉપરોક્ત બંને કંપનીના કિસ્સામાં ડીમર્જરથી કરવેરા જવાબદારીમાં વધારો થશે ?
- (2) મિ. રામના કિસ્સામાં જો XYZ નાં શેર પ્રાપ્ત કરશે તો મૂડી નફો થશે ?
- (3) જો મિ. રામ શેર વેચશે તો ABC લિ. દ્વારા કરવેરા લાભમાં અસર થશે. અથવા XYZ લિ. માં શું અસર થશે.
- (4) મિ. રામના ચોપડે XYZ લિ. ના શેર વેચશે તો નફો કેટલો થશે.

જવાબ :

- (1) ના. અહીં ડીમર્જરના કિસ્સામાં બંને કંપનીનાં કિસ્સામાં કોઈ કરવેરા જવાબદારી ઉભી થશે નહિ.
- (2) જો મિ. રામ જો XYZ લિ. ના શેર ખરીદશે તો કોઈ મૂડી નફો થશે નહિ. જો શેર વેચે તો મૂડી નફો ઉભો થશે.
- (3) જો મિ. XYZ લિ. નાં શેર વેચતો ABC લિ. અથવા XYZ લિ. નાં ચોપડે કરવેરાની કોઈ અસર થશે નહિ.
- (4) XYZ લિમિટેડનાં શેર મિ. રામ વેચે તો મૂડી નફાની ગણતરી દર્શવતો નફો.

આકારણી વર્ષ 2021-22	
શેરની વેચાણ કિંમત	8,00,000
બાદ : સુધારેલ પડતર કિંમત	
$\left(\frac{6,00,000 \times 10,00,000}{40,00,000} \right) \times \frac{301}{301}$	1,50,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	6,50,000

ઉદાહરણ-18

A એ ABC લિ. નાં 2,000 ધરાવે છે. ABC લિ. એ 31-3-2002 ના રોજ અન્ય કંપની પાસે સંયોજન કર્યું છે. સંયોજનની યોજના હેઠળ નવી કંપની એને 1,000 શેર ફાળવ્યા હતા. ABC લિ. નાં ધારણ કરેલા શેરની 50,000 થી વધુ છે. જે બજાર મૂલ્ય છે. એસેસિંગ ઓફિસર અને વ્યવહારમાં કરવેરાની અસર દર્શાવે છે.

જવાબ : સંયોજન થતી કંપનીએ ભારતીય કંપની છે. કલમ-47 હેઠળ આ વ્યવહાર સમાવિષ્ટ થશે. જેથી 50,000 નો વ્યવહાર વિનિમય વ્યવહાર નથી.

ઉદાહરણ-19

x કંપની દ્વારા y કંપનીનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. આ સમાવેશ વિલીનીકરણની યોજના હેઠળ થયો છે. આ વિલીનીકરણ (સંયોજન) અંગેની વિગતો નીચે મુજબ છે :

સંયોજનની તારીખ - 24-8-2020.

y કંપનીએ ધારણ કરેલ મિલકતો અને ઘસારાનો દર અને મિલકતોની 1-4-2020 ના રોજ ઘસારા બાદ કિંમત અને x કંપનીની તરફેણમાં કરેલ કિંમતો નીચે મુજબ છે -

વિગત	ઘસારાનો દર	y કંપની 1-4-2020 ના રોજ ઘસારા બાદ કિંમત	x લિ. ને ફેરબદલી કરેલ કિંમત
મકાન	14%	25 લાખ	22.50 લાખ
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	15%	62.50 લાખ	60 લાખ
ફર્નિચર	22%	12.50 લાખ	11.25 લાખ

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

પાછલા વર્ષ 2020-2021 માટે x કું. અને y કું. ને મજરે મળવાપાત્ર ઘસારાની રકમ નક્કી કરો.

સંયોજન આવકવેરાની નિર્ધારિત શરતોના આધારે થયું છે.

જવાબ :

- બંને કંપનીઓ દ્વારા મિલકતો જેટલા સમય માટે ધારણ કરવામાં આવેલ હતી. તે સમયના પ્રમાણમાં ઘસારાની રકમ બાદ મળશે. મિલકત ધારણ કરવાનો સમય
- x કું. માટે 1-4-2020 થી 24-8-2020 = કુલ 146 દિવસો
- y કું. માટે તા. 25-8-2020 થી 31-3-2021 = કુલ 219 દિવસો

x કું.	લાખ ₹
મકાન - 25 લાખ \times 14% \times $\frac{146}{365}$ દિવસ	1.40
પ્લાન્ટ યંત્રો - 62.50 લાખ \times 15% \times $\frac{146}{365}$ દિવસ	3.75
ફર્નિચર - 12.50 લાખ \times 22% \times $\frac{146}{365}$ દિવસ	1.10
કુલ મજરે મળવાપાત્ર ઘસારો	6.25
y કું.	લાખ ₹
મકાન - 25 લાખ \times 14% \times $\frac{219}{365}$ દિવસ	2.10
પ્લાન્ટ યંત્રો - 62.50 લાખ \times 14% \times $\frac{219}{365}$ દિવસ	5.625
ફર્નિચર - 62.50 લાખ \times 22% \times $\frac{219}{365}$ દિવસ	1.65
કુલ મજરે મળવાપાત્ર ઘસારો	9.375

ઉદાહરણ-20

x લિમિટેડ y લિ. નો 29-8-2020 ના રોજ સંયોજન કરવામાં આવ્યું. 1-4-2020 ના રોજ મિલકતના સમૂહની ઘટતી જતી બાકી આપેલ છે. x લિ. દ્વારા y લિ. ને નીચે મુજબ ઘસારાના દર અને મિલકતનો સમૂહ તબદીલ કરવામાં આવેલ છે.

મિલકતના સમૂહ	ઘસારાનાં દર	1-4-2020	ફેરબદલી કિંમત
મકાન	10%	10,00,000	9,00,000
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	30%	25,00,000	24,00,000
ફર્નિચર	10%	5,00,000	10,50,000

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી આવકવેરા ધારા-1961 ની કલમ-2(1B) મુજબ કંપની x અને કંપની y ના ચોપડે ઘસારો ગણો. તેમજ x લિ. ના ચોપડે મૂકી નફાની ગણતરી કરો.

જવાબ : ઘસારાની ગણતરી (1-4-2020 થી 29-8-2020 સુધી) = 150 દિવસો

x લિ. ના ચોપડે	ગણતરી	રકમ
મકાન	$\left(10,00,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{150}{365}\right)$	41,096
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	$\left(25,00,000 \times \frac{30}{100} \times \frac{150}{365}\right)$	3,08,219
ફર્નિચર	$\left(5,00,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{150}{365}\right)$	20,548
	કુલ ઘસારો	

જવાબ : ઘસારાની ગણતરી (29-8-2020 થી 31-3-2021 સુધી) = 215 દિવસો

y લિ. ના ચોપડે	ગણતરી	રકમ
મકાન	$\left(10,00,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{215}{365}\right)$	58,904
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	$\left(25,00,000 \times \frac{30}{100} \times \frac{215}{365}\right)$	3,41,781
ફર્નિચર	$\left(5,00,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{215}{365}\right)$	29,452
	કુલ ઘસારો	

નોંધ : અહીં મૂડી નફાનો પ્રશ્ન આવતો નથી કારણ કે આવકવેરા ધારાની કલમ-47 મુજબ આ વ્યવહાર ફેરબદલીમાં સમાવેશ થતો નથી.

ઉદાહરણ-21

A લિ. એ મિલકતનો સમૂહ ધરાવે છે. (જેમાં x અને y પ્લાન્ટ ધરાવે છે) જેનો ઘસારાનો દર 15% છે. 1 લી એપ્રિલ, 2020 ના રોજ મિલકતની ઘસારા બાદ બાકી ₹ 20,80,000 હતી. જ્યારે સંયોજનની યોજના હેઠળ 7મી જુલાઈ, 2020 ના રોજ A લિ. દ્વારા B લિ. ને મિલકતનો સમૂહ ₹ 61,40,000 ફેરબદલી/તબદીલ કરી છે. નીચેના કિસ્સામાં કરવેરાની અસર દર્શાવવા.

- (1) જો A લિ. એ B લિ. (ભારતીય કંપની) ને સમાવી લે છે અને સંયોજનની પદ્ધતિએ મિલકતનો સમૂહ A દ્વારા B ને ફેરબદલી કરવામાં આવે તો. (B લિ. પાસે મિલકતનો કોઈ માલિકી હક્કો નથી.)
- (2) ધારો કે B લિ. એ વિદેશી કંપની છે. તમારા જવાબમાં શું ફરક પડે ?

જવાબ : ઘસારાની ગણતરી :

(1) 1-4-2020 ના રોજ મિલકતની બાકી	20,80,000
(2) ઘસારાનો દર 15%	3,12,000

કુલ ઘસારો 3,12,000	
<p style="text-align: center;">A લિ. ના ચોપડે ઘસારો 1-4-2020 થી 6-7-2020 સુધી 97 દિવસો</p> $\left(3,12,000 \times \frac{97}{365} \right) =$ <p style="text-align: center;">₹ 82,915 છે. ₹ 82,915</p>	<p style="text-align: center;">B લિ. ના ચોપડે ઘસારો 7-7-2020 થી 31-3-2021 સુધી 268 દિવસો</p> $\left(3,12,000 \times \frac{268}{365} \right) =$ <p style="text-align: center;">₹ 2,29,085 છે. ₹ 2,29,085</p>

નોંધ :

પ્રથમ કિસ્સામાં - જો B લિ. એ ભારતીય કંપની હોય અને તેની પાસે પોતાની માલિકીની કોઈ મિલકત નથી.

- સંયોજનના કિસ્સામાં મિલકતની ફેરબદલી (કલમ-47) મુજબ ફેરબદલીની વ્યાખ્યામાં સમાવેશ થતો નથી. (જો ભારતીય કંપની હોય) તેમજ A લિ. નો ચોપડે ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો જે કરપાત્ર નથી.
- A લિ. ના ચોપડે માન્ય ઘસારો ₹ 82,915
- B લિ. ના ચોપડે માન્ય ઘસારો ₹ 2,29,085
- X અને Y પ્લાન્ટ B લિ. ના ચોપડે (1-4-2021) (20,80,000 – 2,29,085) = ₹ 18,50,915

બીજા કિસ્સામાં - જો B કંપનીએ વિદેશી કંપની હોય.

- જો ફેરબદલી થતી કંપનીએ વિદેશી કંપની હોય તો તે સંયોજન નથી.
- A લિ. ના ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો - (કરપાત્ર મૂડી નફો) ₹ 61,40,000 – 20,80,000 = ₹ 40,60,000
- A લિ. થી B લિ. નો માન્ય ઘસારો જે પ્રથમ કિસ્સામાં છે.
- 1-4-2021 ના રોજ પ્લાન્ટ X અને Y B લિ. ના ચોપડે ₹ 61,40,000 – 2,29,085 (ઘસારો) = ₹ 59,10,915

ઉદાહરણ-22

નીચેની માહિતી પરથી ડિમર્જર વઘટન (કંપનીકરણ) પામતી કંપની (D-કંપની)નાં શેરહોલ્ડરો દ્વારા શેર બહાર પાડેલ શેરનું મૂલ્ય શોધો.

D કંપનીનું પાકું સરવૈયું

વિગત	Unit-1	Unit-2	મુખ્ય ઓફિસ	કુલ (₹)
મિલકતો	15,00,000	20,00,000	3,00,000	38,00,000
કાયમી મિલકતો (ઘસારા બાદ)				
ચાલુ મિલકતો	7,00,000	8,00,000	2,00,000	17,00,000
કુલ	22,00,000	28,00,000	5,00,000	55,00,000
કુલ દેવા				
શેર મૂડી ₹ 10 નો એક 2,50,000	—	—	25,00,000	25,00,000
માન્ય અનામત	—	—	10,00,000	10,00,000
લોન	3,00,000	6,00,000	3,00,000	12,00,000
ચાલુ દેવા	2,00,000	4,00,000	2,00,000	8,00,000
કુલ	5,00,000	10,00,000	40,00,000	55,00,000

ઉપરાંત, ઉપરોક્ત માહિતી પરથી ડિમર્જર થતી કંપનીના શેરહોલ્ડરોને ફાળવેલ શેરનાં મૂલ્ય શોધો. (જે દરેક ₹ 10 ના એક એવા 100 શેર ધરાવતા હોય તો) ધારો કે યુનિટ-1 ડિમર્જર થઈ હોય તો શેરનું મૂલ્ય શોધો.

જવાબ :

યુનિટ-1 ની મિલકતો 22,00,000

બાદ : 1 યુનિટ-1 ના દેવા 5,00,000

2. સામાન્ય પ્રમાણસર જવાબદારી

$$\left(\frac{\text{સામાન્ય જવાબદારી} \times \text{ફેરબદલી મિલકતની ચોપડે મૂલ્ય}}{\text{કુલ મિલકતનું મૂલ્ય}} \right)$$

$$\left(\frac{5,00,000 \times 22,00,000}{55,00,000} \right) \quad 2,00,000$$

વિઘટન (મર્જર) થતી કંપનીના બહાર પાડેલ શેરનું મૂલ્ય 15,00,000

ડિમર્જર (વિઘટન) થતી કંપનીના શેર હોલ્ડરોને ફાળવેલ શેરનું મૂલ્ય (દરેક ₹ 10 નો

$$\text{એક 100 શેર}) = \frac{15,00,000 \times 100}{25,00,000} = 600 \text{ શેર}$$

ઉદાહરણ-23

કંપની દ્વારા પોતાના એક ધંધાકીય એકમનું ડિમર્જર (કંપનીકરણ) તા. 1-4-2020 ના રોજ કર્યું તે દિવસે હસ્તાંતર કરેલ મિલકતોનું ચોપડે મૂલ્ય ₹ 10 કરોડ હતું. X કંપનીમાંથી કંપનીકરણનાં લીધે નવી કંપની X1 ની રચના થઈ X કંપનીની કંપનીકરણ તરત પહેલાની ભરપાઈ મૂડી ₹ 90 કરોડ અને અનામતો અને વધારો ₹ 70 કરોડ હતો. Mr. Y કંપનીનાં 12,000 શેર ધરાવે છે. જે તેમણે 30 લાખમાં ધારણ કર્યાં છે.

આ શેર તેમણે 31-1-2019 ના રોજ ખરીદ્યા હતા.

- (1) Mr. Y માટેનો મૂડી મિલકત ધારણ કર્યાનો સમયગાળો કેટલો હશે ?
- (2) Mr. Y ને X1 કંપનીમાં ધારણ કરેલ શેરની પ્રાપ્તિની પડતર કેટલી હશે ?

જવાબ :

- (1) X કંપનીમાં શેરની પ્રાપ્તિ પડતર =

કંપનીકરણ કરતી કંપનીનો ધારણ કરેલ શેરની પડતર ×

કંપનીકરણના કારણે હસ્તાંતરણ કરેલ મિલકતોનું ચોખ્ખું ચોપડે મૂલ્ય

કંપનીકરણ પહેલા કંપનીકરણ કરતી કંપનીની ચોખ્ખી મિલકતો

$$\left(\frac{30,00,000 \times 40,00,00,000}{160,00,00,000} \right) = 7.50 \text{ લાખ}$$

- (2) મૂડી મિલકત ધારણ કર્યાનો સમયગાળો : Mr. Y દ્વારા આ શેર X કંપનીમાં 31-1-2019 ના રોજ ધારણ કર્યાં છે. જ્યારે X1 કંપનીમાં તેમને શેર તા. 1-4-2020 ના રોજ મળેલ છે. અહીં Mr. Y માટે X1 કંપનીનો શેરનો સમયગાળો 14 માસ ગણાશે. હવે જો Mr. Y દ્વારા આ શેરનો વેચાણ અંગે નિર્ણય લેવો હોય એટલે કર આયોજન અંગે વિચારણા કરવી હોય તો ઉપર મુજબની પડતર અને સમયગાળો ધ્યાનમાં રાખવો પડે.

4.7 રોકાણ અથવા વિનિવેશ (ડિસઈન્વેસ્ટમેન્ટ)

રોકાણ એ ધંધાના વિસ્તરણ માટેની અથવા ધંધામાં મિલકતો ખરીદવા માટેની પ્રક્રિયા છે. સામાન્ય રીતે ધંધામાં નિર્ણય ઘડતર વખતે કંપનીઓ મોટા પ્રોજેક્ટમાં રોકાણ કરતી વખતે મૂડી બજેટની વિવિધ ટેકનિકનો ઉપયોગ કરતી હોય છે. કોર્પોરેટના સંદર્ભમાં રોકાણ પ્રક્રિયા એટલે મિલકત ખરીદવાની પ્રક્રિયા. જ્યારે વિનિવેશની પ્રક્રિયા એટલે મિલકત વેચવાની પ્રક્રિયા. રોકાણની વિરુદ્ધનું એટલે બિન-રોકાણ કે જેને રોકાણ મુક્ત કરવું એ રીતે પણ વિનિવેશને ઓળખી શકાય.

આજ બાબતની સરખામણી નાણાંકીય અથવા સામાજિક ધ્યેય સાથે કરવામાં આવે છે. કંપનીની વ્યૂહરચનામાં પરિવર્તન એ પણ બિન-રોકાણનો એક ભાગ છે.

દા.ત. જ્યારે X પેઢી એવું જાહેર કરે છે કે કોઈ ચોક્કસ ગૌણ કંપનીનો મુખ્ય ધંધામાં હિસ્સો લેવા માંગે છે તેને બિન-રોકાણ કહી શકાય. નીચેની થોડી બાબતોને બિન-રોકાણના સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

અર્થ : ‘બિન રોકાણ (મૂડી વિનિવેશ) એટલે કોઈ વર્તમાન ધંધાકીય એકમ દ્વારા વેચાણ

કે જેમાં અમુક મિલકતોમાં ઘટાડો થાય છે. અથવા તો નાણાંકીય, નીતિમતા અથવા રાજકીય હેતુઓ મેળવવા.’

(1) **મુખ્ય ધંધા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા :** કેટલીકવાર કંપની કે જે કોઈ એક ઉદ્યોગમાં સારો ધંધો કરતી હોય તે અન્ય ધંધા તરફ વળે છે. કે જે પ્રકારનો ધંધો કરતાં ન હોય જેથી કંપની તેમાંથી શ્રેષ્ઠ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી શકે. પેઢી દ્વારા વિવિધ ધંધાને વેચી નાખવામાં આવે છે. કે તેના મુખ્ય ધંધા સાથે સંકળાયેલ ન હોય.

દા.ત. ઈસ્ટમેન કોડક કંપનીનો કેશ બિન-રોકાણ તરીકે લઈ શકાય.

(2) **ભંડોળની જરૂરિયાત :** જો કંપનીને ભંડોળની જરૂરિયાત હોય, તે બિન રોકામનો નિર્ણય લે છે. જેથી પેઢી માટે ભંડોળનું સર્જન થાય છે. કારણ કે કંપની તેનો ધંધો વેચી રહી છે અને બદલામાં રોકડ મેળવે છે. તરલતાનો ઉપયોગ મુખ્ય ધંધામાં રોકાણ કરવા અને દેવા ચુકવવા માટે થાય છે.

(3) **નાણાંકીય ધ્યેય :** કંપનીના સ્ત્રોત પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે તથા વધારે નફાકારકતા અને વધારે બજાર હિસ્સા માટે, કંપની પોતાનું ધંધાકીય એકમ વેચી દે છે. નાણાંકીય રીતે આગળ વધવા માટે બિન રોકાણનો નિર્ણય લેવામાં આવે છે. ઘણી વખત અન્ય પેઢી સાથે જોડાણ પહેલા મંજૂર કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારનાં બિન-રોકાણના નિર્ણયને વસ્તુ બનાવવાની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ પછીનો લાભ કહે છે. જેમાં કંપની પોતાની સંપૂર્ણ માલિકીની ગૌણ કંપનીમાં મિલકતોનું બિન-રોકાણ કરે છે.

(4) **કામગીરી :** બિન રોકાણના નિર્ણયને અસર કરતું પરિબળ એક પરિબળ એ ગણવામાં આવે છે. કે વિભાગની કામગીરી તેની ક્ષમતાના પ્રમાણ કરતાં ઓછું છે. અથવા તો કંપની નહિ નફો કે નહિ નુકસાનની સપાટીને પણ મેળવી શકવા માટે નિષ્ફળ રહે છે.

(5) **બજારની સ્થિરતા :** ઘણી વખત કંપની કોઈ ચોક્કસ વિભાગમાં સ્થિરતા જાળવી શકવા માટે તકલીફ અનુભવે છે. જે તેના મુખ્ય ધંધાને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે. આવા સંજોગોમાં કંપની પોતાના અમુક ભાગનો બિન-રોકાણમાં ઉપયોગ કરે છે અને સ્થિરતાનું સર્જન કરે છે.

(6) **પેઢીનું બજાર મૂલ્ય :** જ્યારે કંપનીની સંયુક્ત મિલકતોનું બજાર મૂલ્ય તેની વ્યક્તિગત મિલકતોના પ્રવાહી મૂલ્ય કરતાં વધુ હોય તો કંપની થોડી મિલકતોનું બિનરોકાણ કરી શકે છે. નહીં કે તેને રાખી મુકશે કંપની વેચાણ કરવા પ્રોત્સાહિત થશે અને વધારાનો લાભ મેળવશે.

4.8 મૂડી એકત્રીકરણ (ઈક્વિટી અને પસંદગી)

સામાન્ય રીતે જ્યારે મૂડી માળખાની રચના એ નાણાંકીય સંચાલનનો પ્રશ્ન છે. નાણાંકીય સંચાલનની દૃષ્ટિએ જો કંપની નાણાંકીય સંચાલનનાં સંદર્ભે અથવા દૃષ્ટિથી જોતા વ્યાજ અને ડિવિડન્ડ જે આપણે ભારિત સરેરાશ પડતર દર્શાવે છે અને જેની ગણતરીમાં જામીનગીરી બહાર પાડવાનો ખર્ચ વ્યાજ અને ડિવિડન્ડની ચણવણી અને વટાવનો આંતરિક વ્યાજ વગેરેનું પડતરમાં ગણી લેવામાં આવે છે.

આમ તો આવા રોકાણ માટે મૂડી બજેટની વર્તમાન મૂલ્ય, NI પદ્ધતિ નફાકારકતાનો આંક આંતરિક વળતર દર વગેરે પદ્ધતિનો ઉપયોગ મોટા ભાગની કંપનીઓ દ્વારા થાય છે.

કરવેરાની દૃષ્ટિએ આવકવેરા ધારા-1961ની 36(1)(6) માં જણાવેલ છે. ઉછીની મૂડી પર વ્યાજના ખર્ચને કલમ-36(1)(3) આવકવેરાના હેતુથી બાદ આપવામાં આવે છે.

મોટા ભાગે કંપનીએ નાણાંકીય લિવરેજ અને કરવેરાની દૃષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ પસંદ કરી મૂડી એકત્રીકરણના લાભ લેવાય છે.

મૂડી માળખા અંગે નિર્ણય :

દરેક ધંધા માટે ધિરાણ (Finance) એ અગત્યનું પરિબળ છે. ધિરાણ એટલે મૂડી જે પોતાની હોય અથવા ઉછીની લીધેલ હોય, જ્યારે ધંધામાં મૂડીની જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે તે અંગે કરવેરા આયોજન અંગેની જરૂરિયાત ઊભી થાય છે. મૂડીની જરૂરિયાત નીચેના ત્રણ તબક્કામાં ઊભી થાય છે.

- (1) જ્યારે નવો ધંધો શરૂ કરવામાં આવે ત્યારે
- (2) જ્યારે ધંધાનું વિસ્તરણ કરવાનું હોય ત્યારે
- (3) ધંધામાં કાર્યોમાં કાર્યશીલ મૂડીની જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે,
આ ઉપરાંત, ધંધાનાં ધિરાણ અંગે નીચે મુજબનાં નિર્ણયો સંચાલકો દ્વારા લેવામાં આવે છે.

- (1) પોતાની મૂડી ધંધામાં રોકવી.
- (2) ધંધામાં કેટલા ઉછીના નાણાં રોકવા.
- (3) ધંધામાં જૂના એકત્રિત નફાનું પુનઃ રોકાણ.

મૂડી માળખું એટલે કંપની દ્વારા લાંબાગાળાનાં ધિરાણનાં સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરવો. જેવા કે ઈક્વિટી શેર, પ્રેફ શેર અને ડિબેન્ચર કે લાંબાગાળાની લોન.

ઉદાહરણ-24

કોઈ કંપની ધંધામાં 85 લાખનું મૂડી રોકવા માંગે છે, તો નીચે મુજબ મૂડી માળખું આપેલ છે તેમાંથી કયું મૂડી માળખું કંપની માટે શ્રેષ્ઠ રહેશે ?

વિગત	A	B	C
ઈક્વિટી શેર મૂડી	70,00,000	50,00,000	40,00,000
અનામત અને વધારો	15,00,000	5,00,000	10,00,000
ડિબેન્ચર્સ	—	20,00,000	23,00,000
પ્રેફ. શેર મૂડી	—	10,00,000	12,00,000
	85,00,000	85,00,000	85,00,000

કંપનીનું મૂડી માળખું ઈષ્ટતમ હોવું જોઈએ. જેમાં મૂડી પડતર ઘટે અને માલિકોની સંપત્તિમાં વધારો થાય.

● મૂડી માળખાને અસર કરતાં પરિબળો :

- (1) ધંધાનો પ્રકારો : મૂડી માળખું ધંધાના કદ પર આધારિત છે. જેમાં ધંધાનું કદ જેટલું વિસ્તૃત હોય તેટલું મૂડી માળખાનું કદ વિશાળ હોય છે, જેટલું કદ નાનું એટલું મૂડી માળખું નાનું હોય છે.

સામાન્ય રીતે ધંધામાં વધુ જોખમ અને અમર્યાદિત આવક મેળવવી હોય તો ઈક્વિટી શેરને ધિરાણનાં સ્ત્રોત તરીકે પસંદ કરવામાં આવે છે અને જો ધંધામાં ઓછું જોખમ અને સ્થિર આવક મેળવવી હોય તો કંપનીએ ધિરાણનાં સ્ત્રોત તરીકે ઈક્વિટી શેર સાથે ડિબેન્ચર્સ અને પ્રેફ. શેરની પસંદગી કરવી જોઈએ.

- (2) ધિરાણનાં હેતુઓ : ભંડોળ જ્યારે નવી યોજનામાં લાંબા સમય માટે રોકાણ કરવાનું હોય તો ઈક્વિટી શેરમૂડી પસંદ કરવામાં આવે છે. જોકે ડિબેન્ચર્સ અને પ્રેફરન્સ શેર્સનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- (3) ધિરાણમાં સમયગાળો : સામાન્ય રીતે ધિરાણનો સમયગાળો ધિરાણનાં કદ પ્રમાણે નક્કી થાય છે :
 - (1) ખૂબ જ લાંબા સમય માટે - ઈક્વિટી શેર્સ.
 - (2) મધ્યમ ગાળા માટે - પ્રેફરન્સ શેર્સ.
 - (3) ખૂબ જ ટૂંકાગાળા સમય માટે - ડિબેન્ચર્સ.
- (4) જોખમ પરિભળ : ધંધામાં લોન અને દેવાનાં વધુ પડતાં ઉપયોગથી નાણાકીય જોખમ થાય છે. દેવાનાં ભારણથી કેટલીકવાર ધંધો પડી ભાંગે છે. શરૂઆતમાં ધંધામાં ઉછીના ભંડોળો પરનું વ્યાજ ચૂકવવું સરળ લાગે છે, પરંતુ સમય જતાં તે ધીમે ધીમે જોખમ વધે છે.
- (5) મૂડી બજારમાં વલણ : અનુકૂળ મૂડી બજારમાં ભંડોળોનો પુરવઠો વધુ જોવા મળે છે. જેમાં ધંધાકીય એકમોમાં જુદા જુદા પ્રકારની જામીનગીરી બહાર પાડી શકે છે. જેમ કે, ઈક્વિટી શેર, પ્રેફરન્સ શેર અને ડિબેન્ચર્સ. જ્યારે મૂડી બજાર નબળું કે મંદીમાં હોય ત્યારે ચોખ્ખી કમાણી કે રાખી મૂકેલી કમાણી ધિરાણનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે.
- (6) પરચુરણ ખર્ચા કે પરિભળ : સંચાલનની એટિટ્યુડ અપેક્ષિત વળતરનો દર અને અંકુશ અને કરવેરાના ખર્ચના પરિભળો ધ્યાનમાં લેવા પડે છે.
 - મૂડી માળખા નક્કી કરવા માટે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો :
 - (A) મૂડી પડતર અને કરવેરાની અસર
 - (B) બહાર પાડવાનો ખર્ચ અને કરવેરાની અસર
 - (C) કોર્પોરેટ ટેક્સના દર અને તેની અસર
 - (D) રોકાણકારના હાથમાં કરવેરાની અસર
 - (A) મૂડી પડતર અને કરવેરાની અસર :
 - (1) લોન અને ડિબેન્ચર્સ અંગે કરવેરા અસર.
 - મૂડી પડતર : લોન અને ડિબેન્ચર્સની મૂડી પડતર અને તેના પર ચૂકવવામાં આવેલ વ્યાજ.
 - આવકવેરા ધારા-1961 મુજબ વ્યાજનો અર્થ : આવકવેરા ધારા-1961 કલમ-2(28A) હેઠળ વ્યાજ એટલે ઉછીના લીધેલા નાણાં કે ભંડોળ પર ચૂકવવામાં આવતું વળતર જેમાં ડિપોઝીટ, દાવા, સર્વિસ ફી અને ઉછીનાં ભંડોળો મેળવવાના ખર્ચાઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

- વ્યાજની કરવેરાની અસર : લોન, ડિબેન્યર્સ કે દેવાં પર વ્યાજ 100% કરપાત્ર છે. ધંધાકીય એકમો દ્વારા હિસાબી પદ્ધતિનાં આધારે વ્યાજની ગણતરી કરવામાં આવે છે. જો વ્યાજ ઉપાર્જનની પદ્ધતિ મુજબ ગણવામાં આવતું હોય તો પણ વ્યાજને કપાતપાત્ર વ્યાજ ગણવામાં આવે છે, ભલે પછી ગયા વર્ષે કેમ ચૂકવ્યું ન હોય.
- કલમ-43B મુજબ વ્યાજની ઉપલબ્ધિ : કલમ-43 મુજબ વ્યાજની ગણતરી કરતી વખતે ધ્યાન રાખવાની વાત એ છે કે વ્યાજ પાછલા વર્ષ દરમિયાન વ્યાજ ચૂકવ્યું હોય કે ન હોય, પરંતુ આવકનું રિટર્ન ભર્યા પહેલા વ્યાજ ચૂકવેલું હોવું જોઈએ, કારણ કે આવકનાં રિટર્ન જોડે કંપનીએ ચૂકવેલ વ્યાજનો દસ્તાવેજ પુરાવો જોડવો પડે છે.

વ્યાજ એ જાહેર નાણાકીય સંસ્થાઓ જેવી કે IDBI, ICICI, SFC અને SIIC વગેરે પાસેથી લીધેલ લોનનું વ્યાજ અથવા શિડ્યુલ બેન્ક કો-ઓપરેટિવ બેન્ક પાસેથી ઉછીનાં ભંડોળો, લોન પર વ્યાજ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉદાહરણ-25

X લિમિટેડ ₹ 50,00,000 IDBI પાસેથી એપ્રિલ 2, 2020 ના રોજ 12% વ્યાજનાં દરે ઉછીનાં ભંડોળ મેળવ્યું છે. કંપનીએ 1 એપ્રિલ 2020 થી ₹ માર્ચ 2021 ના સમયગાળા માટે ₹ 6,00,000 વ્યાજ નવેમ્બર 15, 2021 માં વ્યાજ ચૂકવ્યું છે. કંપનીએ ઉપાર્જન (accrual) હિસાબી પદ્ધતિની હિસાબો તૈયાર કરે છે. કંપનીનાં ધંધાના ખર્ચ તરીકે વ્યાજની ચર્ચા કરો.

જવાબ : વ્યાજનો સમયગાળો : 1-7-2020 થી 31-3-2021.

વ્યાજની રકમ : ₹ 6,00,000.

લોન આપનાર સંસ્થા : IDBI.

વ્યાજની રકમ કલમ-43B મુજબ લોન પર વ્યાજની ગણતરી કરવામાં આવે છે. કલમ-43B મુજબ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ચૂકવવામાં આવે છે. તે પાછલા વર્ષ પહેલા વ્યાજની ચૂકવણી થવી જોઈએ. કંપનીએ પાછલા વર્ષ 2020-202 માટે નવેમ્બર 15, 2021 ના રોજ વ્યાજ ચૂકવવું જોઈએ.

આમ, ચૂકવેલ વ્યાજ પાછલા વર્ષ 2021-22 માટે કપાતને પાત્ર છે.

- જો વ્યાજ મૂડીકૃત કરવામાં આવતું હોય :

જ્યારે ધંધો શરૂ થાય તે પહેલાં લોન લીધી હોય તેના પરના વ્યાજ પ્રાથમિક ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવે છે, તેથી તેને પાંચ વર્ષમાં માંડી વાળવામાં આવે છે. જો લોન મિલકત ખરીદવા માટે લીધી હોય તેના પર ચૂકવેલ વ્યાજને ઘસારા ગણતરી વખતે મિલકતમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ-26

નિશીથ લિમિટેડે ખાનગી નાણાકીય કંપની પાસેથી ₹ 10,00,000 તા. 1-10-2020 ના રોજ એક મશીનરીની આયાત કરવા માટે મેળવી છે. કંપનીએ 28, ફેબ્રુઆરી 2021 નાં રોજ મશીનરી અંગે લોન મેળવી છે. કંપનીએ 1-4-2021 નાં રોજથી મશીનરીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. લોન પર વ્યાજ 14% વાર્ષિક દર છે.

- આકારણી વર્ષ-2021-22 અને 2020-21 માં વ્યાજની અસર જણાવો.

જવાબ : આકારણી વર્ષ 2015-16 માટે વ્યાજની અસર

વ્યાજનો સમય : 1-10-2020 થી 31-3-2021 - 6 માસ

$$\text{વ્યાજની રકમ} = \left(10,00,000 \times \frac{14}{100} \times \frac{6}{12} \right) = ₹ 70,000$$

વ્યાજની રકમ ₹ 70,000. ધંધા અને વ્યવસાયના આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે નહિ. કંપનીએ 2014-15 દરમિયાન મિલકતનો ઉપયોગ કર્યો છે, તેથી વ્યાજની રકમ ઘસારાના હેતુથી મિલકતમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

- આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે વ્યાજની અસર :

- મિલકતનો ઉપયોગ 1-4-2013 થી થયો હતો.
- બાકી લોનની રકમ : 10,00,000
- વ્યાજનો દર = વાર્ષિક 14%
- વ્યાજનો સમયગાળો = 14%
- વ્યાજની રકમ = 10,00,000 × 14%

$$= 1,40,000$$

આમ, વ્યાજની રકમ એ ધંધા અને વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.

(2) પોતાની માલિકીની મૂડી :

(ઈક્વિટી શેર કે પ્રેફરન્સ શેર મૂડી)

- મૂડી પડતર : અહીં માલિકીની મૂડી પર પડતર તરીકે ડિવિડન્ડ ચૂકવવામાં આવે છે. જેમાં ઈક્વિટી શેરમાં ડિવિડન્ડ દર વર્ષે સરળ રહેતું નથી, વધઘટ થયા કરે છે. જ્યારે પ્રેફરન્સ શેરમાં ડિવિડન્ડ ઉપલબ્ધ નફામાંથી સ્થિર દરે ચૂકવવું પડે છે.
- ડિવિડન્ડ : ‘ડિવિડન્ડ એટલે ઈક્વિટી શેરહોલ્ડર કે પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડરને તેમના શેર પર ચૂકવવામાં આવતું વાર્ષિક વળતર.’

- ડિવિડન્ડની અસર :

(A) જો ધંધાકીય ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવે. સામાન્ય રીતે ડિવિડન્ડ એ ધંધાકીય ખર્ચ તરીકે કપાતને પાત્ર નથી. તે કરબાદ નફામાંથી જ ચૂકવવામાં આવે છે.

(B) કલમ-115-O મુજબ ડિવિડન્ડની ચૂકવણી :

કંપની કલમ-115-O મુજબ નક્કી કરાયેલ દર મુજબ ડિવિડન્ડ ચૂકવે છે કંપનીએ ચૂકવેલ ડિવિડન્ડ નીચે મુજબના સમયગાળા માટે હોવું જોઈએ.

(1) 1-6-97 થી 31-3-2002 પછી

(2) 1-4-2003 કે ત્યાર પછી

(B) બહાર પાડવાનો ખર્ચ અને કરવેરાની અસર : બહાર પાડવાના ખર્ચમાં પ્રમોશનલ માલસામાનની પ્રિન્ટિંગ, એપ્લિકેશન ફોર્મ, દલાલનો બાંહેધરી કમિશન, બેન્કર

અને જાહેરાતનો ખર્ચ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. બહાર પાડવાનો ખર્ચ એ મૂડીની પ્રાપ્ત સાધનો સાથે સંબંધિત હોય તો તેને મૂડી માળખામાં સમાવવામાં આવે છે.

- કરવેરાની અસર : ભારતીય કંપની અથવા અન્ય રહીશ બિન-કોર્પોરેટ કરદાતાએ કલમ-35D મુજબ પ્રાથમિક ખર્ચ તરીકે ગણવામાં આવે છે. જોકે, વધુમાં વધુ માન્ય રકમનો ખર્ચ એ રોકાયેલ મૂડી અને યોજનાની પડતર 5% ખર્ચ ગણવામાં આવે છે.
- કપાતની રકમ : માન્ય રકમને 1/5 ભાગ 5 આકારણી વર્ષ માંડી વાળવામાં આવે છે.

(C) કોર્પોરેટ ટેક્સનો દર અને તેની અસર :

- (1) દેવાનાં કિસ્સામાં : દેવા પર વ્યાજનો 100% કરવેરા કપાતને પાત્ર છે, તેથી દેવાની પડતર ઘટે છે. જો કોર્પોરેટ ટેક્સ રેટ નીચો હોય તો દેવાની પડતર વધતી નથી.
- (2) ઈક્વિટી શેર મૂડીના કિસ્સામાં : શેર પર ચૂકવેલ ડિવિડન્ડ પર વધુ લાભ ઉપલબ્ધ નથી.

રોકાણકારના હાથમાં કરવેરાની અસર :

- (1) જો રોકાણકાર એ ધિરનાર કે લોન આપનાર હોય તો, એટલે કે રોકાણકાર એ ડિબેન્યર હોલ્ડર હોય કે લોન આપનાર હોય તો તેને મેળવેલ વ્યાજ નીચેની શરતોમાં કરપાત્ર ગણાય છે.
 - (1) જો ડિબેન્યર હોલ્ડર હોય તો તેણે મેળવેલ વ્યાજ એ અન્ય સાધનની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે.
 - (2) અન્ય વ્યાજ - ધંધા માટે લોન આપનારને વ્યાજ મળે તો તેના પર વ્યાજ કરપાત્ર ગણાય છે.
- (2) જો રોકાણકાર એ શેર હોલ્ડર હોય તો ઈક્વિટી શેર હોલ્ડર કે પ્રેફરન્સ શેર હોલ્ડરને ડિવિડન્ડ મળતું હોય તો તે 2003-04 ના વર્ષથી કરમુક્ત આવક તરીકે ગણવામાં આવ્યું છે.

ઉદાહરણ-27

M.S. લિમિટેડ એક જૂની કંપની છે અને તેના વિસ્તરણ માટે મૂડીની જરૂરી છે. તેની પાસે બે વિકલ્પો છે.

- (A) ઈક્વિટી શેર મૂડી ₹ 40,00,000 અને 15% નાં દરે 20,00,000 ની લોન મેળવવી.
- (B) ઈક્વિટી શેર મૂડી ₹ 20,00,000 અને 15% નાં દરે 40,00,000 ની લોન મેળવવી.

કંપનીનો અપેક્ષિત વળતર દર 22% અને છેલ્લા 7 વર્ષથી 20% ડિવિડન્ડ વહેંચે છે. જ્યારે કરવેરાનો 30% + સરચાર્જ 5% + એજ્યુકેશન ચાર્જ (આરોગ્ય સાથે) 1%. જો 1 કરોડ વધુ આવક હોય તો 5% સરચાર્જ વસૂલવામાં આવે છે. કંપનીએ કયો વિકલ્પ સ્વીકારવો જોઈએ ?

જવાબ :

વિગત	જો 40 લાખ ઈક્વિટી બહાર પાડે તો	જો 20 લાખ ઈક્વિટી બહાર પાડે તો
	વિકલ્પ-A	વિકલ્પ-B
વ્યાજ અને કરવેરા પહેલા નફો (60,00,000 નાં 22%)	13,20,000	13,20,000
બાદ : લોન પર વ્યાજ		
(A) 20,00,000 × 15%	3,00,000	—
(B) 40,00,000 × 15%	—	6,00,000
	10,20,000	7,20,000
બાદ : * કરવેરાની જવાબદારી	3,15,180	2,22,480
કરબાદ નફો	7,04,820	4,97,520
રોકાયેલી મૂડી પર વળતર દર	$\frac{7,04,820}{40,00,000} \times 100$	$\frac{4,97,520}{20,00,000} \times 100$
	17.62%	24.88%
જરૂરી ગણતરી :		
કરપાત્ર આવક	10,20,000	7,20,000
કરવેરા 30%	3,06,000	2,16,000
+ સરચાર્જ	Nil	Nil
	3,06,000	2,16,000
શિક્ષણ અને આરોગ્ય ઉપકર અને 4%	12,20	8,640
કરવેરા જવાબદારી	3,18,240	2,24,000

નોંધ : કંપનીએ વિકલ્પ-B પસંદ કરવો જોઈએ, કારણ કે રોકાયેલી મૂડી પર વળતર વધુ મળે છે અને કરવેરાની જવાબદારી ઓછી છે.

ઉદાહરણ-28

X લિ. અને Y લિ.ની ચોખ્ખી કામગીરી આવક 60,00,000 છે. કંપની Y એ 11% ના દરે 28,00,000 લોન મેળવે છે, જ્યારે X કંપની બધું જ ભંડોળ ઈક્વિટી શેર દ્વારા મેળવે છે. બંને કંપનીનો કરવેરા દર 32.445% છે. બંને કંપનીમાંથી ઈક્વિટી અને શેર હોલ્ડરો માટે આવક કેટલી થશે ?

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જવાબ :

વિગત	કંપની-X	કંપની-Y
ચોખ્ખી કામગીરી આવક	60,00,000	60,00,000
બાદ : લોન પર વ્યાજ (28,00,000 × 11%)	-	3,08,000
કર પહેલા નફો	60,00,000	56,94,000
બાદ : કર જવાબદારી (32.445)	19,46,700	18,47,418
કર બાદ નફો	40,53,300	38,46,582
ઈક્વિટી હોલ્ડર માટે કમાણી	40,53,300	38,46,582

ઉદાહરણ-29

સિલ્વર લિમિટેડ ₹ 20 લાખનું ઈન્ડસ્ટ્રિયલ ઈક્વિપમેન્ટ લાવવા માંગે છે. તેમનાં વિકલ્પો નીચે મુજબ છે :

(A) આ મિલકત ખરીદવા માટે 14% ના વાર્ષિક દરે ₹ 20 લાખની લોન લેવી પડે જે 5 સરખા હપતામાં પરત કરવી પડે.

(B) દર વર્ષે ₹ 5,00,000 ભાડેથી આ મિલકત ભાડા પેટે લેવી પડે.

● વધારાની માહિતી :

(1) કંપનીનો કરવેરાનો દર 30% (સરચાર્જ અને એજ્યુકેશન સેસ અવગણો)

(2) ઘસારાનો સૌમાન્ય દર 15% ધારો અને મિલકત (ઈક્વિપમેન્ટ)ની મૂળ પડતર પર પ્રથમ વર્ષે 20% વધારાનો ઘસારો ગણાશે.

(3) કંપનીએ મૂડી બજેટિંગના વટાવનો દર 13% ની દરખાસ્ત મૂકવામાં આવી.

(4) વર્તમાન મૂલ્ય ₹ 1 = 13%

વર્ષ	1	2	3	4	5
વટાવ પરિબળ	0.885	0.783	0.693	0.613	0.543

(5) મિલકતનાં અંદાજિત આયુષ્ય 5 વર્ષના અંતે કોઈ ભંગાર ઊપજ નથી.

ટેક્સ કન્સલ્ટન્ટ તરીકે કયો વિકલ્પ પસંદ કરવો જોઈએ ?

વિકલ્પ-I (ઉછીના નાણાં લઈ પોતાનું ખરીદવું)

જવાબ :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
વર્ષ	મૂડી પરત	ચૂકવેલ વ્યાજ	કુલ જાવક રોકડ પ્રવાહ (2+3)	ઘસારો	વ્યાજ ઘસારો (3+5)	કરવેરા બચત	કર બાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વટાવ મૂલ્ય પરિબળ	વર્તમાન મૂલ્ય
1	4,00,000	2,80,000	6,80,000	7,00,000	9,80,000	2,94,000	3,86,000	0.885	3,41,610
2	4,00,000	2,24,000	6,24,000	1,95,000	4,19,000	1,25,700	4,98,300	0.783	3,90,169
3	4,00,000	1,68,000	5,68,000	1,65,750	3,33,750	1,00,125	4,67,875	0.693	3,24,237
4	4,00,000	1,12,000	5,12,000	1,40,888	2,52,888	75,866	4,36,134	0.613	2,67,350
5	4,00,000	56,000	4,56,000	1,19,754	1,75,754	52,726	4,63,274	0.543	2,18,978

કુલ કર બાદ જાવક રોકડ : 15,42,344

નોંધ : (1) કુલ ઘસારો =

સામાન્ય ઘસારો =

$$(20,00,000 \times 15\%) = 3,00,000$$

+ વધારાનો ઘસારો =

$$(20,00,000 \times 20\%) = 4,00,000$$

$$7,00,000$$

મહત્વની બાબત એ છે કે વધારાનો ઘસારો પ્રથમ વર્ષે લાગુ પડે છે, જે ખરેખર મિલકતનાં 20% લેખે ગણ્યો છે. અહીં, જો મિલકત 180 દિવસથી વધુ વધુ દિવસ માટે ઉપયોગી થાય ત્યારે તેના પર 20% ના દરે ઘસારો લાગુ પડશે.

(2) વ્યાજની ગણતરી :

$$20,00,000 \times 14\% = 2,80,000$$

$$16,00,000 \times 14\% = 2,24,000$$

$$12,00,000 \times 14\% = 1,68,000$$

$$8,00,000 \times 14\% = 1,12,000$$

$$4,00,000 \times 14\% = 56,000$$

વિકલ્પ-II (ભાડે રાખવું)

વર્ષ	ભાડાની રકમ	કરમાં બચત 30%	કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળ	વર્તમાન મૂલ્ય
1	5,00,000	1,50,000	3,50,000	0.885	3,09,750
2	5,00,000	1,50,000	3,50,000	0.783	2,74,050
3	5,00,000	1,50,000	3,50,000	0.693	2,42,550
4	5,00,000	1,50,000	3,50,000	0.613	2,14,550
5	5,00,000	1,50,000	3,50,000	0.543	1,90,950
કુલ કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહનું વર્તમાન મૂલ્ય					12,30,950

જવાબ :

જાવક રોકડ પ્રવાહના આધારે બીજા વિકલ્પમાં પ્રથમ વિકલ્પ કરતાં રોકડ જાવક પ્રવાહ ઓછો છે. તેથી બીજો વિકલ્પ પસંદ કરવો જોઈએ.

ઉદાહરણ-30

એક રોકાણ યોજનાની માહિતી નીચે મુજબ આપવામાં આવી છે.

વિગત	વિકલ્પ-A	વિકલ્પ-B	વિકલ્પ-C
(1) ઈક્વિટી શેર મૂડી	1 કરોડ	40 લાખ	20 લાખ
(2) 10% ના ડિબેન્ચર	-	40 લાખ	30 લાખ
(3) 12% ની નાણાંકીય સંસ્થાની લોન	-	20 લાખ	50 લાખ
કુલ	1 કરોડ	1 કરોડ	1 કરોડ

અપેક્ષિત રોકાયેલી મૂડી પર વળતર દર 25% છે. કરવેરા પહેલાનો આપણા કંપનીના જેવો ધંધો કરાતી બીજી કંપનીનો ડિવિડન્ડ દર 20% છે. આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર 4% છે.

કંપનીના મતે કયો વિકલ્પ યોગ્ય ગણાશે.

જવાબ :

વિગત	વિકલ્પ-A	વિકલ્પ-B	વિકલ્પ-C
વ્યાજ અને કર પહેલાનો નફો (25% લેખે)	25,00,000	25,00,000	25,00,000
બાદ : ડિબેન્ચર વ્યાજ	-	4,00,000	3,00,000
લોન પર વ્યાજ	-	2,40,000	6,00,000
(A) કર પહેલાનો નફો	25,00,000	18,60,000	16,00,000
બાદ : કંપની વેરા 30%	7,50,000	5,58,000	4,80,000

સરચાર્જ	-	-	-
આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર 4%	30,000	22,320	19,200
(B) કુલ કરવેરા	7,80,000	5,80,370	4,99,200
(C) કરબાદ નફો (A-B)	17,20,000	12,79,680	11,00,800
(D) રોકાણ પર વળતર દર	17.275%	32.13%	55.28%

ગણતરી નીચે મુજબ છે.

$$\text{રોકાણ પર વળતરનો દર} = \frac{\text{કરબાદ નફો}}{\text{ઈ. શેર મૂડી}} \times 100$$

$$\text{વિકલ્પ-1} = \frac{17,27,500}{1,00,00,000} \times 100 = 17.275\%$$

$$\text{વિકલ્પ-2} = \frac{12,85,260}{40,00,000} \times 100 = 32.13\%$$

$$\text{વિકલ્પ-3} = \frac{11,05,600}{20,00,000} \times 100 = 55.28\%$$

વિકલ્પ C એ કંપની માટે યોગ્ય વિકલ્પ છે. કંપનીના હેતુ માટે વધુમાં વધુ વળતર આપવા માટે Option-3 એ વધુ ફાયદાકારક રહેશે.

ઉદાહરણ-31

એક કંપની ₹ 50,00,000 વિસ્તરણ યોજના અમલમાં મૂકવા માંગે છે. વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાંની કમાણી 25% લેખે અપેક્ષિત છે. નીચે મુજબ જણાવેલા ત્રણ વિકલ્પો પૈકી કયો વિકલ્પ અપનાવવો જોઈએ ? તેનું માગદર્શન આપો.

- (1) સમગ્ર ભંડોળ ઈક્વિટી શેરમૂડી દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવે.
- (2) દેવાં-ઈક્વિટી ગુણોત્તર 1:4 હોય.
- (3) દેવાં-ઈક્વિટી ગુણોત્તર 4:1 હાય.

કંપનીનો કરવેરાનો 30.90% ધારો અને ડિવિડન્ડ વહેંચણીનો દર (D.D.T.) 16.609% ધારો અને ઈક્વિટી પર વળતરનો દર શોધો.

ઉછીના નાણાં પર 15% લેખે વ્યાજ વસૂલાય છે.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જવાબ :

વિગત	A	B	C
ઈ. શેર મૂડી	50,00,000	40,00,000	10,00,000
દેવાં (ઉછીનાં)	-	10,00,00	40,00,000
કુલ રોકાણ	50,00,000	50,00,000	50,00,000
EBIT (50,00,000 × 25%)	12,50,000	12,30,000	12,50,000
બાદ : દેવાં પર વ્યાજ (15%)	-	1,50,000	6,00,000
EBT	12,50,000	11,00,000	6,50,000
બાદ : કરવેરા 30.90%	3,86,250	3,39,900	2,00,850
કર બાદ નફો (EAT)	8,63,750	7,60,100	4,49,130
બાદ : ડિવિડન્ડ પર કરવેરા	1,23,027	1,08,264	63,974
D.D.T. પછીનો નફો	7,40,723	6,51,836	3,85,176
ઈક્વિટી પર વળતર દર	$\frac{7,40,723}{50,00,000} \times 100$	$\frac{6,51,836}{40,00,000} \times 100$	$\frac{3,85,176}{10,00,000} \times 100$
	= 14.81%	= 16.30%	38.51%

ગણતરી : ડિવિડન્ડ પર કરવેરા

100

+ 16.609

116.609

DDT સહિત

116.609 – 16.609

8,63,750 (?) – 1,23,027

7,60,100 (?) – 1,08,264

4,49,150 (?) – 63,974

નોંધ : ત્રણેય વિકલ્પમાંથી સૌથી વધુ ઈક્વિટી પર વળતરનો દર મળે તેને વિકલ્પ-C છે. સૌથી વિકલ્પ-C અપનાવવો જોઈએ.

ઉદાહરણ-32

એક કંપની ₹ 1,00,00,000 ની વિસ્તરણ યોજના અમલમાં મુકવા માંગે છે. વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાની 30% લેખે અપેક્ષિત છે. નીચે મુજબ જણાવેલા ત્રણ વિકલ્પો પૈકી કયો વિકલ્પ અપનાવવો જોઈએ. અપેક્ષિત રોકાયેલી મૂડી પરનો વળતરનો દર 25% છે. શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરો 4% છે. વિકલ્પો નીચે મુજબ છે.

વિગત	વિકલ્પ-A	વિકલ્પ-B	વિકલ્પ-C
(1) ઈક્વિટી શેર મૂડી	1 કરોડ	40 લાખ	20 લાખ
(2) 10% ના ડિબેન્ચર	-	40 લાખ	30 લાખ
(3) 12% ની નાણાંકીય સંસ્થાની લોન	-	20 લાખ	50 લાખ

ઉપરોક્ત વિકલ્પો પૈકી કયો વિકલ્પ યોગ્ય ગણાશે ?

જરૂરી ગણતરી :

વિકલ્પ-2	10% ડિબેન્ચર	40,00,000	@ 10% = 4,00,000
	12% નાણાંકીય સંસ્થાની લોન	20,00,000	@ 12% = 2,40,000
વિકલ્પ-3	10% ડિબેન્ચર	30,00,000	@ 10% = 3,00,000
	12% નાણાંકીય સંસ્થાની લોન	50,00,000	@ 12% = 6,00,000

વ્યાજ અને કર પહેલાનો નફો

વિકલ્પ-1	1,00,000	×	25%	25,00,000
વિકલ્પ-2	1,00,000	×	25%	25,00,000
વિકલ્પ-3	1,00,000	×	25%	25,00,000

ઈક્વિટી પર વળતરનો દર દર્શાવતું પત્રક

વિગત	A	B	C
વ્યાજ અને કર પહેલાનો નફો	25,00,000	25,00,000	25,00,000
બાદ : ડિબેન્ચર વ્યાજ	-	4,00,000	3,00,000
લોન પર વ્યાજ	-	2,40,000	6,00,000
કર પહેલાનો નફો (EBIT)	25,00,000	18,60,000	16,00,000
બાદ : કરવેરા 30%	7,50,000	5,28,000	4,80,000
સરચાર્જ	-	-	-
શિક્ષણ અને આરોગ્ય કર 4%	30,000	22,320	19,200
કુલ કરવેરાની રકમ	7,80,000	5,80,320	4,99,200
કરબાદ નફો (PAT)	17,20,000	12,79,080	11,00,800
ઈક્વિટી પર વળતરનો દર (PAT/ઈ. શેર મૂડી)	$\left(\frac{17,20,000}{1,00,00,000}\right)$ × 100	$\left(\frac{12,79,080}{40,00,000}\right)$ × 100	$\left(\frac{11,00,800}{20,00,000}\right)$ × 100
	= 17.20%	= 31.97%	= 55.04%

નોંધ : કરવેરા આયોજનની દૃષ્ટિએ વિકલ્પ-C એ યોગ્ય વિકલ્પ છે કારણ કે ત્રણેય વિકલ્પ કરતાં વિકલ્પ-C માં કરવેરાની કુલ રકમ ઓછી છે. તેમજ વળતરનો દર પણ વધારે છે જે 55.04% છે. આમ, બધા વિકલ્પો પૈકી વિકલ્પ-C વધુ ફાયદાકારક છે.

4.9 પરિવહન કિંમત નિર્ધારણ (ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ)

સામાન્ય રીતે જ્યારે એક જ કંપનીના બે વિભાગો કે એકમો વચ્ચે પેદાશો અથવા સેવાઓની ફેરબદલી થાય ત્યારે ફેરબદલી કિંમતનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. દા.ત. X કંપની (મુખ્ય કું.) જે તેની ગૌણ (B) કંપની દ્વારા અન્ય ગૌણ (C) કંપનીને માલ સામાનની ફેરબદલી કરે. ત્યારે ફેરબદલી કિંમતનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. આમ મુખ્ય કંપની (A) છે. તે પોતાની ગૌણ કંપની (B) ને વહીવટ અને સંચાલકીય સેવાઓ માટે અદૃશ્ય અધિકારીની રોયલ્ટી જેવી બાબતો અંગે રકમ કે ખર્ચ ફાળવે તેનો સમાવેશ ફેરબદલી કિંમતમાં થાય છે.

આમ સારાંશ એટલો છે. એક જ કંપનીના બે એકમો કે બે ભાગો દ્વારા બજારમાંથી પેદાશ કે સેવાની ખરીદી કરવાના બદલે એકબીજા પાસેથી ખરીદ-વેચાણની પ્રક્રિયા કરે છે. એટલે કે બજારની ખરીદ-વેચાણ કિંમતની અવેજી તરીકે ફેરબદલી કિંમતને ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે. એટલે એક કંપની માટે એક એકમ ઉપજ બને છે. આમ જોઈએ તો વર્તમાન હરિફાઈ યુક્ત ધંધાકીય વાતાવરણમાં ફેરબદલી કિંમત એ રાષ્ટ્રીય કક્ષા સુધી મર્યાદિત નથી. પરંતુ આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ પણ તેટલું જ મહત્ત્વ ધરાવે છે. તેથી તે અંગે OECD દ્વારા વિવિધ નિયમો અને અહેવાલો પ્રગટ કરેલા છે.

દા.ત. અમેરિકામાં આવેલ 'અ' કંપનીની ભારતમાં 'બ' ગૌણ કંપની આવેલ છે. તેમજ ઈંગ્લેન્ડમાં 'ક' ગૌણ કંપની આવેલ છે. આમ ત્રણેય સાહસો વચ્ચે થતા વ્યવહારો પસંદગી કિંમત પ્રમાણે હોઈ શકે.

ભારતની 'બ' કંપની પોતાની શાસક કંપનીને ઈંગ્લેન્ડની 'ક' કંપનીને કોઈ વસ્તુ વેચે જે સંબંધિત સાહસ ન હોય (જે 'ક' કંપનીને આ ત્રણેય 'અ', 'બ' અને 'ક' સાથે કોઈપણ પ્રકારનો સંબંધ ન હોય જે ભારત બહાર પણ હોઈ શકે. ભારતમાં પણ હોઈ શકે અને તેમની સાથેની વેચાણ કિંમત જુદો હોય જે ખુલ્લા બજાર આધારિત (Market Price) હોઈ શકે.

ઉદાહરણ થોડું વ્યવહારે રીતે જોઈએ તો ભારતની 'બ' કંપની એક પેદાશ/સેવા 'અ' અને 'ક' કંપનીને 100 US \$ (ડોલર)માં વેચે અને તેજ પેદાશ કે સેવા 5 કંપની 140 US \$ માં વેચે જે અન્ય તમામ ગ્રાહકો ('અ' અને 'ક' સિવાયનાં) ને પણ 140 US \$ માં વેચે છે. 100 US \$ ની કિંમત પસંદગી કહેવાય અને 140 US \$ બજાર કિંમત કહેવાય.

આમ આવકવેરા ધારામાં આ પ્રકારના કિંમત ભેદભાવ અંગે સ્વીકૃતિ આપવામાં આવેલ નથી. આ પરિસ્થિતિમાં 100 US \$ માં વેચેલ પેદાશ/વસ્તુ પર આવકવેરો સરકારને ઓછો મળશે. આમ ઉપર મુજબ 'અ' અને 'ક' કંપનીઓ સંબંધિત સાહસો ગણાય અને તેમના વચ્ચે થતા વ્યવહારોની કિંમત હોય તેને ફેરબદલી કિંમત કહેવાય.

OECD ના મતે :

- 'ધંધાકીય એકમ પોતાના સંબંધિત સાહસો વચ્ચે જે કિંમતે ભૌતિક વસ્તુઓ અથવા અદૃશ્ય સંપત્તિ અથવા સેવાઓ પૂરી પાડે તે કિંમત.'
- 'ફેરબદલી કિંમત એટલે બે સંબંધિત પક્ષકારો વચ્ચે ફેરબદલ વસ્તુઓ અથવા સેવાઓનું મૂલ્ય'.
- ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ ધારાની કલમ-92 કોને લાગુ પડે ?

સામાન્ય રીતે ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ અંગે જોગવાઈ અંગેની નીચેની શરતોનું પાલન થાય તો કરદાતાને / વ્યવહારોને લાગુ પડે છે.

શરતો

- (A) બે અથવા બે કરતા વધુ સંબંધિત સાહસો વચ્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહાર થયેલ હોવો જોઈએ.
- (B) આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહાર માટે સંબંધિત સાહસોમાંથી એક પક્ષકાર બિન રહીશ હોવો જોઈએ.
- (C) ઉપરોક્ત મુજબ આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારો નીચેના કોઈપણ સ્વરૂપે હોઈ શકે :
- અદૃશ્ય-દૃશ્ય મિલકતોની ખરીદી-વેચાણ અથવા ભાડાપટ્ટા અંગેનો વ્યવહાર
 - નાણાં ધીરવા અથવા ઉછીના લેવા માટે
 - સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે
 - એવા અન્ય વ્યવહારો જેવા કે નફો, આવક (ઉપજ), નુકસાન અથવા મિલકતો જે આ ધંધાકીય એકમોની હોય.
 - નીચેના સંજોગોમાં પણ જવા સંબંધિત પક્ષકારો સંમત થયા હોય તો ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ લાગુ પડે છે.
 - પડતર અથવા ખર્ચાઓમાં હિસ્સો.
 - એક અથવા એક કરતા વધુ સંબંધિત સાહસોને થયેલ લાભ, આપેલ સેવાઓ કે સગવડ અને કોઈપણ પ્રકારના ખર્ચ કે પડતરમાં ફાળાનો સમાવેશ થાય છે.

ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણની પદ્ધતિઓ :

- (1) **તુલનાત્મક બિન અંકુશિત કિંમત પદ્ધતિ :** જો વ્યવહારમાં આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ શક્ય હોય તો આ સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત નક્કી કરવાની સમગ્રલક્ષી પદ્ધતિ ગણાય. OECD ના મતે - ‘આ પદ્ધતિ વિશ્વસનીય પદ્ધતિ ગણાય છે. જ્યારે સ્વતંત્ર સાહસોને જે રીતે વસ્તુનું વેચાણ કરવામાં આવેલ હોય તે જ રીતે સંબંધિત સાહસોને કરેલ હોય.’
- (2) **પુનઃ વેચાણ કિંમત પદ્ધતિ :** આ પ્રાપ્ત કરેલ વસ્તુઓ અથવા સેવાઓને જે વેચાણ કિંમત ખરીદા બાદ જે કિંમત વેચવામાં આવે તેને પુનઃ વેચાણ કિંમત કહેવાય. આમ પુનઃ વેચાણ કિંમતમાંથી છૂટક વેપારી/વિતરકનો નફો બાદ કરવામાં આવે છે. જો કરાર આધારિત જવાબદારી હોય તો તે પણ બાદ કરવામાં આવે છે. આ રકમો બાદ કર્યા પછી રકમને સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત કહેવાય.
- (3) **પડતરવતા પદ્ધતિ :** આ પદ્ધતિ અંકુશિત વ્યવહાર હેઠળ સાહસ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ અંગે જે સંબંધિત સાહસને પડતર ઉદ્ભવેલ હોય તે ધ્યાનમાં લેવાય છે. પડતરવતા પદ્ધતિમાં પડતરમાં નફાની નિર્ધારિત ટકાવારી ઉમેરીને વેચાણ કિંમત નક્કી કરવામાં આવે છે.
- (4) **નફાની ફાળવણી પદ્ધતિ :** સામાન્ય રીતે આ પદ્ધતિનો ખાસ કરીને વિશિષ્ટ પ્રકારની અદૃશ્ય મિલકતો પૂરી પાડવા તેમજ એવી મિલકત જેના માટે વિવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારો કરવાના થાય. ટૂંકમાં અદૃશ્ય મિલકત અથવા વિવિધ વ્યવહારો માટેની વસ્તુ કે સેવા માટે એક કરતાં વધુ સંબંધિત સાહસો જોડાયેલા હોય છે. આ પદ્ધતિમાં સંયુક્ત સાહસોનો નફો ગણવા પડતરમાં નીચેના આધારો ધ્યાનમાં લેવાય છે.

- (1) જે તે સાહસ દ્વારા કરવામાં આવેલ કામગીરી
- (2) રોકાયેલ મિલકતો
- (3) ધારેલ જોખમ
- (4) વિશ્વસનીય બાહ્ય બજાર માહિતી

● **બેવડા કર અંગેની રાહતો (કલમ-30 અને 91)**

જો કોઈ વ્યક્તિએ તેને ભારતમાં તેમજ પરદેશમાં મળેલી કે ઉપજેલી બધી આવકો ભારતીય આવકવેરાના કાયદા અનુસાર કરપાત્ર ગણવામાં આવે છે. તેથી જો એસેસીએ તેની પરદેશની આવક ઉપર પરદેશમાં આવકવેરો ભર્યો હોય તો, તેની આવક પર નક્કી થતાં ભારતીય આવકવેરામાંથી તેને કલમ-90 અને 91ની જોગવાઈ અનુસાર 'બેવડા કર અંગેની રાહત' મળી શકે છે. આ અંગે નીચે મુજબ બે જોગવાઈઓ છે.

● **કલમ-90**

ભારત સરકાર દ્વારા અન્ય દેશોની અસર સાથે 'બેવડા કર અંગેની રાહત' સંબંધી કરાર કે સમજૂતી કરવામાં આવ્યા હોય, તો સંજોગોમાં નક્કી કરેલ રાહતો અનુસાર રાહત આપવાની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

● **કલમ-91**

ભારત અને અન્ય દેશની સરકાર સાથે 'બેવડા કર અંગેની રાહત' સંબંધી કોઈ કરાર કે જોગવાઈ અમલમાં ન હોય તો, આ સંજોગોમાં, જે આવક ઉપર એસેસીઓ બેવડો કર ભરવો પડ્યો હોય તેના ઉપર, ભારત તથા અન્ય દેશ, બેમાંથી જે દેશમાં ઓછો આવકવેરો ભરવાનો થતો હોય તેવા દેશની આવકવેરાની રકમની મર્યાદામાં રાહતનો લાભ આપવામાં આવે છે.

● **બેવડા કર રાહતની પદ્ધતિઓ**

બેવડા કરવેસા રાહત સામાન્ય રીતે જે શાસક કંપની જે દેશમાં કાયદાકીય રહીશ હોય તેવા દેશમાં રાહત આપવામાં આવે છે. જેમાં રાહત મેળવવા પદ્ધતિ નીચે મુજબ છે :

1. મુલતવી રાખ્યા સિવાય શાખ માળખું.
2. મુલતવી રાખવા સહિત શાખ માળખું.
3. કરમુક્તિ.
4. ખર્ચ ચુકવેલ હોય તેના પર કર મુક્તિ.
5. રોકાણ શાખ.

1. **મુલતવી રાખ્યા સિવાય શાખ માળખું**

વતન દેશમાં કરવેરા જવાબદારી સામે શાખ માન્ય હોય તે મૂખ્ય દેશમાં માન્ય છે. ધારો કે ભારતમાં કરવેરાનો દર 35% છે. જ્યારે વિદેશી ગૌણ કંપની હોય તો મુખ્ય દેશમાં ભારતીય કંપની દ્વારા નફા પર 40% ટેક્સ ચુકવવામાં આવે છે. ભારત સરકાર એ વિદેશી કર પદ્ધતિ મુજબ કર ચુકવે છે.

મુલતવી સખ્યા સિવાય કર શાખ (tax credit) એ મુડી-નિકાસ દેશમાં આવક મેળવતા હોય તો પણ તે એક સરખા દરે ટેક્સ લેવાતો હોય તેવો દર. આ સિદ્ધાંત મુજબ નફો

વિદેશી શાખામાંથી મળતો હોય કે ગૌણ કંપનીમાંથી મળતો હોય અને શાસક કંપની સાથે કલબ હોય તો બધા જ માન્ય કરવેરાએ મુખ્ય (Host) દેશમાં શાખ માન્ય ગણાય છે. એનો અર્થ એવો થાય કે વિદેશી રોકાણ એ વતન દેશમાં કરપાત્ર ગણાય. જો કે, વ્યવહારમાં મોટા ભાગનાં દેશમાં સંયુક્તીકરણ (એકત્રીકરણ) સામાન્ય હોતું નથી. તે મુખ્ય વહીવટી મુશ્કેલીઓ/પ્રશ્નો વધારે છે. જો ખોટ થતી હોય, શાખ પદ્ધતિ ત્યારે જ કાર્ય કરશે. જ્યારે ડબલ કરવેરા રાહતમાં મુક્તિ મળી હશે.

2. મુલતવી રાખવા સહિત કર શાખ

આ કેસમાં, સ્થાનિક દેશમાં કરવેરા જ્યાં સુધી કમાણી ગૌણ કંપનીની શાસક કંપની પાસે આવે તો તે મુલતવી રાખવામાં આવે છે. શાસક કંપનીના કેસમાં દેશની સરહદમાં ગૌણ કંપની સ્થાપી હોય તો સમાન દરે કર વસુલાય છે. ગૌણ કંપનીનો નફો મુખ્ય દેશના કરવેરાના દર મુજબ કરપાત્ર ગણાય છે. વતન દેશમાં આવક પર ત્યારે કરપાત્ર ગણાય જ્યારે પ્રાપ્ત થાય.

3. કરમુક્તિ

જ્યારે મુખ્ય દેશમાં ગૌણ કંપનીનો નફો કરપાત્ર થતો હોય, વતન દેશમાંથી પ્રાપ્ત થતી આવક કરમુક્ત ગણાય. કેટલાક કિસ્સામાં મુખ્ય દેશની સરકાર ચોક્કસ વર્ષો માટે 'ટેક્સ હોલી ડે' (કરવેરા રાહત) પૂરી પાડે છે. વતન દેશમાં સામાન્ય રીતે મુખ્ય દેશ એ રિવિડન્ડની, વહેંચણી કરે તો કરપાત્ર ગણાય. આ પ્રકારની રાહતો બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓ એ એક જ ટેક્સ કાયદા મુજબ કરપાત્ર ગણાય છે. આ જોગવાઈઓ ફાન્સ અને નેધરલેન્ડમાં જોવા મળે છે.

જ્યારે વિદેશમાં કર ચુકવવામાં આવે તેને ખર્ચ તરીકે ગણવાનો હોય. તેને દેશમાંથી પ્રાપ્ત થતી આવકમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે.

4. રોકાણ શાખ

આ પદ્ધતિમાં રહીશ દેશમાંથી ઉદ્ભવતી આવકમાંથી વિદેશમાં કરેલ મુડી રોકાણ બાદ મળે છે. તેનો મુખ્ય હેતુ મૂડી-નિકાસને પ્રોત્સાહન અને કરવેરાના ભાર ઘટાડવાનો છે.

● કરવેરા અંગે હાથવગી કિંમતનો સિદ્ધાંત (Arm's length Pricing - Taxation)

કિંમત ફેરબદલી અંગે ભારતમાં આવકવેરા ધારા-1961ની જોગવાઈઓમાં કલમ-32 થી 32F હેઠળ એક જ માલિકીની બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓને લગતી કેટલીક મહત્વની જોગવાઈએ નીચે મુજબ આપવામાં આવી છે.

● કરવેરા અંગે હાથ વગી કિંમતનો સિદ્ધાંત (Arm's length Pricing - Taxation)

● કલમ-92F મુજબ 'હાથ વગી કિંમત'ની વ્યાખ્યા

હાથ વગી કિંમત એટલે એવી સૂચિત અથવા લાગુ પાડેલી કિંમત કે જ્યારે બે સુસંગત સંસ્થાઓ કે વ્યક્તિઓ બિન અંકુશિત પરિસ્થિતિમાં સોદો કે કરાર કરતી હોય.

બિન અંકુશિત સરખામણીની પદ્ધતિઓનાં સંદર્ભમાં આ પદ્ધતિ હેઠળ એવી ચીજ વસ્તુઓ કે જે ફેરબદલી કિંમત માટેની પેદાશની સાથે સરખાવી શકાય તેવી હોય અને આવી ચીજ વસ્તુઓની કિંમત નિર્ણય મુક્ત એટલે કે બિન અંકુશિત હોય તો તેવી પેદાશની કિંમતને આધાર ગણીને ફેરબદલી કિંમત નક્કી કરવામાં આવે છે. હરિફાઈ યુક્ત વાતાવરણમાં પ્રવર્તમાન

યુક્ત કિંમતનાં આધારે ફેરબદલી કિંમત નક્કી થતી હોવાથી. આ પદ્ધતિ હેઠળ શાસક કંપની પોતાની મનસુફી પ્રમાણે કરવેરા આયોજન માટે અન્ય એકેય કિંમત નક્કી કરી શકતી ન હોવાથી જે પદ્ધતિ હાથ ધરવામાં આવે છે. તેને 'હાથ વગી કિંમત પદ્ધતિ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

હાથવગી કિંમતની ગણતરી માટે આવકવેરા ધારા 1961ની જોગવાઈઓમાં કલમ-92C મુજબ નીચેની પદ્ધતિઓ અનુસાર ગણવામાં આવે છે.

1. પુનઃ વેચાણ કિંમત પદ્ધતિ

સ્પર્ધાત્મક વાતાવરણમાં હરિફાઈ યુક્ત કિંમત નક્કી થતી હોવાથી અને હાથવગી કિંમતની માહિતી પ્રાપ્ત ન હોય તો આવા સંજોગોમાં પુનઃવેચાણ પદ્ધતિ હેઠળ ટ્રાન્સફર કિંમત નક્કી કરવામાં આવે છે.

2. પડતર વત્તા કિંમત પદ્ધતિ

જે પેદાશનું બજાર ખુલ્લું ન હોય અથવા સંબંધિત માલ કે સેવા સાથે સરખામણી કરી શકાય તેવી વેચાણ કિંમત પ્રાપ્ત ન હોય તેવા સંજોગોમાં આખરી વિકલ્પ તરીકે ચોખ્ખી હિસાબી પદ્ધતિનાં આધારે પડતર વત્તા સામાન્ય રીતે કિંમત નિર્ધારણની પદ્ધતિ ધ્યાનમાં લેવાય છે. જ્યારે સરખામણી કરી શકાય એવી અંકુશિત ન હોય તેવી કિંમત પદ્ધતિ અને પુનઃવેચાણ કિંમતી પદ્ધતિ ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે પડતર વત્તા કિંમત પદ્ધતિ આખરી કિંમત નિર્ધારણ પ્રક્રિયામાં ધ્યાનમાં લેવાય છે.

આમ, શાસક કંપની પોતાની મનસુફી પ્રમાણે ફેરબદલી કિંમત નક્કી કરીને કર આયોજન કરવાની સત્તા ઉપર નિયંત્રણ આવી જાય છે.

3. નફા-વિભાજન પદ્ધતિ

આંતરિક મહેસુલી સેવા અંગે યુ.એસ.એ.ની કલમ-482 મુજબ આ પદ્ધતિ સૂચિત કરવામાં આવી છે.

બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીની ગૌણ કંપનીઓ વચ્ચે અસ્પૃશ્ય વસ્તુ કે સેવાઓના મોટા વ્યવહારો થતા હોય. આખરી પેદાશોનો આંતરસંબંધ એટલો બધો આધારિત હોય કે તેમાં વપરાયેલ ભાગોની કિંમત ચોક્કસ રીતે ગણી શકાય. તેવી પરિસ્થિતિ ન હોય ત્યારે હાથ વગી કિંમત પદ્ધતિની ગણતરી માટે નફા-વિભાજન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જેની ગણતરી નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે.

1. તૈયાર પેદાશમાં સમાવિષ્ટ કુલ ચોખ્ખા નફાનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.
2. કંપનીનો આખરી પેદાશમાં કેટલા ટકા ફાળો છે, નક્કી કરાય છે.
3. બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓમાં ફેરબદલી કિંમતમાંથી આવી પ્રમાણસર ફાળો બાદ કર્યા બાદ છેલ્લે પડતર ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.
5. સોદાની ચોખ્ખા નફાની પદ્ધતિઓ

આંતરિક મહેસુલી સેવા અંગે યુ.એસ.એ.ની કલમ-482માં આ પદ્ધતિ પણ સૂચવવામાં આવી છે. આ પદ્ધતિની ગણતરી બિન અંકુશિત સરખામણી કિંમત પદ્ધતિ અને પડતર વત્તા કિંમતનાં આધારે જ થાય છે. સોદા ચોખ્ખા નફાની પદ્ધતિમાં વેચાણ કિંમતમાંથી ચોખ્ખો નફો બાદ કરવામાં આવે છે.

ભારતીય આવકવેરા ધારા-1961માં કરવેરા આયોજનનો સંદર્ભમાં હાથ વગી કિંમત સિદ્ધાંતમાં બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓમાં નીચેની પદ્ધતિની પસંદગીને બદલી ચોક્કસ જોગવાઈઓનું પાલન થાય છે.

1. તુલના કરી શકાય તેવી અંકુશિત ન હોય તેવી કિંમત પદ્ધતિ.
2. પુનઃવેચાણ (Re-sale Price) પદ્ધતિ.
3. પડતરવત્તા (Cost Plus) પદ્ધતિ.
4. નફા વિભાજન (Profit Split) પદ્ધતિ.
5. સોદાની ચોખ્ખા નફાની પદ્ધતિ.

ભારતમાં કરવેરા ધારા-1961 મુજબ ઉપરોક્ત પદ્ધતિઓની પદ્ધતિ મુજબ નીચેના પ્રમાણ ધોરણો મુજબ પસંદ કરવામાં આવે છે. હાથ વગી કિંમત પસંદ કરવાનાં છ ધોરણો નીચે મુજબ છે :

1. કોઈ દેશનો આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારનું સ્વરૂપ અને પૃથ્થકરણ કે વર્ગીકરણ.
2. જે કંપનીઓ સાથે સંબંધ હોય તેવી કંપનીઓનાં સમૂહોનું વર્ગીકરણ.
3. પદ્ધતિ અપનાવવા જરૂરી બનતી વિગતોની પ્રાપ્તિ.
4. ગૌણ કંપની અને બાહ્ય અંકુશિત ન હોય તેવા વ્યવહારો વચ્ચે સરખામણી કરવાની સંભાવના.
5. બે મૂલ્યો (Price) માં તફાવત પડે તો હવાલો કરવા માટે જરૂર બનતી વિગતોની પ્રાપ્તિ.
6. પદ્ધતિના ઉપયોગ માટે ધ્યાનમાં લેવાની ધારણોની વિશ્વાસનીયતા.

(5) CBDT (Central Board of Direct Taxes) દ્વારા માન્ય કરવામાં આવેલ પદ્ધતિ :

CBDT ના તા. 23-5-2022 ના જાહેરનામાં નંબર 18/2012 માં નિયમ 10B દાખલ કરેલ છે. જે આકારણી વર્ષ 2012-13 થી અમલમાં છે. આ સુધારા પ્રમાણે આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારો કે ખાસ પ્રકારના સ્વદેશી વ્યવહારો માટે સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત નક્કી કરવાની એવી પદ્ધતિ જેમાં બે સંબંધિત સાહસો વચ્ચે થયેલ વ્યવહાર.

- બિન અંકુશિત વ્યવહાર જેવો વ્યવહાર હોય અથવા

- અન્ય બિનસંબંધિત સાહસો જેવા વ્યવહાર જેવો હોય જેમાં કિંમત વસૂલ કરેલ અથવા ચુકવેલ હોય અથવા વસૂલ કરી શકાઈ હોત અથવા ચુકવી શકાઈ હોત, તેને લાગુ પડતા તમામ સંજોગો અને હકીકતોને ધ્યાનમાં લઈને સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત નક્કી થયેલ થયેલી હોવી જોઈએ. આ અગાઉ જણાવેલ પાંચ પદ્ધતિઓના ઉપયોગ અંગે અનુકૂળતા ન હોય તો ઉપર દર્શાવેલ મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત નક્કી કરી શકે છે. આ વિકલ્પ હેઠળ નીચે મુજબની પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી શકાય.

(1) અધિક કમાણીની પદ્ધતિ (2) આંતરિક વળતરના દરની પદ્ધતિ (3) તુલનાત્મક ભાવ (4) વટાવેલ રોકડ પ્રવાહ પદ્ધતિ (5) અન્ય નિયમનકારી એકમો અથવા સ્ટેચ્યુટરી દ્વારા નક્કી થયેલા મૂલ્ય દા.ત. કસ્ટમ સત્તાધીશો, કંપનીધારો 2013 વગેરે.

ફેરબદલી કિંમતના લક્ષણો :

- (1) ફેરબદલી કિંમત એ વસ્તુઓ અને સેવાઓને લાગુ પડે છે.
- (2) ફેરબદલી કિંમત એ બે સાહસો વચ્ચેના વ્યવહારોને લાગુ પડે છે.
- (3) એક જ કંપનીના અંકુશ હેઠળના એક એકમમાંથી અન્ય એકમની તરફેણમાં વસ્તુઓ કે સેવાઓની તબદીલ કરવામાં આવે છે.
- (4) ફેરબદલી કિંમતના મુખ્ય અંગ તરીકે કરવેરાની જોગવાઈઓને ગણવામાં આવે છે.
- (5) ફેરબદલી કિંમત માટે ભાવ સમકક્ષતાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડે છે.
- (6) સ્વતંત્ર અને બિન સંબંધિત સાહસોને ફેરબદલી ખ્યાલ લાગુ પડતો નથી.
- (7) મુખ્ય કંપનીના જુદા જુદા એકમો એક કરતાં વધારે દેશમાં કાર્યરત હોઈ શકે.
- (8) ભારતીય આવકવેરા ધારાની કલમ-92 અને તેની પેટા કલમો આ અનુસંધાને ઉપયોગમાં લેવાય છે.
- (9) ભારતમાં ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ કાયદો નાણાં બિલ 2001 થી દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
- (10) આવકવેરા ધારામાં સમયાંતરે ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણ અંગે આવકવેરા નિયમો, પરિપત્રો અને જાહેરનામાં બહાર પાડવામાં આવેલ છે.

ઉદાહરણ-33

ભારતીય X કંપની પોતાના આર્કિટેકચર અંગે સેવાઓ પોતાની ઈંગ્લેન્ડ સ્થિત Y કું. સહિત અન્યને સેવાઓ પૂરી પાડે છે. X કંપની Y કંપની પાસે કલાક દીઠ 600 પાઉન્ડ વસૂલ કરે છે. X કંપની અન્ય Z સ્વતંત્ર કંપનીને આ સેવા 800 પાઉન્ડે પૂરી પાડે છે. Y કંપની દ્વારા તાત્કાલિક ચુકવણી કરવામાં આવે છે. જ્યારે Z સ્વતંત્ર કંપનીને 60 દિવસની શાખ આપવામાં આવે છે. X કંપનીની કલાક દીઠ પડતર 300 પાઉન્ડ છે. શાખ આપવા બદલ મહિના દીઠ ₹ 60 ખર્ચ આવે છે.

Y કંપનીની માનવ કલાક દીઠ પડતર 30% વધારે છે. તે ધારણા સાથે સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમતની ગણતરી કરો. ધારો કે X કંપની Y કંપનીને 20-00 કલાકોને સેવા આપી છે.

જવાબ :

	પાઉન્ડ
(1) X કંપનીની Y કંપની માટેની પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ પડતર X ની સ્વતંત્ર સાહસો માટેની પડતર	300
+ Y કું. માં 30% વધુ	90
	390
(2) કાચા નફાની ટકાવારી - સ્વતંત્ર સાહસની વેચાણ કિંમત	
બાદ : સ્વતંત્ર સાહસની પડતર :	800
પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ પડતર	300

શાખ ખર્ચ (નાણાકીય ખર્ચ) 120 (60 ₹ × 2 માસ)	420
પડતર પર આવકનો વધારો	380
પડતર પર નફાની ટકાવારી $\left(\frac{380}{420} \times 100\right)$	90.48%
(3) X કંપનીની Y કંપની માટેની સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત Y અંગેની પડતર	390
+ પડતર પર નફાની ટકાવારી (90.48%)	352.87
સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત	742.87

જવાબ :

X કંપની માટે Y ની પડતર 390 કલાક દીઠ છે. પણ સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત 742.87 છે. જે કલાક દીઠ 352.87 ઓછી છે. જેને ફેરબદલી કિંમત હવાલો કહેવાય. તેથી X કંપનીની આવકમાં 70,57,400 વધારે દર્શાવવા પડશે. આ અંગે હવાલાની અસર આપવાની થાય જેને ફેરબદલી કિંમત હવાલા તરીકે ધ્યાનમાં લેવાશે.

ઉદાહરણ-34

સચીન કું. લિ. ની કુલ ગ્રોસ આવક 70 લાખ છે. જે પુના ખાતેથી મળેલ છે જે 2011 થી સેઝ (SEZ) હેઠળ કાર્યરત યુનિટ છે. કંપનીના એકાઉન્ટ ઓફિસર (A.O.) દ્વારા ફેરબદલી કિંમતને અમલ કરી છે. જેમાં કુલ આવક ₹ 50 લાખ છે.

કરવેરાની દૃષ્ટિએ કરપાત્ર આવક કેટલી થશે ? અને કારણ સહિત જણાવશો.

જવાબ :

આવકવેરા ધારાની કલમ-92(C)4 મુજબ જે એકાઉન્ટ ઓફિસર દ્વારા સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમતના આધારે ફેરબદલી કિંમત ગણી છે. જેમાં એકાઉન્ટ ઓફિસર એ કલમ-10AA હેઠળની કપાત માન્ય નહીં થઈ હોય.

જો સચીન લિ. ના સંપૂર્ણ ટર્નઓવરને નિકાસ ટર્નઓવર ધારવામાં આવે તો સંપૂર્ણ નફો 70 લાખ એ કલમ-10AA હેઠળ બાદ મળી શકશે. જે મુજબ આવકની ગણતરી નીચે મુજબ થશે. (જો કોઈ એકમ 7 વર્ષથી SEZ હેઠળ સ્થાપાયેલ હોય તો જ કલમ-10AA હેઠળ 50% લેખે બાદ મળશે.)

	₹
SEZ હેઠળ યુનિટમાંથી આવક	70 લાખ
બાદ : કલમ-10AA હેઠળ કપાત (70 લાખનો 50%)	35 લાખ
ઉમેરો : એકાઉન્ટ ઓફિસર દ્વારા અમલી મુકેલ ફેરબદલી કિંમતનો આધારે આવક	50 લાખ
	85 લાખ

ઉદાહરણ-35

તિરૂપતી અમેરિકા અને બાલાજી લિમિટેડ સંબંધિત સાહસો છે. બાલાજી, તિરૂપતી પાસેથી 400 ખાસ પ્રકારના કમ્પ્યુટર ₹ 40,000 લેખે આયાત કરે છે. આ કમ્પ્યુટર દીઠ ₹ 44,000 લેખે મહાવીર સોફ્ટેકને વેચે છે. બાલાજી દ્વારા આ જ પ્રકારના કમ્પ્યુટર મહાબલી લિમિટેડ પાસેથી ખરીદીને શીતલ કંપની લિમિટેડને વેચાણ કિંમત પર 10% કાચા નફાએ વેચે છે. બાલાજી લિમિટેડ ભાડાના ₹ 800 અને કસ્ટમ ડ્યૂટીનાં ₹ 3,000 કમ્પ્યુટર દીઠ. જ્યારે તિરૂપતી પાસેથી ખરીદે છે. ત્યારે ચુકવે છે. જ્યાં મહાબલી લિમિટેડ પાસેથી ખરીદી છે. ત્યારે એકમ દીઠ ₹ 400 ભાડાના ચુકવે છે. સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત (ભાવ)ની ગણતરી કરી તેમજ બાલાજી કંપનીમાં કેટલો વધારો કરવો પડશે તે જણાવો.

જવાબ : (1) સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત :

તિરૂપતી પાસેથી ખરીદેલ કમ્પ્યુટરની પુનઃ વેચાણ કિંમત	44,000
બાદ : કાચો નફો @ 10%	4,400
	<u>39,600</u>
બાદ : ખર્ચાનો તફાવત	
(3,000 + 800 = 3,800 – 400)	3400
સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત (ખરીદ કિંમત)	<u>36,200</u>

(2) આવકમાં વધારાની ગણતરી :

તિરૂપતીને ચુકવેલ ખરીદેલ કિંમત (₹ 40,000 × 400)	80,00,000
બાદ : સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત (ખ. કિં.) (₹ 36,200 × 400)	72,40,000
# બાલાજી લિમિટેડની આવકમાં વધારો	<u>7,60,000</u>

સમજૂતી :

- (1) બાલાજી લિમિટેડ તિરૂપતી પાસેથી ખરીદેલ કમ્પ્યુટરની એકમ દીઠ ખરીદકિંમત ₹ 40,000 ચુકવવામાં આવે છે.
- (2) બાલાજીને તિરૂપતી પાસેથી ખરીદેલ કમ્પ્યુટરની એકમ દીઠ સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત ₹ 36,200 થાય છે.
- (3) બાલાજીને કમ્પ્યુટર દીઠ ₹ 3,800 (40,000 – 36,200) ની પડતર વધારેલ છે. તેથી આ વધારેલ પડતરના કારણે તેનો નફો અમાન્ય દરે ઘટ્યો હશે. ખરેખર ખરીદ કિંમત કરતાં સ્વતંત્ર સમકક્ષ ખરીદ કિંમત ઓછી છે. તેથી ₹ 7,60,000 (36,200 × 400) બાલાજીની આવક.

ઉદાહરણ-36

રમજાન કંપની ભારતીય કંપની છે અને તેના શાસક અલી કંપની રશિયામાં આવેલી છે. રમજાન કંપની દ્વારા ભારતની કચ્છી બાંધણી સાડીઓનું વેચાણ કરે છે. રમજાન કંપની

દ્વારા અન્ય કંપનીઓને પરદેશમાં પણ માલ વેચવામાં આવે છે. તે અંગેની વિગતો નીચે મુજબ છે :

વિગત	રમઝાન કું.	અન્ય કંપની
એકમ દીઠ વેચાણ કિંમત (₹માં)	1,000	1600
ફેરબદલ કરેલ એકમો	14,000	14,000
અલી કું. દ્વારા કરેલા ખર્ચા :		
વીમાના	30	
ભાડા ખર્ચના	60	
ફીટિંગ્સ અંગે	10	

ગણતરી કરો : (1) સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત

(2) રમઝાન કંપનીની વધારાની આવક

જવાબ :

સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત		₹
અન્ય કંપની પાસેથી આવક		1600
બાદ : અન્ય કું. ને જે ખર્ચ કરવાના નથી તે		
વીમાના ₹ 30		
ભાડાના ₹ 60		
ફીટિંગ્સ ₹ 10		100
સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત		1500

(2) રમઝાન કંપનીની વધારાની આવક

સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત 1,500

બાદ : ખરેખર ફેરબદલી કિંમત 1,000

એકમદીઠ વધારાની આવક 500

500 એકમો

વધારાની આવક **2,50,000**

● સ્વાધ્યાય

(A) સૈદ્ધાંતિક (લાંબા પ્રશ્નો) :

નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર વિસ્તૃત રીતે આપો :

- (1) પ્રવર્તમાન લોકડાઉનની મંદીમાં એક વસ્તુની વે.કિં. અને મહેસૂલી ખર્ચ ₹ 1,20,000 છે. ટૂંક સમયમાં અર્થતંત્ર સુધરશે તેવી અપેક્ષા છે. ધંધો અમુક સમય માટે કે કાયમ માટે બંધ કરવો જોઈએ ? કારણો સાથે જવાબ આપો.

- (2) એકીકરણ કે સંયોજનના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન સમજાવો.
- (3) મહેસૂલી ખર્ચ અને મૂડી ખર્ચ સમજાવો.
- (4) નીચેના વિકલ્પો અંગે કર આયોજન અને સંચાલકીય નિર્ણય પર અસર કરતાં પડતરનાં તત્ત્વોની યાદી બનાવો.
 - (i) બનાવવું કે ખરીદવું (ii) ખરીદવું કે ભાડા પટ્ટે લેવું (iii) જાળવવું કે ખરીદવું
 - (iv) નિકાસ કરવી કે સ્થાનિક વેચાણ કરવું (v) થોડા સમય માટે બંધ રાખવું કે કાયમી બંધ રાખવી (vi) રોકાણ કરવું કે રોકાણ પાછું ખેંચી લેવું.
- (5) વિભાગનું કંપનીકરણ (ડીમર્જર)ના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન સમજાવો.
- (6) કંપનીનું મૂડી માળખું પસંદ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા સમજાવો.
- (7) સંયોજન થતી કંપનીના શેર હોલ્ડર્સને મળતા કર લાભની જોગવાઈ સમજાવો.
- (8) ખરીદવું કે બનાવવું અંગેનો નિર્ણય કાલ્પનિક ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવો.
- (9) સંચાલકીય નિર્ણયોમાં વ્યાજ અને ઘસારાનું મહત્વ સમજાવો.
- (10) નીચેના અંગે જવાબ આપો :
 - (a) બનાવવું કે ખરીદવા અંગે નિર્ણય.
 - (b) માલિકી કે લીઝ અંગેનો નિર્ણય.
 - (c) ઉત્પાદન અને ખરીદીના નિર્ણય.
- (11) યંત્ર યથાવત જાળવી રાખવું કે યંત્રની પુનઃ સ્થાપના કરવી એ અંગે કરવેરા આયોજન સમજાવતો એક વ્યવહારે કેસ સમજાવો.
- (12) વિસ્તાર અને સંકોચન ટૂંકમાં સમજાવો.
- (13) રોકાણ અથવા મૂડી વિનિવેશનો ટૂંકો પરિચય આપો.
- (14) ફેરબદલી કિંમત અંગે કરવેરા આયોજન સમજાવો.
- (15) મૂડી માળખાના સંદર્ભમાં કરવેરા આયોજન કરતી વખતે નીચેની બાબતો પર કરવેરાની શું અસર થશે ? ચર્ચા.
 - (i) પ્રાથમિક ખર્ચ (ii) શેર બહાર પાકવાનો ખર્ચ (iii) દેવાના કિસ્સામાં કરવેરા અસર (iv) મૂડી પડતર (v) ડિવિડન્ડની અસર.
- (16) કંપનીના ઉત્પાદન બંધ કરવું કે ના નિર્ણયમાં કયા પરિબળો અસર કરશે તે જણાવો.
- (17) ઉત્પાદન બંધ કરવા અંગે આવકવેરા ધારાની જોગવાઈ સમજાવો.
- (18) નવા એકમની સ્થાપના થાય ત્યારે કરવેરા આયોજનના સંદર્ભમાં કઈ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.
- (19) ફેરબદલી કિંમત નિર્ધારણની વિવિધ પદ્ધતિ સમજાવો.
- (20) CBDT દ્વારા માન્ય કરેલ ફેરબદલી કિંમતની પદ્ધતિ સમજાવો.

(B) MCQ :

- (1) મૂડી માળખાના નિર્ણયમાં નાણાં પ્રાપ્તિ માટે કયા ખર્ચા કરવા પડે છે.
 - (a) પુનરાવર્તિત ખર્ચા
 - (b) બિન પુનરાવર્તિત
 - (c) બંને
 - (d) એકેય નહિ
- (2) જો મિલકત ભાડાપટે લેવામાં આવી હોય તો શું કંપનીને ધસારાનો લાભ મળશે ?
 - (a) હા, મળશે.
 - (b) ના, નહિ મળે.
 - (c) કંઈ કહી શકાય નહિ
 - (d) એકેય નહિ
- (3) ‘સંચાલકીય નિર્ણયોમાં વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળનો કોઈ ઉપયોગ નથી.’ આ વિધાન છે.
 - (a) સાચું
 - (b) ખોટું
 - (c) અર્ધ સાથ
 - (d) એકેય નહિ
- (4) કયા સંચાલકીય નિર્ણયોમાં કરવેરા આયોજનની જરૂર પડે છે ?
 - (a) બનાવવું કે ખરીદવું
 - (b) ભાડાપટે લેવું કે ખરીદવું
 - (c) કારખાનું બંધ કરવું કે ચાલુ રાખવું
 - (d) ઉપરોક્ત ધા જ
- (5) મિલકતનું સમારકામ કે મરામત ખર્ચ કરવામાં આવે ત્યારે નીચેનામાંથી કઈ રાહત મળે છે ?
 - (a) કલમ-30 હેઠળ મિલકત સંબંધી મરામત ખર્ચા
 - (b) કલમ-31 હેઠળ પ્લાન્ટ, મશીનરી અને ફર્નિચર સંબંધી મરામત ખર્ચા
 - (c) ઉપરોક્ત બંને
 - (d) એકેય નહિ
- (6) સેઝ (SEZ) ધારો કયા વર્ષે અમલમાં આવ્યું ?
 - (a) 2007
 - (b) 2006
 - (c) 2001
 - (d) 2004
- (7) ધંધાની પુનઃ સ્થાપના વ્યવસ્થા દ્વારા ધંધાનું સંકોચન કઈ પદ્ધતિઓનો સમાવેશ થાય છે ?
 - (a) કંપનીકરણ
 - (b) સ્લમસેલ
 - (c) વિલીનીકરણ
 - (d) A અને B બંને
- (8) કોર્પોરેટ પુનઃરચના વ્યવસ્થામાં વિસ્તારમાં કઈ બાત જોવા મળતી નથી ?
 - (a) વિલીનીકરણ
 - (b) સમાવેશ
 - (c) જૂના શેર હોલ્ડરો
 - (d) ઉપરોક્ત ધા જ
- (9) ફેરબદલી કિંમત આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારોમાં સમાવેશ થાય ?
 - (a) અદૃશ્ય મિલકત
 - (b) દૃશ્ય મિલકતો
 - (c) નાણાં ધીરવા
 - (d) ઉપરોક્ત બધા જ

- (10) નીચેનામાંથી કઈ પદ્ધતિએ ફેરબદલી કિંમત સાથે સુસંગત નથી.
- (a) પુનઃ વેચાણ પદ્ધતિ (b) તુલનાત્મક બિનઃ અંકુશિત પદ્ધતિ
(c) નફાની ફાળવણી (d) મૂડી બજેટની પદ્ધતિ
- (11) મૂડી નફાની વ્યાખ્યામાં જે મિલકતો તો સમાવેશ થતો નથી. તે આવકવેરા ધારાની કલમમાં ઉલ્લેખ જોવા મળે છે ?
- (a) કલમ-47 (b) કલમ-52 (c) કલમ-45 (d) કલમ-51
- (12) સંયોજનમાં પરિણમતી કંપનીની કરરાહતોમાં સમાવેશ થાય છે.
- (a) કલમ-10 મુજબ કરમુક્ત વિસ્તાર (TFZ)
(b) કલમ-35A(7) મુજબ પેટન્ટ, કોપી રાઈટ અને ટ્રેડ માર્કસ
(c) કલમ-35D(5) A મુજબ પ્રાથમિક ખર્ચા માંડી વાળવા
(d) ઉપરોક્ત બધા જ
- (13) મિલકતની પુનઃ રચના અંગે કરવામાં આવેલ ખર્ચ પ્રકારનો હોવાથી તેના પરનો ઘસારો બાદ મળે છે. પરંતુ ખર્ચ તરીકે બાદ મળતો નથી.
- (a) મૂડી પ્રકારનો ખર્ચ, સમારકામ ખર્ચ (b) મહેસૂલી ખર્ચ, સમારકામ
(c) પુનઃસ્થાપના ખર્ચ, રિપેરીંગ ખર્ચ (d) ઉપરોક્ત બધા જ
- (14) ચાલુ વર્ષના બજેટમાં કયો વેરા પુનઃ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે ?
- (a) ડિવિડન્ડ વહેંચણી કર (DDT) (b) કોર્પોરેટ વેરો
(c) કરવેરાનો દર (d) એકેય નહિ
- (25) CBDT દ્વારા માન્ય કરવામાં આવેલ પદ્ધતિમાં સમાવેશ થાય છે.
- (a) અધિક કમાણીની પદ્ધતિ (b) આંતરિક વળતર દરની પદ્ધતિ
(c) તુલનાત્મક ભાવ (d) ઉપરોક્ત બધા જ

જવાબ :

- (1) - C (2) - A (3) - B (4) - D (5) - C
(6) - C (7) - D (8) - D (9) - D (10) - D
(11) - A (12) - D (13) - A (14) - A (15) - D

(C) વ્યવહાર દાખલા :

- (1) A લિમિટેડ, ભારતીય કંપની જે 'X' લિ. ને કમ્પ્યુટર મોનિટર 100% સબસીડી (રાહત) થી વેચે છે. નંગ દીઠ US \$ 50 ભાવ છે. 'X' લિ. પણ અન્ય કંપનીને નંગ દીઠ US \$ 80 માં વેચે છે. આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે A લિ. ની કુલ આવક 12,00,000 છે. જેમાં 100 કમ્પ્યુટર મોનિટર દરેક નંગ દીઠ US \$ 50 'X' ને વેચેલ છે. તેનો સમાવેશ થાય છે.

A લિ. ની કરપાત્ર આવક અને સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત શોધો. એક ડોલરનો ભાવ ₹ 49 છે.

જવાબ : કુલ આવક :

ચોપડે મૂલ્ય મુજબ આવક	12,00,000
બાદ : વેચાણની આવક (100 × 50 × 100 × 49)	2,45,000
ઉમેરો : સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત (80 × 100 × 49)	3,92,000
કરપાત્ર આવક	13,47,000

- (2) સલોની લિમિટેડ પોતાની કંપનીમાં ઉત્પાદન અંગે એક ભાગ કંપનીમાં બનાવવા માંગે છે. આ ભાગ બનાવવાની પ્રમાણ મજૂરી દર કલાક દીઠ ₹ 12 છે. ઉત્પાદનનો ચલિત પરોક્ષ ખર્ચ કામદાર કલાક દીઠ ₹ 9 છે અને સ્થિર ઉત્પાદન પરોક્ષ ખર્ચ પ્રમાણ કલાક દીઠ ₹ 10.50 છે.

કંપની ઉત્પાદન કરતાં પહેલા સપ્લાયર પાસેથી કોઈ ભાગ બજારમાંથી મેળવે તો ₹ 36 એકમદીઠ મળશે. કંપનીનાં અંદાજ પ્રમાણે ₹ 2,00,000 નવા ભાગો ચાલુ વર્ષે જરૂર પડશે તો સલાહ આપો કે કંપનીએ ઉત્પાદન કરવું જોઈએ કે બનાવવું જોઈએ.

જવાબ : (2,00,000 એકમો)

વિગત	એકમદીઠ	કુલ
માલસામાન	24	48,00,000
પ્રત્યક્ષ મજૂરી (12 × 50%)	6	12,00,000
+ ચલિત ખર્ચ (₹ 9 × 50%)	4.50	9,00,000
કુલ ચલિત ખર્ચ	34.50	69,00,000
+ વધારાનાં ચલિત ખર્ચ (₹ 15,000 × 12)	0.90	1,80,000
કુલ પડતર	33.50	70,80,000

આમ, બજારમાંથી 36 ₹ માં ખરીદવામાં આવે તો 72,00,000 માં મળશે. કંપનીમાં આ ભાગ બનાવવાથી ₹ 1,20,000 ખર્ચ બેચે એમ છે. તેથી કંપનીમાં બનાવવો જોઈએ.

- (4) તીર્થ લિમિટેડ એ મૂડી એકત્રિત કરવા માંગે છે. જેને એક પ્રોજેક્ટમાં ઉત્પાદન શક્તિના આધારે રોકાણ કરવા અંગે ત્રણ વિકલ્પ આપેલ છે.

વિગત	વિકલ્પ-1 ₹	વિકલ્પ-2 ₹	વિકલ્પ-3 ₹
શેર મૂડી	10,00,000	20,00,000	50,00,000
14% ડિબેન્ચર	15,00,000	20,00,000	—
18% ની બેંક લોન	25,00,000	10,00,000	—

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

- (1) અપેક્ષિત વળતરનો દર (કરવેરા પહેલાનો) 30%
- (2) કંપનીનો ડિવિઝનનો દર : 22% જે દર વર્ષે કંપની 30 મી જુને જાહેર કરે છે.
- (3) કોર્પોરેટ કરવેરાનો દર 30% છે.

કંપનીએ કરવેરા આયોજનની દૃષ્ટિએ કયો વિકલ્પ સ્વીકારવો જોઈએ.

જવાબ : કરવેરા આયોજન અને વળતરના દરના આધારે વિકલ્પ-1 પસંદ કરવો જોઈએ.

વિગત	વિકલ્પ-1	વિકલ્પ-2	વિકલ્પ-3
વ્યાજ અને કર પહેલાનો નફો (50,00,000 30%)	15,00,000	15,00,000	15,00,000
બાદ :			
વ્યાજ : ડિબેન્ચર - 14%	2,10,000	2,80,000	—
બેન્ક લોન 18%	4,50,000	1,80,000	—
કર પહેલાનો નફો	8,40,000	10,40,000	15,00,000
બાદ : કરવેરા 31.20%	2,62,080	3,24,480	4,68,000
કરબાદ નફો	5,77,920	7,15,520	10,32,000
વળતરનો દર (નફો શેર મૂડી)	57.79%	35.78%	20.64%

12% ડિબેન્ચરથી એકત્રિત કરશે અને બાકીની ઈક્વિટી શેર મૂડીથી એકત્રિત કરશે.

- (1) અપેક્ષિત વળતરનો દર 25% (2) કરવેરાનો દર 30.90% છે.

જવાબ : (1) વિકલ્પ-1, વિકલ્પ-2 અને વિકલ્પ-3 માં વહેંચણીપાત્ર નફો અનુક્રમે ₹ 10,36,500 7,87,740 અને 5,80,440 છે.

(2) ઈક્વિટી શેર મૂડી પર વળતરનો દર વિકલ્પ-1, વિકલ્પ-2 અને વિકલ્પ-3નાં અનુક્રમે 14.35%, 21.81% અને 32.1% છે.

- (5) મિ. X વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે એક મિલકત ખરીદે છે. 2018-19 માં મિલકત ખરીદી છે. પરંતુ 2021-22 થી સંશોધન માટે મિલકત ઉપયોગી બનશે. તેની વિગતો નીચે મુજબ છે.

- (1) ધંધામાં ઘસારા પહેલાનો લાભ ₹ 8,00,000
- (2) 1-4-2021 ના રોજ ઘસારાબાદ મિલકતનો સમૂહ 12,00,000 (ઘસારાનો દર 15%)
- (3) જો મિલકત ઉપયોગમાં લેવાય તો ઘસારો 15%.

ધારો કે જો વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટેની મિલકત 30,00,000 માં વેચવામાં આવે તો, જો મિલકતનો ધંધાના હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાય તો કુલ કરપાત્ર આવક કેટલી થશે ?

જવાબ : શૂન્ય

કુલ આવક : ધંધાનો નફો 8,00,000 - ઘસારો શૂન્ય	8,00,000
+ ટૂંકગાળાનો નફો (30 લાખ - 12 લાખ)	18,00,000
	<hr/>
	26,00,000
1-4-2021 ના રોજ મિલકતનો સમૂહ :	12,00,000
ઉમેરો : ધંધાના ઉપયોગમાં વૈજ્ઞાનિક	Nil
મિલકત	12,00,000
	<hr/>
કુલ આવક	શૂન્ય

- (6) D Ltd. USA એ DG લિ. માં 29% હિસ્સો ધરાવે છે. DG લિ. પેદાશ Z ને DG લિ. ને નિકાસ કરે છે. અન્ય V લિ. એ તેના જેવી જ પેદાશ અન્ય દેશમાં ઉત્પાદન કરે છે. માહિતી નીચે મુજબ છે. સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમત ગણતરી કરો અને કેટલો વધારો થશે તે જણાવો.

વિગત	DG	V લિ.
વેચાણ	25 કરોડ	30 કરોડ
કાચો નફો	15%	18%
માંગ વધવાને કારણે નફામાં વધારો		1%

જવાબ : ચોખ્ખા નફામાં હવાલો

લિ. નો કાચો નફો	18%
- માંગ વધવાને પરિણામે વધારો	1%
કાચા નફાનો (હવાલો)	17%

DG લિ. ની કુલ આવક (25,00,00,000 × 15%)	3,75,00,000
DG લિ. ની સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમતના આધારે આવક (25,00,000 × 17%)	4,25,00,000
સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમતમાં વધારો	50,00,000
(1) DG લિ. સ્વતંત્ર કિંમત 4,25,00,000	
(2) સ્વતંત્ર સમકક્ષ કિંમતમાં વધારો 50,00,000	

- (7) પરિશમતી કંપની દ્વારા ફાળવવામાં આવેલ શેરના મૂલ્યની ગણતરી અને ફાળવણી એક મોટરકાર બનાવતી X કંપની પોતે બે યુનિટ ધરાવે છે.

(1) મોલિંગ યુનિટ અને (2) એસેમ્બલી યુનિટ. આ બંને યુનિટ સ્વતંત્ર રીતે કામગીરી કરે છે. પોતાની વ્યક્તિગત મિલકતો અને જવાબદારીઓ પણ ધરાવે છે. ઉપરાંત X કંપનીની પોતાની મિલકતો અને જવાબદારીઓ જે બન્ને એ એકમો માટે ઉપયોગમાં લે છે.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

X કંપનીનું પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર ઘટાડવાનાં હેતુસર એસેમ્બલી એકમ (યુનિટ)નું કંપનીકરણ કરવાની વિચારણા હાથ ધરી છે. X કંપનીનાં શેર નીચેના પક્ષકારો ધરાવે છે.

સ્થાપકો	નાણાંકીય સંસ્થાઓ	જાહેર જનતા	ગૌણ કંપની
30%	20%	45%	5%

મિલકતો અંગે વિગતો

મિલકતો	મોલ્ડિંગ યુનિટ	એસેમ્બલી યુનિટ	મુખ્ય ઓફિસ	કુલ
સ્થિર મિલકતો	60	70	20	150
રોકાણો -	-	-	45	90
ચાલુ મિલકતો	10	30	15	-
	70	100	70	250

દેવા અંગેની માહિતી

જવાબદારીઓ	મોલ્ડિંગ	એસેમ્બલી	મુખ્ય ઓફિસ	કુલ
શેર મૂડી	-	-	100	100
અનામત વધારો	-	-	40	40
લાંબાગાળાના દેવા	20	35	10	65
ચાલુ દેવા	20	15	10	45
	40	50	160	250

જુદા જુદા શેર હોલ્ડરોની ફાળવણી દર્શાવો.

જવાબ :

- (1) સૌપ્રથમ એસેમ્બલી યુનિટના ફાળે આવતી સંયુક્ત જવાબદારી (મુખ્ય ઓફિસની)માં પ્રમાણસર ભાગ શોધવો પડશે.

પરિણમતી કંપનીના ફાળે આવતી પ્રમાણસર જવાબદારી =

મુખ્ય ઓફિસ લીધેલ જવાબદારી × કંપનીકરણ માટે ફેરબદલી કરેલ મિલકતોનું મુજબ

કંપનીકરણ પહેલાની મુળ કંપનીની કુલ મિલકતો

20 લાખ × 100 લાખ

250 લાખ

= 8 લાખ

મોલ્ડિંગ યુનિટની ચોખ્ખી મિલકતો :

મોલ્ડિંગ એકમની મિલકતો : $\frac{\text{લાખ ₹}}{100 ₹}$

બાદ : મોલ્ડિંગ એકમનાં

દેવા 20 લાખ

ફાળે આપેલ 8 લાખ 28 લાખ

72 લાખ

પરિણમતી કંપની (મોલ્ટિંગ) દ્વારા કુલ 72 લાખનો શેર બહાર પાડવામાં આવશે. જેની ફાળવણી નીચે મુજબ થશે.

વિગત		લાખ ₹
સ્થાપકો	72 × 30%	21.60
નાણાકીય સંસ્થાઓ	72 × 20%	14.4
જાહેર જનતા	72 × 75%	32.4
ગૌણ કંપની	72 × 5%	3.60
		72 લાખ

(8) એક કંપનીએ 1 એપ્રિલ, 2021 ના રોજ ખરીદવાનું ઈચ્છે છે. જેનું મૂલ્ય ₹ 60 લાખ છે. અંદાજિત આયુષ્ય 5 વર્ષનું છે અને ભંગાર મૂલ્ય ₹ 10,000 જો કંપની મશીન પોતાના ભંડોળથી અથવા ઉછીના ભંડોળથી ખરીદવામાં આવે.

(1) જો કંપની મશીન ઉછીના ભંડોળથી ખરીદે તો વ્યાજનો દર 11.5% (વાર્ષિક) અને લોન (ઉછીના નાણાં) 5 વર્ષમાં પરત કરવામાં આવશે.

(2) જો મશીન ભાડાપેટે લેવામાં આવે તો ભાડુ ₹ 16 લાખ (વાર્ષિક) છે.

(3) ઘસારો અને કરવેરા પહેલા નફો દર વર્ષે અપેક્ષિત 4.50 કરોડ. ઘસારા 15% ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિ એ ગણવામાં આવે. પ્રથમ વર્ષે વધારાનો ઘસારો છે. રોકાણ ભથ્થું ઉપલબ્ધ નથી.

(4) કરવેરાનો સરેરાશનો દર 32.445% છે.

સલાહ આપો :

(1) જો મશીન પોતાના ભંડોળ ખરીદવામાં આવે અથવા ઉછીના ભંડોળથી ખરીદવામાં આવે.

(2) જો મશીન ભાડાપેટેથી ખરીદવામાં આવે.

(3) 10%ના દરે વર્તમાન મૂલ્ય.

વર્ષ	1 વર્ષ	2 વર્ષ	3 વર્ષ	4 વર્ષ	5 વર્ષ
વર્તમાન મૂલ્ય	0.9091	0.8264	0.7513	0.6830	0.6209

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

વિગત	0 વર્ષે ₹	1 વર્ષે ₹	2 વર્ષે ₹	3 વર્ષે ₹	4 વર્ષે ₹	5 વર્ષે ₹
ઘસારો અને વ્યાજ પહેલાનો નફો (PBDT)	-	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000
બાદ : ઘસારો (વધારાનો ઘસારો સાથે)	-	21,00,000	5,85,000	4,97,250	4,22,663	3,59,263
કરવેરા પહેલાનો નફો	-	4,29,00,000	44,45,000	4,45,02,750	4,45,77,337	4,46,40,737
બાદ : કરવેરા @ 32.445%	-	1,39,18,905	1,44,10,447	1,44,38,917	1,44,63,117	1,44,83,687
કરવેરા બાદ નફો	-	28,98,095	3,00,04,553	3,00,63,833	3,01,14,220	3,01,57,050
ઉમેરો : ઘસારો	-	21,00,000	5,85,000	4,97,250	4,22,663	3,59,263
રોકડ આવક પ્રવાહ	-	3,10,81,095	3,05,89,553	30,56,083	3,05,36,883	3,05,16,313
ઉમેરો : ભંગાર મૂલ્ય	-	-	-	-	-	10,000
બાદ : જાવક પ્રવાહ	60,00,000	3,10,81,095	3,05,89,553	3,05,61,083	3,05,36,883	3,05,26,313
× વર્તમાન મૂલ્ય	1	0.9091	0.8264	0.7513	0.683	0.6209
વર્તમાન મૂલ્ય	60,00,000	2,82,55,823	2,52,79,207	2,29,60,542	2,08,56,690	1,89,53,788
ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય	11,03,06,050					

ઉછીના ભંડોળથી મિલકત ખરીદવામાં આવે.

વિગત	પ્રથમ વર્ષ	બીજા વર્ષ	ત્રીજા વર્ષ	ચોથા વર્ષ	પાંચમા વર્ષ
વ્યાજ અને ઘસારો પહેલાનો નફો	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000
બાદ : વધારાના ઘસારા સાથે ઘસારો	21,00,000	5,85,000	4,97,250	4,22,663	3,59,263
બાદ : વ્યાજ 60,00,000 @ 115%	6,90,000	6,90,000	6,90,000	6,90,000	6,90,000
કર પહેલા નફો	4,22,10,000	4,37,25,000	4,38,12,750	4,38,87,337	4,39,50,737
બાદ : કરવેરા 32.445%	1,36,95,035	1,41,86,576	1,42,15,047	1,42,39,247	1,42,59,817
કર બાદ નફો	2,85,14,965	2,95,38,424	2,95,97,703	2,96,48,090	2,96,90,920
ઉમેરો : ઘસારો અને વધારાનો ઘસારો	2,00,000	5,85,000	4,97,250	4,22,663	3,59,263
કરબાદ રોકડ આવક પ્રવાહ	3,06,14,965	3,01,23,424	30,09,953	3,00,70,753	2,96,90,920
+ ભંગાર મૂલ્ય	-	-	-	-	10,00,000
બાદ : રોકડ જાવક પ્રવાહ	-	-	-	-	60,00,000
ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય	3,06,14,965	3,01,23,424	30094953	3,00,70,753	2,40,60,183
× વર્તમાન મૂલ્ય	0.9091	0.8264	0.7513	0.683	0.6209
વર્તમાન મૂલ્ય	2,78,32,065	2,48,81,948	2,26,10,338	2,05,38,324	1,49,38,968
ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય					11,08,01,643

જો મશીન ભાડાપટ્ટા (Lease) થી ખરીદવામાં આવે.

વિગત	પ્રથમ વર્ષ	બીજા વર્ષ	ત્રીજા વર્ષ	ચોથા વર્ષ	પાંચમા વર્ષ
ઘસારો અને કર પહેલાનો નફો	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000	4,50,00,000
બાદ : ભાડું	16,00,000	16,00,000	16,00,000	16,00,000	16,00,000
કર પહેલાનો નફો	4,34,00,000	4,34,00,000	4,34,00,000	4,34,00,000	4,34,00,000
બાદ : કરવેરા 32.445%	1,40,81,130	1,40,81,130	1,40,81,130	1,40,81,130	1,40,81,130
ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ	2,93,18,870	2,93,18,870	2,93,18,870	2,93,18,870	2,93,18,870
વટાવ પરિબળ @ 10%	0.9091	0.8264	0.7513	0.683	0.6209
વર્તમાન મૂલ્ય	2,66,53,785	2,42,29,14	2,20,27,267	2,06,24,788	1,82,04,086
કુલ વર્તમાન મૂલ્ય					11,11,39,040

સલાહ :

ઉછીના ભંડોળમાંથી મશીન ખરીદવાના બદલે ભાડાપટ્ટાથી ખરીદવું જોઈએ કારણ કે તેનું ચોખ્ખું વર્તમાન મૂલ્ય વધુ છે.

ઘસારાની અને વધારાના ઘસારાની ગણતરી :

વિગત	ઘસારાબાઈ કિંમત	ઘસારો 15%	વધારાનો ઘસારો (20% લેખે)
1 વર્ષ	60,00,000	9,00,000	12,00,000
2 વર્ષ	39,00,000	5,85,000	—
3 વર્ષ	33,15,000	4,97,250	—
4 વર્ષ	28,17,750	4,22,663	—
5 વર્ષ	23,95,087	3,59,263	—

(9) એક કંપની પોતાના સંચાલકીય નિર્ણય અંગે તમારો અભિપ્રાય માંગે છે. જેથી યોગ્ય કરવેરા આયોજનનો લાભ લઈ શકાય તેમને નીચે પ્રમાણેની માહિતી આપેલી છે. કંપનીએ વિસ્તરણ યોજના હાથ ધરી છે. જેમાં મિલકત ભારે રાખવી કે ખરીદવી તે અંગેનો નિર્ણય કરવાનો છે.

- (1) મિલકતની ખરીદ કિંમત 10,00,000
 - (2) લોનની રકમ 10,00,000
 - (3) લોન પરતના 5 વાર્ષિક હપ્તા - વ્યાજની રકમ ?
 - (4) વ્યાજનો દર 15%
 - (5) હપ્તાની રકમ અને અન્ય ચૂકવણી વર્ષના અંતે કરવાની છે.
- મિલકતનું વાર્ષિક ભાડું 3,00,000
ભાડા કરારનો સમય 5 વર્ષ
ભાડા દસ્તાવેજનો ખર્ચ (કરાર સમયે) 20,000 ₹

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

વધારાની માહિતી :

- (1) ઘસારાનો દર ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ 30%.
- (2) કંપનીનો કરવેરાનો દર 35%.
- (3) 10% ના દરે વર્તમાન મૂલ્ય (1) 909 (2) 826 (3) 751 (4) 683 (5) 621.

કંપનીની દૃષ્ટિએ કયો વિકલ્પ લાભકારક ગણાશે.

જવાબ :

નોંધ (1) જો મિલકત પોતાની ખરીદવામાં આવે તો કરબાદ કુલ વટાવેલ જાવક રોકડ પ્રવાહ 8,41,288 અને જો મિલકત ભાડેથી લેવામાં આવે તો વટાવેલ જાવક પ્રવાહ ₹ 7,50,867 છે. જે પહેલા વિકલ્પ કરતાં ઓછો છે તેથી પ્રથમ વિકલ્પ પસંદ કરવો જોઈએ.

(2) કરવેરા આયોજનની દૃષ્ટિએ જે વિકલ્પમાં કરવેરા ભયત વધુ થાય તે વિકલ્પ પસંદ કરવો જોઈએ. આમ વિકલ્પ-2 પસંદ કરવો જોઈએ. જેમાં કરભયત વધુ થાય છે.

(1) ઉછીના નાણાંથી પોતાની મિલકત ખરીદવી.

વર્ષ	મૂડી પરત	ચુકવેલ વ્યાજ	કુલ જાવક રોકડ પ્રવાહ	ઘસારો	વ્યાજ + ઘસારો	કર ભયત 35%	કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વટાવ મૂલ્ય	વટાવેલ જાવક રોકડ પ્રવાહ
1	2,00,000	1,50,000	3,50,000	3,00,000	4,50,000	1,57,500	192,500	0.909	1,74,983
2	2,00,000	1,20,000	4,20,000	2,10,000	3,30,000	1,15,500	3,04,500	0.825	2,51,517
3	2,00,000	90,000	2,90,000	1,47,000	2,37,000	82,950	207,050	0.751	1,55,495
4	2,00,000	60,000	2,60,000	1,02,900	1,62,900	57,015	2,02,985	0.683	1,38,639
5	2,00,000	30,000	2,30,000	72,030	1,02,030	35,710	19,42,90	0.62	1,20,654
						4,48,675	કુલ		8,41,288

(1) ઘસારો (ઘટતી જતી બાકી પદ્ધતિઓ)

પ્રથમ વર્ષ	10,00,000
- ઘસારો 30%	3,00,000
બીજા વર્ષ	7,00,000
- ઘસારો	2,10,000
ત્રીજા વર્ષ	4,90,000
- ઘસારો	1,47,000
ચોથા વર્ષ	3,43,000
- ઘસારો	1,02,900
પાંચમા વર્ષ	2,40,100
- ઘસારો	72,030
	1,68,070

વ્યાજની ચુકવણી :
15% લેખે વ્યાજ

વર્ષ	મૂડી	વ્યાજ
1	10,00,000	1,50,000
- પરત	2,00,000	
2	8,00,000	1,20,000
- પરત	2,00,000	
3	6,00,000	90,000
- પરત	2,00,000	
4	4,00,000	60,000
- પરત	2,00,000	
5	2,00,000	30,000
- પરત	2,00,000	

વિકલ્પ-2

વર્ષ	ભાડાની રકમ	કરમાં બચત 35%	કરબાદ જાવક રોકડ પ્રવાહ	વર્તમાન મૂલ્ય પરિબળ	વટાવેલ વર્તમાન મૂલ્યનાં આધારે જાવક રોકડ પ્રવાહ
1	3,20,000	1,12,000	2,08,000	0.909	1,89,072
2	3,00,000	1,05,000	1,95,000	0.826	1,61,070
3	3,00,000	1,05,000	1,95,000	0.751	1,46,445
4	3,00,000	1,05,000	1,95,000	0.683	1,33,185
5	3,00,000	1,05,000	1,95,000	0.621	1,21,095
		5,32,000			7,50,867

(10) નીચેની માહિતી કંપનીકરણ (ડીમર્જર) સિવાય Z લિ. દ્વારા માહિતી પૂરી પાડવામાં આવી છે. Z લિ. પરિણામતી કંપની) દ્વારા શેર બહાર પાડવામાં આવેલા શેર શોધો. ડિવિઝન-2 નાં શેર હોલ્ડર Z માટે શેર બહાર પાડવામાં આવે છે.

વિગત	ડિવિઝન-1	ડિવિઝન-2	મુખ્ય ઓફિસ	કુલ
કાયમી મિલકત (ઘસારા બાદ)	15,00,000	10,00,000	4,00,000	24,00,000
ચાલુ મિલકત	10,00,000	5,00,000	1,00,000	16,00,000
કુલ	25,00,000	15,00,000	5,00,000	45,00,000
શેર મૂડી	—	—	20,00,000	20,00,000
અનામત અને વધારો	—	—	7,00,000	7,00,000
લોન	3,00,000	2,00,000	4,00,000	9,00,000
ચાલુ જવાબદારી	4,00,000	3,00,000	2,00,000	9,00,000
કુલ	7,00,000	5,00,000	33,00,000	45,00,000

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

ઉપરાંત કંપનીકરણ કંપનીના શેર હોલ્ડરોને બહાર પાડવામાં આવેલા શેરનું પ્રમાણ નીચે મુજબ છે :

- (a) પ્રમોટર્સ - 40%
 (b) નાણાંકીય સંસ્થા - 25%
 (c) જાહેર જનતા - 35%

કુલ - 100%

જવાબ :

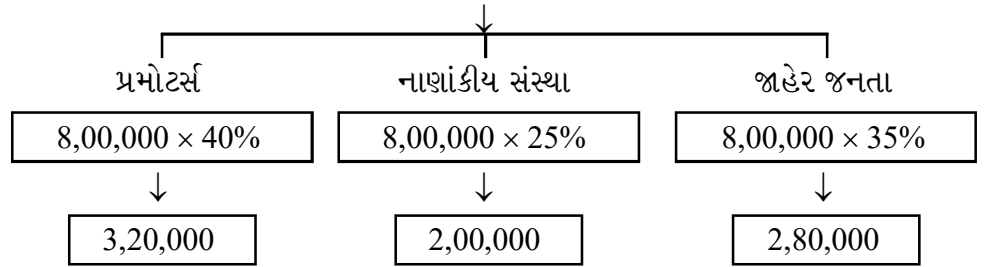
ડિવિઝન-II ની મિલકતોનું મૂલ્ય	15,00,000
ડિવિઝન-II ના દેવાનું મૂલ્ય	5,00,000
	<u>10,00,000</u>

$$\left(\frac{\text{સામાન્ય જવાબદારી} \times \text{ફેરબદલી મિલકતનું ચોપડે મૂલ્ય}}{\text{કુલ મિલકતો}} \right)$$

$$\left(6,00,000 \times \frac{15,00,000}{45,00,000} \right) \quad 2,00,000$$

બાકી (ખરીદ કિંમત) 8,00,000

પરિણમતી કંપની ₹ 8,00,000 ના શેર બહાર પાડશે. જેનો જુના શેર હોલ્ડિંગ પેટર્ન મુજબ બહાર પાડવામાં આવશે.

(11) XYZ લિ. 30-6-2020 ના રોજ PQR લિ. સાથે સંયોજન કરવા માંગે છે. XYZ લિ. ની ખોટ, ભથ્થા અને ઘસારા અંગે કરવેરાની અસર દર્શાવો.

₹

(1) અસમાવિષ્ટ ઘસારો (2004-2005)	72,000
(2) પાછલા વર્ષ 2014-15 ની આગળ ખેંચેલ ખોટ	10,00,000
(3) વૈજ્ઞાનિક સંશોધન ખર્ચ (નહીં માંડી વાળેલ)	1,10,000
(4) ધાલખાધ	15,000
(5) PQR લિ. મી મૂડી મિલકત ફેરદલીથી મૂડી નફો	2,50,000
(6) PQR લિ. ની આગળ ખેંચેલ ખોટ	40,000

ઉપરોક્ત PQR લિ. એ કલમ-80IA અથવા કલમ-80IB ની રાહતનો લાભ લઈ શકે નહીં? જો XYZ લિ. એ PQR લિ. ને ઔદ્યોગિક એકમ હેઠળ ટેક ઓવર કરી હોય. તો XYZ લિ. અને કંપની PQR લિ. ના હાથમાં કરવેરાની અસર દર્શાવો.

જવાબ :

સંયોજનની કલમ-2(IB) નું પાલન કરી જવાબ આપો.

(12) x લિ. પાસે બે યુનિટ છે. A અને B તેમની માહિતી નીચે મુજબ આપેલી છે.

વિગત	યુનિટ-A	યુનિટ-B	કુલ
	પ્લાન્ટ-R અને પ્લાન્ટ-S (15%)	પ્લાન્ટ-P અને પ્લાન્ટ-G (15%)	
1-4-2019 નો ઘસારો	–	6,00,000	6,00,000
+ 1-6-2019 ના રોજ ઘસારો	4,00,000	–	4,00,000
			10,00,000
બાદ : પ્લાન્ટ P ને 30-4-2019 ના રોજ ફેરબદલી (વેચાણ માટે)	–	9,00,000	9,00,000
31-3-2020 ના રોજ બાકી	4,00,000	(5,00,000)	1,00,000
બાદ : ઘસારો	60,000	–	15,000
1-4-2020 ના રોજ	3,40,000	–	85,000
બાદ : વર્ષ 2020-21 નો ઘસારો	51,000	–	12,751
1-4-2021 ના રોજ ઘસારો	2,89,000	–	72,250

1-4-2021 ના રોજ યુનિટ A એ y લિ. ને હસ્તાંતર કર્યું. જે ભારતીય કંપની છે. તો કંપની x અને કંપની y નો હાથમાં ઘસારા બાદ કિંમત અને ખરેખર મૂળ કિંમત કેટલી થશે ?

જવાબ : કલમ-47(vib) મુજબ આવક મૂડી નફાના શીર્ષક કરપાત્ર નથી જ્યારે y લિ. નો ચોપડે મિલકતની ઘટતી જતી બાકી (ઘસારા બાદ કિંમત) ₹ 2,89,000 છે.

-: રૂપરેખા :-

- 5.1 પ્રસ્તાવના
- 5.2 અર્થ
- 5.3 અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની જોગવાઈ.
- 5.4 અગાઉથી ચૂકવવાના કરવા અંગેની જવાબદારી.
- 5.5 કરદાતા અથવા સરકાર દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ
- 5.6 કરદાતાને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ
- 5.7 વ્યાજની ગણતરી માટે અનુસરવાની પદ્ધતિ
- 5.8 વ્યાજમાં ઘટાડો તથા માફી (કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-234C હેઠળ.)
- 5.9 એડવાન્સ ટેક્સ ગણવાના પગલાઓ સ્ટેપ વિધિ કલમ-209 મુજબ
- સ્વાધ્યાય
 - (a) સૈદ્ધાંતિક લાંબા પ્રશ્નો.
 - (b) હેતુલક્ષી પ્રશ્નો.
 - (c) વ્યવહાર દાખલા.

5.1 પ્રસ્તાવના

સામાન્ય રીતે આવકવેરોએ દેશની આર્થિક આવકનો મહત્વનો સ્ત્રોત છે. કે સરકાર દ્વારા આવકવેરા અંગે આવકવેરા ધારા-1961 એટલે ફાઈનાન્સ એક્ટમાં આવકવેરાના દર, સ્લેબ અને આવકવેરા ભરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેના દંડ અંગેની જોગવાઈઓ સામેલ કરવામાં આવે છે. આવકવેરા ધારા અનુસાર જેમ આવક ઉદ્ભવે અને તે વેરાની નિર્ધારિત મર્યાદાઓ કરતાં વધુ હોય અને થવાની હોય તો આવકની સાથે સાથે આવકવેરાની જવાબદારી પણ સમાન ધોરણે એસેસી દ્વારા અદા કરવાની હોય છે. આ જોગવાઈના કારણે પાછલા વર્ષના અંતે જે આવક કરપાત્ર થઈ હોય તેના પર ચૂકવવાપાત્ર વેરો અને અગાઉથી ચૂકવેલ વેરાની રકમો વચ્ચેનો તફાવત એ સામાન્ય રીતે નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં હોતો નથી. ઉપરાંત અગાઉથી વેરો ભરવામાં જો કોઈ કોર્પોરેટ એસેસી કે બિન કોર્પોરેટ એસેસી નિષ્ફળ જાય તો તેની પાસેથી વ્યાજ વસૂલવાની વ્યવસ્થાનો સમાવેશ થાય છે. અને જો કરદાતા દ્વારા આવકવેરા જવાબદારી કરતા વધુ વેરો ભરેલ હોય તો સરકાર દ્વારા આવકવેરા રિફંડ એ કરદાતાને વ્યાજ સહિત પરત મળે છે. આમ આવકવેરા ધારામાં વ્યાજ માફ કરવા કે ઘટાડો કરવા માટે આવકવેરા મુખ્ય કમિશનર કે ડાયરેક્ટર જનરલને સત્તા છે.

અગાઉથી ચૂકવેલા આવકવેરાની ગણતરી તેમજ વ્યાજ વિવિધ જોગવાઈની આ પ્રકરણમાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

5.2 અર્થ

અગાઉથી ચૂકવેલ આવકવેરો : (Advance tax)

- પાછલા વર્ષનો કર પાછલા વર્ષમાં જ ભરવો અને વર્ષ પૂરું થવાની રાહ નહિ જોવાની, જ્યારે કમાવો ત્યારે જ કરો.
- આવકવેરાની કલમ-207 થી 219 હેઠળ પાછલા વર્ષ દરમિયાન કરદાતા દ્વારા કમાવાતી આવક પર સંબંધિત આકરણી વર્ષના અગાઉના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અગાઉથી ચૂકવવાનો વેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે. તેને અગાઉથી ચૂકવેલ આવકવેરા (Advance tax) કહેવામાં આવે છે. આકરણી વર્ષ 1989-90 થી બધા જ કરદાતાઓ માટે નાણાકીય વર્ષ એક સમાન પાછલું વર્ષ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે.
- કલમ-207 કરદાતાએ સંબંધિત પાછલા વર્ષની કુલ કરપાત્ર આવક પર નિર્ધારિત અગાઉથી ચૂકવવાનો વેરો ભરવાનું રહેશે.
- કલમ-208 ની જોગવાઈ અનુસાર કોઈપણ કરદાતાને નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તેની ચાલુ આવકના સંદર્ભમાં નાણાકીય વર્ષ 2008-2009 સુધી ₹ 5,000 ની કરપાત્ર વેરાની મર્યાદા સુધી એડવાન્સ ટેક્સ ચૂકવવો પડતો હતો. પરંતુ 2009-10 થી જોગવાઈમાં આ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે કોઈ કર ભરનાર ચાલુ નાણાકીય વર્ષના આવક પોતાના અંદાજ મુજબ (મૂડી નફા અને આકસ્મિક આવક સહિત) તેણે ભરવાનો આવકવેરો ₹ 10,000 કે તેથી વધુ થતો હોય ત્યારે તેણે એડવાન્સ ટેક્સ ભરવો ફરજિયાત છે. વરિષ્ઠ નાગરિક (ભારતનો વ્યક્તિગત રહીશ જે નાણાકીય વર્ષ ગમે ત્યારે 60 વર્ષ પુરા કરે) અને જેની ધંધા/વ્યવસાયની કોઈ આવક ન હોય નાણાકીય વર્ષ 2012-13 અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા માટે જવાબદાર નથી.

અપવાદ : કલમ-44AD હેઠળ ધંધા-વ્યવસાયની આવક માટે વિકલ્પ સ્વીકારેલ હોય તો તે સંજોગોમાં અગાઉથી વેરો ચૂકવવાની જવાબદારી ઉદ્ભવતી નથી.

કલમ-210 : આ જોગવાઈ મુજબ એસેસી જે અગાઉથી વેરો ભરવા જવાબદાર બને છે. તેને પોતાની આવકનો અંદાજ ગણીને તેના અગાઉથી વેરો ભરવાનો હોય છે. આ પ્રકારે ગણેલ અંદાજિત આવક અંગેની કોઈપણ વિગત સંબંધિત વેરા સત્તાવાળાઓને મોકલવાની હોતી નથી.

કલમ-10(2) : આ જોગવાઈ મુજબ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાનો પ્રથમ અને બીજો હપ્તો ચૂકવ્યા બાદ એસેસી પોતાની આવકનો પુનઃ અંદાજ બાંધે છે. અને તેમાં કોઈપણ પ્રકારના તફાવતો (વિચલન) ઉદ્ભવે તે અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની પુનઃ ગણતરી કરીને બાકીના બે હપ્તાઓમાં તે વેરાની રકમમાં જરૂરિયાત પ્રમાણે વધારો કે ઘટાડો કરી શકે છે.

કલમ-210(4) : આકરણી અધિકારી અને અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા અંગેના આદેશ કે સુધારેલા આદેશ

સામાન્ય રીતે આકરણી અધિકારી દ્વારા કલમ-210(3) મુજબ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરા અંગેના આદેશની નોટિસ બહાર પાડી શકે છે. કલમ-210(4) મુજબ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરા અંગેના સુધારા આદેશની નોટિસ બહાર પાડી શકે છે. આ પ્રકારના આ દેશની નોટિસ બહાર પાડતા પહેલા નીચેની શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે.

(1) પાછલા વર્ષની આવકો આકરણી : કરદાતાની જે તે પાછલા વર્ષની આવક આકરણી કાર્યવાહી આકરણી અધિકારી દ્વારા હાથ ધરી હોવી જોઈએ.

- (2) અગાઉથી ચૂકવેલ વેરો : આ પ્રકારની નોટિસ બંને પ્રકારના કરદાતા માટે આપી શકાય. (A) જે કરદાતાએ અગાઉથી ચૂકવવાનો વેરો નિર્ધારિત હપ્તા સ્વરૂપે ભર્યો હોય. (B) જે કરદાતાએ અગાઉથી ચૂકવવાનો વેરો નિર્ધારિત હપ્તા સ્વરૂપે ન ભર્યો હોય.
- (3) આકારણી ઓફિસરનું મંતવ્ય : આ કલમ-મુજબ આકારણી ઓફિસરના મંતવ્ય મુજબ કરદાતાની અગાઉથી ચૂકવવાના વેરા માટે જવાબદારી ઉદ્ભવતી હોય.
- (4) ઓર્ડરની સમય મર્યાદા : દર્શાવેલ વિગતો મુજબ આકારણી ઓફિસર નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન આ ઓર્ડર જારી કરી શકે છે. પણ આ પ્રકારનો ઓર્ડર ફેબ્રુઆરી માસના છેલ્લા દિવસ સુધીમાં જારી કરેલ હોવા જોઈએ.
- (5) આજે (ઓર્ડર)નું સ્વરૂપ : સંબંધિત એસેસીનો આ ઓર્ડરની જાણ લેખિત સ્વરૂપમાં હોવી જોઈએ. લેખિત સ્વરૂપે આપેલ ઓર્ડર કે નોટિસ બંને પક્ષકારો આકારણી ઓફિસર અને એસેસી માટે અગત્યના પુરાવાની ગરજ સારે છે.

આ ઓર્ડર (આદેશ) જેને માંગણી આ અંગે નોટિસ કહેવામાં આવે છે. તેમાં અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાની રકમ તેમજ આ રકમ ચૂકવવા હપ્તા અને હપ્તાઓની વિગતો ચર્ચ વામાં આવી છે.

કલમ-211 : અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની રકમ ચૂકવવાના વેરાની રકમ ચૂકવવા અંગે 12 માસને 4 સરખા હિસ્સામાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે.

દરેક એસેસીએ એડવાન્સ ટેક્સની 15મી જૂન, 15મી સપ્ટેમ્બર, 15મી ડિસેમ્બર અને 15મી માર્ચના રોજ ચાર હપ્તાઓમાં ભરવાની હોય છે.

ચૂકવણી માટેની છેલ્લી તારીખ અને ભરવાપાત્ર રકમની ટકાવારી નીચે મુજબ છે.

સમય મર્યાદા → ↓ કરદાતાનો પ્રકાર	પાછલા વર્ષની 15મી જૂન અથવા તે પહેલાં વેરાની ચૂકવણી	પાછલા વર્ષની 15મી સપ્ટેમ્બર અથવા તે પહેલા વેરાની ચૂકવણી	પાછલા વર્ષની 15મી ડિસેમ્બર અથવા તે પહેલા વેરાની ચૂકવણી	પાછલા વર્ષના 15મી માર્ચ અથવા તે પહેલા વેરાની ચૂકવણી
કલમ-44 AD એક સિવાયના તમામ કરદાતા માટે.	કુલ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાના 15 ટકા સુધીની રકમ	કુલ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાના 45 ટકા સુધીની રકમ (બીજા 30%)	કુલ અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાના 75% સુધીની રકમ (બીજા 30%)	અગાઉ થી ચૂકવવાના વેરાના સો ટકા સુધીની રકમ (બાકીના 25% રકમ)

- તારીખ 15મી માર્ચ પછી પરંતુ 31મી માર્ચ સુધીમાં એડવાન્સ ટેક્સ અંગે ચૂકવેલ રકમ સંબંધિત પાછલા વર્ષ માટે એડવાન્સ ટેક્સ ગણી શકાશે.
- એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની છેલ્લી તારીખ બેન્ક હોલીડે હોય ત્યારે પછી જે સૌપ્રથમ વર્કિંગ ડે હોય તે દિવસે એડવાન્સ ટેક્સ ભરવા માટેની છેલ્લી તારીખ ગણાશે.

રહીશ કરદાતાએ જાતે જ ગણતરી કરીને એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાનો થતો હોય છે. અને તે કરદાતા કોઈપણ આગળનો હપ્તો ચૂકવતી વખતે હપ્તો પોતાની અંદાજ ચાલુ આવકની ફેર ગણતરી કરી શકે છે.

5.3 અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની જોગવાઈ.

- એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની જવાબદારી કોની ગણાય તેમજ તે જ્યારે અદા કરવાની રહે.
- એડવાન્સ ટેક્સ (Advance tax) અર્થાત્ અગાઉથી ભરવાના આવકવેરાની યોજના જેમ કમાવો તેમ વેરો ભરો (Pay as u earn) ના સિદ્ધાંત રચાયેલી છે આવકવેરા કાયદાની કલમ-207 થી 219 હેઠળ, પાછલા વર્ષ દરમિયાન કરદાતા દ્વારા કમાવાતી આવક ઉપર સંબંધિત આકરણી વર્ષના અગાઉ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અગાઉથી આવકવેરો વસૂલ કરવા અંગેની વિસ્તૃત જોગવાઈઓ કરાઈ છે. આકારણી વર્ષ 1989-90 થી સૌ કરદાતાઓ માટે નાણાકીય વર્ષ એક સમાન પાછલું વર્ષ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે.

એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની જવાબદારી :

કલમ-207 અને 208 હેઠળ જોગવાઈઓ નીચે પ્રમાણે છે.

- (અ) આ એડવાન્સ ટેક્સની ગણતરી કરવા માટે કલમ-207 ની જોગવાઈ અનુસાર કરદાતાએ સંબંધિત પાછળ આકારણી વર્ષની તેની કુલ કરપાત્ર આવક ઉપર એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાનો રહેશે.

‘₹ 10,000 ની રકમ સુધી એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની કોઈ જવાબદારી રહેશે નહીં !’

- (બ) કલમ-208 ની જોગવાઈ અનુસાર કોઈપણ કરદાતાને નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તેની ચાલુ આવકના સંદર્ભમાં એડવાન્સ ટેક્સ સ્વરૂપે ભરવાપાત્ર આવકવેરો રૂપિયા 10,000 થી વધુ થતો હોય તો એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની જવાબદારી ઉપસ્થિત થાય છે.
- (ક) આ સંદર્ભમાં એ ખ્યાલ રાખવું જોઈએ કે કરદાતાની આવકમાંથી ટેક્સ એટ સોર્સ કપાયો હોય તો ભરવાપાત્ર એડવાન્સ ટેક્સની રકમ નક્કી કરતી વખતે ગ્રોસ ટેક્સમાંથી આવી TDS ની રકમ બાદ કરવામાં આવે છે.

આમ ₹ 10,000 ની રકમ સુધી કરદાતા એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની કોઈ કાર્યવાહી કરવાની જરૂર રહેશે નહીં. આવી રકમનો ટેક્સ કરદાતાએ તેનું આવકવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે ‘સેલ્ફ એસેસમેન્ટ ટેક્સ’ (Self Assessment Tax) સ્વરૂપે ભરી શકશે.

- ધંધા વ્યવસાયની આવક ન ધરાવતા રહીશ સિનિયર સિટીઝનને એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની જવાબદારીમાંથી અપાવેલી મુક્તિ.

આકારણી વર્ષ 2013-14 થી કલમ-207(2) હેઠળ કરાયેલી રાહતકારક જોગવાઈ અનુસાર ભારતમાં રહીશ હોય તે સિનિયર સિટીઝન વ્યક્તિના કેસમાં જો ધંધા કે વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ તેની કોઈ કરપાત્ર આવક ન હોય તો તેણે એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની કોઈ જવાબદારી રહેશે નહીં. આવા કેસમાં સંબંધિત સિનિયર સિટીઝનને તેણે ભરવાનો ટેક્સ આવકવેરા રિટર્ન સાથે સેલ્ફ એસેસમેન્ટ એક્સ સ્વરૂપે ભરવાનો રહેશે.

ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં રસપ્રદ પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે. કોઈ રહીશ સિનિયર સિટીઝન, કોઈ ભાગીદારી પેઢીમાં ભાગીદાર હોય અને ભાગીદારીમાંથી તેની મૂડી ઉપર વ્યાજ કે કામ કરતા ભાગીદાર તરીકેનો પગાર મેળવતા ન હોય, તેવા કેસમાં માત્ર ભાગીદારી પેઢીમાંથી મળતો નફો કલમ-10(2A) હેઠળ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત હોઈ તેને ધંધા કે વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કોઈ કરપાત્ર આવક ગણાય નહીં. અને તેથી આવા કેસમાં એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની કોઈ જવાબદારી ઉપસ્થિત થાય કે કેમ? આવા કેસમાં એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની કોઈ જવાબદારી

ઉપસ્થિત થઈ શકે નહીં. કારણકે પેઢીમાંથી મળતો નફો કરમુક્ત હોય તેને ધંધો વ્યવસાયની કરપાત્ર આવક ગણી શકાય નહીં.

આ ઉપરાંત કલમ-207(2)(B) હેઠળની જોગવાઈ અનુસાર સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન થોડાક સમય માટે પણ રહીશ વ્યક્તિની ઉંમર 60 વર્ષથી વધુ હોય તો તેને આ મુક્તિનો લાભ મળવાપાત્ર છે. આને અનુલક્ષીને રહીશ વ્યક્તિ જે વર્ષ દરમિયાન 60 વર્ષ પુરા કરે તને સમગ્ર નાણાકીય વર્ષ માટે ઉપરોક્ત કરમુક્તિનો લાભ મળી શકે છે.

અંદાજિત આવકના કેસોમાં માત્ર 15 મી માર્ચના એડવાન્સ ટેક્સનો જ હપ્તો ભરવાનો રહેશે.

અંદાજિત આવક મેળવતા કરદાતાઓના કેસમાં નાણાકીય વર્ષ 2015-16 સુધી એડવાન્સ ટેક્સ ચૂકવવાની કોઈ જવાબદારી ન હતી. નાણાકીય વર્ષ 16-17 થી આવા કરદાતાઓના કેસમાં એડવાન્સ ટેક્સની ચૂકવણી 15 મી માર્ચના એક નિયત હપ્તામાં અદા કરવાની રહેશે તેવી વિશેષ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

આને અનુલક્ષીને કલમ-44 એડી, 44 રેડીએ તેમજ 44 એઈ હેઠળ અંદાજિત આવકની જોગવાઈઓ હેઠળ કરપાત્રનો લાભ મેળવનાર કરદાતાઓના કેસમાં એડવાન્સ ટેક્સના તારીખ 15મી જૂન, 15મી સપ્ટેમ્બર તેમજ 15મી ડિસેમ્બરના હપ્તાઓ માટે કોઈ એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની જવાબદારી રહેશે નહીં.

તમામ કરદાતાઓ માટે એડવાન્સ ટેક્સની હપ્તાવાર જવાબદારી.

હપ્તાની તારીખ # ભરવાપાત્ર Advance tax :

નાણાકીય વર્ષ 2016-17 થી ...

1. 15મી જૂન સુધી # કુલ એડવાન્સ ટેક્સના 15%
2. 15મી સપ્ટેમ્બર સુધી # કુલ એડવાન્સ ટેક્સના 45%
3. 15મી ડિસેમ્બર સુધી # કુલ એડવાન્સ ટેક્સના 75%
4. 15મી માર્ચ સુધી # કુલ એડવાન્સ ટેક્સના 100%

કલમ-44 એડી / 44 એડીએ હેઠળ અંદાજિત આવક યોજનાનો લાભ મેળવતા કરદાતાઓએ એડવાન્સ ટેક્સની ચૂકવણી 15 મી માર્ચના રોજ એક જ નિયત હપ્તામાં કરવાની રહેશે.

અગાઉના એક હપ્તામાં ભરેલી રકમ બાદ કર્યા પછી બાકીની રકમ હપ્તામાં ભરવાની રહે.

અગાઉના બે હપ્તામાં ભરેલી રકમ બાદ કર્યા પછી બાકીની રકમ હપ્તામાં ભરવાની રહે.

અગાઉના ત્રણ હપ્તામાં ભરેલી રકમ બાદ કર્યા પછી બાકીની રકમ આ હપ્તામાં ભરવાની રહે.

એડવાન્સ ટેક્સ જ્યારે ભરવાનો થાય ?

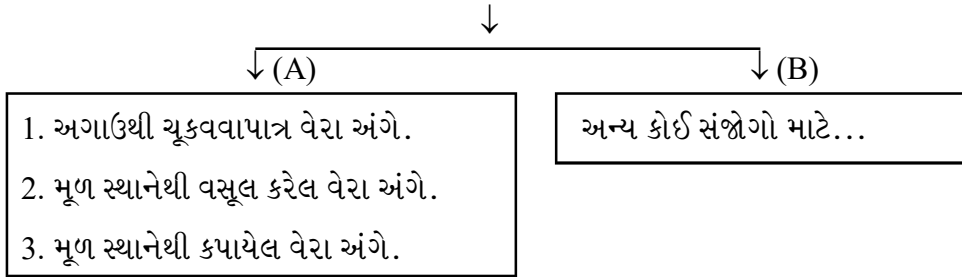
કલમ-211 ની જોગવાઈઓ અનુસાર સૌ કરદાતાઓ માટે હપ્તાવાર ઉત્તરોત્તર વધતી માત્રામાં એડવાન્સ ટેક્સ ભરવાની નીચે જણાવ્યા મુજબની યોજના કરવામાં આવી છે. હપ્તાવાર

ભરવાપાત્ર એડવાન્સ ટેક્સની રકમ પણ આ સાથે અલગ દર્શાવી છે. કલમ-211 અન્વયે મહત્વની જોગવાઈએ પણ કરવામાં આવી છે કે કરદાતાએ સંબંધિત નાણાકીય વર્ષની 31મી માર્ચ સુધીમાં પણ ટેક્સ ભર્યો હોય તેને આવકવેરાના કાયદા હેઠળ તમામ હેતુસર એડવાન્સ ટેક્સ તરીકે ગણીને માન્ય રાખવામાં આવશે. ક્યારેક 15મી માર્ચ સુધીમાં પૂરો એડવાન્સ ટેક્સ સંજોગવશાત્ ન ભરાયો હોય તો તેવા કેસમાં 31મી માર્ચ સુધીમાં પણ આ જવાબદારી અદા કરીને એડવાન્સ ટેક્સ ન ભરવાની કે ઓછો ભરવાની કસૂરમાંથી કરદાતા ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો આધાર લઈને બચી શકે.

5.5 કરદાતા અથવા સરકાર દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ

એસેસી (કરદાતા) દ્વારા તેની નક્કી કરેલી જવાબદારી કરતા વધુ વેરાની ચૂકવણી કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે સરકાર દ્વારા વધુ ચૂકવાયેલ વેરા પર વ્યાજ ચૂકવવામાં આવે છે. આ વધારાની ચૂકવેલ રકમ પરત મેળવવા માટે કરદાતાએ કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી કરવાની હોતી નથી. સક્ષમ આવકવેરા અધિકારી દ્વારા આકરણી થયા બાદ એએસમેન્ટ ઓર્ડર જારી કરવામાં આવે છે. જેમાં વધુ ચૂકવાયેલા વેરાની રકમ અને નિયમ પ્રમાણેના વ્યાજની રકમ રિફંડ હેઠળ પરત કરવામાં આવે છે.

સરકાર દ્વારા બે બાબતોમાં આવકવેરા રિફંડ આપવામાં આવે છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

ઉપરોક્ત બંને સંજોગોમાં માસિક 0.5% લેખે વ્યાજ ચૂકવવામાં આવે છે.

મુદત : ઉપરની (A) ની ગણતરીના આ સંજોગોમાં આકરણીના વર્ષની પ્રથમ દિવસથી શરૂ કરીને જે તારીખે રી ફંડ મંજૂર કરવામાં આવે એટલે જે તારીખે રિફંડ ઓર્ડર પર સહી કરવામાં આવે.

જ્યારે (B) ના કિસ્સામાં આકરણી ઓર્ડર તારીખથી શરૂ કરીને જે તારીખે રિફંડ મંજૂર કરવામાં આવે એટલે જે તારીખે રિફંડ ઓર્ડર પર સહી કરવામાં આવે.

5.6 કરદાતાને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ મળવાપાત્ર વ્યાજ

આવકવેરા રિટર્ન મોડુ ભરવા બદલ અગાઉ થી કલમ-139(R) હેઠળ કરદાતા પાસેથી વ્યાજ તેમજ કલમ-271 (1)(A) હેઠળ દંડ વસૂલ કરવાની જોગવાઈ આને આકરણી વર્ષ 1989-90 થી નાબૂદ કરીને કલમ-234(A) હેઠળ કરદાતા પાસેથી ફરજિયાત વ્યાજ વસૂલ કરવાની નવી જોગવાઈ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

આ જોગવાઈ અનુસાર કરદાતાની નિયમિત આકરણી અને કરદાતાની આકારાયેલી આવક ઉપર નક્કી થતા આવકવેરામાંથી કરદાતાએ એડવાન્સ ટેક્સ તેમજ TDS સ્વરૂપે ભરેલ આવકવેરો બાદ કરતા બાકી રહેતી વેરાની રકમ ઉપર કરદાતાએ રિટર્ન ભરવાની નિયત તારીખથી રિટર્ન જેટલા મહિના મોડું ભર્યું હોય તેટલા સમય માટે મહિને 1% એટલે કે વાર્ષિક 12% કરતા તા પાસેથી વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવશે. જો કોઈ કરદાતાએ કોઈ રિટર્ન ભર્યું ના

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

હોય અને તેની આકારણી કલમ-144 હેઠળ કરવામાં આવી હોય તો તે સંજોગોમાં રિટર્ન ભરવાની નિયત તારીખથી માંડીને આકારણી સંપૂર્ણ નવા તારીખ સુધીના સમયગાળા માટે કરદાતાએ આવું જ વ્યાજ ભરવાનું રહેશે.

વર્ષ	વ્યાજ દંડ ફરજિયાત વ્યાજ
(1) આ વર્ષ 1989-90થી	માસિક 2% વાર્ષિક 24%
(2) પહેલી જૂન 1999 થી	માસિક 1.5% વાર્ષિક 18%
(3) પહેલી જૂન 2001થી	માસિક 1% વાર્ષિક 15%
(4) 8 મી સપ્ટેમ્બર 2003 થી	માસિક 1% વાર્ષિક 12%

ડિફરમેન્ટ બદલ કરદાતાએ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ અપવાદ કલમ-234(C)

કલમ-234(C) હેઠળ કરવામાં આવેલા મહત્વના અપવાદ અનુસાર જો ઓછો ભરાયેલો આવકવેરો કરદાતાને મળેલ મૂડી-નફાની આવક અથવા લોટરી જુગાર વગેરેની આકસ્મિક આવક અંદાજવામાં થયેલ કસુરને કારણે ઉદ્ભવ્યો હોય અને જો એવા સંજોગોમાં કરદાતાએ આવી આવક ઉપર ભરવાપાત્ર આવકવેરો, આવી આવક ઉદ્ભવના પછીના હપ્તામાં પૂરેપૂરી ભરેલ હોય અથવા આવો કોઈ હપ્તો ભરવાનો ન થતો હોય, તેવા કિસ્સામાં સંબંધિત નાણાકીય વર્ષની તારીખ 31મી માર્ચ સુધીમાં ભરેલ હોય તો આ કલમ હેઠળ કોઈ વ્યાજ ભરવાનું રહેશે નહિ.

સમરી એસેસમેન્ટ દરમિયાન (વખતે) વધારાના ભરાયેલ કર પર (રિફંડ સંબંધી) ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ

2003 ના નાણાકીય ધારા મુજબ પહેલી જૂન 2003થી અમલી બનાવવામાં આવેલ કલમ-234D ની જોગવાઈ અનુસાર કલમ-143(1) હેઠળ Summar Assessment ની કાર્યવાહી દરમિયાન કરદાતાને રિફંડ આપવામાં આવ્યું હોય જે કરદાતાને નિયમિત આકારણી પૂર્ણ થયેલ સમય મળવાપાત્ર ન હોય અથવા કરદાતાને ખરેખર મળવાપાત્ર રિફંડ કરતાં વધુ થતું હોય તેવા કિસ્સામાં કરદાતાને ચૂકવાયેલ વધારાના રિફંડ પર માસિક 2/3% એટલે વાર્ષિક 8% ધોરણે આવું રિફંડ મળ્યા ના તારીખથી શરૂ કરીને નિયમિત આકારણીની તારીખ સુધીના સમયગાળા માટે કરદાતા વ્યાજ ચૂકવવાને જવાબદાર ગણાશે. આ ઉપરાંત અપીલ રિવિઝન, રેકટીફિકેશન કે સેટલમેન્ટ (સમાધાન)ની કાર્યવાહીને કારણે કરદાતા અને ભરવાપાત્ર આવકવેરાની રકમ વધારો કે ઘટાડો હોય, અને તેને આનુસંગિક આ કલમ હેઠળ કરદાતાએ ભરવાપાત્ર વ્યાજમાં વધારો કે ઘટાડો થાય તો તેની યોગ્ય અસર આવી કરદાતા પાસેથી વધારાનું વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવશે કે ઘટાડેલા વ્યાજની રકમ તેને પરત કરવામાં આવશે.

નોંધ : વર્ષ 2003 માં અન્વયે 8 મી સપ્ટેમ્બર 2003 સુધી કલમ-234D હેઠળ વ્યાજનો દર ઘટાડીને વાર્ષિક 6% કરવામાં આવે છે.

કરદાતાને રિફંડ પર મળવાપાત્ર વ્યાજ

આકારણી વર્ષ 1989-90થી આવકવેરા ધારાની કલમ-244A નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કરદાતાને રિફંડ પર મળવાપાત્ર વ્યાજ સંબંધી મહત્વની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

કલમ-244A દાખલ થતાં જ આવકવેરા ધારામાં અગાઉની કલમ-243 કલમ-244 અને કલમ-214 હેઠળ આકારણી વર્ષ 1989-90થી નાબૂદ કરવામાં આવી હતી.

કલમ-244A હેઠળ રિફંડ પર મળવાપાત્ર વ્યાજની રકમ

જો રિફંડની રકમ કરદાતાએ ભરેલ એડવાન્સ ટેક્સ તેની આવકમાંથી કપાયેલ મૂળ સ્થાનેથી કર (TDS) સંબંધિ હોય તો તેવા કિસ્સામાં વ્યાજની ગણતરીમાં વાર્ષિક 12 ટકા લેખે એટલે કે મહિને 1% ના હિસાબે સંબંધિત આકારણી વર્ષની પહેલી એપ્રિલથી શરૂ કરીને રિફંડ ચૂકવવામાં આવે તે તારીખ સુધી કરવામાં આવશે પરંતુ જો રિફંડની રકમ નિર્ધારિત આકારણી સમયે આ કારેલી કરદાતાની આવક પર નક્કી કરવામાં આવેલા આવકવેરા 10 ટકાથી ઓછી થતી હોય તો તેના પર કરદાતાને કોઈ વ્યાજ મળશે નહીં.

વર્ષ 2003 થી મળવાપાત્ર વ્યાજનો દર 1% અને વાર્ષિક 12 ટકા હતું જે હાલમાં 0.5% માસિક, વાર્ષિક 6% લેખે સરકાર આ વ્યાજ નીચેના સંજોગોમાં ચૂકવવા પાત્ર બને છે.

(A) એ અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા અંગે મૂળ સ્થાનેથી કપાત (TDS) અને મૂળ સ્થાનેથી વસુ લેલા વેરો (TCS)

(B) અન્ય કોઈ સંજોગોમાં

ઉપરોક્ત બંને કિસ્સામાં કરદાતાએ કોઈ કાર્યવાહી કરવા જ હોતી નથી પરંતુ સક્ષમ આવકવેરા અધિકારી દ્વારા આકારણી થયા બાદ એસેસમેન્ટ ઓર્ડર જારી કરવામાં આવે છે. જેમાં વધુ ચૂકવાયેલ વેરાની રકમ અને નિયમ પ્રમાણેના વ્યાજની રકમ રિફંડ હેઠળ પરત કરવામાં આવે છે.

ખુલાસા : (1) ઉપર (A) માં આકારણી વર્ષના પ્રથમ દિવસથી શરૂ કરીને જે તારીખે રિફંડ મંજૂર કરવામાં આવે એટલે જે તારીખે ઓર્ડર પર સહી કરવામાં આવે.

(2) ઉપર (B) માં આકારણી ઓર્ડરથી શરૂ કરીને જે તારીખે રિફંડ મંજૂર કરવામાં આવે એટલે જે તારીખે રિફંડ ઓર્ડર પર સહી કરવામાં આવે.

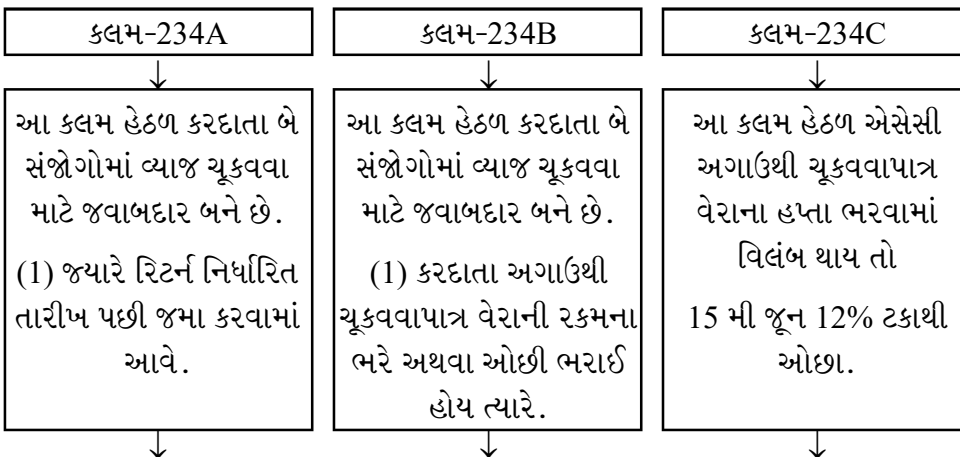
5.7 વ્યાજની ગણતરી માટે અનુસરવાની પદ્ધતિ

ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી બે પક્ષકારો માટે કરવામાં આવે છે.

(1) કરદાતા પાસેથી વસૂલ કરવા જો સરકાર દ્વારા ગણતરી કરવામાં આવે.

(2) જ્યારે સરકાર કરદાતાને ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ અંગે ગણતરી કરવામાં આવે.

સામાન્ય રીતે આવકવેરા ધારાની વ્યાજ વસુલાત અંગે ત્રણ કલમ છે.
જેના આધારે વ્યાજ વસૂલવામાં આવે છે.

(2) જ્યારે રિટર્ન ભરવામાં ન આવે ત્યારે.	(2) જો કરદાતાએ આકારણી કરેલ વેરાની જવાબદારીની 10 ટકા કરતાં ઓછી રકમની અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાની રકમ ભરેલો હોય.	15 સપ્ટેમ્બર 36% થી ઓછા 15 ડિસેમ્બર 75% થી ઓછા 15 માર્ચ 100% થી ઓછા
માસિક અથવા માસના ભાગના માટે 1% ના દરે સાદુ વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવશે.	માસિક અથવા માસના ભાગ માટે એક ટકાના દરે સાદુ વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવશે.	માસિક અથવા માસના ભાગ માટે એક ટકાના દરે વ્યાજ કરવામાં આવે.

અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ અંગે અગાઉની જોગવાઈઓ અનુસાર કરદાતાએ ચૂકવવાપાત્ર કે તેને મળવા પાત્ર વ્યાજની ગણતરીના હેતુ સંપૂર્ણ થયેલા માસના આધારે વ્યાજની ગણતરી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ કલમ-234(A), કલમ-234(B), કલમ-244(A) ની નવી જોગવાઈઓના આધારે મહિનાના અમુક ભાગ માટે પણ વ્યાજની આખા મહિનાની ગણતરી કરવાની રહેશે. અગાઉ કરદાતા આવકવેરા રિટર્ન નિયત તારીખથી 29 દિવસ સુધી મોડુ કરવામાં આવે તો તે સંબંધી કોઈ વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવતું ન હતું.

પરંતુ નવી જોગવાઈ અનુસાર કરદાતા નું રિટર્ન નિયત તારીખ થી એક દિવસ પણ મળવું હોય તો તે સંબંધી આખા મહિનાના વ્યાજની ગણતરી કરવાની રહેશે.

જો એસેસીએ આ રીતે અગાઉથી ભરેલો કર નિયમિત આકારણી વખતે નક્કી થયેલ રકમ થી વધુ હોય તો આકારણી વર્ષની શરૂઆતથી રિફંડ મંજૂર કરવાની તારીખ સુધી સરકાર માસિક 1/2 (= વાર્ષિક 6%) લેખે સાદુ વ્યાજ આપશે.

આવકનો પત્રક ભરવામાં થયેલ વિલંબ અંગેની ફી :

જો કોઈ એસેસી કે જેને કલમ-139ની જોગવાઈ મુજબ નિયત સમયમર્યાદામાં તેની આવક નું પત્રક ભરવામાં વિલંબ કરે તો તેણે નીચે મુજબ રૂપિયા 10,000 ની ફી ચૂકવવાની થશે.

પરંતુ જુઓ કસૂરવાર એસેસીની કુલ કરપાત્ર આવક ₹ 5,00,000 થી વધુ ન થતી હોય તો તેણે ચૂકવવાની ફી ₹ 1,000 થી વધશે નહીં.

સારાંશ : આમ, અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા અંગે કરદાતા દ્વારા કોઈપણ પ્રકારની ઊણપો અથવા ખામીઓ રહેલ હોય તો તેના પર નિર્ધારિત ઊણપો, ખામીઓ કે ભૂલો અંગે વ્યાજની ચુકવણી કરદાતાએ કરવાની હોય છે. દા.ત. (1) કરદાતા દ્વારા રિટર્ન ભરવામાં નિર્ધારિત તારીખ પછી જમા કરવામાં આવે. (2) કરદાતા દ્વારા રિટર્ન ભરવામાં ન આવે. (3) કરદાતા દ્વારા અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરો ભરવામાં ન આવ્યો હોય. (4) કરદાતા દ્વારા અપૂરતો વેરો ભરવામાં ન આવે ત્યારે. વગેરે સંજોગોમાં કરદાતા પાસેથી વ્યાજની રકમ વસૂલ કરવામાં આવે છે.

જ્યારે કરદાતા દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલ વેરાની રકમ કરદાતાની જવાબદારી કરતા વધારે પ્રમાણમાં ચૂકવવામાં આવી હોય તો તેના પર સરકાર દ્વારા વ્યાજની ચૂકવણી કરવામાં આવે છે.

આમ એડવાન્સ ટેક્સ પર ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી આ અંગે વિવિધ કલમ ઉપરોક્ત ચાર્ટમાં સમજાવેલ છે.

5.8 વ્યાજમાં ઘટાડો તથા માફી (કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-234C હેઠળ.)

સીધા કરવેરા માટેના મધ્યસ્થ મંડળ (CBDT) દ્વારા આવકવેરા ધારાની કલમ-119(2)(A) હેઠળ તેની વિશિષ્ટ સત્તાની રૂએ આવકવેરા ખાતાના ચીફ કમિશનર અને ડાયરેક્ટર જનરલ નીચે જણાવેલ સંજોગોમાં ઉપર જણાવેલ જોગવાઈઓ મુજબ દંડનીય વ્યાજ સંબંધી માફી કે ઘટાડો કરી આપવાની સત્તા આપી છે.

જે પાછલું વર્ષ પૂર્ણ થયા પછી અદાલત દ્વારા નિયમનકારી અથવા સરકાર દ્વારા આદેશ આપવામાં આવે ત્યારે મુખ્ય કમિશનર કે ડાયરેક્ટર જનરલ દ્વારા કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-234C હેઠળ વ્યાજમાં ઘટાડો કરી શકાય અથવા જતું કરી શકાય. આ પ્રકારના આદેશ એટલે કે વ્યાજ ઘટાડો કે વ્યાજ જતું કરવા અંગેની સત્તાનો ઉપયોગ નીચે જણાવેલ બે શરતોનું પાલન થાય તો કરી શકાય છે.

શરતો

જે આવકના સંદર્ભમાં આવ્યા જ ઘટાડો કે વ્યાજ જતું કરવાનું હોય તે સંબંધિત આવક સંબંધિત પાછલા વર્ષના રજૂ કરેલા આવકના રિટર્નમાં દર્શાવેલ હોવી જોઈએ અથવા આકરણી ઓફિસર સમક્ષ રજૂ કરેલ હોવી જોઈએ.	આ આવકનો આવકવેરો કે એડવાન્સ ટેક્સ ચૂકવાયેલ હોવો જોઈએ.
--	--

આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં કેટલાક સમયના વ્યાજને ધ્યાનમાં લઈ શકાય તે અંગે પણ જોગવાઈઓ એટલે કે સ્પષ્ટતાઓ કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત આ સમયગાળો ત્રણ માસ એટલે કે કલમ-234A, 234B અને કલમ-234C ગણવા અંગેની જોગવાઈઓ જુદી જુદી છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

કલમ-234A	કલમ-234B	કલમ-234C
જે તે આકરણી વર્ષના રજૂ કરવાના આવકના રીટર્નની પાક્યા તારીખ પછીની તારીખથી જે મહિનામાં સંબંધિત આવકના વધારા અંગે સંબંધિત ઓર્ડર આદેશ બહાર પાડવામાં આવેલ હોય તે મહિનાની છેલ્લી તારીખ સુધીનો સમય.	સંબંધિત આકરણી વર્ષના આવકના વધારા અંગે સંબંધિત ઓર્ડર બહાર પાડવામાં આવેલ હોય તે મહિનાની છેલ્લી તારીખ સુધીનો સમય.	આ કલમ હેઠળ દર્શાવેલ સમયગાળાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

વ્યાજનો ઘટાડો અથવા જતું કરવાના વ્યાજની રકમ આ પ્રકારના સંજોગોમાં વ્યાજનો સમયગાળો અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. ઉપર મુજબ જે તે કલમના આ સમયગાળાને ધ્યાનમાં

રાખીને આ રકમ નક્કી કરવામાં આવે છે. આ અંગેની ગણતરી નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવે છે.

નોંધ : સંબંધિત આવક સહિતની કુલ આવક ઉપર દર્શાવેલ સમયગાળાના વ્યાજની રકમ.

બાદ : સંબંધિત આવક સિવાયની કુલ આવક પર દર્શાવેલ સમયગાળાના વ્યાજની રકમ.

વ્યાજ ઘટાડાના કે વ્યાજ જતું કરવાના સંજોગો :

- (1) સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર (CBDT) દ્વારા મુખ્ય કમિશ્નર અને ડાયરેક્ટર જનરલ (Investigation) ને કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-234C હેઠળના દંડનીય વ્યાજમાં ઘટાડો કરવાની અને વ્યાજની રકમ જતી કરવાની સત્તા રાખવામાં આવે છે. તેની ઉપર ચર્ચા કરેલ છે તે મુજબ સર તો નીચે મુજબ છે.
 - (A) જે તે પાછલા વર્ષનું રિટર્ન જમા કરાવેલ હોવું જોઈએ.
 - (B) આકરણી કરેલ રકમ પર સંપૂર્ણ વેરો ભરેલો હોવો જોઈએ.
 - (C) ઉપરાંત આ સંદર્ભમાં સક્ષમ અધિકારી દ્વારા જે અન્ય શરતો નક્કી કરવામાં આવે તેનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.
- (2) આવકવેરાની તપાસના હેતુ માટે જ્યારે કરદાતાના હિસાબી ચોપડાઓ આવકવેરા વિભાગ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યા હોય અને કરદાતા પોતાના હિસાબો તૈયાર કરવા અને રીટર્ન રજૂ કરવા આ સમર્થ કે સક્ષમ બને છે. ત્યારે કલમ-234A મુજબ દંડ પાત્ર વ્યાજ ઘટાડવામાં આવે અથવા જતું કરવામાં આવે છે.
- (3) જ્યારે કોઈ આવક કરમુક્ત હોય અને કાયદાના સુધારાના કારણે અથવા સુપ્રિમ કોર્ટના આદેશ પ્રમાણે પૂર્વ વ્યાપી અમલ પ્રભાવથી તે આવક કરપાત્ર બને ત્યારે.
- (4) જ્યારે આવકવેરાનું રિટર્ન આવકવેરા વિભાગના પરીક્ષણ સિવાય સ્વેચ્છાએ ભરવામાં આવેલ હોય અને એસેસીના અંકુશ બહારના કોઈ સંજોગોના કારણે આવક ઉદ્ભવે છે અને તેનું રિટર્ન નિર્ધારિત સમયમાં ભરેલના હોય અથવા સંબંધિત સમય દરમિયાન ભરેલ હોય ત્યારે.
- (5) જે કેસમાં આવકવેરાના દરોડા અને જપ્તીની કાર્યવાહી દરમિયાન હિસાબી ચોપડાઓ આવકવેરા ખાતા દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવ્યા હોય અને કરદાતાને રિટર્ન તૈયાર કરવા માટે ઉપલબ્ધ બન્યા ન હોય.
- (6) જે કેસમાં આવકવેરા દરોડા અને જપ્તીની કાર્યવાહી દરમિયાન રોકડ જપ્ત કરવામાં આવી હોય અને આવી રકમ સંબંધી કરદાતાને દરોડાની તારીખ બાદ ભરવાપાત્ર અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર અન્ય આવકવેરા સામે સેટ ઓફ માંડી વાળવાને અનુમતિ આપવામાં આવી ન હોય.
- (7) જે કેસમાં અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરો પ્રથમ કે ત્યાર પછીના હપ્તા બાદ કરદાતાને મૂડી નફાની આવક ઉદ્ભવી હોય જેના આ અંગે કરદાતા કોઈ પૂર્વ અનુમાન કરી શકે તેમના હોય અને જ્યાં કરદાતાએ આવી આવક મળ્યા બાદ તેના સંબંધી અગાઉથી વેરો ભર્યો હોય.
- (8) જે કેસમાં કરદાતાએ આવકવેરા ખાતા દ્વારા શોધી કાઢવામાં આવે, તે પહેલા સ્વૈચ્છિક આવકવેરા રિટર્ન ભર્યું હોય અને જ્યાં કરદાતાની કાબુ બહારના સંજોગોને કારણે રિટર્ન સમયસર ન ભર્યું હોય અથવા સંબંધી એડવાન્સ ટેક્સ યોગ્ય સમય ન ભરી શક્યો હોય.

5.9 અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાની ગણતરીના તબક્કાઓ

- (1) કરદાતાનો રહેણાકનો દરજ્જો નક્કી કરવો રહીશ. સામાન્ય રહીશ માની લીધેલ રહીશ અને બિન રહીશ.
- (2) આવકનો અંદાજ નક્કી કરવો જે તે નાણાકીય વર્ષની આવકો નક્કી કરવી જેમાં પાંચ શીર્ષક માંથી ગમે તે આવક હોય તે બધી જ આવકનો સરવાળો નક્કી કરો.
- (3) 'ક્લબિંગ ઓફ ઈન્કમ' ની સંબંધિત જોગવાઈનું અમલીકરણ.
- (4) ભૂતકાળની ખોટ હોય તો માંડી વાળવી.
- (5) આમ કુલ ગ્રોસ આવક નક્કી કરવી. $(2 + 3) - 4$
- (6) ગ્રોસ આવકમાંથી કલમ-80C થી કલમ-80U હેઠળની કપાતો બાદ કરવી.
- (7) કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાતો બાદ કરતાં કરવાપાત્ર આવક મળશે. [(5)-(6)]
- (8) કરપાત્ર આવક તો મળ્યા બાદ વેરાની જવાબદારી નક્કી કરવી : આકારણી વર્ષ 2021-22 થી થી જુના કર માળખા અને નવા કર માળખાના આધારે વેરો નક્કી કરવો પડશે. જો નવું કર માળખું પસંદ કરવામાં આવશે તે કલમ-80C થી કલમ-80U સુધીની કપાતો બાદ મળશે નહીં.
- (9) સરચાર્જની ગણતરી : જે તે નાણાકીય વર્ષમાં આવકની જવાબદારી નક્કી કરવામાં આવે તેના પર શરતોને બાદ આવકવેરાની રકમ પર સરચાર્જ નક્કી કરવામાં આવે છે. (જો લાગુ પડતો હોય તો.)
- (10) શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરો : જો આવકવેરા પર સહી લાગુ પડ્યો હોય તો (આવકવેરા + સરચાર્જ) ની રકમ શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરો 4 ટકા લેખે ગણવામાં આવશે જો સરચાર્જ લાગુ ન પડે તો ફક્ત નક્કી કરેલ આવકવેરાની રકમ પર 4 ટકા લેખે શિક્ષણ અને આરોગ્ય ઉપ કર ગણવામાં આવશે.
- (11) રાહતો : કલમ-89 હેઠળ જુદી જુદી આવકો પગારના એરિયર્સની રકમ ગ્રેજ્યુઇટીની રકમ નોકરીમાંથી છુટા થયા હોય તેનું વળતર પેન્શન વગેરેમાં આ રાહતનો લાભ મળે છે. (જો લાગુ પડે તો.)
- (12) આવકવેરાની રકમમાંથી TDS, TCS બાદ કરો
 - TDS (Tax deducted at Source) = મૂળ સ્થાનેથી કપાત
 - TCS (Tax collected at Source) = મૂળ સ્થાનેથી વસૂલ કપાત.
 આમ જે કરવેરાની રકમ વધશે તેને ભરવાપાત્ર વેરો કહેવાશે.
- (13) કલમ-208 આમ ભરવાપાત્ર વેરોની રકમ 10,000 થી વધી જાય તો ત્યારે કરદાતા અગાઉથી ભરવાના વેરા માટે ફરજિયાત બને છે. (1-4-2009 પહેલા આ મર્યાદા 5,000 ₹ ની હતી. જે 2009 પછી રૂપિયા 10,000 કરવામાં આવી છે.)

ઉદાહરણ-1

શ્રી શાહની નાણાકીય 2020-2021 ની અંદાજિત આવકો નીચે મુજબ છે.

- (1) પગારની કરપાત્ર આવક 10,00,000

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

- (2) ભારતમાં ખેતીની જમીનની આવક 3,00,000
- (3) ભારતમાં આવેલ ખેતીની જમીનમાંથી આવક 50,000
- (4) લોટરી નું ઈનામ (નેટ) ₹ 70,000 (TDS @ 30%)
- (5) ડિબેન્ચર પર વ્યાજ ₹ 45,000 (નેટ) (TDS @ 10%)
- (6) મકાન મિલકતના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક ₹ 90,000
- (7) ભારતીય કંપનીના શેર પર મળેલ ડિવિડન્ડ રૂપિયા 10,000

ઉપરથી માહિતી પરથી આ વર્ષ 2021-2022 માટે ચૂકવવા પાત્ર આવકવેરાની ગણતરી કરો. તેમજ નીચેની માહિતીના આધારે અગાઉથી ચૂકવવાનો વેરો ગણો. લોટરીના ઈનામમાં વ્યાજમાં કપાયેલ TDS રૂપિયા 35,000 કલમ-80C હેઠળ રોકાણો ₹ 1,50,000.

જવાબ :

પગારની કરપાત્ર આવક	10,00,000
+ અન્ય સાધનની આવક	
લોટરીની ઈનામ $\left(70,000 \times \frac{100}{70}\right)$	1,00,000
ડિબેન્ચર વ્યાજ $\left(40,000 \times \frac{100}{90}\right)$	50,000
+ મકાન મિલકતની કરપાત્ર આવક	90,000
કુલ કરપાત્ર આવક	12,40,000
બાદ : કપાલ કલમ-80C	1,50,000
કરપાત્ર આવક	10,90,000

(60 વર્ષથી ઉંમરના કરદાતા છે એમ ધારીને)

કરવેરાની ગણતરી	કરવેરા
₹ 2,50,000 સુધી	શૂન્ય
2,50,001 થી 5,00,000 5%	12,500
5,00,001 થી 10,00,000 20%	1,00,000
(10,90,000 - 10,00,000)	
(90,000 × 30%)	27,000
કુલ કરવેરાની જવાબદારી	1,39,500
+ સરચાર્જ	1,39,500
+ શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરા @ 4%	5,580
ચુકવવાપાત્ર વેરો	1,45,080
બાદ : કપાયેલ વેરો (TDS)	35,000
અગાઉથી ચુકવવાનો વેરો	1,10,080

અગાઉથી ચૂકવવાનો આવકવેરોની ગણતરી :	
15-6-2020 પ્રથમ હપ્તો (135080 × 15%)	20,262
15-9-2020 બીજો હપ્તો (1,35,080 × 30%)	40,524
15-12-2020 ત્રીજો હપ્તો (1,35,080 × 30%)	40,524
15-3-2021 ચોથો હપ્તો (1,35,080 × 25%)	33,770
	1,35,080

ઉદાહરણ-2

મિ. રાજ આકારણી વર્ષ 2020-21 માટેની નીચે મુજબની માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

- (1) 30-9-2020 સુધીમાં કુલ ભરેલ વેરો : ₹ 1,50,000
- (2) રિટર્ન ભરવાની છેલ્લી તારીખ : 30-9-2020
- (3) રિટર્ન ભર્યાની તારીખ : 1-10-2020
- (4) 1-10-2020 સુધી ચૂકવેલ વેરો : ₹ 1,50,000

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી જો તેમને એડવાન્સ ટેક્ષ ન ચૂકવ્યો હોય તો તેમને કલમ-234A અને 234B હેઠળ કેટલું વ્યાજ ચૂકવવું પડશે ?

જવાબ :

કલમ-234A હેઠળ વ્યાજ	કલમ-234B હેઠળ વ્યાજ
કરવેરાની રકમ ₹ 1,50,000	(અગાઉથી વેરો નહિ ચૂકવેલ)
બાદ : અગાઉથી ચૂકવેલ વેરો શૂન્ય	સમયગાળો :
1,50,000	(1 લી એપ્રિલ થી
બાદ : મુળ સ્થાનેથી કપાત (TDS) –	30 સપ્ટેમ્બર) 6 માસ
ચૂકવવાપાત્ર વેરો 1,50,000	વ્યાજની રકમ :
	$\left(1,50,000 \times \frac{1}{100} \times 6\right)$
સમયગાળો રિટર્ન મોડું :	9,000 ₹
ભર્યા બદલ 1 માસનું વ્યાજ (30-9-2020 ના બદલે 1-10-2020 ના રોજ)	કલમ 234B હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ ₹ 9,000 થશે.
$\left(1,50,000 \times 1\% \times \frac{1}{12}\right)$	
1,500	
કલમ-234 હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ ₹ 1,500 છે.	

ઉદાહરણ-3

મિ. X જો ભારતીય રહીશ છે. તેમણે આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે ₹ 9,15,000 ની આવક થી રિટર્ન ભર્યું છે. તેઓ TDS (મુળ સ્થાનેથી કપાત) ₹ 43,000 ચુકવેલ છે. 5 વર્ષ 2020-21 માં અગાઉથી ચુકવવાનો વેરો નીચે મુજબ હપ્તા ચુકવેલ છે.

15-9-2020	₹ 15,000
14-12-2020	₹ 16,000
13-3-2021	₹ 22,000

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી કલમ-234C હેઠળ કેટલું વ્યાજ ચુકવવાપાત્ર બનશે ?

જવાબ : ચુકવવાપાત્ર વેરાની ગણતરી :

(1) કુલ આવક : 9,15,000

(2) ચુકવવાપાત્ર વેરાની ગણતરી :

2,50,000 સુધી @ શૂન્ય	0
2,50,001 થી 5,00,000 (2,50,000 × 5%)	12,500
5,00,001 થી 10,00,000 (4,15,000 × 20%)	83,000
10,00,000 થી વધુ	—
કુલ આવકવેરો	95,500
+ સરચાર્જ (લાગુ પડતા નથી)	—
+ આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર 4%	3,820
કુલ	99,320
બાદ : મુળ સ્થાનેથી કપાત (TDS)	43,000
ચુકવવાપાત્ર વેરો	56,320

ઉદાહરણ-4

શ્રી કિરીટભાઈ આકારણી વર્ષ 2021-22 ના રિટર્ન મુજબ આવક રૂપિયા 25,00,000 (જેમાં ₹ 15,00,000 ની ઘોડા દોડની આવકનો સમાવેશ થાય છે.) અગાઉથી ચુકવેલ કરવેરાની માહિતી નીચે મુજબ છે.

તા. 15-9-2020	₹ 1,25,000
તા. 15-12-2020	₹ 1,44,001
તા. 15-3-2020	₹ 1,60,000
- રિટર્ન ફાઈલ કરવાની છેલ્લી તારીખ 31 મી જુલાઈ 2021 હતી. જ્યારે ખરેખર રિટર્ન ભર્યા તારીખ 15-10-2021 હતી.	
- આકારણી ઓફિસર દ્વારા આકારણી કલમ-143(3) હેઠળ રૂપિયા 25,60,000 (જેમાં ₹ 15,00,000 ની ઘોડા દોડની આવકનો સમાવેશ થાય છે.) ની તા. 15-11-2021	

ના રોજ આકરણી થયેલી હતી. એસેસી TDS (મૂળ સ્થાનેથી કપાત) ₹ 91,000 ચૂકવાયેલ હતો.

કલમ-234A, 234B અને કલમ-234C હેઠળ કિરીટભાઈ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી નીચેના સંજોગો પ્રમાણે કરો.

(A) આવકવેરા પત્રક રજૂ કરતી વખતે.

(B) આવકવેરા પત્રકની આકરણી વખતે.

જવાબ :

શ્રી કિરીટભાઈનું કુલ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ આ વર્ષ 2021-2022 પા. વર્ષ 2020-21 (1-4-2019 થી 31-3-2020)

વિગત	નોંધ	આવકનું પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આવકવેરા પત્રકની આકરણી વખતે
કલમ-234A મુજબ	3	1,950	2,511.60
કલમ-234B મુજબ	4	1,092	2,595.84
કલમ-234C મુજબ	5	8,252	8,252
		1,1294	13,359.44

જરૂરી ગણતરી

ગ્રોસ અને ચોખ્ખી કરવેરાની રકમ દર્શાવતું પત્રક

વિગત	આવકનું પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આવકવેરા પત્રકની આકરણી વખતે
કુલ આવક	25,00,000	25,00,000
આવકવેરાની ગણતરી		
₹ 2,50,000 સુધી 0% શૂન્ય	શૂન્ય	
₹ 2,50,001 થી 5,00,000 સુધી 5% (2,50,000 × 5%)	12,500	12,500
₹ 5,00,001 થી 10,00,000 સુધી 20% (5,00,000 ના 20%)	1,00,000	1,00,000
₹ 10,00,000 થી વધુ (15,00,000 × 30%) (15,60,000 × 30%)	4,50,000	4,68,000
+ સરચાર્જ	5,62,500	5,80,500
(લાગુ પડશે નહિ)	—	—
+ શિક્ષણ ઉપકર (ઉચ્ચ શિક્ષણ આરોગ્ય વેરો) 4% લેખે		

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(5,62,500 @ 4%)	22,500	
(5,80,500 @ 4%)		23,220
(A) ગ્રોસ ચુકવવાપાત્ર વેરો	5,85,000	6,03,720
બાદ : અગાઉથી ચુકવેલ વેરો	4,29,000	4,29,000
મૂળ સ્થાનેથી કપાત (TDS)	91,000	91,000
	5,20,000	5,20,000
(B) કુલ ચુકવેલ વેરો	65,000	83,720
ચોખ્ખો ચુકવવાપાત્ર વેરો (બાકી) (A-B)	65,000	83,720

નોંધ-2 કુલ ચુકવેલ એડવાન્સ ટેક્સ :

તારીખ	રકમ	એકત્રિત
15-9-2020	1,25,000	1,25,000
31-12-2020	1,44,000	2,69,000
15-3-2021	1,60,000	4,29,000
	4,29,000	

નોંધ-3 કલમ-234A હેઠળ ચુકવવાપાત્ર વ્યાજ :

વિગત	આવકનું પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આવકવેરા પત્રકની આકારણી વખતે
રિટર્ન ભરવાની છેલ્લી તારીખ	31 મી જુલાઈ 2021	31 મી જુલાઈ 2021
ખરેખર રિટર્ન ભર્યા તારીખ મુદત	15-10-2021	15-10-2021
મુદત	3 માસ	3 માસ
ચુકવવાપાત્ર વ્યાજ (1% લેખે)	$\left(65,000 \times \frac{1}{100} \times 3\right)$	$\left(83,720 \times \frac{1}{100} \times 3\right)$
	1950	2511.60

નોંધ-4 કલમ-234B હેઠળ ચુકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક :

વિગત	આવકનું પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આવકવેરા પત્રકની આકારણી વખતે
ગ્રોસ ચુકવવાપાત્ર વેરો	5,85,000	6,03,720
બાદ : TDS (મૂળ સ્થાનેથી કપાત)	91,000	91,000
આકારણી કરેલ વેરો	4,94,600	5,12,720
આકારણી કરેલ વેરાના 90%	4,44,600	4,61,448
બાદ : કુલ ચુકવેલ અગાઉથી વેરો	4,29,000	4,29,000
ઓછો ભરેલ વેરો	15,600	32,448

નોંધ : અહીં ખરેખર ચૂકવેલ અગાઉથી વેરો જે આકારેલ વેરાનાં 90% થી ઓછો છે. તેથી ઓછો રેલ વેરાનો 1% લેખે વ્યાજ ચૂકવવું પડશે.

ગણતરી નીચે મુજબ છે :

વિગત આકારણી	આ પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આવકના પત્રકની વખતે (20-11-21)
મુદત :		
1-4-2021 થી 15-10-2021	7 માસ	7 માસ
1-11-2021 થી 20-11-2021	લાગુ નહીં પડે	1 માસ
વ્યાજની ગણતરી :	$\left(15,600 \times \frac{1}{100} \times 7\right)$	$\left(32,498 \times \frac{1}{100} \times 7\right)$
1-4-2021 થી 15-10-2021 સુધીનું વ્યાજ	1092	2271.36
1-11-2021 થી 20-11-2021 સુધીનું વ્યાજ :	લાગુ નહીં પડે	$\left(32,498 \times \frac{1}{100} \times 1\right)$
		324.98
	1092	2595.84

કલમ-234C હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી :

(વ્યાજ માસિક 1% લેખે)

તારીખ	(ચૂકવવાપાત્ર અગાઉથી ચૂકવેલ વેરો)	ખરેખર ચૂકવેલ એડવાન્સ ટેક્સ	એકત્રિત ચૂકવેલ વેરો	તફાવત	માસ	વ્યાજ
15-6-2020	4,94,000 @ 15% 74,100	—	—	74,100	3 માસ	2,223
15-9-2020	4,94,000 @ 45% 2,22,300	1,25,000	1,25,000	97,300	3 માસ	2,919
15-12-2021	4,94,000 @ 75% 3,70,500	1,40,000	2,69,000	1,01,500	3 માસ	3,045
15-3-2021	4,94,000 @ 100%	1,60,000	4,29,000	65,000	1 માસ	650
	કુલ વ્યાજ					8,252

ઉદાહરણ-5

શ્રી રિકેનની આકારણી અધિકારી દ્વારા કરપાત્ર આવક ₹ 8,50,000 નક્કી કરવામાં આવી છે. આકારણી વર્ષ 2021-22 છે. તેમના દ્વારા નીચે પ્રમાણે વેરાઓની અગાઉથી ચૂકવણી

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

કરવામાં આવી છે. તેમને વર્ષ દરમિયાન ભરેલ હપ્તાની રકમ નીચે મુજબ :

15-6-2020	શૂન્ય
15-9-2020	24,000
15-12-2020	36,000
15-3-2021	36,000

તેમની નિયમિત આકારણી તા. 15-10-2021 ના રોજ પૂર્ણ થયેલ છે તેમનો મૂળ સ્થાને કપાત વેરો ₹ 6,000 છે. તેમની કલમ-234 પ્રમાણેની જવાદારી નક્કી કરો.

જવાબ : (1) પાછલું વર્ષ 2020-2021.

(2) આકારણી વર્ષ : 2021-2022.

(3) કુલ કરપાત્ર આવક ₹ 8,50,000.

(4) ચુકવવાપાત્ર આવક વેરો :

₹ 2,50,000 સુધી શૂન્ય	0
2,50,000 થી 5,00,000 સુધી 5% (2,50,000 @ 5%)	12,500
5,00,000 થી 10,00,000 સુધી 20% (8,50,000 – 5,00,000)	70,000
(3,50,000 @ 20%)	82,500
	Nil
+ સરચાર્જ	82,500
+ શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરો @ 4%	3,300
કુલ ભરવાપાત્ર વેરો	85,800
બાદ : TDS (મૂળ સ્થાનેથી કપાત)	6,000
આકારણી આધારિત વેરો	79,800
(A) આકારણી આધારિત વેરો 90% (79,800 @ 90%)	71,820
(B) અગાઉથી વર્ષ દરમિયાન ચુકવેલ વેરો	96,000

નોંધ : શ્રી રિકેનને કોઈપણ પ્રકારનું વ્યાજ ચુકવવાનું નથી કારણ કે આકારણી આધારિત વેરા કરતાં વધુ વેરો એડવાન્સ ટેક્સ તરીકે ચુકવેલ છે.

● સ્વાધ્યાય

(A) સિદ્ધાંતિક લાંબા પ્રશ્નો :

- (1) અગાઉથી ચુકવવાપાત્ર વેરા અંગેની જવાબદારી પર નોંધ લખો.
- (2) વ્યાજમાં ઘટાડો અથવા વ્યાજ જતું કરવા અંગેની સત્તા પર નોંધ.

- (3) કલમ-234ષ્ટ મુજબ અગાઉથી જ કર ચૂકવવામાં કસુર આ અંગે વ્યાજ સમજાવો.
- (4) કંપની બિન કંપની એસેસી માટે અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા અંગેની જોગવાઈઓ સમજાવો.
- (5) અગાઉથી ચૂકવેલા આવકવેરાની ગણતરીના તબક્કાઓ સમજાવો.
- (6) અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા પર વ્યાજ અંગે કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-234C સમજાવો.
- (7) સરકારે ચૂકવવાના વ્યાજ અંગેની જોગવાઈ સમજાવો.
- (8) વ્યાજ ઘટાડા અને વ્યાજદર જતું કરવાના સંજોગો સમજાવો.
- (9) પાછલા વર્ષની આવકની ગણતરી કઈ રીતે કરશો. એડવાન્સ ટેક્સ ચૂકવવાની મહત્વની તારીખો સમજાવો.

(B) હેતુલક્ષી પ્રશ્નો :

(A) યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) જ્યારે આવકવેરાનું રિટર્ન નિર્ધારિત તારીખ પછી જમા કરવામાં આવે તે સંજોગોમાં કરદાતાએ રિટર્ન ભરવાની તારીખ થી રીટર્ન રજૂ કર્યા તારીખ સુધીનું કેટલા દરે આવકવેરાની રકમ વ્યાજ ચૂકવવું પડે છે.
 - (a) માસિક એક%
 - (b) માસિક 0.5%
 - (c) વાર્ષિક 8%
 - (d) માસિક ₹ 1,000
- (2) જો નિર્ધારિત સમયમાં આવકવેરા ખાતા દ્વારા એસેસીને રિફંડ આપવામાં ન આવે તો નિર્ધારિત સમયથી રિફંડ મંજૂર કરવામાં આવે તે તારીખ સુધીનું ના દરે રિફંડની રકમ પર વ્યાજ આવકવેરા ખાતું ચૂકવે છે.
 - (a) માસિક 0.5%
 - (b) માસિક 1%
 - (c) વાર્ષિક 8%
 - (d) ₹1000
- (3) કલમ-243નો હેતુ
 - (a) અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાની વિલંબિત ચુકવણી અંગે છે.
 - (b) આવકવેરા રિટર્ન ન ભરવા અંગે કસૂરવાર માટે.
 - (c) અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર આવકવેરો ભરવામાં નિષ્ફળતા અંગે છે.
 - (d) વિકલ્પ 'એ' અને 'બી' બંને.
- (4) વ્યક્તિ કરદાતાએ અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરા માટેની જરૂરી તારીખો છે.
 - (a) 15મી માર્ચ, 15મી જૂન, 15મી સપ્ટેમ્બર, 15 ડિસેમ્બર
 - (b) 15મી જૂન, 15મી સપ્ટેમ્બર, 15મી ડિસેમ્બર, 15 મી માર્ચ
 - (c) 31મી માર્ચ, 31મી જુલાઈ, 31મી સપ્ટેમ્બર, 31મી ડિસેમ્બર
 - (d) એક પણ નહીં
- (5) કરવેરા ભરવા બદલ કેટલા ટકા વ્યાજ ભરવું પડે.
 - (a) 12%
 - (b) 2%
 - (c) 36%
 - (d) 100%

(B) એક-બે વાક્યમાં પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો :

- (1) અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની ન્યુનતમ રકમ કેટલી હોવી જોઈએ.
- (2) અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાના હપ્તાની રકમમાં બાકીના હપ્તામાં વધારો/ઘટાડો થઈ શકે.
- (3) અગાઉથી ચૂકવેલ વેરા અંગે જમા આપવાની રકમ એટલે શું ?
- (4) એસેસી પોતાની આવકવેરાની જવાબદારીનો અંદાજ મૂકી શકે ?
- (5) અગાઉથી ચૂકવવાના વેરા અંગે કોણ કોણ જવાબદાર છે.
- (6) પાછલા વર્ષની આવકમાં કઈ આવકોનો સમાવેશ થશે ?
- (7) કંપની એસેસીના સંદર્ભમાં અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની પાકતી તારીખો કઈ કઈ છે ?
- (8) નોન કંપની એસેસી માટે અગાઉથી ભરવાનો વેરો ફરજિયાત નથી. આ વિધાન સમજાવો.
- (9) જો આવકનું રિટર્ન પાક્યા તારીખ પછી ભરવામાં આવે તો વ્યાજની ગણતરી માટે સમયગાળાઓ શું હશે ?
- (10) કલમ-234A ને જોગવાઈ સમજાવો.
- (11) કંપનીની આવક કેટલી રકમ સુધી કરમુક્ત ગણાઈ.
- (12) ભારતીય કંપની અને વિદેશી કંપની પર આવકવેરાનો દર કેટલો છે.
- (13) વ્યક્તિગત અને કંપનીના કિસ્સામાં સર ચાર્જ કેટલો લાગુ પડશે.
- (14) હાલમાં કલમ-87A હેઠળ કરમાંથી કર રાહત મળે છે ?
- (15) કલમ-234B સમજાવો.
- (16) વ્યાજમાં ઘટાડો કે જતું કરવાની સત્તા કોની છે ?
- (17) અગાઉથી ચૂકવવાના વેરાની રકમ કેટલી હોવી જોઈએ ?
- (18) કલમ-80સી હેઠળ કપાસની મર્યાદા હાલમાં કેટલી છે ?
- (19) અગાઉથી ચૂકવવાના વેરામાં તારીખનું કેટલું મહત્વ છે ?
- (20) અગાઉથી ચૂકવવાના વેરામાંથી કોને મુક્તિ મળે છે ?
- (21) તમામ એસેસી દ્વારા અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર વેરાના સુધી પાછલા વર્ષની 15મી ડિસેમ્બર અથવા તે અગાઉ ચૂકવાયેલ હોવી જોઈએ. (75%)
- (22) આવકનું રિટર્ન ભરવામાં ન આવે ત્યારે માસિક અથવા માસના ભાગ માટે % ના દરે સાદુ વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવે છે. (1%)
- (23) જ્યારે એસીની અગાઉથી ભરવાપાત્ર વેરાની રકમ ₹ કે તેથી વધુ હોય ત્યારે અગાઉથી ભરવાપાત્ર રૂપિયાની જવાબદારી ઊભી થાય છે. (₹ 10,000)

(24) એસેસી દ્વારા તે નિર્ધારિત જવાબદારી કરતા વધારે વેરાની ચૂકવણી કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે સરકાર દ્વારા કલમ હેઠળ વધુ ચૂકવાયેલ વેરાની રકમ પર વ્યાજ ચૂકવવામાં આવે છે. (કલમ-244A)

(C) વ્યવહારિક દાખલા :

(1) શ્રી અક્ષય કુમાર કે જેમની પાછલા વર્ષ 2020-21 ની કુલ અંદાજિત આવક ₹ 11,80,000 હશે. તેમને કરેલું અંદાજિત રોકાણો (કલમ-80C હેઠળ) ₹ 1,80,000 હશે. તેમના અગાઉથી ભરવાના વેરાની ગણતરી કરો કે જેથી તેમને કલમ-234C હેઠળ વ્યાજ ચૂકવવું ન પડે ?

જવાબ : (1) કુલ કરપાત્ર અંદાજિત આવક : 10,30,000
(11,80,000 – 1,50,000 કપાત કલમ-80C)

(2) ભરવાપાત્ર વેરો

2,50,000 સુધી શૂન્ય	0
2,50,001 થી 5,00,000 સુધી 5% (2,50,000 @ 5%)	12,500
5,00,001 થી 10,00,000 સુધી 20% (5,00,000 @ 20%)	1,00,000
10,00,000 થી વધુ (30,000 × 30%) (10,30,000 - 10,00,000)	9,000
કુલ વેરો	1,21,500
+ સરચાર્જ (લાગુ પડતું નથી)	1,21,500
+ શિક્ષણ અને આરોગ્ય વેરો (1,21,500 નાં @ 4%)	4,860
કુલ ભરવાપાત્ર વેરો	1,26,360

(3) અગાઉથી ચૂકવવાના હપ્તાની ગણતરી :

- (1) 15-6-2020 (1,26,360 @ 15%) 18,954
- (2) 15-9-2020 (1,26,360 @ 30%) 37,908
- (3) 15-12-2020 (1,26,360 @ 30%) 37,908
- (4) 15-3-2021 (1,26,360 @ 25%) 31,590

(2) મિ. મેઘરાજની આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે નીચે મુજબની માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

- (1) 30-9-2020 સુધી ભરવાપાત્ર કુલ વેરો : ₹ 6,00,000
- (2) રિટર્ન ભરવાની છેલ્લી તારીખ : 30-9-2020
- (3) રિટર્ન ભર્યાની છેલ્લી તારીખ : 1-11-2020
- (4) 1-11-2020 સુધી ચૂકવેલ વેરો : ₹ 1,50,000

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી તેમને કલમ-234B અને કલમ-234A હેઠળ કેટલું વ્યાજ ચુકવવું પડશે? નક્કી કરો.

જવાબ :

- (1) કલમ-234A હેઠળ બે માસનું વ્યાજનું વ્યાજ 1% લેખે 12,000 ₹
- (2) કલમ-234B હેઠળ છ માસનું વ્યાજનું 1% લેખે ચુકવવાપાત્ર વ્યાજ ₹ 36,000 થશે.
- (3) મિ. રમેશ કે જેમની ઉંમર 46 વર્ષ છે. તે ભારતીય રહીશ છે. તેમની પાછલા વર્ષ 2020-21 ની માહિતી નીચે મુજબ આપે છે :

15મી સપ્ટેમ્બર 2020	6,000
15મી ડિસેમ્બર 2020	14,000
15મી માર્ચ 2021	16,000
16મી માર્ચ 2021	8,000

મિ. રમેશ કે જેમણે ₹ 7,01,000 ની આવક માટે રિટર્ન ફાઇલ કર્યું છે, જ્યારે તેમણે રિટર્ન ભર્યું ત્યારે અન્ય આવક ₹ 87,500 થઈ હતી તે તેમણે રિટર્નમાં આવરી લીધી છે. તેમની TDS ની કપાત વર્ષ દરમિયાન ₹ 12,200 જમા છે.

ઉપરોક્ત માહિતી પરથી તેમને કલમ-234B અને કલમ-234C હેઠળ વ્યાજ ચુકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી કરો.

જવાબ :

- (1) કુલ આવક ₹ 7,88,500
- (2) કુલ ભરવાપાત્ર વેરો : 73,008 ₹ - TDS 12,200
60,808

- (3) કલમ-234 હેઠળ વ્યાજ
કુલ ભરવાપાત્ર વેરો 60,808
બાદ : વર્ષ દરમિયાન ભરેલ વેરો (અગાઉથી)
(6,000 + 14,000 + 16,000 + 8,000) 44,000
તફાવત 16,808

નોંધ : મિ. રમેશે ભરેલ વેરો કુલ વેરાનાં 90% થી ઓછો વેરો ભરેલ છે તેથી તફાવતની રકમમાં 10 માસનું વ્યાજ નીચે મુજબ થશે.

$$\left(16,808 \times \frac{1}{100} \times 10\right) = ₹ 1680.80 \text{ થશે.}$$

(4) કલમ-234C હેઠળ વ્યાજ

તારીખ	હપ્તાની રકમ	એકત્રિત ભરેલ રકમ	ભરવાપાત્ર હપ્તો	વ્યાજ અને માસ	વ્યાજની રકમ
15-6-2020	73,008 નાં 15% 10,951	0	10,951	1%, 3 માસ	328.53
15-9-2020	73,008 નાં 30% 32,853	6,000	26,853	1%, 3 માસ	805.60
15-12-2020	73,008 નાં 75% 54,756	20,000	34,756	1%, 3 માસ	1092.68
31-3-2020	73,008 નાં 100% 73,008	4,000	29,008	1%, 1 માસ	290.0
	કુલ વ્યાજ				2,466.81

(4) કુલ વ્યાજ

કલમ-234B 1,680.80

કલમ-234C 2,466.81

4,147.61

કલમ-234C હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી :

તારીખ	અગાઉથી ચૂકવેલ કર	ખરેખર ભરવાપાત્ર વેરો	તફાવત	વ્યાજની રકમ
15-9-2020	15,000	56,320 × 30% 16,896	1896@3%	56.88
15-12-2020	31,000	56,320 × 60% 33,792	2792@3%	83.76
15-3-2021	53,000	56,320 × 100% 36,320	3320@3%	100.80
				241.44

નોંધ : માસિક વ્યાજનો દર 1% છે. તો ત્રણ માસનાં 3% થાય એટલે દરેક હપ્તામાં 3% 3 માસનાં લીધેલ છે.

આમ કલમ-234C હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ ₹ 241.44 થશે.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

- (4) આકારણી વર્ષ 2021-22 ની શ્રીમાન માનસીની અંદાજેલ આવક પરથી અગાઉથી ચુકવવાપાત્ર કરવેરાની ગણતરી કરો.

વિગત	₹
પગારની આવક	5,00,000
મકાન મિલકતની આવક	2,00,000
મુદતી થાપણ પર વ્યાજ	50,000
ઘોડા દોડની આવક	40,000
પગારમાંથી પ્રોવિડન્ટ ફંડની કપાત	30,000
આશ્રિત પિતા (ઉંમર-62) ની 21C નું પ્રીમિયમ	20,000
મુળ સ્થાનેથી કર કપાત	15,620

જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક ₹ 6,90,000

કુલ કરવેરો 52,520 - TDS ₹ 15,620

અગાઉથી ચુકવવાનો વેરો 36,900

- (5) શ્રીમતી દક્ષા આકારણી 2021-22 ના રિટર્ન મુજબ આવક ₹ 18,20,000 છે. તેમજ અગાઉથી ભરેલ વેરાના હપ્તાની માહિતી નીચે મુજબ છે :

તા. 15-9-2020	91,000
તા. 15-12-2020	1,40,000
તા. 15-3-2021	1,17,000
	<u>3,12,000</u>

- રિટર્ન ફાઈલ કરવાની છેલ્લી તારીખ 31 મી જુલાઈ 2021 હતી. જ્યારે ખરેખર રિટર્ન ભર્યા તા. 15-10-2021 હતી.
- આકારણી ઓફિસર દ્વારા કલમ-143(3) હેઠળ તેમજ આવક ₹ 20,80,000 હતી. આકારણી તા. 20-11-2021 ના રોજ થઈ હતી. શ્રીમતી દક્ષાએ વર્ષ દરમિયાન ₹ 20,840 TDS (મુળ સ્થાનેથી કપાત) જમા કરેલો હતો.
- કલમ-234A, કલમ-234B અને કલમ-23C હેઠળ કિરીટભાઈ દ્વારા ચુકવવાપાત્ર વ્યાજની ગણતરી નીચેના સંજોગો મુજબ કરો :
 - (A) આવકવેરા પત્રક રજૂ કરતી વખતે
 - (B) આવકવેરા પત્રકની આકારણી વખતે

જવાબ :

વિગત	આવકના પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આકારમી વખતે
કલમ-234A	1,200	3,634
કલમ-234B	2,800	3,690
કલમ-234C	6,076	6,076
કુલ	10,076	19,400

કલમ-234A મુજબ વ્યાજ

	આ પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આકારમી વખતે
કુલ આવક	18,20,000	20,80,000
કુલ ગ્રોસ આવકવેરો	3,72,840	4,53,960
એડવાન્સ ટેક્સ	3,12,000	3,12,000
TDS 20,840	20,840	
તફાવત	40,000	1,21,120
વ્યાજની મુદત		
31-7-2021 થી	$40,000 \times \frac{1}{100} \times 3$	$1,21,120 \times \frac{1}{100} \times 3$
15-10-2021 સુધીનું		
	1,200	3,634

કલમ-234B મુજબ વ્યાજ

	આ પત્રક રજૂ કરતી વખતે	આકારમી વખતે
કુલ ગ્રોસ આવકવેરો	3,72,840	4,53,960
બાદ : TDS (મૂળ સ્થાને કપાત)	20,840	20,840
આકારણી કરેલ કરવેરા	3,52,000	4,33,120
આકારેલ વેરાના 90%	3,16,800	4,16,160
બાદ : કુલ ચુકવેલ		
એડવાન્સ ટેક્સ	3,12,000	3,12,000
ઓછો ભરેલ વેરો	40,000	1,21,120
મુદત : 1-4-2021 થી	7 માસ	7 માસ
15-10-2021	$40,000 \times \frac{1}{100} \times 7$	$1,21,120 \times \frac{1}{100} \times 7$
	2,800	8,479
1-11-2021 થી	—	$1,21,120 \times \frac{1}{100} \times 1$
20-11-2021 (1 માસ)	—	1211
	2,800	9,690

કલમ-234C મુજબ વ્યાજ

તારીખ	ચુકવવાપાત્ર એડવાન્સ ટેક્સ	એડવાન્સ ટેક્સ	તફાવત	મુદત (1% લેખે)	વ્યાજ
15-6-2020	3,52,000 @ 15% 52,800	—	52,800	3 માસ	1,584
15-9-2020	3,52,000 @ 45% 1,58,400	91,000	67,400	3 માસ	2,022
15-12-2020	3,52,000 @ 75% 2,64,000	1,95,000	69,000	3 માસ	2,070
15-3-2021	3,52,000 @ 100% 3,52,000	3,12,000	40,000	1 માસ	400
કલમ-234C હેઠળ વ્યાજ					6,076

(6) નાણાંકીય વર્ષ 2020-21 માં શ્રી સેજલ (36 વર્ષ) જે ત્રણ હપ્તામાં અગાઉથી વેરો ચુકવેલ છે. જે નીચે મુજબ છે :

પ્રથમ હપ્તો : 15-9-2020 38,900

બીજો હપ્તો : 10-12-2020 38,600

ત્રીજો હપ્તો : 13-3-2021 40,000

આકારણી વર્ષ 2021-2022 નું નિયમિત આકારણી 10 મી જાન્યુઆરી 2021 ના રોજ પૂરું થયું અને આવકવેરા અધિકારીએ તપાસેલ આવક 10,02,720 છે. તેમની ટેક્સ ક્રેડિટ પેટે ₹ 2,000 TDS છે. સ્વ. આકારણી ટેક્સ ચુકવ્યો નથી તો તેઓને કલમ-234B કે વ્યાજ ચુકવવાનું થશે કે કેમ ? નક્કી કરો.

જવાબ : આવકવેરા અધિકારીએ ગણતરી આવક ₹ 10,02,720

ઉપરોક્ત આવક પર કરવેરા ₹ 1,17,848.65

બાદ : ટેક્સ ક્રેડિટ (TDS) 2,000

ચુકવવાપાત્ર વેરો ₹ 1,15,848.64

ચુકવવાપાત્ર વેરાના 90% ₹ 1,04,263.77

ખરેખર ચુકવેલ એડવાન્સ ટેક્સ ₹ 1,17,500

નોંધ : શ્રી સેજલે 234 હેઠળ કોઈ વ્યાજ ચુકવવા જવાબદાર નથી કારણ કે તેમને આકારણી કરેલ ટેક્સનો 90% થી વધુ વેરો ભરેલ છે. જે ખરેખર આવકવેરા જવાબદારી કરતો વધી તેમને TDS ઉપરાંત છે.

युनिवर्सिटी गीत

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

शिक्षण, संस्कृति, सद्भाव, दिव्यबोधनुं धाम
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन युनिवर्सिटी नाम;
सौने सौनी पांण मणे, ने सौने सौनुं आत्म,
दशे दिशामां स्मित वडे छो दशे दिशे शुभ-लाभ.

अत्मण रडी अज्ञानना शाने, अंधकारने पीवो ?
कडे बुद्ध आंबेडकर कडे, तुं था तारो दीवो;
शारदीय अजवाणा पडोंच्यां गुर्जर गामे गाम
ध्रुव तारकनी जेम झणहणे अकलव्यनी शान.

सरस्वतीना मयूर तमारे इणिये आवी गहेडे
अंधकारने हडसेलीने उजसना झूल महेडे;
बंधन नहीं को स्थान समयना जवुं न घरथी दूर
घर आवी मा हरे शारदा दैन्य तिमिरना पूर.

संस्कारोनी सुगंध महेडे, मन मंदिरने धामे
सुषुप्ती टपाल पडोंचे सौने पोताने सरनामे;
समाज केरे दरिये हांकी शिक्षण केरुं वडाण,
आवो करीये आपण सौ
भव्य राष्ट्र निर्माण...
दिव्य राष्ट्र निर्माण...
भव्य राष्ट्र निर्माण

DR. BABASAHEB AMBEDKAR OPEN UNIVERSITY

(Established by Government of Gujarat)

'Jyotirmay' Parisar,

Sarkhej-Gandhinagar Highway, Chharodi, Ahmedabad-382 481

Website : www.baou.edu.in

GST

માસ્ટર ઓફ કોમર્સ

સેમેસ્ટર-૩

E-RETURN

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

MC03CC302

CAPITAL GAIN

HOUSE PROPERTY

SALARY INCOME

OTHER SOURCES

સ્વાધ્યાયનું અજવાળું

ભારતના સંવિધાનના સર્જક ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની પાવન સ્મૃતિમાં ગરવા ગુજરાતમાં ગુજરાત સરકારશ્રીએ ઈ.સ. 1994માં યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અને ડિસ્ટન્સ એજ્યુકેશન કાઉન્સિલની માન્યતા મેળવી અમદાવાદમાં ગુજરાતના એક માત્ર મુક્ત વિશ્વવિદ્યાલય ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરી છે.

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની 125મી જન્મજયંતીના અવસરે જ ગુજરાત સરકાર દ્વારા યુનિવર્સિટી માટે અદ્યતન સગવડ સાથે, શાંત જગ્યા મેળવી, જ્યોતિર્મય પરિસરનું નિર્માણ કરી આપ્યું. BAOUના સત્તામંડળે પણ યુનિવર્સિટીના આગવા ભવિષ્ય માટે ખૂબ સહયોગ આપ્યો, આપતા રહે છે.

શિક્ષણ એટલે માનવમાં થતું મૂડીરોકાણ. શિક્ષણ લોકસમાજની ગુણવત્તા સુધારવામાં અધિક ફાળો આપી શકે છે. અહીં મને સ્વામી વિવેકાનંદનું શિક્ષણ વિષયક દર્શન યાદ આવે છે :

‘જેનાથી ચારિત્ર્યનું ઘડતર થાય, જેનાથી માનસિક ક્ષમતાનું નિર્માણ થાય, જેનાથી બૌદ્ધિક વિકાસ સાધી શકાય અને જેના થકી વ્યક્તિ પગભર બની શકે તેને શિક્ષણ કહેવાય.’

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી શિક્ષણમાં આવા ઉમદા વિચારને વરેલી છે. તેથી વિદ્યાર્થીઓને ગુણવત્તાયુક્ત, વ્યવસાયલક્ષી, જીવનલક્ષી શિક્ષણની સગવડ ઘરે બેઠાં મળી રહે એવા પ્રયત્નો મક્કમ બની કરે છે. બહોળા સમાજના લોકોને ઉચ્ચશિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય, છેવાડાના માણસોને ઉત્તમ કેળવણી એમનાં રોજિંદાં કામો કરતાં પ્રાપ્ત થતી રહે. વ્યાવસાયિક લોકોને આગળ ભણતરની ઉત્તમ તક સાંપડે અને જીવનમાં પોતાની ક્ષમતાઓ, કૌશલ્યોને પ્રગટ કરી સારી કારકિર્દી ઘડે, સ્વાવલંબી બની ઉત્તમ જીવન જીવતાં સમાજ અને રાષ્ટ્રનિર્માણમાં પોતાનું યોગદાન આપે એ માટે પ્રયાસરત છે.

‘સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:’ સૂત્રને ઓપન યુનિવર્સિટીએ કેન્દ્રમાં રાખીને અહીં પ્રવેશ કરતા છાત્રોને સ્વઅધ્યયન માટે સરળતાથી સમજાય એવો ગુણવત્તાલક્ષી શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ ઉપલબ્ધ કરાવી આપે છે. દરેક વિષયની પાયાની સમજણ મળે તેની કાળજી રાખવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે અને રુચિ કેળવાય તેવાં પાઠ્યપુસ્તકો નિષ્ણાત અધ્યાપકો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. દૂરવર્તી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા ખેવના રાખતા કોઈ પણ ઉમરના છાત્રોને માટે અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરવા માટે શિક્ષણવિદો સાથે પરામર્શન કરવામાં આવે છે. એ પછી જ માળખું રચી, અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરી પુસ્તક સ્વરૂપે છાત્રોનાં કરકમળોમાં આપે છે. જેનો ઉપયોગ કરીને વિદ્યાર્થી સંતોષપ્રદ અનુભવ કરી શકે છે.

યુનિવર્સિટીના તજજ્ઞ અધ્યાપકો ખૂબ કાળજીથી આ અભ્યાસસામગ્રીનું લેખન કરે છે. વિષયનિષ્ણાત પ્રોફેસરો દ્વારા એમનું પરામર્શન થાય પછી જ પરિણામલક્ષી અભ્યાસસામગ્રી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓને પહોંચે છે. ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી જ્ઞાનનું કેન્દ્રબિંદુ બની રહી છે. વિદ્યાર્થીઓને ‘સ્વાધ્યાય ટેલિવિઝન’, ‘સ્વાધ્યાય રેડિયો’ જેવા દૂરવર્તી ઉપાદાનો થકી પણ એમના ઘરમાં શિક્ષણ પહોંચાડવાનો પુરુષાર્થ થઈ રહ્યો છે. ઉમદા હેતુ, શ્રેષ્ઠ ધ્યેયને આંબવા પરિશ્રમરત યુનિવર્સિટીના જ્ઞાનની પરબ સમા અધ્યાપકો તેમજ કર્મઠ કર્મચારીગણને અભિનંદન અમારી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સફળ થવા ખૂબ મહેનત કરી, જીવન સફળ કરવાની સાથે જીવન સાર્થક કરે એવી પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું.

પ્રો. (ડૉ.) અમીબહેન ઉપાધ્યાય

કુલપતિ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી,

જ્યોતિર્મય પરિસર, સરખેજ-ગાંધીનગર હાઈવે, ઇરોડી, અમદાવાદ

લેખન

ડૉ. પાર્થ ભટ્ટ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, આર.સી. કોલેજ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદ.
ડૉ. બીના બ્રાહ્મણ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શ્રીમતી એમ.પી. પટેલ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, કડી સર્વ વિશ્વવિદ્યાલય, કડી.
ડૉ. શૈલેજા પરમાર	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શ્રીમતી એમ.પી. પટેલ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, સેન્ટર ફોર પ્રોફેશનલ કોર્સીસ, કડી, યુનિવર્સિટી.
ડૉ. જૈમીન પટેલ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પરામર્શક (વિષય)

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. મર્હુન જોખી	પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પરામર્શક (ભાષા)

શ્રી ઘનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત્ત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.
ડૉ. અજય રાવલ	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાતી વિભાગ, ઉમિયા આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, અમદાવાદ.
ડૉ. જાગૃતિ મેહતા	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર (ગુજરાતી) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

સંપાદન

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
----------------------	--

પ્રકાશક

ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
--------------------	--

આવૃત્તિ

જૂન 2021 પ્રથમ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN NO:

978-93-5598-124-0

978-93-5598-124-0

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈ પણ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

BAOU
Education
for All

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

તૃતીય સેમેસ્ટર એમ.કોમ.
MC03CC302

બ્લોક

2

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

એકમ : 6 માલ અને સેવાકર-I	1-25
એકમ : 7 માલ અને સેવાકર-II	26-62
એકમ : 8 માલ અને સેવાકર-III	63-73
એકમ : 9 રોકાણો પરથી કરવેરા આયોજન	74-79
એકમ : 10 લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો (M.A.T.)	80-90

-: રૂપરેખા :-

- 6.1 પ્રસ્તાવના
- 6.2 અર્થ વ્યાખ્યા
- 6.3 હેતુઓ, મહત્વ
- 6.4 પ્રકારો
- 6.5 પ્રક્રિયા
- 6.6 માલ અને સેવાકરના દર
- 6.7 ભારતમાં માલ અને સેવાકર
- સ્વાધ્યાય

6.1 પ્રસ્તાવના

કોઈ પણ દેશની સરકારની મુખ્ય આવક કરની આવક છે. આંતર માળખું, વિવિધ યોજનાની જોગવાઈ, શિષ્યવૃત્તિ, સહાયકારક ફાળો વગેરે જે પણ સુવિધાઓ આપણને મફતમાં મળે છે તેની કિંમત ખરેખર તો એક ઈમાનદાર માણસ સરકારને કર આપી ચૂકવે છે. ઘણા દેશમાં માત્ર આવકવેરો હોય છે તો ઘણા દેશમાં પ્રત્યક્ષ કરવેરો અને પરોક્ષ કરવેરો બંને લગાડવામાં આવે છે.

ભારતીય કર માળખું બે ભાગમાં વહેંચાયેલું છે:

- 1) પ્રત્યક્ષ કર (Direct Tax) અને
- 2) પરોક્ષ કર (Indirect Tax)

પ્રત્યક્ષ કર તે કર છે જે કરદાતા દ્વારા સરકારને સીધો ચૂકવવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે: વ્યક્તિગત વેરો, આવકવેરો. જ્યારે, પરોક્ષ કર એ સરકાર દ્વારા વિવિધ માલ અને સેવાઓ પર લાદવામાં આવેલો કર છે. આ કર વ્યક્તિની/કંપનીની આવક કે નફા પર આધારિત નથી પરંતુ દરેક કરદાતાએ આ કર ચૂકવવો પડે છે અને અંતે છેલ્લા ગ્રાહક પર આનો બોજ આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે: માલ અને સેવા કર (ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ - GST), કસ્ટમ ડ્યુટી, વગેરે. પ્રત્યક્ષ કર અને પરોક્ષ કર વચ્ચેના તફાવતના મહત્વના મુદ્દાઓ નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય:

ક્રમાંક	પ્રત્યક્ષ કર	પરોક્ષ કર
1.	પ્રત્યક્ષ કર વ્યક્તિ અને સંસ્થાની આવક અને તેના નફા પર આધારિત છે.	પરોક્ષ કર તમામ પ્રકારની સેવા અને માલ પર લાદવામાં આવે છે.
2.	પ્રત્યક્ષ કર જે તે વ્યક્તિ કે સંસ્થા ભોગવે છે.	પરોક્ષ કર દરેક દ્વારા ભરવામાં આવે છે પરંતુ તેનો ભાર અંતિમ ગ્રાહક પર આવે છે.

3.	પ્રત્યક્ષ કરની રકમ આવક અને નફા આધારિત હોય છે.	પરોક્ષ કરની રકમ દરેક ઉપભોગતા માટે સમાન રહે છે.
4.	પ્રત્યક્ષ કરની રકમ જે-તે વ્યક્તિ કે સંસ્થાએ ચૂકવવી અને ભોગવવી પડે છે એટલે કે, તે બીજા પર પસાર કરવામાં આવી શકતો નથી.	પરોક્ષ કર દરેક સ્તરે પસાર કરવામાં આવે છે એટલે કે, ઉત્પાદકથી જથ્થાબંધ વેપારી પર, જથ્થાબંધ વેપારીથી છૂટક વેપારી પર અને છૂટક વેપારીથી અંતિમ ગ્રાહક પર.
5.	વ્યક્તિ કે સંસ્થા પોતાની આવક કે નફો ખોટો બતાવી કરચોરી કરી શકે છે.	પ્રત્યક્ષ કર દરેક માટે સમાન હોવાથી કરચોરી શક્ય નથી.
6.	આવક વેરો, સુરક્ષા વ્યવહાર કર વગેરે પ્રત્યક્ષ વેરાના ઉદાહરણ છે.	માલ અને સેવા કર, આબકારી જકાત (Excise Duty), આયાત વેરો (Customs Duty) વગેરે પરોક્ષ કરના ઉદાહરણો છે.

6.2 અર્થ / વ્યાખ્યા

ભારતમાં અનેક પરોક્ષ કર લાદવામાં આવેલ હતા જેમ કે આબકારી જકાત, મૂલ્ય આધારિત કર, આયાત વેરો, મનોરંજન વેરો, કૃષિ વેરો, વગેરે. કેન્દ્ર સરકાર અને વિવિધ રાજ્ય સરકારના પણ અલગ અલગ વેરાઓ હતા. ત્યારબાદ 1 જુલાઈ 2017થી સમગ્ર રાષ્ટ્ર માટે અમુક અપવાદોને બાદ કરી માત્ર એક પરોક્ષ વેરો લાદવાનું નક્કી થયું. એ કરવેરો એટલે માલ અને સેવા કર - Goods and Services Tax (GST).

માલ અને સેવા ખરડો 29 મી માર્ચ 2017 ના રોજ સંસદમાં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને 1 જુલાઈ 2017 થી કાયદો અમલમાં આવ્યો હતો.

1 જુલાઈ, 2017 ના રોજ ભારતના તે સમયના વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીએ GST ની જાહેરાત કરતા કહ્યું હતું કે, 'જીએસટીની શરૂઆત સાથે ભારતના વ્યવસાયિક લોકો અને આપણી ટીમે તેની ક્ષમતા અને ખંત સાબિત કાર્ય છે. જીએસટી સાથે જોડાયેલા લોકો રાજકારણથી આગળ વધીને ગરીબ વર્ગનું કલ્યાણ થાય તે માટે સર્વસંમતિથી સુનિશ્ચિત પરિણામો માટે કટિબદ્ધ રહી પોતાનું યોગદાન આપ્યું છે. આ ચળવળને આ સીમાચિહ્ન તરફ લઈ જનારા બધાને મારા હૃદયપૂર્વક અભિનંદન ! જીએસટીની શરૂઆતથી તમામ રાજ્યોને પુષ્કળ લાભ મળશે કારણ કે 'એક રાષ્ટ્ર, એક કર' ની નીતિ હેઠળ હવે દરેક રાજ્યને વિકાસની સમાન તકો મળશે.

જીએસટી એક રીતે આપણી રેલવે જેવી છે જેમાં રાજ્ય અને કેન્દ્ર તેની કામગીરીમાં સમાન ભૂમિકા ભજવે છે. રાજ્ય સ્તરે તે પ્રાદેશિક સમર્થન મેળવે છે, પરંતુ અંતે તો તે 'ભારતીય રેલવે'નું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. કેન્દ્રીય સેવા માટે તમામ રાજ્યોમાં અધિકારીઓ નિયુક્ત કરવામાં આવે છે અને તેઓ રાજ્યને કેન્દ્રની દૃષ્ટિ સાથે જોડે છે. જીએસટી દેશની પ્રથમ પ્રકારની સિસ્ટમ છે જ્યારે કેન્દ્ર અને રાજ્ય બંને એક જ દિશામાં એકીકૃત પ્રયાસો કરશે. જીએસટી એક સીમાચિહ્નરૂપ સિદ્ધિ છે જેનો રાષ્ટ્રના વિકાસ માટે કટિબદ્ધ છે. (NDTV - Full Text of PM Narendra Modi's Speech At GST Launch From Parliament, 2017)

જીએસટી કાયદા પ્રમાણે આ કર વ્યવહારના દરેક સ્તર પર લાદવામાં આવે છે. જો કોઈ વ્યવહાર રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહાર હોય તો તે કિસ્સામાં સેન્ટ્રલ જીએસટી (CGST) અને સ્ટેટ જીએસટી (SGST) લાદવામાં અને વસૂલવામાં આવે છે. જો કોઈ વ્યવહાર આંતર-રાજ્ય

વ્યવહાર હોય તો તે કિસ્સામાં ઈન્ટિગ્રેટેડ જીએસટી (IGST) લાદવામાં અને વસૂલવામાં આવે છે.

ભારતમાં જીએસટી વ્યાપક, બહુ-સ્તરીય અને ગંતવ્ય આધારિત કર જે દરેક સ્તરના મૂલ્ય વધારા પર લાદવામાં આવે છે.

આમ, જીએસટીની વ્યાખ્યા પરથી તેની મુખ્ય લાક્ષણિકતા તારવીએ તો તે,

- (a) બહુસ્તરીય અને
- (b) ગંતવ્ય આધારિત છે.
- (a) બહુસ્તરીય

ઉદા.-1 : ધારો કે, કોઈ ઉત્પાદક 1,00,000 ની કિંમતનો માલ ઉત્પાદિત કરી જથ્થાબંધ વેપારીને વેચે છે. ત્યારબાદ જથ્થાબંધ વેપારી તેમાં નફો ઉમેરી છૂટક વેપારીને વેચે છે અને અંતે અંતિમ ગ્રાહક તેની ખરીદી કરે છે.

આ એક વ્યવહારમાં ત્રણ સ્તર છે :

- 1) ઉત્પાદકથી જથ્થાબંધ વેપારીને થતું વેચાણ
- 2) જથ્થાબંધ વેપારીથી છૂટક વેપારીને થતું વેચાણ અને
- 3) છૂટક વેપારીથી અંતિમ ગ્રાહકને થતું વેચાણ

આવો, દરેક સ્તરે વેચાણ GST ની અસર અને ગણતરી જોઈએ.

ઉત્પાદકની કિંમત - 1,00,000

GST @ 18% - 18,000

∴ સરકારને ચૂકવવામાં આવતો કર

$$= 18,000$$

મૂલ્યમાં વધારો = 1,00,000

$$\therefore 1,00,000 \times 18\% = 18,000$$

1) ઉત્પાદકથી જથ્થાબંધ વેપારી

કિંમત - 1,00,000

+ નફો - 11,200

વેચાણ કિંમત - 1,11,200

GST @ 18% - 20,016

સરકારને ચૂકવવામાં આવતો કર =

$$20,016 - 18,000 \text{ (અગાઉ ચૂકવેલ કર)}$$

$$= 2,016$$

મૂલ્યમાં વધારો = 11,200 × 18%

$$= 2,016$$

2) જથ્થાબંધ વેપારીથી છૂટક વેપારી

કિંમત - 1,11,200

+ નફો - 24,640

વેચાણ કિંમત - 1,35,840

GST @ 18% - 24,451.20

સરકારને ચૂકવવામાં આવતો કર =

24,451.20 – 20,016 (અગાઉ ચૂકવેલ કર)

= 4,435.20

મૂલ્યમાં વધારો = 24,640 × 18%

= 4,435.20

3) છૂટક વેપારીથી અંતિમ ગ્રાહક

કિંમત

વેપારીની કિંમત 1,35,840.00

+ GST 24,451.20

ખરીદ કિંમત 1,60,291.20

સરકારને ચૂકવવામાં આવતો કર =

18,000 + 2,016 + 4,435.20

= 24,451.20

(b) ગંતવ્ય આધારિત

જીએસટી કરમાળખા હેઠળ કેન્દ્ર સરકારની સાથે સાથે દરેક રાજ્ય સરકાર પાસે પણ કર લાદવાની અને વસૂલ કરવાની સત્તા રહેલી છે. હવે ધારો કે, કોઈ પણ માલ મહારાષ્ટ્રના વેપારી દ્વારા ગુજરાતના વેપારીને વેચવામાં આવે છે. આ વ્યવહારમાં માલનું ગંતવ્ય સ્થાન ગુજરાત છે તેથી કરની આવક ગુજરાત રાજ્યને થશે, નહિ કે મહારાષ્ટ્રને.

અત્યાર સુધીના તમામ કરમાળખામાં આ સહુથી નવીન લાક્ષણિકતા છે.

તદુપરાંત, અગાઉના તમામ પરોક્ષ કર ઉત્પાદન, વેચાણ, આયાત, નિકાસ, એમ અલગ-અલગ સ્તર પર લાગતા હતા. જ્યારે માલ અને સેવા કર માટે જ્યારે પણ માલ સેવાનો પુરવઠો થાય એ સમયે કર લાદવામાં આવે છે. અલગ અલગ વ્યવહાર અને જે-તે સમયે પુરવઠો કોને ગણવો તે વિશેના અલગ અલગ નિયમો આપણે આગળ ભણીશું.

6.3 હેતુઓ, મહત્વ

1) તમામ પરોક્ષ કરને સમાવી એક કરનું અમલીકરણ

ભારતમાં 2017 સુધી અનેક પરોક્ષ કર હતા જેમ કે,

a) આબકારી જકાત,

- b) આબકારી જકાતની ફરજો,
- c) આબકારી જકાતની વધારાની ફરજો,
- d) આયાત વેરો,
- e) આયાત વેરાની વધારાની ફરજો,
- f) આયાત વેરાની વિશેષ વધારાની ફરજ,
- g) સેસ (Cess),
- h) રાજ્ય મૂલ્ય આધારિત કર,
- i) રાષ્ટ્રિય વેચાણ વેરો,
- j) સેવા કર,
- k) ખરીદી કર,
- l) વૈભવી કર,
- m) મનોરંજન કર,
- n) પ્રવેશ કર,
- o) જાહેરાતો પર કર,
- p) લોટરી, સટ્ટાબાજી અને જુગાર પર કર

આ તમામ કર વ્યવહારના કોઈપણ લાગુ પડતા તબક્કે વસૂલવામાં આવતા હતા. કેટલાક કર રાજ્યો દ્વારા અને કેટલાક કેન્દ્ર દ્વારા સંચાલિત હતા. તદુપરાંત, માલ માટે મૂલ્ય આધારિત કર અને સેવાઓ માટે સેવા કર એમ બંને અલગ અલગ વેરાઓ હતા.

જીએસટીની રજૂઆત બાદ અમુક અપવાદોને બાદ કરતા ઉપર દર્શાવેલ તમામ કરનો જીએસટીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને માલ અને સેવા બંને માટે એક માત્ર એકીકૃત કર થઈ ગયો હોવાથી સરળતા રહે છે. આમ, જીએસટી હેઠળ, તમામ મુખ્ય પરોક્ષ કરને એક કર હેઠળ સમાવવામાં આવ્યા હોવાથી કરદાતાઓ અને વ્યવસ્થાપન બંને માટે પાલન અને વહીવટી બોજ સરળ બન્યો છે.

2) 'એક રાષ્ટ્ર, એક કર' ની વિચારધારાનું અમલીકરણ

આપણે ઉપર જોયું એ રીતે જીએસટી આવ્યા બાદ ઘણા પરોક્ષ કર તેમાં સમાવિષ્ટ થયા છે. જીએસટી પહેલા એ તમામ કર અલગ અલગ કાયદા હેઠળ વિવિધ રાજ્ય સરકાર કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લાદી વસૂલવામાં આવતા હતા. જીએસટીના અમલીકરણથી બધા કર મહદંશે નાબૂદ થઈ ગયા છે અને તેનો મુખ્ય ફાયદો એ છે કે દરેક રાજ્ય કર માટે સમાન દરને અનુસરે છે.

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા દરો અને નીતિઓ નક્કી કરવામાં આવે છે તેથી કર વહીવટ સરળ અને સહુ માટે લાભદાયી રહે છે. એક કર હોવાથી તમામ માહિતી, વિવિધ રિટર્ન્સ, વિવિધ ફોર્મ વગેરેને એકત્રિત કરી એકીકૃત વ્યવસ્થા સ્થાપી શકાય છે.

3) કરદાતાની સંખ્યા વધારવા માટે

જીએસટીએ ભારતમાં ટેક્સ બેઝને વિસ્તૃત કરવામાં મદદ કરી છે. અગાઉ, પ્રત્યેક કર કાયદામાં વેચાણના આધારે નોંધણી માટે અલગ મર્યાદા હતી કારણ કે, ત્યારે માલ અને

સેવા માટે અલગ અલગ કર લાદવામાં હતા. જીએસટી એક માલ અને સેવા બંને પર લાદવામાં આવતો એકીકૃત કર છે જેથી નોંધણી માટેની મર્યાદામાં માલ અને સેવા બંનેનો એકસાથે સમાવેશ થઈ વેચાણ મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવે છે. તેના કારણે કરદાતાની સંખ્યા વધી છે.

તદુપરાંત, ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટના કડક કાયદાના કારણે અમુક અસંગઠિત ક્ષેત્રો પણ હવે કરના દાયરામાં આવી સુસંગઠિત બન્યા છે જેથી તે ક્ષેત્રની આવક સરખી રીતે ગણી તેના પર કાયદાકીય કર લાદી શકાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, બાંધકામ ઉદ્યોગ.

4) કરચોરી રોકવી

અગાઉના પરોક્ષ કર કાયદા પ્રમાણે પણ માલ કે સેવાની કિંમતના ભરતિયા દ્વારા ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ મળતી હતી. પરંતુ, એકીકૃત વ્યવસ્થા ન હોવાથી ખોટા ભરતિયા દ્વારા વધુ કિંમતની ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ લઈ કર ચોરી થઈ શકતી હતી. જ્યારે જીએસટી કાયદા પ્રમાણે ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ લેવા માટે ઓનલાઈન પોર્ટલ પર દરેક ભરતિયું અપલોડ કરવું પડે છે અને તેના આધારે જ કરદાતાને ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ મળે છે. આમ, આ કડક કાયદાના કારણે મહદંશે કરચોરી અટકાવી શકાય છે.

તદુપરાંત, જીએસટી એકીકૃત કાયદો હોવાથી વિવિધ રાજ્યોના વ્યવહારો પણ એક સમાન હોવાથી ભ્રષ્ટાચારનો અંકુશ રહેતો નથી તેમ જ અલગ અલગ કાયદાને કારણે વ્યવસ્થામાં રહેતા છિદ્રો થી બચી કરચોરી અટકાવી શકાય છે.

5) વ્યવસાયમાં સરળતા માટે ઓનલાઈન પ્રક્રિયાઓ

પહેલાં, કરદાતાઓએ દરેક કર કાયદા હેઠળ વિવિધ કર સત્તાવાળાઓ સાથે કામ કરવામાં ઘણી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડતો હતો. આ ઉપરાંત, દરેક કાયદામાં રિટર્ન ફાઈલિંગ પ્રક્રિયા ઓનલાઈન હતી અને ત્યારબાદ તેની આકારણી પ્રક્રિયા ઓફલાઈન હતી. તેના કારણે સમય, શક્તિ અને નાણાંનો વેડફાટ થતો હતો.

જીએસટીના અમલીકરણમાં લગભગ તમામ પ્રક્રિયાઓ સંપૂર્ણપણે ઓનલાઈન કરવામાં આવી છે. પોર્ટલ સરળ અને કરદાતાને સમજાય એવું બનાવવામાં આવ્યું છે. નોંધણી, રિટર્ન ફાઈલિંગ, રિફંડ, ઈ-વે બિલ જનરેશન સુધીની તમામ પ્રક્રિયાઓ ઓનલાઈન (www.gst.gov.in) શક્ય છે. તેના દ્વારા ભારતમાં વ્યાપાર કરવાની એકંદર સરળતા વધી છે.

6) ભાવવધારો રોકવા માટેનું હથિયાર

આપણે અગાઉ ઉદાહરણમાં જોયું તે રીતે જીએસટી એ દરેક સ્તર પર થતા મૂલ્ય વધારા પર લાદવામાં આવતો કર છે. અર્થાત, નોંધણી થયેલા વેપારી કે ગ્રાહકને માત્ર તેટલી કિંમતનો જ કર ચૂકવવો પડે છે. કુલ ભરવાપાત્ર રકમમાંથી અગાઉના વેપારીએ ભરેલા જીએસટીની ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ મળી જાય છે. ક્રેડિટના કારણે કરનો બોજો દરેક સ્તર પર પડતો નથી અને તેના કારણે ભાવવધારો અંકુશમાં રહે છે.

તદુપરાંત, કોઈ પણ કર બે વખત ભરવામાં આવતો નથી. અગાઉની પ્રક્રિયામાં પહેલા કુલ કર ભર્યા બાદ રિફંડ લેવો પડતો હતો જ્યારે હવે ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ કર્યા પછીનો ચોખ્ખો ભરવાપાત્ર કર જ ભરવામાં આવે છે. જેના કારણે વેપારીઓ તેમના રોકડ નાણાંનું સંચાલન કાર્યક્ષમ રીતે કરી શકે છે.

જીએસટી અગાઉના કરમાળખામાં રહેલી નબળાઈઓ દૂર કરી એક મજબૂત કરમાળખું બનાવવા અને કરદાતાઓને સરળતા આપવા માટે કટિબદ્ધ છે.

● ફાયદાઓ

માલ અને સેવા કરના મહત્વ પછી આપણે તેના ફાયદાઓ જોઈએ તો,

- 1) માલ અને સેવા કર વ્યવહારના દરેક સ્તર પર લાગતો હોવાથી દરેક સ્તરે થતો મૂલ્ય વધારો ચોક્કસપણે મૂલ્યાંકિત કરી શકાય છે અને તેના કારણે એક જ રકમ પર ભરવામાં આવતો વધારાનો કર અટકાવી શકાય છે અને કરવેરાની આકારણી પ્રક્રિયા સરળ બનાવી શકાય છે.
- 2) દરેક રાજ્યના કરકાયદા કેન્દ્ર સરકારના કાયદાને અનુરૂપ હોઈ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે સંવાદિતતા સાધી શકાય છે અને તેના કારણે દરેક કાર્યવાહીમાં એકરૂપતા જાળવી શકાય છે.
- 3) જીએસટી શાસન ઉત્પાદન પ્રવૃત્તિઓ અને નિકાસને વેગ આપે તેવી અપેક્ષા છે. ઉત્પાદન અને તેને સંલગ્ન અન્ય પ્રવૃત્તિઓ વધવાના કારણે રોજગાર વધશે અને અર્થતંત્રનો વિકાસ થશે.
- 4) વધુ પારદર્શક વ્યવસ્થા અને કરના એકરૂપ દરના કારણે કરચોરીની શક્યતા ઘટાડી શકવામાં આવશે. માલ અને સેવા કર પ્રથમ એવો કાયદો છે જ્યાં ઈનપુટ કર વેરો બાદ લેવા માટે ઓનલાઈન ભરતિયા અપલોડ કરવા પડે છે અને તેના આધારે જ કરવેરો બાદ મળે છે. આ પ્રક્રિયા કેન્દ્રીય પ્રક્રિયા છે એટલે ભ્રષ્ટચારની શક્યતા મહદઅંશે ઘટાડી શકાશે.
- 5) આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં ભારતીય ઉત્પાદનો વધુ સ્પર્ધાત્મક રહેશે.

- 6) માલ અને સેવા કરનો એક મુખ્ય ઉદ્દેશ છે કે, 'એક રાષ્ટ્ર, એક કર'. સમગ્ર દેશમાં એક માત્ર મહત્વનો પરોક્ષ કર હોવાથી આખો દેશ એક સામાન્ય બજાર બનશે અને તેના કારણે વિદેશી રોકાણને વેગ મળશે.
- 7) માલ અને સેવા કરએ સરળ પ્રક્રિયા છે. સામાન્ય બાબતો માટે કરમાળખું સરળ બન્યું છે કારણ કે, અલગ અલગ કર વેરાઓ જીએસટીમાં સામેલ થઈ ગયા હોવાથી તમામ કરનું એક કરમાં કેન્દ્રીકરણ થયું છે.
- 8) નોંધણી થી લઈને આકારણી અને રિફંડ સુધીની તમામ પ્રક્રિયાઓ ઓનલાઈન થઈ ગઈ છે. અને એ પ્રક્રિયાઓ સરળ છે જેથી કરદાતા જાતે પણ પોર્ટલ પર લોગ-ઈન કરી શકે છે અથવા તો કોઈ પ્રતિનિધિની નિમણૂંક કરી શકે છે.
- 9) માલ અને સેવા કરની નવી વ્યવસ્થા પ્રમાણે વ્યવહારના દરેક સ્તરે અગાઉ ભરેલા કરને બાદ કર્યા પછી જ ચોખ્ખી રકમ કરદાતાએ ભરવાની રહે છે. તેના કારણે વસ્તુ કે સેવાની કિંમતમાં થતો બિનજરૂરી ભાવવધારો અટકાવી શકાય છે.

- 10) માલ અને સેવા કરમાં નોંધણી માટેની અલગ અલગ મર્યાદાઓ નક્કી થઈ છે. તદુપરાંત, નાના અને મધ્યમ વર્ગના વેપારીઓ અન્ય લાભદાયી યોજનાઓ જેવી કે કમ્પોઝિશન સ્કીમ વગેરેનો ફાયદો લઈ વહીવટી પ્રક્રિયા ઘટાડી શકે છે.

6.4 પ્રકારો

આપણે અત્યાર સુધી જોયું તેમ, જીએસટી એ માળખાકીય કર છે. તેને નીચે દર્શાવેલ અલગ-અલગ પ્રકારોમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે :

- 1) સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (CGST)
- 2) સ્ટેટ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (SGST)
- 3) ઈન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (IGST)

માલ કે સેવાના ક્યા પુરવઠા પર કયો વેરો લાગુ પડશે તે નક્કી કરવા પુરવઠાનો પ્રકાર નક્કી કરવો જરૂરી છે.

a) માલસામાન અથવા સેવાઓનો રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો: (Intra State Supply)

કોઈ પણ વસ્તુ કે સેવાનો પુરવઠો રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો ત્યારે ગણાય છે જ્યારે વિક્રેતાનું (સપ્લાયર) સ્થળ અને પુરવઠાનું (સપ્લાય) સ્થળ એટલે કે ખરીદનારનું સ્થાન એક જ રાજ્યમાં હોય. દા.ત. અમદાવાદના વેપારી શેઠ અને બ્રધર્સે રાજકોટની એક પેઢીને માલ વેચ્યો. આમ, વેચનાર અને ખરીદનાર બંને ગુજરાતમાં છે તેથી તે રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહાર ગણાય છે. રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહારોમાં, વેચનારે ખરીદનાર પાસેથી CGST અને SGST બંને એકત્રિત કરવા પડે છે. CGST કેન્દ્ર સરકારમાં જમા થાય છે અને SGST રાજ્ય સરકારમાં જમા થાય છે.

b) માલ અથવા સેવાઓનો આંતરરાજ્ય પુરવઠો: (Inter State Supply)

માલ અથવા સેવાઓનો આંતરરાજ્ય પુરવઠો ત્યારે ગણાય છે જ્યારે વિક્રેતાનું (સપ્લાયર) સ્થળ અને પુરવઠાનું (સપ્લાય) સ્થળ એટલે કે ખરીદનારનું સ્થાન જુદા જુદા રાજ્યોમાં હોય. માલ અથવા સેવાઓની આયાત અને નિકાસના વ્યવહારોનો સમાવેશ આંતરરાજ્ય પુરવઠામાં થાય છે. તદુપરાંત, જ્યારે માલ અથવા સેવાઓનો પુરવઠો SEZ એકમને અથવા SEZ એકમ દ્વારા કરવામાં આવે છે તે વ્યવહાર પણ આંતરરાજ્ય પુરવઠાનો વ્યવહાર ગણાય છે.

આંતર-રાજ્ય વ્યવહારમાં, વેચનારે ખરીદનાર પાસેથી ઈન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ વસૂલે છે.

આંતર-રાજ્ય પુરવઠો અને રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠા વિશે પ્રાથમિક માહિતી મેળવ્યા બાદ થોડું વિગતે જોઈએ તો,

રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો :

ઉપર જોવું તેમ જ્યારે વિક્રેતા અને ગ્રાહક બંને એક જ રાજ્ય કે એક જ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં હોય તેવા પુરવઠાને રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો કહે છે. ઉદાહરણથી સમજાવે તો,

વિકેતા સ્થળ	પુરવઠાનું સ્થળ	રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો ?
અમદાવાદ	મુંબઈ	ના
મુંબઈ	પુને	હા
દિલ્હી	અમદાવાદ	ના
દીવ	દીવ	હા

આ વ્યાખ્યાનાં અમુક અપવાદ છે જે નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય :

- (1) જ્યારે કોઈપણ માલ કે સેવા SEZ ને આપવામાં આવે ત્યારે તે એક જ રાજ્યમાં હોય તો પણ તેને આંતર-રાજ્ય પુરવઠો ગણવામાં આવે છે.

દા.ત. ગુજરાતમાં સુરત સ્પેશિયલ ઈકોનોમિક ઝોન આવેલ છે. હવે જો સુરતનો કોઈ વેપારી સુરત SEZ માં માલ પહોંચાડે છે. તો તે પુરવઠો રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો નહિ પરંતુ આંતર-રાજ્ય પુરવઠો ગણાય છે.

- (2) કોઈપણ પ્રવાસી કે જે બિન-નિવાસી ભારતીય છે અને ભારતમાં તેનો રહેવાનો સમય આખા વર્ષમાં છ મહિનાથી વધુ ન થતો હોય તો તેવા પ્રવાસીને આપવામાં આવતો માલ કે સેવા હંમેશાં આંતર રાજ્ય પુરવઠો ગણાય છે.

દા.ત. ઋત્વિક મૂળે અમદાવાદનો છે પરંતુ છેલ્લા બે વર્ષથી દુબઈ રહે છે અને ફરી એક મહિના માટે અમદાવાદ આવે છે. તેણે કરેલી ખરીદી આંતર-રાજ્ય પુરવઠો ગણાશે અને તેના પર ઈન્ટિગ્રેટેડ ગુડ્સ અને સર્વિસ ટેક્સ લાગુ પડશે.

આંતર-રાજ્ય પુરવઠો :

આંતરરાજ્ય પુરવઠાને બે ભાગમાં વહેંચી શકાય :

- (1) માલનો આંતર રાજ્ય પુરવઠો
(2) સેવાનો આંતર રાજ્ય પુરવઠો

માલનો આંતર રાજ્ય પુરવઠો

ભારતની અંદર
માલનો પુરવઠો

જ્યારે વિકેતાનું સ્થળ
અને પુરવઠાનું સ્થળ

→ બે અલગ-અલગ
રાજ્યોમાં હોય

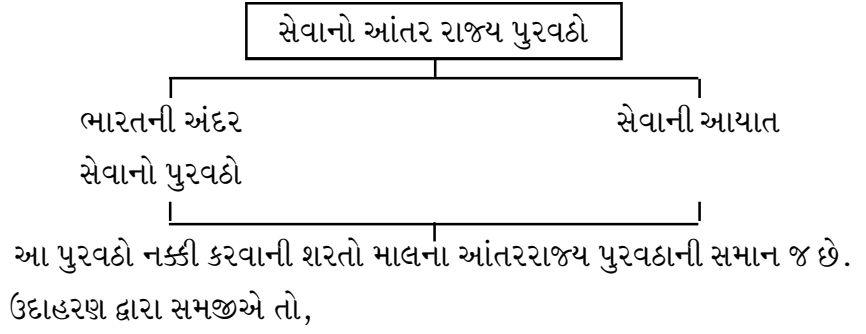
→ બે અલગ-અલગ કેન્દ્રશાસિત
પ્રદેશોમાં હોય

→ એક રાજ્ય અને એક
કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં હોય.

ભારતની બહાર
માલનો પુરવઠો

માલની વિદેશમાંથી
ભારત દેશમાં આયાત

વ્યવસાયકારનું સ્થળ	સેવાનું સ્થળ	આંતરરાજ્ય પુરવઠો ?
(1) ભારત	દુબઈ	હા
(2) અમદાવાદ	રાજકોટ	ના
(3) અમેરિકા	દુબઈ	જીએસટી લાગુ પડતો નથી.
(4) દિલ્હી	અમદાવાદ	હા

6.5 પ્રક્રિયા

જીએસટી માલ તેમજ સેવાઓના પુરવઠા પર લાદવામાં આવે છે. જીએસટી હેઠળ વિવિધ પ્રક્રિયાઓ છે. ચાલો GST ના દરેક પાસા અંગે વિહંગાવલોકન કરીએ.

પુરવઠો :

પુરવઠામાં વેચાણ, ટ્રાન્સફર, ફેરબદલી (એક્સચેન્જ), સોદાબાજી (બાર્ટર), લાયસન્સ, ભાડુ, ભાડા પટ્ટો (લીસ) અને નિકાલ (ડિસ્પોસલ) નો સમાવેશ થાય છે. કોઈપણ વ્યક્તિ વ્યવસાયને આગળ વધારવા માટે ઉપર દર્શાવેલ વ્યવહારના પ્રકારમાંથી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરે છે તો જીએસટીના કાયદા હેઠળ તેને પુરવઠા અંતર્ગત આવરી લેવામાં આવે છે.

પુરવઠાનું સ્થળ

માલ માટે પુરવઠાનું સ્થળ -

- માલના કિસ્સામાં, પુરવઠાની જગ્યા એ છે જ્યાં માલ પહોંચાડવામાં આવે છે. એટલે કે, જ્યાં માલની માલિકી બદલાય છે તે તેનું પુરવઠા સ્થળ છે. દા.ત., ગુજરાતનો વેપારી મહારાષ્ટ્ર માલ પહોંચાડે છે તો પુરવઠાની જગ્યા મહારાષ્ટ્ર ગણાય છે અને IGST લાદવામાં આવશે.
- માલની હિલચાલ ન હોય તો એવા કિસ્સામાં, પુરવઠાનું સ્થળ પ્રાપ્તકર્તાને જે સ્થળે પહોંચાડવામાં આવે તે સ્થળ છે. દા. ત., સુપરમાર્કેટમાં વેચાણના કિસ્સામાં, પુરવઠાનું સ્થળ સુપરમાર્કેટ છે.
- અમુક કિસ્સામાં અલગ અલગ માલ ભેગો કરીને કોઈ એક વસ્તુ બનાવવામાં આવે છે અથવા તો તેને કોઈ સ્થળે સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. એવા કિસ્સામાં પુરવઠાનું સ્થળ એ નવો માલ જ્યાં બનાવવામાં કે સ્થાપિત કરવામાં આવે છે તે ગણાય છે.
- ઉદાહરણ તરીકે, અમદાવાદ સ્થિત એક સપ્લાયર મુંબઈ મશીનરી પહોંચાડે છે અને

દિલ્હી સ્થિત તેના કારખાનામાં આ મશીનરી સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. આ કિસ્સામાં મશીનરીના પુરવઠાનું સ્થળ દિલ્હી ગણવામાં આવે છે.

સેવાઓના પુરવઠાનું સ્થાન

- સામાન્ય રીતે, સેવાઓના પુરવઠાનું સ્થાન સેવા પ્રાપ્તકર્તા જે સ્થળે હોય છે તે સ્થાન ગણાય છે.
- જ્યારે સેવાઓ નોંધણી વગરના વેપારીને પૂરી પાડવામાં આવે અને તેમનું સ્થાન ઉપલબ્ધ ન હોય તેવા કિસ્સામાં સેવા પૂરી પાડનાર વેપારીનું સ્થળ એ સેવાના પુરવઠાનું સ્થળ ગણાય છે.
- ઉપર દર્શાવેલ નિયમ એ સામાન્ય નિયમ છે પરંતુ, જીએસટીના કાયદામાં નીચેની સેવાઓ માટે પુરવઠાનું સ્થળ નક્કી કરવા માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે:
 - સ્થાવર મિલકત સંબંધિત સેવાઓ
 - રેસ્ટોરન્ટ સેવાઓ
 - કાર્યક્રમ (દા.ત. વિવિધ પ્રકારના મનોરંજન શો, કોન્ફરન્સ, વગેરે)
 - માલ અને મુસાફરોનું પરિવહન
 - ટેલિકોમ સેવાઓ
 - બેંકિંગ, નાણાકીય અને વીમા સેવાઓ.
- દા.ત. અમદાવાદની એક કંપની મુંબઈ એક સંગીતના કાર્યક્રમની વ્યવસ્થા પૂરી પાડવાની સેવા પૂરી પડે છે તો આ કિસ્સામાં સેવાના પુરવઠાનું સ્થળ મુંબઈ ગણાશે.

પુરવઠાનો સમય

માલ અને સેવા કર માટે જ્યારે પુરવઠો થાય એ કર લાદવા માટેની ઘટના ગણાય છે. પરંતુ, પુરવઠાનો સમય ક્યો ગણવો તેના માટે માલ અને સેવા કર કાયદામાં અમુક જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. કરદાતા કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે તે નક્કી કરવા માટે માલ અથવા સેવા ક્યા સમયે પૂરી પાડવામાં આવી હતી તેની તાપસ કરવામાં આવે છે.

માલના પુરવઠાનો સમય

માલના પુરવઠા માટે સામાન્ય સંજોગોમાં નીચે દર્શાવેલ તારીખમાંથી જે તારીખ પહેલી હોય તે તારીખને માલ પુરવઠાનો સમય ગણવામાં આવે છે:

- 1) માલ ભરતિયાની તારીખ અથવા માલ ભરતિયું જાહેર કરવાની છેલ્લી તારીખ
- 2) પૂરવઠા સામે મળેલ નાણાંની પ્રાપ્તિની તારીખ

નાણાં મળવાની તારીખ નીચેની બે તારીખમાંથી જે તારીખ વહેલી હોય તે ગણવામાં આવે છે.

- 1) જે તારીખે ધંધાના હિસાબી ચોપડામાં આવકની નોંધણી કરવામાં આવી
- 2) જે તારીખે ચૂકવણીનાં નાણાં તેના બેંક ખાતામાં જમા થાય છે

ઉદા.-2 :

- (a) માલ ભરતિયાની તારીખ 31, મે 2021

(b) નાણાં મળ્યાની તારીખ 10 ઓગસ્ટ 2021

(c) નાણાંની નોંધણી હિસાબી ચોપડે કરવાની તારીખ 11 ઓગસ્ટ 2021

આ ઉદાહરણમાં માલ પુરવઠાનો સમય 31 મે 2021 ગણવામાં આવશે.

સેવાના પુરવઠાનો સમય

સેવાઓનો પુરવઠો સમય નીચે દર્શાવેલ તારીખમાંથી જે તારીખ પહેલી હોય તેને ગણવામાં આવે છે:

- 1) સેવાનું ભરતિયું જાહેર કરવાની તારીખ
- 2) એડવાન્સ અથવા નાણાં ચૂકવણીની પ્રાપ્તિની તારીખ.
- 3) સેવાઓની જોગવાઈની તારીખ (જો ભરતિયું નિર્ધારિત સમયગાળામાં જાહેર કરવામાં ન આવે તો)

ઉદા. -3 :

ભરતભાઈએ અમૃતભાઈને 15 જાન્યુઆરીએ 5,00,000 રૂપિયાની સેવાઓ પૂરી પાડી. અને તે સેવાઓ માટેનું ભરતિયું 20 મી જાન્યુઆરીએ જાહેર કર્યું. તેની સામે અમૃતભાઈએ 500,000 રૂપિયાની ચૂકવણી 10 ફેબ્રુઆરીના રોજ કરી દીધી.

હાલના કિસ્સામાં, આપણે સહુથી પહેલા એ જોવું રહ્યું કે ભરતિયું નિર્ધારિત સમયમાં જારી કરવામાં આવ્યું હતું કે નહીં. નિયત સમય પુરવઠાની તારીખથી 30 દિવસ એટલે કે 15 ફેબ્રુઆરી છે. 20 મી જાન્યુઆરીએ ભરતિયું જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. એટલે કે, ભરતિયું નિર્ધારિત સમય મર્યાદામાં જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

તેથી પુરવઠાનો સમય નીચેની તારીખમાંથી સહુથી વહેલો હશે:

- 1) ભરતિયું જાહેર કરવાની તારીખ - 20 જાન્યુઆરી
- 2) ચૂકવણીની તારીખ - 10 ફેબ્રુઆરી

સેવાઓનો પુરવઠાનો સમય 20 જાન્યુઆરી ગણવામાં આવશે.

પુરવઠાની કિંમત :

- પુરવઠાનું મૂલ્ય એટલે વેચનાર વેપારી ખરીદનાર ગ્રાહક પાસેથી જે કિંમત વસૂલ કરે છે. અર્થાત, વેચનાર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ માલ અને/અથવા સેવાના વળતરમાં વસૂલ કરવામાં આવેલું મૂલ્ય.
- જીએસટીના કાયદામાં એક મહત્વનો મુદ્દો ચર્ચવામાં આવ્યો છે કે, કોઈ પણ માલ કે સેવાની જે કિંમત/મૂલ્ય પર જીએસટી વસૂલવામાં આવે તે તેની 'વ્યવહાર કિંમત' હોવી જોઈએ.
- વ્યવહાર કિંમત એટલે કે સામાન્ય સંજોગોમાં બિનસંબંધિત પક્ષો દ્વારા પુરવઠાની જે કિંમત નક્કી કરવામાં આવે તે. અમે તેના પર જીએસટી લાદવામાં તેમ જ વસૂલવામાં આવે છે.
- અહીં, એક બીજી બાબત પણ નોંધનીય છે કે, જીએસટી પુરવઠાની કિંમત પર લાદવામાં અને એકત્રિત કરવામાં આવે છે, ચૂકવાયેલા નાણાં પર નહિ.

નોંધણી :

- ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (જીએસટી) તમામ સેવા પ્રદાતાઓ, વેપારીઓ અને ઉત્પાદકોને લાગુ પડે છે. જીએસટી નોંધણી માટેની પ્રક્રિયા સંપૂર્ણપણે ઓનલાઇન છે. કોઈ પણ એક માલ અને તેનો પૂરવઠો ઉત્પાદકથી લઈને અંતિમ ગ્રાહક સુધી વિવિધ તબક્કામાંથી પસાર થાય છે અને છેલ્લે તેનું ભારણ અંતિમ ગ્રાહક પર આવે છે.
- નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ/સંસ્થાઓ માટે જીએસટી કાયદા હેઠળ નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે:
 - વાર્ષિક રૂ. 20 લાખ (સેવાઓનો પુરવઠો) અને 40 લાખ રૂપિયા (માલનો પુરવઠો) થી વધુનું વેચાણ ધરાવતી કંપનીઓ.
 - વસ્તુ કે માલનો આંતરરાજ્ય જાવક પુરવઠો કરનાર વેપારીઓ (એટલે કે, એક રાજ્યમાંથી બીજા રાજ્યમાં માલનું વેચાણ કરતા હોય તેવા વેપારીઓ.) આવક પુરવઠા માટે આ નિયમ લાગુ પડતો નથી.
 - કરપાત્ર વેપારીઓના બદલામાં પુરવઠો કરનાર એજન્ટો અને દલાલો
 - ઈ- કોમર્સ દ્વારા માલ વેચનાર/એગ્રીગેટર્સ. તેમના માટે વેચાણની 20 લાખની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.
- નોંધણીની શરતો અને તેની પ્રક્રિયા વિષે આવતા પ્રકરણમાં વિશેષ ચર્ચા કરવામાં આવશે.

ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ:

- ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ એ માલ અથવા સેવાઓની ખરીદી પર ખરીદનાર દ્વારા ચૂકવવામાં આવતો ટેક્સ છે.
- બાહ્ય પુરવઠા પર ચૂકવવાપાત્ર કરમાંથી ખરીદી વખતે ચૂકવેલ કર બાદ કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ રહેલ ચોખ્ખો કર સરકારને ચૂકવવામાં આવે છે. આ ખરીદીનો કર બાદ કરવામાં આવે છે તેને ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ વેચાણના ખાતામાં ચૂકવવાપાત્ર આઉટપુટ ટેક્સમાંથી ઘટાડેલો ટેક્સ છે.
- ઈનપુટ ટેક્સ બાદ કરવા માટે નીચે દર્શાવેલ શરતો ફરજિયાત છે:
 - વ્યક્તિ કે કંપનની જીએસટી કાયદા હેઠળ નોંધણી થયેલી હોવી જોઈએ.
 - કરવેરાની રકમ દર્શાવતા નોંધાયેલ વેપારી દ્વારા જારી કરાયેલ કરવેરા ભરતિયું અથવા ડેબિટ નોટ હોવી જોઈએ.
 - માલ અથવા સેવાઓ ખરીદનારને પ્રાપ્ત થઈ હોવી જોઈએ.
 - વેપારીએ રિટર્ન ભરેલું હોવું જોઈએ અને તેના પર સરકારને કર ચૂકવેલ હોવો જોઈએ.
 - જ્યાં ભાગ અથવા હપ્તાઓમાં માલ પહોંચાડવામાં આવે છે તે કિસ્સાઓમાં છેલ્લા ભાગ અથવા હપ્તાના પુરવઠા બાદ જ ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ બાદ લઈ શકાય છે.
 - મૂડી માલની કિંમત કે જેના પર ઘસારો બાદ લીધેલ હોય તો તેના પર ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટની મંજૂરી મળતી નથી.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

- ઈનપુટ ટેક્સની શરતો, પ્રક્રિયા અને તેના વિશેની વિશેષ ચર્ચા આવતા પ્રકરણમાં કરવામાં આવશે.
- ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ વ્યવહારમાં કઈ રીતે બાદ લેવામાં આવે છે. તે આપણે બે ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે.

ઉદા.-4 રાજ્યાંતર પુરવઠો

વ્યવહાર-1 : વેપારી 'અ' દ્વારા વેપારી 'બ' ને કરવામાં આવતો પુરવઠો

માલ/સેવાની કિંમત	10,000
સીજીએસટી (9%)	900
એચજીએસટી (9%)	900
	<hr/>
	11,800

વ્યવહાર-2 : વેપારી 'બ' દ્વારા વેપારી 'ક' ને કરવામાં આવશે. પુરવઠો (20% મૂલ્ય વધારા સાથે)

માલ/સેવાની કિંમત (10,000 + 20%)	12,000
સીજીએસટી (9%)	1,080
એચજીએસટી (9%)	1,080
	<hr/>
'ક' દ્વારા ચૂકવવામાં આવતી	14,160

હવે વેપારી 'બ' જ્યારે સરકારને કર ચૂકવશે ત્યારે તેણે અગાઉ ચૂકવેલ કર બાદ મળશે :

CGST	1,080
બાદ : અગાઉનો CGST	900
	<hr/>
કુલ ભરવાપાત્ર CGST	180
SGST	1,080
બાદ : અગાઉનો SGST	900
	<hr/>
કુલ ભરવાપાત્ર SGST	180

આ સાથે સરકારને કુલ કર નીચે પ્રમાણે મળશે :

	કેન્દ્ર સરકાર	રાજ્ય સરકાર
	CGST	SGST
'અ' થી 'બ'	900	900
'બ' થી 'ક'	180	180
	<hr/>	<hr/>
કુલ	1,080	1,080

ઉદાહરણ-2 આંતર-રાજ્ય પુરવઠો

વ્યવહાર-1 અમદાવાદ થી રાજકોટ થતો પુરવઠો

માલની કિંમત	10,000
CGST (9%)	900
SGST (9%)	900
	<hr/>
કુલ કિંમત	11,800

વ્યવહાર-2	રાજકોટ થી મહારાષ્ટ્ર થતો પુરવઠો (20% મૂલ્ય વધારા સાથે)	
મૂલ્ય (10,000 + 20%)		12,000
IGST (18%)		2,160
કુલ કિંમત		<u>14,160</u>
વેપારી દ્વારા ભરવામાં આવતો વેરો :		
કુલ IGST		2160
બાદ : CGST		(900)
બાદ : SGST		<u>(900)</u>
ભરવાપાત્ર વેરો		360
વ્યવહાર-3	મહારાષ્ટ્રમાં એ માલનો પુરવઠો (20% મૂલ્ય વધારો)	
માલની કિંમત (12,000 + 20%)		14,400
+ CGST (9%)		1,296
+ SGST (9%)		<u>1,296</u>
કુલ કિંમત		16,992
કુલ ચૂકવવાપાત્ર કર :		
ચૂકવવાપાત્ર CGST		1,296
બાદ : ભરેલ IGST		<u>(1,296)</u>
ભરવાપાત્ર રકમ		0
ચૂકવવાપાત્ર SGST		1,296
બાદ : ભરેલ IGST		
(2,160 – 1,296)		<u>864</u>
ભરવાપાત્ર રકમ		432

સરકારને મળવાપાત્ર રકમ :

	કેન્દ્ર સરકાર સરકાર	ગુજરાત સરકાર	મહારાષ્ટ્ર
વ્યવહાર-1	900	900	
વ્યવહાર-2	360		
ગુજરાત સરકાર	900	(900)	
વ્યવહાર-3			432
મહારાષ્ટ્ર સરકાર	(864)		864
	<u>1,296</u>	<u>0</u>	<u>1,296</u>

હિસાબ અને તમામ રેકોર્ડની જાળવણી

- જીએસટી કાયદા મુજબ, દરેક કરપાત્ર વ્યક્તિએ હિસાબના ચોપડા અને તેને લગતા

તમામ રેકોર્ડ જાળવવા ઓછામાં ઓછા 72 મહિના (6 વર્ષ) સુધી આવશ્યક છે. જે તે વર્ષના વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાની છેલ્લી તારીખથી આ સમયગાળાને ગણવામાં આવે છે.

- વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાની છેલ્લી તારીખ આગામી વર્ષની 31 ડિસેમ્બર છે.

દા.ત. - વર્ષ 2020-2021 માટેના, વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાની નિયત તારીખ 31-12-2022 છે. તેથી વર્ષ 2020-2021 ના હિસાબીય ચોપડા અને રેકોર્ડ 6 વર્ષ, એટલે કે 31.12.2028 સુધી જાળવી રાખવા જોઈએ.

જીએસટી કાયદા હેઠળ ઓડિટ

- સીજીએસટી એક્ટ, 2017 ની કલમ 2 (13)માં 'ઓડિટ' શબ્દને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે. આ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલા વ્યક્તિ દ્વારા જાળવવામાં આવેલા અથવા તૈયાર કરાયેલા રેકોર્ડ, રિટર્ન અને અન્ય દસ્તાવેજોની તપાસ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમો અથવા અન્ય કાયદા હેઠળ જાહેર કરાયેલા વેચાણની ખરાઈ ચકાસવા, ટેક્સ ભરવા, રિફંડનો દાવો અને ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ મેળવવા અને આ કાયદાની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમોનું પાલન કરવા માટે આકારણી કરવી એટલે ઓડિટ.
- સીજીએસટી એક્ટ, 2017 હેઠળ નીચે મુજબના ઓડિટ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.
 - સેક્શન 65 - જીએસટી વિભાગ દ્વારા ઓડિટ,
 - સેક્શન 66 - વિશેષ ઓડિટ,
 - કમ્પ્યુટર અને ઓડિટ જનરલ દ્વારા ઓડિટ.

કરની ચૂકવણી

- જીએસટી શાસનમાં, કોઈપણ રાજ્યાન્તર પુરવઠા માટે ચૂકવવા પાત્ર કર એ કેન્દ્રીય જીએસટી (સીજીએસટી) (જે કેન્દ્ર સરકારના ખાતામાં જાય છે) અને રાજ્ય/યુટી જીએસટી (જે સંબંધિત સંબંધિત રાજ્ય સરકાર/કેન્દ્ર શાષિત પ્રદેશની સરકારના ખાતામાં જાય છે). કોઈપણ આંતર-રાજ્ય પુરવઠા માટે ચૂકવવા પાત્ર કર એ ઈન્ટીગ્રેટેડ જીએસટી (IGST) છે જેમાં CGST અને SGST બંનેના ઘટકો સમાવિષ્ટ હોય છે. આ ઉપરાંત, કરપાત્ર વ્યક્તિઓની અમુક શ્રેણીઓને સરકારી ખાતામાં કપાત કર (ટીડીએસ) અને કલેક્ટેડ એટ સોર્સ (ટીસીએસ) પણ ચૂકવવો પડે છે.
- કરની ચૂકવણી ઉપરાંત, જે કિસ્સાઓમાં લાગુ પડે ત્યાં કરની સાથે સાથે વ્યાજ, દંડ, ફી અને અન્ય કોઈપણ ચૂકવણી પણ કરવી પડે છે.

જીએસટી રિટર્ન

- જીએસટી રિટર્ન એક એવો દસ્તાવેજ છે જેમાં કોઈ પણ કરપાત્ર વ્યક્તિના વેચાણ, ખરીદી, વેચાણ પર એકત્રિત કરેલ કર (આઉટપુટ ટેક્સ) અને ખરીદી પર ચૂકવેલ ટેક્સ (ઈનપુટ ટેક્સ) ની તમામ વિગતો ભરવામાં આવે છે. એકવાર તમે જીએસટી રિટર્ન ફાઈલ કર્યા પછી પછી ચૂકવવા પાત્ર કર (વ્યાજ, દંડ કે ફી હોય તો તેની સાથે) ચૂકવવામાં આવે છે.
- જીએસટી કાયદા હેઠળ વિવિધ પ્રકારના રિટર્ન દર્શાવવામાં આવ્યા છે. તેની વિગતે ચર્ચા આપણે આવતા પ્રકરણમાં કરીશું.

જીએસટી કાયદા હેઠળ આકારણી

- આકારણી એટલે GST કાયદા હેઠળ કર કરપાત્ર વ્યક્તિ/સંસ્થાની જવાબદારી નક્કી કરવી.
- GST કાયદા હેઠળ વિવિધ પ્રકારની આકારણી સૂચવવામાં આવી છે. તે નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય:
 - સ્વાવલોકન (Self Assessment)
 - કામચલાઉ આકારણી (Provisional Assessment)
 - ચકાસણી આકારણી (Scrutiny Assessment)
 - શ્રેષ્ઠ નિર્ણય આકારણી (Best Judgement Assessment)
 - રિટર્ન નહી ભરનારની આકારણી (Assessment of non-filers)
 - કાયદા હેઠળ નહિ નોંધાયેલ વ્યક્તિઓની આકારણી (Assessment of Unregistered persons)
- સારાંશ આકારણી (Summary Assessment)

6.6 માલ અને સેવાકરના દર

જીએસટી કાયદા હેઠળ મુખ્યત્વે પાંચ દર નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. 0%, 5%, 12%, 18% અને 28%.

જીએસટીનો દર જીએસટી કાઉન્સિલ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે અને સમયાંતરે કાઉન્સિલની મિટિંગમાં જીએસટી દરમાં જરૂરી ફેરફાર પણ કરવામાં આવે છે. જીએસટી કાયદા હેઠળ જીએસટીનો મહત્તમ દર 40% વસૂલ કરી શકાય છે.

- **0% દર -**
જીવન જરૂરિયાતની તમામ પ્રાથમિક વસ્તુઓ અને સેવાઓનો સમાવેશ 0% દરમાં કરવામાં આવ્યો છે. 0% કરના દર વાળી વસ્તુઓ કરપાત્ર જ છે પરંતુ તેનો દર 0% રાખવામાં આવ્યો છે. તેમાં દૂધ, મીઠું, ઈંડા, દહીં, તાજા શાકભાજી, લોટ, શૈક્ષણિક સેવાઓ, સ્વાસ્થ્ય સંબંધી સેવાઓ, વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- **5% દર -**
5% દરમાં ચા, ખાંડ, તમામ પ્રકારના ખાદ્ય તેલ, ઘરવપરાશ માટે વપરાતો ગેસ (LPG), કેરોસીન, કાજુ, કાપડ, કોલસો, કોફી, અગરબત્તી, 500 રૂપિયાથી ઓછી કિંમતના ચપ્પલ, 1000 રૂપિયાથી ઓછી કિંમતના એપ્રલ, વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- ★ **12% દર -**
12% દરમાં માખણ, ઘી, બદામ, ફળોનો રસ, કમ્પ્યુટર, તૈયાર ખાદ્ય પદાર્થો, મોબાઈલ ફોન, છત્રી, વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- ★ **18% દર -**
જીએસટીનો આ દર સહુથી વધુ માલ અને સેવાઓને સમાવિષ્ટ કરે છે. આ દરમાં

માથામાં નાખવાનું તેલ, સાબુ, આઈસ-ક્રીમ, સૂપ, પ્રિન્ટર, ભાડું, વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

★ 28% દર -

આ દર વૈભવી વસ્તુઓ પર લાદવામાં આવે છે. તેમાં મૂડી સાધનો, તમાકુ, એર-કન્ડિશનર, ટેલિવિઝન, સિગારેટ, મોંઘી ગાડીઓ, વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

જીએસટીનો દર વસ્તુઓ, સેવાઓ, તેના પ્રકારો, તેના ઉપયોગ વગેરે પ્રકારના વર્ગીકરણ પર આધારિત છે.

એક પ્રકારના ગુણધર્મો વળી વસ્તુઓ અને સેવાઓને કાઉન્સિલ દ્વારા અલગ અલગ પ્રકરણમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે. નીચે દર્શાવેલ સૂચિ માત્ર વિદ્યાર્થીઓની જાણ સારું આપવામાં આવી છે:

Chapter 1	Live Animals, Bovine & Poultry
Chapter 2	Meat & Edible Offal of Animals
Chapter 3	Fish Meat & Fillets
Chapter 4	Eggs, Honey & Milk Products
Chapter 5	Non Edible Animal Products
Chapter 6	Live Trees & Plants
Chapter 7	Vegetables
Chapter 8	Fruits & Dry Fruits
Chapter 9	Tea, Coffee & Spices
Chapter 10	Edible Grains
Chapter 11	Milling Industry Products
Chapter 12	Oil Seeds, Fruit & Part of Plants
Chapter 13	Gums, Resins, Vegetable SAP & Extracts
Chapter 14	Vegetable Material & Products
Chapter 15	Fats, Oils & Waxes their Fractions
Chapter 16	Preserved/Prepared Food Items
Chapter 17	Sugar, Jaggery, Honey & bubble Gums
Chapter 18	Chocolate & Cocoa Products
Chapter 19	Pizza, Cake, Bread, Pasta & Waffles
Chapter 20	Edible Plants — Fruits, Nuts & Juices
Chapter 21	Tea & Coffee Extract & Essence
Chapter 22	Water — Mineral & Aerated
Chapter 23	Flours, Meals & Pellets
Chapter 24	Tobacco, Stemmed & Stripped
Chapter 25	Salts & Sands

Chapter 26	Mineral Ores & Slags
Chapter 27	Fossil Fuels — Coal & Petroleum
Chapter 28	Gases & Non Metals
Chapter 29	Hydrocarbons — Cyclic & Acyclic
Chapter 30	Drugs & Pharmaceuticals
Chapter 31	Fertilisers
Chapter 32	Tanning & Colouring Products
Chapter 33	Essential Oils, Beauty Products
Chapter 34	Soaps, Waxes, Polish products
Chapter 35	Casein, Albumin, Gelatin, Enzymes
Chapter 36	Propellants, Explosives, Fuses, Fireworks
Chapter 37	Photographic & Cinematographic Films
Chapter 38	Insecticides, Artificial Carbon & Graphite
Chapter 39	Polymers, Polyethylene, Cellulose
Chapter 40	Rubber, Plates, Belt, Condensed Milk
Chapter 41	Raw hides & Skins, Leather
Chapter 42	Trunks, Suit-cases, Vanity cases
Chapter 43	Raw Fur Skins, Articles of apparel
Chapter 44	Fuel wood, Wood Charcoal
Chapter 45	Natural Cork, Shuttlecock Cork
Chapter 46	Plaiting Materials, Basketwork
Chapter 47	Mechanical & Chemical woodpulp
Chapter 48	Newsprint, Uncoated paper & paperboard
Chapter 49	Printed Books, Brochures, Newspapers
Chapter 50	Silk Worm Cocoon, Yarn, Waste & Woven Fabrics
Chapter 51	Wool materials & Waste, Animal Hairs
Chapter 52	Cotton materials, Synthetics & Woven fabrics
Chapter 53	Flax raw, Vegetable materials & Paper yarn
Chapter 54	Synthetic filaments, Woven fabrics & Rayons
Chapter 55	Synthetic filament tows & Polyester staple fiber
Chapter 56	Towels, Napkins, ropes & Netting materials
Chapter 57	Carpets & Floor coverings textile Handlooms
Chapter 58	Labels, Bades, Woven pile & Chenille, Terry towelings
Chapter 59	Rubberised textile fabrics, Conveyor belts
Chapter 60	Pile Wrap Knit, Tarry & Croched fabrics
Chapter 61	Men & Women Clothing
Chapter 62	Men & Women Jackets, Coats & Garments

Chapter 63	Blankets & Bedsheets
Chapter 64	Shoes & Footwear Products
Chapter 65	Hats & Accessories
Chapter 66	Umbrellas & Accessories
Chapter 67	Artificial flowers, Wigs & False Beards
Chapter 68	Monumental & Building Stones
Chapter 69	Bricks, Blocks & Ceramics
Chapter 70	Glasses, Mirrors, Flasks
Chapter 71	Pearls, Diamonds, Gold, Platinum
Chapter 72	Iron, Alloys, Scrap & Granules
Chapter 73	Iron tube, piles & Sheets
Chapter 74	Copper Mattes, Rods, Bars, Wires, Plates
Chapter 75	Nickel Mattes & Unwrought Nickel
Chapter 76	Unwrought Aluminium- Rods, Sheets & Profiles
Chapter 78	Unwrought Lead — Rods, Sheets & Profiles
Chapter 79	Unwrought Zinc — Rods, Sheets & Profiles
Chapter 80	Unwrought Tin — Rods, Sheets & Profiles
Chapter 81	Magnesium, Cobalt, Tungsten Articles
Chapter 82	Hand Tools & Cutlery
Chapter 83	Locks, Metal Mountings & Fittings
Chapter 84	Industrial Machinery
Chapter 85	Electrical Parts & Electronics
Chapter 86	Railway Locomotives & Parts
Chapter 87	Tractors & Motor Vehicles
Chapter 88	Balloons, Parachutes & Airlift Gear
Chapter 89	Cruise Ships & Boats
Chapter 90	Medical, Chemical & Astronomy
Chapter 91	Watches & Clocks
Chapter 92	Musical Instruments
Chapter 93	Military Weapons & firearms
Chapter 94	Furniture, Bedding & lighting
Chapter 95	Children Toys, Table & Board Games & Sports Goods
Chapter 96	Pencil Lighter Toiletries
Chapter 97	Paintings Decoratives Sculptures
Chapter 98	Machinery Lab Chemicals Drugs Medicines
Chapter 99	Services

6.7 ભારતમાં માલ અને સેવાકર

ભારત દેશના કરમાળખાનું બંધારણ :

કોઈપણ દેશના કર માળખા અંગેની વિવિધ જોગવાઈઓના અલગ-અલગ નિયમો હોય છે અને તે નિયમોને આધીન કર લાદવામાં તેમજ વસૂલવામાં આવે છે. ભારતમાં દરેક કર એટલે કે, પ્રત્યક્ષ કર કે પરોક્ષ કર લાદવાની જોગવાઈ બંધારણમાં કરવામાં આવી છે. તે જોગવાઈ અને અનુચ્છેદને આધારે જ કર અંગેના નિયમો બનાવી શકાય છે. કોઈપણ કર કે જેના નિયમો બંધારણમાં કરેલી જોગવાઈઓને અનુરૂપ ન હોય તો તે કર બંધારણનું ઉલ્લંઘન ગણાય છે અને તે કરને ગેરકાયદે ગણી રદબાતલ કરવામાં આવે છે.

ભારતના બંધારણમાં કરવેરા સંબંધિત નોંધપાત્ર જોગવાઈઓની ચર્ચા નીચે મુજબ કરી શકાય:

1) કલમ 265:

કલમ 265 જણાવે છે કે કોઈ પણ કર લાદવા અને એકત્રિત કરવા માટે જે તે કાયદાની સત્તા હોવી જરૂરી છે. કાયદાની સત્તા સિવાય લાદવામાં અને એકત્રિત કરવામાં આવેલ કર રદબાતલ ગણવામાં આવશે. અર્થાત, કર વસૂલવા માટે જે તે કાયદામાં તેની જોગવાઈ કરવી જરૂરી છે. તેના સિવાય કોઈ પણ કર લાદી શકાય નહિ અને કોઈ પણ કર એકત્રિત કરી શકાય નહિ. દાખલા તરીકે, આવકવેરો વસૂલવા માટે આવકવેરા કાયદો 1961 છે, આયાત વેરો વસૂલવા માટે આયાત વેરા, 1944 હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

2) કલમ 245:

બંધારણની આ કલમની જોગવાઈ પ્રમાણે લોકસભા અને સંસદસભા સમગ્ર ભારત માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે ખરડો પસાર કરી રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી સાથે કાયદો ઘડી શકે છે. તદુપરાંત, દરેક રાજ્ય પાસે પણ સત્તા છે કે જે-તે રાજ્યની વિધાનસભા સમગ્ર રાજ્ય માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદો બનાવી શકે છે. આમ, ભારતના બંધારણમાં રાષ્ટ્ર અને રાજ્ય બન્નેને કાયદા ઘડવા અંગેની સત્તા અને અધિકાર આપવામાં આવ્યા છે.

3) કલમ 246:

ભારતીય બંધારણની કલમ 246 કર વસૂલવા માટે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને સંબંધિત સત્તા આપે છે. કલમ 246ની સાતમી સૂચિમાં ત્રણ સૂચિઓ છે જેમાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની કાયદા બનાવવા અંગેના અધિકારો વિશે સમજણ આપવામાં આવી છે અને તેના દ્વારા તેમને કરમાળખાના કાયદા અંગે અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે:

(a) કેન્દ્રીય સૂચિ (Union List) (List I)

આ સૂચિમાં એવી બાબતો સમાવિષ્ટ છે જેના અંગે કાયદા બનાવવાનો વિશિષ્ટ અધિકાર સંસદ(કેન્દ્ર સરકાર)ને છે. સૂચિ 1 ની કલમ 82 થી 91 માં એવા વિષયોની ગણતરી કરવામાં આવી છે કે જેમાં કર વસૂલવાની સત્તા કેન્દ્ર સરકારને આપવામાં આવી છે.

(b) રાજ્ય સૂચિ (State List) (List II)

આ સૂચિમાં એવી બાબતો સમાવિષ્ટ છે જેના અંગે કાયદા બનાવવાનો વિશિષ્ટ

અધિકાર વિવિધ રાજ્ય સરકારનો છે. સૂચિ 2 ની કલમ 45 થી 63 માં એવા વિષયોની ગણતરી કરવામાં આવી છે કે જેમાં કર વસૂલવાની સત્તા રાજ્ય સરકારને આપવામાં આવી છે.

(c) સહવર્તી સૂચિ (Concurrent List) (List III)

આ સૂચિમાં એવી બાબતો સમાવિષ્ટ છે જેના અંગે કાયદા બનાવવાની સત્તા કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકાર બંને પાસે છે.

કોઈ પણ ભાગ માટે કાયદો બનાવવાની સત્તા રાજ્ય સરકાર પાસે હોય તેમ છતાં ભારતના બંધારણ પ્રમાણે સંસદ પાસે તે ભાગ માટે કાયદો બનાવવાનો અબાધિત અધિકાર રહેલો છે.

ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (જીએસટી) વસૂલવાની સત્તા બંધારણની કલમ 246 એ દ્વારા આપવામાં આવી છે જે બંધારણ (101 મો સુધારો) અધિનિયમ, 2016 દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી હતી.

ભારતમાં માલ અને સેવા કરનું અમલીકરણ એ અત્યાર સુધીના કોઈ પણ દેશના કરમાળખામાં થયેલ ઐતિહાસિક ઘટના હતી કારણ કે, અત્યાર સુધી કોઈ પણ દેશે એક સાથે આટલા બધા પરોક્ષ કર નાબૂદ કરી ‘એક રાષ્ટ્ર, એક કર’ની નીતિ અપનાવી નથી. ભારતનું વિશાળ અર્થતંત્ર અને વહીવટી પ્રક્રિયાઓને ધ્યાનમાં લઈ આ ખૂબ પરિવર્તનકારી પગલું ગણવામાં આવે છે. માલ અને સેવા કરનો અમલ દેશના પરોક્ષ કરમાં થયેલા નોંધપાત્ર સુધારાને સૂચવે છે.

વર્તમાન સમયમાં જોઈએ તો, ભારતમાં તમામ માલ અને સેવા પર જીએસટી લાદી વસૂલ કરવામાં આવે છે. તેમાં નીચે દર્શાવેલ અમુક અપવાદ છે:

માલ/સેવા	કર વસૂલવાની સત્તા
માનવ વપરાશ માટે દારૂ	દરેક રાજ્યને આલ્કોહોલ પર કર વસૂલવાની સ્વતંત્ર સત્તા આપવામાં આવી છે.
પાંચ પેટ્રોલિયમ બાબતો: a) ક્રૂડ તેલ, b) ડીઝલ, c) પેટ્રોલ, d) કુદરતી ગેસ અને e) એવિએશન ટર્બાઈન ફ્યૂઅલ (ATF)	આ વસ્તુઓ પર કઈ તારીખથી જીએસટી લાગુ કરવો તેની સત્તા કાઉન્સિલ પાસે છે અને તે નક્કી કરે તે તારીખથી જીએસટી લાગુ થશે. ત્યાં સુધી દરેક રાજ્ય કર વસૂલવા માટે સ્વતંત્ર છે.
સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા વસૂલવામાં આવતો મનોરંજન વેરો	તેની સત્તા સ્થાનિક સંસ્થાઓને જ આપવામાં આવી છે.
તમાકુ	તમાકુનો સમાવેશ જીએસટી કાયદા અંતર્ગત તો કરવામાં આવ્યો જ છે પરંતુ, તેની પર પહેલાની જેમ જ આબકારી જકાત પણ વસૂલવામાં આવે છે.

ભારતમાં માલ અને સેવા કરનો ઇતિહાસ :

GST તરફ આગળ વધવાનો વિચાર સૌપ્રથમ તત્કાલીન કેન્દ્રીય નાણામંત્રીએ 2006-07ના તેમના બજેટ ભાષણમાં રજૂ કર્યો હતો. તે સમયની શરૂઆતની રજૂઆત પ્રમાણે એવી દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી કે 1 લી એપ્રિલ 2010 થી સમગ્ર દેશમાં જીએસટીનો અમલ કરવામાં આવશે. રાજ્ય નાણાં પ્રધાનોની અધિકૃત સમિતિ કે જેણે રાજ્ય મૂલ્ય આધારિત કર(વેટ)ની સંભાવનાનો સફળતાપૂર્વક અમલ કર્યો હતો તેને જ જીએસટી માટે પણ રોડમેપ અને માળખું તૈયાર કરવા માટે વિનંતી કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ રાજ્યો તેમજ કેન્દ્રના વિવિધ પ્રતિનિધિઓ દ્વારા સંયુક્ત કાર્યકારી જૂથોની સ્થાપના કરી જીએસટીના વિવિધ પાસાઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી તેમ જ નવા સંભવિત કાયદા હેઠળ આપવામાં આવનાર છૂટ-છાટ, કરવેરાનું માળખું, કરવેરાનો દર તેમ જ આંતર-રાજ્ય પુરવઠા પર લાદવામાં આવનાર કરવેરા અંગે ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અને તેના પરિણામ સ્વરૂપે એ અધિકૃત સમિતિએ નવેમ્બર, 2009 માં GST પર પોતાનું પહેલું ચર્ચાપત્ર (First Discussion Paper - FDP) બહાર પાડ્યું હતું.

જીએસટીની વસૂલાત માટે કેન્દ્ર અને રાજ્યોને સહવર્તી અધિકારક્ષેત્રની સોંપણી માટે એક અનોખી સંસ્થાકીય પદ્ધતિ ખૂબ જરૂરી હતી કે જે સુનિશ્ચિત કરે કે જીએસટીની રચના, ડિઝાઇન અને કામગીરી અંગેના નિર્ણયો બંને દ્વારા સંયુક્ત રીતે લેવામાં આવે. આ બધા અને અન્ય મુદ્દાઓને ઉકેલવા માટે 19-12-2014 ના રોજ 16 મી લોકસભામાં બંધારણ (122 મો સુધારો) બિલ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. બિલમાં માનવ વપરાશ માટે દારૂ સિવાય તમામ સામાન અથવા સેવાઓના પુરવઠા પર જીએસટી વસૂલવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

આ સૂચિત માળખામાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે જીએસટી દ્વિસ્તરીય લાગુ કરવામાં આવશે. સેન્ટ્રલ જીએસટી (CGST) વસૂલ કરવાની સંયુક્ત સત્તા કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની રહેશે, સ્ટેટ જીએસટી (SGST) વસૂલ કરવાની સત્તા રાજ્ય સરકારની રહેશે તેમ જ આંતર રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય (આયાત સહિત) (IGST) લાદવાની તેમ જ વસૂલ કરવાની સત્તા સંસદ પાસે રહેશે. તદુપરાંત, તમાકુ અને તમાકુ ઉત્પાદનો પર જીએસટી ઉપરાંત એક્સાઈઝ ડ્યુટી વસૂલ કરવાની સત્તા કેન્દ્ર સરકારને આપવામાં આવશે.

આ તમામ સૂચનોને કાયદાકીય મંજૂરી આપવા માટે લોકસભામાં મે, 2015 માં બંધારણ સુધારણા પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. તે બિલમાં અમુક સુધારાઓ માટેનું સૂચન મળ્યું હતું. તે સુધારાઓ સાથેનું બિલ આખરે રાજ્યસભામાં અને ત્યારબાદ ઓગસ્ટ, 2016 માં લોકસભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. સંસદના બંને ગૃહો તેમ જ રાજ્યો પાસેથી મંજૂરી મળ્યા બાદ 8 મી સપ્ટેમ્બર, 2016 ના રોજ આ ખરડા પર રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવવામાં આવી હતી. આ ખરડાને બંધારણીય બહાલી આપવા માટે 101 મા બંધારણ સુધારા અધિનિયમ, 2016 તરીકે લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. જીએસટીની કામગીરી વ્યવસ્થિત થઈ રહે તે માટે 12 સપ્ટેમ્બર, 2016ના રોજ જીએસટી કાઉન્સિલની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ કાઉન્સિલ માં કેન્દ્રીય નાણામંત્રી, રાજ્ય મંત્રી (મહેસૂલ) અને રાજ્યના નાણાં મંત્રીઓનો સમાવેશ થાય છે. સમિતિના સભ્યો જીએસટીના દર, મુક્તિ અને મર્યાદાઓ તેમ જ જીએસટી અંતર્ગત અન્ય બાબતો માટે સૂચન, ભલામણ અને ચર્ચા કરે છે.

આ કાઉન્સિલમાં કુલ સભ્યોના અડધા સભ્યો હાજર હોય તો જરૂરી કોરમ પૂરું થયું ગણાય છે. કાઉન્સિલનો કોઈ પણ નિર્ણય ભારિત મતના ઓછામાં ઓછા ત્રણ-ચતુર્થાંશ મતની

બહુમતીથી લેવામાં આવે છે. કાઉન્સિલના કુલ મતમાં કેન્દ્રના મતનું વજન એક તૃતીયાંશ છે અને તમામ રાજ્યોનું મળીને મતમાં વજન કુલ મતના બે તૃતીયાંશ જેટલું છે.

જીએસટી કાઉન્સિલ દ્વારા લેવામાં આવેલા તમામ નિર્ણયો સર્વસંમતિથી લેવામાં આવે છે.

જીએસટીના સરળ અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે કેન્દ્ર અને રાજ્યો બંનેના સભ્યોનો સમાવેશ કરીને વિવિધ સમિતિઓ અને ક્ષેત્રીય જૂથોની રચના કરવામાં આવી છે.

● **સ્વાધ્યાય**

હેતુલક્ષી પ્રશ્નો

- 1) આયાત વેરો કર છે.
(a) પ્રત્યક્ષ કર (b) પરોક્ષ કર (c) બંને (d) કોઈ પણ નહિ
- 2) માલ અને સેવા ખરડો સંસદમાં દિવસે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.
(a) 01 જુલાઈ, 2017 (b) 01 જુલાઈ, 2018
(c) 29 માર્ચ, 2017 (d) 29 માર્ચ, 2016
- 3) રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહારમાં કર વસૂલવામાં આવે છે.
(a) CGST (b) IGST
(c) SGST (d) CGST અને SGST
- 4) શૈક્ષણિક સેવાઓ પર % કર લાગુ પડે છે.
(a) 0% (b) 5%
(c) 1% (d) માલ અને સેવા કર લાગુ પડતો નથી.
- 5) ભારતીય બંધારણની કલમ કર વસૂલવા માટે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને સંબંધિત સત્તા આપે છે.
(a) 245 (b) 246 (c) 265 (d) 101

જવાબ :

- (1) - B (2) - C (3) - D (4) - A (5) - B

ટૂંકા પ્રશ્નો :

- (1) માલ અને સેવાકરની મુખ્ય બે લાક્ષણિકતાઓ વિશે સમજાવો.
- (2) માલ અને સેવાકરનો અમલ થવાથી ક્યા-ક્યા પરોક્ષ કર નાબૂદ થયા છે?
- (3) 'એક રાષ્ટ્ર એક કર'ની વિચારધારા વિશે સમજાવો.
- (4) માલ અને સેવાકર હેઠળ માલ અને પુરવઠાનું મૂલ્યાંકન કઈ રીતે કરવામાં આવે છે ?
- (5) GST કાયદા હેઠળ ક્યા-ક્યા પ્રકારની આકારણી દર્શાવવામાં આવી છે?

વિસ્તૃત પ્રશ્નો :

- (1) માલ અને સેવા કાયદા હેઠળ માલ અને સેવાના પુરવઠાનું સ્થળ અને સમય નક્કી કરવાની જોગવાઈઓ જણાવો.

- (2) ભારતીય બંધારણમાં કર માળખા અંગે કઈ કઈ કલમ દર્શાવવામાં આવી છે ? કલમ 246 અંતર્ગત કઈ કઈ સૂચિઓનો સમાવેશ થાય છે તે અંગે વિસ્તૃત માહિતી આપો.
- (3) આંતર રાજ્ય પુરવઠા અંગે ઉદાહરણ સાથે વિસ્તૃત માહિતી આપો
- (4) રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠા અંગે ઉદાહરણ સાથે વિસ્તૃત માહિતી આપો
- (5) માલ અને સેવા કરના ભારતમાં અમલીકરણ માટેના હેતુઓ અને મહત્ત્વ દર્શાવો.

-: રૂપરેખા :-

- 7.1 માલ અને સેવાકરની નોંધણીની પ્રક્રિયા
- 7.2 માલ અને સેવાકર ભરવાની પ્રક્રિયા
- 7.3 ઈનપુટ વેરા અને ઈનપુટ વેરાશાખાનો ખ્યાલ
- 7.4 વેરા ભરતિયું
- 7.5 માલ અને સેવાકર અંતર્ગત વિવિધ રિટર્ન
- 7.6 માલ અને સેવાકરનું માળખું
- 7.7 ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા

● સ્વાધ્યાય

7.1 માલ અને સેવાકરની નોંધણીની પ્રક્રિયા

પ્રસ્તાવના

માલ અને સેવાકરની નોંધણી એ એક પ્રક્રિયા છે જેના દ્વારા કરદાતા પોતે માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નોંધણી કરાવી શકે છે. એકવાર કોઈ પણ પેઢી, કંપની કે વ્યક્તિની આ કાયદા હેઠળ નોંધણી થઈ જાય પછી દરેક નોંધાયેલ કરદાતાને અનન્ય નોંધણી નંબર આપવામાં આવે છે જેને ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ આઈડેન્ટિફિકેશન નંબર (GSTIN) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. GSTIN એ 15 આંકડાનો એક નંબર છે જેમાં આંકડા અને અક્ષરોનો સમાવેશ થાય છે.

GSTIN ના 15 અક્ષરની વહેંચણી નીચે મુજબના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે :

ધારો કે, કોઈ પેઢીનો નોંધણી નંબર 22AABBCC000D1Z5 છે.

તો તેમાં,

- 1) પ્રથમ 2 આંકડા જે તે રાજ્યનો નંબર હોય છે, (દરેક રાજ્યને આ કાયદા હેઠળ એક નંબર આપવામાં આવ્યો છે) - 22
- 2) તે પછીના 10 આંકડા એ વ્યક્તિ/પેઢી કે કંપનીનો પરમેનેન્ટ એકાઉન્ટ નંબર (PAN) હોય છે, - AABBCC000D
- 3) 13 મોં આંકડો એ PAN હેઠળ નોંધાયેલ કંપનીની સંખ્યા હોય છે, - 1
- 4) 14 મોં આંકડો Z એ પૂર્વનિર્ધારિત હોય છે - Z અને
- 5) 15 મોં આંકડો આખા GSTIN ના દરેક આંકડાનો સરવાળો હોય છે. - 5 (2+2+1)

નોંધણીની શરતો

માલ અને સેવાકરની નોંધણી માટેની પાયાની શરત એ માલ અને સેવાના કુલ વેચાણની કિંમત/વેચાણની મર્યાદા છે. પ્રવર્તમાન CGST કાયદા, 2017ની કલમ નંબર 22 પ્રમાણે કુલ વેચાણની મર્યાદા આ પ્રમાણે નક્કી કરવામાં આવી છે:

વેચાણ મર્યાદા	રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો
માલ અને સેવા બંને માટે 10 લાખ રૂપિયા	<ul style="list-style-type: none"> ● મણિપુર, ● મિઝોરમ, ● નાગાલેન્ડ અને ● ત્રિપુરા
માલ અને સેવા બંને માટે 20 લાખ રૂપિયા	<ul style="list-style-type: none"> ● અરુણાચલ પ્રદેશ, ● મેઘાલય, ● સિક્કિમ, ● ઉત્તરાખંડ, ● પોન્ડિચેરી અને ● તેલંગાણા
સેવાઓ માટે 20 લાખ રૂપિયા અને રાજ્યાન્તર્ગત માલના પુરવઠા માટે 40 લાખ રૂપિયા	<ul style="list-style-type: none"> ● જમ્મુ કાશ્મીર, ● આસામ, ● હિમાચલ પ્રદેશ અને ● તમામ રાજ્ય

કુલ વેચાણની ગણતરી કરતી વખતે નીચે દર્શાવેલ બાબતોનો સરવાળો અને બાદબાકી થાય છે:

સરવાળો	બાદ
કુલ કરપાત્ર પુરવઠો	CGST
કર મુક્તિ વાળો પુરવઠો	SGST
નિકાસ	UTGST
એક જ GST ક્રમાંક ધરાવતી તમામ ધંધાકીય વસાહતો વચ્ચે થયેલ આંતર રાજ્ય પુરવઠો	IGST
	માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ મળતો વળતર સેસ
	જે પુરવઠો રિવર્સ ચાર્જ મિકેનિઝમ હેઠળ કરપાત્ર હોય

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નીચે દર્શાવેલ કુલ 11 રાજ્યોને ખાસ દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે:

- 1) અરુણાચલ પ્રદેશ
- 2) આસામ
- 3) જમ્મુ અને કાશ્મીર
- 4) મણિપુર

- 5) મેઘાલય
- 6) મિઝોરમ
- 7) નાગાલેન્ડ
- 8) સિક્કિમ
- 9) ત્રિપુરા
- 10) હિમાચલ પ્રદેશ
- 11) ઉત્તરાખંડ

પરંતુ, માલ અને સેવાકર હેઠળ નોંધણી કરતી વખતે માત્ર મિઝોરમ, ત્રિપુરા, મણિપુર અને નાગાલેન્ડને જ વિશેષ રાજ્યો ગણવામાં આવે છે.

આમ, જે પણ વ્યક્તિ, પેટી કે કંપની ઉપર દર્શાવેલ વેચાણની મર્યાદા પાર કરે તેને આ કાયદા હેઠળ ફરજિયાત નોંધણી કરાવવી પડે છે.

CGST કાયદા, 2017 ની કલમ 23 અંતર્ગત, નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓને માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નોંધણી કરાવવા જરૂરી નથી:

- 1) એવા વ્યક્તિ જે માત્ર એવો માલ કે સેવા પૂરી પાડે છે જે આ કાયદા હેઠળ કરપાત્ર નથી
- 2) એવા વ્યક્તિ જે માત્ર એવો માલ કે સેવા પૂરી પાડે છે જેમને આ કાયદા હેઠળ કરમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે
- 3) ખેતીવાડીના ધંધામાં રોકાયેલ વ્યક્તિ ખેતી વાડીની પેદાશ જમીનની બહાર આવે તેવા પુરવઠામાં સંકળાયેલ હોય
- 4) સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવનાર કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ

ફરજિયાત નોંધણી

આપણે ઉપર જોયું તેમ આ કાયદા હેઠળ વેચાણની મર્યાદા આધારિત નોંધણીની જરૂરિયાત ઉભી થાય છે પરંતુ, CGST કાયદા, 2017ની કલમ 24 હેઠળ અમુક એવા વ્યક્તિઓ દર્શાવવામાં આવ્યા છે જેઓએ આ કાયદા હેઠળ ફરજિયાત નોંધણી કરાવવી જરૂરી છે. તેમના માટે વેચાણની મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.

- 1) કેઝ્યુઅલ કરપાત્ર વ્યક્તિ - કેઝ્યુઅલ કરપાત્ર વ્યક્તિ એવી વ્યક્તિ છે જે પ્રસંગોપાત માલસામાન અથવા સેવાઓનો પુરવઠો કરે છે અને જે તે રાજ્ય કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં તે વ્યક્તિના ધંધાનું કોઈ નિશ્ચિત સ્થળ હોતું નથી.
- 2) ઈનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર ISD
- 3) બિન-નિવાસી કરપાત્ર વ્યક્તિ
- 4) માલ અને સેવાઓના આંતરરાજ્ય પુરવઠા સાથે સંકળાયેલ વ્યક્તિ
- 5) ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોમાં સંકળાયેલ વ્યક્તિ
- 6) રિવર્સ ચાર્જ મિકેનિઝમ હેઠળ કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિ
- 7) સ્ત્રોત પર કર કાપનાર વ્યક્તિ

- 8) સ્ત્રોત પર કર એકત્રિત કરનાર વ્યક્તિ
- 9) ઓનલાઇન ડેટા એક્સેસ કે રિટ્રાઇવલ (OIDAR) ની સેવા આપનાર વ્યક્તિ

GST નોંધણીના પ્રકારો

a) સામાન્ય કરદાતાઓ

- ભારતમાં મોટાભાગના વ્યવસાયો આ શ્રેણીમાં આવે છે.
- જે વ્યવસાયોનું ટર્નઓવર નાણાકીય વર્ષમાં રૂ. 40 લાખ/20 લાખ/10 લાખથી વધુ છે તેમણે સામાન્ય કરપાત્ર વ્યક્તિ તરીકે નોંધણી કરાવવી જરૂરી છે.

b) કેઝ્યુઅલ કરપાત્ર વ્યક્તિ

- પ્રસંગોપાત માલસામાન અથવા સેવાઓનો પુરવઠો કરનાર વ્યક્તિએ આ શ્રેણી હેઠળ માલ અને સેવાકર માટે નોંધણી કરાવવી જોઈએ.
- આ પ્રકારની નોંધણી કરાવનાર કરપાત્ર વ્યક્તિએ કુલ કર જવાબદારી જેટલી રકમની ડિપોઝિટ કરાવવી પડે છે.
- સામાન્ય રીતે આ પ્રકારના નોંધણીની મુદત ત્રણ મહિના હોય છે પરંતુ કરપાત્ર વ્યક્તિ સમય મર્યાદાના વિસ્તરણ માટે કે નવી નોંધણી માટે અરજી કરી શકે છે.

c) બિન-નિવાસી કરપાત્ર વ્યક્તિ

- જે વ્યક્તિઓ ભારતની બહાર રહે છે પરંતુ ક્યારેક ક્યારેક ભારતીય રહેવાસીઓને કોઈ પણ ક્ષમતામાં (એટલે કે, વચેટીયો, મુખ્ય વેપારી વગેરે) માલ અથવા સેવાઓ પૂરી પાડે છે તેઓ આ શ્રેણી હેઠળ નોંધણી કરાવવા માટે જવાબદાર છે.
- આ પ્રકારના નોંધણી કરાવનાર કરપાત્ર વ્યક્તિએ કુલ કરની જવાબદારી જેટલી રકમની ડિપોઝિટ કરાવવી પડે છે.
- સામાન્ય રીતે આ પ્રકારની નોંધણીની મુદત ત્રણ મહિના હોય છે પરંતુ કરપાત્ર વ્યક્તિ સમય મર્યાદાના વિસ્તરણ માટે કે નવી નોંધણી માટે અરજી કરી શકે છે.

d) કોમ્પોઝિશન સ્કીમ

- નાના ધંધાદારીઓ જેમનું વાર્ષિક વેચાણ 1.5 કરોડ રૂપિયા સુધીનું હોય તો તેઓ નોંધણીની આ વૈકલ્પિક શ્રેણીમાં નોંધણી કરાવી શકે છે.
- આ પ્રકારની નોંધણી અને તેને અંતર્ગત તમામ બાબતો CGST કાયદા, 2017ની કલમ 10 હેઠળ દર્શાવવામાં આવી છે.
- કોમ્પોઝિશન સ્કીમ હેઠળ કુલ વેચાણની ગણતરી કરતી વખતે એક PAN ધરાવતા આખા ભારતના તમામ એકમોના વેચાણનો સરવાળો કરવામાં આવે છે.
- માલના ઉત્પાદકો, ડીલરો અને રેસ્ટોરન્ટ્સ (જે રેસ્ટોરન્ટમાં દારૂ વેચવામાં આવતો નથી) આ સ્કીમ હેઠળ નોંધણી કરાવી શકે છે.
- જો કે, સેવા પ્રદાન કરનાર લોકો પણ આ સ્કીમ હેઠળ નોંધણી કરાવી શકે છે પરંતુ, તેમના માટે વેચાણ મર્યાદા 50 લાખ રૂપિયા છે.

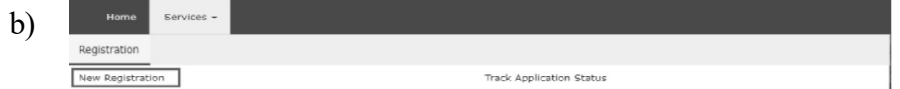
માલ અને સેવાકરની નોંધણીની પ્રક્રિયા

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નોંધણી કરવા માટે નીચે દર્શાવેલ કાગળો જરૂરી છે:

- a) અરજદારનો પરમેનેન્ટ એકાઉન્ટ નંબર (PAN)
- b) આધાર કાર્ડની નકલ
- c) વ્યવસાય નોંધણી અથવા ધંધાની સ્થાપનાનો પુરાવો
- d) ફોટોગ્રાફ સાથે પ્રમોટર્સ/ડિરેક્ટર્સની ઓળખ અને સરનામાનો પુરાવો
- e) બેંક ખાતાની પાસબુક/ ઓનલાઇન સ્ટેટમેન્ટ (બેન્ક ખાતાનો ઉતારો)
- f) રદ કરેલ ચેક
- g) આ કાયદા હેઠળ સહી કરવા માટે કોઈ વ્યક્તિને અધિકૃત કરતો પત્ર/કંપનીના ડિરેક્ટર બોર્ડ દ્વારા સહી કરવા માટે અધિકૃત કરનાર વ્યક્તિની નિમણૂક કરતો ઠરાવ
- h) ડિજિટલ હસ્તાક્ષર

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નોંધણી કરવાની પ્રક્રિયા ઓનલાઇન, સરળ અને મફત છે. કોઈ પણ વ્યક્તિ નોંધણીની પ્રક્રિયા પોતાની જાતે અથવા આ કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલ મદદ માટેના કેન્દ્ર એટલે કે, GST સુવિધા કેન્દ્ર અથવા કોઈ સલાહકારની મદદ લઈને કરી શકે છે. નોંધણી કરવા માટે માલ અને સેવા કરના ઓનલાઇન પોર્ટલ www.gst.gov.in ની મુલાકાત લઈ નોંધણી ફોર્મ GST REG-01 ભરવાનું હોય છે. આવો, એ ફાર્મની વિગતો વિશે પોર્ટલના સ્ક્રીનશોટ્સ દ્વારા સમજાવે:

- a) www.gst.gov.in ખોલી સેવાઓના (Services) વિકલ્પ હેઠળ નોંધણી (Registration) વિકલ્પ પસંદ કરો.

- c) નોંધણીની પ્રક્રિયાનું ફોર્મ બે વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે:
 - 1) વિભાગ A અને
 - 2) વિભાગ B

વિભાગ A

Home > Registration English

1 — 2
User Credentials — OTP Verification

New Registration

* Indicates mandatory fields

New Registration Temporary Reference Number (TRN)

I am a*

State / UT*

District*

Legal Name of the Business (As mentioned in PAN)*

Permanent Account Number (PAN)*

ⓘ If you don't have PAN, Click here to apply
 Eg: A B C D E 1 2 3 4 X

Email Address*

ⓘ OTP will be sent to this Email Address

Mobile Number*

ⓘ Separate OTP will be sent to this mobile number

Type the characters you see in the image below*

PROCEED

d)

Home > Services > Notifications & Circulars > Acts & Rules > Grievance English

Home > Registration > Verify

1 — 2
User Credentials — OTP Verification

Verify OTP

* Indicates mandatory fields

Mobile OTP*

ⓘ Enter OTP sent to your mobile number

Email OTP*

ⓘ Enter OTP sent to your Email Address

Need OTP to be resent? Click here

e)

Home > Services > Notifications & Circulars > Acts & Rules > Grievance English

Home > Registration > Verify

You have successfully submitted Part A of the registration process. Your Temporary Reference Number (TRN) is 291700001721TRN.

Using this TRN you can access the application from My saved Applications and submit on GST Portal. Part B of the application form needs to be completed within 15 days, i.e. by ' 09/07/2017 ' using this TRN.

f) વિભાગ B

Dashboard > Services > Notifications & Circulars > Acts & Rules > Grievance English

Dashboard

My Saved Application

Creation Date	Form No.	Form Description	Expiry Date	Status	Action
24/06/2017	GST REG-01	Application for New Registration	09/07/2017	Draft	

Track Application Status
 You do not have any submitted applications

GST Registration – Step 4

g)

Dashboard > Business Details
English

Application Type New Registration	Due Date to Complete 08/07/2017	Last Modified 24/06/2017	Profile 24%
---	---	------------------------------------	-----------------------

* indicates mandatory fields

Details of your Business

Legal Name of the Business PALSIN SHIRA	Permanent Account Number (PAN) GDDPS5083K
Trade Name <input type="text" value="Enter Trade Name"/>	Constitution of Business (Select Appropriate)* <input type="text" value="Select"/>
Name of the State Delhi	District* <input type="text" value="Select"/>
State Jurisdiction ward	
Sector / Circle / Ward / Charge / Unit* <input type="text" value="Select"/>	

Center Jurisdiction ([Refer the link](#) for Center Jurisdiction)

Commissionerate Code* <input type="text" value="Select"/>	Division Code* <input type="text" value="Select"/>	Range Code* <input type="text" value="Select"/>
--	---	--

Are you applying for registration as a casual taxable person? No

Option For Composition No

Reason to obtain registration* <input type="text" value="Select"/>	Date of commencement of Business* From <input type="text" value="DD/MM/YYYY"/>	Date on which liability to register arises* <input type="text" value="DD/MM/YYYY"/>
---	---	--

Indicate Existing Registrations

Type of Registration <input type="text" value="Select"/>	Registration No. <input type="text" value="Enter Registration Number"/>	Date of Registration <input type="text" value="DD/MM/YYYY"/>	<input type="button" value="+ ADD"/> <input type="button" value="X CANCEL"/>
---	--	---	--

GST Registration – Business Information

32

h)

Dashboard - Promoter / Partners
English

Application Type	Due Date to Complete	Last Modified	Profile
New Registration	08/07/2017	24/06/2017	24%

Business Details

Promoter / Partners

Authorized Signatory

Authorized Representative

Principal Place of Business

Additional Places of Business

Goods and Services

Bank Accounts

State Specific Information

Verification

* Indicates mandatory fields

Details of Proprietor

Personal Information

Name of Person

First Name*	Middle Name	Last Name
<input type="text" value="Enter First Name"/>	<input type="text" value="Enter Middle Name"/>	<input type="text" value="Enter Last Name"/>

Name of Father

First Name*	Middle Name	Last Name
<input type="text" value="Enter First Name"/>	<input type="text" value="Enter Middle Name"/>	<input type="text" value="Enter Last Name"/>

Date of Birth*

Mobile Number *

Email Address *

Gender* Male Female Others

Telephone Number (with STD Code)

STD

Identity Information

Designation / Status*

Director Identification Number ⓘ

Are you a citizen of India? Yes No

Permanent Account Number (PAN)*

Passport Number (In case of Foreigner)

Aadhaar Number ⓘ

Residential Address

Building No. / Flat No.*

Floor No.

Name of the Premises / Building

Road / Street*

City / Town / Locality / Village*

Country*

State*

District*

PIN Code*

Document Upload

Upload Photograph (of person whose information has been given above)*

- ⓘ File with JPEG format is only allowed.
- ⓘ Maximum file size for upload is 1 MB

No file chosen

OR

ⓘ You can use your device camera to take selfie photograph.

Other Information

Also Authorized Signatory No

GST Registration - Promoter Information

i)

Dashboard > Principal Place of Business
English

Application Type	Due Date to Complete	Last Modified	Profile
New Registration	08/07/2017	24/06/2017	91%

* indicates mandatory fields

Details of Principal Place of Business

Address

Building No. / Flat No.* <input type="text" value="Enter Building No. / Flat No. / Door No."/>	Floor No. <input type="text" value="Enter Floor No."/>	Name of the Premises / Building <input type="text" value="Enter Name of Premises / Building"/>
Road / Street* <input type="text" value="Enter Road / Street / Lane"/>	City / Town / Locality / Village* <input type="text" value="Enter Locality / Area / Village"/>	
State Delhi	District* <input type="text" value="Select"/>	PIN Code* <input type="text" value="Enter PIN Code"/>
Latitude <input type="text" value="Enter Latitude"/>	Longitude <input type="text" value="Enter Longitude"/>	

Contact Information

Office Email Address <input type="text" value="XYZ@GMAIL.COM"/>	Office Telephone Number (with STD Code) STD <input type="text" value="Enter Telephone Number"/>	Mobile Number +91 <input type="text" value="9898989898"/>
Office FAX Number (with STD Code) STD <input type="text" value="Enter Fax Number"/>		

Nature of possession of premises *

Please Select

Document Upload *

Proof of Principal Place of Business*

File with PDF or JPEG format is only allowed.
Maximum file size for upload is 1 MB

[Choose File](#) | No file chosen

Nature of Business Activity being carried out at above mentioned premises *

☐ Bonded Warehouse	☐ EOU / STP / EHTP	☐ Export
☐ Factory / Manufacturing	☐ Import	☐ Supplier of Services
☐ Leasing Business	☐ Office / Sale Office	☐ Recipient of Goods or Services
☐ Retail Business	☐ Warehouse / Depot	☐ Wholesale Business
☐ Works Contract	☐ Others (Please Specify)	

Have Additional Place of Business

No

BACK SAVE & CONTINUE

GST Registration - Place of Business

j)

Business Details ✓ Promoter / Partners ✓ Authorized Signatory ✓ Authorized Representative ✓ Principal Place of Business ✓ Additional Places of Business ✓ Goods and Services ✓ Bank Accounts ✓ State Specific Information ✓ Verification ✓

Goods Services

Details of Goods / Commodities supplied by the business

Please specify top 5 Commodities

Search HSN Chapter by Name or Code

5208

5208
WOVEN FABRICS OF COTTON, CONTAINING 85% OR MORE BY WEIGHT OF COTTON, WEIGHING NOT MORE THAN 200 G/M2 - Unbleached :

SI No	HSN Code (4 digit)	Description of Goods	Action
1	0902	TEA, WHETHER OR NOT FLAVOURED	DELETE

BACK SAVE & CONTINUE

GST Registration – Goods & Services Supplied

k)

Dashboard Bank Accounts English

Application Type Due Date to Complete Last Modified Profile

New Registration 08/07/2017 24/06/2017 93%

Business Details ✓ Promoter / Partners ✓ Authorized Signatory ✓ Authorized Representative ✓ Principal Place of Business ✓ Additional Places of Business ✓ Goods and Services ✓ Bank Accounts ✓ State Specific Information ✓ Verification ✓

Details of Bank Accounts (s) * indicates mandatory fields

Details of Bank Account

Account Number* Type of Account*

Enter Account Number Select

Enter Bank IFSC*

Enter IFSC for Bank GET ADDRESS i Don't know your IFSC? Click here to find your bank

Document Upload

Proof of Details of Bank Accounts*

Select

File with PDF or JPEG format is only allowed.

Maximum file size for upload is 1 MB

Choose File No file chosen

BACK SHOW LIST ADD NEW SAVE & CONTINUE

(Source: <https://www.indiafilings.com/learn/gst-registration-procedure/>)

માલ અને સેવાકર પોર્ટલ પર નોંધણીની અરજી કર્યા બાદ આ કાયદા હેઠળ નિમણૂક કરેલા યોગ્ય અધિકારી દ્વારા અરજીની છણાવટ કરવામાં આવે છે. જો અધિકારીને કોઈ પ્રશ્ન હોય તો પ્રશ્ન કર્યાના 7 દિવસની અંદર અરજદારે જવાબ આપવાનો રહે છે. જો કોઈ પ્રશ્ન ન હોય તો અરજી મંજૂર થયેલી માનવામાં આવે છે અને નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવે છે.

7.2 માલ અને સેવાકર ભરવાની પ્રક્રિયા

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નીચે મુજબના કરની ચૂકવણી કરવાની રહે છે:

- રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠા માટે CGST (Central Goods and Service Tax) અને SGST (State Goods and Service Tax)/ UTGST (Union Territory Goods and Service Tax) ચૂકવવામાં આવે છે.
- આંતરરાજ્ય પુરવઠા માટે IGST (Integrated Goods and Service Tax) ચૂકવવામાં આવે છે.

વધુમાં, જ્યાં પણ લાગુ પડે ત્યાં વ્યાજ, દંડ, ફી અને અન્ય કોઈ પ્રકારની સૂચિત ચૂકવવા માટે કરદાતા જવાબદાર છે.

મથાળા

માલ અને સેવાકર હેઠળની ચૂકવણી માટે વિવિધ કરોને નીચે મુજબના મથાળામાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે:

મુખ્ય મથાળા (Major Heads)	નાના મથાળા (Minor Heads)
CGST	આ દરેક મુખ્ય મથાળા હેઠળ તેને
SGST	સુસંગત વ્યાજ, દંડ, ફી અને અન્ય કોઈ
UTGST	પ્રકારની સૂચિત ચૂકવણીનો સમાવેશ
IGST	નાના મથાળા હેઠળ કરવામાં આવે છે.

વધુમાં, જ્યાં પણ લાગુ પડે ત્યાં વ્યાજ, દંડ, ફી અને અન્ય કોઈ પ્રકારની સૂચિત ચૂકવણી કરવા માટે કરદાતા જવાબદાર છે.

કર ભરવાની વ્યવસ્થાની લાક્ષણિકતાઓ :

- જીએસટીએન કોમન પોર્ટલથી ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે બનેલ ચલણ દ્વારા તમામ પ્રકારની (એટલે કે, મુખ્ય અને નાના મથાળાની) ચૂકવણી થાય છે. હાથથી જાતે બનાવેલ ચલણ માલ અને સેવાકર કાયદામાં લાગુ પડતા નથી.
- મુખ્યતઃ તમામ ચૂકવણી ઓનલાઇન નક્કી કરેલી પદ્ધતિ દ્વારા જ કરવામાં આવે છે. રોકડ ચૂકવણી અમુક કિસ્સાઓમાં જ લાગુ પડે છે.
- રિટર્ન, ચલણ અને ચૂકવણી - ત્રણેય એક જ પોર્ટલ દ્વારા કરવામાં આવતા હોવાથી આખી પ્રક્રિયા કોઈ પણ પ્રકારની મુશ્કેલી વિના, કોઈપણ સમયે અને કોઈ પણ જગ્યાએથી કરી શકાય છે.
- ઓનલાઇન ચૂકવણીના કારણે સરકારના ખાતામાં કરની આવક ઝડપી મળી જાય છે.
- તમામ પ્રક્રિયા પોર્ટલ દ્વારા હોવાથી કોઈ પણ પ્રકારના કાગળિયા જમા કરાવવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી. આમ, આ પ્રક્રિયા પર્યાવરણ માટે પણ ઉપયોગી છે.
- આ પદ્ધતિ બેંકો માટે ખૂબ સરળ પ્રક્રિયા સાબિત થઈ છે.

માલ અને સેવાકરની ચૂકવણી

CGST કાયદા 2017ની કલમ 49માં કર, વ્યાજ, દંડ અને અન્ય રકમની ચૂકવણી અંગેની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

જીએસટી હેઠળ ચૂકવણીઓ ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ ખાતાવહી (Electronic Cash Ledger) દ્વારા અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક જમા ખાતાવહી (Electronic Credit Ledger) દ્વારા કરવામાં આવે છે.

માલ અને સેવાકર હેઠળ પોર્ટલ પર નીચે મુજબના ત્રણ પત્રકો/ખાતાવહી બને છે:

- ઇલેક્ટ્રોનિક જવાબદારી પત્રક (Electronic Liability Register)
- ઇલેક્ટ્રોનિક જમા ખાતાવહી (Electronic Credit Ledger)
- ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ ખાતાવહી (Electronic Cash Ledger)

જ્યારે ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ અથવા જમા ખાતાવહી દ્વારા કોઈપણ ચૂકવણી કરવામાં આવે છે અથવા આ બંને ખાતાવહીમાં જ્યારે પણ કોઈ રકમ જમા અથવા ઉધાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે પોર્ટલ પર એક વિશિષ્ટ ઓળખ નંબર - Unique Identification Number (UIN) બને છે. ઇલેક્ટ્રોનિક જવાબદારી પત્રકમાં તેના સંબંધિત કોઈ પણ અરજી દાખલ કરતી વખતે આ વિશિષ્ટ ઓળખ નંબર દર્શાવવો જરૂરી છે.

A) ઇલેક્ટ્રોનિક જવાબદારી પત્રક (Electronic Liability Register)

CGST કાયદા, 2017 ની કલમ 49(7) ની જોગવાઈઓ કરવેરાના ચૂકવણીના નિયમ 1 (Rule 1 of Payment of Tax Rules) સાથે વાંચવામાં આવે છે. આ કાયદા હેઠળ કરપાત્ર વ્યક્તિની તમામ જવાબદારીઓ આ પત્રકમાં સહુથી પ્રથમ નોંધવામાં આવે છે. આ પત્રકની જાળવણી GST PMT-01 ફોર્મ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

- ચૂકવવાપાત્ર તમામ રકમ આ પત્રકમાં ઉધાર કરવામાં આવે છે.
- આ પત્રકમાં નીચે દર્શાવેલ કારણોસર કોઈ પણ રકમ ઉધારવામાં આવે છે:
 - કરપાત્ર વ્યક્તિ પર લદાયેલ કર અને અન્ય લેણાં
 - યોગ્ય અધિકારી દ્વારા નક્કી કર અને અન્ય લેણાં
 - આ કાયદા હેઠળના વિવિધ ફોર્મ વચ્ચે આવેલ તફાવતનાં કારણે ચૂકવવાપાત્ર કર અને વ્યાજ
 - કોઈપણ પ્રકારનું વ્યાજ
- ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ ખાતાવહી અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક જમા ખાતાવહી ઉધાર કરીને આ પત્રક જમા કરવામાં આવે છે.
- કર અને અન્ય લેણાંની ચૂકવણી નીચે દર્શાવેલ ક્રમમાં કરવામાં આવે છે:
 - અગાઉના સમયનો બાકી રહેલ કર
 - વર્તમાન સમયનો કર
 - આ કાયદા હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર અન્ય કોઈપણ રકમ.

B) ઇલેક્ટ્રોનિક જમા ખાતાવહી (Electronic Credit Ledger)

CGST કાયદા, 2017 ની કલમ 49(2) ની જોગવાઈઓ કરવેરાના ચૂકવણીના નિયમ 2 (Rule 2 of Payment of Tax Rules) સાથે વાંચવામાં આવે છે. આ કાયદા હેઠળ સ્વ-મૂલ્યાંકનથી આકારણી થયેલ કર અને ઇનપુટ વેરા આ ખાતાવહીમાં જમા કરવામાં આવે છે. આ ખાતાવહીની જાળવણી GST PMT-02 ફોર્મ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

ઇનપુટ વેરા નીચે મુજબ વાપરવામાં આવે છે:

ઇનપુટ વેરા	ઇનપુટ વેરા ક્યા કરની સામે વાપરી શકાય ?	ઇનપુટ વેરા ક્યા ક્રમમાં વાપરી શકાય ?
CGST	CGST & IGST	1. CGST 2. IGST
SGST	SGST & IGST	1. SGST 2. IGST
UTGST	UTGST & IGST	1. UTGST 2. IGST
IGST	IGST, CGST, SGST & UTGST	1. IGST 2. CGST 3. SGST/UTGST

C) ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ ખાતાવહી (Electronic Cash Ledger)

CGST કાયદા, 2017 ની કલમ 49 (1) ની જોગવાઈઓ કરવેરાના ચૂકવણીના નિયમ 3 (Rule 3 of Payment of Tax Rules) સાથે વાંચવામાં આવે છે. કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કર, વ્યાજ, દંડ, ફી અથવા અન્ય કોઈ રકમ માટેની રકમ ઇલેક્ટ્રોનિક રોકડ ખાતાવહીમાં જમા કરવામાં આવે છે. આ ખાતાવહીની જાળવણી GST PMT-05 ફોર્મ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

આ ખાતાવહીમાં ચૂકવણી બે રીતે કરવામાં આવે છે:

- ઓનલાઇન ચૂકવણી
- કાઉન્ટર ઉપર રોકડ ચૂકવણી

1) ઓનલાઇન ચૂકવણી

ઓનલાઇન ચૂકવણી માટે

- ઇન્ટરનેટ બેન્કિંગ
- ડેબિટ/ક્રેડિટ કાર્ડ
- RTGS
- NEFT નો ઉપયોગ કરી શકાય છે.

તેના માટે રકમની કોઈ પણ મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી નથી. એટલે કે, ગમે તેટલી રકમ એક સાથે ચૂકવી શકાય છે.

2) કાઉન્ટર ઉપર રોકડ ચૂકવણી

કોઈ પણ ચલણની સામે કાઉન્ટર પર પ્રત્યેક ચલણની સામે રૂ. 10,000 સુધી રોકડ કે ચેક કે ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા ચૂકવણી કરી શકાય છે.

ચૂકવણીના વિલંબ માટેનું વ્યાજ

જ્યારે માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ નિયત સમયમાં (એટલે કે, કરપાત્ર સમય પૂરા થયાના પછીના મહિનાની 20 તારીખ) કરની ચૂકવણી ન થાય તો એ વિલંબના કારણે નીચે મુજબ વ્યાજ ચૂકવવામાં આવે છે:

પરિસ્થિતિ	વ્યાજનો દર
વિલંબિત ચૂકવણી	મહત્તમ 18%
જોગવાઈ કરતા વધુ દાવો કરેલ ઈનપુટ વેરા પર અથવા કર જવાબારીમાં ઘટાડો કરવા પર	મહત્તમ 24%

7.3 ઈનપુટ વેરા અને ઈનપુટ વેરાશાખાનો ખ્યાલ

ખ્યાલ

માલ અને સેવાકરનો એક મહત્વનો ઉદ્દેશ અગાઉના કરમાળખાની ખામી એટલે કે, કરની કેસ્કેડીંગ અસરને નાબૂદ કરવાનો છે.

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ ઈનપુટ વેરો વેપારીના સ્થળને ધ્યાનમાં લીધા વગર દાવો કરી બાદ લઈ શકાય છે. તેથી આ કર-માળખું માલ વેચાણ અને ખરીદી માટે સુલભ અને સરળ માળખું સાબિત થયું છે.

ઈનપુટ વેરો એ માલ અથવા સેવાઓની ખરીદી પર ખરીદનાર દ્વારા ચૂકવવામાં આવતો કર છે. બાહ્ય પુરવઠા પર ચૂકવવાપાત્ર જવાબદારીમાંથી ઘટાડીને ખરીદી વખતે ચૂકવવામાં આવતો કર ઈનપુટ વેરા તરીકે ઓળખાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઈનપુટ વેરો એ વેચાણના ખાતામાં ચૂકવવાપાત્ર કરમાંથી ઘટાડેલો વેરો છે.

ઉદાહરણ:

વિનયભાઈએ રૂ. 18,000ની કિંમતનો માલ ખરીદ્યો. તેના પર 18% GST એટલે કે, રૂ. 3240.

તેમણે રૂ. 22,000ની કિંમતનો માલ વેચ્યો. તેના પર 18% GST એટલે કે, રૂ. 3960.

આ પરિસ્થિતિમાં ચૂકવવા પાત્ર વેરો $3960 - 3240 = રૂ. 720$ થશે.

આમ, કુલ ભરવાપાત્ર રકમમાંથી બાદ કરેલ રૂ. 3240 એ ઈનપુટ વેરો છે જે વેચાણના ખાતામાં ચૂકવવાપાત્ર કરમાંથી ઘટાડેલો વેરો છે.

ઈનપુટ વેરાની જોગવાઈઓ

આ કાયદા હેઠળ નોંધારેલ દરેક વ્યક્તિ માલ અથવા સેવાઓના કોઈપણ પુરવઠા પર વસૂલવામાં આવતો ઈનપુટ વેરો બાદ લેવા માટે હકદાર બને છે. તેના માટે તેણે ખરીદી કરેલ માલ કે સેવાનો ઉપયોગ તેના વ્યવસાયમાં અથવા વ્યવસાયને આગળ વધારવા માટે કરવો

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જોઈએ. ઈનપુટ વેરાની રકમ ઈલેક્ટ્રોનિક જમા ખાતાવહીમાં (Electronic Credit Ledger) જમા થાય છે. CGST નિયમો, 2017 ના નિયમ 336 પ્રમાણે નીચે દર્શાવેલ કોઈ પણ દસ્તાવેજના આધારે કરપાત્ર વ્યક્તિ ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકે છે:

- માલ અથવા સેવાઓના વેપારી દ્વારા કલમ 31 હેઠળ જારી કરાયેલ વેરા ભરતિયા દ્વારા
- માલ અથવા સેવાઓના વેપારી દ્વારા કલમ 34 હેઠળ આપવામાં આવેલી ડેબિટ નોટ
- આયાત વેરા, 1962 હેઠળ બિલ ઓફ એન્ટ્રી અથવા તેને સમાન કોઈપણ દસ્તાવેજ
- નિયમ 331(3)(f) હેઠળ જારી કરાયેલા રિવર્સ ચાર્જ હેઠળ થયેલ થયેલ પુરવઠાનું ભરતિયું
- CGST નિયમો, 2017 ના નિયમ 54(1) અનુસાર ધિરાણ વિતરણ માટે ઈનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર દ્વારા રજો કરાયેલ ભરતિયું/કેડિટ નોંધ

આ તમામ દસ્તાવેજોમાં નીચે દર્શાવેલ લઘુત્તમ વિગતો રજૂ થયેલી હોવી જોઈએ. તો જ કરપાત્ર વ્યક્તિ આ દસ્તાવેજના આધારે ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકે છે:

- લદાયેલ વેરાની રકમ
- માલ અથવા સેવાઓનું વર્ણન
- માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાનું કુલ મૂલ્ય
- વેપારી અને પ્રાપ્તકર્તા - બંનેનો માલ અને સેવાકરનો નોંધણી નંબર એટલે કે, GSTIN
- આંતર રાજ્ય પુરવઠાના કિસ્સામાં પુરવઠાનું સ્થળ

CGST કાયદા, 2017ની કલમ 16 (1) પ્રમાણે 'તેના દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા' અને 'તેના વ્યવસાયમાં' શબ્દોનું અવલોકન કરવું મહત્વપૂર્ણ છે. આ શબ્દો નોંધાયેલા કરપાત્ર વ્યક્તિનો સંદર્ભ આપે છે અને નહિ કે કાનૂની સંસ્થાનો. તેથી, જે તે રાજ્યમાં ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો અન્ય રાજ્યમાં કરપાત્ર વ્યક્તિના વ્યવસાય સાથે સંબંધિત ન હોવો જોઈએ, ભલે તે એક જ વ્યક્તિનો હોય.

માલ અને સેવાકરના કર-માળખા હેઠળ CGST કાયદાની કલમ 16 થી 18 માં કેટલીક શરતો મૂકવામાં આવી છે. આમાંની કેટલીક શરતો ઈનપુટ વેરાનો દાવો કર્યા પહેલાની છે અને અમુક શરતો દાવો કર્યા પછી પણ પૂરી કરવાની હોય છે નહીંતર દાવો કરેલ ઈનપુટ વેરો રિવર્સ કરવો પડે છે.

ઈનપુટ વેરાનો દાવો કર્યા પહેલાની શરતો	ઈનપુટ વેરાનો દાવો કર્યા પછી પૂરી કરવાની શરતો
વ્યક્તિ કે સંસ્થાની આ કાયદા હેઠળ નોંધણી થયેલી હોવી જોઈએ.	વેપારીને માલ અથવા તો સેવાના પુરવઠાની સામે 180 દિવસમાં ચૂકવણી કરી દેવી જોઈએ
તેમની પાસે માન્ય વેરા ભરતિયું હોવું જોઈએ.	જે તે માલ અને સેવાનો ઉપયોગ ધંધામાં અથવા તો ધંધાને સુસંગત પ્રવૃત્તિમાં થવો હોવો જોઈએ

માલ અથવા સેવાનો પુરવઠો પૂરો થયેલો હોવો જોઈએ.	ઈનપુટ વેરો કોઈ પણ કારણોસર બ્લોક થયેલો હોવો ન જોઈએ
જે તે પુરવઠા પર સામે વાળા વેપારીએ કર ભર્યો હોવો જોઈએ.	ઈનપુટ વેરો કોઈ પણ શરતોને આધીન અયોગ્ય ન હોવો જોઈએ
તે ભરેલા કરની કેડિટ રિટર્નમાં દેખાવી જોઈએ.	ચોક્કસ સમય-મર્યાદામાં ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ લેવો જોઈએ

સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં માલ કે સેવાની પ્રાપ્તિ થાય એ દિવસે પુરવઠો પૂરો થયેલો ગણાય છે.

કોઈ એક વેરા ભરતિયાની સામે જ્યારે અલગ અલગ હપ્તામાં માલ પ્રાપ્ત થાય એ પરિસ્થિતિમાં માલના છેલ્લા હપ્તાની પ્રાપ્તિ પર ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાય છે.

જ્યારે માલ કે સેવાઓ મેળવનાર અથવા બંને વેપારીને વેરા ભરતિયું આપ્યાની તારીખથી 180 દિવસની અંદર માલ અને સેવાની સામેના પૈસા ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો અગાઉ બાદ કરેલ ઈનપુટ વેરો પ્રાપ્તકર્તાની આઉટપુટ ટેક્સ જવાબદારીમાં વ્યાજ સાથે ઉમેરવામાં આવે છે. ભરતિયાના આવા મૂલ્યની ચૂકવણી ભરતિયું જારી કરવાની તારીખથી 180 દિવસની સમાપ્તિ પછીના મહિના માટે દાખલ કરાયેલા FORM-GSTR 2 માં જાહેર કરવામાં આવે છે. જો કે, આવા ભરતિયાની સામે જ્યારે ચૂકવણી થઈ જાય ત્યારે વેપારી ફરીથી ઈનપુટ વેરા માટે દાવો કરી શકે છે.

મૂડી માલ, પ્લાન્ટ અને મશીનરીની જે કિંમતના ઘસારાના કર ઘટક પર જો કરપાત્ર વ્યક્તિએ આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 ની જોગવાઈઓ હેઠળ આ કર ઘટક પર અવમૂલ્યનનો દાવો કરવામાં આવ્યો (કર્ચો) હોય તો માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ તેટલી કિંમત પર ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાતો નથી.

જ્યારે કરપાત્ર વ્યક્તિ દ્વારા માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેનો ઉપયોગ આંશિક રીતે કોઈપણ વ્યવસાયના હેતુ માટે અને અંશતઃ અન્ય હેતુઓ માટે કરવામાં આવે છે, ત્યારે ઈનપુટ વેરાની રકમ માત્ર ધંધાકીય હેતુઓ માટે વપરાયેલ રકમ પર આધારિત રહે છે. ધારો કે, રૂ. 1,000 માંથી કોઈ વ્યક્તિએ રૂ. 200ની સેવા અંગત વપરાશ માટે લીધી છે. તો કુલ રકમમાંથી ઈનપુટ વેરો રૂ. 800 પર જ મળી શકશે, નહિ કે કુલ રકમ રૂ. 1,000 પર.

આમ, જ્યારે માલ અને સેવા બંને હેતુઓ માટે વપરાય ત્યારે ઈનપુટ વેરાનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ કરી શકાય છે:

માલ કે સેવાનો ઉપયોગ કરપાત્ર ધંધાકીય સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે થાય	ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાય છે
માલ કે સેવાનો ઉપયોગ 0 દરની સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે થાય	ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાતો નથી
માલ કે સેવાનો ઉપયોગ બિન-કરપાત્ર કે બિન-ધંધાકીય સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે થાય	ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાતો નથી

માલ કે સેવાનો ઉપયોગ એવા માલ કે સેવાઓના પ્રદાન કરવા માટે થાય જે કરમુક્ત જાહેર કરવામાં આવ્યા છે	ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાતો નથી
માલ કે સેવાનો ઉપયોગ એવા માલ કે સેવાઓના પ્રદાન કરવા માટે થાય જેના પર માલ અને સેવા કર લાગુ પડતો નથી	ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાતો નથી

ઈનપુટ વેરાની અનુપલબ્ધતા

નીચે દર્શાવેલ પરિસ્થિતિમાં કરપાત્ર વ્યક્તિને ઈનપુટ વેરો બાદ મળી શકતો નથી.

- મોટર વાહનો અથવા પરિવહનના સાધનોની ખરીદી પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો. જો કે, તેમાં કેટલાક અપવાદો છે.
- મોટર વાહનોનો વીમો અથવા ઉપર જણાવેલ વાહનવ્યવહાર સહિત કોઈપણ ખર્ચ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- ખાણી-પીણી, આઉટડોર કેટરિંગ સેવાઓ, સુંદરતા માટેની સારવાર, આરોગ્ય સેવાઓ, કોસ્મેટિક અને પ્લાસ્ટિક સર્જરી પર ચૂકવવામાં આવતો ઈનપુટ વેરો
- આરોગ્ય અને માવજત કેન્દ્ર, ક્લબોના સભ્યપદ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- ભાડે લીધેલ મોટર પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- જીવન વીમો, આરોગ્ય વીમા પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- કર્મચારીઓને કંપની દ્વારા આપવામાં આવતા મુસાફરીના લાભ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- સ્થાવર મિલકત (પ્લાન્ટ અને મશીનરી સિવાય) માટે બાંધકામ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી ચીજો અને સેવાઓ સહિત સ્થાવર મિલકતના બાંધકામ માટે કરાર સેવાઓ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- કમ્પોઝિશન સ્કીમ પસંદ કરેલ કરપાત્ર વ્યક્તિઓ દ્વારા ખરીદી પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- વ્યક્તિગત વપરાશ માટે વપરાતી વસ્તુઓ અથવા સેવાઓ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- ચોરાચેલા, ખોવાયેલા, નાશ પામેલા અથવા મફત નમૂના તરીકે આપવામાં આવેલા માલ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ વેરો
- છેતરપિંડીના કિસ્સાઓમાં ચૂકવેલ કર પર ઈનપુટ વેરો

ઈનપુટ વેરાનો ઉપયોગ

1 જુલાઈ 2019 થી, GST પોર્ટલ પર ઈનપુટ વેરા બાદ લેવાની નવી પદ્ધતિ અમલ કરવામાં આવી છે. ઈનપુટ વેરાનો ઉપયોગ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય છે.

IGST ઇનપુટ વેરો	CGST ઇનપુટ વેરો	SGST ઇનપુટ વેરો
• IGST જવાબદારી	• CGST જવાબદારી	• SGST/UTGST જવાબદારી
• CGST જવાબદારી	• IGST જવાબદારી	• IGST જવાબદારી
• SGST/UTGST જવાબદારી		

- IGST ઇનપુટ વેરાનો પૂરો ઉપયોગ થવો જોઈએ.
- CGST જવાબદારીના કિસ્સામાં, CGST ઇનપુટ વેરાનો ઉપયોગ પહેલા CGST જવાબદારી સામે અને પછી IGST જવાબદારી સામે થાય છે.
- SGST જવાબદારીના કિસ્સામાં, SGST ઇનપુટ વેરાનો ઉપયોગ પહેલા SGST જવાબદારી અને પછી IGST જવાબદારી સામે થાય છે.
- SGST ઇનપુટ વેરાનો ઉપયોગ CGST જવાબદારી સામે અને CGST ઇનપુટ વેરાનો ઉપયોગ SGST જવાબદારી સામે થઈ શકતો નથી.

ઇનપુટ વેરાનું રિફંડ

માલ અને સેવાકર કાયદા હેઠળ ઇનપુટ વેરાનું રિફંડ ત્રણ પરિસ્થિતિમાં લઈ શકાય છે એટલે કે ત્રણ એવા ઉદાહરણો છે જેના હેઠળ કરદાતા તેમની ઇલેક્ટ્રોનિક જમા/રોકડ ખાતાવહીમાં ઇનપુટ વેરાના રિફંડનો દાવો કરી શકે છે.

- IGST ની ચૂકવણી કર્યા વગર કરેલ નિકાસ પરના નહિ વપરાયેલ ઇનપુટ વેરાનું રિફંડ
- IGST ની ચૂકવણી કર્યા વગર SEZ યુનિટ/SEZ ડેવલપર્સને પૂરા પાડવામાં આવેલા માલ અથવા સેવાઓના ખાતામાં નહિ વપરાયેલ ઇનપુટ વેરાનું રિફંડ
- વેરાનું ઉલટું માળખું જ્યાં વેચાણ પરના કરની જવાબદારી કરતા ખરીદી પરનો ઇનપુટ કર વધુ ચૂકવવામાં આવ્યો હોય અને તેના કારણે વપરાયેલ ઇનપુટ વેરાનું રિફંડ

ઉદાહરણો

ઉદાહરણ 1

રાજકોટના વેપારી 'શેઠ અને બ્રધર્સ' રમકડાંનો વેપાર કરે છે. તેમનું વેચાણ ભારત દેશ તેમ જ વિદેશમાં પણ હોય છે. સપ્ટેમ્બર, 2021 ના મહિનામાં તેમણે દિલ્હી રૂ. 60,000 ની કિંમતના રમકડાં વેચ્યા અને દુબઈ રૂ. 1,50,000ની કિંમતના રમકડાં વેચ્યા.

રમકડાં પર કુલ વેરો 12% લાગુ પડે છે. શેઠ અને બ્રધર્સ પાસે કુલ બાકી રહેલો ઇનપુટ વેરો રૂ. 2,800 નો છે.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ કર ચૂકવણીની રકમ શોધો.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

જવાબ

વિગત	દેશી બજાર	વિદેશી બજાર
માલના પુરવઠાની મૂળભૂત કિંમત	60,000	1,50,000
GST	7,200	0
1. દિલ્હી વેચેલ માલ પર 12% લેખે IGST 2. વિદેશી વેચાણ પર માલ અને સેવા કર લાગુ પડતો નથી		
વેચાણ પર કુલ વેરો	7,200	0
બાદ: ઈનપુટ વેરો	(2,800)	
ભરવાપાત્ર માલ અને સેવા કર	4,400	

ઉદાહરણ 2

ઓલરાઈટ એ ચોપડાનો વેપાર કરનાર વેપારી છે. ઓક્ટોબર, 2021 ની તેમની ખરીદી, વેચાણ અને કર અંગેની નીચે મુજબની માહિતી આપવામાં આવી છે. તે પરથી તેમની કર જવાબદારી નક્કી કરો:

વિગત	રકમ (રૂ)	CGST	SGST	IGST
ખરીદી				
આંતરરાજ્ય ખરીદી	6,00,000	9%	9%	9%
રાજ્યાંતર્ગત ખરીદી	1,00,000	9%	9%	9%
વેચાણ				
આંતરરાજ્ય વેચાણ	16,00,000	9%	9%	9%
રાજ્યાંતર્ગત વેચાણ	6,00,000	9%	9%	9%
ઈનપુટ વેરાની રકમ				
IGST	1,40,000			
CGST	60,000			
SGST	60,000			

જવાબ

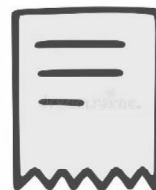
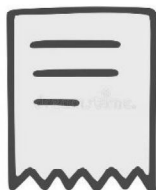
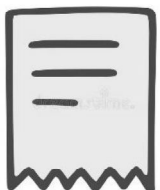
ક્રમ	વિગત	IGST	CGST	SGST
1.	ઈનપુટ વેરાની બાકી રકમ	1,40,000	60,000	60,000
	ઉમેરો			
	ખરીદી પરનો વેરો	18,000 (1,00,000*18%)	54,000 (6,00,000*9%)	54,000 (6,00,000*9%)
	કુલ ઈનપુટ વેરો	1,58,000	1,14,000	1,14,000

2.	વેચાણ વેરો	1,08,000 (6,00,000*18%)	1,44,000 (16,00,000*9%)	1,44,000 (16,00,000*9%)
	બાદ			
	1651ની બાકી રકમ	(1,58,000)	0	0
		(50,000)	1,44,000	1,44,000
	IGST ની બાકી રકમ	50,000	(50,000)	0
		0	94,000	1,44,000
	CGS ની બાકી રકમ	(1,44,000)	0	
		0	(20,000)	1,44,000
	SGST ની બાકી રકમ	(1,14,000)		
	રોકડમાં ચૂકવવાપાત્ર રકમ	0	0	20,000

7.4 વેરા ભરતિયું

સામાન્ય રીતે કહીએ તો, ભરતિયું એક વ્યાપારી સાધન છે જે વેચનાર દ્વારા ખરીદદારને આપવામાં આવે છે.

ભરતિયામાં વેપારના બંને પક્ષો એટલે કે વેચનાર અને ખરીદદાર બંનેની, વસ્તુઓ કે સેવાની સૂચિ, તેની માત્રા, તેની કિંમત, વેપારી દ્વારા આપવામાં આવેલ વટાવ, પરિવહનની વિગતો, ચૂકવણીનું માધ્યમ, તેની શરતો વગેરે જેવી વિગતોનો સમાવેશ થયેલો હોય છે.

વ્યાપારી ભરતિયું

કાય ભરતિયું

બાનાખત

વેચાણનો કરાર

(Image Source : www.dreamstime.com)

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ વેરા ભરતિયું

માલ અને સેવા કર હેઠળ, 'ભરતિયું' અથવા 'વેરા ભરતિયું'નો અર્થ સીજીએસટી કાયદા, 2017 ની કલમ 31માં દર્શાવેલ વેરા ભરતિયું થાય છે. આ કલમ હેઠળ માલ અથવા સેવાઓના દરેક પુરવઠા માટે ભરતિયું રજૂ કરવાની અને તેની વિગતો અંગેની શરતો સૂચવવામાં આવી છે. આ કાયદા હેઠળ નોંધણી વગરની વ્યક્તિ પાસેથી માલ અથવા સેવાઓ ખરીદનાર કોઈપણ કરપાત્ર નોંધણી કરેલ વ્યક્તિએ પેમેન્ટ વાઉચર તેમજ વેરા ભરતિયું જારી કરવાની જરૂર છે. કયા પ્રકારનું ભરતિયું જારી કરવું તે પુરવઠો કરનાર વ્યક્તિ પર આધાર રાખે છે.

- કોઈ નોંધાયેલ વ્યક્તિ બિન નોંધાયેલ વ્યક્તિને પુરવઠો કરે અથવા બિન નોંધાયેલ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈ પુરવઠો પ્રાપ્ત કરે તો તે નોંધાયેલ વ્યક્તિએ વેરા ભરતિયું રજૂ કરવું જોઈએ.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

- જો કોઈ નોંધાયેલ વ્યક્તિ માત્ર કર મુક્ત માલ કે સેવાઓનો પુરવઠો જ કરે છે અથવા તે કમ્પોઝિશન સ્કીમ (કમ્પોઝિશન ડીલર) હેઠળ નોંધાયેલ છે તો તો આવા નોંધાયેલ વ્યક્તિએ વેરા ભરતિયાના બદલે પુરવઠાનું બિલ રજૂ કરવું જોઈએ.

ભરતિયામાં

- માલના પુરવઠાના કિસ્સામાં - માલનું વર્ણન, જથ્થો અને મૂલ્ય અને આવા અન્ય નિર્ધારિત વિગતો દર્શાવેલી હોવી જોઈએ અને
- સેવાઓના પુરવઠાના કિસ્સામાં - સેવાનું વર્ણન અને મૂલ્યની વિગત દર્શાવેલી હોવી જોઈએ.

જો પુરવઠાની કિંમત રૂ. 200 થી ઓછી હોય તો ઉલ્લેખિત શરતોને આધીન ભરતિયું અથવા પુરવઠાનું બિલ આપવાની જરૂર રહેતી નથી.

વેરા ભરતિયાનું મહત્વ

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ, વેરા ભરતિયું એ એક મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ છે. તે વેપારી દ્વારા માલ અથવા સેવાઓનો પુરવઠો કાર્યનો પુરાવો માત્ર નથી, પરંતુ માલ અને સેવા પ્રાપ્ત કરનાર માટે ઈનપુટ વેરો લેવા માટેનો આવશ્યક દસ્તાવેજ પણ છે. જો કોઈ નોંધાયેલ વ્યક્તિ પાસે માલ કે સેવા પ્રાપ્ત કાર્યનું વેરા ભરતિયું ન હોય તો તે જે-તે પુરવઠા પર ઈનપુટ વેરો લઈ શકતો નથી.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ 'પુરવઠો' કરપાત્ર ઘટના છે. માલ ભરતિયું રજૂ કરતી વખતે પુરવઠાનો સમયનું મહત્વનું પરિબળ છે. વેરા ભરતિયું મોટા ભાગે માલ અથવા સેવાઓના પુરવઠાનો સમય અથવા તેના સામેની ચૂકવણીની તારીખ - બે માંથી જે વહેલા હોય તે તારીખ ગણવામાં આવે છે.

આમ માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ વેરા ભરતિયું એ પુરવઠાને પુરાવા આપતો પ્રાથમિક દસ્તાવેજ છે અને ઈનપુટ વેરો મેળવવા માટેની પ્રાથમિક શરત છે.

વેરા ભરતિયું રજૂ કરવાનો સમય

માલના પુરવઠાના કિસ્સામાં	
પરિસ્થિતિ	વેરા ભરતિયું રજૂ કરવાનો સમય
જેમાં માલની હલન ચલન થતી હોય	માલ વેપારીની જગ્યાએથી નીકળે એ પહેલા
જેમાં માલની હલન ચલન ન થતી હોય	માલ પ્રાપ્તકર્તા માલ લે એ પહેલા
વેચાણ કે વેચાણ - પરતના કિસ્સામાં	માલનો પુરવઠો અથવા વેપારની જગ્યાએથી માલ નીકળે ત્યારથી 6 મહિના - બંનેમાંથી જે તારીખ પહેલા હોય એ તારીખ
સેવા પુરવઠાના કિસ્સામાં	
પરિસ્થિતિ	વેરા ભરતિયું રજૂ કરવાનો સમય
સેવા પુરવઠો	સેવાનો પુરવઠો કર્યાના 30 દિવસમાં
વીમો, બેન્ડિંગ સેવાનો પૂરવઠો	સેવાનો પુરવઠો કર્યાના 45 દિવસમાં

માલના ભરતિયાની ત્રણ નકલ રાખવામાં આવે છે:

- માલ પ્રાપ્તકર્તા માટે અસલી નકલ
- પરિવહનકર્તા માટે બીજી નકલ અને
- વેપારી માટે ત્રીજી નકલ

સેવાના ભરતિયાની બે નકલ રાખવામાં આવે છે:

- સેવા પ્રાપ્તકર્તા માટે અસલી નકલ
- સેવા પૂરી પાડનાર માટે બીજી નકલ

વેરા ભરતિયામાં સમાવિષ્ટ વિગતો

વેરા ભરતિયુ રજૂ કરવા માટે કોઈ ચોક્કસ ફર્મો નિર્ધારિત નથી પરંતુ માલ અને સેવા કર કાયદાના નિયમો હેઠળ, કોઈ પણ વેરા ભરતિયામાં નીચે દર્શાવેલી વિગતો ફરજિયાતપણે દર્શાવેલી હોવી જોઈએ:

- પુરવઠો કરનારનું નામ, સરનામું અને માલ અને સેવા નોંધણી નંબર (GSTIN)
- એક અથવા વધુ શ્રેણીમાં સળંગ ક્રમાંક, જેમાં મૂળાક્ષરો અથવા અંકો અથવા હાઈફન(-) અથવા સ્લેશ(/) જેવા ખાસ અક્ષરોનો સમાવેશ. દરેક નાણાકીય વર્ષ માટે તે અલગ અલગ રાખવામાં આવે છે.
- ભરતિયું રજૂ કરવાની તારીખ
- જો પ્રાપ્તકર્તા નોંધાયેલ હોય તો તેનું નામ, સરનામું અને માલ અને સેવા નોંધણી નંબર (GSTIN)
- જો પ્રાપ્તકર્તા બિન-નોંધાયેલ વ્યક્તિ હોય અથવા જો કરપાત્ર પુરવઠાનું મૂલ્ય પચાસ હજાર રૂપિયા કે તેથી વધુ હોય તો પ્રાપ્તકર્તાનું નામ અને સરનામું અને ડિલિવરીનું સરનામું. તેમાં રાજ્યના નામ અને રાજ્યના નંબરનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે
- માલનો કોડ અથવા સેવાઓનો એકાઉન્ટિંગ કોડ
- માલ અથવા સેવાઓનું વર્ણન
- માલ અને એકમના કિસ્સામાં જથ્થો અથવા તેનો જથ્થા વિશેષ કોડ
- માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાનું કુલ મૂલ્ય
- માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેના પુરવઠાનું કરપાત્ર મૂલ્ય, વટાવ અને કિંમતમાં અન્ય કોઈ ઘટાડો આપવામાં આવ્યો હોય તો તે
- કરનો દર (કેન્દ્રીય કર (CGST), રાજ્ય કર (SGST), સંકલિત કર (IGST), કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ કર (UTGST) અથવા સેસ)
- કરપાત્ર માલ અથવા સેવાઓ (કેન્દ્રીય કર (CGST), રાજ્ય કર (SGST), સંકલિત કર (IGST), કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ કર (UTGST) અથવા સેસ)ના સંદર્ભમાં વસૂલવામાં આવતી કરની રકમ
- આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમિયાન પુરવઠાના કિસ્સામાં રાજ્યના નામ સાથે પુરવઠાનું સ્થળ

- n) જો ડિલિવરીનું સરનામું પુરવઠાના સ્થળથી હોય તો, તે સ્થળનું નામ
- o) રિવર્સ ચાર્જ ધોરણે કર ચૂકવવાપાત્ર હોય તો તેની વિગત
- p) પુરવઠો કરનાર વ્યક્તિ અથવા તેના અધિકૃત પ્રતિનિધિની સહી અથવા ડિજિટલ સહી.

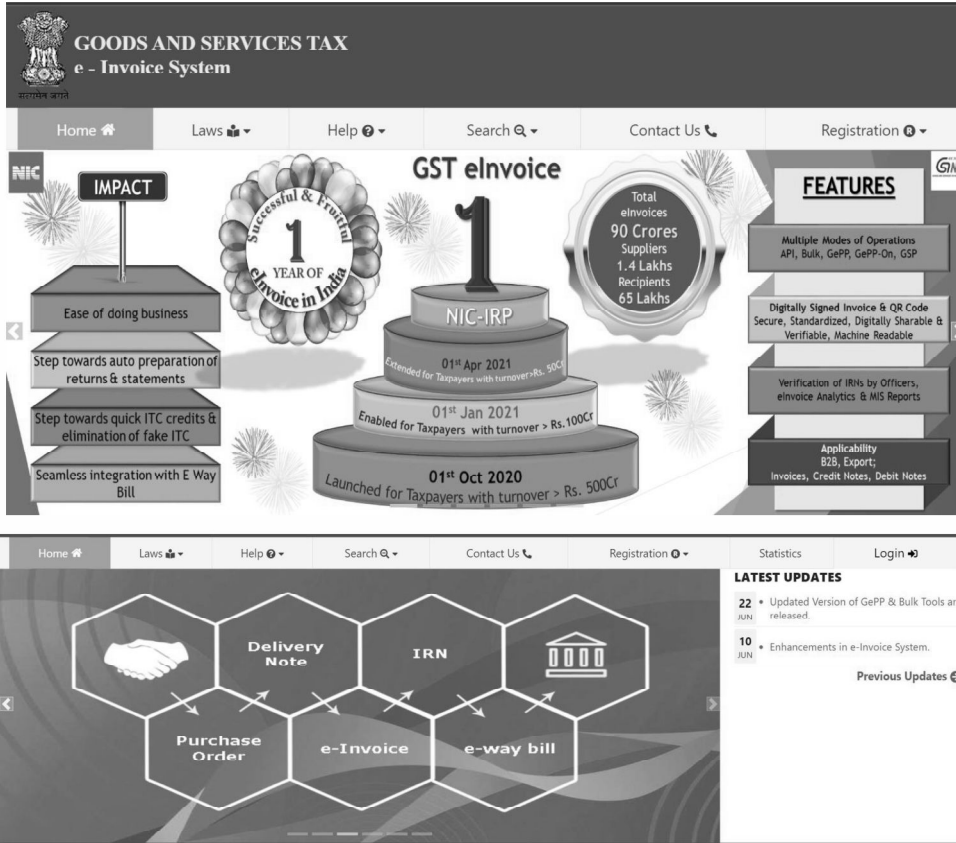
ઓનલાઈન ભરતિયાની વ્યવસ્થા

કેન્દ્રીય પરોક્ષ કર અને આયાત વેરા સમિતિ (Central Board of Indirect Taxes and Customs - CBIC) એ સૂચના નંબર 5/2021 દ્વારા સૂચિત કર્યું છે કે, જે વેપારીઓનું વાર્ષિક વેચાણ 2017-18થી 2019-20 સુધીના કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં 50 કરોડથી વધુ હોય તેવા વ્યવસાય-ધારકો માટે 1 એપ્રિલ 2021થી ઓનલાઈન ભરતિયાની (ઈ-ઈન્વોઈસિંગની) વ્યવસ્થા લાગુ કરવામાં આવી છે. આ વેચાણ મર્યાદા નક્કી કરવા માટે ભારતભરમાં એક પરમેનેન્ટ એકાઉન્ટ નંબર વાળા તમામ માલ અને સેવા કર નોંધણી નંબર વાળા વ્યવસાયનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

GSTN દ્વારા શરૂ કરાયેલા ઓનલાઈન ભરતિયાનો ઉપયોગ કરીને વ્યવસાયોને નીચેના લાભો મળશે:

- માલ અને સેવા કર અંતર્ગત ઓનલાઈન ભરતિયા કર પાત્ર વ્યક્તિ અને કર અંગેની માહિતીના સમાધાનમાં મોટો ફાળો આપે છે.
- એક સોફ્ટવેર પર બનાવેલ ઈ-ઈન્વોઈસ બીજા દ્વારા જોઈ અને પ્રમાણિત કરી શકાય છે, જે કંપનીની આંતર-કાર્યક્ષમતાને મંજૂરી આપે છે અને વહીવટી ભૂલો ઘટાડવામાં મદદ કરે છે.
- વેપારી દ્વારા રજૂ કરેલ ઓનલાઈન ભરતિયાનું સમયાનુસાર માહિતી લઈ શકાય છે.
- રિટર્ન ફાઈલ કરવાની પ્રક્રિયા વધુ સરળ બનાવી શકાશે કારણ કે, તમામ ભરતિયા એક જેવા ફર્મમાં અને કેન્દ્રીકરણ ધરાવતા હશે.
- ઈનપુટ કર વેરો ઝડપથી મેળવી શકાશે કારણ કે, ઓનલાઈન પ્રક્રિયાના કારણે ભરતિયા જલદીથી તપાસી શકાશે.
- કર સત્તાવાળાઓને ઓડિટ/આકારણીમાં ઓછો સમય બગાડવો પડશે કારણ કે, કેન્દ્રીકરણની વ્યવસ્થાના કારણે તમામ વ્યવહારોની માહિતી સરળતાથી મળી શકશે.

ઓનલાઈન ભરતિયા માટે માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ <https://einvoice1.gst.gov.in/> પોર્ટલ વિકસાવવામાં આવ્યું છે જેમાં લોગ-ઈન કરીને વેપારીએ આ ભરતિયા રજૂ કરવાના હોય છે. નીચે એ પોર્ટલની સ્ક્રીન દર્શાવવામાં આવી છે:

(Image Source: <https://einvoice1.gst.gov.in/>)

ઓનલાઇન ભરતિયું ભરવા માટે <https://einvoice1.gst.gov.in/> પર લોગ-ઇન કરવાથી નીચે દર્શાવેલ ફોર્મ ખૂલશે અને ત્યાર બાદ વેપારીએ ભરતિયાની વિગતો ભરી ઓનલાઇન ભરતિયું રજૂ કરવાનું રહે છે. એ ભરતિયાનો નંબર ભવિષ્યના વ્યવહારો જેમ કે, ઈનપુટ વેરો બાદ લેતી વખતે રિટર્નમાં આપવાનો રહે છે.

e-Invoice Enablement Form

GSTIN*:

Applicant Name :

Trade Name :

Address Line 1 :

Address Line 2 :

City :

PIN :

State :

Mail ID :

Mobile :

I agree that for the PAN of my company of the registered GSTINs, the aggregate turnover is more than Rs 50 Crores and hence I may be enabled for e Invoicing.

7.5 માલ અને સેવાકર અંતર્ગત વિવિધ રિટર્ન

માલ અને સેવા કર અંતર્ગત રિટર્ન એક એવો સત્તાવાર દસ્તાવેજ છે જેમાં તમામ ખરીદીઓ, વેચાણ, ખરીદીઓ પર ચૂકવેલ કર અને વેચાણ સંબંધિત વિગતો પર એકત્રિત કરવેરાની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે. આ રિટર્ન દ્વારા કરની જવાબદારી નક્કી થાય છે અને દરેક કરદાતાએ એ કર જવાબદારી ચૂકવવી પડે છે.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ તમામ ધંધાદારી એકમ કે વ્યક્તિએ તેમની પ્રવૃત્તિ અને વેચાણના આધારે માલ અને સેવા કર રિટર્ન નિયત સમય મર્યાદામાં ભરવું પડે છે. માલ અને સેવા કર શાસન હેઠળ, રિટર્ન ભરવાનું સ્વચાલિત અને સરળ બની ગયું છે. ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ નેટવર્ક (જીએસટીએન) દ્વારા આપવામાં આવેલા સોફ્ટવેર અથવા એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરીને માલ અને સેવા કર રિટર્ન ઓનલાઇન ભરી શકાય છે.

માલ અને સેવા કરનું રિટર્ન ભરવાની પ્રક્રિયા

માલ અને સેવા કર રિટર્ન ભરવાના પગલાં નીચે મુજબ છે.

a) પગલું: 1

GST પોર્ટલ (www.gst.gov.in) ની મુલાકાત લો.

b) પગલું: 2

તમારા રાજ્ય કોડ અને પાન નંબરના આધારે 15-અંકનો નોંધણી નંબર નાખી લોગ-ઇન કરો.

c) પગલું: 3

GST પોર્ટલ અથવા સોફ્ટવેર પર ભરતિયા અપલોડ કરો. દરેક ભરતિયા સામે ભરતિયાનો સંદર્ભ નંબર પણ દર્શાવવામાં આવે છે.

d) પગલું: 4

ભરતિયું અપલોડ કર્યા પછી, જાવક પુરવઠો રિટર્ન, આવક પુરવઠો રિટર્ન અને સંચિત માસિક રિટર્ન ઓનલાઇન ફાઇલ કરવાનું રહેશે. જો કોઈ ભૂલો હોય, તો તમારી પાસે તેને સુધારવાનો અને રિટર્ન ફરીથી ફાઇલ કરવાનો વિકલ્પ ખુલ્લો રહે છે.

e) પગલું: 5

જીએસટીઆર-1 ફોર્મમાં આવતા મહિનાની 11/13 મી તારીખ અથવા તે પહેલા જીએસટી કોમન પોર્ટલ (જીએસટીએન) પર માહિતી વિભાગ દ્વારા જાવક પુરવઠો રિટર્ન ફાઇલ કરો.

f) પગલું: 6

વેપારીઓ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ બાહ્ય પુરવઠાની વિગતો પ્રાપ્તકર્તાને GSTR-2A માં ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.

g) પગલું: 7

પ્રાપ્તકર્તાએ બાહ્ય પુરવઠાની વિગતો ચકાસવી, માન્ય કરવી અને જરૂર લાગે ત્યાં સુધારવી પડે છે. તદ્ ઉપરાંત, તેમાં જમા નોંધ કે ઉધાર નોંધણી વિગતો પણ રજૂ કરવામાં આવે છે.

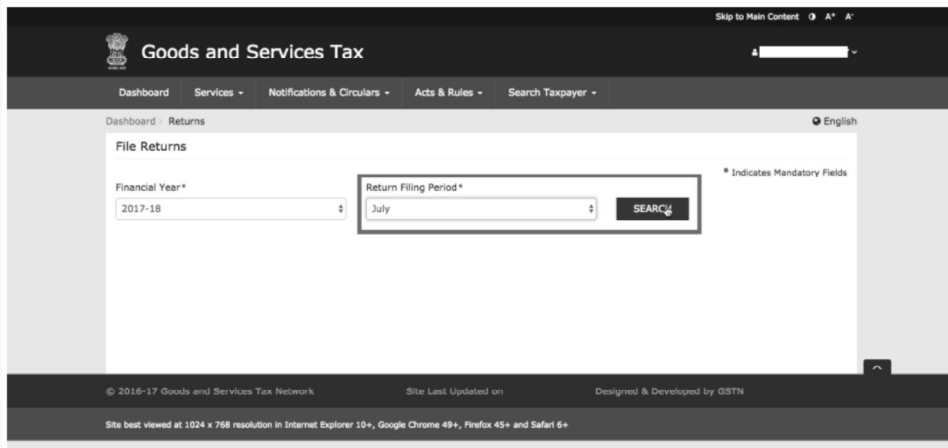
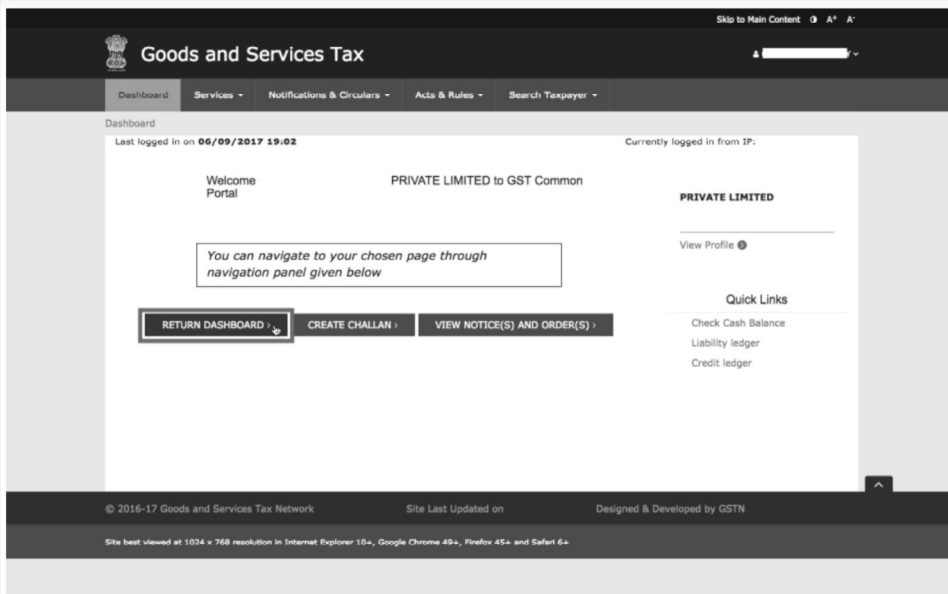
h) પગલું: 8

પ્રાપ્તકર્તાએ GSTR-2 ફોર્મમાં કરપાત્ર માલ અને સેવાઓના આંતરિક પુરવઠાની વિગતો આપવાની રહે છે.

i) પગલું: 9

વેપારી GSTR-1A માં પ્રાપ્તકર્તા દ્વારા ઉપલબ્ધ કરાયેલા આંતરિક પુરવઠાની વિગતોના ફેરફારોને સ્વીકારી અથવા નકારી શકે છે.

આવો, GSTR 3B ભરવાની પ્રક્રિયા ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે:

Skip to Main Content

Goods and Services Tax

Dashboard Services Notifications & Circulars Acts & Rules Search Taxpayer

Dashboard Returns English

File Returns

Financial Year* Return Filing Period* * Indicates Mandatory Fields

SEARCH

Details of outward supplies of goods or services
GSTR1

Due Date - 10/09/2017

PREPARE ONLINE **PREPARE OFFLINE**

Inward supplies received by taxpayer
GSTR2

Due Date - 25/09/2017

PREPARE ONLINE **PREPARE OFFLINE**

Auto Drafted details
GSTR2A

VIEW **DOWNLOAD**

Monthly Return
GSTR3B

Due Date - 25/08/2017

PREPARE ONLINE

3.1 Tax on outward and reverse charge inward supplies

Integrated Tax	Central Tax
₹0.00	₹0.00
State/UT Tax	CESS
₹0.00	₹0.00

3.2 Inter-state supplies

Taxable Value	Integrated Tax
₹0.00	₹0.00

4. Eligible ITC

Integrated Tax	Central Tax
₹0.00	₹0.00
State/UT Tax	CESS
₹0.00	₹0.00

5. Exempt, nil and Non GST inward supplies

Inter-state supplies	Intra-state supplies
₹0.00	₹0.00

5.1 Interest and Late fee

Integrated Tax	Central Tax
₹0.00	₹0.00
State/UT Tax	CESS
₹0.00	₹0.00

6. Payment of tax

Balance Liability	Paid through Cash
₹0.00	₹0.00
Paid through Credit	
₹0.00	

7. TDS/TCS Credit

Integrated Tax	Central Tax
₹0.00	₹0.00
State/UT Tax	
₹0.00	

Important Message

Once you fill the details in relevant Tables, please submit the Form. Please be informed that once "Submit" button is clicked, **no modification will be allowed**. Entries with respect to liabilities and input credits will get reflected in the respective ledgers.

Please ensure that you have sufficient balance in Cash ledger to offset your tax liability. In case it is not, create challan at GS1 portal and make payment. Payments so made shall get reflected in cash ledger. After that do the set off of liabilities and file GSTR-3B.

I/We hereby solemnly affirm and declare that the information given herein above is true and correct to the best of my knowledge and belief and nothing has been concealed therefrom.

BACK SAVE GSTR3B PREVIEW AND SUBMIT GSTR3B FILE GSTR-3B WITH DSC FILE GSTR-3B WITH EVC

↑ Top

Summary of GSTR-3B (before submission)		GSTIN : 33AADCC0931C1ZG		
	Integrated Tax (₹)	Central Tax (₹)	State/UT Tax (₹)	CESS (₹)
Total liability (Other than reverse charge) (as per 3.1a + 3.1b)	0.00	0.00	0.00	0.00
Total liability (Reverse Charge) (as per 3.1d)	0.00	0.00	0.00	0.00
Total Interest (as per 5.1)	0.00	0.00	0.00	0.00
Net ITC available [as per 4(C)]	0.00	0.00	0.00	0.00

The above table is the summary of information filled by you in the form. If it is incorrect, please press CANCEL and edit the information in the relevant section of the form.

Once you click CONFIRM & SUBMIT, your GSTR-3B will be submitted and respective liabilities/input credits will be reflected in the respective ledgers. You will NOT be able to make any further modifications.

CANCEL CONFIRM & SUBMIT

Please ensure that you have sufficient balance in Cash ledger to offset your tax liability. In case it is not, create challan at GST portal and make payment. Payments so made shall get reflected in cash ledger. After that do the set off of liabilities and file GSTR-3B.

I/We hereby solemnly affirm and declare that the information given herein above is true and correct to the best of my knowledge and belief and nothing has been concealed therefrom.

BACK SAVE GSTR3B PREVIEW AND SUBMIT GSTR3B FILE GSTR-3B WITH DSC FILE GSTR-3B WITH EVC

© 2016-17 Goods and Services Tax Network Site Last Updated on Designed & Developed by GSTN

Site best viewed at 1024 x 768 resolution in Internet Explorer 10+, Google Chrome 49+, Firefox 45+ and Safari 6+

3.1 Tax on outward and reverse charge inward supplies <table border="1"> <tr> <td>Integrated Tax</td> <td>Central Tax</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> <tr> <td>State/UT Tax</td> <td>CESS</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> </table>	Integrated Tax	Central Tax	₹0.00	₹0.00	State/UT Tax	CESS	₹0.00	₹0.00	3.2 Inter-state supplies <table border="1"> <tr> <td>Taxable Value</td> <td>Integrated Tax</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> </table>	Taxable Value	Integrated Tax	₹0.00	₹0.00	4. Eligible ITC <table border="1"> <tr> <td>Integrated Tax</td> <td>Central Tax</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> <tr> <td>State/UT Tax</td> <td>CESS</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> </table>	Integrated Tax	Central Tax	₹0.00	₹0.00	State/UT Tax	CESS	₹0.00	₹0.00
Integrated Tax	Central Tax																					
₹0.00	₹0.00																					
State/UT Tax	CESS																					
₹0.00	₹0.00																					
Taxable Value	Integrated Tax																					
₹0.00	₹0.00																					
Integrated Tax	Central Tax																					
₹0.00	₹0.00																					
State/UT Tax	CESS																					
₹0.00	₹0.00																					
5. Exempt, nil and Non GST inward supplies <table border="1"> <tr> <td>Inter-state supplies</td> <td>Intra-state supplies</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> </table>	Inter-state supplies	Intra-state supplies	₹0.00	₹0.00	5.1 Interest and Late fee <table border="1"> <tr> <td>Integrated Tax</td> <td>Central Tax</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> <tr> <td>State/UT Tax</td> <td>CESS</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> </table>	Integrated Tax	Central Tax	₹0.00	₹0.00	State/UT Tax	CESS	₹0.00	₹0.00	6. Payment of tax <table border="1"> <tr> <td>Balance Liability</td> <td>Paid through Cash</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> <tr> <td>Paid through Credit</td> <td></td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td></td> </tr> </table>	Balance Liability	Paid through Cash	₹0.00	₹0.00	Paid through Credit		₹0.00	
Inter-state supplies	Intra-state supplies																					
₹0.00	₹0.00																					
Integrated Tax	Central Tax																					
₹0.00	₹0.00																					
State/UT Tax	CESS																					
₹0.00	₹0.00																					
Balance Liability	Paid through Cash																					
₹0.00	₹0.00																					
Paid through Credit																						
₹0.00																						
7. TDS/TCS Credit <table border="1"> <tr> <td>Integrated Tax</td> <td>Central Tax</td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td>₹0.00</td> </tr> <tr> <td>State/UT Tax</td> <td></td> </tr> <tr> <td>₹0.00</td> <td></td> </tr> </table>	Integrated Tax	Central Tax	₹0.00	₹0.00	State/UT Tax		₹0.00		Important Message <p>Once you fill the details in relevant Tables, please submit the Form. Please be informed that once "Submit" button is clicked, no modification will be allowed. Entries with respect to liabilities and input credits will get reflected in the respective ledgers. Please ensure that you have sufficient balance in Cash ledger to offset your tax liability. In case it is not, create challan at GST portal and make payment. Payments so made shall get reflected in cash ledger. After that do the set off of liabilities and file GSTR-3B.</p>													
Integrated Tax	Central Tax																					
₹0.00	₹0.00																					
State/UT Tax																						
₹0.00																						
<p>I/We hereby solemnly affirm and declare that the information given herein above is true and correct to the best of my knowledge and belief and nothing has been concealed therefrom.</p> <p>BACK SAVE GSTR3B PREVIEW AND SUBMIT GSTR3B FILE GSTR-3B WITH DSC FILE GSTR-3B WITH EVC</p>																						

(<https://www.indiafilings.com/learn/filing-nil-gst-return/>)

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ વિવિધ રિટર્ન

GSTR-1

GSTR-1 એ માલ અને સેવાઓના તમામ બાહ્ય પુરવઠાની વિગતોની જાણ કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતું રિટર્ન છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેમાં કરવેરાના સમયગાળા માટે વેચાણ વ્યવહારો માટે રજૂ કરેલા વેરા ભરતિયા અને ઉધાર નોંધનો સમાવેશ થાય છે.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ તમામ સામાન્ય કરદાતાઓ દ્વારા GSTR-1 ભરવામાં આવે છે. કેસ્યુઅલ કરપાત્ર વ્યક્તિઓએ પણ GSTR-1 જ ભરવાનું રહે છે.

અગાઉના કરવેરાના સમયગાળાને લગતા વેચાણ ભરતિયામાં કરેલા કોઈપણ સુધારાની વિગતો પણ જે તે સમયના GSTR-1 માં ભરવામાં આવે છે.

GSTR-1 ભરવાની પ્રવર્તમાન અવધિ નીચે મુજબ છે:

- a) જેમનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 1.5 કરોડથી વધુ હોય તેમણે દર મહિના પછીની 11મી તારીખ સુધીમાં માસિક રિટર્ન ભરવાનું રહે છે.
- b) જેમનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 1.5 કરોડ સુધીનું હોય તેમણે ત્રણ મહિના પછીની 13મી તારીખ સુધીમાં ત્રિમાસિક રિટર્ન ભરવાનું રહે છે.

GSTR-2A

GSTR-2A માલ અને સેવાઓના પ્રાપ્તકર્તા અથવા ખરીદનાર માટે ખરીદી સંબંધિત માહિતી દર્શાવતું રિટર્ન છે. તે માત્ર જોઈ શકાય છે. તેમાં માલની ખરીદી અને જે સેવાઓ મેળવેલી હોય તે વિશેની તમામ વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે. અર્થાત, કરવેરાના સમયગાળા દરમિયાન માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ વેપારીઓ પાસેથી ખરીદેલ માલ અને સેવાની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ ઈનપુટ વેરો બાદ લેવા માટે આ રિટર્ન ઉપયોગી છે કારણ કે, જે ખરીદી વિશેની માહિતી આ રિટર્નમાં દર્શાવવામાં આવી હશે તેના પર જ ઈનપુટ વેરો બાદ લઈ શકાય છે.

GSTR-3B

GSTR-3B એ એક માસિક રિટર્ન છે જેમાં સ્વચાલિત તમામ માહિતી દાખલ કરવામાં આવે છે. આ રિટર્નમાં બાહ્ય પુરવઠો, ઈનપુટ વેરાનો દાવો, કર જવાબદારીની ખાતરી અને ચૂકવેલ કરવેરાની વિગતો સારાંશમાં આપવામાં આવે છે. આમ, બીજા શબ્દોમાં આપણે કહી શકીએ કે, આ રિટર્ન કર વિશેની તમામ બાબતોનો સારાંશ આપતું રિટર્ન છે.

માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ તમામ સામાન્ય કરદાતાઓ દ્વારા GSTR-3B ભરવામાં આવે છે. વેચાણ અને ઈનપુટ વેરાની વિગતો GSTR-3B માં ભરતા પહેલા તે વિગતો ચોક્કસ સમયગાળાના GSTR-1 અને GSTR-2B માં દાખલ થયેલી હોવી જોઈએ. અર્થાત, GSTR - 3B એ GSTR-1 અને GSTR-2B સાથે સુસંગત હોવું જોઈએ.

આ કાયદા હેઠળની કરદાતાની તમામ માહિતી તપાસવા માટે અને તેમાં રહેલી વિસંગતતાઓને ઓળખવા માટે આ રિટર્ન ખૂબ નિર્ણાયક સાબિત થાય છે. તેમાં રહેલી વિસંગતતાને કારણે આકારણી પ્રક્રિયા શરૂ થઈ શકે છે અને કરદાતાની નોંધણી પણ રદબાતલ થઈ શકે છે.

GSTR-3B ની ભરવાની પ્રવર્તમાન અવધિ નીચે મુજબ છે:

- a) જેમનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 5 કરોડ કે તેથી વધુ હોય તેમણે દર મહિના પછીની 20મી તારીખ સુધીમાં માસિક રિટર્ન ભરવાનું રહે છે.
- b) જેમનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 5 કરોડથી ઓછું હોય તેમણે દર મહિના પછીની 22 કે 24મી તારીખ (રાજ્યના આધારે)* સુધીમાં માસિક રિટર્ન ભરવાનું રહે છે.

* છત્તીસગઢ, મધ્યપ્રદેશ, ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર, કર્ણાટક, ગોવા, કેરળ, તમિલનાડુ, તેલંગાણા, આંધ્રપ્રદેશ, દમણ, દીવ, દાદરાનગર હવેલી, પુડુચેરી, આંધ્રાપ્રદેશ અને નિકોબાર ટાપુઓ અને લક્ષદ્વીપનો કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ - સૂચિત રાજ્યો માટે 22મી તારીખ લાગુ પડે છે.

હિમાચલ-પ્રદેશ, પંજાબ, ઉત્તરાખંડ, હરિયાણા, રાજસ્થાન, ઉત્તર પ્રદેશ, બિહાર, સિક્કિમ, અરુણાચલ પ્રદેશ, નાગાલેન્ડ, મણિપુર, મિઝોરમ, ત્રિપુરા, મેઘાલય, આસામ,

પશ્ચિમ બંગાળ, ઝારખંડ, ઓરિસ્સા, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો, જમ્મુ અને કશ્મીર, લદાખ, ચંડીગઢ અને નવી દિલ્હી - સૂચિત રાજ્યો માટે 24મી તારીખ લાગુ પડે છે.

GSTR-4

GSTR-4 એ કમ્પોઝિશન સ્કીમ હેઠળ નોંધાયેલ કરદાતાઓએ ભરવાનું વાર્ષિક રિટર્ન છે. કરદાતાનું નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયા પછીના વર્ષની 30 મી એપ્રિલ સુધીમાં આ રિટર્ન ફાઇલ કરવામાં આવે છે.

GSTR-5

GSTR-5 એ બિન-નિવાસી વિદેશી કરદાતાઓ કે જેઓ માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલા છે અને ભારતમાં વ્યવસાયિક વ્યવહારો કરે છે તેમના દ્વારા દાખલ ભરવામાં આવતું રિટર્ન છે.

આ રિટર્નમાં કરવામાં આવેલ તમામ જવક પુરવઠો, ખરીદી કરેલ માલ અને મેળવેલ સેવાઓનો પુરવઠો, જમા/ઉધાર નોંધ, કર જવાબદારી અને ચૂકવેલ કર - આ તમામ વિગતો આપવામાં આવે છે.

GSTR-5 રિટર્ન માસિક રિટર્ન છે અને દર મહિનાની 20 મી તારીખ સુધીમાં ભરવાનું રહે છે.

GSTR-5A

GSTR-5A એ ઓનલાઇન સર્વિસ આપતા (OIDAR) કરદાતા માટેનું વિશિષ્ટ રિટર્ન છે. આ રિટર્નમાં કરપાત્ર પુરવઠો અને ચૂકવવાપાત્ર કરની માહિતી દર્શાવવામાં આવે છે.

GSTR-5A દર મહિનાની 20 મી તારીખ સુધીમાં ફાઇલ કરવાનું રહે છે.

GSTR-6

GSTR-5 એ માસિક રિટર્ન છે જે ઇનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર (ISD) દ્વારા ફાઇલ કરવામાં આવે છે.

તેમાં ઇનપુટ સ્વિસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલ અને તેણે વિતરિત કરેલા ઇનપુટ વેરાની માહિતી આપવામાં આવે છે. આ રિટર્નમાં ઇનપુટ વેરાના વિતરણ માટે રજૂ કરાયેલા તમામ દસ્તાવેજો અને વિતરણની રીતની વિગતો પણ આપવામાં આવે છે.

GSTR-6 દર મહિનાની 13 મી તારીખ સુધીમાં ફાઇલ કરવાનું રહે છે.

GSTR-7

GSTR-7 એ માસિક રિટર્ન છે. જે કરપાત્ર વ્યક્તિઓ સ્ત્રોત પર કર કાપતા હોય એટલે કે, કપાત વેરો (ટેક્સ ડિડક્ટેડ એટ સોર્સ - TDS) કાપતા હોય તેમણે આ રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે.

આ રિટર્નમાં કપાત વેરો, ચૂકવવાપાત્ર વેરો, ચૂકવેલ વેરાની જવાબદારી અને જો કોઈ રિફંડ હોય તો તેની વિગતો આપવામાં આવે છે.

GSTR-7 દર મહિનાની 10 તારીખ સુધીમાં ફાઇલ કરવાનું રહે છે.

GSTR-8

GSTR-8 એ માસિક રિટર્ન છે. માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ ઓનલાઇન કરપાત્ર વ્યવહારો કરતા વેપારીઓ અને સ્ત્રોત પર કર વસૂલ કરનાર વ્યક્તિઓએ આ રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે.

તેમાં ઈ-કોમર્સ માધ્યમ મારફતે કરવામાં આવેલ તમામ પૂરવઠાની વિગતો અને તેના પર એકત્રિત કરવામાં આવેલા કરની વિગતો આપવામાં આવે છે.

GSTR-8 રિટર્ન માસિક ધોરણે દર મહિનાની 10 મી તારીખ સુધીમાં ફાઇલ કરવાનું રહે છે.

GSTR-9

GSTR-9 એ માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ ભરવામાં આવતું વાર્ષિક રિટર્ન છે. આ રિટર્ન ભરવાની પ્રવર્તમાન સમયમર્યાદા સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયા પછીના વર્ષની 31 ડિસેમ્બર સુધીમાં ભરવાનું રહે છે.

તેમાં સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન વિવિધ કર એટલે કે CGST, SGST અને IGST હેઠળ કરેલ તમામ વ્યવહારોનો સારાંશ દર્શાવવામાં આવે છે.

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે-તે નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન ભરાયેલ તમામ માસિક અથવા ત્રિમાસિક રિટર્ન (GSTR-1, GSTR-2A, GSTR-3B) નું એકીકરણ એટલે GSTR-9.

GSTR-9C

GSTR-9C એ માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ તમામ કરદાતાઓ કે જેમનું નાણાકીય વર્ષમાં વેચાણ રૂ. 2 કરોડથી વધુ હોય તેમના દ્વારા ફરજિયાતપણે ભરવામાં આવતું રિટર્ન છે.

આ રિટર્ન ઓછું અને મેળવણી પત્રક વધુ છે જે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ (CA) કે કોસ્ટ અને મેનેજમેન્ટ એકાઉન્ટન્ટ (CMA) દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે. નાણાકીય વર્ષના તમામ હિસાબી ચોપડાઓનું ઓડિટ કર્યા પછી તે હિસાબો અને વર્ષ દરમિયાન ભરેલા રિટર્ન વચ્ચે મેળવણી કરી તેનું મેળવણી પત્રક GSTR-9C માં રજૂ કરવામાં આવે છે અને તે ફરજિયાતપણે પ્રમાણિત થયેલું હોવું જોઈએ.

GSTR-9C એટલે કે, આ મેળવણી પત્રક પણ જે તે વર્ષના વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાની સાથે જ પોર્ટલ પર ભરવામાં આવે છે.

GSTR-10

GSTR-10 એવા કરપાત્ર વ્યક્તિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવે છે જેમની નોંધણી આ કાયદા હેઠળ રદ કરવામાં આવી છે અથવા તો તે કરપાત્ર વ્યક્તિએ નોંધણી રદબાતલ કરી છે. તેથી આ રિટર્નને અંતિમ રિટર્ન પણ કહેવામાં આવે છે કારણ કે, આ સહુથી છેલ્લું રિટર્ન છે.

- કરપાત્ર વ્યક્તિની નોંધણી રદ થયા કે રદ કરેલ તારીખથી ત્રણ મહિના અથવા
- નોંધણી રદ કરવાના ઓર્ડરથી ત્રણ મહિના;

આ બે તારીખથી જે તારીખ વહેલી હોય ત્યાં સુધીમાં આ રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે. આવો, આ તમામ રિટર્નની અવધિ અને પ્રવર્તમાન સમયમર્યાદા વિષે સંક્ષેપ્તમાં જોઈએ:

રિટર્ન	અવધિ	પ્રવર્તમાન સમયમર્યાદા
GSTR-1	વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 1.5 કરોડથી વધુ હોય-માસિક	દર મહિનાની 11મી તારીખ
	વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 1.5 કરોડ સુધીનું હોય - ત્રિમાસિક	ત્રણ મહિના પછીની 13મી તારીખ
GSTR-3B	માસિક	વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 5 કરોડ કે તેથી વધુ હોય તેમણે દર મહિના પછીની 20મી તારીખ
		વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 5 કરોડથી ઓછું હોય તેમણે દર મહિના પછીની 22 કે 24મી તારીખ (રાજ્યના આધારે)
GSTR-4	વાર્ષિક	નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયા પછીના વર્ષની 30 મી એપ્રિલ
GSTR-5	માસિક	દર મહિનાની 20 મી તારીખ
GSTR-5A	માસિક	દર મહિનાની 20 મી તારીખ
GSTR-6	માસિક	દર મહિનાની 13 મી તારીખ
GSTR-7	માસિક	દર મહિનાની 10 મી તારીખ
GSTR-8	માસિક	દર મહિનાની 10 મી તારીખ
GSTR-9	વાર્ષિક	નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયા પછીના વર્ષની 31 ડિસેમ્બર
GSTR-9C	વાર્ષિક	નાણાકીય વર્ષ પૂરું થયા પછીના વર્ષની 31 ડિસેમ્બર
GSTR-10	અંતિમ રિટર્ન	કરપાત્ર વ્યક્તિની નોંધણી રદ થયા કે રદ કરેલ તારીખથી ત્રણ મહિના અથવા નોંધણી રદ કરવાના ઓર્ડરથી ત્રણ મહિના; આ બે તારીખથી જે તારીખ વહેલી હોય

માહિતી રિટર્ન

માહિતી એકત્ર કરવાની સરળતા માટે સરકાર ચોક્કસ વ્યક્તિઓ માટે ચોક્કસ પાલન કરવાનું સૂચવે છે. આવી જ એક જરૂરિયાત એટલે માહિતી રિટર્ન. વહીવટી દૃષ્ટિકોણથી સરકાર માટે અને સરકાર દ્વારા જરૂરી માહિતના આદાન -પ્રદાન માટે માહિતી રિટર્નનો વધુ ઉપયોગ થાય છે. કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર કાયદા (CGST Act), 2017 ની કલમ 150 હેઠળ, સરકારે અમુક વર્ગના વ્યક્તિઓ માટે માહિતી રિટર્ન ભરવાની ફરજ પાળવી જરૂરી કરી છે. માહિતી રિટર્ન એ સામાન્ય રિટર્નની જેમ વેચાણ, કર, કર જવાબદારી, રિફંડ વગેરે માહિતી દર્શાવતું વેરા રિટર્ન નથી પરંતુ, એક એવો દસ્તાવેજ છે જેનો ઉપયોગ અમુક વ્યવસાયિક વ્યવહારોની જાણ કરવા માટે થાય છે.

આ કાયદા હેઠળ નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ માટે માહિતી રિટર્ન ફાઇલ કરવું જરૂરી દર્શાવવામાં આવ્યું છે:

કોઈપણ કરપાત્ર વ્યક્તિ

- a) કોઈપણ સ્થાનિક સત્તાધિકારી / અન્ય જાહેર સંસ્થા / સંગઠન
- b) રાજ્ય કક્ષાના કર વસૂલવા માટે જવાબદાર રાજ્ય સરકારની કોઈપણ સત્તા (SGST)
- c) કેન્દ્રીય સ્તરના કર (CGST) એકત્ર કરવા માટે જવાબદાર કેન્દ્ર સરકારની કોઈપણ સત્તા
- d) કોઈપણ આવકવેરા સત્તા
- e) કોઈપણ બેંકિંગ કંપની
- f) રાજ્ય વીજળી બોર્ડ અથવા વીજળીની વિતરક સંસ્થા
- g) નોંધણી અધિનિયમ અંતર્ગત રજિસ્ટ્રાર અથવા સબ-રજિસ્ટ્રાર
- h) કંપની કાયદા અંતર્ગત રજિસ્ટ્રાર
- i) મોટર વાહન અધિનિયમ અંતર્ગત નોંધણી સત્તાકીય
- j) જમીન સંપાદન, પુનર્વસન અને પુનર્વસન અધિનિયમમાં વાજબી વળતર અને પારદર્શિતાના અધિકાર અંતર્ગત કલેક્ટર
- k) સ્ટોક એક્સચેન્જો
- l) ભારતીય રિઝર્વ બેંકના અધિકારી
- m) જે વ્યક્તિને આ કાયદા હેઠળ અનન્ય ઓળખ નંબર આપવામાં આવ્યો હોય
- n) ભલામણ કરેલ કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ

ઉપર દર્શાવેલ વ્યક્તિઓએ માહિતી રિટર્નમાં સામાન્યતઃ નીચે દર્શાવેલ વિગતો ભરવાની રહે છે:

- a) નોંધણીની વિગતો
- b) હિસાબોનું નિવેદન
- c) કર ચૂકવણીની વિગતો
- d) માલ અથવા સેવાઓના વ્યવહારની અન્ય વિગતો
- e) બેંક ખાતાને લગતા વ્યવહારો
- f) વીજળીના વપરાશને લગતા વ્યવહારો
- g) ખરીદીના વ્યવહારો
- h) વેચાણના વ્યવહારો
- i) માલ અથવા મિલકતની થયેલ આપ-લે, વગેરે

7.6 માલ અને સેવાકરનું માળખું

માલ અને સેવા કર એ માળખાકીય કર છે. તેને નીચે દર્શાવેલ અલગ-અલગ પ્રકારોમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે:

- 1) સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (CGST)
- 2) સ્ટેટ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (SGST)
- 3) ઈન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (IGST)

માલ કે સેવાના ક્યા પુરવઠા પર કયો વેરો લાગુ પડશે તે નક્કી કરવા પુરવઠાનો પ્રકાર નક્કી કરવો જરૂરી છે.

a) માલસામાન અથવા સેવાઓનો રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો: (Intra State Supply)

કોઈ પણ વસ્તુ કે સેવાનો પુરવઠો રાજ્યાંતર્ગત પુરવઠો ત્યારે ગણાય છે જ્યારે વિક્રેતાનું (સપ્લાયર) સ્થળ અને પુરવઠાનું (સપ્લાય) સ્થળ એટલે કે ખરીદનારનું સ્થાન એક જ રાજ્યમાં હોય. દા.ત. અમદાવાદના વેપારી શેઠ અને બ્રધર્સે રાજકોટની એક પેઢીને માલ વેચ્યો. આમ, વેચનાર અને ખરીદનાર બંને ગુજરાતમાં છે તેથી તે રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહાર ગણાય છે. રાજ્યાંતર્ગત વ્યવહારોમાં, વેચનારે ખરીદનાર પાસેથી CGST અને SGST બંને એકત્રિત કરવા પડે છે. CGST કેન્દ્ર સરકારમાં જમા થાય છે અને SGST રાજ્ય સરકારમાં જમા થાય છે.

b) માલ અથવા સેવાઓનો આંતરરાજ્ય પુરવઠો: (Inter State Supply)

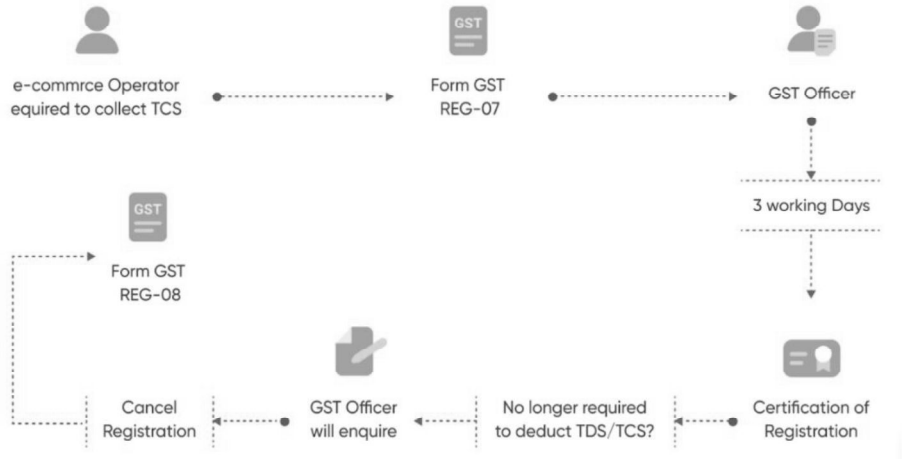
માલ અથવા સેવાઓનો આંતરરાજ્ય પુરવઠો ત્યારે ગણાય છે જ્યારે વિક્રેતાનું (સપ્લાયર) સ્થળ અને પુરવઠાનું (સપ્લાય) સ્થળ એટલે કે ખરીદનારનું સ્થાન જુદા જુદા રાજ્યોમાં હોય. માલ અથવા સેવાઓની આયાત અને નિકાસના વ્યવહારોનો સમાવેશ આંતરરાજ્ય પુરવઠામાં થાય છે. તદુપરાંત, જ્યારે માલ અથવા સેવાઓનો પુરવઠો SEZ એકમને અથવા SEZ એકમ દ્વારા કરવામાં આવે છે તે વ્યવહાર પણ આંતરરાજ્ય પુરવઠાનો વ્યવહાર ગણાય છે.

આંતર-રાજ્ય વ્યવહારમાં, વેચનારે ખરીદનાર પાસેથી ઈન્ટીગ્રેટેડ ગુડ્સ એન્ડ સ્વિસ ટેક્સ વસૂલે છે.

7.7 ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા

ઈ-કોમર્સ વ્યવહારો કરતા વેપારીઓએ માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ ફરજિયાત પણે નોંધણી કરાવવી જરૂરી છે. ઓનલાઈન માલ/સેવાઓ વેચતા કોઈપણ વેપારીઓએ કેન્દ્રિય માલ અને સેવા કર કાયદા (CGST Act), 2017ની કલમ 52 હેઠળ, કુલ રકમના 1% લેખે સ્ત્રોત પર કર વસૂલ કરવો પડે છે.

સ્ત્રોત પર કર વસૂલ કરવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિએ ઈલેક્ટ્રોનિક ચકાસણી કોડ (EVC) મારફતે વિધિવત હસ્તાક્ષર અથવા ચકાસણી કર્યા પછી ઓનલાઈન પોર્ટલ પર ફોર્મ REG-07 દ્વારા નોંધણી માટેની અરજી કરવી જોઈએ. ત્યારબાદ જો કોઈ અધિકારીને નોંધણીની અરજી વિશે કોઈ પ્રશ્નો હોય તો તે અરજદારને પૂછી સંતોષકારક જવાબ મેળવે છે અને ત્યાર બાદ નોંધણી મંજૂર કરે છે. જો કોઈ પ્રશ્ન ન હોય તો નોંધણી આપોઆપ મંજૂર થયેલી ગણાય છે.

(<https://cleartax.in/s/gst-registration-for-ecommerce>)

આ પ્રકારના વ્યવહારોમાં પુરવઠો અનિવાર્યપણે સ્વચાલિત રહે છે. આ ધંધાકીય વ્યવહારોમાં માનવીય હસ્તક્ષેપ ખૂબ જ ન્યૂનતમ રહે છે અને તમામ વ્યવહારો ઓનલાઇન માધ્યમ દ્વારા જ કરવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ માટે જોઈએ તો, તેમાં નીચે મુજબની સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે:

- ઇન્ટરનેટ પર કરવામાં આવતી જાહેરાત
- ક્લાઉડ દ્વારા સેવાઓ પૂરી પાડવી (દા.ત. ગૂગલ ડ્રાઇવ)
- ઇન્ટરનેટ મારફતે ઈ-પુસ્તકો, ચલચિત્રો, સંગીત, સોફ્ટવેર અને અન્ય વસ્તુઓની જોગવાઈ (દા.ત. હોટસ્ટાર, એમેઝોન પ્રાઈમ વીડિયો)
- કમ્પ્યુટર નેટવર્ક દ્વારા ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપે કોઈપણ વ્યક્તિને માહિતી પૂરી પાડવી
- ઓનલાઇન રમતો
- વેપારી આંકડા, કાનૂની અને નાણાકીય માહિતી, વૈવાહિક સેવાઓ, સોશિયલ નેટવર્કિંગ સાઈટ્સ વગેરે સેવા પૂરી ઓનલાઇન વેબસાઈટ આધારિત સેવાઓ (દા.ત. ઝોહો બૂક્સ)

● સ્વાધ્યાય

હેતુલક્ષી પ્રશ્નો :

- GSTIN એ આંકડાનો એક નંબર છે.
 - 17
 - 18
 - 14
 - 15
- ખાસ દરજ્જાનું રાજ્ય નથી.
 - જમ્મુ અને કાશ્મીર
 - મણિપુર
 - ગુજરાત
 - મેઘાલય

- 3) જો કોઈ નોંધાયેલ વ્યક્તિ માત્ર કર મુક્ત માલ કે સેવાઓનો પુરવઠો જ કરે છે અથવા તે કમ્પોઝિશન સ્કીમ (કમ્પોઝિશન ડીલર) હેઠળ નોંધાયેલ છે તો તો આવા નોંધાયેલ વ્યક્તિએ વેચાણ વખતે રજૂ કરવું જોઈએ.
- (a) વેરા ભરતિયું (b) પુરવઠાનું બિલ (c) બાનાખત (d) વેચાણનો કરાર
- 4) GSTR-4 રિટર્ન છે.
- (a) માસિક (b) ત્રિમાસિક (c) વાર્ષિક (d) નક્કી નહિ
- 5) ઈનપુટ વેરો બાદ લેવા માટે વેપારીને માલ અથવા તો સેવાના પુરવઠાની સામે દિવસમાં ચૂકવણી કરી દેવી જોઈએ
- (a) 180 (b) 270
(c) 90 (d) આવી કોઈ શરત નથી

જવાબ :

- (1) - D (2) - C (3) - B (4) - C (5) - A

ટૂંકા પ્રશ્નો :

- 1) વેરા ભરતિયું એટલે શું ?
- 2) ઈનપુટ વેરો લેવા માટે ક્યાં ક્યાં દસ્તાવેજોની જરૂર પડે છે ?
- 3) ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા જણાવો.
- 4) GSTR-10 ક્યારે ભરવામાં આવે છે ?
- 5) માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ મેળવણી પત્રક એટલે શું ?

વિસ્તૃત પ્રશ્નો :

- 1) ક્યાં ક્યાં સંજોગોમાં ઈનપુટ વેરો બાદ મળી શકતો નથી ?
- 2) માલ અને સેવાકરની નોંધણી કરવા માટે કઈ કઈ શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે ?
- 3) માલ અને સેવા કર કાયદા હેઠળ ભરવામાં આવતા વિવિધ રિટર્ન વિશે માહિતી આપી કોઈ પણ ત્રણ રિટર્ન વિશે વિગતે સમજાવો.
- 4) માલ અને સેવા કરની ચૂકવણી કઈ રીતે કરવામાં આવે છે ?
- 5) રીડરાઈટ એ ચોપડાનો વેપાર કરનાર વેપારી છે. સપ્ટેમ્બર, 2021 ની તેમની ખરીદી, વેચાણ અને કર અંગેની નીચે મુજબની માહિતી આપવામાં આવી છે. તે પરથી તેમની કર જવાબદારી નક્કી કરો:

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

વિગત	રકમ (રૂ)	CGST	SGST	IGST
ખરીદી				
આંતરરાજ્ય ખરીદી	8,00,000	6%	6%	6%
રાજ્યાંતર્ગત ખરીદી	6,00,000	6%	6%	6%
વેચાણ				
આંતરરાજ્ય વેચાણ	15,00,000	6%	6%	6%
રાજ્યાંતર્ગત વેચાણ	9,00,000	6%	6%	6%
ઈનપુટ વેરાની રકમ				
IGST	1,20,000			
CGST	40,000			
SGST	30,000			

-: રૂપરેખા :-

1. પ્રસ્તાવના
2. વ્યવસાયિક માટે કર ભરણી
3. સેવા આપનાર માટે કર ભરણી
4. બૌદ્ધિક મિલકતો માટે કર ભરણી
- સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના

સરકાર દ્વારા આવકો તેમજ ખર્ચાઓ પર વિવિધ પ્રકારના કર ઉઘરાવવામાં આવે છે. જેમકે પ્રત્યક્ષ વેરો અને પરોક્ષ વેરો. પ્રત્યક્ષ વેરો કે જે કરદાતા સીધો સરકારને ચુકવે છે અને પરોક્ષ કરવેરો જે કરદાતા સીધે સીધો સરકારને ચુકવતો નથી પરંતુ બીજાના માધ્યમ થકી સરકાર સુધી પહોંચે છે. 1 જુલાઈ, 2017થી આ પરોક્ષ કરવેરાનું સ્થાન “માલ-સેવા કર (GST)” એ લઈ લીધું છે. જેની ચર્ચા આપણે અગાઉના યુનિટમાં કરી છે. અગાઉના યુનિટ- 6 માલ સેવાકર-I માં આપણે માલ સેવા કરનો અર્થ, તેને સંબંધિત વ્યાખ્યાઓ, હેતુઓ અને મહત્ત્વ, માલ સેવા કરના પ્રકારો, પ્રક્રિયા, દર તેમજ ભારતમાં તેનું પ્રચલન વિશે જ્યાલ મેળવ્યો. યુનિટ- 7 માલ સેવાકર-IIની તેમાં આપણે માલ સેવા કરની નોંધણી તેમજ ભરવાની પ્રક્રિયા વિશે જ્યાલ મેળવ્યો. વધુમાં ઈનપુટ વેરા અને તેની શાખાઓનો જ્યાલ, વેરા ભરતિયું, માલ સેવા કરનું માળખું તેમજ ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા વિશેનો જ્યાલ મેળવ્યો છે.

આવકો તેમજ ખર્ચાઓ ઉપરાંત વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા મળેલ આવકો પર પણ કર લેવામાં આવે છે. જેમ કે વ્યવસાય, સેવા આપનાર સંસ્થા, બૌદ્ધિક મિલકતો, વગેરે. આ યુનિટ માં આપણે આવી આવક પ્રવૃત્તિઓનો ઊંડાણમાં સમજીને તેના આવક પર કઈ રીતે કર ગણવામાં કે લેવામાં આવે છે તેની ચર્ચા આ પ્રકરણમાં કરીશું.

2. વ્યવસાયિક માટે કર ભરણી

કોઈપણ પ્રવૃત્તિને વાણિજ્ય વ્યવહારમાં સાંકળવા માટે ધંધો, વ્યસાય, ખેતી વગેરે જેવી પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે છે. આ મુદ્દામાં વ્યસાયિક કર ભરણીની પ્રક્રિયા સમજતા પહેલા વ્યવસાય વિશે થોડો જ્યાલ મેળવી લઈએ, જેથી તેની પ્રક્રિયા સમજવામાં સરળ બની રહે.

2.1 વ્યવસાય એટલે શું ?

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કોઈપણ ક્ષેત્રમાં પોતાના કૌશલ્ય દ્વારા સમાજમાં સેવા આપીને વળતર કમાવે છે ત્યારે તે વ્યવસાય કરે છે તેમ કહેવાય છે. જેમ કે શિક્ષક પોતાના જ્ઞાનના આધારે તેમજ ભણાવવાના કૌશલ્યના આધારે વળતર મેળવે છે. એવી જ રીતે ડોક્ટર, વકિલ, ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ, કંપની સેક્રેટરી, ટેક્ષ કન્સલ્ટન્ટ, વગેરે પોતાના ક્ષેત્રે જે સેવા આપે છે તેને વ્યવસાય તરીકે ઓળખાય છે.

2.2 વ્યવસાય વેરો શું છે?

ભારતમાં વ્યવસાયિક વેપાર કરતા લોકો અને કર્મચારીઓ પર જે કર લાદવામાં આવે છે તેને વ્યવસાયિક કર કહેવામાં આવે છે. વ્યક્તિ પર વ્યવસાય વેરો (પ્રોફેશનલ ટેક્સ) તરીકે મહત્તમ રકમ ₹ 2,500 પ્રતિ વર્ષ વસૂલવામાં આવે છે અને તે રકમ સંબંધિત રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવે છે. એક વર્ષમાં ચૂકવવામાં આવેલ પ્રોફેશનલ ટેક્સની કુલ રકમ આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 મુજબ કપાત માટે પાત્ર છે.

વ્યવસાયિક કર એ તમામ પ્રકારના વ્યવસાયો, વેપાર અને રોજગાર પર જે આવક થાય તેના આધારે વસૂલાતો કર છે. જો કોઈ વ્યક્તિ નાણાકીય મર્યાદા કરતા વધુ આવકને આધીન હોય તો એવા તમામ પર આવકવેરા ઉપરાંત વ્યવસાયિક વેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે.

2.3 વ્યવસાય વેરાની નોંધણી અને ચૂકવણી

વ્યવસાય વેરો એ સરકારની આવક ઊભા કરતા સાધનોમાંથી મહત્વનું સાધન છે. જેની નોંધણી, ચૂકવણી અને જરૂરી દસ્તાવેજોની માહિતી નીચે મુજબ છે.

નોંધણી : કરદાતાએ નોંધણી પ્રમાણપત્ર માટે રાજ્યના સંબંધિત વિભાગને અરજી કરવાની રહેશે. તેમની પ્રક્રિયા તેમના વ્યવસાય માટે કર્મચારીઓને નિયુક્ત કર્યાના 30 દિવસમાં પૂર્ણ કરવાની રહેશે. જો વ્યક્તિ પાસે એક કરતા વધુ વ્યવસાય હોય તો એક અલગ અરજી કરવાની રહેશે.

ચૂકવણી : ભારતમાં વ્યવસાય વેરાની ચૂકવણી પગાર અને રાજ્ય દ્વારા નિર્ધારિત વ્યવસાયિક વેરા(ટેક્સ) સ્લેબના દરો પર આધારિત છે. આ રકમ કંપની અથવા વ્યવસાયના માલિક દ્વારા કર્મચારીના પગાર અથવા આવકમાંથી કાપવામાં આવે છે. એકત્રિત ભંડોળ રાજ્ય સરકારને ચૂકવવામાં આવે છે.

જો કોઈ એમ્પ્લોયર(નોકરીએ રાખનાર) 20 થી વધુ કર્મચારીઓને રોજગારી આપે છે, તો ચૂકવણી એક મહિનાના અંતથી 15 દિવસની અંદર થવી જોઈએ. જો કે, એમ્પ્લોયર પાસે 20 થી ઓછા કર્મચારીઓ હોય, તો ચૂકવણી ત્રિમાસિક ધોરણે કરી શકાય છે.

જરૂરી દસ્તાવેજો : વ્યવસાય વેરાના જરૂરી દસ્તાવેજોની યાદી નીચે મુજબ છે.

- વ્યવસાયની શરૂઆતની તારીખ જણાવતો પુરાવો
- એકાઉન્ટિંગ રેકોર્ડ્સ
- કર્મચારીઓની વિગતો
- ચૂકવેલ પગારની વિગતો
- સરનામાનો પુરાવો

2.4 વ્યવસાય વેરાનો દર

ગુજરાત સરકાર દ્વારા કે ગુજરાતની જે તે મ્યુનિસિપલ દ્વારા નાણકીય વર્ષ 2021-22 પ્રમાણે વ્યવસાયવેરો નીચે મુજબ ગણવામાં આવે છે :

ક્રમ	કરદાતાની કુલ આવક (દર મહીને)	ધેરની રકમ (દર મહીને)
1	₹ 5,999 સુધી	શૂન્ય
2	₹ 6,000 થી ₹ 8,999 સુધી	₹ 80
3	₹ 9,000 થી ₹ 11,999 સુધી	₹ 150
4	₹ 12,000 થી વધારે	₹ 200

આ ઉપરાંત વ્યક્તિઓ અને પેઢીઓ માટેનો વ્યવસાય વેરાનો દર નીચેનાં કોષ્ટકમાં જોવા મળે છે:

ક્રમ	વ્યક્તિગત/ફર્મ્સ	પ્રોફેશનલ ટેક્સનો વાર્ષિક દર
1	તમામ એડવોકેટ્સ, સોલિસિટર, નોટરી, ડોક્ટર્સ, કન્સલ્ટન્ટ્સ, આર્કિટેક્ટ્સ, એન્જિનિયર્સ, ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ, વીમા એજન્ટ્સ, કોન્ટ્રાક્ટર્સ, બ્રોકર્સ, ટૂર અને ટ્રાવેલ ઓપરેટર્સ, એડવર્ટાઈઝિંગ એજન્સીઓ, કેબલ ટીવી ઓપરેટર્સ, ટ્યુશન અને ટ્યુટોરિયલ સંસ્થાઓ, આંગડિયા, કુરિયર્સ, હેલ્થ એન્ડ રિક્રિએશન ક્લબ., શેર બ્રોકર્સ, પેટ્રોલ પંપ માલિકો, ટ્રાન્સપોર્ટર્સ, નાણાં ધીરનાર, વિડીયો પાર્લર, આરટીઓ એજન્ટો, સહકારી મંડળી વગેરે અને નાણા વિભાગની તારીખ 01.04.2008 ના રોજની સૂચના મુજબ તમામ પ્રકારના વ્યાવસાયિકો.	₹ 2,000
2	તમામ ખાનગી અને જાહેર લિમિટેડ કંપનીઓ, બેંકિંગ કંપનીઓ ફેક્ટરી માલિકો, ભાગીદારી પેઢીઓ વગેરે.	₹ 2,000
3	વ્યક્તિઓ અથવા વ્યાવસાયિકો કે જેમણે એક કરતાં વધુ શાખાઓ છે તેમને અલગથી ચૂકવણી કરવી પડશે	₹ 2,000
4	ગુજરાત વેટ અધિનિયમ-2003 મુજબ નોંધાયેલા ડીલરો કે જે નીચે મુજબ - વાર્ષિક ટર્નઓવર ધરાવે છે. (i) ₹ 2,50,000 થી ઓછું (ii) ₹ 2,50,001 થી ₹ 5,00,000 સુધી (iii) ₹ 5,00,000 થી ₹ 10,00,000 સુધી (iv) ₹ 10,00,000 થી વધુ	શૂન્ય ₹ 500 ₹ 1,250 ₹ 2,400

2.5 વ્યવસાય વેરા રીટર્ન

વ્યસાય વેરા રિટર્ન પાછલા મહિનાની સમાપ્તિ તારીખના 15 દિવસની અંદર ફાઇલ કરવાનું રહેશે. કરદાતા વાર્ષિક રિટર્ન માટે પણ અરજી કરી શકે છે. જો કે, તેને ટેક્સ સત્તાઅધિકારીઓ દ્વારા અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવશે. જો કોઈ કંપનીમાં 20 થી ઓછા કર્મચારીઓ હોય, તો એમ્પ્લોયર દર વર્ષે રિટર્ન ફાઇલ કરી શકે છે. પાછલા વર્ષની સમાપ્તિના 15 દિવસની અંદર ફાઇલિંગ કરવું જોઈએ.

જો કોઈ કરદાતા વ્યસાય વેરો ચુકવવામાં ચૂક કરે તો દરેક મોડી ચુકવણી પર 18% વાર્ષિક વ્યાજ વસૂલવામાં આવે છે. વ્યાજ ઉપરાંત, કરદાતા પાસેથી દંડ વસૂલવામાં આવે છે.

2.6 ઈ-વ્યવસાય વેરાની પ્રક્રિયા

વ્યસાય વેરો ભરવા માટે ભારત સરકાર તેમજ દરેક રાજ્યમાં વર્તમાન સમયમાં જાતે વેરા ભરવા જવાના સાથે સાથે ઘણી બધી સવલતો વધારવામાં આવી છે, જેમાં ઈલેક્ટ્રોનિક ડિવાઈસની મદદથી પણ વ્યસાય વેરો ચૂકવી શકાય છે. ઈ-વ્યવસાય વેરો ભરવા માટે નીચેના કેટલાક પગલાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, જે નીચે મુજબ છે:

પગલું 1 : સત્તાવાર વેબસાઈટ પર લોગ ઈન કરો: કરદાતાએ સત્તાવાર વેબસાઈટ પર લોગ ઈન કરવું પડશે.

પગલું 2 : ઓનલાઈન પેમેન્ટ પર ક્લિક કરો: કરદાતાએ “ઓનલાઈન પેમેન્ટ” વિકલ્પ પર ક્લિક કરીને પ્રોફેશનલ ટેક્સ પસંદ કરવાનો રહેશે.

પગલું 3 : PEC નંબર દાખલ કરો: કરદાતાએ ટેક્સ્ટ બોક્સમાં PEC નંબર દાખલ કરવો પડશે અને શોધ વિકલ્પ પર ક્લિક કરવું પડશે. PEC નંબર માટે નીચે મુજબનું પેજ દેખાશે જેમાં નંબર નાખવાનો રહેશે.

પગલું 4 : બાકી રકમની વિગતો: એકવાર શોધ વિકલ્પ પર ક્લિક કર્યા પછી, બાકી રકમની વિગતો સ્ક્રીન પર પ્રદર્શિત થાય છે.

પગલું 5 : ચેક બોક્સ પર ક્લિક કરો: કરદાતાએ યોગ્ય ચેકબોક્સ પર ક્લિક કરવાનું રહેશે જેના માટે ચુકવણી કરવાની રહેશે. કુલ રકમ ચૂકવવાપાત્ર વિભાગમાં પ્રદર્શિત થાય છે.

પગલું 6 : ચુકવણી પદ્ધતિ: કરદાતાએ ચુકવણી પદ્ધતિ, નેટ બેંકિંગ, ડેબિટ અથવા ક્રેડિટ કાર્ડ પસંદ કરવાનું હોય છે.

પગલું 7 : પુષ્ટિ કરો બટન પર ક્લિક કરો: નિયમો અને શરતો વાંચ્યા પછી, કરદાતાએ ચેકબોક્સ પસંદ કરવાનું રહેશે અને પછી પુષ્ટિ બટન પર ક્લિક કરવું પડશે. કન્ફર્મ બટન પર ક્લિક કરીને, કરદાતા ઓનલાઇન પેમેન્ટ પ્રક્રિયામાં આગળ વધી શકે છે.

3. સેવા આપનાર માટે કર ભરણી:

3.1 સેવા ક્ષેત્રનો અર્થ અને સમજૂતી

ભારતની આર્થિક વ્યવસ્થાના માળખાની દૃષ્ટિએ આપણું અર્થતંત્ર ત્રણ સ્તરમાં વિભાજિત થયેલ છે. (1) કૃષિ ક્ષેત્ર, (2) ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર અને (3) સેવા ક્ષેત્ર. આમ સેવા ક્ષેત્ર એ તૃતીય ક્ષેત્ર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. ઉત્પાદનને બદલે, આ ક્ષેત્ર સેવાઓ જાળવણી અને સમારકામ, તાલીમ અથવા કન્સલ્ટિંગનું ઉત્પાદન કરે છે. સેવા ક્ષેત્રની નોકરીઓના ઉદાહરણોમાં હાઉસકીપિંગ, પ્રવાસો, નર્સિંગ અને શિક્ષણનો સમાવેશ થાય છે. ભારતનું સેવા ક્ષેત્ર વેપાર, હોટેલ અને રેસ્ટોરાં, પરિવહન, સંગ્રહ અને સંચાર, ધિરાણ, વીમો, રિયલ એસ્ટેટ, વ્યવસાય સેવાઓ, સમુદાય, સામાજિક અને વ્યક્તિગત સેવાઓ અને બાંધકામ સાથે સંકળાયેલી સેવાઓ જેવી વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓને આવરી લે છે.

હાલમાં, સેવા ક્ષેત્ર પરિભળ ખર્ચ (રાષ્ટ્રીય આવક) પર દેશના ચોખ્ખા રાષ્ટ્રીય ઉત્પાદનમાં મહત્તમ હિસ્સો આપે છે. વર્ષ 2000-01 મુજબ, રાષ્ટ્રીય આવકનો 48.5% હિસ્સો સેવા ક્ષેત્રમાંથી આવે છે અને વધુમાં, કુલ કાર્યકારી વસ્તીના 22.9% આ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત છે. સેવા ક્ષેત્રે જીડીપીમાં 64% ફાળો આપ્યો છે જે કૃષિ અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્રની તુલનામાં સૌથી વધુ છે. રોજગાર નિર્માણમાં સેવા ક્ષેત્ર પણ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી રહ્યું છે; 31% રોજગાર સેવા ક્ષેત્ર દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે જે કૃષિ (49%) અને ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર (20%) ની તુલનામાં નોંધપાત્ર છે.

મર્યાદા : સેવાની ચાર લાક્ષણિકતાઓ છે: અસ્પષ્ટતા, અવિભાજ્યતા, પરિવર્તનક્ષમતા, અને નાશવંતતા (કોટલર અને કેલર, 2007). કારણ કે સેવાનો સ્વભાવ અમૂર્ત છે, તેથી ઉત્પાદન કરતાં ઉત્પાદન અને સેવા વિતરણ વધુ જટિલ છે.

આમ, સેવા ક્ષેત્રની અમુક મર્યાદા હોવા છતાં તે આથિક દૃષ્ટિએ એક સબળ પરિભળ છે અને જે લોકો સેવા પૂરી પાડીને આવક કમાય છે તે આવક ઉપર સરકાર દ્વારા કર ઉઘરાવવામાં આવે છે, જેને સર્વિસ ટેક્સ (સેવા કર) કહેવાય છે.

3.2 સેવા કર

સેવા કર એ સેવા આપનાર સેવા લેનાર પાસેથી આ રકમ વસુલ કરે છે અને તે કરની રકમ સરકારને ચુકવે છે. આ એક પરોક્ષ કર છે. માલ અને સેવા કર (GST) લાગુ પડ્યા પછી સેવા કર એ GSTનો જ ભાગ ગણવામાં આવે છે, એટલે કે હવે ભારત સરકાર દ્વારા સેવા કરનો GSTમાં સમાવેશ કરી દેવામાં આવ્યો છે.

સેવા પૂરી પાડનાર દરેક એકમને સેવા કર લાગુ પડે છે. સેવા કર એ સેવાની રકમ પર ગણવામાં આવે છે, નહિ કે વસ્તુની કિંમત કે વેચાણ પર. વર્તમાન સમયમાં સેવા કરના બદલે GST લાગુ પાડવામાં આવે છે જેનો હાલનો દર 18% છે, જેના 9% સેન્ટ્રલ GST

અને 9% સ્ટેટ GSTનો સમાવેશ થાય છે. જો સેવા આપનારે આપેલ સેવાની રકમ ₹10,000 હોય તો, તેના પર 18% લેખે 061 ₹ 1,800 થાય. જે સેવા આપનાર દ્વારા સેવા લેનાર પાસેથી ₹ 1,800ની GST સાથે કુલ ₹ 11,800 વસૂલ કરાશે, જેમાંથી ₹ 1,800ની રકમ સરકારમાં GST પેટે જમા કરવામાં આવશે.

ઓછી સેવા પૂરી પાડનાર કે જેમનું તેમના દ્વારા પૂરી પડતા બધી જ કરપાત્ર સેવાનું કુલ ટર્નઓવરનું મુલ્ય જે તે નાણાકીય વર્ષમાં ₹ 10 લાખથી ઓછું હોય તો, તેને સેવા કર (GST) માંથી કરમુક્ત ગણવામાં આવે છે. માલિક-કર્મચારીનો સંબંધ હોય ત્યારે કર્મચારી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાને સેવા કરમાં ગણવામાં આવશે નહિ, એટલે કે જો માલિક દ્વારા કોઈ કર્મચારીને પગાર ચુકવવાનો હોય તો કર્મચારીની સેવા પર સેવા કર લાગુ પડશે નહિ.

3.3 સેવા ક્ષેત્રમાં GSTની સકારાત્મક અસરો

સેવા ક્ષેત્રે GSTની કેટલીક હકારાત્મક બાબતોનો અભ્યાસ કરીએ તો તે નીચે મુજબ વર્ણવી શકાય:

1. **ડબલ કરવેરાથી રાહત :** ઘણા સેવા આપનાર વ્યક્તિઓ આ સમસ્યાઓથી પસાર થતા હતા કે જ્યાં તેમને એક જ સેવા પર ડબલ કરવેરો લાગુ થવાથી સેવા પૂરી પાડવાનો કિંમત વધી જતી; જેમ કે માલનું ટ્રાન્સફર એ સેવા કરારનો એક ભાગ છે. આનો અર્થ એ છે કે દરેક ઈન્વોઈસમાં વપરાયેલ સામાનની કિંમત તેમજ પૂરી પાડવામાં આવેલ સેવાઓ હોય છે. આ બંને પર 70% ના દરે કર લેવામાં આવે છે, જે કુલ 140% પર લાવે છે જે ખૂબ જ વધારે છે. GSTના અમલીકરણથી આ બંને કરને એક જ ગણી લેવામાં આવે છે અને બમણા કરથી રાહત મળે છે.
2. **સોફ્ટવેર ઉદ્યોગ માટે વધુ સ્પષ્ટતા :** પ્રોફિટબુક્સ જેવી કંપનીઓ માટે, જે ઓનલાઈન સોફ્ટવેર વેચે છે, તે સ્પષ્ટ નથી કે ઉત્પાદન પર વેટ અથવા સર્વિસ ટેક્સ લાગુ કરવો કે નહીં. GST શાસનમાં, ઉત્પાદનો અને સેવાઓ વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે જે સેવા ઉદ્યોગ માટે મૂંઝવણને દૂર કરી વધુ સ્પષ્ટ બની છે.
3. **સમારકામ અને જાળવણી :** સેવા આપનારાઓ જે કંપનીઓને સમારકામ અને જાળવણી સેવાઓ પૂરી પાડે છે તેઓ GST સિસ્ટમ દ્વારા આપવામાં આવેલ ઈનપુટ ક્રેડિટ અને સેવાઓની ક્રેડિટ બંનેનો દાવો કરી શકશે. વર્તમાન શાસન ફક્ત ઈનપુટ ક્રેડિટ આપે છે જે થોડી મર્યાદિત છે. હવે તેઓ ઈનપુટ ક્રેડિટ અને સેવાઓની ક્રેડિટ બંનેનો દાવો કરી શકે છે, તેઓ તેમની સમારકામ અને જાળવણી સેવાઓ ઓછી કિંમતે ઓફર કરી શકે છે અને તેથી વધુ ગ્રાહકોને આકર્ષિત કરી શકે છે.
4. **સ્ટોકમાં રાખેલા ઈનપુટની એક્સેસ :** સેવા આપનાર (સેવા પ્રદાતાઓ) સ્ટોકમાં રાખવામાં આવેલ ઈનપુટની CENVET ક્રેડિટ એક્સેસ કરશે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કરવેરાની એક કેટેગરીમાંથી બીજી કેટેગરી જેવી કે કરપાત્ર શ્રેણીમાં જતી હોય ત્યારે આ શ્રેષ્ઠ રીતે લાગુ પડે છે.
5. **સેવા પ્રદાતાઓને ઓછા ખર્ચ :** કરવેરા પદ્ધતિની અગાઉની સિસ્ટમમાં, ઈનપુટ પર ચૂકવવામાં આવતી વેટ અને CSTની ક્રેડિટ સેવા પ્રદાતાને બિલ

કરવામાં આવતી હતી. પરંતુ GST સિસ્ટમ સાથે, SGST/CGSTની CENVAT ક્રેડિટ, તેમજ IGST કે જે ઈનપુટ્સ અને કેપિટલ ગુડ્સ પર ચૂકવવામાં આવે છે તે તમામ GST સિસ્ટમ હેઠળ કાળજી લેવામાં આવે છે. આ સેવા પ્રદાતાઓ માટે રાહત પૂરી પાડે છે.

6. ઈનપુટ્સની કિંમતમાં ઘટાડો થવાની સંભાવના છે : હવે જ્યારે બહુવિધ કર પ્રથા નાબૂદ કરવામાં આવી છે, ત્યારે ઈનપુટ્સની કિંમતમાં ઘટાડો થશે. વેટ, એક્સાઈઝ ડ્યુટી અને લાઈક્સ જેવા ઈનપુટ કરવેરાનો સામનો કરવા માટે હવે કોઈ સમસ્યા રહેશે નહીં.
7. તે તમામ રાજ્યોમાં સમાનતા લાવશે : અગાઉની કરવેરા પ્રણાલીમાં જમ્મુ અને કાશ્મીરને આવરી લેવામાં આવતું ન હતું. આનાથી ભારતના અન્ય સ્થાનો માટે ગેરલાભ થયો કારણ કે કરવેરા જોગવાઈઓ આ બે સ્થાનોને આવરી લેતા નથી. જો કે, GST હવે સમગ્ર જમીનને આવરી લે છે જે તમામ સેવા ક્ષેત્રોને સમાન કરવેરા કાયદા હેઠળ લાવે છે.

3.4 સેવા ક્ષેત્ર પર GSTની નકારાત્મક અસરો

સેવા ક્ષેત્રે GSTની હકારાત્મક અસરોની સાથે સાથે કેટલીક નકારાત્મક બાબતો જોવા મળે છે, જે નીચે મુજબ છે:

1. કેન્દ્રીકૃત નોંધણીનો અભાવ: અગાઉની કરવેરા પ્રણાલી સાથે, ઘણા સેવા પ્રદાતાઓ તેમના તમામ વ્યવસાયોને કેન્દ્રીય સ્થાનેથી અલગ-અલગ વિસ્તારોમાં નોંધણી કરાવવામાં સક્ષમ હોવાનો લાભ મેળવી શકતા. જો કે, આ વિશેષાધિકાર પાછો લઈ લેવામાં આવ્યો છે. હવે, તેઓએ સંબંધિત રાજ્યમાં તેમના વ્યવસાયોની નોંધણી કરવી પડશે અને CGST ટેક્સ ચૂકવવો પડશે.
2. મફત સેવાઓ માટે કરવેરા : જો કોઈ વ્યવસાય મફતમાં સેવાઓ સપ્લાય કરવા જઈ રહ્યો હોય, તો પણ તે તેના માટે કરવેરા મેળવશે. દરેક સપ્લાય કે જે વિચાર્યા વગર કરવામાં આવે છે તેના પર કર લાદવામાં આવે છે. આનો અર્થ એ છે કે તમે કોઈપણ મફત સેવાઓ પ્રદાન કરો તે પહેલાં તમારે તમારી જાતને તૈયાર કરવી પડશે.
3. અંતિમ ઉપભોક્તા માટે સેવાની કિંમતમાં વધારો : GST સિસ્ટમમાં કરવેરાનો દર ઊંચો હોવાથી અંતિમ ઉપભોક્તા માટે સેવાઓ મોંઘી બને છે. સેવામાં કરવેરાનો દર 18% થી 20% ની વચ્ચે છે, જેથી કરવેરો વધુ ચૂકવવાના કારણે તેની કિંમતમાં વધારો જોવા મળે છે.
4. એકાઉન્ટિંગની કેન્દ્રીકૃત પ્રણાલીનો અભાવ : દરેક રાજ્યમાં દરેક વ્યવસાય પાસે તેમના એકાઉન્ટિંગ રેકોર્ડ્સ હોવા જોઈએ કારણ કે ત્યાં વ્યવસાયોની કોઈ કેન્દ્રીય નોંધણી નથી. દરેક રાજ્યમાં દરેક વ્યવસાય કરવેરા માટે તે રાજ્યને નાણાકીય રીતે જવાબદાર છે. મતલબ કે ધંધાના હિસાબ અલગ રાખવા પડશે.
5. રિટર્ન ભરવું બોજારૂપ : એક વ્યવસાયના માલિક તરીકે, તમારે તમામ વિવિધ રાજ્યોમાંના તમામ વ્યવસાયો માટે અલગથી રિટર્ન ભરવાનું રહેશે. આ વિકેન્દ્રિત નોંધણીને કારણે પણ છે. આ બોજારૂપ અને કંટાળાજનક પણ સાબિત થઈ શકે

છે. એક વર્ષમાં 37 જેટલા રિટર્ન ફાઇલ કરવા જરૂરી છે.

6. જાહેર શિક્ષણનો બોજ : વેપારી માલિકને આ GST સિસ્ટમના લાભો વિશે જનતાને શિક્ષિત કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવે છે. જેમાં નિષ્ફળતા અભૂતપૂર્વ ઘટનાઓ તરફ દોરી શકે છે.

4. બૌદ્ધિક મિલકતો માટે કર ભરણી

4.1 બૌદ્ધિક મિલકતો અને બૌદ્ધિક મિલકતોના હક

વર્તમાન સમયમાં બૌદ્ધિક મિલકતોનું બહુ મહત્વ છે. બૌદ્ધિક મિલકતો એટલે કે માનવ દ્વારા તેમની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને તૈયાર કરેલી મિલકતો. જેમ કે કોમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર, કોમ્પ્યુટરની ટેકનીકલ જાણકારી, દવાઓની જાણકારી, ડીઝાઇન કામ કે આર્ટિસ્ટ કામની જાણકારી વગેરે. જેને બૌદ્ધિક મિલકતનો હક (Intellectual Property Rights - IPR) કહેવામાં આવે છે. બૌદ્ધિક મિલકતોનો હક અન્ય મિલકતોના અધિકારો જેવા છે. તેઓ પેટન્ટ, ટ્રેડમાર્ક અથવા કોપીરાઇટ કરેલા કાર્યોના સર્જકો અથવા માલિકોને તેમના કાર્ય અથવા સર્જનમાં રોકાણથી લાભ મેળવવાની મંજૂરી આપે છે. જમીન અથવા માલ જેવી પરંપરાગત મિલકત સાથે સરખામણી કરવામાં આવે ત્યારે બૌદ્ધિક સંપત્તિની અમૂર્ત પ્રકૃતિ મુશ્કેલીઓ રજૂ કરે છે. પરંપરાગત મિલકતોથી વિપરીત, બૌદ્ધિક સંપત્તિ “અવિભાજ્ય” છે - (MF/(DR)) પરિપત્ર નં. B2/8/2004-TRU તારીખ 10-9-2004 મુજબ)

વિશ્વ હરીફાઈમાં ટેકનોલોજીમાં જરૂરી અને ઝડપી ફેરફાર, રીસર્ચ અને ડેવલપમેન્ટમાં મોટા ખર્ચની જરૂરિયાત, બેન્કિંગ, શૈક્ષણિક તેમજ સરકારી ક્ષેત્રમાં ફેરફારો માટે બૌદ્ધિક મિલકતોનો કામચલાઉ અથવા પરવાનગી દ્વારા કે કાયમી ઉપયોગ કરવા બૌદ્ધિક મિલકત ધરાવનાર વ્યક્તિને કોઈ રકમ ચુકવવામાં આવે તો આ રકમ મેળવનારે તેની આવક પર માલ અને સેવા કર (GST) ચૂકવવો પડશે. બૌદ્ધિક મિલકતોના કરવેરામાં કેટલાક ભાવિ પડકારો જેમ કે, સંપત્તિની પોતાની ઓળખ, આધુનિક ટેકનોલોજીના યુગમાં તેવી મિલકતોના સ્થાનની ઓળખાણમાં આવતી મુશ્કેલીઓ, વૈશ્વિક પ્રયાસો દ્વારા જ્યાં આવી મિલકતો બનાવવામાં આવે છે તેવી મિલકતની કિંમત જાણવી જેવી વગેરે પડકારો હોવા છતાં હાલમાં GSTનું નીચે પ્રમાણે અમલીકરણ કરવામાં આવે છે.

4.2 બૌદ્ધિક મિલકતોની કર વ્યવસ્થા

IPR - માલસામાન અથવા સેવાઓ હોઈ શકે. જેમ કે IPR પોતે એક ‘માલ’ છે પરંતુ આઈપીઆરનો ઉપયોગ કરવાનું લાઈસન્સ એ સેવા છે. IPR નું કાયમી સ્થાનાંતરણ એ માલ છે : બૌદ્ધિક મિલકતોનો હક એ સર્જકની મિલકત છે અને જો સર્જક મિલકત પરના હકને કાયમી સ્થાનાંતરિત કરે છે, તો તેને માલના પુરવઠા તરીકે ગણવામાં આવે છે. IPRનો ઉપયોગ કરવાના અધિકારનું કામચલાઉ સ્થાનાંતરણ એ સેવાઓ છે:- IPR ના સર્જક કોઈપણ બૌદ્ધિક મિલકતનો હક (IPR)ના ઉપયોગના અધિકારને અસ્થાયી સ્થાનાંતરિત કરે છે તે સેવાઓનો પુરવઠો છે. તે વિચારણા માટે અન્ય લોકોને IPR ના ઉપયોગ અથવા લાભ લેવાની પરવાનગી આપી શકે છે.

CGST એક્ટના શેડ્યૂલ II ના પેરા C મુજબ; અસ્થાયી સ્થાનાંતરણ અથવા કોઈપણ બૌદ્ધિક મિલકતનો હક (IPR) ના ઉપયોગ અથવા લાભ લેવાની મંજૂરી આપવી એ

‘સેવાનો પુરવઠો’ છે IPR નું ટ્રાન્સફર GST હેઠળ કરપાત્ર છે: - IPRનું કાયમી સ્થાનાંતરણ અને અસ્થાયી બંને ટ્રાન્સફર GSTને આધીન છે. કામચલાઉ ટ્રાન્સફરમાં IPRના ઉપયોગ અથવા તેનો લાભ લેવાની પરવાનગીનો પણ સમાવેશ થાય છે. IPR સંબંધિત સેવાઓને નીચેના શીર્ષકો હેઠળ વ્યાપક રીતે નીચે પ્રમાણે વર્ગીકૃત કરી શકાય છે :

1. સોફ્ટવેર વિકાસ સેવાઓ
2. ફ્રેન્ચાઇઝ સેવાઓ
3. કોપીરાઇટની સેવાઓ

4.3 બૌદ્ધિક મિલકતો માટે GSTના કરવેરાનું માળખું

ક્રમ	વિગત	પ્રકાર	કરનો દર	HSN શીર્ષક/ નં વર્ગીકરણ
1	બૌદ્ધિક મિલકતોના અધિકારનું કામચલાઉ સ્થાનાંતરણ (સોફ્ટવેર મિલકતો)	સેવા	12% (6% સેન્ટ્રલ GST સેવા અને 6% સ્ટેટ GST)	ભાડે અને પટે રાખેલ
2	બૌદ્ધિક મિલકતોના અધિકારનું કાયમી સ્થાનાંતરણ	માલ	12% (6% સેન્ટ્રલ GST અને 6% સ્ટેટ GST)	કોઈપણ ક્ષેત્રે
3	ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી સોફ્ટવેર: કાયમી કે કામચલાઉ રીતે બૌદ્ધિક મિલકતો	સેવા અથવા માલ	18% (9% સેન્ટ્રલ GST અને 9% સ્ટેટ GST)	સોફ્ટવેર

ઉપરના કોષ્ટક પરથી માલૂમ પડે છે કે GSTના કાયદા હેઠળ “લાઇસન્સિંગ સર્વિસ બૌદ્ધિક મિલકતોનો કે તેના જેવી બૌદ્ધિક મિલકતોનો ઉપયોગ” દ્વારા જુદા-જુદા દરે કર ગણવામાં અને વસુલવામાં આવે છે. કોમ્પ્યુટર સોફ્ટવેરના હોય તેવી કામચલાઉ અને કાયમી બૌદ્ધિક મિલકતો પર મળેલ આવક પર 12%ના દરે GST(6% સેન્ટ્રલ GST અને 6% સ્ટેટ GST) તેની આવક પર ચૂકવવો પડશે. પરવાનગીથી કામચલાઉ કે કાયમી રીતે બૌદ્ધિક મિલકતો કે જે ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજીના સોફ્ટવેર હોય તો તેના પર 18%ના દરે GST (9% સેન્ટ્રલ GST અને 9% સ્ટેટ GST) તેની આવક પર ચૂકવવો પડશે.

❖ સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન: 1 નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારમાં જવાબ આપો:

1. વ્યવસાય વેરો એટલે શું ? તેની નોંધણી, ચૂકવણી અને જરૂરી દસ્તાવેજો વિશે જણાવો.
2. વ્યવસાય એટલે શું ? વ્યવસાય વેરાના દર વિશે વિસ્તૃતમાં લખો.
3. ઈ-વ્યવસાય વેરાની પ્રક્રિયા વિશે ટૂંકનોંધ લખો.
4. “વ્યસાયિક માટે કર ભરણી”- વિશે ટૂંકનોંધ લખો.
5. સેવા ક્ષેત્ર વિશે જણાવી તેના પર કર ભરણી કઈ રીતે અમલીકરણ થાય છે ?- તે વિસ્તારમાં સમજાવો.
6. સેવા ક્ષેત્રમાં GSTની સકારાત્મક અસરો વિશે વિસ્તારમાં ચર્ચા કરો.
7. સેવા ક્ષેત્ર પર GSTની નકારાત્મક અસરો વિશે વિસ્તારમાં ચર્ચા કરો.
8. બૌદ્ધિક મિલકતો અને બૌદ્ધિક મિલકતોના હક વિશે વિસ્તારમાં સમજાવો.
9. “બૌદ્ધિક મિલકતો પર કર ભરણી”- વિશે ટૂંકનોંધ લખો.

પ્રશ્ન: 2 નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો:

1. વ્યવસાયિક લોકો પર કયા પ્રકારનો કર વસૂલ કરવામાં આવે છે ?
2. વ્યવસાય વેરો રાજ્ય દ્વારા વર્ષ દરમિયાન વધુમાં વધુ કેટલો ઉઘરાવી શકાય ?
3. ભારતમાં વ્યવસાય વેરો કોણ ઉઘરાવે છે ?
4. સેવા આપનારને મળતી આવક પર કયા પ્રકારનો અને કેટલો કરનો દર લાગુ પડે છે ?
5. સેવા આપનાર દ્વારા તેમની આવક પર સરકારમાં ચુકવવાનો કર સામાન્ય રીતે કોની પાસેથી વસૂલ કરવામાં આવે છે ?
6. બૌદ્ધિક મિલકતો કોને કહેવાય ? તેના ઉદાહરણો આપો.

પ્રશ્ન: 3 નીચેના ખાલી જગ્યાઓ પૂરો.

1. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કોઈપણ ક્ષેત્રમાં પોતાના કૌશલ્ય દ્વારા સમાજમાં સેવા આપીને વળતર કમાવે છે ત્યારે તે _____ કરે છે તેમ કહેવાય છે. (વ્યવસાય)
2. કોઈપણ વ્યક્તિ પર વ્યવસાય વેરા (પ્રોફેશનલ ટેક્સ) તરીકે મહત્તમ રકમ ₹ _____ પ્રતિ વર્ષ વસૂલવામાં આવે છે. (₹ 2,500)
3. કરદાતા માટે નોંધણી, તેમના વ્યવસાય માટે કર્મચારીઓને નિયુક્ત કર્યાના _____ દિવસમાં પૂર્ણ કરવાની રહેશે. (30)
4. વ્યવસાયમાં જો એમ્પ્લોયર પાસે 20 થી ઓછા કર્મચારીઓ હોય, તો ચુકવણી _____ ધોરણે કરી શકાય છે. (ત્રિમાસિક)
5. જો વ્યવસાયમાં કરદાતાની માસિક આવક ₹ 9,000 થી ₹ 11,999 સુધી હોય તો, તેને દર મહીને વેરાની રકમ ₹ _____ થાય. (₹ 150)

6. જો વ્યવસાયમાં કરદાતાની માસિક આવક ₹ 12,000 થી વધુ હોય તો, તેને દર મહિને વેરાની રકમ ₹ _____ થાય. (₹ 200)
7. જો વ્યવસાયમાં કરદાતાની માસિક આવક ₹ 5,999 સુધી હોય તો, તેને દર મહિને વેરાની રકમ ₹ _____ થાય. (શૂન્ય)
8. ભારતની આર્થિક વ્યવસ્થાના માળખાની દૃષ્ટિએ આપણું અર્થતંત્ર _____ સ્તરમાં વિભાજિત થયેલ છે. (ત્રણ)
9. _____ એ સેવા આપનાર સેવા લેનાર પાસેથી આ રકમ વસુલ કરે છે અને તે કરની રકમ સરકારને ચુકવે છે. (સેવા કર)
10. વર્તમાન સમયમાં સેવા કરના બદલે GST લાગુ પાડવામાં આવે છે જેનો હાલનો દર કુલ _____ % છે. (18%)
11. કોમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર ના હોય તેવી કામ ચલાઉ અને કાયમી બૌદ્ધિક મિલકતો પર મળેલ આવક પર _____ ના દરેચૂકવાય છે. (12%)

રોકાણથી કરવેરા આયોજન

-: રૂપરેખા :-

- 9.1 પ્રસ્તાવના
- 9.2 મ્યુચ્યુઅલ ફંડની માર્ગદર્શિકા
- 9.3 મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કરવેરો
- 9.4 મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સ્કીમો
- 9.5 સ્વાધ્યાય

9.1 પ્રસ્તાવના

કોઈપણ વ્યક્તિ કે એસેસી આવકવેરા કે અન્ય કોઈ વેરાની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવેરાનું આયોજન કરી શકે છે કે જેથી કર (ટેક્સ) ઓછો ભરવો પડે અને બચત પણ થાય. કરવેરાનું આયોજન આવકવેરા વિભાગ દ્વારા માન્ય છે. અમુક પ્રકારનાં રોકાણો કરીને પણ કરવેરાનું આયોજન કરી શકાય છે કે જેથી કર પણ ઓછો ચૂકવવો પાડે અને રોકાણ પણ થાય અને આવા રોકાણથી ભવિષ્યના નાણાકીય ધ્યેય પણ પુરા થાય.

અગાઉના પ્રકરણમાં કલમ 80 હેઠળ કર બચતની જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કર્યો જેમાં જીવન વીમા પોલિસીમાં રોકાણ, પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં રોકાણ, પોસ્ટ ઓફીસ સેવિંગસ યોજનામાં રોકાણ વગેરે દ્વારા કરની ચુકવવાની રકમમાં કેટલો ઘટાડો કરી શકાય. આ સિવાય અન્ય રોકાણો દ્વારા કરવેરાનું આયોજન કઈ રીતે કરી શકાય તેનો અભ્યાસ આ પ્રકરણમાં આપણે કરીશું.

કેટલાંક લોકોને શેરબજારમાં રોકાણ કરવું હોય પરંતુ જરૂરી અભ્યાસ કે સમયના કારણે તેઓ રોકાણ કરી શકતા નથી. શેર કે બોન્ડની ક્યારે ખરીદી કરવી ક્યારે વેચાણ કરવું તેમજ શેરબજારના કેટલાક જોખમી પરિબલોને કારણે તેઓ શેરબજારમાં રોકાણ કરતાં નથી. આવા લોકો માટે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવું હિતાવહ છે. જે દ્વારા શેરબજારમાં રોકાણ પણ કરી શકાય છે અને ભવિષ્યમાં તેમના નાણાકીય ધ્યેય પણ પૂર્ણ થાય છે. તે ઉપરાંત કેટલાક મ્યુચ્યુઅલ ફંડથી કરવેરાનું આયોજન પણ થાય છે.

9.2 મ્યુચ્યુઅલ ફંડની માર્ગદર્શિકા

જે રોકાણકારો મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવા માંગતા હોય તેમને ભારતના મ્યુચ્યુઅલ ફંડ સેક્ટરની માર્ગદર્શિકા જાણવી જરૂરી છે. ભારતમાં સેબી (SEBI) દ્વારા મ્યુચ્યુઅલ ફંડ નિયમન, 1996 મુજબ મ્યુચ્યુઅલ ફંડોના કામકાજ પર ધ્યાન રાખવામાં આવે છે. બધા જ મ્યુચ્યુઅલ ફંડને ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદો, 1882 મુજબની માર્ગદર્શિકા પ્રમાણે જાહેર ટ્રસ્ટના નિયમો લાગુ પડે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ચલાવવા માટે તેમજ ટ્રસ્ટી તરીકે જવાબદારી નક્કી કરવા માટે ત્રણ પ્રકારના ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. ફંડ મેનેજર, રોકાણકારો અને પ્રતિનિધિઓ.

સેબીની માર્ગદર્શિકા મુજબ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડના ગેરેંટર (ખાત્રી આપનાર) નક્કી કરવામાં આવે છે જે કોઈ એક એકમ કે એકમોની વ્યક્તિ કે ભાગીદારીની સંપૂર્ણ જવાબદારી સ્વીકારે.

આ જવાબદારી સ્વીકારીને મ્યુચ્યુઅલ ફંડ દ્વારા આવક ઉભી કરીને તેના ફંડ મેનેજરને આપવાની રહે છે.

મ્યુચ્યુઅલ ફંડને પ્રયોજક (સ્પોન્સર) કરનારને ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદા, 1882 મુજબની માર્ગદર્શિકા અનુસાર મ્યુચ્યુઅલ ફંડની ગોઠવણી કરવાની જવાબદારી, સેબીમાં તેનું લીસ્ટીંગ કરવાની જવાબદારી, તેમ જ ફંડનું સંચાલન અને તેની યોગ્ય રીતે કાર્યવાહી થાય છે કે નહિ તેની જવાબદારી નિભાવી પડે છે.

ટ્રસ્ટ કે ટ્રસ્ટીઓ દ્વારા ટ્રસ્ટ ડીડ (ટ્રસ્ટ ખત) બનાવવામાં આવે છે જે પ્રયોજક દ્વારા અમલમાં મુકવામાં આવે છે અને તે મ્યુચ્યુઅલ ફંડના બધા જ રોકાણકારોને જવાબદાર રહેશે.

9.3 મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કરવેરા

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ પર કર એવી વસ્તુ છે જેણે લોકોને હંમેશા ઉત્સુક રાખ્યા છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ મૂડી પર ચોક્કસ નિયમો અને નિયમોને ધ્યાનમાં રાખીને નફા પર કર લાદવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે, લોકો કર બચાવવા માટે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ નું વલણ ધરાવે છે. પરંતુ, ઘણા લોકો જાણતા નથી કે મ્યુચ્યુઅલ ફંડના વળતર પર પણ અને એના મૂડી વધારા પર પણ આવક વેરો લાગુ પડે છે. મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ માટે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કરવેરા વિશે સમજવું પણ મહત્ત્વપૂર્ણ છે..

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કરવેરા બે વ્યાપક પરિમાણો દ્વારા વર્ગીકૃત કરી શકાય છે

1. ભંડોળનો પ્રકાર

- ઇક્વિટી ફંડ્સ (અથવા ELSS ભંડોળ)
- દેવું, મની માર્કેટ ફંડ્સ, ભંડોળનું ભંડોળ, ઇન્ટરનેશનલ ઇક્વિટી ફંડ

2. રોકાણકારનો પ્રકાર

- નિવાસી ભારતીય
- NRI
- બિન-વ્યક્તિગત

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ પરના કરવેરા વિશે જાણતા પહેલા તમારે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાં રોકાણ કરવાના બે વિકલ્પો વિશે જાણવું આવશ્યક છે. તેમાં સમાવેશ થાય છે

1. વૃદ્ધિ વિકલ્પ અથવા મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કેપિટલ ગેઈન્સ

આ વિકલ્પ હેઠળ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સમાંથી વળતર આપમેળે ફરીથી રોકાણ કરવામાં આવે છે અને જ્યારે તમે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ એકમો વેચો ત્યારે જ તમને આ લાભો મળે છે

2. મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સનો ડિવિડન્ડ વિકલ્પ

તેનાથી વિપરિત ડિવિડન્ડ વિકલ્પ સાથે તમે ડિવિડન્ડના સ્વરૂપમાં નિયમિત અંતરાલે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ વળતર મેળવી શકો છો. હવે, આ વિવિધ વિકલ્પો પર મ્યુચ્યુઅલ ફંડના પ્રકાર અનુસાર કર લાદવામાં આવે છે. ઉપરાંત, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ કરવેરા એસેટ ક્લાસના પ્રકારો પર મિલકત આધાર રાખે છે - ઇક્વિટી અથવા દેવું, અને દરેક પર અલગ રીતે કર લાદવામાં આવે છે.

❖ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ પર કરવેરા (મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ટેક્સેશન)

1) ઈક્વિટી મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ (તમામ ઈક્વિટી ઓરિએન્ટેડ સ્કીમ્સ સહિત) પર કર

ઈક્વિટી સ્કીમ્સ	હોલ્ડિંગ પીરીયડ	કર દર
(લોંગ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન્સ) લાભાગાળાનો મુડી નફો (LTCG)	1 વર્ષથી વધુ	10%
(શોર્ટ ટર્મ કેપિટલ ગેઈન્સ) ટૂંકાગાળાનો મુડી નફો (STCG)	એક વર્ષ કરતાં ઓછું અથવા તેની બરાબર	15%
ડિવિડન્ડ વહેંચણી વેરો		10%

9.4 મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સ્કીમો

મ્યુચ્યુઅલ ફંડ અલગ અલગ સ્કીમો દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે. જેવા કે ઈક્વિટી લીંક સ્કીમ, ડેબ્ટ-ઈક્વિટી સ્કીમ, હાઈબ્રીડ સ્કીમ, સોલ્યુસન ઓરિએન્ટેડ સ્કીમ, ઈન્ડેક્સ બેઈઝ સ્કીમ વિગેરે, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ દ્વારા લાર્જ કેપિટલ શેરમાં કે મિડ-કેપ શેરમાં કે સ્મોલ કેપિટલ શેરમાં નક્કી કરેલા પ્રમાણમાં રોકાણ કરે છે. કેટલાક મ્યુચ્યુઅલ ફંડ લોક-ઇન-પીરીયડવાળા હોય છે એટલે કે જે તે સમય પહેલાં આ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટ બજારમાં વેચી શકાશે નહિ કે ફંડને પરત કરી શકશે નહીં.

❖ ઈક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ (Equity Linked Savings Scheme - ELSS) :

જે મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઈક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવે છે તેનો હેતુ રોકાણની વળતર ઉપરાંત કરનો લાભ આપવાનો છે. NAV દ્વારા રોકાણકાર ફંડની કામગીરીનો પ્રવાહ જાણી શકે છે. દર મહીને કે દર અઠવાડિયે યુનિટની ખરીદી થતી હોવાથી શેરબજારની કોઈ મોટી વધઘટથી કરેલા રોકાણ પર બહુ મોટી અસર થશે નહીં. જ્યારે શેરબજારમાં કોઈ શેર ખોટા સમયે ઊંચા ભાવે ખરીદા હોય તો તેનું જોખમ રહે છે. SIP દ્વારા કરેલ રોકાણમાં દરેક વધઘટ યુનિટની ખરીદી થતી હોવાથી કોઈ મોટું જોખમ રહેશે નહીં.

SIP દ્વારા કરેલ રોકાણો પર ચક્રવૃદ્ધિની રીતે તેનું મુલ્ય વધે છે. શરૂઆતમાં નાની રકમથી પણ રોકાણ SIP કરી શકાય છે જેમ કે દર મહીને રૂ.500 કે રૂ.1000. રોકાણકારને SIP રોકાણ માટે ફંડ નક્કી કરવા માટે, તેનો સમયગાળો નક્કી કરવા માટે, રોકાણ માટેની રકમ નક્કી કરવા માટે તેમજ મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાંથી સંપૂર્ણ કે અંશતઃ ઉપાડ કરવા માટે અનુકૂળતા રહે છે. વર્તમાન સમયમાં ઘણા મ્યુચ્યુઅલ ફંડ તેમના રોકાણકારોને વાર્ષિક 12% થી 60% સુધીનું વળતર આપ્યું છે. જેમ સમયગાળો વધારે તેમ વળતર વધુ મળે તેવું અત્યાર સુધી પ્રતિબિંબિત થયું છે.

જો મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાંથી રકમ ઉપાડી લેવામાં આવે ત્યારે જો એ ફંડ ડેબ્ટ ફંડ હોય કે ઈક્વિટી સિવાયનું કોઈ ફંડ હોય તો રોકાણ કરેલ તારીખથી 3 વર્ષમાં ઉપાડેલ હોય તો કરદાતાની કુલ આવકમાં તે રકમ ઉમેરાશે અને જે તે આવકવેરો સ્લેબ પ્રમાણે કર

ગણવામાં આવશે. જો 3 વર્ષ પછી ફંડમાંથી ઉપાડ કરવામાં આવે તો સૂચકાંક પ્રમાણે ગણતરી કરીને તેના પર 20 % લેખે મૂડી નફા પ્રમાણે કર ગણાશે.

જો મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઇક્વિટી લીંકડ ફંડ હોય તો રોકાણ કરેલ તારીખથી એક વર્ષની અંદર રકમ ઉપાડવામાં આવે તો ટૂંકાગાળાના મૂડી નફા પ્રમાણે તેની આવક ઉપર 15% લેખે કર ગણાશે અને જો 1 વર્ષ બાદ આ પ્રકારના મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ઇક્વિટી અને ઇક્વિટી સંબંધિત રોકાણોમાં તેમનું રોકાણ કરવાનો છે. આ રોકાણ જુદા જુદા પ્રકારના શેર (જેવા કે લાઈફ કેપિટલ ધરાવતા, મીડીયમ કેપિટલ ધરાવતા કે સ્મોલ કેપિટલ ધરાવતા) માં કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારના મ્યુચ્યુઅલ ફંડનો લોક-ઇન-પીરીયડ 3 વર્ષનો હોય છે.

ઇક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ ફંડ્સ (જેને ટેક્સ સેવિંગ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે) ઓપન-એન્ડેડ છે, એટલે કે રોકાણકારો જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે આ ફંડ્સમાં સબસ્ક્રાઇબ કરી શકે છે અથવા ભાગ લઈ શકે છે.

રોકાણકાર દ્વારા જે રકમ આ પ્રકારના મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવામાં આવે છે તે રકમ આવકવેરાની કલમ 80 C માં કપાત તરીકે ગણવા માટે ઉમેરવામાં આવશે. આ ફંડની રકમ વધુમાં વધુ રૂ. 1,50,000 સુધી જ 80 C માટે ગણાશે. આવા રોકાણથી રોકાણકારને તેમને કરેલા રોકાણ પર વળતર પણ મળશે તેમજ કરની ગણતરીમાં 80 Cની કપાત માટે તે રકમ ઉમેરાશે.

ભારતમાં આ પ્રકારના મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સારી માંગ છે. ઉદાહરણ તરીકે,

- IDFC Tax Advantage Fund
- Mirae Asset Tax Saver Fund
- Nippon India Tax Saver Fund
- Kotak Tax Saver Fund

ઇક્વિટી લિંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ અને અન્ય ટેક્સ સેવિંગ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ વિકલ્પોની સરખામણી

પરિમાણ	પીપીએફ	એનએસસી	FD	ELSS
કાર્યકાળ	15 વર્ષ	6 વર્ષ	5 વર્ષ	3 વર્ષ.
મિનિ. રોકાણ	રૂ. 500	રૂ. 100	રૂ. 1000	રૂ. 500.
મહત્તમ રોકાણ	રૂ. 1.5 લાખ	કોઈ ઉચ્ચ મર્યાદા નથી	કોઈ ઉચ્ચ મર્યાદા નથી.	કોઈ ઉચ્ચ મર્યાદા નથી
વ્યાજ/વળતર માટે કરવેરા	કરમુક્ત	વ્યાજ કરપાત્ર	વ્યાજ કરપાત્ર	INR 1 લાખ સુધીના લાભો કરમુક્ત છે. INR 1 લાખથી વધુના નફા પર 10% ટેક્સ લાગુ થાય છે.

❖ **પદ્ધતિસરનું રોકાણ આયોજન : (Systematic Investment Plan - SIP)**

મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં એક સાથે રોકાણ કરવાના બદલે અમુક નક્કી કરેલ રકમ સામાન્ય રીતે, દર અઠવાડિયે, દર મહીને અથવા દર ત્રિ-માસિકે મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવામાં આવે છે. જ્યારે આ પદ્ધતિથી વ્યવસ્થિત રોકાણ કરવામાં સરળતા રહે છે.

જ્યારે રોકાણકાર SIP દ્વારા મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરે છે ત્યારે, રોકાણકારે નક્કી કરેલા સમયે નક્કી કરેલી રકમ મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવામાં આવે છે. આ રકમની સામે ફંડના આયોજકો દ્વારા જે તે સમયની NAV (Net Asset Value) પ્રમાણે યુનિટ ખરીદવામાં આવે છે. NAV ફંડમાંથી ઉપાડ કરવામાં આવે તો તેના પર લાંબાગાળાના મૂડી ફંડ પ્રમાણે 10% લેખે કર ગણાશે. (ઈક્વિટી શેર કે ઈક્વિટી-ઓરીએન્ટેડ ફંડમાંથી થયેલ કુલ લાંબાગાળાની મૂડી નફાની રકમ વાર્ષિક રૂ.1,00,000 થી વધુ હોય તો)

આમ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ દ્વારા સામાન્ય રીતે બીજા જોખમી રોકાણો કરતાં વધારે અનુકૂળ રહે છે તેમ જ વળતર પણ સારું મળે છે. તે ઉપરાંત રોકાણની રકમ જ્યારે ઉપાડવામાં આવે ત્યારે જો તે લાંબાગાળાની મૂડી નફાની રકમ હોય ત્યારે કર ચુકવવાનો પણ ઓછો આવે છે.

❖ **SIPમાં કેવી રીતે રોકાણ કરવા માટે નીચે આપેલ બાબતો ધ્યાનથી નક્કી કરવી**

1. તમારા નાણાકીય લક્ષ્યોનું વિશ્લેષણ કરો.
2. રોકાણની સમયરેખા પસંદ કરો.
3. તમે માસિક રોકાણ કરવા માંગો છો તે રકમ નક્કી કરો
4. શ્રેષ્ઠ SIP પ્લાન પસંદ કરો.

❖ **SIP મારફત રોકાણ કરતા પહેલા ધ્યાનમાં લેવાતા જથ્થાત્મક પરિબળો**

- પર્ફોર્મન્સ રેટિંગ (ક્રિસિલ, વેલ્યુ રિસર્ચ વગેરે મુજબ),
- ફંડની સમય
- પાછલું વળતર અને ફંડ વોલેટિલિટી,
- એક્સપેન્સ રેશિયો અને
- એક્ઝિટ લોડનો સમાવેશ થાય છે.

❖ **ટોચની SIPમાં રોકાણ કરવા માટે ગુણાત્મક પરિબળો**

- ફંડ મેનેજરનો ટ્રેક રેકોર્ડ,
- ફંડ હાઉસની પ્રતિષ્ઠા અને
- SIP ફંડની રોકાણ પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે.

❖ **નાણાકીય વર્ષ 22 - 23 ભારતમાં ટોચના 11 SIP મ્યુચ્યુઅલ ફંડની યાદી નીચે મુજબ છે**

- TATA Digital India Fund Growth.
- ICICI Prudential Technology Fund Growth.
- Aditya Birla Sun Life Digital India Fund Growth.
- SBI Technology Opportunities Fund Growth.
- Franklin India Technology Fund Growth.
- Principal Emerging Bluechip Fund Growth.

- SBI Small Cap Fund Growth.
- Sunderam Select Focus Fund Growth.
- Nippon India Small Cap Fund Growth.
- Axis Mid Cap Fund Growth.
- Nippon India Pharma Fund Growth.

❖ સ્વાધ્યાય

● નીચે આપેલ પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

- (1) ભારતમાં મ્યુચ્યુઅલ ફંડનું નિયમન કોણ કરે છે ?
- (2) મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં કયા ત્રણ પ્રકારના લોકોનું મહત્ત્વ છે ?
- (3) ઇક્વિટી લીંકડ મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં કરેલ રોકાણથી કરમુક્તિનો કયો લાભ મળશે ?
- (4) NAV એટલે શું ?
- (5) SIP એટલે શું ?
- (6) મ્યુચ્યુઅલ ફંડ દ્વારા સામાન્ય રીતે કયાં રોકાણ કરવામાં આવે છે ?
- (7) મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાંથી ઉપાડેલ રકમ અંગે કરવેરાની જોગવાઈઓ જણાવો.
- (8) SIP મારફત રોકાણ કરતા પહેલા જે જથ્થાત્મક પરિબલો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ તે પરિબલો લખો.
- (9) ઇક્વિટી લિંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ અને અન્ય ટેક્સ સેવિંગ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ વિકલ્પોની સરખામણી કરો.

● નીચે આપેલ ટૂંકનોંધ લખો.

- (1) મ્યુચ્યુઅલ ફંડ અંગેની માર્ગદર્શિકા
- (2) પદ્ધતિસરનુ રોકાણ આયોજન - SIP
- (3) ઇક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ - ELSS

● નીચે આપેલ ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (1) SIP દ્વારા કરેલ રોકાણો પર રીતે તેનું મુલ્ય વધે છે. (ચક્રવૃદ્ધિની)
- (2) ઇક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ ફંડ્સને તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. (ટેક્સ સેવિંગ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ)
- (3) ઇક્વિટી લીંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમ ફંડ્સ છે, એટલે કે રોકાણકારો જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે આ ફંડ્સમાં સબસ્ક્રાઈબ કરી શકે છે (ઓપન-એન્ડેડ)
- (4) રોકાણકાર દ્વારા જે રકમ આ પ્રકારના મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં રોકાણ કરવામાં આવે છે તે રકમ આવકવેરાની કલમ માં કપાત તરીકે ગણવા માટે ઉમેરવામાં આવશે. (80 C)
- (5) મ્યુચ્યુઅલ ફંડમાં ફંડની રકમ વધુમાં વધુ રૂ. સુધી જ 80 C માટે ગણાશે. (1,50,000)
- (6) NAVનું પૂરું નામ (Net Asset Value)

લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો (MAT)

- 10.1 પ્રસ્તાવના
- 10.2 અર્થ
- 10.3 MAT નો ઉદ્દેશ
- 10.4 MAT ની મૂળભૂત જોગવાઈઓ
- 10.5 કોને MAT લાગુ પડે
- 10.6 MAT નો દર
- 10.7 MAT કેડિટ
- 10.8 AMT (એડજસ્ટેબલ ન્યૂનતમ વેરો)
- 10.9 AMT લાગુ પડે
- 10.10 AMT નો દર
- 10.11 લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો અને એડજસ્ટેબલ ન્યૂનતમ વેરો વચ્ચે તફાવત
- 10.12 ઉદાહરણો
- સ્વાધ્યાય

10.1 પ્રસ્તાવના

લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો (MAT) જોગવાઈઓની શરૂઆત પહેલાં, સામાન્ય રીતે એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે સંખ્યાબંધ કંપનીઓ આવકવેરા જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈ વેરો જવાબદારી ચૂકવતી નથી જ્યારે તેઓ શેરધારકોને રજૂ કરેલા તેમના વાર્ષિક ખાતાઓમાં મોટો નફો જાહેર કરતી હતી. આમ એક સતત માંગ ઉભી થઈ રહી હતી, જ્યારે એક તરફની કંપનીઓ નફો અને ડિવિડન્ડ જાહેર કરે છે ત્યારે શા માટે તેઓએ સરકારી ખજાનામાં ટેક્સનો ફાળો આપવો જોઈએ નહીં. આ માંગને ધ્યાનમાં રાખીને આવકવેરાની ગણતરીનો વૈકલ્પિક અભિગમ રચાયો હતો જે લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો તરીકે ઓળખાય છે. વાર્ષિક સામાન્ય સભામાં શેરહોલ્ડરો સમક્ષ જાહેર કરાયેલા નફામાંથી MAT ના આધારે આધાર મેળવવો જોઈએ.

10.2 અર્થ

MAT એટલે લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો અને AMT એટલે વૈકલ્પિક ન્યૂનતમ વેરો. શરૂઆતમાં MAT ની કલ્પના કંપનીઓ માટે રજૂ કરવામાં આવી હતી અને કમશ બધાને લાગુ બનાવવામાં આવ્યું છે. એએમટીના સ્વરૂપમાં અન્ય તમામ વેરોદાતાઓને લાગુ પડે છે.

10.3 MAT નો ઉદ્દેશ

અમુક સમયે એવું બની શકે છે કે વેરોદાતા, એક કંપની હોવાને કારણે, વર્ષ દરમિયાન આવક પેદા કરી શકે છે, પરંતુ આવકવેરા કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓનો લાભ લઈને (જેમ કે મુક્તિ, કપાત, અવમૂલ્યન, વગેરે), તે તેની વેરો જવાબદારી ઘટાડી શકે છે અથવા કોઈ વેરો ચૂકવ્યો નથી.

શૂન્ય ટેક્સ ભરતી કંપનીઓની સંખ્યામાં વધારો થવાને કારણે, ફાઈનાન્સ એક્ટ, 1987 થી MAT રજૂ કરવામાં આવી હતી. બાદમાં, તે ફાઈનાન્સ એક્ટ, 1990 દ્વારા પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ ફાઈનાન્સ એક્ટ, 1996 માં, 1-4-1997 થી અસર સાથે ફરીથી દાખલ વેરોવામાં આવ્યો.

MAT ની રજૂઆતનો ઉદ્દેશ 'શૂન્ય વેરો કંપનીઓ'ને વેરો જાળ માં લાવવાનો છે જેમાં નોંધપાત્ર પુસ્તક નફો મેળવ્યો હોવા છતાં અને સુંદર ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યા હોવા છતાં, આવકવેરા કાયદા હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ વિવિધ વેરો રાહતો અને પ્રોત્સાહનોને કારણે કોઈપણ વેરોની ચૂકવણી વેરોતા નથી.

MAT ની રજૂઆતથી, MAT ની જોગવાઈઓમાં અનેક ફેરફારો વેરોવામાં આવ્યા છે અને આજે તે કંપનીઓ પર કલમ 115JB ની જોગવાઈઓ અનુસાર લાદવામાં આવે છે.

10.4 MAT ની મૂળભૂત જોગવાઈઓ

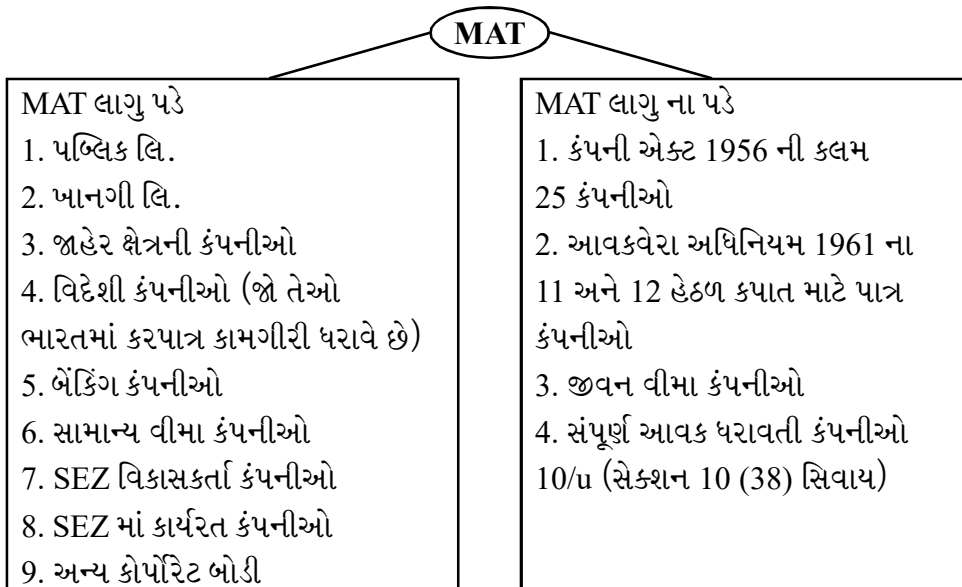
MAT ના ખ્યાલ મુજબ, કંપનીની વેરો જવાબદારી નીચેનામાંથી વધારે હશે:

1. આવકવેરાની સામાન્ય જોગવાઈઓ મુજબ કંપનીની વેરો જવાબદારીની ગણતરી એટલે કે, વેરોનો દર લાગુ કરીને કંપનીની વેરોપાત્ર આવક પર વેરોની ગણતરી જે કંપનીને લાગુ પડે છે. ઉપરોક્ત રીતે ગણતરી વેરો વેરાને સામાન્ય વેરો જવાબદારી તરીકે ગણી શકાય.
2. પુસ્તક નફા પર 15% (વત્તા સરચાર્જ અને લાગુ પડતો સેસ) વેરો ની ગણતરી. પુસ્તક નફા પર 15% લાગુ કરીને વેરોની ગણતરી ને મેટ કહેવાય છે.

10.5 કોને MAT લાગુ પડે:

દરેક મૂલ્યાંકનકર્તા કંપની હોવાને કારણે લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે. આવી નિર્ધારિત કંપની ભારતીય કંપની અથવા વિદેશી કંપની હોઈ શકે છે, તે પબ્લિક લિમિટેડ કંપની અથવા ખાનગી લિમિટેડ કંપની પણ હોઈ શકે છે.

તેને વધુ સારી રીતે સમજવા માટે કોઈ નીચેના ચાર્ટનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

ક્યારે MAT ચૂકવવાપાત્ર છે: જ્યારે સામાન્ય વેરો જવાબદારી MAT વેરો જવાબદારી કરતાં ઓછી હોય ત્યારે તે ચૂકવવાપાત્ર છે.

સામાન્ય વેરો જવાબદારી શું છે: તે આવકવેરા અધિનિયમ, 1961 ની સામાન્ય જોગવાઈ મુજબ ગણતરી કરાયેલી કંપનીની આવકવેરા જવાબદારી છે.

10.6 MAT નો દર

MAT જવાબદારી = ચોપડે નોંધાયેલો નફો \times 18.5% {SC+EC+SHEC}

સરચાર્જ (SC), એજ્યુકેશન સેસ (EC) અને સેકન્ડરી અને હાયર એજ્યુકેશન સેસ (SHEC) સમયાંતરે લાગુ પડે છે દ્વારા MAT ના દરમાં વધુ વધારો વેરો લેવામાં આવશે. એ પણ નોંધવું જોઈએ કે સરચાર્જ માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડશે જ્યારે 'ચોપડે નોંધાયેલો નફો' રકમ 1 કરોડથી વધુ હોય.

10.7 MAT ક્રેડિટ

કંપનીએ સામાન્ય વેરો જવાબદારી અથવા MAT જોગવાઈઓ મુજબ જવાબદારી, બેમાંથી જે વધારે હોય તે ચૂકવવી પડે છે. જો કોઈ પણ વર્ષમાં કંપની MAT મુજબ જવાબદારી ચૂકવે છે, ત્યારે તેનો અર્થ એ છે કે તેણે વેરોની જવાબદારી જેટલી રકમ છે તેના કરતા વધારે ચૂકવી છે. તો તે અનુગામી વર્ષોમાં MAT ની ઉપર ચૂકવેલ સામાન્ય વેરો જવાબદારી પર MAT ક્રેડિટ માગવાનો હકદાર છે. આ કેરી ફોરવર્ડ અને MAT ક્રેડિટના એડજસ્ટમેન્ટ સંબંધિત જોગવાઈઓ કલમ 115JAA માં આપવામાં આવી છે.

કેરી ફોરવર્ડ MAT ક્રેડિટનું એડજસ્ટમેન્ટ:

એક કંપની MAT ક્રેડિટ એટલે કે સામાન્ય વેરો જવાબદારી ઉપર ચૂકવેલ MAT નો અધિકાર મેળવવા માટે હકદાર છે. MAT ની ક્રેડિટ કંપની દ્વારા આગામી વર્ષોમાં વાપરી શકાય છે. ક્રેડિટ એ વર્ષમાં એડજસ્ટ કરી શકાય છે જેમાં કંપનીની સામાન્ય જવાબદારી જોગવાઈઓ MAT જવાબદારી કરતાં વધુ હોય છે. આગળ લાવવામાં આવેલ MAT ક્રેડિટના અનુગામી વર્ષમાં સામાન્ય જોગવાઈઓ અને MAT જોગવાઈઓ ની તફાવતની રકમ પર મંજૂરી આપવામાં આવશે. જોકે, MAT ક્રેડિટ માત્ર 15 વર્ષ ના સમયગાળા માટે આગળ લઈ શકાય છે. વર્ષો પછી તે વિલંબિત થશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કંપની દ્વારા MAT ક્રેડિટનો ઉપયોગ 15 વર્ષના સમયગાળાની અંદર કરી શકાતો નથી, તો પછી આવી ક્રેડિટ રદ થઈ જશે. વેરોદાતાને આવા સંદર્ભમાં કોઈ વ્યાજ ચૂકવવામાં આવતું નથી.

10.8 MAT (એડજસ્ટેબલ ન્યૂનતમ વેરો)

ન્યૂનતમ વેરો, એટલે કે, AMT. AMT સંબંધિત જોગવાઈઓ નોન-કોર્પોરેટ વેરોદાતાઓને વૈકલ્પિક સ્વરૂપે સુધારેલ પેટર્નમાં લાગુ પડે છે. આમ, એમ કહી શકાય કે MAT કંપનીઓને લાગુ પડે છે અને AMT કંપની સિવાય અન્ય વ્યક્તિને લાગુ પડે છે. AMT ને લગતી જોગવાઈઓ કલમ 115JC થી 115JF માં આપવામાં આવી છે.

10.9 AMT લાગુ પડે

AMTની જોગવાઈઓ દરેક બિન-કોર્પોરેટ વેરોદાતાને લાગુ પડશે જેમણે દાવો કર્યો છે.

(A) કલમ 80H થી 80RRB (80P સિવાય) હેઠળ કપાત

(B) કલમ 35AD હેઠળ કપાત અને

(C) કલમ 10AA હેઠળ કપાત.

આમ, AMT ની જોગવાઈઓ બિન-કોર્પોરેટને લાગુ પડતી નથી. વેરોદાતા જેમણે ઉપર ચર્ચા કરેલ વિભાગો હેઠળ કોઈ કપાતનો દાવો કર્યો નથી. જોકે, આ બાબતમાં નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

1. AMT ની જોગવાઈઓ કોઈ વ્યક્તિ અથવા હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ અથવા વ્યક્તિઓ અથવા વ્યક્તિઓનું સંગઠન (ભલે સમાવિષ્ટ હોય કે ન હોય) અથવા કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ ફક્ત ત્યારે જ જો આવી વ્યક્તિની સમાયોજિત કુલ આવક રૂ. 20,00,000 વેરોતાં થી વધુ હોય. (કલમ 115JEE)
2. AMT ની જોગવાઈઓ દરેક અન્ય વ્યક્તિને લાગુ પડે છે (સિવાય કે, વ્યક્તિ અથવા એચયુએફ અથવા AOP/BOI અથવા કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ) તેની આવકને ધ્યાનમાં લીધા વિના.

વધુમાં AMT ની જોગવાઈઓ એવી વ્યક્તિને લાગુ પડતી નથી જેણે કલમ 115BAC અથવા કલમ 11BAD હેઠળ ઉપલબ્ધ વેરો રાહતનો ઉપયોગ કર્યો હોય.

10.10 AMT નો દર

AMT મુજબ, બિન-કોર્પોરેટ વેરોદાતાની વેરો જવાબદારી જેમને AMT જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે.

તે નીચેનામાંથી વધારે હશે:

1. આવકવેરા કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર વેરોની જવાબદારીની ગણતરી, એટલે કે, વેરો વેરોદાતાની વેરોપાત્ર આવકની ગણતરી કરવામાં આવે છે જે તેને લાગુ વેરો વેરાના દરે છે. વેરો ઉપરોક્ત રીતે ગણતરી કરેલ સામાન્ય વેરો જવાબદારી તરીકે ગણી શકાય.
2. બિન-કોર્પોરેટ વેરોદાતાના કિસ્સામાં, AMT એડજસ્ટેડ કુલ આવકના @ 18.5% લાદવામાં આવે છે અને લાગુ પડતા સરચાર્જ અને સેસ પણ લાદવામાં આવશે.

10.11 લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો અને એડજસ્ટેબલ ન્યૂનતમ વેરો વચ્ચે તફાવત

મુદ્દા	લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો	એડજસ્ટેબલ ન્યૂનતમ વેરો
કોને લાગુ પડે	MAT કંપનીઓને લાગુ પડે છે.	AMT કંપની સિવાય અન્ય વ્યક્તિને લાગુ પડે છે.
ટેક્સ બેઝ	પુસ્તક નફા પર વેરોપાત્ર	સમાયોજિત કુલ આવક પર વેરોપાત્ર
ટેક્સ બેઝનો અર્થ	પુસ્તક નફો એટલે કે નફો અને નુક્સાન ખાતામાં દર્શાવ્યા મુજબ ચોખ્ખો નફો, કલમ 115JB માં	એડજસ્ટેડ કુલ આવક એટલે કે આવકવેરા કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ ગણતરી કરેલ

	સમજૂતી હેઠળ ઉલ્લેખિત અમુક વસ્તુઓ દ્વારા વધારો/ઘટાડો	કુલ આવક
વેરોનો દર	MAT દર - 18% + સરચાર્જ @ 5% જો પુસ્તકનો નફો રૂ. 1 કરોડ + શિક્ષણ ઉપવેરો @ 3% અસરકારક દર (સરચાર્જ સહિત) - 19.5%	AMT દર - 18.5% + શિક્ષણ ઉપવેરો @ 3% અસરકારક દર - 19.05% (LLP પર સરચાર્જ લાગુ નથી)
ટેક્સ કેડિટ	MAT ભરતી કંપનીઓ 15 એસેસમેન્ટ વર્ષ માટે કેડિટનો દાવો કરી શકે છે જે વર્ષથી કેડિટ સ્વીકાર્ય બને છે.	AMT ચૂકવનાર એલએલપી તે વર્ષથી શરૂ થતા 10 આકારણી વર્ષ માટે કેડિટનો દાવો કરી શકે છે જેમાં કેડિટ સ્વીકાર્ય બને છે.
વેરોમુક્ત આવક	કંપનીઓ કલમ 10 (38) અને 10 (34) હેઠળ આવક મુક્તિ પર 041 ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે	એલએલપી વેરોમુક્ત આવક પર એએમટી ચૂકવવા માટે જવાબદાર નથી

10.12 ઉદાહરણો

1. અખિલેશ પ્રા. લિ. ની વેરાપાત્ર આવકની આવકવેરાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 8,40,000 ગણતરી કરવામાં આવી છે. કલમ 115JB ની જોગવાઈઓ અનુસાર ગણતરી કરેલ કંપનીનો પુસ્તક નફો રૂ. 18,40,000 છે. અખિલેશ પ્રા.લિ.ની વેરો જવાબદારી શું હશે ? લિમિટેડ (સેસ અને સરચાર્જની અવગણના કરો) ?

જવાબ: MAT ના ખ્યાલ મુજબ, કંપનીના વેરો જવાબદારી નીચેનામાંથી વધારે હશે:

(A) સામાન્ય વેરો જવાબદારી, અથવા (B) MAT

(A) ભારતીય કંપનીને લાગુ પડતો સામાન્ય વેરો દર 30%* છે (વત્તા સેસ અને સરચાર્જ લાગુ પડે છે). વેરો 30% રૂ. 8,40,000 ની રકમ રૂ. 2,52,000 (વત્તા સેસ).

(B) કંપનીનો પુસ્તક નફો રૂ. 18,40,000. MAT જવાબદારી (સેસ અને સરચાર્જ સિવાય) 15% રૂ. 18,40,000 પર રૂ. 276,000 આવશે.

આમ, અખિલેશ પ્રા. લિ. ની વેરો જવાબદારી રૂ. 2,76,000 આવશે. (કારણ કે MAT જવાબદારી સામાન્ય વેરો વેરોતા વધારે છે.)

2. એસએમ એનર્જ પ્રા. લિ. ની વેરોપાત્ર આવક આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 28,40,000 છે. કલમ 115JB ની જોગવાઈઓ મુજબ ગણતરી કરેલ કંપનીનો ચોપડાનો નફો રૂ. 18,40,000 છે. એસએમ એનર્જ પ્રાઈવેટ લિમિટેડની વેરો જવાબદારી શું હશે ? (સેસ અને સરચાર્જને અવગણો)

જવાબ: MAT ના ખ્યાલ મુજબ, કંપનીની વેરો જવાબદારી નીચેનામાંથી વધારે હશે:

(A) સામાન્ય વેરો જવાબદારી, અથવા (B) MAT

- (A) ભારતીય કંપનીને લાગુ પડતો સામાન્ય વેરો દર 30% છે (વત્તા સેસ અને સરચાર્જ લાગુ પડે છે). વેરો 30% રૂ. 28,40,000 ની રકમ રૂ. 8,52,000 (વત્તા સેસ).
- (B) કંપનીનો પુસ્તક નફો રૂ. 18,40,000. MAT જવાબદારી (સેસ અને સરચાર્જ સિવાય) 15% રૂ. 18,40,000 પર રૂ. 276,000 આવશે.

આમ, એસએમ એનર્જ પ્રા. લિ. ની વેરો જવાબદારી રૂ. 8,52,000 આવશે. (કારણ કે સામાન્ય વેરો MAT જવાબદારી વેરોતા વધારે છે.)

3. રાજ લિમિટેડની નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સામાન્ય વેરો હેઠળ જવાબદારી રૂ. 8,40,000 અને MAT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 10,00,000 છે. શું કંપની આગામી વર્ષોમાં કલમ 115JAA ની જોગવાઈઓ અનુસાર કોઈપણ MAT કેડિટનો દાવો કરવા માટે હકદાર રહેશે ?

જવાબ: MAT ચૂકવનારી કંપની સામાન્ય ટેક્સ વેરોતા વધારે ચૂકવેલ MAT ની કેડિટનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે.

આ કિસ્સામાં 2021-22 વર્ષ માટે રાજ લિમિટેડની સામાન્ય વેરો હેઠળ જવાબદારી રૂ. 8,40,000 અને કલમ 115JAA ની જોગવાઈઓ મુજબ તે રૂ. 10,00,000 (જે સામાન્ય વેરો જવાબદારી વેરોતાં વધારે છે) અને તેથી, કંપની ની MAT જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 10,00,000.

કલમ 115JAA મુજબ, જો કોઈ પણ વર્ષમાં કંપની MAT મુજબ તેની વેરો જવાબદારી ચૂકવે છે, તો તે MAT કેડિટ દાવો કરી શકે છે.

આ કિસ્સામાં MAT ની જવાબદારી વધારે છે, અને તેથી, કંપની રૂ.160,000 (રૂ. 8,40,000 ની સામાન્ય વેરો જવાબદારી વેરોતાં MAT થી વધુ હોવાને કારણે) ની MAT કેડિટનો દાવો કરવા માટે હકદાર રહેશે.

4. તેજસ એનર્જ લિમિટેડની નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સામાન્ય વેરો હેઠળ જવાબદારી રૂ. 18,40,000 અને MAT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 18,00,000 છે. તે રૂ. 2,00,000 ની MAT કેડિટ આગળ લાવ્યો છે. શું કંપની મેટ કેડિટ એડજસ્ટ કરી શકે છે? જો, હા તો પછી કંપનીની વેરો જવાબદારી કેટલી અને મેટ કેડિટનું એડજસ્ટમેન્ટ શું હશે ?

જવાબ: મેટ કેડિટ એ વર્ષમાં એડજસ્ટ કરી શકાય છે જેમાં કંપનીની જવાબદારી સામાન્ય જોગવાઈઓ MAT જવાબદારી કરતાં વધુ છે. આ કિસ્સામાં આવકવેરા કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 18,40,000 અને MAT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 18,00,000. જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 18,00,000. જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 18,40,000 અને MAT કેડિટને એડજસ્ટ કરી શકે છે.

અહીં આગળ લાવવામાં આવેલ MAT કેડિટના અનુગામી વર્ષમાં સામાન્ય જોગવાઈઓ અને MAT જોગવાઈઓની તફાવતની રકમ પર મંજૂરી આપવામાં આવશે. આમ, MAT કેડિટ સેટ કર્યા પછી, ની જવાબદારી MAT ની જોગવાઈઓ અનુસાર કંપની જવાબદારીથી ઓછી ન હોઈ શકે. આ કિસ્સામાં, જવાબદારી તરીકે MAT દીઠ રૂ. 18,00,000, તેથી, કંપની MAT કેડિટ સેટ ઓફનો દાવો કર્યા પછી, ની જવાબદારી રૂ. 18,00,000 થી ઓછી ન હોઈ શકે. આથી રૂ. 2,00,000 કેડિટમાંથી કંપની માત્ર

40,000 રૂપિયાની કેડિટનો દાવો કરી શકે છે. અને બેલેન્સ કેડિટ રૂ. 1,60,000 ને આગામી વર્ષ માટે આગળ લઈ જઈ શકાય છે.

5. શ્રી કુમાર (નિવાસી અને ઉંમર 39 વર્ષ) ની વર્ષ 2021-22 માટે વેરાપાત્ર આવકની ગણતરી કરવામાં આવી છે. આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 28,40,000. વેરોપાત્ર આવકની ગણતરી 2,00,000 રૂપિયા કપાત પછી પુસ્તકો પર રોયલ્ટીના સંદર્ભમાં કલમ 80QQB હેઠળ વેરોવામાં આવી છે. તે MAT માટે જવાબદાર હશે ? આ વર્ષ માટે તેની વેરો જવાબદારી શું હશે ?

જવાબ: AMT ની જોગવાઈઓ બિન-કોર્પોરેટ વેરોદાતાને લાગુ પડશે જો તેણે કોઈ દાવો કર્યો હોય

કલમ 80H થી 80RRB (કલમ 80P સિવાય), કલમ 35AD હેઠળ અને કલમ 10AA હેઠળ. AMT ની જોગવાઈઓ કોઈ વ્યક્તિ અથવા હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ અથવા વ્યક્તિઓ અથવા વ્યક્તિઓનું સંગઠન (ભલે સમાવિષ્ટ હોય કે ન હોય) અથવા કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ ફક્ત ત્યારે જ જો આવી વ્યક્તિની સમાયોજિત કુલ આવક રૂ. 20,00,000 કરતાંથી વધુ હોય.

આ કિસ્સામાં, શ્રી કુમારે કલમ 80QQB અને તેના સમાયોજિત કુલ અંતર્ગત કપાતનો દાવો કર્યો છે. આવક રૂ. 20,00,000 વેરોતાં વધુ તેથી AMT ની જોગવાઈઓ તેને લાગુ પડશે.

AMT ની જોગવાઈઓ લાગુ કરીને, શ્રી કુમારની વેરો જવાબદારી નીચેનામાંથી વધારે હશે તે લાગુ પડે:

1. આવકવેરા કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર વેરોની જવાબદારીની ગણતરી, એટલે કે, વેરો વેરોદાતાની વેરાપાત્ર આવકની ગણતરી કરવામાં આવે છે. જે તેને લાગુ વેરોવેરાના દર છે. વેરો ઉપરોક્ત રીતે ગણતરી કરેલ સામાન્ય વેરો જવાબદારી તરીકે ગણી શકાય.
2. બિન-કોર્પોરેટ વેરાદાતાના કિસ્સામાં, AMT એડજસ્ટેડ કુલ આવકના @ 18.5% લાદવામાં આવે છે અને લાગુ પડતા સરચાર્જ અને સેસ પણ લાદવામાં આવશે. તેમની વેરોપાત્ર આવક રૂ. 28,40,000. ટેક્સ રૂ. 28,40,000 પર લાગુ વેરો દર લાગુ કરીને આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે 60 વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ રૂ. 6,64,500. આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી વેરો જવાબદારી રૂ. 6,91,080.

સમાયોજિત કુલ આવક રૂ. 30,40,000 (રૂ. 28,40,000 - રૂ. 2,00,000, એટલે કે, કપાત કલમ 80QQB હેઠળ). AMT રૂ. 30,40,000 @ 18.5% 5,62,400 આવશે. AMT આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી જવાબદારી રૂ. 5,84,896.

ઉપરોક્ત ગણતરીમાંથી તે જોઈ શકાય છે કે સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી, AMT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી વેરોતાં વધુ છે અને તેથી શ્રી કુમારની જવાબદારી રૂ. 6,91,080.

6. શ્રી અજય (નિવાસી અને વય 34 વર્ષ) ના નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે વેરાપાત્ર આવકની ગણતરી વેરામાં આવી છે. આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 20,84,000.

વેરોપાત્ર આવકની ગણતરી 5,00,000 રૂપિયા કપાત બાદ કલમ 80JJA હેઠળ કરવામાં આવી છે. શું તે AMT માટે જવાબદાર રહેશે? આ વર્ષ માટે તેની વેરો જવાબદારી શું હશે ?

જવાબ: AMT ની જોગવાઈઓ બિન-કોર્પોરેટ વેરાદાતાને લાગુ પડશે જો તેણે કોઈ દાવો કર્યો હોય

કલમ 80H થી 80RRB (કલમ 80P સિવાય), કલમ 35AD હેઠળ અને કલમ 10AA હેઠળ. AMT ની જોગવાઈઓ કોઈ વ્યક્તિ અથવા હિન્દુ અવિભાજિત કુટુંબ અથવા વ્યક્તિઓ અથવા વ્યક્તિઓનું સંગઠન (ભલે સમાવિષ્ટ હોય કે ન હોય) અથવા કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ ફક્ત ત્યારે જ જો આવી વ્યક્તિની સમાયોજિત કુલ આવક રૂ. 20,00,000 વેરોતાં થી વધુ હોય.

આ કિસ્સામાં, શ્રી અજય કલમ 80JJA અને તેના સમાયોજિત કુલ અંતર્ગત કપાતનો દાવો કર્યો છે. આવક રૂ. 20,00,000 વેરોતાં વધુ તેથી AMT ની જોગવાઈઓ તેને લાગુ પડશે.

AMT ની જોગવાઈઓ લાગુ કરીને, શ્રી અજયની વેરો જવાબદારી નીચેનામાંથી વધારે હશે તે લાગુ પડે:

1. આવકવેરા કાયદાની સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર વેરોની જવાબદારીની ગણતરી, એટલે કે, વેરો વેરાદાતાની વેરાપાત્ર આવકની ગણતરી કરવામાં આવે છે જે તેને લાગુ વેરો વેરાના દરે છે. વેરો ઉપરોક્ત રીતે ગણતરી કરેલ સામાન્ય વેરો જવાબદારી તરીકે ગણી શકાય.

2. બિન-કોર્પોરેટ વેરાદાતાના કિસ્સામાં, AMT એડજસ્ટેડ કુલ આવકના @ 18.5% લાદવામાં આવે છે અને લાગુ પડતા સરચાર્જ અને સેસ પણ લાદવામાં આવશે.

તેમની વેરાપાત્ર આવક રૂ. 20,84,000. ટેક્સ રૂ. 20,84,000 પર લાગુ વેરો દર લાગુ કરીને આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે 60 વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ રૂ. 4,37,700. આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી વેરો જવાબદારી રૂ. 4,55,208.

સમાયોજિત કુલ આવક રૂ. 25,84,000 (રૂ. 20,84,000 + રૂ. 5,00,000, એટલે કે, કપાત કલમ 80JJA હેઠળ). AMT રૂ. 25,84,000 @ 18.5% 4,78,040 આવશે. AMT આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી જવાબદારી રૂ. 4,97,162.

ઉપરોક્ત ગણતરીમાંથી તે જોઈ શકાય છે કે AMT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી, સામાન્ય જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી વેરાના વધુ છે અને તેથી શ્રી અજયની જવાબદારી રૂ. 4,97,162.

● સ્વાધ્યાય

1. વિપુલ પ્રા. લિ. ની કરપાત્ર આવકની આવકવેરાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 16,80,000 ગણતરી કરવામાં આવી છે. કલમ 115JB ની જોગવાઈઓ અનુસાર ગણતરી કરેલ કંપનીનો પુસ્તક નફો રૂ. 36,80,000 છે. વિપુલ પ્રા. લિ. ની કર જવાબદારી શું હશે ? (સેસ અને સરચાર્જની અવગણના કરો.)

જવાબ: વિપુલ પ્રા. લિ. ની કર જવાબદારી રૂ. 5,52,000 આવશે. (કારણ કે MAT જવાબદારી સામાન્ય કર કરતા વધારે છે.)

2. રહિમ લિ. ની કરપાત્ર આવક આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 14,20,000 છે. કલમ 115JB ની જોગવાઈઓ મુજબ ગણતરી કરેલ કંપનીનો ચોપડાનો નફો રૂ. 9,20,000 છે. રહિમ લિ. ની કર જવાબદારી શું હશે ? (સેસ અને સરચાર્જને અવગણો)

જવાબ: રહિમ લિ. ની કર જવાબદારી રૂ. 4,26,000 આવશે. (કારણ કે સામાન્ય કર MAT જવાબદારી કરતા વધારે છે).

3. કુલદીપ લિ. ની નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સામાન્ય કર હેઠળ જવાબદારી રૂ. 16,80,000 અને MAT ની જોગવાઈ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 20,00,000 છે. શું કંપની આગામી વર્ષોમાં કલમ 115JAA ની જોગવાઈઓ અનુસાર MAT કેડિટનો દાવો કરવા માટે હકદાર રહેશે ?

જવાબ: આ કિસ્સામાં MAT ની જવાબદારી વધારે છે. તેથી કંપની રૂ. 3,20,000 (રૂ. 16,80,000 ની સામાન્ય કર જવાબદારી કરતા MAT ની વધુ હોવાને કારણે)ની MAT કેડિટને દાવો કરવા માટે હકદાર રહેશે.

4. તેજસ એનજી લિમિટેડની નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સામાન્ય કર હેઠળ જવાબદારી રૂ. 9,20,000 અને MAT ની જોગવાઈઓ અનુસાર જવાબદારી રૂ. 9,00,000 છે. તે રૂ. 1,00,000 ની MAT કેડિટ આગળ લાવ્યો છે. શું કંપની મેટ કેડિટ એડજસ્ટ કરી શકે છે ? જો હા, તો પછી કંપનીની કર જવાબદારી કેટલી અને મેટ કેડિટનું એડજસ્ટમેન્ટ શું હશે ?

જવાબ: કંપની મેટ કેડિટ એડજસ્ટ કરી શકશે. આથી રૂ. 1,00,000 ની કેડિટમાંથી કંપની માત્ર 20,000 રૂપિયાની કેડિટનો દાવો કરી શકે છે અને બેલેન્સ કેડિટ રૂ. 80,000 ને આગામી વર્ષ માટે આગળ લઈ જઈ શકાય છે.

5. શ્રી નિકેત (નિવાસી અને વય 36 વર્ષ)ના નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરવામાં આવી છે. આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રૂ. 10,42,000. કરપાત્ર આવકની ગણતરી 2,50,000 રૂપિયા કપાત બાદ કલમ 80JJA હેઠળ કરવામાં આવી છે. શું તે AMT માટે જવાબદાર રહેશે ? આ વર્ષ માટે તેની કર જવાબદારી શું હશે ?

જવાબ: (1) કરપાત્ર આવક રૂ. 10,42,000 પર આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી કર જવાબદારી રૂ. 227,604. (2) સમાયોજન આવક રૂ. 12,92,000 પર આરોગ્ય અને શિક્ષણ પર 4% સેસ પછી જવાબદારી રૂ. 2,48,581.

તેથી શ્રી નિકેતની જવાબદારી રૂ. 2,48,581.

- (1) MAT એટલે
- (a) લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો (b) ન્યૂનતમ મંજૂર વેરો
- (c) ન્યૂનતમ લાગુ વેરો (d) ન્યૂનતમ એડજસ્ટબલ વેરો
- (2) AMT એટલે
- (a) લાગુ પડતો ન્યૂનતમ વેરો (b) ન્યૂનતમ એડજસ્ટબલ વેરો
- (c) લઘુત્તમ વૈકલ્પિક વેરો (d) માન્ય ન્યૂનતમ વેરો
- (3) જો કોઈપણ વર્ષમાં કંપની MAT મુજબ જવાબદારી ચૂકવે છે, તો તે એ પછીના વર્ષોમાં સામાન્ય વેરો જવાબદારી ઉપર MAT ક્રેડિટના હકદાર છે.
- (a) સાચું (b) ખોટું
- (4) બિન કોર્પોરેટ વેરાદાતાના કિસ્સામાં, AMT એડજસ્ટેડ કુલ આવકના @ _____ % વસૂલવામાં આવે છે.
- (a) 20 (b) 18.5 (c) 15 (d) 10
- (5) દરેક બિન કોર્પોરેટ વેરાદાતા કે જેમને AMT ની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે તેમને ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ તરફથી ફોર્મ નંબર માં રિટર્ન ફાઈલ કરવાની નિયત તારીખે અથવા તે પહેલા આવકનો રિપોર્ટ મેળવવા જરૂરી છે.
- (a) 29 (b) 29A (c) 29B (d) 29C
- (6) MAT ભરતી કંપનીઓ વર્ષ માટે ક્રેડિટનો દાવો કરી શકે છે.
- (a) 15 (b) 8 (c) 20 (d) 5
- (7) AMT ચુકવનાર વર્ષ માટે ક્રેડિટનો દાવો કરી શકે છે.
- (a) 10 (b) 8 (c) 20 (d) 5
- (8) MAT નો દર % છે.
- (a) 10 (b) 12 (c) 16 (d) 18
- (9) MAT કંપનીઓને લાગુ પડે છે.
- (a) સાચું (b) ખોટું
- (c) ઉપરના બંને (d) ઉપરમાંથી એક પણ નહીં
- (10) કંપનીઓ કલમ 10(38) અને 10(34) હેઠળ આવક મુક્તિ પર MAT ચુકવવા માટે જવાબદાર છે.
- (a) સાચું (b) ખોટું (c) A અને B બંને (d) એક પણ નહીં
- (11) જીવન વીમા કંપનીઓને MAT લાગુ ના પડે.
- (a) સાચું (b) ખોટું
- (12) કંપની સિવાય અન્ય વ્યક્તિને લાગુ પડે છે.
- (a) MAT (b) AMT (c) CAT (d) GCAT

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(13) કંપનીઓને લાગુ પડે છે.

- (a) MAT (b) AMT (c) CAT (d) GCAT

(14) નો ઉદ્દેશ શૂન્ય કર કંપનીઓને કર પાત્રમાં લાવવાનો છે.

- (a) MAT (b) AMT (c) CAT (d) GCAT

જવાબ :

- (1) - A (2) - C (3) - A (4) - B (5) - D
(6) - A (7) - A (8) - D (9) - A (10) - A
(11) - A (12) - B (13) - A (14) - A

युनिवर्सिटी गीत

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

शिक्षण, संस्कृति, सद्भाव, दिव्यबोधनुं धाम
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन युनिवर्सिटी नाम;
सौने सौनी पांण मणे, ने सौने सौनुं आत्म,
दशे दिशामां स्मित वडे छो दशे दिशे शुभ-लाभ.

अत्मण रडी अज्ञानना शाने, अंधकारने पीवो ?
कडे बुद्ध आंबेडकर कडे, तुं था तारो दीवो;
शारदीय अजवाणा पछोंच्यां गुर्जर गामे गाम
ध्रुव तारकनी जेम जणहणे अकलव्यनी शान.

सरस्वतीना मयूर तमारे इणिये आवी गहेडे
अंधकारने हडसेलीने उजसना झूल महेडे;
बंधन नहीं को स्थान समयना जवुं न घरथी दूर
घर आवी मा हरे शारदा दैन्य तिमिरना पूर.

संस्कारोनी सुगंध महेडे, मन मंदिरने धामे
सुषुप्ती टपाल पछोंचे सौने पोताने सरनामे;
समाज केरे दरिये हांकी शिक्षण केरुं वडाण,
आवो करीये आपण सौ
भव्य राष्ट्र निर्माण...
दिव्य राष्ट्र निर्माण...
भव्य राष्ट्र निर्माण

DR. BABASAHEB AMBEDKAR OPEN UNIVERSITY

(Established by Government of Gujarat)

'Jyotirmay' Parisar,

Sarkhej-Gandhinagar Highway, Chharodi, Ahmedabad-382 481

Website : www.baou.edu.in

GST

માસ્ટર ઓફ કોમર્સ

સેમેસ્ટર-૩

E-RETURN

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

MC03CC302

CAPITAL GAIN

HOUSE PROPERTY

SALARY INCOME

OTHER SOURCES

સ્વાધ્યાયનું અજવાળું

ભારતના સંવિધાનના સર્જક ભારતરત્ન ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની પાવન સ્મૃતિમાં ગરવા ગુજરાતમાં ગુજરાત સરકારશ્રીએ ઈ.સ. 1994માં યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અને ડિસ્ટન્સ એજ્યુકેશન કાઉન્સિલની માન્યતા મેળવી અમદાવાદમાં ગુજરાતના એક માત્ર મુક્ત વિશ્વવિદ્યાલય ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરી છે.

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકરની 125મી જન્મજયંતીના અવસરે જ ગુજરાત સરકાર દ્વારા યુનિવર્સિટી માટે અદ્યતન સગવડ સાથે, શાંત જગ્યા મેળવી, જ્યોતિર્મય પરિસરનું નિર્માણ કરી આપ્યું. BAOUના સત્તામંડળે પણ યુનિવર્સિટીના આગવા ભવિષ્ય માટે ખૂબ સહયોગ આપ્યો, આપતા રહે છે.

શિક્ષણ એટલે માનવમાં થતું મૂડીરોકાણ. શિક્ષણ લોકસમાજની ગુણવત્તા સુધારવામાં અધિક ફાળો આપી શકે છે. અહીં મને સ્વામી વિવેકાનંદનું શિક્ષણ વિષયક દર્શન યાદ આવે છે :

‘જેનાથી ચારિત્ર્યનું ઘડતર થાય, જેનાથી માનસિક ક્ષમતાનું નિર્માણ થાય, જેનાથી બૌદ્ધિક વિકાસ સાધી શકાય અને જેના થકી વ્યક્તિ પગભર બની શકે તેને શિક્ષણ કહેવાય.’

ડૉ.બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી શિક્ષણમાં આવા ઉમદા વિચારને વરેલી છે. તેથી વિદ્યાર્થીઓને ગુણવત્તાયુક્ત, વ્યવસાયલક્ષી, જીવનલક્ષી શિક્ષણની સગવડ ઘરે બેઠાં મળી રહે એવા પ્રયત્નો મક્કમ બની કરે છે. બહોળા સમાજના લોકોને ઉચ્ચશિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય, છેવાડાના માણસોને ઉત્તમ કેળવણી એમનાં રોજિંદાં કામો કરતાં પ્રાપ્ત થતી રહે. વ્યાવસાયિક લોકોને આગળ ભણતરની ઉત્તમ તક સાંપડે અને જીવનમાં પોતાની ક્ષમતાઓ, કૌશલ્યોને પ્રગટ કરી સારી કારકિર્દી ઘડે, સ્વાવલંબી બની ઉત્તમ જીવન જીવતાં સમાજ અને રાષ્ટ્રનિર્માણમાં પોતાનું યોગદાન આપે એ માટે પ્રયાસરત છે.

‘સ્વાધ્યાય: પરમં તપ:’ સૂત્રને ઓપન યુનિવર્સિટીએ કેન્દ્રમાં રાખીને અહીં પ્રવેશ કરતા છાત્રોને સ્વઅધ્યયન માટે સરળતાથી સમજાય એવો ગુણવત્તાલક્ષી શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ ઉપલબ્ધ કરાવી આપે છે. દરેક વિષયની પાયાની સમજણ મળે તેની કાળજી રાખવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે અને રુચિ કેળવાય તેવાં પાઠ્યપુસ્તકો નિષ્ણાત અધ્યાપકો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે. દૂરવર્તી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા ખેવના રાખતા કોઈ પણ ઉમરના છાત્રોને માટે અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરવા માટે શિક્ષણવિદો સાથે પરામર્શન કરવામાં આવે છે. એ પછી જ માળખું રચી, અભ્યાસસામગ્રી તૈયાર કરી પુસ્તક સ્વરૂપે છાત્રોનાં કરકમળોમાં આપે છે. જેનો ઉપયોગ કરીને વિદ્યાર્થી સંતોષપ્રદ અનુભવ કરી શકે છે.

યુનિવર્સિટીના તજજ્ઞ અધ્યાપકો ખૂબ કાળજીથી આ અભ્યાસસામગ્રીનું લેખન કરે છે. વિષયનિષ્ણાત પ્રોફેસરો દ્વારા એમનું પરામર્શન થાય પછી જ પરિણામલક્ષી અભ્યાસસામગ્રી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓને પહોંચે છે. ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી જ્ઞાનનું કેન્દ્રબિંદુ બની રહી છે. વિદ્યાર્થીઓને ‘સ્વાધ્યાય ટેલિવિઝન’, ‘સ્વાધ્યાય રેડિયો’ જેવા દૂરવર્તી ઉપાદાનો થકી પણ એમના ઘરમાં શિક્ષણ પહોંચાડવાનો પુરુષાર્થ થઈ રહ્યો છે. ઉમદા હેતુ, શ્રેષ્ઠ ધ્યેયને આંબવા પરિશ્રમરત યુનિવર્સિટીના જ્ઞાનની પરબ સમા અધ્યાપકો તેમજ કર્મઠ કર્મચારીગણને અભિનંદન અમારી યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ સફળ થવા ખૂબ મહેનત કરી, જીવન સફળ કરવાની સાથે જીવન સાર્થક કરે એવી પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું.

પ્રો. (ડૉ.) અમીબહેન ઉપાધ્યાય

કુલપતિ

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી,

જ્યોતિર્મય પરિસર, સરખેજ-ગાંધીનગર હાઈવે, ઇરોડી, અમદાવાદ

લેખન

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. જેમીન પટેલ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
શ્રી યશ શાહ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, એલ. જે. ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદ.

પરામર્શક (વિષય)

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. મર્ઝુન જોષી	પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પરામર્શક (ભાષા)

શ્રી ઘનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત્ત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.
ડૉ. અજય રાવલ	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાતી વિભાગ, ઉમિયા આર્ટ્સ & કોમર્સ કોલેજ, અમદાવાદ.

સંપાદન

પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર એન્ડ નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
----------------------	---

પ્રકાશક

ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
--------------------	--

આવૃત્તિ

જૂન 2021 પ્રથમ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN NO: 978-93-5598-132-5

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈ પણ સ્વરૂપમાં ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

BAOU
Education
for All

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

તૃતીય સેમેસ્ટર એમ.કોમ.
MC03EC303

બ્લોક

3

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

એકમ : 11 કેન્દ્રીય વેચાણ વેરો અધિનિયમ, 1956	1-7
એકમ : 12 કેન્દ્રીય આબકારી જકાત	8-30
એકમ : 13 ઈ-રિટર્ન	31-44
એકમ : 14 કર વહીવટ	45-53

-: રૂપરેખા :-

- 11.1 પ્રસ્તાવના
- 11.2 અર્થ
- 11.3 વ્યાખ્યાઓ
- 11.4 કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો દર
- 11.5 રિટર્ન ભરવું
- 11.6 કેન્દ્રિત વેચાણવેરાની ચુકવણી
- 11.7 ડિલરની નોંધણી
- 11.8 આંતરરાજ્ય અને બહારના રાજ્યમાં વેચાણ અને ખરીદી
- 11.9 કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના મહત્વના મુદ્દાઓ
- સ્વાધ્યાય

11.1 પ્રસ્તાવના

ભારતનું બંધારણ દ્વિસ્તરીય છે. જેમાં કેન્દ્ર અને રાજ્યનો સમાવેશ થાય છે. દરેક રાજ્યો પોતાના મૂલ્ય વર્ધિત વેરા (વેટ)નો અમલ કરે છે. પરંતુ એક રાજ્યથી બીજા રાજ્ય વચ્ચે કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો કાયદો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો કાયદો 1956 તા. 5-1-1957 થી અમલમાં આવ્યો હતો. જે આખા ભારતમાં લાગુ પડે છે. આ કાયદા મુજબ આંતરરાજ્ય માલના વેચાણ ઉપર કર લેવામાં આવે છે.

11.2 અર્થ

જ્યારે એક રાજ્યથી બીજા રાજ્ય વચ્ચે કેન્દ્રિત વેચાણ થાય ત્યારે કેન્દ્રિત વેચાણ કહેવામાં આવે છે. કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો કાયદો 1956 થી અમલમાં આવ્યો હતો. જે આખા ભારતમાં લાગુ પડે છે.

11.3 વ્યાખ્યાઓ

(1) ધંધો : ધંધા શબ્દમાં (1) કોઈ વેપાર વાણિજ્ય કે ઉત્પાદનનો અથવા વેપાર, વાણિજ્ય કે ઉત્પાદન સ્વરૂપના કોઈ સાહસ અથવા કામકાજનો કે જેનો ઉદ્દેશ નફો મેળવવાનો હોય અથવા નફો મેળવવાનો ન હોય.

(2) પ્લાન્ટ, યંત્ર સામગ્રી, કાચા પદાર્થો, પ્રક્રિયાનો માલ સામાન, પેકિંગ માટેની સામગ્રી ખોખા, બગાડમાંથી બનાવેલ વસ્તુઓ અથવા વેપાર, વાણિજ્ય, ઉત્પાદન સાહસ અથવા આનુષંગિક અથવા તેમાંથી પરિણમતો એવો બીજો માલ અથવા તેમાંનો વેસ્ટ અથવા ભંગાર, ખરીદવાના, વેચવાના અથવા પૂરા પાડવાના કોઈપણ સોદાઓનો સમાવેશ થાય છે.

- (2) **મૂડી-માલ :** મૂડી-માલ એટલે વેરાપાત્ર માલની બનાવટ માટેના અને હિસાબના ચોપડામાં મૂડી અસ્ક્યામત તરીકે ગણેલા પ્લાન્ટ અને યંત્રસામગ્રી.
ઉપરની વ્યાખ્યા પરથી એમ કહી શકાય કે એકાઉન્ટિંગમાં જેને મૂડી મિલકત કહે છે તેને જ અહીં મૂડીમાલ કહેવામાં આવે છે. એટલે કે જે મિલકતો ફરીથી વેચવા માટે ખરીદવામાં ન આવી હોય અને તે ધંધાના ઉપયોગ માટે ખરીદવામાં આવી હોય તથા લાંબા સમય માટે ધંધામાં સેવા આપે છે તેને મૂડી મિલકત કહેવામાં આવે છે.
- (3) **વેપારી :** કંપની વતી પ્રત્યક્ષ અથવા અન્યથા માલ ખરીદનાર, વેચનાર, પૂરો પાડનાર અથવા તેની વહેંચણી કરનાર વ્યક્તિ. આવી પ્રવૃત્તિ રોકડેથી, ઉધારથી, કમિશન લઈને અથવા અન્ય કોઈ કિંમતની અવેજ લઈને કરવામાં આવે છે.
- (4) **માલ :** માલ એટલે દરેક પ્રકારની જંગમ મિલકત અને તેમાં પશુધન, તમામ પ્રકારની માલ સામગ્રી, ચીજવસ્તુઓ અને બાંધકામ કરારની અમલ બજવણીમાં સમાવિષ્ટ દરેક પ્રકારની મિલકત ઉપરાંત તમામ અમૂર્ત ચીજ વસ્તુઓ અને ઉગતો પાક, ઘાસ અથવા તેના ભાગ બનતા ઊભા ઈમારતી લાકડાં અથવા વસ્તુઓ જે વેચાણ પહેલાં કે વેચાણનાં કરાર હેઠળ જુદા પાડવાનું કબૂલવામાં આવેલું હોય તે માલ, જો કે માલમાં વર્તમાનપત્રો અથવા દાવા યોગ્ય હક્કો, સ્ટોક શેર અને જામીનગીરીઓનો સમાવેશ થતો નથી.
- (5) **ઉત્પાદન :** ઉત્પાદન અથવા બનાવટ એટલે કોઈ માલ ઉત્પન્ન કરવો, બનાવવો, તેમાંથી અર્ક કાઢવો, તે એકઠો કરવો તેમાં જરૂર મુજબ ફેરફાર કરવો, તેની જરૂરી માવજત કરવી અથવા સંયોજન કરવું. પરંતુ ઉત્પાદનમાં ઠરાવવામાં આવે તેવી બનાવટ અથવા માલ બનાવવાની પ્રક્રિયાને સમાવેશ થતો નથી.
- (6) **ધંધાનું સ્થળ :** ધંધાનું સ્થળ એટલે કોઈપણ વેપારી પોતાનો ધંધો ચલાવતો હોય તેવું. કોઈપણ સ્થળ અને તેમાં નીચેનાનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- (1) વખાર, ગોદામ અથવા વેપારી પોતાનો માલ સંગ્રહ કરતો હોય અથવા તેની પ્રક્રિયા કરતો હોય તેવું બીજું સ્થળ.
 - (2) વેપારી માલનું ઉત્પાદન કરતો હોય અથવા બનાવતો હોય તે સ્થળ.
 - (3) વેપારી પોતાના હિસાબી ચોપડા જે સ્થળે રાખતો હોય તે સ્થળ.
 - (4) કોઈ વાહન અથવા જેમાં માલનો સંગ્રહ કરવામાં આવતો હોય કે માલની હેરફેર માટેના ઉપયોગમાં લેવામાં આવતું હોય તેવું કેરીયર.
 - (5) વેપારી જેના મારફતે ધંધો ચલાવતો હોય તેવા ગમે તે નામે ઓળખાતા એજન્ટનું ધંધાનું સ્થળ.
- (7) **કાચો માલ :** કાચો માલ એટલે બીજા માલના ઉત્પાદન માટે વપરાતો હોય તેવો માલ અને તેમાં પ્રક્રિયા સામગ્રી, વપરાશી ચીજ વસ્તુઓ અને એવી રીતે ઉત્પાદન કરેલ માલના પેકિંગમાં ઉપયોગમાં લીધેલ માલ સામગ્રીનો પણ સમાવેશ થાય છે, પરંતુ તેમાં વીજળી ઉત્પન્ન કરવાના હેતુ માટેના બળતણનો સમાવેશ થતો નથી.
- (8) **વેચાણ :** વેચાણ એટલે રોકડ કે ઉધાર ચુકવણી અથવા અન્ય કિંમતી અવેજ બદલ રાજ્યની અંદર અથવા બહાર કરેલું માલનું વેચાણ.
આ ઉપરાંત તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.

- (1) કરારમાં જણાવેલ હોય તે સિવાય બીજી કોઈ રીતે માલમાંની મિલકતની ફેરબદલીનો.
 - (2) બાંધકામના કરારનો અમલ કરવામાં સમાવિષ્ટ હોય તે માલમાંથી મિલકત ફેરબદલી કરવાનો.
 - (3) ભાડા ખરીદ પદ્ધતિથી અથવા હપ્તા પદ્ધતિ દ્વારા ચુકવણીની કોઈ પદ્ધતિથી માલ પહોંચાડવાનો.
 - (4) કોઈ સેવા તરીકે અથવા તેના ભાવ તરીકે અથવા ગમે તે પ્રકારે અન્ય રીતે માલ પૂરો પાડવાનો.
 - (5) માલને સાટા પદ્ધતિથી પૂરો પાડવામાં આવે.
 - (6) કોઈ બિન નોંધાયેલ એસોસિયેશન કે શપ્સનું મંડળ તેનાં સભ્યોને રોકડેથી પેમેન્ટ કે અન્ય કિંમતી અવેજ માટે માલ પૂરો પાડે.
- (9) **વેચાણ કિંમત :** વેચાણ કિંમત એટલે કોઈ માલના વેચાણ માટે વેપારીએ ચુકવેલ અથવા ચુકવવાપાત્ર અથવા વેપારીએ મેળવેલ અવેજની રકમ જેમાં આબકારી ટેરીફ (પ્રશુલ્ક)ની અથવા સીમા શુલ્કની લેવાની રકમનો સમાવેશ થાય છે.
- (10) **પુનઃ વેચાણ :** પુનઃ વેચાણ અથવા ફેર વેચાણ એટલે ખરીદેલા માલનું (અ) જે સ્વરૂપમાં માલ ખરીદવામાં આવ્યો હોય તેજ સ્વરૂપમાં વેચાણ અથવા (બ) કોઈ માલની બનાવટમાં તેમનો ઉપયોગ કર્યા સિવાય અથવા ઉત્પાદનમાં પરિણમે તેવી કોઈપણ પ્રક્રિયા તે માલ ઉપર કર્યા વગર કરેલું વેચાણ.
- આમ, સામાન્ય અર્થમાં પુનઃ વેચાણ એટલે ખરીદેલ માલનું એ જ સ્વરૂપમાં વેચાણ કરવું. તેવો અર્થ થાય છે. દા.ત. ખાંડમાંથી તૈયાર કરેલા પતાસાં એ પુનઃ વેચાણ ઉદાહરણ છે.
- (11) **માલનું મૂલ્ય :** માલનું મૂલ્ય એટલે ખરીદીના ભરતિયા અથવા બિલમાંથી નક્કી કર્યા મુજબનું મૂલ્ય તેમજ તેમાં વીમા ખર્ચ. પ્રતિ શુલ્ક, વેચાણવેરો, નૂરચાર્જ અને માલની લેવડદેવડને કારણે અન્ય દરેક પ્રકારના ખર્ચના સમાવેશ થાય છે.

11.4 કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો દર

કેન્દ્રિત વેચાણવેરાનો શરૂઆતનો દર માલના વેચાણના 1% હતો તે પ્રથમ વખત વધારીને 2% કરવામાં આવ્યો, ત્યારબાદ વધારીને 3% થયો હતો. જ્યારે 1-7-1975 થી વધારીને 4% કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે તા. 1-6-2008 થી ઘટાડીને 2% કરવામાં આવ્યો છે. કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના દર નીચેના ટેબલમાં દર્શાવવામાં આવ્યો છે.

	જાહેર કરેલ માલનો (Declared Goods) વેરાનો દર	જાહેર નહીં કરેલ માલનો (Undeclared Goods) વેરાનો દર
(1) સરકારને વેચાણ ફોર્મ 'D' મુજબ	4% થી ઓછો અથવા સ્થાનિક વેચાણ વેરાનો દર	4% થી ઓછો અથવા સ્થાનિક વેચાણનો દર
(2) નોંધાયેલ ડિલરને ખાસ વેચાણ ઉપર ફોર્મ 'C' મુજબ	” ”	” ”

(3) રાજ્યનો કર મુક્ત માલ ઉપર	કંઈ નહીં	કંઈ નહીં
(4) ફોર્મ 'C' અને 'D' મુજબ જાહેર કરેલ ઘટાડેલ દર	જાહેર કરેલ દર	જાહેર કરેલ દર
(5) અન્ય વેચાણ	સ્થાનિક દર કરતાં બમણા દરે	10% અથવા સ્થાનિક દર બેમાંથી જે વધુ હોય તે

11.5 રિટર્ન ભરવું

જે રાજ્યમાં માલનું વેચાણ કે ફેરબદલી થઈ હોય તે રાજ્યમાં કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ વેચાણનું રિટર્ન ભરવું પડે છે. જે તે રાજ્યના કાયદા મુજબ રિટર્નની સાથે ભરવાપાત્ર કરતી કે કરમુક્ત વેરાની વિગતોની નોંધણી કરવી પડશે. કેન્દ્રિત વેચાણ વેરાનું રિટર્ન જે તે રાજ્યના વેટના વિભાગમાં ભરવું પડશે. જેમકે માસિક, ત્રિમાસિક, અર્ધવાર્ષિક કે વાર્ષિક સમય માટે. રિટર્ન સાથે વેરાની ચૂકવવાનું પ્રમાણ આપવું પડશે જેમાં વેરો ભરવાની તારીખ અને વેરો ચૂકવેલ તારીખની વિગતો આપવી પડશે. જો ડિલરે યોગ્ય સમયમાં વેરાની ચૂકવણી ન કરી હોય તો તે અંગે પેનલ્ટી અને વ્યાજ ચૂકવવું પડશે. વહીવટી સરળતા માટે ડિલર માટે વેટના સત્તાવાળા હોય. ત્યાજ CST નું રિટર્ન ભરવાનું રહેશે. જે ડિલરે વેટનું ફોર્મ ઓનલાઈન ભર્યું હોય તેમણે CST નું રિટર્ન પણ ઓનલાઈન તેજ યુઝર આઈડી અને તેજ પાસવર્ડથી ભરી શકાશે. આ માટે ડિલરે પોતાના કમ્પ્યુટરમાં જરૂરી વિગતો ડાઉનલોડ કરવી પડશે.

11.6 કેન્દ્રિત વેચાણવેરાની ચૂકવણી

કેન્દ્રિત વેચાણ વેરાની ચૂકવણી સંબંધિત કેટલીક વિગતો નીચે મુજબ છે :

- કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ કર, વ્યાજ, પેનલ્ટી ઓનલાઈન પેમેન્ટ દ્વારા કરી શકાશે.
- ઓનલાઈન ચૂકવણી ગમે ત્યાં, ગમે તે સમયે ઈન્ટરનેટ દ્વારા કરી શકાશે.
- ડિલર પોતાના કમ્પ્યુટર ઉપર ચલન 'C' ઉભું કરી શકશે અને તેને Save કરી શકાશે.
- ચલન ઉપર 19 આકડાનો Challan Identification Number દર્શાવવાના રહેશે.
- જો ચૂકવણી રવિવાર કે અન્ય રજાના દિવસે કરવામાં આવી હોય તો પછીના કાર્યના દિવસે જમા લેવામાં આવશે.
- કેન્દ્રિત વેચાણવેરાની ઓનલાઈન ચૂકવણી માટે ડિલરે પોતાનો User Id Login Password અને Transaction Password તૈયાર રાખવો પડશે.

11.7 ડિલરની નોંધણી

કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ મર્યાદાથી વધુ વેચાણ થાય તો ડિલરે નોંધણી કરવી પડે તેવી જોગવાઈ નથી. પરંતુ ફક્ત કોઈ એક વ્યવહાર થાય તો પણ ડિલરે કલમ 7(1) મુજબ નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે. જો ડિલર મૂલ્યવર્ધિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ નોંધણી કરાવી હોય તો કેન્દ્રિત વેચાણવેરા માટેની નોંધણી મરજિયાત છે. નોંધણી માટેની અરજી ફોર્મ 'A' માં કરવામાં આવી છે. જ્યારે નોંધણીનું રજિસ્ટ્રેશન ફોર્મ 'B' માં આપવામાં આવે છે.

આ કાયદા મુજબ વેરો ભરનાર દરેક ડિલરે નક્કી કરેલ સમય દરમિયાન યોગ્ય સત્તાવાળાઓ સમક્ષ નોંધણી માટેની અરજી કરવી પડશે. અરજીમાં દર્શાવેલ બધી જ વિગતો

દર્શાવવાની રહેશે. સત્તાવાળાને અરજીની વિગતો યોગ્ય ભાગે ત્યારે તે ડિલરની નોંધણી કરે છે. જે રાજ્યમાં ડિલરની નોંધણી થઈ હોય તે રાજ્યના કાયદા મુજબ ડિલરે વેરો ભરવા માટે જવાબદાર બને છે. તેમજ વેરાનું રિફંડ કે રિબેટ મેળવવા માટે હકદાર છે.

11.8 આંતરરાજ્ય અને બહારના રાજ્યમાં વેચાણ અને ખરીદી

મુંબઈમાં તમાકુ અને મોટર સ્પિરિટ જેવા માલ પર ભારતમાં સૌપ્રથમ વખત ઈ.સ. 1938 માં વેચાણવેરો લેવાનું શરૂ કર્યું હતું. ત્યારબાદ ઈ.સ. 1939 માં મદ્રાસમાં વેચાણવેરો લેવાની શરૂઆત થઈ. જે ધીમે ધીમે આખા દેશમાં ફેલાઈ ગઈ. ગુજરાતમાં સૌપ્રથમ વખત વેચાણવેરાની શરૂઆત 1945 માં થઈ હતી. તા. 1-5-1960 પછી અલગ ગુજરાત રાજ્યની રચના થયા પછી ગુજરાતનો પોતાનો ગુજરાત વેચાણવેરો અધિનિયમ 1969 તા. 6-5-1970 થી અમલમાં આવ્યો.

ભારતમાં ઘણા રાજ્યોમાં વેચાણવેરો અંગેના જુદા-જુદા કાયદાઓ હતા. જેને પરિણામે વેચાણવેરો સરચાર્જ એડિશનલ ટેક્સ વગેરે વસૂલ કરવામાં આવતા હતા. વળી એન્ટ્રી ટેક્સ માટે લગભગ દરેક રાજ્યોએ અલગ કાયદાઓ બનાવેલ છે. વેચાણવેરાના કાયદા પ્રમાણે કાચા માલ અને તૈયાર માલ પર લેવાતા વેરાને કારણે વેરો બેવડાય છે. આને લીધે હરીફાઈ યુગમાં વેપારીને તથા અર્થતંત્રને નુકસાનકારક નીવડે છે. આથી વેચાણવેરાની પદ્ધતિમાં ફેરફાર કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ હતી. આને પરિણામે ઈ.સ. 1986 માં ભારતના ભૂતપૂર્વ નાણામંત્રી શ્રી વી. પી. સિંહ દ્વારા “મોડી ફાઈડ વેલ્યુ એડેડ ટેક્સ” (મોડવેટ) દ્વારા નવી શરૂઆત થઈ હતી. થોડાં વર્ષો પછી આ બાબતમાં થોડો ફેરફાર થઈને “સેનવેટ” નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. ઈ.સ. 1995 માં તે વખતના નાણામંત્રી મનમોહન સિંહની અધ્યક્ષ હેઠળ અને દરેક રાજ્યના નાણામંત્રીઓની બનેલી સમિતિમાં રાજ્યોમાં વેટ દાખલ કરવા માટે મંજૂરી આપી હતી. તા. 1-3-03 ના રોજથી વેટના અમલની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. પરંતુ વેટનો અમલ તા. 1-4-04 થી શરૂ થયો હતો. જ્યારે ગુજરાત રાજ્યમાં વેટનો અમલ તા. 1-4-06 થી થયો છે.

11.9 કેન્દ્રિય વેચાણવેરાના મહત્વના મુદ્દાઓ

કેન્દ્રિય વેચાણવેરો અંગેના કેટલાક મહત્વના મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે :

- કેન્દ્રિય વેચાણવેરો આખા ભારતમાં લાગુ પડે છે.
- જે ડિલર આંતરરાજ્ય વેચાણ કરે છે. તેમણે આ કાયદા મુજબ નોંધણી કરાવવી પડે છે અને તે અંગેનું સર્ટિફિકેટ મેળવવું પડે છે. આ સર્ટિફિકેટ તેમના ધંધાના સ્થળે દેખાય તેમ રાખવું પડે છે.
- કેન્દ્રિય વેચાણવેરો અંગે કોઈ વેચાણ અંગે કોઈ મુક્તિની રકમ નથી.
- આ કાયદા મુજબ માલના નીચે મુજબ માલના નીચે પ્રમાણે પ્રકાર પાડવામાં આવે છે.
 - (a) જાહેર કરેલ માલ અથવા આંતરરાજ્ય વેપાર અંગે ખાસ મહત્વનો માલ.
 - (b) અન્ય માલ
- જે રાજ્યમાંથી માલનું વેચાણ થાય છે. તે રાજ્યએ વેરાની વસૂલાત કરવાની હોય છે. આ રીતે વસૂલ કરેલ વેરો રાજ્યની તિજોરીમાં જમા કરવામાં આવે છે. જ્યારે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોએ વસૂલ કરેલ વેરો ભારતના સંગઠિત ફંડમાં જમા કરવાનો હોય છે.

- કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદામાં ફોર્મ ભરવા અંગે, અપીલ અંગે વગેરેની કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. આ અંગે દરેક રાજ્યના પોતાના વેચાણવેરાના કાયદા અંગે નિયમો લાગુ પડે છે.

● **સ્વાધ્યાય**

● **સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નો :**

- (1) કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ વેરાનો દર જણાવો.
- (2) કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ વેરાની ચુકવણી સમજાવો.
- (3) કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ ડિલરની નોંધણી વિશે નોંધો લખો.
- (4) કેન્દ્રિત વેચાણવેરા મુજબ રિટર્ન ભરવા અંગેની જોગવાઈઓ જણાવો.
- (5) કેન્દ્રિત વેચાણવેરામાં ધંધાનું સ્થળ સમજાવો.
- (6) કેન્દ્રિત વેચાણવેરો એટલે શું ?
- (7) કેન્દ્રિત વેચાણવેરોનો અમલ ક્યારે કરવામાં આવ્યો.
- (8) કેન્દ્રિત વેચાણવેરામાં ધંધો એટલે શું ?

● **MCQ :**

- (1) કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદાની અમલની તારીખ કઈ છે ?
(a) 1-4-1956 (b) 1-4-1962 (c) 5-1-1957 (d) 5-1-1956
- (2) કેન્દ્રિત વેચાણવેરો કાયદો કોણે પસાર કર્યો છે.
(a) રાજ્ય સરકાર (b) કેન્દ્રિત શાસિત પ્રદેશની સરકાર
(c) કેન્દ્ર સરકાર (d) એક પણ નહીં
- (3) કેન્દ્રિત વેચાણવેરાના કાયદા મુજબ કરમુક્ત વેચાણની રકમ કેટલી છે ?
(a) રૂ. 10 લાખ (b) રૂ. 5 લાખ (c) રૂ. 15 લાખ (d) રૂ. શૂન્ય
- (4) CST મુજબ નોંધણી માટે કયા ફોર્મનો ઉપયોગ થાય છે.
(a) ફોર્મ 'A' (b) ફોર્મ 'B' (c) ફોર્મ 'C' (d) ફોર્મ 'D'
- (5) CST મુજબ નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર કયા ફોર્મમાં આપવામાં આવે છે ?
(a) ફોર્મ 'A' (b) ફોર્મ 'B' (c) ફોર્મ 'C' (d) ફોર્મ 'D'
- (6) CST ના કાયદાનો અમલ કોણ કરાવે છે.
(a) કેન્દ્ર સરકાર (b) રાજ્ય સરકાર
(c) કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર (d) એક પણ નહીં
- (7) CST નો કાયદો શેના વેચાણ ઉપર હોય છે ?
(a) રાજ્યમાં થતું વેચાણ (b) નિકાસ દ્વારા થતું વેચાણ
(c) આંતરરાજ્ય વેચાણ (d) એક પણ નહીં

- (8) મુંબઈમાં તમાકુ અને મોટર સ્પિરિટ જેવા માત પર ભારતમાં સૌપ્રથમ વખત ઈ.સ. માં વેચાણવેરો લેવાનું શરૂ કર્યું હતું.
 (a) 1938 (b) 1939 (c) 1940 (d) 1941
- (9) ગુજરાતમાં સૌપ્રથમ વેચાણવેરાની શરૂઆત માં થઈ હતી.
 (a) 1938 (b) 1942 (c) 1945 (d) 1950
- (10) એટલે વેરાપાત્ર માલની બનાવટ માટેના અને હિસાબના ચોપડામાં મૂડી અસ્ક્યામત તરીકે ગણેલા પ્લાન્ટ અને ક્ષેત્ર સામગ્રી.
 (a) મૂડી માલ (b) માલ (c) માલ સામાન (d) મૂડી
- (11) એટલે કંપની વતી પ્રત્યક્ષ અથવા અન્યથા માલ ખરીદનાર, વેચનાર, પૂરો પાડનાર અથવા તેની વહેંચણી કરનાર વ્યક્તિ.
 (a) વેપારી (b) વેચાણ (c) કાયો માલ (d) ગ્રાહક
- (12) એટલે રોકડ કે ઉધાર ચુકવણી અથવા અન્ય કિંમતી અવેજ બદલ કરેલું માલનું વેચાણ.
 (a) વેચાણ કિંમત (b) વેચાણ (c) માલ (d) વેપારી
- (13) એટલે કોઈ માલના વેચાણ માટે વેપારીએ ચુકવેલ અથવા ચુકવવાપાત્ર રકમ.
 (a) વેચાણ કિંમત (b) વેચાણ (c) માલ (d) વેપારી
- (14) એટલે કોઈપણ વેપારી પોતાનો હોદ્દો ચલાવતો હોય તેવું કોઈપણ સ્થળ.
 (a) ધંધાનું સ્થળ (b) ઘરનું સ્થળ
 (c) માલ રાખવાનું સ્થળ (d) કોઈપણ નહિ

જવાબ :

- (1) - C (2) - C (3) - D (4) - A (5) - B
 (6) - B (7) - C (8) - A (9) - C (10) - A
 (11) - A (12) - B (13) - A (14) - A

કેન્દ્રીય આબકારી જકાત

- 12.1 પ્રસ્તાવના
- 12.2 અર્થ
- 12.3 વ્યાખ્યાઓ
- 12.4 આબકારી જકાતની હદ અને ઉદ્દેશ
- 12.5 આબકારી જકાતનાં કાયદા
- 12.6 આબકારી જકાતનું મુલ્યાંકન
- 12.7 SSI હેઠળ આબકારી જકાત હેઠળ રાહત
- 12.8 આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ
- 12.9 આબકારી જકાતમાંથી પરત કરેલ રકમ
- 12.10 આબકારી જકાતની માંગ

- સ્વાધ્યાય

12.1 પ્રસ્તાવના

ઈસુ ખ્રિસ્તનાં જન્મ પહેલાની ચોથી સદીમાં, મુગલ શાસનનાં સમયમાં ભારતમાં ઉત્પાદિત માલ આયાત કે નિકાસ પર કર લેવાતો હતો. બ્રિટીશ શાસન સમયે મીઠા પર જકાત નાખવામાં આવી હતી, જે ગાંધીજીની ઐતિહાસિક દાંડીકુચના લીધે નાબુદ થયી. જે અન્વયે નવ અધિનિયમો અને વિવિધ વૈધાનિક નિયમોનું એકત્રીકરણ કરીને કેન્દ્રીય આબકારી જકાત અને મીઠાનો અધિનિયમ, 1944 તૈયાર થયો, જે 28 ફેબ્રુઆરી 1944થી કલમ-33 મુજબ 1985ના જકાત કોષ્ટક અધિનિયમના પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલ દર પ્રમાણે તેના નિયમો સહિત અમલમાં છે. ઘણા વર્ષો સુધી માલ જકાત અધિકારીની હાજરીમાં જ રવાના કરવામાં આવતો હતો. સને 1968થી સ્વનિકાલ પદ્ધતિ મુજબ જકાત અધિકારીની મંજૂરી વગર માલને કારખાનાની બહાર કાઢી શકાય છે જેનાં હિસાબની ચકાસણી પણ કરવામાં આવે છે. માલનો નિકાલ કરતા અધિકારીએ માલનાં નિકાલની યાદીમાં યોગ્ય વર્ગીકરણ કરી જકાતનો દર, મુક્તિને લગતાં જાહેરનામાં વગેરે વિગત સક્ષમ અધિકારી પાસે મંજૂર કરાવવી જરૂરી છે ત્યારબાદ જ માલ ગોદામમાંથી લઈ જઈ શકાય છે.

કરવેરા બે પ્રકારનાં હોય છે, પ્રત્યક્ષ કર અને પરોક્ષ કર, જે કર લોકો દ્વારા સરકારને સીધો ચુકવવામાં આવે છે તે પ્રત્યક્ષ કર કહેવાય છે. આવકવેરો સરકારને સીધો ચુકવવામાં આવે છે તેથી તે પ્રત્યક્ષ કર કહેવાય છે. જ્યારે આબકારી જકાતએ લોકો દ્વારા ઉત્પાદકને ચુકવવામાં આવે છે, જે સરકારને ચુકવે છે તેથી તે પરોક્ષ કર છે.

ભારતીય બંધારણની સાતમી અનુસુચિ હેઠળ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારને કર વસુલવાની સત્તા આપી છે. ભારતમાં કરવેરા રાજ્ય અથવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વસુલવામાં આવે છે, ભારતમાં કરવેરાની મૂળભુત યોજનામાં એવી કલ્પના કરવામાં આવે છે કે કેન્દ્ર સરકાર વસુલાત કરશે.

12.2 અર્થ

કેન્દ્રીય આબકારી જકાતએ સરકાર માટે આવકનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે. તે માલના ઉત્પાદન પર લાદવામાં આવતો કર છે માલના વેચાણ પર નહીં. નોંધનીય છે કે આબકારી માલ પર જ આબકારી જકાત વસુલવામાં આવે છે. બંધારણની કલમ 366 તમામ સામગ્રી, ચીજવસ્તુઓ અને લેખો સહિત ભારતમાં અન્યત્ર ઉત્પાદિત અથવા ઉત્પાદિત 'માલ' અને રાજ્યમાં પ્રવેશતા 'માલ' શબ્દની વિશેષ વ્યાખ્યા પુરી પાડે છે.

આબકારી માલ એ માલ છે જે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985ના પ્રથમ અથવા બીજા શેડ્યુલમાં ઉલ્લેખિત છે. નીચેની પરિસ્થિતિમાં માલને બિન-આબકારી તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાય છે.

- જો માલ સ્થાવર હોય
- જો માલ બિન વેપારી હોય
- જો ભારતમાં માલનું ઉત્પાદન થતું ના હોય.
- સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એન્ડ ટેરિફ એક્ટ (CETA), 1985ના પ્રથમ અથવા બીજા શેડ્યુલમાં ઉલ્લેખિત ન હોય તેવા કોઈપણ માલ.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944ના સંદર્ભમાં કેન્દ્રીય આબકારી જકાત વસુલવામાં આવે છે અને ડ્યુટીના દર, એડ વેલોરમ, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985ના શેડ્યુલ I અને II હેઠળ ચોક્કસ નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ હેઠળ કરપાત્ર ઘટના મુજબ માલનું ઉત્પાદન થતાંની સાથે જ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ જકાતની જવાબદારી ઊભી થાય છે.

12.3 વ્યાખ્યાઓ

ભારતમાં 'આબકારી જકાત' શબ્દની વ્યાખ્યા ભારતના બંધારણમાં અથવા તો સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944માં સ્પષ્ટ રીતે કરવામાં આવી નથી. પરંતુ બંધારણની કલમ 265 એવી જોગવાઈ કરે છે કે કાયદાની સત્તા સિવાય કોઈ કર વસુલવામાં આવશે નહીં. જો કે, ભારતના બંધારણે સાતમી અનુસૂચિમાં વિવિધ કર અને ફરજો વસૂલવાની સત્તાઓ આપી છે. તેને અનુરૂપ સંસદ દ્વારા પસાર કરાયેલા અધિનિયમો અથવા રાજ્યની ધારાસભાઓ, જેમ બને તેમ હોય ? યુનિયન લિસ્ટમાં એન્ટ્રી 84 કેન્દ્ર સરકારને (અ) માનવ વપરાશ માટે આલ્કોહોલિક દારૂ અને (બ) અફીણ ભારતીય શણ અને અન્ય માદક દ્રવ્યો, સિવાય ભારતમાં ઉત્પાદિત તમાકુ અને અન્ય માલસામાન પર આબકારી જકાત વસુલવા માટે કાયદો ઘડવાની સત્તા આપે છે; પરંતુ, તે આલ્કોહોલ ધરાવતી ઔષધીય અને શૌચાલય માટે ઉપયોગમાં લેવાતા પદાર્થો સહિત હોય છે.

કેન્દ્રીય આબકારી જકાતએ ઉત્પાદક અથવા માલનાં ઉત્પાદન પર લાદવામાં આવે છે. જે ચુકવવાની જવાબદારી ઉત્પાદકની છે. વ્યાખ્યામાં સમાવિષ્ટ ફેક્ટરી, માલસામાન, ઉત્પાદન, અને ઉત્પાદકની વિભાવના નીચે મુજબ છે.

ફેક્ટરી : કેન્દ્રીય આબકારી કાયદાની કલમ 2(e) મુજબ ફેક્ટરીનો અર્થ એવો થાય છે કે કોઈપણ જગ્યા જ્યાં મીઠા સિવાયનાં આબકારી માલનાં કોઈપણ ભાગનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે અથવા કોઈપણ ઉત્પાદન પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવે છે.

માલસામાન : કેન્દ્રીય આબકારી જકાત કાયદામાં માલસામાનની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી નથી, ભારતનાં બંધારણનાં અનુચ્છેદ 366(12) મુજબ માલસામાનમાં તમામ ભૌતિક ચીજવસ્તુઓ અને લેખોનો સમાવેશ થાય છે.

માલસામાનનું વેચાણ અધિનિયમ વ્યાખ્યાયિત કરે છે કે 'ગુડ્સ' નો અર્થ પ્રતિકારી દાવા અને પૈસા સિવાયની દરેક પ્રકારની જંગમ મિલકત છે; અને તેમાં ઉગાડાતા પાક, ઘાસ અને જમીન સાથે જોડાયેલ અથવા તેની રચના કરતી વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે જે વેચાણ પહેલાં અથવા વેચાણના કરાર હેઠળ વિચ્છેદ કરવા માટે સંમત છે.

માલ બે પ્રકારનો હોવો જોઈએ : 1) જંગમ; અને 2) ખરીદક્ષમ અને અવરજવરપાત્ર એટલે કે માલ, જે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ખસેડી શકાય, દા. ત., મોટર કાર, મોબાઈલ ફોન, કોમ્પ્યુટર વગેરે. પૃથ્વી સાથે જોડાયેલ માલ સ્થાવર માલ છે, જેમ કે, ડેમ, રસ્તાઓ અને ઈમારતો વગેરે. અવરજવરપાત્ર માલનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે પરંતુ સ્થાવર માલનું નિર્માણ કરવામાં આવે છે. ખરીદક્ષમ માલ એટલે માલ કે જે વેચવા માટે સક્ષમ હોય, દા. ત., પીગળેલું લોખંડ.

ઉત્પાદન : સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની કલમ 2(f) મુજબ ઉત્પાદન એટલે જેમાં કોઈપણ પ્રક્રિયાનો સમાવેશ થાય છે :

- 1) ઉત્પાદિત ઉત્પાદનની પુર્ણતા માટે આકસ્મિક અથવા આનુષંગિક અથવા
- 2) જે ઉત્પાદનની રકમ તરીકે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985ની અનુસૂચિની કલમ અથવા પ્રકરણ નોંધમાં કોઈપણ માલસામાનનાં સંબંધમાં ઉલ્લેખિત છે, અથવા
- 3) જેમાં CEA ને ત્રીજા શેડ્યુલમાં ઉલ્લેખિત માલસામાનના સંબંધમાં, આવા માલને યુનિટ કન્ટેનરમાં પેકિંગ અથવા રિપેક કરવું અથવા કન્ટેનરનું લેબલિંગ અથવા રિ-લેબલિંગ અથવા છુટક વેચાણ કિંમતની જાહેરાત અથવા ફેરફાર અથવા ઉત્પાદનને માર્કેટબલ બનાવવા માટે અન્ય કોઈપણ સારવારનો સમાવેશ થાય છે. ગ્રાહકની કલમ (2) અને (3) ને ડીમ્ડ ઉત્પાદન કહેવામાં આવે છે. આમ, 'ઉત્પાદન'ની વ્યાખ્યા સમાવિષ્ટ છે અને સંપૂર્ણ નથી.

દા. ત. જ્યારે ટેબલ લાકડામાંથી બનાવવામાં આવે છે, શેરડીમાંથી ખાંડ બનાવવામાં આવે છે ત્યારે ઉત્પાદન થયું એમ કહેવાય છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની ત્રીજી અનુસૂચિમાં સમાવિષ્ટ માલ તે જ છે કે જેના પેકેજ પર મુદ્રિત એમઆરપીના આધારે 4A હેઠળ એક્સાઈઝ ડ્યુટી ચુકવવાપાત્ર છે.

(કલમ 2(f) (2) ઉત્પાદન હેઠળ ઉત્પાદનને કેન્દ્રીય આબકારી જકાતમાં પણ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું નથી પરંતુ ઉત્પાદનનો ઉપયોગ કોફી, ચા, તમાકુ વગેરે જેવી વસ્તુઓને આવરી લેવા માટે થાય છે જેને અખરોટનું ઉત્પાદન કરવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે.

ઉત્પાદક : ઉત્પાદક એવી વ્યક્તિ છે જે ખરેખર આબકારી માલનું ઉત્પાદન કરે છે. જે વ્યક્તિ અન્ય વસ્તુનું ઉત્પાદન મેળવે છે અને તેની પોતાની બ્રાન્ડ મુક્યા પછી તેને વેચે છે, તો તેને ઉત્પાદક કહેવામાં આવશે નહીં, દા. ત. જો શ્રીહરી કંપની કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી બનાવેલા પંખા મેળવે છે અને તેનું બ્રાન્ડ નામ રાખી પછી તેને વેચે છે, તો શ્રીહરી કંપની તેની ઉત્પાદક કહેવાશે નહીં.

'આ જકાત ભારતનાં બંધારણનાં અનુચ્છેદ 226 ની સાતમી અનુસૂચિની યુનિયન સુચિની

એન્ટ્રી 84 હેઠળ મળેલી સત્તાની રૂએ સંચાલિત થાય છે. કેન્દ્રીય આબકારી જકાતએ એક પરોક્ષ કર છે, જેમાં માલની ખરીદી પર પહેલાથી જ જકાત વસુલવામાં આવી હોય તેનાં પર શ્રીમંત કે ગરીબ દરેક વ્યક્તિ પરોક્ષ રીતે કર ચુકવવા માટે જવાબદાર બને તેને કેન્દ્રીય આબકારી જકાત કહેવામાં આવે છે.’

આબકારી જકાત એ માલ પર તેમના ઉત્પાદન, લાઈસન્સ અને વેચાણ માટે લાદવામાં આવતા કરનું એક સ્વરૂપ છે. માલના ઉત્પાદકો દ્વારા ભારત સરકારને ચુકવવામાં આવતો પરોક્ષ કર, આબકારી જકાત એ કસ્ટમ્સ ડ્યુટીની વિરુદ્ધ છે કારણ કે તે દેશમાં સ્થાનિક રીતે ઉત્પાદિત માલ પર લાગુ થાય છે, જ્યારે દેશની બહારથી આવતા માલ પર કસ્ટમ્સ લાદવામાં આવે છે. કેન્દ્રીય સ્તરે, આબકારી જકાત અગાઉ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટી, વધારાની આબકારી જકાત વગેરે તરીકે વસુલવામાં આવતી હતી. જો કે, ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ (જીએસટી), જુલાઈ 2017 માં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ઘણા પ્રકારની આબકારી જકાત સામેલ હતી. આજે, એક્સાઈઝ ડ્યુટી માત્ર પેટ્રોલિયમ અને દારૂ પર લાગુ થાય છે.

12.4 આબકારી જકાતની હદ અને ઉદ્દેશ

કેન્દ્રીય આબકારી કાયદો સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ એક્સાઈઝ એન્ડ કસ્ટમ્સ (CBEC) દ્વારા સંચાલિત થાય છે. તે નાણા મંત્રાલયના મહેસુલ વિભાગનો એક ભાગ છે. CBEC આબકારી જકાત લાગુ કરવા અને એકત્રિત કરવા માટે નીતિ ઘડતર સાથે સંકળાયેલું છે. તે માલની દાણચોરીને રોકે છે. કેન્દ્રીય આબકારી કાયદાના અમલ માટે અને જકાતની વસુલાત માટે, નીચેની પ્રક્રિયાઓ અનુસરવામાં આવી રહી છે. માત્ર સિગારેટનાં કિસ્સામાં, ક્લિયરન્સ પહેલાં સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ અધિકારીઓની દેખરેખ હેઠળ આકારણી હાથ ધરવામાં આવે છે. અધિકારી ઉત્પાદનોની દેખરેખ રાખે છે અને તેના પર જકાત વસુલવાની આવશ્યકતા નક્કી કરે છે. અન્ય તમામ માલસામાનનાં સ્વ-નિકાલનાં કિસ્સામાં મુલ્યાંકનકર્તા પોતે જ ફરજની જવાબદારી નક્કી કરે છે અને માલ મોકલાવે છે.

ઉત્પાદિત માલ પર આબકારી જકાત વસુલવામાં આવતી હતી અને માલને દુર કરતી વખતે વસુલવામાં આવતી હતી, જ્યારે GST માલ અને સેવાઓના પુરવઠા પર વસુલવામાં આવે છે. બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા ફરજિયાત બાકાત તરીકે દારૂ GST ના દાયરામાં આવતો નથી. GST ના અમલ પહેલા પ્રચલિત પ્રથા મુજબ રાજ્યો દારૂ પર ટેક્સ વસુલે છે. 951 દાખલ થયા પછી, કેન્દ્રીય GST દ્વારા એક્સાઈઝ ડ્યુટી બદલવામાં આવી હતી કારણ કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એક્સાઈઝ વસુલવામાં આવતી હતી. CGST થી થતી આવક કેન્દ્ર સરકારને જાય છે. વર્ષ 2020-21 માટે સરકારની આબકારી જકાતની આવકનો અંદાજપત્ર રૂ. 2,67,000 કરોડ હતો. 2019-20ના બજેટ માટે એક્સાઈઝ ડ્યુટીના સુધારેલા અંદાજો રૂ. 2,48,000 કરોડ આવ્યા હતા, જ્યારે 2018-19ના બજેટ માટે વાસ્તવિક રૂ. 2,30,992 કરોડ હતા. અને 2021-22 માં આવકનો બજેટનો અંદાજ રૂ. 3,35,000 કરોડનો રહ્યો છે.

GST લાગુ થયા પહેલા ભારતમાં ત્રણ પ્રકારની આબકારી જકાત હતી.

(1) મુળભુત આબકારી જકાત:

મુળભુત આબકારી જકાત સેન્ટ્રલ વેલ્યુ એડેડ ટેક્સ (CENVAT) તરીકે પણ ઓળખાય છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985ના પ્રથમ શેડ્યુલ હેઠળ વર્ગીકૃત કરાયેલા મીઠા સિવાયનાં માલ પર આબકારી જકાતની આ શ્રેણી વસુલવામાં આવી હતી. આ જકાત સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944ની કલમ 3 (1) (એ) હેઠળ વસુલવામાં આવી હતી.

(2) વધારાની આબકારી જકાત:

અતિરિક્ત આબકારી જકાત હેઠળ વધારાની આબકારી (ખાસ મહત્વનો માલ) અધિનિયમ, 1957 હેઠળ, ખાસ મહત્વના માલ પર વધારાની આબકારી જકાત લાદવામાં આવી હતી. આ ડ્યુટી અમુક વિશિષ્ટ શ્રેણીના માલ પર લાદવામાં આવી હતી.

(3) વિશેષ આબકારી જકાત:

આ પ્રકારની આબકારી જકાત સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985ની બીજી સુચિ હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલ વિશેષ માલ પર લાદવામાં આવી હતી.

આબકારી કર આબકારી જકાત તરીકે ઓળખાય છે, એ દેશની અંદર ઉત્પાદિત માલ પર વસુલવામાં આવતો એક પ્રકારનો કર છે (દેશની બહારના માલ પર વસુલવામાં આવતી કસ્ટમ ડ્યુટીની વિરુદ્ધ). તે માલના ઉત્પાદન અથવા વેચાણ પરનો કર છે. આ ટેક્સ હવે સેન્ટ્રલ વેલ્યુ એડેડ ટેક્સ (CENVAT) તરીકે ઓળખાય છે.

કેન્દ્રીય આબકારી જકાત એ ભારત સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવેલ કેન્દ્રીય કર છે. આબકારી જકાતની નીચેની વિશેષતાઓ -

1. લાદવું (Imposition)
2. પ્રકૃતિ-લક્ષણ (Nature)
3. કરવેરાનો આધાર (Basis of Taxation)
4. ચુકવણી (Payment)
5. તકનો અવકાશ (Scope)
6. રેકોર્ડની જાળવણી (Maintenance of Records)
7. આબકારી દર (Excise rate)
8. વહીવટ (Administration)

આબકારી જકાતનાં લક્ષણો: સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ (CEA) ની કલમ 3 મુજબ એક્સાઈઝ ડ્યુટી(આબકારી જકાત) વસુલવામાં આવે છે જો: -

(1) તે માલ હોય (2) માલ ખસેડી શકાય તેવો હોય (3) માલ માર્કેટબલ હોય. (4) માલ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ (CETA) માં ઉલ્લેખિત છે. (5) માલનું ઉત્પાદન ભારતમાં થયેલ હોય. જો ઉત્પાદન અથવા ઉત્પાદન સ્પેશિયલ ઈકોનોમિક ઝોનમાં હોય તો કોઈ એક્સાઈઝ ડ્યુટી લાગતી નથી. તેથી આપણે કહી શકીએ કે આબકારી જકાત આના પર વસુલવામાં આવતી નથી: (1) દર્દીઓની સારવાર કરતા ડોકટરો, આ કેસોમાં હિસાબ તૈયાર કરતા એકાઉન્ટન્ટ્સ જેવી સેવાઓ પર સવિસ ટેક્સ વસુલવામાં આવે છે.

કેન્દ્રીય આબકારી જકાતનાં ઉદ્દેશ:

આબકારી જકાત એ ભારત સરકારની આવકનો સૌથી મહત્વપુર્ણ સ્ત્રોત છે. સરકારને આના દ્વારા મોટી આવક થાય છે. આ કર માલના ઉત્પાદન પર લાદવામાં આવ્યો છે. પરોક્ષ રીતે ઉત્પાદકો પાસેથી વસુલવામાં આવે છે. આ કર સૌપ્રથમ 1894માં કોટન યાર્નના ઉત્પાદન પર લાદવામાં આવ્યો હતો. આબકારી જકાતના યોગ્ય અમલીકરણ માટે, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ

ડ્યુટી એક્ટ, 1944 અને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985 લાગુ પડે છે જેને CETA તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. હાલમાં આ કર હેઠળ 20 વિભાગો અને 96 પ્રકરણો આવરી લેવામાં આવ્યાં છે.

આબકારી જકાતના ગુણો અથવા આબકારી જકાતનું મહત્વ:

1. સરકારની આવકનો મુખ્ય સ્ત્રોત
2. કરદાતા માટે મનોવૈજ્ઞાનિક ફાયદા
3. એકત્રિત કરવા માટે સરળ
4. સંતુલિત ઔદ્યોગિક વૃદ્ધિ
5. સંગ્રહ ખર્ચ ઓછો
6. કરચોરી મુશ્કેલ
7. નકામા ખર્ચ પર નિયંત્રણ

એક્સાઈઝ જકાતના ગેરફાયદા:

1. માલની કિંમતમાં વધારો થાય છે.
2. માલની માંગ ઘટાડે છે
3. પ્રોજેક્ટ ખર્ચ વધે છે.
4. આધુનિક ટેકનોલોજી મોંઘી બને છે.

12.5 આબકારી જકાતનાં કાયદા

કેન્દ્રસરકાર એ કર આવક આવકવેરા (કૃષિ આવક સિવાય), આબકારી (આલ્કોહોલિક પીણાં સિવાય) અને કસ્ટમ્સમાંથી કરની આવક એકત્રિત કરીને વસુલ કરે છે, જ્યારે રાજ્ય સરકારને વેચાણવેરા, દારૂ પરની આબકારી, કૃષિ આવક અને નગરપાલિકા પરના કરમાંથી કરની આવક મળશે.

કેન્દ્રીય આબકારી જકાતએ નીચેનાં કાયદાઓનો સંયુક્ત અભ્યાસ છે:

1. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ (CEA), 1944;
2. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ (CETA), 1985;
3. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ રૂલ્સ, 2002; અને
4. (CENVAT) ક્રેડિટ નિયમો, 2004

કેન્દ્રીય આબકારીને લગતી મહત્વની જોગવાઈઓ અને કાયદા:

કેન્દ્રીય આબકારી જકાતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ નીચેનાં મુદ્દાઓ સમાવિષ્ટ કરે છે.

1. બ્રિટીશ શાસન દરમિયાન મીઠાના ઉત્પાદન પર કર
2. ભારતીય મીઠું કાયદો, 1882
3. કોટન યાર્ન પર આબકારી જકાત
4. વિવિધ માલસામાનનો સમાવેશ

5. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટી રુલ્સ, 1944
6. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985
7. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ 1994
8. કેન્દ્રીય આબકારી નિયમો-2002
9. CENVAT ક્રેડિટ નિયમો, 2004
1. બ્રિટીશ શાસન દરમિયાન મીઠાના ઉત્પાદન પર કર:-

આબકારી જકાતની વસુલાતની વર્તમાન પ્રણાલી ભારતમાં બ્રિટિશ શાસનની સ્થાપના સાથે શરૂ થઈ હતી. મીઠું એ સૌથી મહત્વની ચીજવસ્તુ હતી જેના પર કર લાદવામાં આવ્યો હતો. મીઠાની જકાતએ કેન્દ્ર સરકાર માટે આવકનો મહત્વપૂર્ણ સ્ત્રોત હતો જે કુલ કર આવકના દસમા ભાગનો હિસ્સો ધરાવે છે.

ભારતમાં આબકારી જકાતનો વિકાસ 1860 માં થયો છે. જ્યારે વિલ્સન ફાઈનાન્સ મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીનું બજેટ ફેબ્રુઆરી, 1860માં તમાકુ પર એક્સાઈઝ ડ્યુટી સહિત 3 નવા કરની દરખાસ્તો સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, મદ્રાસના તત્કાલીન ગવર્નર સર ચાર્લ્સ ટેવેલિયન દ્વારા આ કર નામંજૂર કરાયા હતાં. મુખ્યત્વે દુષ્કાળ સામે લડવા માટે ભંડોળ ઊભું કરવા માટે 18 વર્ષ પછી 1878માં બોમ્બે પ્રેસિડેન્સીમાં લાયસન્સ કર લાદવામાં આવ્યો.

1920-21 ભારત સરકારની કુલ કર આવક રૂ. 60.85 કરોડ હતી જેમાં મીઠાની કુલ આવક રૂ. 6.67 કરોડ હતી, જ્યારે વર્ષ 1938-39 માં મીઠાની આવક રૂ. 8.41 કરોડની હતી તેની સામે કુલ આવક રૂ. 81.87 કરોડ હતી. વર્ષ 1946-47માં આબકારી જકાત માટે જવાબદાર માલસામાનની સંખ્યામાં વધારો થયો અને મીઠાની જકાત માર્ચ-1947 માં સંપૂર્ણપણે નાબુદ કરવામાં આવી તેના એક વર્ષ પહેલા, તે કુલ કરની આવકના માત્ર 3% હતી.

2. ભારતીય મીઠું કાયદો, 1882:

1882ના ભારતીય મીઠું કાયદામાં મીઠાના સંગ્રહ અને ઉત્પાદન પર સરકારી ઈજારો લાગુ કરતા નિયમોનો સમાવેશ થાય છે. જે મુજબ દરેક મણ (82 પાઉન્ડ) પર રૂ. 1.40 ના કર સાથે માત્ર સત્તાવાર સરકારી મીઠાના ડેપોમાં મીઠાનું ઉત્પાદન અને સંચાલન કરી શકાય. ત્યારબાદ આબકારી જકાત 1884 માં રજૂ કરવામાં આવી હતી તે મુજબ 5% ના ક્રમની હતી, પરંતુ જાહેર અશાંતિને કારણે 1896 માં ઘટાડીને 3.5% કરવામાં આવી હતી. સતત રાજકીય આંદોલનને કારણે, આ ડ્યુટી 1926 માં નાબુદ કરવામાં આવી હતી. આ પછી, 1895માં પુરા થયેલા 4 વર્ષમાં યુએસએ, યુ. કે. ચીન, જાપાન અને હોંગકોંગમાં ભારતીય કાપડની નિકાસની એડવાન્સ ચકાસવા માટે 1896માં આબકારી જકાતના નામ હેઠળ પ્રથમ કર લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.

3. કોટન યાર્ન પર આબકારી જકાત:

જ્યારે બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓએ વીસથી ઉપરની ગણતરીના કપાસના રતાળ પર આબકારી જકાત લાદી હતી. એક્સાઈઝ ડ્યુટી વિદેશી યાર્ન પરની આયાત ડ્યુટીની સમકક્ષ હતી. આ પગલા પાછળનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશ્ય ભારતીય બજારમાં લેકેશાયર કાપડની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિ સુધારવાનો હતો. 1896 માં સુતરાઉ યાર્ન પરની આબકારી

જકાત મિલ દ્વારા વણાયેલા કાપડ પરની ડ્યુટી દ્વારા ફરીથી મુકવામાં આવી હતી. આ સ્ત્રોત દ્વારા કેન્દ્ર સરકારને લગભગ વાર્ષિક રૂ. 3 કરોડની આવક થયી હતી. જો કે, કપાસના માલ પર ડ્યુટી વસુલવા સામે આંદોલન થયું હતું અને તે મુજબ 1925માં ટેક્સ લાદવામાં આવ્યો હતો. મુખ્યત્વે પેટ્રોલિયમના સંરક્ષણ માટે યુદ્ધના પગલા તરીકે આબકારી જકાત 1917 માં મોટર સ્પિરિટ પર લાદવામાં આવી, ભારતની આઝાદી પછી, 1948માં એક્સાઈઝબલ કોમોડિટીની યાદીમાં ઉમેરવામાં આવેલી પ્રથમ મહત્વની વસ્તુ સિગારેટ હતી. પછીના વર્ષમાં મિલના કાપડ પર નવેસરથી એક્સાઈઝ ડ્યુટી લાદવામાં આવી. 1954માં મોટી સંખ્યામાં વધારાની કોમોડિટી 7 સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ હેઠળ લાવવામાં આવી હતી. આ વૂલન ફેબ્રિક્સ, ઇલેક્ટ્રિક પંખા, ઇલેક્ટ્રિક હતા જેવા કે બેટરી અને ભાગો, કાગળ, રંગદ્રવ્યો, રંગો, દંતવલ્ક, પેઈન્ટ, વાર્નિશ, કાળા અને સેલ્યુલોઝ રોગાન. 1 માર્ચ, 1956 થી, સાબુ, સ્ટ્રોબોર્ડ, વનસ્પતિ બિન-આવશ્યક તેલ, શુદ્ધ ડીઝલ તેલ અને બાષ્પીભવન અને ઔદ્યોગિક બળતણ તેલ પર સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ વસુલવામાં આવી હતી. તે જ વર્ષે ડિસેમ્બરમાં, સુચિમાં વધુ ચીજવસ્તુઓ ઉમેરવામાં આવી હતી, જેમાં રેયોન અને સિન્થેટિક ફાઈબર અને યામ અને મોટર કારનો સમાવેશ થાય છે.

4. વિવિધ માલસામાનનો સમાવેશ:

સમયાંતરે ઘણી વસ્તુઓને દેશનિકાલ હેઠળ લાવવામાં આવી હતી અને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એન્ડ સોલ્ટ એક્ટ, 1941 હેઠળ જે મુળ 15 વસ્તુઓ હતી, તે ત્યારથી અનેક ગણી વધી છે. 1917 માં વપરાશ ઘટાડવા માટે પેટ્રોલ પર દેશનિકાલ ડ્યુટી લાદવામાં આવી હતી અને કેરોસીન પર 1922 માં એક્સાઈઝ ડ્યુટી લાગુ કરવામાં આવી હતી. 1930 માં ચાંદી ઉમેરવામાં આવી હતી અને ખાંડ, ધાતુઓ 1934 માં 5 સ્ટીલ પર તે પછી 1941 માં ટાયર આવરી લેવામાં આવ્યાં હતા અને 1943 માં શાકભાજીનું અને તમાકુનું ઉત્પાદન પણ સમાવવામાં આવ્યું. 1944 માં ચા અને કોફીની આવી હતી.

ભારતમાં સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના વિકાસમાં 1934નું વર્ષ સીમાચિહ્નરૂપ છે. આ વર્ષમાં જ એક્સાઈઝના દાયરામાં નવા માલસામાનની વિશાળ શ્રેણી લાવવામાં આવી હતી. નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં આવક મેળવી હતી. 1941 માં, બીજા વિશ્વ યુદ્ધ દરમિયાન, રબરના ટાયર આબકારી હેઠળ આવ્યા. બે વર્ષ પછી, ફાઈનાન્સ એક્ટ 1943માં વનસ્પતિ ઉત્પાદનો અને બિનઉત્પાદિત તમાકુ, સિગાર પર આબકારી જકાત લાદવામાં આવી હતી. 1944 માં, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એન્ડ સોલ્ટ એક્ટ, 1944 આ વિષય પરના વિવિધ કાયદાઓને એકીકૃત કરીને પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેણે કોફી, ચા અને સોપારી પર નવી જકાત પણ લાદી હતી. જો કે, વહીવટી મુશ્કેલીઓને કારણે 1948માં સોપારીને યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી હતી.

ત્યારથી વર્ષ-દર વર્ષે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફમાં અસંખ્ય આઈટમ્સ સતત ઉમેરવામાં આવી છે. 1975માં એક સામાન્ય, એટલે કે, આઈટમ 68, રજૂ કરવામાં આવી હતી જેમાં સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફમાં “અન્ય ચીજવસ્તુઓ જે સ્પષ્ટ નથી” તેને પણ આવરી લેવામાં આવી હતી.

5. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ-1944:

આ એક્ટ ભારતમાં ઉત્પાદિત અથવા ઉત્પાદિત માલ અને મીઠા પરની આબકારીની સેન્ટ્રલ ડ્યુટીને લગતો મુખ્ય એકીકૃત અને સુધારા આપતો કાયદો છે. આ અધિનિયમે

અલગ આબકારી અધિનિયમો અને વૈધાનિક નિયમોના 11 સેટ ઉપરાંત મીઠાને લગતા 5 અધિનિયમો કે જેના પર ભારતમાં કોમોડિટીઝ પરના કરમાં સૌથી જુનો કર છે તેને બદલ્યો હતો. આમ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944 એ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંચાલિત એક વ્યાપક આબકારી જકાત છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944 આ એક મુળભુત અધિનિયમ છે જે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટીને નિયંત્રિત કરે છે. તે આબકારી જકાત વસુલવાનો આધાર પુરો પાડે છે, આબકારી અંદાજ માટે માલનું મુલ્યાંકન, આબકારી અધિકારીઓને સોંપાયેલ સત્તા, આબકારી કાયદાનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતાના કિસ્સામાં દંડ વગેરે આ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવામાં આવે છે.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ 1944 ની મુખ્ય જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે :

1. આબકારી કાયદાનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ
2. જકાત લાદવી અને વસુલાત
3. જકાતના દરો
4. કિંમત પર આધારિત આબકારી જકાત
5. રિફ્લેશનને લગતી નીચેની જોગવાઈઓ:
 - ક. ઉત્પાદક
 - ખ. જે વ્યક્તિ CENVAT બીલ જારી કરે છે તે.
 - ગ. ખાનગી ગોડાઉન ધારક
 - ઘ. અંતિમ ઉપભોક્તા માટે રાહત
 - ચ. નિકાસકાર
 - છ. આબકારી માલનું મુલ્યાંકન
 - જ. સેનવેટ કેડિટ
 - ઝ. આબકારી જકાતનો વહીવટ
 - ટ. અપીલ અને પુનરાવર્તન
 - ઠ. દંડ
6. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985 :

આ અધિનિયમ ભારતમાં ઉત્પાદિત તમામ માલસામાનને સદર અને પેટા-સદર હેઠળ વર્ગીકૃત કરે છે. તે નિર્ધારિત કરે છે તે દરે આબકારી જકાત ચુકવવાપાત્ર છે.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, 1985 અગાઉના સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટને બદલીને તા. 28.2.1986 થી અમલમાં મુકવામાં આવ્યો હતો. નવા ટેરિફમાં, વિવિધ પ્રકરણો અને શીર્ષકોની ગોઠવણી આંતરરાષ્ટ્રીય હાર્મોનાઈઝડ સિસ્ટમ ઓફ નોમેનક્લેચર (H.S.N.) ની પેટર્ન પર છે જે પૂર્વ-28.2.1986 નાં ટેરિફથી તદ્દન અલગ છે.
7. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ 1994
આ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ જકાતની વસુલાત અને વસુલાત સંબંધિત મુળભુત કાયદો છે. પરંતુ જકાત વસુલાત દરનો સમાવેશ થતો નથી.

8. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ રૂલ, 2002:

તે માલના ક્લિયરન્સ માટે ફાઈલ કરવાના નિયત ફોર્મ, કાયદાના પાલન માટે અથવા અપીલ કરવા માટેની પ્રક્રિયા, રિફંડ માટે વિનંતી કરવાની પ્રક્રિયા વગેરે પ્રદાન કરે છે.

2000 માં શરૂ કરાયેલ ડ્યુટીની પાક્ષિક ચુકવણીની અગાઉની સિસ્ટમને 1. 3. 2003 થી ડ્યુટીની માસિક ચુકવણી દ્વારા બદલવામાં આવી છે. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ રૂલ્સ, 2002 એ 1. 3. 2002 ના નોટિફિકેશન નંબર 4/2002-C.E. (N.T.) દ્વારા રજુ થયેલ છે.

9. CENVAT ક્રેડિટ નિયમો, 2004

અગાઉના સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ (નં. 2) નિયમો 2001 ને બદલે ત્યારબાદ CENVAT ક્રેડિટ નિયમો, 2004 ને સુચિત કરવામાં આવ્યા. નવા નિયમોની રજૂઆત સાથે, પ્રક્રિયાઓને સરળ બનાવવામાં આવી છે. બજેટ દિવસના પ્રતિબંધો પણ દુર કરવામાં આવ્યા હતા. સને 1986 થી નિયમોમાં નવી જોગવાઈઓ ઉમેરીને, સુચિત માલમાં વપરાતા કાચા માલના શુલ્કનું વળતર મળે અને તેનો ઉપયોગ ઉત્પાદિત માલના શુલ્ક સામે થઈ શકે તેવો પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે. આ પદ્ધતિ અંગ્રેજીમાં 'મોડવેટ' તરીકે પ્રચલિત છે.

વધારાની ફરજો અને વેરો:

આ નીચે દર્શાવેલ અન્ય કાયદાઓના સંદર્ભમાં અમુક ચોક્કસ માલ પર વસુલવામાં આવે છે:

1. આબકારીની વધારાની ફરજો (ખાસ મહત્વનો માલ) અધિનિયમ, 1957
2. આબકારીની વધારાની ફરજો (ટેક્સટાઈલ અને ટેક્સટાઈલ આર્ટિકલ) અધિનિયમ, 1978
3. બીડી વર્કર્સ વેલ્ફેર સેસ એક્ટ, 1976
4. કોફી એક્ટ, 1942
5. ધ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (ડિવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, 1951
6. આયર્ન ઓર માઈનસ, મેંગેનીઝ ઓર માઈનસ અને કોમ ઓર માઈનસ લેબર વેલ્ફેર સેસ એક્ટ, 1976
7. જ્યુટ મેન્યુફેક્ચરર્સ સેસ એક્ટ, 1983
8. લાઈમસ્ટોન એન્ડ ડોલોમાઈટ માઈનસ લેબર વેલ્ફેર ઈંડ એક્ટ, 1972
9. ઔષધીય અને શૌચાલય તૈયારી (આબકારી જકાત) અધિનિયમ, 1955
10. ખનિજ ઉત્પાદનો (આબકારી અને કસ્ટમ્સની વધારાની ફરજો) અધિનિયમ, 1958
11. તેલ ઉદ્યોગ (વિકાસ) અધિનિયમ, 1974
12. ધ રબર એક્ટ, 1947
13. સોલ્ટ સેસ એક્ટ, 1953
14. સુગર એક્સપોર્ટ પ્રમોશન એક્ટ, 1958
15. સુગર (સ્પેશિયલ ડ્યુટી) એક્ટ, 1959

16. ખાંડ (ઉત્પાદનનું નિયમન) અધિનિયમ, 1961
17. સુગર સેસ એક્ટ, 1982
18. ટી એક્ટ, 1953
19. ટેક્સટાઈલ કમિટી એક્ટ, 1963
20. તમાકુ સેસ એક્ટ, 1975

12.6 આબકારી જકાતનું મુલ્યાંકન

1969 સુધી ભૌતિક નિયંત્રણ પ્રણાલી હતી જેમાં ફેક્ટરીમાંથી ઉત્પાદિત માલની દરેક મંજૂરી કેન્દ્રીય આબકારી અધિકારીની દેખરેખ હેઠળ કરવામાં આવતી હતી. આબકારી પ્રક્રિયાઓમાં સ્વ-નિકાલ પ્રક્રિયાનો ખ્યાલ હજી પ્રારંભિક હતો. ત્યારબાદ કરદાતાઓને માન્ય વર્ગીકરણ સુચિ અને કિંમત સુચિના આધારે જકાતનું પ્રમાણ નક્કી કરવાની અને યોગ્ય જકાતની ચુકવણી પર માલની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

સરકાર ફેક્ટરીમાંથી માલ બહાર કાઢવામાં આવે છે ત્યારે કર વસુલ કરે છે. કારણ કે, માલના નિકાલ સમયે આબકારી જકાત વસુલવામાં આવે છે. આમ, તે તેનાં નિકાલ કરવાના સમયે કરપાત્ર બને છે અને તેથી, તેના વાસ્તવિક ઉત્પાદનની તારીખ સાથે તે સંબંધિત નથી. પરંતુ નિકાલ કરવાની તારીખ સાથે સંબંધિત છે અને તે તારીખે લાગુ પડતી આબકારી જકાતનો દર ચુકવવામાં આવનાર આબકારી જકાતનો વાસ્તવિક દર કહેવાય છે.

આબકારી જકાતના દરો : આબકારી જકાતનો મુળ દર 16% છે. જ્યારે કેટલાક કિસ્સાઓમાં 8% હોય તો વિશેષ જકાત હોય છે, એવા કેસોમાં આબકારી જકાત 24% છે. હાલમાં શિક્ષણ માટે શિક્ષણ ઉપકરણ છે, જે આબકારી જકાતના 2% છે; તેથી, અસરકારક આબકારી જકાત 16.32% અથવા 24.48% તરીકે ગણવામાં આવે છે.

માલનું મુલ્યાંકનનાં આધારે આબકારી જકાત ચુકવવાપાત્ર છે:

1. વજન, વોલ્યુમ, લંબાઈ વગેરે જેવા માપ પર આધારિત ચોક્કસ જકાત
2. ટેરિફ મૂલ્યની ટકાવારી
3. મહત્તમ છુટક કિંમત (MRP)
4. કમ્પાઉન્ડ લેવી સ્કીમ
5. આકારણી કરી શકાય તેવા મુલ્યની ટકાવારી (એડ-વેલોર ડ્યુટી)

1. ચોક્કસ આબકારી જકાત :

આ આબકારી જકાત એ વજન, લંબાઈ, વોલ્યુમ વગેરે જેવા એકમો પરની જકાત છે. ચોક્કસ આબકારી જકાત વસ્તુઓના આધારે સિગારેટ માટે સિગારેટની લંબાઈ, અને માચીસ માટે 100 બોક્સ, ખાંડ કવિન્ટલદીઠ, માર્બલ પ્રતિ ચોરસ મીટર, કલર ટીવી તેની સ્કીન સાઈઝની સેમી. નાં આધારે જકાત માટે ધ્યાને લેવાય છે.

2. ટેરિફ વેલ્યુ પર આબકારી જકાત:

ટેરિફ વેલ્યુ એ સરકાર દ્વારા સમયાંતરે નક્કી કરાયેલ મુલ્ય છે. સરકાર વિવિધ વર્ગો માટે અલગ-અલગ ટેરિફ મુલ્ય નક્કી કરી શકે છે. પાન મસાલા, તૈયાર વસ્ત્રો માટે ટેરિફ વેલ્યુ નક્કી કરવામાં આવી છે.

3. MRP પર આબકારી જકાત: સરકાર એવા માલનો ઉલ્લેખ કરે છે કે જેના પર MRP આધારિત આબકારી જકાત ગણવામાં આવે છે. MRP એ મહત્તમ કિંમત છે કે જેના પર અંતિમ ગ્રાહકોને આબકારી માલ વેચવામાં આવે છે. તેમાં કર, નૂર અને પરિવહન જકાત, ડીલરોને કમિશન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. MRP પર આબકારી જકાત એવા ઉત્પાદનો પર લાગુ થાય છે કે જેમાં વજન અને માપનનાં કાયદા હેઠળ MRP નું ભાવપત્રક જરૂરી છે, દા. ત. ચોકલેટ, બિસ્કીટ, વેફર્સ, આઈસ્ક્રીમ, કેમેરા, રેફ્રિજરેટર્સ, પંખા, ફુટવેર, ટુથપેસ્ટ વગેરે.
4. કમ્પાઉન્ડેડ લેવી સ્કીમ: નાના ઉત્પાદકના કિસ્સામાં, સરકાર નાના ઉત્પાદકને નક્કી કરેલા દરે ચોક્કસ પરીબળો જેવા કે સાધનોના કદના આધારે આબકારી જકાત ચુકવવાની મંજૂરી આપે છે.
5. આકારણી કરી શકાય તેવા મુલ્ય પરની આબકારી જકાત: આકારણી યોગ્ય મુલ્ય એ વ્યવહારનું મુલ્ય છે એટલે કે, જે મુલ્ય પર વ્યવહાર થાય છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તે વેચાણ પરના માલ માટે ખરેખર ચુકવવામાં આવેલી અથવા ચુકવવાપાત્ર કિંમત છે. તેને વ્યવહાર મુલ્ય પણ કહેવામાં આવે છે. તેમાં નૂર અને પરિવહન શુલ્ક, ડીલરને કમિશન વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

વ્યવહાર મુલ્ય અથવા આકારણીપાત્ર મુલ્ય પર આબકારી જકાત ચુકવવામાં આવે છે જ્યારે...

- (1) માલને નિકાલ કરવાના સમયે અને સ્થળે વેચવામાં આવે.
- (2) ખરીદનાર અને કરદાતા (ઉત્પાદક/વિકેતા) સંબંધિત ન હોય.
- (3) કિંમતએ માત્ર વેચાણ માટે ધ્યાને લેવાય છે, દા. ત. પૈસા અથવા અમુક મુલ્યવાન વસ્તુ વેચાણ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

આકારણીપાત્ર મુલ્યમાં આબકારી જકાત, વેચાણ વેરો અથવા ખરેખર ચુકવવામાં આવેલ અન્ય કરનો સમાવેશ થતો નથી.

નીચેની વસ્તુઓ આબકારી જકાતમાં સામેલ છે :

- (1) પ્રાથમિક પેકિંગ અથવા મુખ્ય પેકિંગ અથવા જરૂરી પેકિંગ. (2) રોયલ્ટી ચાર્જ. (3) વેચાણ એજન્ટને કમિશન.

નીચેની વસ્તુઓ બાકાત રાખવામાં આવી છે: (1) ગૌણ પેકિંગ. (2) પરત કરી શકાય તેવું પ્રાથમિક પેકિંગ જેમ કે ઠંડા પીણાની બોટલ, એલપીજી સિલિન્ડર. (3) વેચાણ સમયે આપવામાં આવેલ ડિસ્કાઉન્ટ.

$$\text{આકારણી યોગ્ય મુલ્ય} = (\text{કરબાદ વેચાણકિંમત}) / (1 + \text{જકાત દર})$$

12.7 એસ.એસ.આઈ. (SSI-Small Scale Units) હેઠળ આબકારી જકાત હેઠળ રાહત

સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રી SSI રાજ્યના ઉદ્યોગ નિર્દેશાલય અથવા DC (SSI) માં નોંધાયેલ હોવું જોઈએ. રાહત અને છુટછાટો મેળવવાના સમયે, S.S.I. યુનિટે પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું જરૂરી છે.

SSI મુક્તિની લાગુ પડતી સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ હેઠળ SSI મુક્તિ નીચેના કેસ માટે મળી શકે છે :

1. ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં ઉત્પાદિત માલ
2. ઉત્પાદકો દ્વારા વપરાયેલ કાર્યો માલ
3. પેકિંગ સામગ્રી, એકાઉન્ટ બુક્સ, રજિસ્ટર અને લેખન પેપર
4. ફેક્ટરીમાં મુળ સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવા માટેના ઘટકો, કોઈપણ મશીનરીના ભાગો અથવા સાધનોનું ઉત્પાદન
5. NSIC, KVIC, SSIDC ના બ્રાન્ડ નામ ધરાવતો માલ
6. ઔષધીય દવાઓ તૈયાર કરવાનાં સંદર્ભમાં હાઉસ માર્ક

S.S.I. માટે સેનવેટ કેડીટ: S.S.I. રૂ. 150 લાખનું ટર્નઓવરથી વધી જાય જાય ત્યારબાદ જ તેને સેનવેટ કેડીટ ઉપલબ્ધ થશે.

- 1) નાના પાયનાં એકમ માટે જકાત રાહત:

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રી એટલે કે જેના ટર્નઓવરનું કુલ મુલ્ય કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં 1 લી એપ્રિલના દિવસે અથવા તે પછી કરવામાં આવેલ રૂ. એકસો પચાસ લાખથી વધુ ન હોવું જોઈએ.

- 2) S.S.I. જકાત રાહત હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલ ઉત્પાદનો:

S.S.I. ને આપવામાં આવતી મુક્તિ તમામ માલસામાન માટે લાગુ પડતી નથી, આનો લાભ જાહેરનામાંમાં સુચવેલ સૂચિબદ્ધ ઉત્પાદનો સુધી જ મર્યાદિત છે. જાહેરનામાંના ઉદ્દેશ્યને પરિપૂર્ણ કરવા માટે તેમાં મોટાભાગના ઉત્પાદનોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે. જો કે તમાકુ ઉત્પાદનો, પાન મસાલા, ઘડિયાળો, માચીસ, એલ્યુમિનિયમ, સ્ટેનલેસ સ્ટીલ, ચા/કોફી, આઈસ્ક્રીમ અને અમુક કાપડ ઉત્પાદનોને ખાસ કરીને S.S.I. રાહતમાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

- 3) રૂ. 150 લાખના ઘર વપરાશ માટે ક્લિયરન્સનું એકંદર મૂલ્ય નક્કી કરવું.

કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં 1 લી એપ્રિલના રોજ અથવા તે પછી કરવામાં આવેલ કુલ મૂલ્ય રૂ. 150 લાખથી વધુ ન હોય તેવી પ્રથમ મંજૂરીઓ નક્કી કરવાના હેતુ માટે, નીચેની મંજૂરીઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં:

- a) આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ:

ક્લિયરન્સ, એટલે કે જેને અન્ય કોઈપણ જાહેરનામા હેઠળ વસુલવાપાત્ર આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવે છે (મંજૂરીના જથ્થા અથવા મુલ્યના આધારે મુક્તિ સિવાય) અથવા જેના પર કોઈ અન્ય કારણસર કોઈ આબકારી જકાત ચુકવવાપાત્ર નથી.

- b) અન્ય વ્યક્તિનું બ્રાન્ડ નામ અથવા વેપાર નામ ધરાવતી મંજૂરીઓ:

અન્ય વ્યક્તિનું બ્રાન્ડ નામ અથવા વેપાર નામ ધરાવતી મંજૂરીઓ, જે આ રાહત મેળવવા માટે અયોગ્ય છે.

- c) અંતિમ ઉત્પાદનો S.S.I. મુક્તિ માટે લાયક હોય તેવા કિસ્સામાં મધ્યવર્તી માલ/માલ કેષ્ટિવલી વપરાશમાં લેવાયેલી ક્લિયરન્સ:

ઉલ્લેખિત માલસામાનની ક્લિયરન્સ કે જેનો ઉપયોગ ઉલ્લેખિત માલના

ઉત્પાદનની ફેક્ટરીની અંદર કોઈપણ નિર્દિષ્ટ માલના વધુ ઉત્પાદન માટે ઈનપુટ તરીકે થાય છે. અહીં ઉલ્લેખિત માલ તે માલ છે, જે S.S.I. મુક્તિ માટે પાત્ર છે.

d) નિકાસ મંજૂરીઓ: નિકાસ માટે મંજૂરી છે.

4) રૂ. 400 લાખના ઘર વપરાશ માટે મંજૂરીઓનું એકંદર મૂલ્ય નક્કી કરવું.

ઘર વપરાશ માટેના તમામ આબકારી માલસામાનનાં ક્લિયરન્સનું એકંદર મૂલ્ય નક્કી કરવાના હેતુ માટે, એટલે કે રૂ. 400 લાખ, નીચેની મંજૂરીઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં:

a) FTZ/SEZ/100% EOU/EHTP/STP/UNO/ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાને મંજૂરી.

i) જકાતની ચુકવણી કર્યા વિના આબકારી માલની મંજૂરી

ii) ફ્રી ટ્રેડ ઝોન (FTZ) માં એકમ માટે; અથવા

iii) સ્પેશિયલ ઈકોનોમિક ઝોન (SEZ) માં એકમ માટે; અથવા

iv) સો ટકા નિકાસ-લક્ષી ઉપક્રમ (100% EOU); અથવા

v) ઈલેક્ટ્રોનિક હાર્ડવેર ટેકનોલોજી પાર્ક અથવા સોફ્ટવેર ટેકનોલોજી પાર્ક (EHTP/STP); અથવા

vi) યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓર્ગેનાઈઝેશન (યુએનઓ) અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાને તેમના સત્તાવાર ઉપયોગ માટે અથવા તેમના દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલ પ્રોજેક્ટ્સને સખાય કરવામાં આવે છે, જેના પર 28.08.1995 ના નોટિફિકેશન નંબર 108/95-C.E હેઠળ ફરજની મુક્તિ ઉપલબ્ધ છે.

b) અન્ય વ્યક્તિનું બ્રાન્ડ નામ અથવા વેપાર નામ ધરાવતી મંજૂરીઓ.

અન્ય વ્યક્તિનું બ્રાન્ડ નામ અથવા વેપાર નામ ધરાવતી મંજૂરીઓ, જે આ રાહત મેળવવા માટે અયોગ્ય છે.

c) અંતિમ ઉત્પાદન: S.S.I. મુક્તિ માટે પાત્ર હોય તેવા કિસ્સામાં વચગાળાના માલસામાન/સામાનની કેપ્ટિવલી વપરાશની મંજૂરી.

ઉલ્લેખિત માલસામાનની ક્લિયરન્સ કે જેનો ઉપયોગ ઉલ્લેખિત માલના ઉત્પાદનની ફેક્ટરીમાં કોઈપણ નિર્દિષ્ટ માલના વધુ ઉત્પાદન માટે ઈનપુટ તરીકે થાય છે. અહીં, ઉલ્લેખિત માલ તે માલ છે, જે S.S.I. મુક્તિ માટે પાત્ર છે.

d) ચોક્કસ જોબ વર્ક સુચનાઓ હેઠળ ક્લિયરન્સ મુક્તિ: ક્લિયરન્સ કે જે ચોક્કસ જોબ વર્ક નોટિફિકેશન્સ હેઠળ તેના પર વસુલવાપાત્ર આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ છે, જેમ કે. જાહેરાત નં. 214/86-C.E., તારીખ 25.03.1986 અથવા નં. 83/94-C.E. તારીખ 11. 04.1994.

e) નિકાસ મંજૂરીઓ :- નિકાસ માટે મંજૂરીઓ છે.

નેપાળ અને ભુતાનની નિકાસને નિકાસ તરીકે ગણવામાં આવતી નથી. તે ઘર વપરાશ માટે મંજૂરી તરીકે લેવામાં આવે છે.

5) પાછલા વર્ષ માટે રૂ. 400 લાખનું ટર્નઓવર/એગ્રિગેટ ક્લિયરન્સ કેવી રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે ?

- 6) નક્કી કરેલી મર્યાદા સુધી પહોંચવા માટે રજુઆત દાખલ કરવી.
- a) 551 એકમો કે જેમનું ટર્નઓવર વધુ નક્કી કરેલ મર્યાદા કરતા વધુ (રૂ. 90 લાખ) છે પરંતુ મુક્તિ મર્યાદા (એટલે કે રૂ. 150 લાખ) કરતાં ઓછું છે તેમણે નિયત ફોર્મમાં એક જાહેરાત ફાઇલ કરવી પડશે.
- b) આવી જાહેરાત કરદાતાના જીવનકાળમાં માત્ર એક જ વાર ફાઇલ કરવાની હોય છે.

- 7) નોંધણી: SSI એકમો કે જેમનું ટર્નઓવર રૂ. 150 લાખ કરતા ઓછું છે તેમને નોંધણીમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે. એકવાર મુક્તિ મર્યાદા ઓળંગી જાય, પછી એકમ સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ ઓથોરિટીઝમાં નોંધાયેલ હોવું જોઈએ.

SSI જેનું ટર્નઓવર નિર્દિષ્ટ મર્યાદા (હાલમાં રૂ. 90 લાખ) કરતાં વધુ છે, પરંતુ મુક્તિ મર્યાદા કરતાં ઓછી છે (એટલે કે રૂ. 150 લાખ) તેમણે નિયત ફોર્મમાં રજુઆત ફાઇલ કરવી પડશે.

રિટર્ન ભરવું: મુલ્યાંકનકર્તાએ સંબંધિત ત્રિમાસિક ગાળાના અંતથી નીચેના-ઉલ્લેખિત મહિનાની 10મી તારીખે અથવા તે પહેલાં ER3 ફોર્મેટમાં ત્રિમાસિક રિટર્ન ફાઇલ કરવું જરૂરી છે.

યુકવણી માટેની નિયત તારીખ: એકવાર ટર્નઓવર મુક્તિ મર્યાદા કરતાં વધી જાય, તો સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રી (SSI) ED યુકવવા માટે જવાબદાર બને છે.

એપ્રિલ-ફેબ્રુઆરી દરમિયાન ક્લિયરન્સ માટે સંબંધિત ક્વાર્ટરના અંતથી પછીના મહિનાની પાંચમી તારીખ અને માર્ચ દરમિયાન ક્લિયરન્સ માટે 31મી માર્ચ જકાતની યુકવણીની નિયત તારીખ છે.

S.S.I. એકમો ત્રિમાસિક ધોરણે ED ને યુકવવા માટે જવાબદાર છે. જો SSI યુનિટ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન રૂ. 400 લાખની મર્યાદાને વટાવે તો પણ આ છૂટછાટ આખા વર્ષ માટે ઉપલબ્ધ છે.

12.8 આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ

અમુક પ્રક્રિયાઓ માટે જકાત ભર્યા સિવાય પણ માલની હેરફેર થઈ શકે છે. ઉત્પાદિત માલ જકાત ભર્યા સિવાય નિકાસ પણ થઈ શકે છે. નિયમ-8 નીચે જાહેરનામાં બહાર પાડીને જકાતનાં દરોમાં પુર્ણ યા અંશત: રાહત આપવાની કેન્દ્ર સરકારને સત્તા છે.

જકાતનાં દરોમાં પુર્ણ અથવા અંશત: રાહત આપવા માટે કલમ-25 નીચે કેન્દ્ર સરકારને સત્તા આપવામાં આવી છે. પરદેશોમાંથી ભારતમાં આવતા મુલાકાતીઓ તેમજ કાયમી સ્થળાંતરની ઈચ્છાવાળા આવનારાઓ અંગત ઉપયોગ માટે સામાન લાવે તેના પર જકાતની લાગત કે રાહત માટેનો પણ અધિનિયમમાં પ્રબંધ છે. જકાત ભરેલ આયાતી માલની તેમજ તેમાંથી તૈયાર કરેલ માલની નિકાસ થાય ત્યારે જકાત વળતર માટેની જોગવાઈઓ અધિનિયમમાં આપેલ છે. દાણચોરી અટકાવવાની કે પકડવાની કાર્યવાહીમાં ગુનાની તપાસ, ઝડપી અને ધરપકડ ઉપરાંત ખાતાકીય કાર્યવાહી, સુનાવણી તેમજ ચુકાદા અન્વયે દંડ, માલની તેમજ વાહનોની જપ્તી વગેરે બાબતોની તથા કલમ-135 નીચે ફોજદારી ફરિયાદની જોગવાઈઓ કરેલ છે. અધિકારીઓના ચુકાદાઓ વિરુદ્ધ અપીલ માટે 1982થી અપીલીય ન્યાયપંચની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

12.9 આબકારી જકાતમાંથી પરત કરેલ રકમ

આબકારી જકાતની કોઈપણ ડ્યુટીનું રિફંડ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની કલમ 118, પ્રકરણ 9, પરત કરેલી રકમ, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ 1944 દ્વારા સંચાલિત થાય છે. તેની વ્યાખ્યા મુજબ, રિફંડમાં ભારતની બહાર નિકાસ કરાયેલા માલ પર અથવા ભારતની બહાર નિકાસ કરાયેલા માલના ઉત્પાદનમાં વપરાતી સામગ્રી પર ચુકવવામાં આવતી ડ્યુટીનાં વળતરનો સમાવેશ થાય છે.

એક અલગ પ્રકરણ (નં. 8) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટીના વળતર સાથે સંબંધિત છે. રીફંડનો દાવો નિર્દિષ્ટ ફોર્મમાં સંબંધિત તારીખથી એક વર્ષની અંદર આકારણી દ્વારા અથવા તો જકાત ભરનાર વ્યક્તિ દ્વારા, ઉત્પાદન ફેક્ટરી પર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના ડેપ્યુટી/આસિસ્ટન્ટ કમિશનરને ફાઈલ કરી શકાય છે.

કલમ 11B માં 'સંબંધિત તારીખ' વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે તે દ્વારા રિફંડનો દાવો જો ઉત્પાદક દ્વારા કરી શકાય છે અન્યથા તે રકમ કાનુન દ્વારા નિર્મિત ગ્રાહક કલ્યાણ ફંડમાં જમા કરાવવા માટે જવાબદાર છે.

રિફંડની ચુકવણી પર વ્યાજ. કલમ 11BB મુજબ, જો કલમ 11B હેઠળ આદેશ કરવામાં આવેલ કોઈપણ જકાત રીફંડની અરજી મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર નિયત રીતે અને ફોર્મ સાથે સંબંધિત નિયમોમાં નિર્ધારિત આધારભુત દસ્તાવેજ પુરાવા સાથે રિફંડ કરવામાં ન આવે તો અરજી મળ્યાની તારીખથી આવી જકાત રીફંડની તારીખ સુધી ત્રણ મહિનાની સમાપ્તિ પછી તરત જ તે તારીખથી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સુચિત દરે વ્યાજ ચુકવવાનું રહેશે.

રીફંડના દાવાની રજૂઆત:

કોઈપણ વ્યક્તિ, જે પોતાને કોઈપણ ફરજો અથવા અન્ય લેણાંના રીફંડ માટે હકદાર માને છે, અથવા વિભાગ દ્વારા જાણ કરવામાં આવી છે કે તેના રીફંડ બાકી છે, તેણે તમામ સંબંધિત સાથે યોગ્ય ફોર્મમાં દાવો રજૂ કરવો જોઈએ. તેના દાવાને સમર્થન આપતો દસ્તાવેજ અને તેના નિવેદનને સમર્થન આપતા દસ્તાવેજો/રિકોર્ડની નકલો તેણે આપવી જરૂરી છે. રેન્જ ઓફિસરને નકલ સાથે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના ડેપ્યુટી/આસિસ્ટન્ટ કમિશનર પાસે દાવો દાખલ કરવો જોઈએ.

દાવો ડુપ્લિકેટમાં રજૂ કરવાનો છે અને તે દાવેદાર દ્વારા અથવા તેના વતી યોગ્ય રીતે અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા યોગ્ય રીતે હસ્તાક્ષરિત કરવાનો છે.

સાથેના તમામ દસ્તાવેજો વિના દાવાની તપાસ અને તેની સ્વીકાર્યતા કરવી શક્ય નથી. જો જરૂરી દસ્તાવેજો વિના દાવો દાખલ કરવામાં આવે, તો તે રિફંડની મંજૂરીમાં વિલંબ તરફ દોરી શકે છે. વધુમાં, દાવો દાખલ કર્યાના ત્રણ મહિનામાં રીફંડ આપવામાં ન આવે તો રીફંડનો દાવો કરનાર વ્યાજ માટે હકદાર છે. પરિણામે, આધારભુત દસ્તાવેજો વિના દાવા સબમિટ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં. જો દાવો પોસ્ટ દ્વારા અથવા અન્ય મોડ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોય, તો પણ દાવો નકારી કાઢવો જોઈએ અથવા ક્વેરી મેમો સાથે પાછો મોકલવામાં આવે છે. તમામ સંબંધિત દસ્તાવેજો ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે જ દાવો દાખલ કરવામાં આવશે.

રીફંડના દાવા અને મંજૂરીની ચકાસણી:- રેન્જ ઓફિસર રેન્જ ઓફિસમાં દાવાની પ્રાપ્તિની તારીખથી 2 અઠવાડિયાની અંદર કાગળોની ચકાસણી પુર્ણ કરશે અને કેન્દ્રીય આબકારી વિભાગના વિભાગીય નાયબ/સહાયક કમિશનરને ચકાસણીનો અહેવાલ મોકલશે. વિભાગીય

કચેરી દાવાની ચકાસણી કરશે, જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં રેન્જ સાથે પરામર્શ કરશે અને તપાસ કરશે કે રીફંડ અરજી પુર્ણ છે અને તે તમામ જરૂરિયાતો દ્વારા આવરી લેવામાં આવી છે.

વિભાગીય કચેરીઓમાં, રેન્જ ઓફિસરના અહેવાલની પ્રાપ્તિ પછી રીફંડના દાવાઓની અંતિમ પ્રક્રિયા પુર્ણ થવી જોઈએ, જેમાં એ હકીકતની ચકાસણીનો સમાવેશ થાય છે કે શું કરદાતાએ તેમના ખરીદનારને ફરજની ઘટનાઓ પસાર કરી છે કે કેમ. તે કલમ 118 માં પહેલેથી જ ઉલ્લેખિત છે. તમામ એક્સાઈઝબલ કોમોડિટીઝમાં રીબેટ માટે, લઘુત્તમ રૂ. 500/- પ્રતિ દાવો નોટિફિકેશન નંબર 40/2001-C.E. માં ઉલ્લેખિત છે. 'જો, આવી કોઈ અરજી મળ્યા પછી, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના આસિસ્ટન્ટ કમિશ્નર અથવા સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના ડેપ્યુટી કમિશ્નર સંમત થાય છે કે અરજદાર દ્વારા ચુકવવામાં આવેલી આબકારીની જકાતનો સંપૂર્ણ અથવા કોઈપણ ભાગ રીફંડપાત્ર છે, તો તે ઓર્ડર કરી શકે છે. તદનુસાર નિર્ધારિત રકમ ફંડમાં જમા કરવામાં આવશે.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટી કલમ 11B(2) મુજબ નીચેના રીફંડપાત્ર કેસોમાં અરજદારને રીફંડ આપશે:

- 1) ભારતની બહાર નિકાસ કરવામાં આવતા આબકારી માલ પર અથવા ભારતની બહાર નિકાસ કરવામાં આવતા માલના ઉત્પાદનમાં વપરાતી આબકારી સામગ્રી પરની આબકારી જકાતમાં છુટ;
- 2) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કમિશ્નર પાસે જાળવવામાં આવેલા અરજદારના ખાતામાં બેલેન્સમાં પડેલી બિનખર્ચિત એડવાન્સ ડિપોઝિટ;
- 3) આ અધિનિયમ હેઠળ બનાવેલા નિયમો, અથવા જારી કરાયેલ કોઈપણ સુચના અનુસાર ઈનપુટ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતા આબકારી માલ પર ચુકવવામાં આવેલી જકાતની કેડિટનું રિફંડ;
- 4) ઉત્પાદક દ્વારા ચુકવવામાં આવેલી આબકારી જકાત, જો તેણે આવી ડ્યુટી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને પસાર કરી ન હોય;
- 5) ખરીદનાર દ્વારા ચુકવવામાં આવેલી આબકારી જકાત, જો તેણે આવી ડ્યુટી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને પસાર કરી ન હોય;
- 6) આબકારીની ફરજ અરજદારોના અન્ય કોઈપણ વર્ગ દ્વારા વહન કરવામાં આવે છે, જેમ કે કેન્દ્ર સરકાર, સત્તાવાર ગેઝેટમાં સૂચના દ્વારા સ્પષ્ટ કરી શકે છે.

અન્ય કેસો જ્યાં રીફંડ લાગુ પડે છે તે નીચે મુજબ છે:

1. જ્યાં સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ લો, 1991ની શરૂઆત પહેલાં રિફંડ માટેની અરજી કરવામાં આવી હોય તો આવી અરજી કલમ 11B(2) હેઠળ કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે.
2. જ્યારે વિભાગની નિષ્ક્રિયતાને કારણે આકારણીકર્તા લાભ મેળવવામાં અસમર્થ હોય, અને કોર્ટ આકારણીની તરફેણમાં કેસનો નિર્ણય કરે, તો રીફંડ આપવામાં આવશે.
3. જો કરદાતાને મુક્તિ હોવા છતાં પણ જકાત ચુકવે, તો તે પછીથી રીફંડનો દાવો ફાઈલ કરી શકે છે.
4. સેનવેટ કેડિટના રીફંડ પર પણ સેક્શન 11B લાગુ પડે છે.

જો રીફંડનો દાવો કરનાર વ્યક્તિએ જકાતનો બોજ બીજા પર નાખ્યો હોય અને તેને ખરેખર કોઈ નુકસાન અથવા પુર્વગ્રહ ન થયો હોય, તો તેને વળતર આપવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી અને તે કલમ 72 ના આધારે, વળતર માટેની કાર્યવાહી કરી શકશે નહીં. ભારતીય કરાર અધિનિયમ, (પેરા 112)(2) મુજબ રીફંડના દાવા માટે પુર્વશરત છે કે અન્ય વ્યક્તિને જકાત અંગેની જવાબદારી સોંપવામાં આવી નથી એ સાબિત કરવું.

એપેલેટ/રિવિઝનરી ઓર્ડરના પરિણામે અને/અથવા હાઈકોર્ટ/સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા આદેશોના પરિણામે ઉદભવતા રીફંડ માટેના તમામ દાવાઓ જરૂરી છે. જે કલમ 11B હેઠળ દાખલ કરવામાં આવશે, અને સમયાંતરે અસ્તિત્વમાં રહેલ સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે અને તેનો નિકાલ કરવામાં આવશે. જ્યાં સુધી દાવેદાર એવું સ્થાપિત ન કરે કે તેણે ફરજનો બોજ અન્ય લોકોને સોંપ્યો નથી ત્યાં સુધી રીફંડનો કોઈ ઓર્ડર કરવાનો નથી.

તમામ રિફંડ દાવાઓ અથવા મંજૂરીના ઓર્ડર ‘ઓર્ડર-ઈન-ઓરિજિનલ’ (O-I-O) તરીકે જારી કરવા જોઈએ. મંજૂરી રીફંડ માટે જારી કરાયેલ O-I-O ના નંબરીંગ માટે પ્રત્યય ‘R’ સાથેની એક અલગ શ્રેણીનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. આ આદેશોનું ઓડિટ કરવામાં આવશે. નીચેનું કોષ્ટક જુઓ:

રીફંડની મંજૂર રકમ	ઓડિટનો પ્રકાર અને સત્તા	O-I-O જારી કરતી સત્તા	35E હેઠળ સમીક્ષા
રૂ. 5 લાખ કે તેથી વધુ	અધિકારક્ષેત્રના કમિશ્નર કક્ષાએ પૂર્વ-ઓડિટ	AC/DC of central excise	જરૂરી નથી
રૂ. 50,000 થી રૂ. 5 લાખ	વધારાના/સંયુક્ત કમિશ્નર (ઓડિટ) કક્ષાએ ફરજિયાત પોસ્ટ-ઓડિટ	AC/DC	ફરજિયાત
રૂ. 50,000 સુધી	પોસ્ટ-ઓડિટ	O-I-O પાસ કરવાની જરૂર નથી	જરૂરી નથી
રૂ. 50,000 કરતા ઓછા	DC/AC દ્વારા પોસ્ટ-ઓડિટ	AC/DC	જરૂરી

તમામ રીફંડ/રિબેટ ક્લેઈમ પેપર્સ ડીસી/એસી દ્વારા કમિશ્નરેટ હેડક્વાર્ટરને પોસ્ટ ઓડિટ માટે ચુકવણીના એક સપ્તાહની અંદર મોકલવા જોઈએ. ચુકવણી કર્યાનાં ત્રણ મહિનાની અંદર પ્રિ-ઓડિટ પુર્ણ કરવું જરૂરી છે.

12.10 આબકારી જકાતની માંગ

- સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કાયદામાં આબકારી જકાતની માંગ માટેની બાબતોનાં નિર્ણય પણ કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં આપવામાં આવ્યાં છે દા. ત. જકાતની માંગ માટે કેરિટ પ્રાપ્તિ, વર્ગીકરણનું નિર્ધારણ, મુલ્યાંકન, જમી અને દંડ લાદવો વગેરેમાં વિભાગીય અધિકારીઓ અર્ધ-ન્યાયિક અધિકારીઓ તરીકે કાર્ય કરે છે, અને કોઈપણ પુર્વગ્રહ અથવા પક્ષપાત વગર અત્યંત કાળજી અને સાવધાની સાથે વિગતો ચકાસીને જોગવાઈ અનુસાર ચુકાદો આપે છે.

જકાત માંગની નોટીસ જારી કરવી:

- કે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944 ની કલમ 11A એ જોગવાઈ કરે છે કે જો આબકારી વસુલવામાં આવી નથી અથવા ચુકવવામાં આવી નથી અથવા ઓછી વસુલાત કરવામાં આવી છે અથવા ઓછી ચુકવણી કરવામાં આવી છે અથવા ભુલથી રીફંડ કરવામાં આવી છે, તો જે વ્યક્તિ પાસેથી તફાવતની રકમ લેણી છે તેના પર તે તારીખથી એક વર્ષની અંદર જકાત માંગવા માટે નોટિસ બજાવવાની રહેશે.
- કમ્પાઉન્ડેડ લેવી સ્કીમ હેઠળ જકાતની માંગ/વસુલાત માટે, કલમ 11 હેઠળ સામાન્ય સમય મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.
- બોર્ડે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ઇન્ટેલિજન્સ અલ ડિરેક્ટોરેટના અધિકારીઓને આબકારી નિયમો હેઠળ કેન્દ્રીય આબકારી અધિકારીઓની સત્તાઓ અનુસાર કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવાની સત્તા આપી છે. અધિનિયમમાં તે પણ પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ આકારણીકર્તા માત્ર આવા કેસોના સંદર્ભમાં વ્યાજ સાથે તફાવતી જકાતની રકમ પોતાની જાતે જમા કરે તો નોટિસની માફી માટે વિનંતી કરી શકે છે. જેથી ચુકાદાની લાંબી પ્રક્રિયા અને અપીલ પ્રક્રિયાને ટાળી શકે છે.
- જ્યાં પણ પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ, ગંભીર પ્રકારના ગુનાઓ અથવા ઉચ્ચ દાવ અથવા કાયદાકીય પ્રશ્નો સામેલ હોય, ત્યાં કારણદર્શક નોટિસો માફ કરવી જોઈએ નહીં.
- તમામ કેસોના સંદર્ભમાં, કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવાની આવશ્યકતા હોય, આ કારણ દર્શક નોટિસ લેખિતમાં મંજૂર થવી જોઈએ અને ઉક્ત નોટિસનો નિર્ણય કરવા સક્ષમ અધિકારી દ્વારા સહી કરવી જોઈએ.
- ઈશ્યુ કરવામાં આવેલી કારણદર્શક નોટિસમાં તે આવશ્યક છે કે આકારણીકર્તાને તે બાબતની ખાસ જાણ કરવામાં આવે કે કલમ 11A ની જોગવાઈમાં જણાવેલ વિવિધ કમિશન અથવા ભૂલોમાંથી કયું વિધાન લેવામાં આવ્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો છેતરપિંડીનું કારણ હોય તો નોટિસમાં ખાસ કરીને છેતરપિંડીનો આરોપ મુકવો જોઈએ.
- જ્યારે પક્ષકાર પાસેથી જમ્મ કરાયેલા દસ્તાવેજોને ટાંકીને કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવામાં આવે છે, ત્યારે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે માત્ર તે દસ્તાવેજો/પૃષ્ઠો કે જેના પર ચાર્જિસ ઘડવા/સ્થાપિત કરવા પર આધાર રાખવાનો પ્રસ્તાવ છે તે જ નોટિસમાં સંદર્ભિત કરવામાં આવે. પક્ષકારને તેના પર આધારીત દસ્તાવેજોની ફોટોકોપી મેળવવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ.
- જ્યારે માત્ર જકાતની વસુલાત પર સ્ટે આપવાનો કોર્ટ ઓર્ડર હોય અને કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવા માટે કોઈ સ્ટે ન હોય, ત્યારે આવી જકાત લાદવા માટે કારણદર્શક નોટિસ જારી કરી શકાય છે.
- જ્યારે સમાન મુદ્દા પર અગાઉના સમયગાળા માટેની અપીલ એપેલેટ ઓથોરિટી સમક્ષ પેન્ડિંગ હોય, ત્યારે અનુગામી સમયગાળા માટે કારણદર્શક કમ ડિમાન્ડ નોટિસ ઉભી કરી શકાય છે પરંતુ અપીલના અંતિમ નિર્ણયની જાણ થાય ત્યાં સુધી તેનો અમલ કરી શકાશે નહીં.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના લેણાંની માંગ / વસુલાત માટેની પ્રક્રિયા

1. લેણાંની વસૂલાત:

સરકારી લેણાં ચુકવવામાં ન આવે તો કાયદો તેની વસુલાત માટે જોગવાઈ કરે છે.

લેણાંની વસુલાત માટે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની કલમ હેઠળ કાર્યવાહી કરવાની છે. ઉપર મુજબ પગલાં લેવાનો વિકલ્પ પુર્ણ કર્યા પછી, જો બાકી રકમ વસુલવામાં ન આવે તો, કસ્ટમ્સ અધિનિયમ, 1962ની કલમ 142 ની જોગવાઈઓ હેઠળ કાર્યવાહી કરવાની રહેશે.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની કલમ 12 હેઠળ જારી કરવામાં આવી છે, 1944. ફાઈનાન્સ (નં. 2) બિલ, 2004 દ્વારા કલમ 11 માં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે કે જે જકાત અથવા કોઈપણ પ્રકારની અન્ય રકમ અનુગામી પાસેથી વસુલ કરવા યોગ્ય છે અને તમામ આબકારી માલ, સામગ્રી, છોડ, મશીનરી, જહાજો, વાસણો, ઓજારો અને ચીજવસ્તુઓ તે વ્યક્તિની કસ્ટડીમાં છે તો તે વેચીને પણ આવી જકાત અથવા અન્ય બાકી રકમની વસુલાત કરી શકાય.

જો જકાત માંગણીની પુષ્ટિ કરતા ઓર્ડર-ઈન-ઓરિજિનલ સામે આકારણીકર્તા દ્વારા સ્ટે અરજી દાખલ કરવામાં આવી હોય, તો સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ (અપીલ) કમિશનર દ્વારા સ્ટે અરજીનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી બાકી લેણાંની વસુલાત માટે કોઈ કાર્યવાહી કરવી જોઈએ નહીં. જો કે, આ સૂચના ફક્ત પ્રથમ તબક્કાની અપીલો માટે છે, એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં અપીલ એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ હોય ત્યાં કમિશનર (અપીલ) સ્ટે અરજી દાખલ કર્યાના એક મહિનાની અંદર, શક્ય હોય ત્યાં તેનો નિકાલ કરશે.

અસરકારક કડક પગલાં લેતાં પહેલાં ઓર્ડર-ઈન ઓરિજિનલ/ઓર્ડરિન અપીલની તારીખથી 3 મહિનાનો સમયગાળો સામાન્ય રીતે અપીલ ફાઈલ કરવા અને સ્ટે અરજી કરવા માટે એક મહિનો અને સ્ટે અરજી પર ઓર્ડર મેળવવા માટે વધુ બે મહિના બાકી રકમ વસુલવા માટે પુરો પાડવો જોઈએ. જો કે, જો ત્રણ મહિનાની સમય મર્યાદા વીતી જાય તે પહેલાં પણ જો કોઈ આકારણીની સ્ટે અરજી અપીલ સત્તાધિકારી દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવે, તો તે પછી તરત જ વસુલાતની કાર્યવાહી શરૂ થવી જોઈએ.

કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ (અપીલ્સ), ટ્રિબ્યુનલ, ભારત સરકાર અથવા હાઈકોર્ટ દ્વારા નક્કી કરાયેલા કેસોના સંદર્ભમાં, કરદાતાને બીજી કાર્યવાહી કરતાં પહેલાં બાકી ચુકવણી કરવા માટે ઓર્ડરની તારીખથી મહત્તમ એક મહિનાનો સમયગાળો આપવો જોઈએ. ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયના કિસ્સામાં કરદાતાએ સરકારી લેણાં જો કોઈ હોય તો, તાત્કાલિક ચુકવવા જોઈએ અન્યથા હુકમના 15 દિવસની અંદર વસુલાતની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે.

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ (બીજો સુધારો) નિયમો, 2003 ના આધારે, 1.3.2003 ના સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ નોટિફિકેશન નંબર દ્વારા, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ નિયમ 2002 ના નિયમ 8 હેઠળ નવો પેટા નિયમ (4) બદલવામાં આવ્યો છે. નવા પેટા નિયમ (4) મુજબ, અધિનિયમની કલમ 11 ની જોગવાઈઓ ફરજની વસુલાત માટે લાગુ પડેશે.

નિયમ 6 અને પેટા નિયમ (3) હેઠળના વ્યાજનું તે જ રીતે મુલ્યાંકન કરવામાં આવે છે જે રીતે તેઓ કેન્દ્ર સરકારને ચુકવવાપાત્ર કોઈપણ ડ્યુટી અથવા અન્ય રકમની વસુલાત માટે લાગુ પડે છે.

જો તારીખથી 30 દિવસની અંદર નિર્ધારિત સમયગાળામાં રકમ ચુકવવામાં ન આવે તો ડિફોલ્ટર ડ્યુટીની રકમ ચુકવવામાં આકારણીની નિષ્ફળતાના કિસ્સામાં, યોગ્ય અધિકારીએ કેન્દ્રના લેણાંની વસુલાત માટે આબકારી નિયમો, 2002 ના નિયમ 8 ના પેટા-નિયમ(3) અનુસાર નોટિસ જારી કરવી જોઈએ. જો ડિફોલ્ટ શોધવામાં આવે તે નિયમ 8(3)ની બીજી જોગવાઈ હેઠળ નિર્ધારિત કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી શકે છે.

ઉપરોક્ત વિગત મુજબની કાર્યવાહી, જકાતની ચુકવણીની નિયત તારીખથી એક મહિનાના સમયગાળામાં હંમેશા પુર્ણ થવી જોઈએ. જો સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944 ની કલમ 11 મુજબ જકાતની ચુકવણીની નિયત તારીખથી એક મહિનાની અંદર બાકી રકમ વસુલવામાં ન આવે તો, માલની મંજૂરીને 'જકાતની ચુકવણી કર્યા વિના' ગણીને તાત્કાલિક કાર્યવાહી શરૂ કરવી જોઈએ. તેની સાથે જ કસ્ટમ્સ એક્ટ, 1962ની કલમ 142 અનુસાર બાકી રકમની વસુલાત માટે પણ કાર્યવાહી શરૂ થવી જોઈએ.

ઉપસંહાર:

આમ, કેન્દ્રીય આબકારી જકાત એક પરોક્ષ કર છે, આ કર માલનાં અંતિમ ઉપભોક્તા પર નાંખવામાં આવે છે. સમગ્ર વિશ્વમાં આબકારી જકાતની વસુલાત માટે રાજકોષીય અને આર્થિક સમલુતાની દ્રષ્ટિએ આવકમાં વધારો અને વપરાશમાં ઘટાડો કરવામાં આવે છે. કેન્દ્રીય આબકારી જકાતની વસુલાત કેન્દ્ર સરકારની સત્તામાં આવે છે. જો કે, આબકારી જકાતની વસુલાત, સામાન્ય રીતે, માત્ર કેન્દ્ર સરકારનો વિશિષ્ટ વિશેષાધિકાર નથી.

● સ્વાધ્યાય

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં એક વાક્યમાં ઉત્તરો આપો :

- (1) S.S.I. નું પૂરું નામ જણાવો.
- (2) કેન્દ્રીય આબકારી જકાત એટલે શું ?
- (3) ફેક્ટરીની વ્યાખ્યા આપો.
- (4) માલસામાન એટલે શું ?
- (5) CBEC નું પૂરું નામ જણાવો.
- (6) GST પહેલા ભારતમાં કઈ આબકારી જકાત લાગુ હતી ?
- (7) કેન્દ્રીય આબકારી જકાતની વિશેષતાઓ ટૂંકમાં જણાવો.
- (8) પ્રત્યક્ષ કર એટલે શું ?
- (9) બિન આબકારી માલ એટલે શું ?
- (10) O-I-O એટલે શું ?
- (11) મોડવેટ એટલે શું ?

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં ટૂંકમાં જવાબ આપો :

- (1) S.S.I. હેઠળ કેટલા ઉત્પાદનો આવરી લેવામાં આવે છે ?
- (2) S.S.I. હેઠળ નોંધણી સમજાવો.
- (3) આબકારી જકાતનું મહત્ત્વ જણાવો.
- (4) આબકારી જકાતનાં ગેરફાયદા જણાવો.
- (5) કેન્દ્રીય આબકારી જકાત મુખ્યત્વે ક્યાં કાયદાઓનો સંયુક્ત અભ્યાસ છે ?

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં સવિસ્તર જવાબ આપો :

- (1) ભારતીય મીઠું કાયદો - 1882

- (2) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ - 1944
- (3) આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ સમજાવો.
- (4) આબકારી જકાતની નોટીસ પર ટૂંકનોંધ લખો.
- (5) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝનાં લેણાની વસુલાત પ્રક્રિયા સમજાવો.

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં વૈકલ્પિક ઉત્તરો આપો :

- (1) કેન્દ્રીય આબકારી જકાત શેનાં પર વસુલવામાં આવે છે ?
 - (a) માલનાં વેચાણ
 - (b) માલનાં ઉત્પાદન
 - (c) માલની ખરીદી
 - (d) આપેલ બધા
- (2) કાયદાની સત્તા સિવાય કોઈ કર વસુલવામાં આવશે નહીં એ જોગવાઈ કઈ કલમમાં છે ?
 - (a) કલમ-366
 - (b) કલમ-265
 - (c) કલમ-84
 - (d) કલમ-366(12)
- (3) જકાત એ બંધારણની કેટલામાં અનુસૂચિ હેઠળ વસુલવામાં આવે છે ?
 - (a) આઠમી અનુસૂચિ
 - (b) સાતમી અનુસૂચિ
 - (c) છઠ્ઠી અનુસૂચિ
 - (d) નવમી અનુસૂચિ
- (4) સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ એક્સાઈઝ એન્ડ કસ્ટમ્સ નાણાં વિભાગનાં કયાં વિભાગ એક ભાગ છે ?
 - (a) મહેસુલ વિભાગ
 - (b) આવકવેરા વિભાગ
 - (c) સામાન્ય વહીવટ વિભાગ
 - (d) આર્થિક બાબતોનો વિભાગ
- (5) નીચેનામાંથી કઈ કેન્દ્રીય આબકારી જકાતની વિશેષતા નથી ?
 - (a) ચુકવણી
 - (b) આબકારી કર
 - (c) કરવેરાનો આધાર
 - (d) રેકર્ડ વર્ગીકરણ
- (6) CEAT હેઠળ કેટલાં વિભાગો અને પ્રકરણો આવરી લેવાયા છે ?
 - (a) 21 વિભાગો 96 પ્રકરણો
 - (b) 19 વિભાગો 97 પ્રકરણો
 - (c) 18 વિભાગો 96 પ્રકરણો
 - (d) 20 વિભાગો 96 પ્રકરણો
- (7) કયો અધિનિયમ વિભાજીત તમામ માલસામાનને સદર અને પેટા સદરમાં વર્ગીકૃત કરે છે.
 - (a) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ-1994
 - (b) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ-1994
 - (c) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ રૂલ-2002
 - (d) સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ-1944
- (8) S.S.I. ને કેટલા લાખનાં ટર્નઓવર બાદ જ સેનવેટ ક્રેડીટ મળશે.
 - (a) 150 લાખ
 - (b) 400 લાખ
 - (c) 90 લાખ
 - (d) 200 લાખ

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

(9) આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ મેળવવા ચુકાદા વિરુદ્ધ અપીલ માટે ન્યાયપંચની જોગવાઈ ક્યારે કરવામાં આવી ?

- (a) 1944 (b) 1990 (c) 1982 (d) 1996

(10) રીફંડ પાત્ર કેસોમાં અરજદારને કઈ કલમ મુજબ રીફંડ મળશે ?

- (a) 11 B (2) (b) 12 B (2) (c) 13 B (2) (d) 10 B (2)

જવાબ :

(1) - B (2) - B (3) - B (4) - A (5) - D

(6) - D (7) - B (8) - A (9) - C (10) - A

-: રૂપરેખા :-

13.1 પ્રસ્તાવના

13.2 ઇ-ફાઇલિંગ નો અર્થ

13.3 યોગ્ય ITR ફોર્મની પસંદગી

13.4 ફાઇલિંગ, સબમિશન અને રીટર્નની ચકાસણી

● સ્વાધ્યાય

13.1 પ્રસ્તાવના :

ઇન્ટરનેટ દ્વારા ઇન્કમટેક્સ રિટર્ન ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે ફાઇલ કરવાની પ્રક્રિયાને ઇ-ફાઇલિંગ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તમામ નોંધાયેલા કરદાતાઓએ આવકવેરા ઇ-ફાઇલિંગ પોર્ટલ દ્વારા રિટર્ન ઇ-ફાઇલ કરવું ફરજિયાત છે. ઇ-ફાઇલિંગ આવકવેરા પોર્ટલ દ્વારા કરવામાં આવે છે. A.Y. 2021-22 (F.Y.2020-21) પોર્ટલ માટેની વેબસાઇટ બદલવામાં આવી છે અને ઇ-ફાઇલિંગ માટે નવી વેબસાઇટ છે :- <https://www.incometax.gov.in/iec/foportal/>

13.2 ઇ-ફાઇલિંગનો અર્થ :

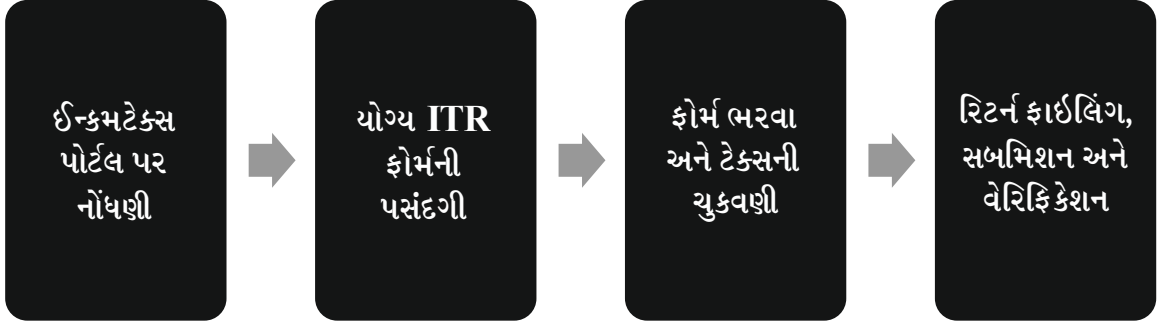
ઇ-ફાઇલિંગ એ આવકવેરાની ઇલેક્ટ્રોનિક ફાઇલિંગનું ટૂંકું સ્વરૂપ છે. ઇ-ફાઇલિંગ એ છે જ્યારે તમે કોઈ ચોક્કસ વર્ષ માટે ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે તમારું ઇન્કમ ટેક્સ રિટર્ન ઓનલાઇન ફાઇલ કરો છો. આનો અર્થ એ છે કે તમારે તમારા રિટર્ન ભૌતિક રીતે ફાઇલ કરવા માટે નજીકની આવકવેરા વિભાગની ઓફિસની મુલાકાત લેવાની જરૂર નથી. જો કે, તે જ ઇન્ટરનેટ પર જ કરવામાં આવશે.

ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે ઇન્કમટેક્સ રિટર્ન ફાઇલ કરવાની ત્રણ મૂળભૂત રીતો છે.

- પ્રથમ વિકલ્પ - તમે ઇ-ફાઇલ કરવા માટે ડિજિટલ સિગ્નેચર સર્ટિફિકેટ (DSC) નો ઉપયોગ કરી શકો છો. DSC એ દસ્તાવેજો પર ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે સહી કરવાની એક ઉપયોગી રીત છે, કારણ કે તે ભૌતિક અથવા કાગળ પ્રમાણપત્રોની ડિજિટલ સમકક્ષ છે.
- બીજો વિકલ્પ - તમે DSC વગર ઇ-ફાઇલ કરી શકો છો. આ કિસ્સામાં, ITR-V ફોર્મ જનરેટ થાય છે જે એક પાનાનો દસ્તાવેજ છે. જો આધારની વિગતો આવકવેરા સાઇટ પર અપડેટ કરવામાં ન આવે તો, ફોર્મ પ્રિન્ટ, સડી અને ઇ-ફાઇલિંગની તારીખથી 120 દિવસની અંદર પોસ્ટ દ્વારા સેન્ટ્રલ પ્રોસેસિંગ સેન્ટર (CPC), બેંગલોરમાં સબમિટ કરવું જોઈએ.
- ત્રીજો વિકલ્પ - તમે ડીએસસી વગર ઇન્કમ ટેક્સ રિટર્ન ઇ-ફાઇલ કરી શકો છો અને તેને આધાર નંબર સાથે અથવા બેંક દ્વારા વેરિફિકેશન કરી શકો છો. આ કિસ્સામાં, ITR-V સીપીસીમાં સબમિટ કરવાની જરૂર નથી.

આવકવેરા રિટર્નના ઈ-ફાઈલિંગ માટેના પગલાં

નીચેનો ચાર્ટ ટુંકમાં ઓનલાઈન રિટર્ન ફાઈલ કરવાના પગલાં સમજાવશે, જેની અમે આ પ્રકરણ દરમિયાન વિગતવાર ચર્ચા કરીશું. ઈ-ફાઈલિંગ માટેનાં પગલાં નીચે મુજબ છે

હવે, અમે દરેક પગલાને વિગતવાર સમજવાની પ્રયત્ન કરીશું.

- ઈન્કમટેક્સ પોર્ટલ પર નોંધણી

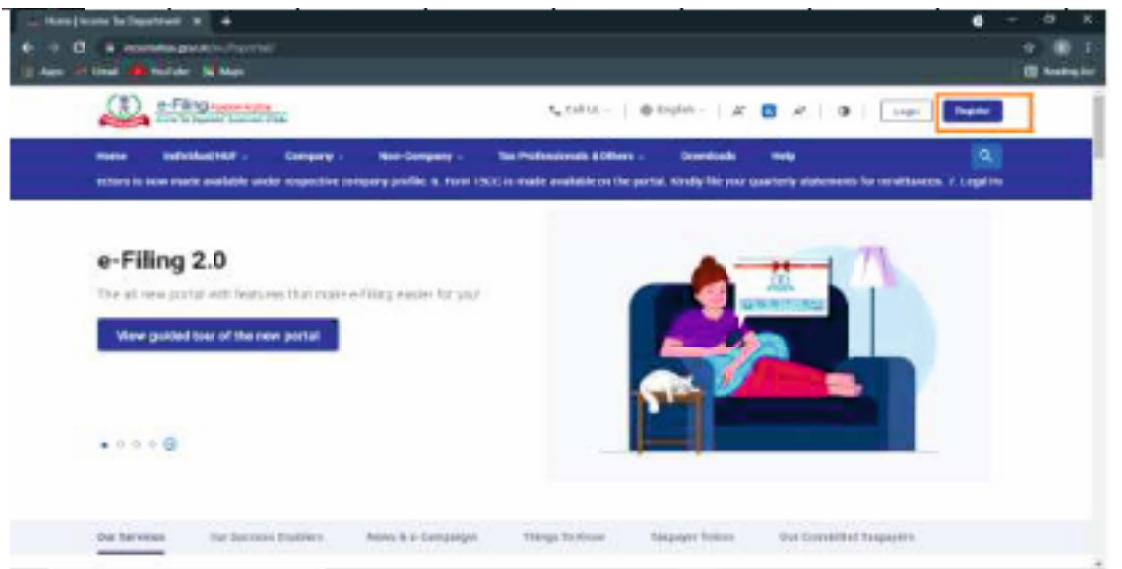
ઈન્કમ ટેક્સ રિટર્ન ઓનલાઈન ફાઈલ કરવા માટે, બધા માટે પોર્ટલ પર પોતાની નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે. એકવાર કરદાતાએ પોતાનું રજીસ્ટ્રેશન કરાવી લીધા પછી જ તે/તેણી ઈ-ફાઈલિંગ પોર્ટલ દ્વારા રિટર્ન ફાઈલ કરી શકશે. આ એક સમયની પ્રક્રિયા છે અને એકવાર તે સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થઈ જાય, પછી તેને ફરીથી કરવાની જરૂર નથી. ઈ-ફાઈલિંગ પોર્ટલ પર નોંધણીની પ્રક્રિયા નીચે મુજબ છે.

સ્ટેપ-1

ઈન્કમ ટેક્સની ઈ-ફાઈલિંગ વેબસાઈટ પર જાઓ. (<https://www.incometax.gov.in/iec/foportal/>)

સ્ટેપ-2

પોર્ટલની ઉપર જમણી બાજુએ “Register” બટન પર ક્લિક કરો.

સ્ટેપ-3

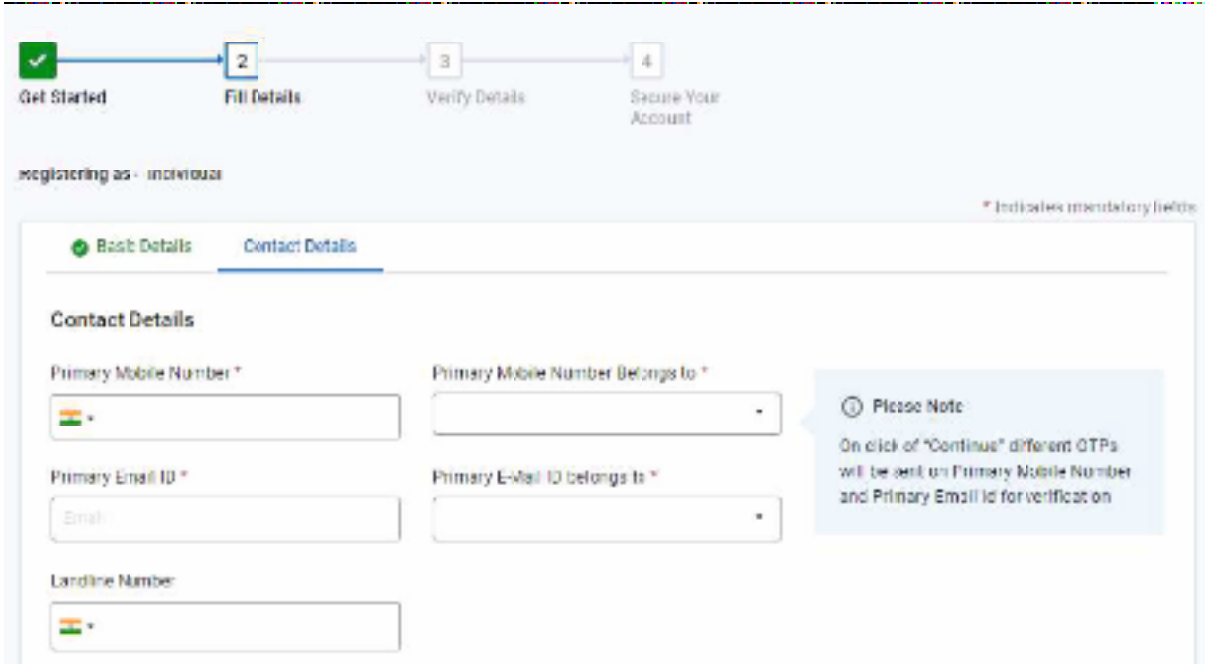
આપેલ લિંકમાં PAN નંબર દાખલ કરો અને “validate” દબાવો. એકવાર તે વેબસાઈટ દ્વારા માન્ય થઈ જાય, પછી “Continue” દબાવો.

સ્ટેપ-4

વેબસાઈટ દ્વારા જરૂરી વિગતો દાખલ કરો. વેબસાઈટ દ્વારા નીચેની વિગતો જરૂરી છે.

- “Basic details” અને
 - “Contact details”
- પછી ‘continue’ કરો.

કરવેરા આયોજન અને સંચાલન

The image shows a registration process flow with four steps: 1. Get Started (checked), 2. Fill Details (active), 3. Verify Details, and 4. Secure Your Account. Below the flow, it says 'registering as - individual'. The form is divided into 'Basic Details' and 'Contact Details'. The 'Contact Details' section includes fields for Primary Mobile Number, Primary Mobile Number Belongs to, Primary Email ID, Primary E-Mail ID belongs to, and Landline Number. A 'Please Note' box states: 'On click of "Continue" different OTPs will be sent on Primary Mobile Number and Primary Email id for verification'.

સ્ટેપ-5

‘Continue’ પર ક્લિક કરવા પર, ઉપર આપેલી તમારી સંપર્ક વિગતો (મોબાઇલ નંબર તેમજ ઈમેલ આઈડી)

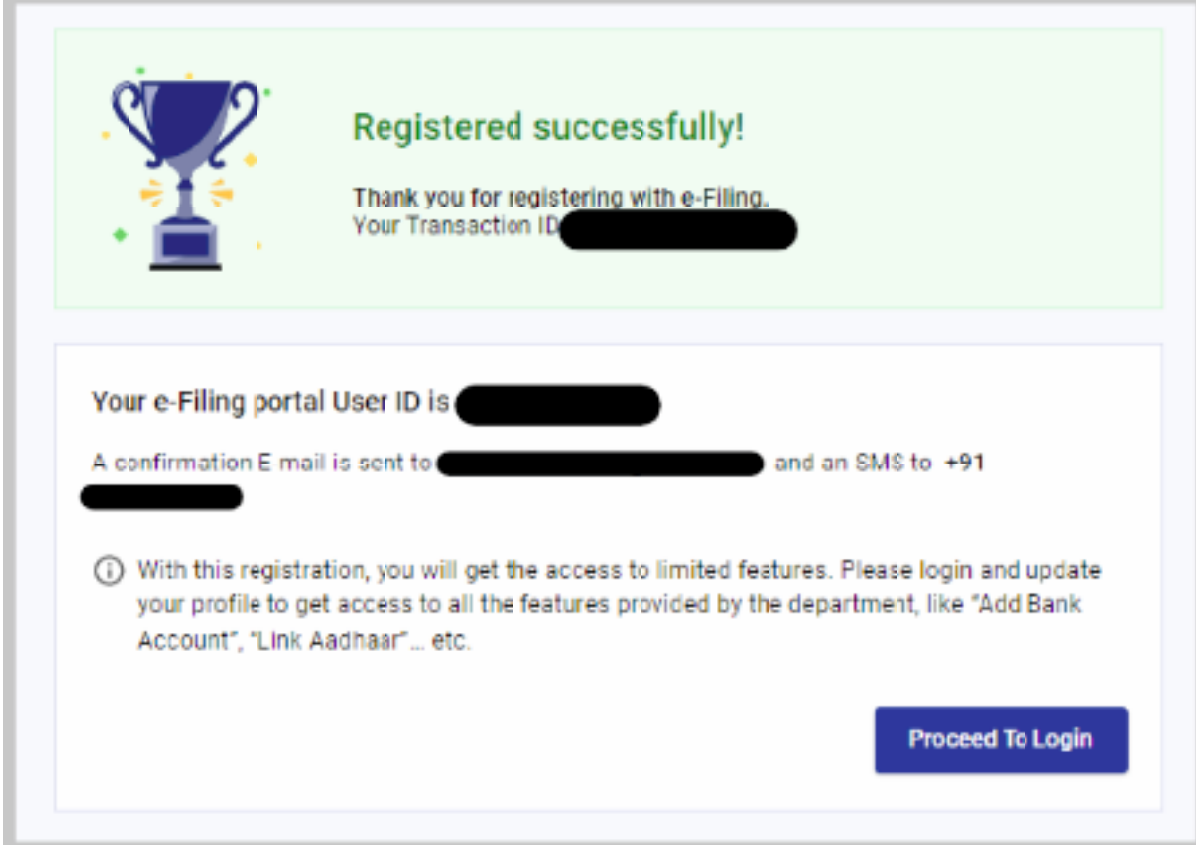
OTP મોકલીને ચકાસવામાં આવશે.

The image shows the 'Enter OTP' verification screen. It displays a message: 'We have sent a One Time Password (OTP) in a text message (SMS) to your Primary mobile number +91 88xxxxxx72 and primary email id v*****73@gmail.com'. There are input fields for 'Mobile OTP' and 'Email OTP', each with a 'Resend OTP' button. A timer shows 'Both OTP expires in 13m 05s' and '3 Attempts remaining'. A 'Resend OTP' button is also present. A note states: 'Note: You can go back and update your details if required.' At the bottom, there are 'Continue' and '< Back' buttons.

સ્ટેપ-6

બંને સંપર્ક વિગતોની સફળ ચકાસણી પર, નવો પાસવર્ડ સેટ કરવો જરૂરી છે. પાસવર્ડ લોઅરકેસ અક્ષરો, અપરકેસ અક્ષરો અને વિશિષ્ટ અક્ષરોનું સંયોજન હોવું જરૂરી છે. એકવાર નવો પાસવર્ડ દાખલ થઈ જાય, પછી તમે પોર્ટલ પર નોંધાયેલા છો. સફળ નોંધણી પર, તમને નીચેની સ્વીકૃતિ સ્ક્રીન મળશે.

13.3 યોગ્ય ITR ફોર્મની પસંદગી :

એકવાર વપરાશકર્તા આવકવેરા પોર્ટલ પર ઉપર જણાવેલ પ્રક્રિયાને અનુસરીને નોંધણી કરાવે, પછી તે/તેણી આવકવેરા રિટર્ન ફાઈલ કરવા માટે પાત્ર બનશે. આવકવેરા રિટર્ન ફાઈલ કરવાના હેતુ માટે, નીચેના પગલાંઓનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

સ્ટેપ-1

ઈન્કમ ટેક્સ પોર્ટલમાં લોગ ઈન કરો

હવે, વેબસાઈટ પર નોંધણી પહેલાથી જ થઈ ગઈ હોવાથી, આકારણીકર્તાએ કોઈપણ પ્રવૃત્તિ જેમ કે ITR ફાઈલ કરવા, 26AS જોવા, પાછલા રિટર્ન ડાઉનલોડ કરવા, નોટિસનો જવાબ આપવા વગેરે કરવા માટે તેના ખાતામાં લોગ ઈન કરવાની જરૂર છે. લોગિન પ્રક્રિયા ખૂબ જ સરળ છે. જ્યાં કરદાતાએ “લોગ ઈન” બટન દબાવીને તેનો વપરાશકર્તા આઈડી અને પાસવર્ડ દાખલ કરવાની જરૂર છે.

સ્ટેપ-2

જાઓ

e-file → Income Tax Returns → File Income Tax Return

જ્યાં, તમને સ્ક્રીન મળશે જેમાં તમારે મૂલ્યાંકન વર્ષ પસંદ કરવાની જરૂર છે તેમજ રિટર્ન ઓનલાઈન મોડ અથવા ઓફલાઈન મોડ દ્વારા ફાઈલ કરવામાં આવશે કે કેમ.

અહીં, એ નોંધવું અગત્યનું છે કે ઓફલાઈન અને ઓનલાઈન બંને મોડમાં; રિટર્ન આવકવેરા પોર્ટલ પર જ સબમિટ કરવું જરૂરી છે.

જો કે આ બે પદ્ધતિ વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત છે,

ઓફલાઈન મોડમાં, “Utility” ને આવકવેરા પોર્ટલ પરથી ડાઉનલોડ કરવાની જરૂર છે. એકવાર તે ડાઉનલોડ થઈ જાય પછી તે “Utility” જરૂરી ડેટા ફાઈલ કરવામાં આવશે. એકવાર તમામ ડેટા ફાઈલ થઈ જાય અને માન્ય થઈ જાય પછી “JSON ફાઈલ” જનરેટ થશે જે આવકવેરા પોર્ટલ પર અપલોડ કરવામાં આવશે અને રિટર્ન ફાઈલ કરવામાં આવશે.

બીજી બાજુ, ઓનલાઈન મોડમાં, કોઈ ફાઈલ જનરેટ થતી નથી અથવા તેને ડાઉનલોડ કરવાની જરૂર નથી, તેના બદલે, બધી વિગતો ઈન્કમ ટેક્સ પોર્ટલ પર જ ઓનલાઈન ફાઈલ કરવામાં આવશે.

(આ પ્રકરણ રિટર્ન ભરવાના ઓનલાઈન મોડ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે)

સ્ટેપ-3

રિટર્નના પ્રકાર અને ફોર્મના પ્રકારની પસંદગી

આગળનું પગલું એ રિટર્નનો પ્રકાર પસંદ કરવાનું છે જે તમે ફાઈલ કરવા માંગો છો. રિટર્નના પ્રકાર માટે ત્રણ વિકલ્પો હશે.

1. 139(1) હેઠળ ‘Original Return’

આ વિકલ્પ પસંદ કરવામાં આવે છે જ્યારે આકારણી રિટર્ન ફાઈલ કરવાના નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર તેનું રિટર્ન ફાઈલ કરે છે. જે સામાન્ય રીતે 31મી જુલાઈ અથવા 30મી સપ્ટેમ્બર હોય છે.

2. 139(5) હેઠળ ‘Revised Return’

આ વિકલ્પ આકારણી દ્વારા પસંદ કરવાની જરૂર છે જો તેણે/તેણીએ નિયત તારીખની અંદર પહેલાથી જ મૂળ રિટર્ન ફાઈલ કર્યું હોય અને તેમાં કોઈ ફેરફાર કરવાની જરૂર હોય. તે ફેરફારો કરદાતાની આવકમાં ફેરફાર અથવા કપાતનો દાવો કરવામાં ભૂલ વગેરે જેવા હોઈ શકે છે.

3. 92CD હેઠળ ‘Modified Return’

જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિએ એડવાન્સ પ્રાઈસિંગ એગ્રીમેન્ટમાં પ્રવેશ કર્યો હોય અને આવો કરાર

દાખલ કરતા પહેલા, જે વર્ષ માટે આવો કરાર લાગુ થાય છે તે વર્ષ માટેની આવકનું વળતર પહેલેથી જ આપ્યું હોય, તો વ્યક્તિએ ત્રણ મહિનાની અંદર 'Modified Return' આપવું પડશે.

વધુમાં, મૂલ્યાંકન કર્તાની આવકના સ્ત્રોત અને આકારણીના પ્રકારને આધારે વિવિધ ITR ફોર્મ ઉપલબ્ધ છે. ઓફલાઈન ITR ફાઇલિંગના કિસ્સામાં યોગ્ય ફોર્મ પસંદ કરવું મહત્વપૂર્ણ છે.

જો કે, ઓનલાઈન ITR ફાઇલ કરવાના કિસ્સામાં, શરૂઆતમાં જ ITR ફોર્મ પસંદ કરવું ફરજિયાત નથી. વિવિધ પ્રકારના ITR ફોર્મ નીચે મુજબ છે.

1. ITR-1

આ ફોર્મ ફક્ત તે લોકો માટે જ લાગુ પડે છે જેઓ નિવાસી અને વ્યક્તિગત છે. જો વ્યક્તિની કુલ આવક રૂ. 50 લાખ થી વધુ ન હોય તો જ આ ફોર્મ લાગુ થાય છે.

આ ફોર્મ ફાઇલ કરી શકાય છે જ્યાં વ્યક્તિ પગાર, પેન્શન, એક ઘરની મિલકત, કૃષિ આવક અથવા અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી આવક ધરાવતી હોય.

2. ITR-2

આ ફોર્મ એવી વ્યક્તિઓ માટે છે કે જેમની પાસે કોઈ વ્યવસાયિક આવક નથી પરંતુ ITR-1 ફાઇલ કરવા માટે લાયક નથી તેઓ ITR-2 ફાઇલ કરવા માટે જરૂરી છે આમાં એવી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે કે જેમની આવક 50 લાખથી વધુ હોય અથવા એક કરતાં વધુ આવકના સ્ત્રોતો હોય.

વધુમાં આ ફોર્મ તે વ્યક્તિઓને લાગુ પડે છે જેઓ કોઈપણ કંપનીના ડિરેક્ટર હોય અથવા કંપનીના અનલિસ્ટેડ ઈક્વિટી શેરો ધરાવે છે.

3. ITR-3

ITR-3 એવી વ્યક્તિઓ અને HUF દ્વારા ફાઇલ કરવી જોઈએ કે જેઓ વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયના કોઈપણ નફા અને નફામાંથી આવક ધરાવતા હોય. વધુમાં, જો તમારું ટર્નઓવર અગાઉના વર્ષમાં રૂ. 2 કરોડ થી વધુ હોય તો ITR-3 ફાઇલ કરવું ફરજિયાત છે.

4. ITR-4

HUF અને LLP સિવાયની ફર્મ્સ કે જેમની કુલ આવક 50 લાખ સુધી હોય તેમણે ITR-4 ફાઇલ કરવી જોઈએ. જો આવકની ગણતરી આવકવેરા કાયદાની કલમ 44AD, 44ADA અને 44AE હેઠળ કરવામાં આવે છે, તો વ્યક્તિએ આ ફોર્મ હેઠળ ITR ફાઇલ કરવી જોઈએ. જો કે, જો વ્યવસાયની આવક રૂ. 2 કરોડ પછી કરદાતાએ ITR-3 ફાઇલ કરવાનું રહેશે.

5. ITR-5

વ્યક્તિઓનું સંગઠન, LLPs, વ્યક્તિઓની સંસ્થા, કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ, મૃતક અને નાદારીની મિલકત, ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કંડ, બિઝનેસ ટ્રસ્ટ અને ITR-7 ફાઇલ કરવા માટે પાત્રતા ધરાવતા ટ્રસ્ટ સિવાયની ટ્રસ્ટ, ITR-5 ફોર્મ ફાઇલ કરી શકે છે.

6. ITR-7

કલમ 139(4A), 139(4B), 139(4C) અને 139 (4D), કલમ 139(4E), અથવા કલમ

139(4F) હેઠળ રિટર્ન ભરવાની આવશ્યકતા ધરાવતી કંપનીઓ સહિતની વ્યક્તિઓએ ITR-7 ફાઇલ કરવાનું રહેશે.

યોગ્ય ફોર્મની પસંદગી કર્યા પછી, અમે રિટર્ન ફાઇલ કરવાની અને તેને ITR પોર્ટલ પર અપલોડ કરવાની પ્રક્રિયાને સમજવાનો પ્રયાસ કરીશું. આ માટે, ઉદાહરણ તરીકે ITR-1 અને ITR-2 પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીશું.

- ફોર્મ ભરવું અને ટેક્સની ચુકવણી
- ITR-1

આ ભાગમાં, આપણે ઈન્કમેટેક્સ રિટર્ન ઓનલાઇન ભરવા વિશે શીખીશું. અમે પહેલા ITR-1 ફાઇલ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીશું. ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, ITR-1 એવી વ્યક્તિઓ માટે લાગુ પડે છે કે જેઓ નિવાસી હોય (સામાન્ય રીતે રહેવાસી સિવાય) ₹ 50 લાખ સુધીની કુલ આવક ધરાવતા હોય, પગારમાંથી આવક ધરાવતા હોય, એક ઘરની મિલકત, અન્ય સ્ત્રોતો (વ્યાજ વગેરે), અને કૃષિ આવક હોય. ₹ 5,000 કે તેથી ઓછી.

ITR-1 માં પાંચ વિભાગો છે જે તમારે તેને સબમિટ કરતા પહેલા ભરવાની જરૂર છે અને એક સારાંશ વિભાગ જ્યાં તમારે તમારી ટેક્સ ગણતરીની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે. વિભાગો નીચે મુજબ છે.

1. વ્યક્તિગત માહિતી (Personal information)
2. કુલ આવક (Gross Total income)
3. કુલ કપાત (Total deductions)
4. ચૂકવેલ કર (Taxes paid)
5. કુલ કર જવાબદારી (Total Tax payable)

અહીં ITR-1 ના વિવિધ વિભાગોનો ઝડપી પ્રવાસ છે:

1.1 વ્યક્તિગત માહિતી 'Personal Information'

ITR-1 ના વ્યક્તિગત માહિતી વિભાગમાં, તમારે પહેલાથી ભરેલા ડેટાને ચકાસવાની જરૂર છે જે તમારી ઈ-ફાઇલિંગ પ્રોફાઇલમાંથી ઓટો-ફિલ્ડ છે. તમે તમારા કેટલાક વ્યક્તિગત ડેટાને સીધા ફોર્મમાં સંપાદિત કરી શકશો નહીં. જો કે, તમે તમારી ઈ-ફાઇલિંગ પ્રોફાઇલ પર જઈને જરૂરી ફેરફારો કરી શકો છો. તમે ફોર્મમાં તમારી સંપર્ક વિગતો, ફાઇલિંગની વિગતો અને બેંક વિગતોને સંપાદિત કરી શકો છો.

English
John Mahajan

Dashboard
My Profile
Authorised Partners
Services
Pending Returns
Documents
Help
Invoice Date: 1 1 1 1

Dashboard
My Returns for 17
2017-18 (FY)

1
2
3
4
5

1
2
3
4
5

Personal Information
Income Taxpayers
Tax Deductions
Taxes Paid
Total Tax Liability

Verify your personal information

Please verify your personal information, contact details, and bank account details to proceed further. [Need Help?](#)

Profile

First Name: **Shah**
 Middle Name: **Ravi**
 Last Name: **Raj**
 PAN: **BC7PE0000**

Date of Birth: **21 Jan 1982**
 Aadhaar Number: **3002 2000 3403**
 Aadhaar Enrolment ID: [View](#)

Contact

Address: [View](#)
 Mobile Number: [View](#)
 Email Address: **mahajraj@gmail.com**

Nature of Employment

Others

Filing Section

1701 Salary Paid on or before the due date
 1702 Salary Received on or after the due date
 1703 Salary Received on or after the due date
 1704 Other combination of filing sections

Date Received Number of original return:
 Date of filing of original return:

Unique Document Identification Number (UDIN) of the return:
 Date of upload of return:

1705 Salary Received on or before the due date
 1706 Salary Received on or after the due date
 1707 Salary Received on or after the due date
 1708 Salary Received on or after the due date
 1709 Salary Received on or after the due date

Date Received Number of original return:
 Date of filing of original return:

Unique Document Identification Number (UDIN) of the return:
 Date of upload of return:

Are you going to have tax credits in 1701/02?
 Yes No

Based on your previous responses, please furnish following information: [View](#) [Edit](#)

For you filing return of income under Section 15(1) but otherwise are required to furnish return of income? **Yes**

Deposited amount or aggregate of amounts exceeding ₹ 1 crore in one or more current accounts during the previous year **No**

Incurred expenditure of an amount or aggregate of amount exceeding ₹ 2 lakh for travel to a foreign country for yourself or for any other person **Yes**

Amount:

Incurred expenditure of amount or aggregate of amount exceeding ₹ 1 lakh on consumption of electricity during the previous year **Yes**

Amount:

Bank Details

Please declare details of all bank accounts held in India or any other country during the previous year (including dormant accounts).

Refund will not be deposited in the bank account unless it is pre-validated

☒ 4001001 validated and ITC enabled	☒ 4001002 validated	☒ 4001003 Not pre-validated
Recommended for Refund ☒	Recommended for Refund ☒	Recommended for Refund ☐

Do you want to add more bank accounts?

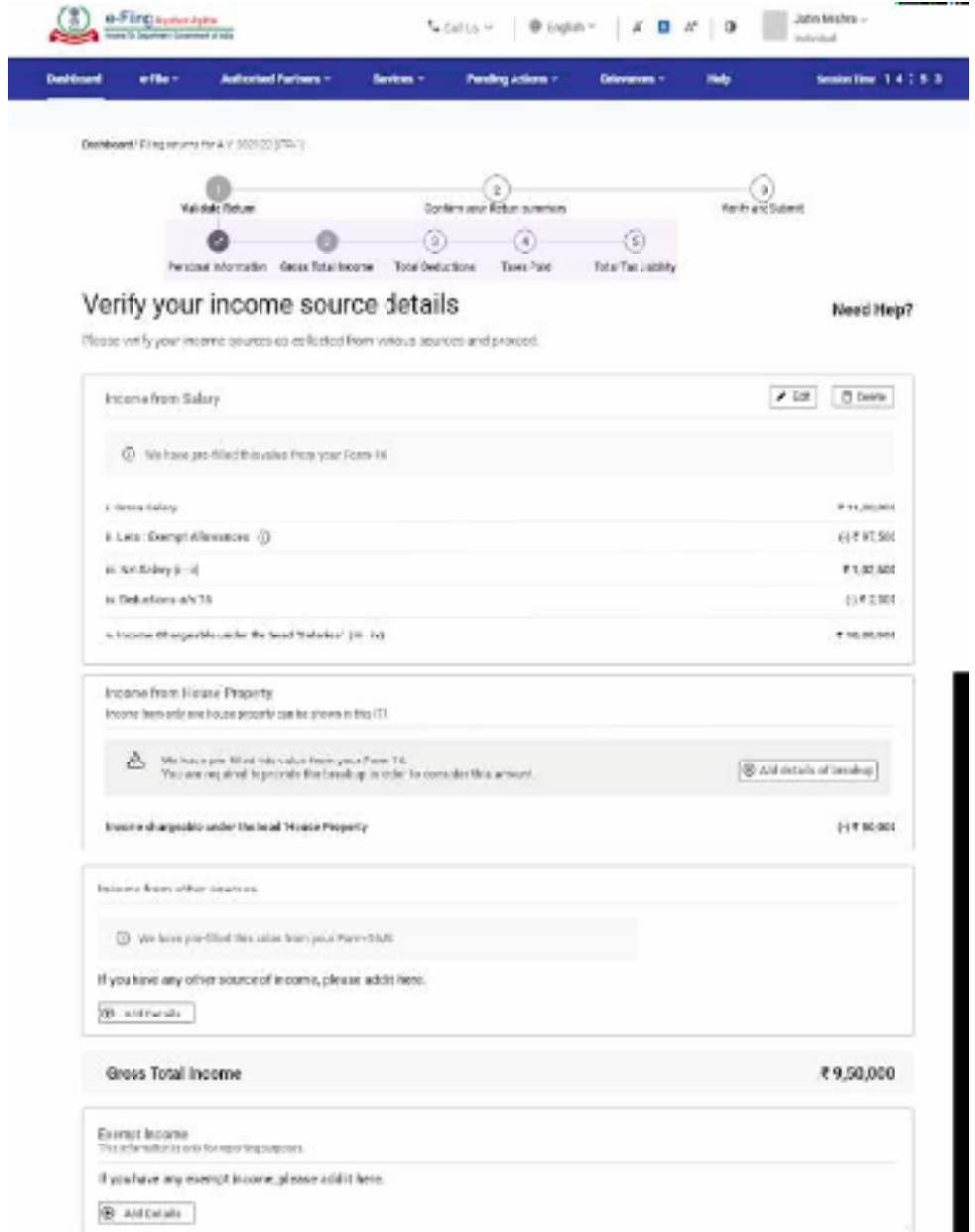
Do you want to add more bank accounts?

Add Account

1. Minimum one account should be selected for refund credit.
 2. In case of Refund, multiple accounts are selected for refund credit, then refund will be credited to one of the accounts selected by ITR, after processing the return.
 3. Please ensure that atleast one pre-validated bank account is pre-validated.

1.2 એકંદર કુલ આવક (Gross Total income)

કુલ આવક વિભાગમાં, તમારે પહેલાથી ભરેલી માહિતીની સમીક્ષા કરવાની અને પગાર/ પેન્શન, ઘરની મિલકત અને અન્ય સ્ત્રોતો (જેમ કે વ્યાજની આવક, કુટુંબ પેન્શન વગેરે)માંથી તમારી આવકના સ્ત્રોતની વિગતોની ચકાસણી કરવાની જરૂર છે. તમારી મુક્તિ આવક સહિતની બાકીની / વધારાની વિગતો દાખલ કરવી જરૂર છે, જો કોઈ હોય તો.

1.3 કુલ કપાત (Total deductions)

કુલ કપાત વિભાગમાં, તમારે આવકવેરા કાયદાના પ્રકરણ VI-A (કલમ 80C થી 80U) હેઠળ તમે દાવો કરવા માંગતા હો તે કોઈપણ કપાત ઉમેરવાની અને ચકાસવાની જરૂર છે.

1.4 ચૂકવેલ કર (Taxes paid)

ટેક્સ પેઈડ વિભાગમાં, તમારે પાછલા વર્ષમાં તમારા દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલા ટેક્સની ચકાસણી કરવાની જરૂર છે. કરની વિગતોમાં પગારમાંથી ટીડીએસનો સમાવેશ થાય છે / ચૂકવનાર, TCS, એડવાન્સ ટેક્સ અને સેલ્ફ-એસેસમેન્ટ ટેક્સ.

1.5 કુલ કર જવાબદારી (Total Tax payable)

કુલ કર જવાબદારી વિભાગમાં, તમારે અગાઉ ભરેલા વિભાગો મુજબ ગણતરી કરેલ કર જવાબદારીની સમીક્ષા કરવાની છે.

● ITR-2

આ ભાગ ITR-2 ફાઈલ કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. ITR-2 એવા વ્યક્તિઓ અને HUF માટે લાગુ પડે છે જેમની વ્યવસાયિક આવક નથી પરંતુ વાર્ષિક આવક ₹ 50,00,000 થી વધુ છે. વધુમાં, તે કંપનીઓના નિર્દેશકો માટે પણ લાગુ પડે છે.

ITR-2 ફાઈલ કરવા માટે વિવિધ ભાગો ધરાવે છે. ITR-2 માં મુખ્યત્વે નીચેની સૂચિનો સમાવેશ થાય છે.

3.1 ભાગ A ‘General information’

આ શેડ્યૂલ માટે મુળભૂત વિગતો જેમ કે વ્યક્તિગત માહિતી, સંપર્ક વિગતો, બેંક વિગતો વગેરે ભરવાની આવશ્યકતા છે.

3.2 Schedule salary

પગાર શેડ્યૂલ કરો, તમારે પગાર/પેન્શન, મુક્તિ ભથ્થાં અને 16 હેઠળની કપાતમાંથી તમારી આવકની વિગતોની સમીક્ષા / દાખલ / સંપાદિત કરવાની જરૂર છે.

3.3 Schedule House property

શેડ્યૂલ હાઉસ પ્રોપર્ટીમાં, તમારે ઘરની મિલકતને લગતી વિગતોની સમીક્ષા / દાખલ / સંપાદિત કરવાની જરૂર છે (સ્વ-કબજો, છોડો અથવા માનવામાં આવે છે). વિગતોમાં સહ-માલિકની વિગતો, ભાડૂતની વિગતો, ભાડું, વ્યાજ, આવકમાંથી પાસ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

3.4 Schedule Capital Gain

તમારે મૂડી નફાને કારણે ઉદ્ભવતા આવકવેરાની વિગતો દાખલ કરવાની જરૂર છે, જો કોઈ હોય તો.

3.5 Schedule 112A and Schedule-115AD(1)(iii) provision

શેડ્યૂલ 112A માં, તમારે કંપનીના ઈક્વિટી શેર અથવા ઈક્વિટી-ઓરિએન્ટેડ ફંડ અથવા વ્યવસાય ટ્રસ્ટ કે જેના પર STT ચૂકવવામાં આવે છે.

એક એકમના વેચાણ વિશેની વિગતોની સમીક્ષા / દાખલ / ફેરફાર કરવાની જરૂર છે.

શેડ્યૂલ 115AD માટે સમાન વિગતોની જરૂર છે, જો કે તે માત્ર બિન-નિવાસીઓને જ લાગુ પડે છે.

3.6 Schedule Other sources

શેડ્યૂલ અન્ય સ્ત્રોત વિભાગમાં, તમારે અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી તમારી બધી આવકની વિગતોની સમીક્ષા/દાખલ/સંપાદિત કરવાની જરૂર છે, જેમાં વિશેષ દરો પર વસૂલવામાં આવતી આવક, 57 હેઠળની કપાત અને રેસના ઘોડાને સંડોવતા આવક સહિત (પરંતુ મર્યાદિત નથી)

3.7 Schedule CYLA (વર્તમાન વર્ષના નુકસાનના ગોઠવણ માટે)

3.8 Schedule BFLA (પાછલા વર્ષના આગળના નુકસાનની ગોઠવણ માટે).

3.9 Schedule CFL (ચાલુ વર્ષના નુકસાનને આવતા વર્ષ સુધી લઈ જવા માટે).

3.10 Schedule VI-A (સેક્શન 80G અને 80GGA સિવાય પ્રકરણ VI-A હેઠળ કપાતનો દાવો કરવા માટે).

3.11 Schedule 80G અને શેડ્યૂલ 80GGA (સેક્શન 80G અને 80GGA હેઠળ પ્રકરણ VI-A હેઠળ કપાતનો દાવો કરવા માટે).

13.4 ફાઈલિંગ, સબમિશન અને રિટર્નની ચકાસણી :

એકવાર રિટર્નમાં બધી વિગતો ભરાઈ જાય, પછી મૂલ્યાંકન કર્તાએ રિટર્ન ફાઈલ કરવું અને તેની 'E-Verification' કરવાની જરૂર છે. એકવાર રિટર્ન 'E-verify' થઈ જાય પછી જ તેને અંતિમ રિટર્ન તરીકે ગણવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી રિટર્ન 'E-verify' ન આવે ત્યાં સુધી તેને આખરી રિટર્ન તરીકે ગણી શકાય નહીં, તેના બદલે તેને અપલોડ કરાયેલ પરંતુ 'E-verify' ન હોય તેવું રિટર્ન ગણવામાં આવશે.

રિટર્ન અપલોડ કર્યા પછી, મૂલ્યાંકનકર્તા પાસે રિટર્ન 'E-verify' કરવા માટે સામાન્ય રીતે 120 દિવસ હોય છે. જો તે 120 દિવસની અંદર કરવામાં ન આવે, તો રિટર્ન આપોઆપ અમાન્ય થઈ જશે.

રીટર્ન સામાન્ય રીતે બેમાંથી એક પદ્ધતિ દ્વારા 'E-verify' શકાય છે

કાં તો રિટર્નની ભૌતિક નકલ પર સહી કરો અને તેને પોસ્ટ દ્વારા CPC, બેંગ્લોરને મોકલો. તેના માટે સરનામું છે “આવકવેરા વિભાગ - સીપીસી, પોસ્ટ બોક્સ નંબર - 1, ઇલેક્ટ્રોનિક સિટી પોસ્ટ ઓફિસ, બેંગ્લોર - 560100, કર્ણાટક.”

અથવા

ઈન્કમેટેક્સ પોર્ટલ દ્વારા જ તેની ઓનલાઈન ચકાસણી કરો. આને 'E-verify' ધ રીટર્ન પણ કહેવામાં આવે છે.

રીટર્નની 'E-verify' કરવાની પ્રક્રિયા નીચે મુજબ છે.

સ્ટેપ-1

ઈન્કમ ટેક્સ પોર્ટલ ખોલો અને તમારા આપેલા યુઝર આઈડી અને પાસવર્ડથી લોગીન કરો.

સ્ટેપ-2

'E-verify' Return' પર ક્લિક કરો.

સ્ટેપ -3

‘E-verify’ રીટર્ન પેજ પર, તમારો PAN દાખલ કરો, આકારણી વર્ષ પસંદ કરો, ફાઈલ કરેલ ITR નો સ્વીકૃતિ નંબર અને તમારી પાસે ઉપલબ્ધ મોબાઈલ નંબર દાખલ કરો અને ‘Continue’ પર ક્લિક કરો.

સ્ટેપ -4

‘Continue’ પર ક્લિક કરવા પર આપેલ મોબાઈલ નંબર પર OTP મોકલવામાં આવશે, જે આપેલ જગ્યામાં દાખલ કરવાની જરૂર છે.

સ્ટેપ -5

એકવાર OTP દાખલ થઈ જાય, પછી સબમિટ દબાવો અને રીટર્ન ઈ-વેરિફાઈડ થશે.

એકવાર રિટર્ન ‘ઈ-વેરિફાઈડ’ થઈ જાય તેના કરતાં રિટર્ન ફાઈલ કરવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવે છે.

આ રિટર્નની આગળ આવકવેરા વિભાગ દ્વારા પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે અને કરદાતા 143(1) હેઠળ વિભાગ તરફથી સૂચનાના સ્વરૂપમાં પ્રક્રિયા વિશે પુષ્ટિ મેળવે છે.

● સ્વાધ્યાય**A. ખાલી જગ્યાઓ ભરો**

- 1) આકારણી વર્ષ થી આવકવેરા વિભાગે નવું પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે.
- 2) DSC નું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે
- 3) ઈકમ ટેક્સ પોર્ટલ પર લોગ ઈન કરવા માટે યુઝર આઈડી હશે
- 4) જો કોઈ કરદાતા પહેલાથી જ રિટર્ન ફાઈલ કરી ચૂક્યા હોય અને હવે જો તે/તેણી તેમાં ફેરફાર કરવા માગે છે તો તેણે/તેણીએ ફાઈલ કરવાની જરૂર છે.
- 5) સંશોધિત રિટર્ન દ્વારા ફાઈલ કરી શકાય છે.
- 6) જો કોઈ વ્યક્તિના પગારની આવક રૂ. કરતાં વધી જાય. 50 લાખ, તો તેણે ફાઈલ કરવાની જરૂર છે.
- 7) 44AD હેઠળ આવક દર્શાવતા વ્યવસાયના કિસ્સામાં, તેણે રિટર્ન ફાઈલ કરવું જોઈએ.
- 8) રિટર્ન અપલોડ કર્યા પછી, કરદાતા પાસે રિટર્નની ઈ-ચકાસણી માટે સામાન્ય રીતે દિવસ હોય છે.
- 9) પ્રકરણ VI-A હેઠળ કપાતનો દાવો કરવા માટે, શેડ્યૂલ ફાઈલ કરવાની જરૂર છે.
- 10) પાછલા વર્ષથી બ્રોફ ફોરવર્ડ થયેલા નુકસાનનો દાવો કરવા માટે, શેડ્યૂલ ફાઈલ કરવાની જરૂર છે.

B. નીચેનાનો મેળ કરો

- I. નીચેની માહિતીમાંથી, યોગ્ય ITR ફોર્મ પસંદ કરો જે મૂલ્યાંકનકર્તાએ ITR રિટર્ન ફાઇલ કરવા માટે પસંદ કરવાનું હોય.

પગારમાંથી આવક રૂ. 10,00,000	ITR-1
ડિરેક્ટરનો પગાર રૂ. 25,00,000	ITR-2
ટર્નઓવર ધરાવતો વ્યવસાય રૂ. 1,00,00,000 (44AD નહીં)	ITR-3
ટ્રસ્ટ	ITR-4
પગાર અને મૂડી લાભમાંથી આવક ધરાવતી વ્યક્તિ	ITR-5
139(4B) હેઠળ રિટર્ન ફાઇલ કરનાર વ્યક્તિ	ITR-7

- II. નીચેનામાંથી, આપેલ શેડ્યૂલ સામે ITRમાં ભરવાની માહિતી સાથે મેળ કરો

Schedule CYLA	પાછલા વર્ષના આગળના નુકસાનની ગોઠવણ માટે
Schedule BFLA	વર્તમાન વર્ષના નુકસાનના ગોઠવણ માટે
Schedule CFL	સેક્શન 80G અને 80GGA હેઠળ પ્રકરણ VI-A હેઠળ કપાતનો દાવો કરવા માટે
Schedule VI-A	ચાલુ વર્ષના નુકસાનને આવતા વર્ષ સુધી લઈ જવા માટે
Schedule 80G અને શેડ્યૂલ 80GGA	સેક્શન 80G અને 80GGA સિવાય પ્રકરણ VI-A હેઠળ કપાતનો દાવો કરવા માટે

- C. નીચેના શબ્દો સમજાવો

1. રીટર્નની ઈ ફાઇલિંગ
2. ITRફોર્મ
3. આકારણી
4. સંશોધિત વળતર
5. કુલ કુલ આવક

- D. વર્ષનાત્મક પ્રશ્નો

1. ITR પોર્ટલ પર નોંધણીની પ્રક્રિયાને વિગતવાર સમજાવો.
2. ITR પોર્ટલ પર લોગ ઈન કરવાની પ્રક્રિયા સમજાવો.
3. વિવિધ પ્રકારના ITR ફોર્મને વિગતવાર સમજાવો અને તે વચ્ચે તફાવત કરો.
4. ફોર્મ 'ITR-1' હેઠળ લાગુ પડતા તમામ 'શિડ્યુલ્સ'ને વિગતવાર સમજાવો.
5. ફાઇલિંગ, સબમિશન અને રિટર્નની ચકાસણી સ્ટેપ્સને વિગતવાર સમજાવો.

- 14.1 પ્રસ્તાવના
- 14.2 અર્થ
- 14.3 હેતુ
- 14.4 કર વહીવટ સંબંધિત જોગવાઈઓ
- 14.5 કપાત હેઠળ કર વહીવટ
- 14.6 કર વહીવટની પદ્ધતિ
- 14.7 કર વહીવટનાં સિદ્ધાંતો

● સ્વાધ્યાય

14.1 પ્રસ્તાવના

કર વહીવટએ કાયદા ની વૈધાનિક જોગવાઈઓનું પાલન કરે છે. જ્યારે કર આયોજન વૈકલ્પિક છે, કર વહીવટ ફરજિયાત છે. તેમાં ખાતાઓની જાળવણી, રીટર્ન ભરવું, કરની ચુકવણી, મુળસ્થાનેથી કરકપાત (TDS), એડવાન્સ કરની સમયસર ચુકવણી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. દરેક કરદાતાએ કર સમયસર ચુકવવાનો છે.

કર વહીવટએ કરની કાર્યક્ષમતા માટે નાણાકીય આયોજનનો સંદર્ભ આપે છે. જે કર કાયદા હેઠળની તમામ લાભદાયી જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરીને કાયદેસર રીતે મહત્તમ લાભ મેળવવામાં મદદ કરે છે.

કર વહીવટમાં તમામ મુક્તિ, કપાત અને વળતર મેળવવાનો સમાવેશ થાય છે. આવકવેરા કાયદો પોતે જ કર વહીવટ માટે વિવિધ પદ્ધતિઓ પ્રદાન કરે છે, સામાન્ય રીતે તેની કલમ 80C થી 80U હેઠળની કપાત અને વળતર હેઠળ રાહત આપવામાં આવે છે અને કેટલીક જોગવાઈઓની ગણતરી પણ છે.

14.2 અર્થ

કરવહીવટ એટલે કે દરેક નાણાકીય બાબતોનું આયોજન એવી રીતે કરવું, જેથી કરની જવાબદારીનું યોગ્ય રીતે સંચાલન થાય. તે કર આયોજન દ્વારા, વ્યાજ, દંડ વગેરેની ચુકવણી ટાળવામાં મદદ કરે છે.

બીજા અર્થમાં કર વહીવટ એટલે કર ચુકવવાના હેતુસર નાણાંનું સંચાલન. કર વહીવટનો ઉદ્દેશ આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓ અને તેના સંબંધિત નિયમોનું પાલન કરવાનો છે.

(અ) કર વહીવટ સમયસર રિટર્ન ફાઇલ કરવા, એકાઉન્ટ્સ ઓડિટ કરાવવા અને કરકપાત કરવા સાથે સંબંધિત છે

(બ) કર વહીવટએ વર્તમાન, ભવિષ્ય અને ભૂતકાળ સાથે સંબંધિત છે.

ભૂતકાળની - આકારણી કાર્યવાહી, અપીલ, રીવીઝન, વગેરે સાથે સંબંધિત છે.

વર્તમાનનાં - રિટર્ન ફાઇલિંગ, એડવાન્સ ટેક્સની ચુકવણી વગેરે સાથે સંબંધિત છે.

ભવિષ્યનાં - સુધારાત્મક પગલાં લેવા સાથે સંબંધિત છે.

- (ક) કર વહીવટ વ્યાજ, દંડ, કાર્યવાહીને ટાળવામાં મદદ કરે છે.
- (ડ) દરેક આકારણીકર્તા માટે કર વહીવટ આવશ્યક છે.

14.3 હેતુ

કર એ ફરજિયાત નાણાકીય ચાર્જ છે જે સરકારી સંસ્થા દ્વારા વિવિધ જાહેર ખર્ચને ભંડોળ પૂરું પાડવા માટે કરદાતા પર લાદવામાં આવતી એક પ્રકારની વસુલાત છે. ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળતા અથવા તેની ચોરી કરવેરાનો પ્રતિકાર કાયદા દ્વારા સજાપાત્ર છે. કર વહીવટનાં મુખ્ય હેતુઓ નીચે મુજબ છે.

- (1) સમાયોજિત કુલ આવકમાં ઘટાડો
- (2) કર કપાતની રકમમાં વધારો
- (3) કર કેડિટનો યોગ્ય ઉપયોગ
- (4) નિવૃત્તિ યોજનાઓ માટે કર આયોજન

કર ચુકવવા માટે જવાબદાર દરેક આકારણીકર્તાએ તેના/તેણીના કરનું સંચાલન કરવાની જરૂર છે. કર વહીવટ કરની ચુકવણી માટે નાણાકીય વ્યવસ્થાપન સાથે સંબંધિત છે, સમયસર કર ચુકવવા માટે એડવાન્સ ટેક્સ જવાબદારીનું મુલ્યાંકન કરે છે. કર વહીવટને કર આયોજન સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી તે માત્ર કરની ચુકવણીના કાર્યાત્મક પાસા સાથે સંબંધિત છે એટલે કે તેના કરનું વહીવટ કરતી વખતે વ્યક્તિ ખાતરી કરે છે કે તે કાયદાની તમામ જોગવાઈઓ સાથે કરની સમયસર ચુકવણી કરી રહ્યો છે અને તે તેનું પાલન કરી રહ્યો છે.

ઉદાહરણ :-

1. કર વહીવટ સમયસર રિટર્ન ફાઈલ કરવા સાથે વ્યવહાર કરે છે.
2. ખાતાઓનું ઓડિટ કરાવવું.
3. સ્ત્રોત પર કર કપાત વગેરે

14.4 કર વહીવટ સંબંધિત જોગવાઈઓ

કર વહીવટ સંબંધિત કાયદો અસંખ્ય મુદ્દાઓને આવરી લે છે. અવારનવાર એવી ફરિયાદ થાય છે કે કર વહીવટી કાયદા જટિલ, ગુંચવણભર્યા અને મનસ્વી છે, પરંતુ અમુક અંશે, આ અનિવાર્ય છે. કર પ્રણાલીના વહીવટમાં નિયમોની વિશાળ અને વૈવિધ્યસભર સંખ્યા આવરી લેવી આવશ્યક છે. કરવેરાના મુળ કાયદાઓની સામે “વહીવટ” નો કોઈ મુળભુત ‘સિદ્ધાંત’ નથી. તેની સામે, આવકવેરા કાયદો, મિલકત કર કાયદો, અથવા મુલ્ય વર્ધિત કર (VAT) કાયદો દરેકમાં એકીકૃત પ્રણાલી છે.

કર વહીવટ કાયદાઓ કરવેરા માટેનાં વિવિધ કાયદાઓ (રાજ્યના બંધારણ સહિત) સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલો છે. ઉદાહરણ તરીકે, એક્ઝિક્યુટિવ શાખાના સંચાલનને લગતા કાયદા કર વહીવટના માળખા અને કાર્યને અસર કરી શકે છે. કર વહીવટ કાયદાઓ કેવી રીતે નિયમો અને ચુકાદાઓ જારી કરવામાં આવે છે તેના પર અસર કરી શકે છે. જેમાં સિવિલ પ્રોસિજર કોડ નોંધપાત્ર હોઈ શકે છે.

કર વહીવટના અસંખ્ય પાસાઓમાં સુસંગતતા રહેલી છે. જેમાં સરકારી પ્રકીયાની સુચનાના અધિકારો, કાર્યવાહી દરમિયાન સલાહકારના અધિકારો, નાગરિક અદાલતોમાં

વિવાદના સમાધાન માટેની પ્રક્રિયાઓ સિવિલ દંડ અને અપીલની અરજી સહિત અને દેવાની વસુલાત સંબંધિત નિયમોનો સમાવેશ થાય છે.

ફોજદારી કાર્યવાહીના નિયમો:સામાન્ય રીતે કર ક્ષેત્રમાં ફોજદારી દંડની અરજીનું સંચાલન કરે છે. કર વહીવટમાં કરમાં રહેલી અમુક સમસ્યાઓને હલ કરવા માટે શક્ય હોય ત્યાં વર્તમાન કાયદામાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે. મુળ કર કાયદા અને કર વહીવટ કાયદાને અલગ કરતી કોઈ સ્પષ્ટ રેખા નથી. કર વહીવટના કાયદામાં એવા નિયમનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે જે મુખ્યત્વે વહીવટી પ્રકૃતિનો હોય, બીજો એ છે કે દરેક મુળ કર કાયદામાં વહીવટી નિયમો કે જે તે કર માટે વિશિષ્ટ છે.

કરની એડવાન્સ ચુકવણી અંગેની જોગવાઈ:

1. એડવાન્સ ચુકવણી માટેની જવાબદારી (કલમ 207): આકારણી માટે કર વસુલવાપાત્ર હોય તેવી આકારણીની કુલ આવકના સંદર્ભમાં કોઈપણ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન એડવાન્સ ટેક્સ ચુકવવાપાત્ર રહેશે.તે નાણાકીય વર્ષ પછી તરતનાં વર્ષની આવકને “ચાલુ આવક” કહેવામાં આવે છે.
2. એડવાન્સ ટેક્સ ચુકવવાની જવાબદારીની શરતો (કલમ 208): એડવાન્સ ટેક્સ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન ચુકવવાપાત્ર રહેશે જ્યાં તે વર્ષ દરમિયાન આકારણી દ્વારા ચુકવવાપાત્ર ટેક્સની રકમ રૂ. 10,000 અથવા વધુ હોય છે.
3. આકારણી દ્વારા એડવાન્સ ટેક્સની ગણતરી અને ચુકવણી (કલમ 209): એડવાન્સ ટેક્સની રકમની ગણતરી ચાલુ વર્ષની આવક પર ગણતરી કરવામાં આવે છે.
4. આકારણી અધિકારી દ્વારા ગણતરી (કલમ 210): આકારણી અધિકારી તાજેતરની આકારણી કરેલ પાછલા વર્ષની કુલ આવક અથવા પછીના કોઈપણ પાછલા વર્ષ માટે આકારણી દ્વારા પરત કરવામાં આવેલી કુલ આવક, બેમાંથી જે વધારે હોય તે ધ્યાનમાં લે છે.આવી આવક પર, આવકવેરાની ગણતરી નાણાકીય વર્ષમાં લાગુ દરો પર કરવામાં આવશે.
5. એડવાન્સ કરની ચુકવણી માટે તારીખો નિયત કરવી: (કલમ 211)
6. મુડી લાભના કિસ્સામાં એડવાન્સ ટેક્સની ચુકવણી : સામાન્ય રીતે તે અનપેક્ષિત આવક છે. તેથી, જો આવી કોઈ આવક કોઈપણ હપ્તાની નિયત તારીખ પછી ઊભી થાય, તો આવા મુડી લાભ આવક પર ચુકવવાપાત્ર ટેક્સની સંપૂર્ણ રકમ (ટી.ડી.એસ પછી) એડવાન્સ ટેક્સના બાકીના હપ્તાઓ સાથે ભરવી જોઈએ.
7. એડવાન્સ ટેક્સની રકમમાં વધારો અથવા ઘટાડો: જો વર્ષના અંતે એડવાન્સ ટેક્સની રકમમાં ફેરફાર થાય તો કરદાતાએ એડવાન્સ ટેક્સના બાકીના હપ્તાઓ સાથે ટેક્સની રકમ એડજસ્ટ કરવી જોઈએ.
8. એડવાન્સ ટેક્સની ડિફોલ્ટ ચુકવણી માટે વ્યાજ - (કલમ 234B): જે કરદાતા એડવાન્સ ટેક્સ ભરવા માટે જવાબદાર છે તે આવો ટેક્સ ભરવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય અથવા જ્યાં કલમ 210 હેઠળ ચુકવવામાં આવેલ એડવાન્સ ટેક્સ આકારણી કરના 90% કરતા ઓછો હોય, તો તે દર મહિને 1%ના દરે સાદું વ્યાજ ચુકવવા માટે જવાબદાર રહેશે.
9. એડવાન્સ ટેક્સ સ્થગિત કરવા માટેનું વ્યાજ - (કલમ 234C): જો કોઈ આકારણીએ એડવાન્સ ટેક્સ ચુકવ્યો ન હોય અથવા એડવાન્સ ટેક્સના અંદાજિત હપ્તાઓ

હેઠળ, વ્યાજની ગણતરી નીચેના આધાર પર કરવામાં આવે છે-નોન-કોર્પોરેટ-આકારણીના કિસ્સામાં, કલમ 234C હેઠળ વ્યાજ ચુકવવાપાત્ર છે.

કર વહીવટ યોગ્ય રીતે સંચાલિત કરવા માટે નીચેની આવકવેરા સત્તાધિશો સંબંધિત જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

આવકવેરા સત્તાધિશો સંબંધિત જોગવાઈઓ [કલમ 116]

અધિનિયમને લગતા વહીવટી અને વહીવટી કાર્યોને નિભાવવા માટે, નીચેના ઈન્કમેટેક્સ સત્તાવાળાઓની રચના કરવામાં આવી છે -

- (1) સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ;
- (2) આવકવેરાના મુખ્ય ડિરેક્ટર જનરલ અથવા ઈન્કમેટેક્સના મુખ્ય મુખ્ય કમિશનર;
- (3) આવકવેરાના ડિરેક્ટર જનરલ અથવા ઈન્કમેટેક્સના મુખ્ય કમિશનર;
- (4) આવકવેરાના મુખ્ય નિર્દેશકો અથવા આવકવેરાના મુખ્ય કમિશનરો;
- (5) આવકવેરા નિર્દેશકો અથવા આવકવેરા કમિશ્નર અથવા આવકવેરા કમિશ્નર(અપીલ);
- (6) આવકવેરાના વધારાના નિર્દેશકો અથવા આવકવેરાના વધારાના કમિશનર અથવા વધારાના આવકવેરા કમિશ્નર (અપીલ);
- (7) આવકવેરાના જોઈન્ટ ડિરેક્ટર્સ અથવા ઈન્કમેટેક્સના જોઈન્ટ કમિશ્નર;
- (8) આવકવેરાના નાયબ નિયામક અથવા આવકવેરા નાયબ કમિશનર અથવા નાયબ કમિશનર આવકવેરા (અપીલ);
- (9) આવકવેરાના મદદનીશ નિયામક અથવા આવકવેરાના મદદનીશ કમિશનર;
- (10) આવકવેરા અધિકારીઓ;
- (11) કર વસૂલાત અધિકારીઓ;
- (12) આવકવેરા નિરીક્ષકો.

આવકવેરા સત્તાધિકારીઓની નિમણુંક [કલમ 117]

- (1) કેન્દ્ર સરકાર એવી વ્યક્તિઓની નિમણુંક કરી શકે છે જે તેને આવકવેરા સત્તાધિકારી તરીકે યોગ્ય લાગે.
- (2) પેટા-કલમ (1) ની જોગવાઈઓના પુર્વગ્રહ વિના, અને નિયમો અને આદેશોને આધીન, કેન્દ્ર સરકાર જાહેર સેવાઓ અને પોસ્ટમાં ડિરેક્ટર-જનરલ, મુખ્ય કમિશ્નરને અથવા આસિસ્ટન્ટના રેક્રૂટી ડિરેક્ટર અથવા કમિશ્નર અથવા ડેપ્યુટી કમિશ્નર ઈન્કમેટેક્સ ઓથોરિટીઝની નિમણુંક કરી શકે છે. કલમ (3) મુજબ સેવાની શરતોનું નિયમન કરતી કેન્દ્ર સરકાર નિયમો અને આદેશોને આધીન જાહેર સેવાઓ અને પોસ્ટમાં બોર્ડ દ્વારા અધિકૃત વ્યક્તિઓની તથા આવકવેરા સત્તાધિકારીના અમલીકરણમાં મદદ કરવા માટે જરૂરી હોય તેવા એક્ઝિક્યુટિવ અથવા મંત્રી કર્મચારીઓની નિમણુંક કરી શકે છે.

14.6 કર વહીવટની પદ્ધતિ

કર વહીવટનાં મહત્વના ક્ષેત્રોની નીચે ચર્ચા કરવામાં આવી છે:

1. TDS (મુળસ્થાનેથી કર કપાત): TDS કર કપાત માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓએ આવકમાંથી

કપાત કરવી જોઈએ અને તે સમયસર કેન્દ્ર સરકારને ચુકવવી જોઈએ. વધુમાં તેણે કપાત મેળવનારને કપાત પ્રમાણપત્ર જારી કરવું જોઈએ અને તેને આવકવેરા વેબસાઈટમાં ફાઈલ કરવું જોઈએ.

2. TDS પર કરની વસુલાત: કેટલાક વિશેષ કિસ્સાઓમાં, ખરીદદારો પાસેથી TDS પર કર વસુલવા માટે કેટલીક વ્યક્તિઓ જવાબદાર હોય છે. (કલમ 206C). તેઓએ તેનું પાલન કરવું જોઈએ
3. કર ચુકવણી:
 - (અ) એડવાન્સ કર ચુકવણી: “જેમ કમાઓ તેમ ચુકવો” સ્કીમનો અર્થ એ છે કે કરદાતાએ તેની આવકની કમાણી સાથે એકસાથે કર ચુકવવો પડશે. આ કરએ જ વર્ષમાં ચાલુ વર્ષની આવક પર ચુકવવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં, તે એડવાન્સ તરીકે ચુકવવામાં આવે છે અને તેને ‘કરનું એડવાન્સ પેમેન્ટ’ કહેવામાં આવે છે.
 - (બ) સ્વ-મુલ્યાંકન પર કરની ચુકવણી (ક) માંગણી પર કરની ચુકવણી (ઓથોરિટીઝ તરફથી નોટિસ મળ્યા પછી ચુકવણી)
4. હિસાબી પુસ્તકોની જાળવણી: દરેક વેપારી અથવા વ્યવસાયીએ હિસાબની ચોપડીઓ અને અન્ય સંબંધિત દસ્તાવેજો જાળવવા આવશ્યક છે જેથી કરીને ટેક્સની ચોકસુ ગણતરી કરી શકાય અને તેની ચકાસણી કરી શકાય. આકારણી અધિકારી. એકાઉન્ટ બુક, વાઉચર, બિલ, પત્રવ્યવહાર અને કરારો વગેરેની જાળવણી કર વ્યવસ્થાપનનો એક ભાગ છે.
5. હિસાબી ચોપડાઓનું ઓડિટ: જો પાછલા વર્ષ માટે વ્યવસાયનું ટર્નઓવર એક કરોડ રૂપિયાથી વધુ હોય, તો આવકવેરાના નિયમો અનુસાર હિસાબની ચોપડાઓનું ઓડિટ ફરજિયાત છે. જો કુલ રસીદો 25 લાખથી વધુ હોય તો વ્યવસાયના કિસ્સામાં ઓડિટ ફરજિયાત છે.
6. આવકનું રીટર્ન ફાઈલ કરવું: કરદાતાએ ખાતરી કરવી જોઈએ કે રીટર્ન સમયસર આપવામાં આવ્યું છે કે નહીં અન્યથા આકારણી આગળ વધારવાનો અને નુકસાનને વાળવાનો અધિકાર ગુમાવશે અને વ્યાજ, દંડ, કાર્યવાહી અથવા દંડ ચુકવવા માટે જવાબદાર બનશે.
7. કર ફાઈલોને પૂર્ણ અને અદ્યતન કરો: જેથી કરીને તમામ પ્રશ્નોના કિસ્સામાં દસ્તાવેજ પુરાવા ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય. કર ફાઈલોમાં ફાઈલ કરેલા રિટર્ન, ફોર્મ 16, કપાતના સમર્થનમાં દસ્તાવેજ પુરાવા, રીબેટ અને રાહત, કોર્ટના આદેશો, દસ્તાવેજકરણ અને કર રેકોર્ડની જાળવણીનો સમાવેશ થાય છે.
8. આવકવેરા વિભાગના આદેશોની સમીક્ષા: કર વિભાગ તરફથી મળેલા આકારણીના આદેશો અને અન્ય ઓર્ડરોની સમીક્ષા કરવી એ કર વ્યવસ્થાપનનું મહત્વનું કાર્ય છે. જો કમમાં કોઈ ભુલ હોય તો, સુધારણા માટે અરજી કરી શકાય છે. જો ઓર્ડર કરદાતાના હિત માટે પ્રતિકુળ હોય તો તે અપીલ દાખલ કરી શકે છે, રિવિઝન કરી શકે છે અથવા કેસના સમાધાન માટે અરજી કરી શકે છે.

14.6 કપાત હેઠળ કર વહીવટ

કર કાયદાઓ કપાતને મંજૂરી આપે છે જે કુલ આવકમાંથી ઘટાડી શકાય છે. કુલ

આવકમાંથી કપાત બાદ કરવાથી ચોખ્ખી કરપાત્ર આવક મળે છે. આવકવેરા ધારામાં આવી કુલ બે કપાતો આપવામાં આવી છે, (1) કરદાતાએ કરેલી ચુકવણી અંગેની કપાત આપવામાં આવે છે. (2) બીજી કેટલીક કપાતો કરદાતાની આવક અંગે મળે છે. કરાવેરા કાયદામાં માત્ર નાણાં વસુલવાની બાબત જ પ્રાધાન્યતા નથી ધરાવતી પરંતુ સાથોસાથ કરદાતાઓને કપાત દ્વારા રાહત પણ આપવામાં આવે છે.

આવકવેરા ધારામાં કેટલીક કપાતની જોગવાઈ ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનને વેગ મળે એ માટે હોય છે. કેટલીક લોકો પોતાના સ્વાસ્થ્ય માટે નાણા ખર્ચે એ માટે હોય છે. અમુક જોગવાઈ રોકાણને ને ઉત્તેજન મળે એ માટેની છે, તો અમુક વૃદ્ધ, વિકલાંગ અને બીમાર લોકોને રાહત માટેની છે, જ્યારે અમુક જોગવાઈ સામાજિક ઉત્થાન અને ધાર્મિક સહિષ્ણુતા વધે તે માટેની છે.

કેટલીક અગત્યની ચુકવણી અંગેની કપાતોમાં જીવનનાં વીમા પ્રીમિયમ અને પ્રોવિડન્ડ ફંડ ફાળા અંગે કપાત (કલમ-80 સી), અમુક પેન્શન ફંડમાં ભરેલ રકમ અંગેની કપાત (80 સીસીસી), કેન્દ્ર સરકારની પેન્શન સ્કીમમાં આપેલ ફાળા અંગેની કપાત (80 સીસીડી), મેડીકલ ઈન્સ્યોરન્સ પ્રીમિયમ અંગેની કપાત કલમ (80 ડી), અપંગ આશ્રિતની તબીબી સારવાર અંગે મળતી કપાત(80 ડીડી), 80 (ડીડીબી), ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેની લોનનાં વ્યાજ અંગેની કપાત(કલમ-80 ઈ), દાનમાં આપેલ રકમ અંગે કપાત(80 જી).

જ્યારે આવકો અંગેની કપાતોમાં અમુક રોયલ્ટીની આવકો અંગેની કપાત (80 ક્યુક્યુબી), પેટન્ટ્સ અંગે મળતી રોયલ્ટી માટેની કપાત(80 આર આર બી), કાયમી અશક્ત કે અંધ વ્યક્તિને મળતી કપાત (80યુ)નો સમાવેશ થાય છે.

આ કપાત આવકવેરા અધિનિયમની કલમ 80 હેઠળ સુચિબદ્ધ છે (કલમ 80C થી 80U).

આમાંથી કેટલીક કપાતો નીચે મુજબ સામેલ છે:

કપાતો:

કલમ 80C : આ કલમ હેઠળ રૂ. 1.5 લાખ સુધીના રોકાણો પર કપાત, ચોખ્ખી કરપાત્ર આવક માટે કુલ આવકમાંથી કપાતની આ રકમ ઘટાડી શકાય છે.

કલમ 80CCC: વાર્ષિક ચુકવેલ વીમા પ્રીમિયમ પર કપાત.

કલમ 80CCD: પેન્શન માંટે કરેલ કપાત પર કપાત જે પગારનાં 10% અથવા કુલ આવકના 20% કરતાં વધુ ન હોય.

કલમ 80TTA: ચાલુ ખાતાનાં વ્યાજ પર કપાત

કલમ 80GG: જ્યારે ઘરભાડાભથ્થુ રજુ ન કરવામાં આવે ત્યારે ચુકવેલ ઘરના ભાડા પર કપાત.

કલમ 80E, 80EE: શિક્ષણ લોન અને હોમ લોન પર ચુકવેલ વ્યાજ પર કપાત.

કલમ 80D, 80DD, 80DDB: મેડિકલ ઈન્સ્યોરન્સ, મેડિકલ ખર્ચ, અલગ વ્યક્તિઓનું પુનર્વસન

કલમ 80G: સંસ્થાઓ અને રાજકીય પક્ષોને કરેલા દાન પર કપાત

કલમ 80TTB: વ્યાજની આવક પર કપાત

કલમ 80RRB: પેટન્ટ પર રોયલ્ટી પર કપાત

કેટલીક અગત્યની કરકપાતો નીચે મુજબ કરી શકાય છે.

(1) કલમ 80C હેઠળ કર બચત વિકલ્પો:

કલમ 80C, આવકવેરા અધિનિયમ, 1961માં સૌથી વધુ પ્રચલિત વિભાગોમાંની એક, દર વર્ષે કર જવાબદારીઓ પર રૂ. 46,800 (આવક વેરાના સર્વોચ્ચ સ્લેબ એટલે કે (30% વત્તા શિક્ષણ ઉપકર 4%) સુધીની બચત કરવાની જોગવાઈઓ પ્રદાન કરે છે.

કલમ 80C હેઠળ શ્રેષ્ઠ કર-બચત માર્ગો પૈકી એક ઈક્વિટી-લિંકડ સેવિંગ્સ સ્કીમમાં રોકાણ છે, જે સામાન્ય રીતે દાડડ તરીકે ઓળખાય છે. ELSS ફંડ્સ ઉપરાંત, નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ (NSC), પબ્લિક પ્રોવિડન્ટ ફંડ્સ (PPF), ટેક્સ-સેવિંગ FD વગેરે જેવી સરકારી યોજનાઓમાં રોકાણ કરી શકાય છે. આ સિક્યોરિટીઝ હેઠળના સંચિત રોકાણો રૂ. 1.5 લાખ સુધીની કપાત આપી શકે છે.

(2) કલમ 80D હેઠળ કર બચત વિકલ્પો:

આ વિભાગ હેઠળ, કરદાતાઓને આરોગ્ય વીમા પોલિસીઓ માટે ચુકવવામાં આવેલા પ્રીમિયમ પર કપાતની ઓફર કરવામાં આવે છે. કલમ 80D હેઠળ, કરદાતા કપાત તરીકે નીચેની રકમનો દાવો કરી શકે છે. બાળકો અથવા જીવનસાથી માટે સ્વાસ્થ્ય વીમા માટે ચુકવેલ પ્રીમિયમ પર રૂ. 25,000 સુધીનો લાભ મળે છે. જો માતા-પિતાને સ્વાસ્થ્ય વીમા યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા હોય તો રૂ. 50,000 સુધીનો લાભ અને જો માતા-પિતામાંથી કોઈ પણ વરિષ્ઠ નાગરિક હોય, તો મહત્તમ રૂ. 75,000 ની કપાતની મંજૂરી છે.

(3) કલમ 80E હેઠળ કર બચત વિકલ્પો:

કલમ 80E એજ્યુકેશન લોન માટે ચુકવવામાં આવતા વ્યાજ પર કર કપાત છે. આ કપાતનો દાવો ચુકવણીની તારીખથી શરૂ કરીને આઠ વર્ષ માટે કરી શકાય છે. કપાતપાત્ર રકમ પર કોઈ મર્યાદા નથી. આનો અર્થ એ છે કે કરપાત્ર આવકમાંથી વ્યાજ તરીકે ચુકવવામાં આવેલી સંપૂર્ણ રકમનો દાવો કરી શકે છે.

(4) અન્ય મુક્તિ અને કપાત:

સખાવતી સંસ્થાઓ અને લાયક સંસ્થાઓ માટે દાન પણ કર મુક્તિ માટે પાત્ર છે.

14.7 કર વહીવટનાં સિદ્ધાંતો

કર વહીવટએ આવકવેરા નિયમો અને નિયમોના પાલનનો સંદર્ભ આપે છે. કર વહીવટ નીચેની સંબંધિત બાબતોને આવરી લે છે.

- (1) વિવિધ કર પ્રોત્સાહનો મેળવવા માટેનાં પગલાં
- (2) કર નિયમો અને નિયમોનું પાલન (રિટર્ન સમયસર ફાઈલ કરવા સહિત)
- (3) કર નિયમો અને નિયમોનું પાલન ન કરવાના પરિણામોથી રક્ષણ. એટલે કે દંડ, કાર્યવાહી વગેરે.
- (4) વિભાગના આદેશોની સમીક્ષા અને જો જરૂર હોય તો ભુલ સુધારવા, અપીલ દાખલ કરવા, કર સુધારણા અથવા કર કેસના સમાધાન માટે અરજી કરવી.

● સ્વાધ્યાય

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં ટૂંકમાં ઉત્તરો આપો :

- (1) કર વહીવટનાં સિદ્ધાંતો જણાવો.
- (2) કલમ-80 D હેઠળ કર બચત વિકલ્પો જણાવો.
- (3) આવકવેરા સત્તાધિકારીઓની નિમણૂંક (કલમ-117) વિશે જણાવો.
- (4) કર વહીવટનાં હેતુઓ જણાવો.
- (5) કર વહીવટનો અર્થ સમજાવો.

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં સવિસ્તર ઉત્તર આપો :

- (1) કપાત હેઠળ કર વહીવટ ચર્ચો.
- (2) કર વહીવટની પદ્ધતિ વિશે સવિસ્તર જણાવો.
- (3) કરની એડવાન્સ ચુકવણી અંગેની જોગવાઈઓ જણાવો.

નીચેનાં વાક્યોનાં એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો :

- (1) કલમ 80 (C) સમજાવો.
- (2) કલમ 80 (CCD) શેને લગતી છે ?
- (3) TDS એટલે શું ?

નીચેનાં પ્રશ્નોનાં વૈકલ્પિક ઉત્તરો આપો :

- (1) કર વહીવટ છે.
(a) ફરજિયાત (b) મરજિયાત (c) વૈકલ્પિક (d) (અ) અને (ક)
- (2) વ્યાજ દંડ વગેરેની ચુકવણી દ્વારા ટાળી શકાય છે ?
(a) કર વહીવટ (b) કર આયોજન (c) કર ટાળવું (d) કરચોરી
- (3) વર્તમાન ભવિષ્ય અને ભુતકાળ સાથે સંબંધિત છે.
(a) કર વહીવટ (b) કર આયોજન (c) કર ટાળવું (d) કરચોરી
- (4) કર વહીવટમાં નીચેનામાંથી ક્યાં કાયદાનો ઉપયોગ થાય છે ?
(a) આવકવેરા કાયદો (b) મિલકત કર કાયદો
(c) મૂલ્યવર્તિત કર કાયદો (d) ઉપરોક્ત બધા જ
- (5) ક્યાં સેક્શન મુજબ એડવાન્સ કરની ચુકવણી માટે તારીખો નિયત કરવામાં આવે છે ?
(a) કલમ 207 (b) કલમ 208 (c) કલમ 209 (d) કલમ 211
- (6) કલમ-210 હેઠળ ચુકવવામાં આવેલ એડવાન્સ ટેક્સ આકારણી કરનાં ૯૦ કરતાં ઓછો હોય તો તે % વ્યાજ ચુકવવા માટે જવાબદાર.
(a) 2% (b) 1% (c) 1.5% (d) 3%

- (7) નોન-કોર્પોરેટ આકારણીનાં કિસ્સામાં કઈ કલમ હેઠળ વ્યાજ ચુકવવામાં આવે છે.
 (a) 233 (C) (b) 234 (C) (c) 231 (C) (d) 232 (C)
- (8) કઈ કલમ હેઠળ આવકવેરા સત્તાધિકારીઓની નિમણૂક કરવામાં આવે છે ?
 (a) કલમ-117 (b) કલમ-118 (c) કલમ-119 (d) કલમ-116
- (9) કરદાતાએ તેની આવકની કમાણી સાથે એકસાથે કર ચુકવવો પડશે એમાં કઈ સ્કીમ લાગુ પડે છે ?
 (a) જેમ કમાઓ તેમ ચુકવો (b) કમાઓ બાદ ચુકવો
 (c) ચુકવો અને કમાઓ (d) એક પણ નહીં
- (10) હિસાબી ચોપડાનાં ફરજિયાત ઓડિટ માટે પાછલા વર્ષનાં ટર્નઓવર મર્યાદા કેટલી રાખવામાં આવે છે ?
 (a) 25 લાખ (b) 50 લાખ (c) 1 કરોડ (d) 1.5 કરોડ

જવાબ :

- (1) - A (2) - B (3) - A (4) - D (5) - D
 (6) - B (7) - B (8) - A (9) - A (10) - C

युनिवर्सिटी गीत

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

स्वाध्यायः परमं तपः

शिक्षण, संस्कृति, सद्भाव, दिव्यबोधनुं धाम
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन युनिवर्सिटी नाम;
सौने सौनी पांण मणे, ने सौने सौनुं आत्म,
दशे दिशामां स्मित वडे छो दशे दिशे शुभ-लाभ.

अत्मण रडी अज्ञानना शाने, अंधकारने पीवो ?
कडे बुद्ध आंबेडकर कडे, तुं था तारो दीवो;
शारदीय अजवाणा पछोंच्यां गुर्जर गामे गाम
ध्रुव तारकनी जेम झणहणे अकलव्यनी शान.

सरस्वतीना मयूर तमारे इणिये आवी गहेडे
अंधकारने हडसेलीने उजसना इल महेडे;
बंधन नहीं को स्थान समयना जवुं न घरथी दूर
घर आवी मा हरे शारदा दैन्य तिमिरना पूर.

संस्कारोनी सुगंध महेडे, मन मंदिरने धामे
सुषुप्ती टपाल पछोंचे सौने पोताने सरनामे;
समाज केरे दरिये हांकी शिक्षण केरुं वडाण,
आवो करीये आपण सौ
भव्य राष्ट्र निर्माण...
दिव्य राष्ट्र निर्माण...
भव्य राष्ट्र निर्माण

DR. BABASAHEB AMBEDKAR OPEN UNIVERSITY

(Established by Government of Gujarat)

'Jyotirmay' Parisar,

Sarkhej-Gandhinagar Highway, Chharodi, Ahmedabad-382 481

Website : www.baou.edu.in